

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

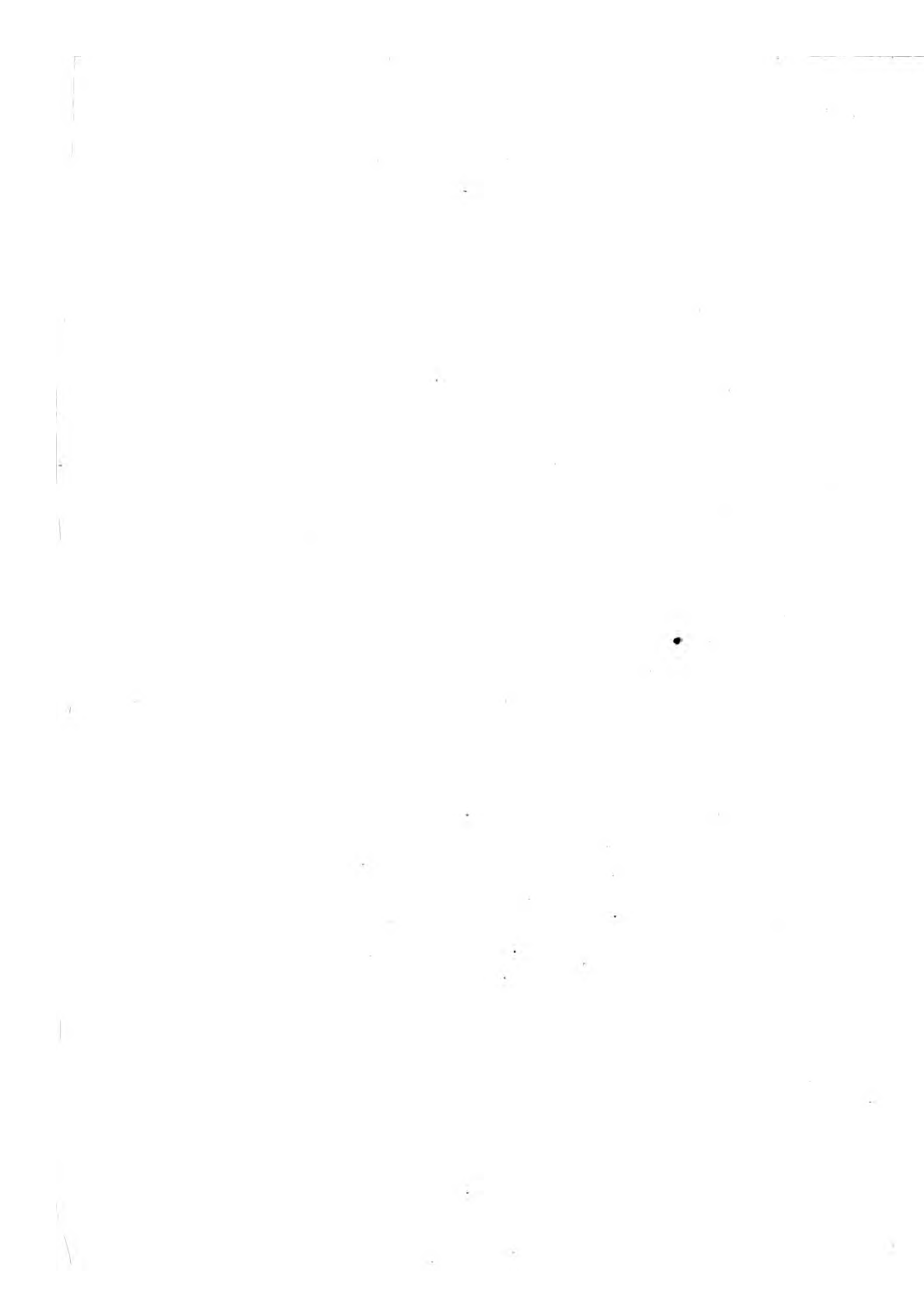
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

4° B. S. 1106.

958.

V E T E R A
HUMILIATORUM
MONUMENTA

ANNOTATIONIBUS,
AC DISSERTATIONIBUS PRODRAMIS ILLUSTRATA,

Quibus multa Sacræ, Civilis, ac Literariæ Medii Ævi
Historiæ capita explicantur

AUCTORE

HIERONYMO TIRABOSCHIO SOC. JESU

IN BRAIDENSI UNIVERSITATE RHETORICÆ PROFESSORE.

V O L. I.

DISSERTATIONES PRODRAMAS CONTINENS

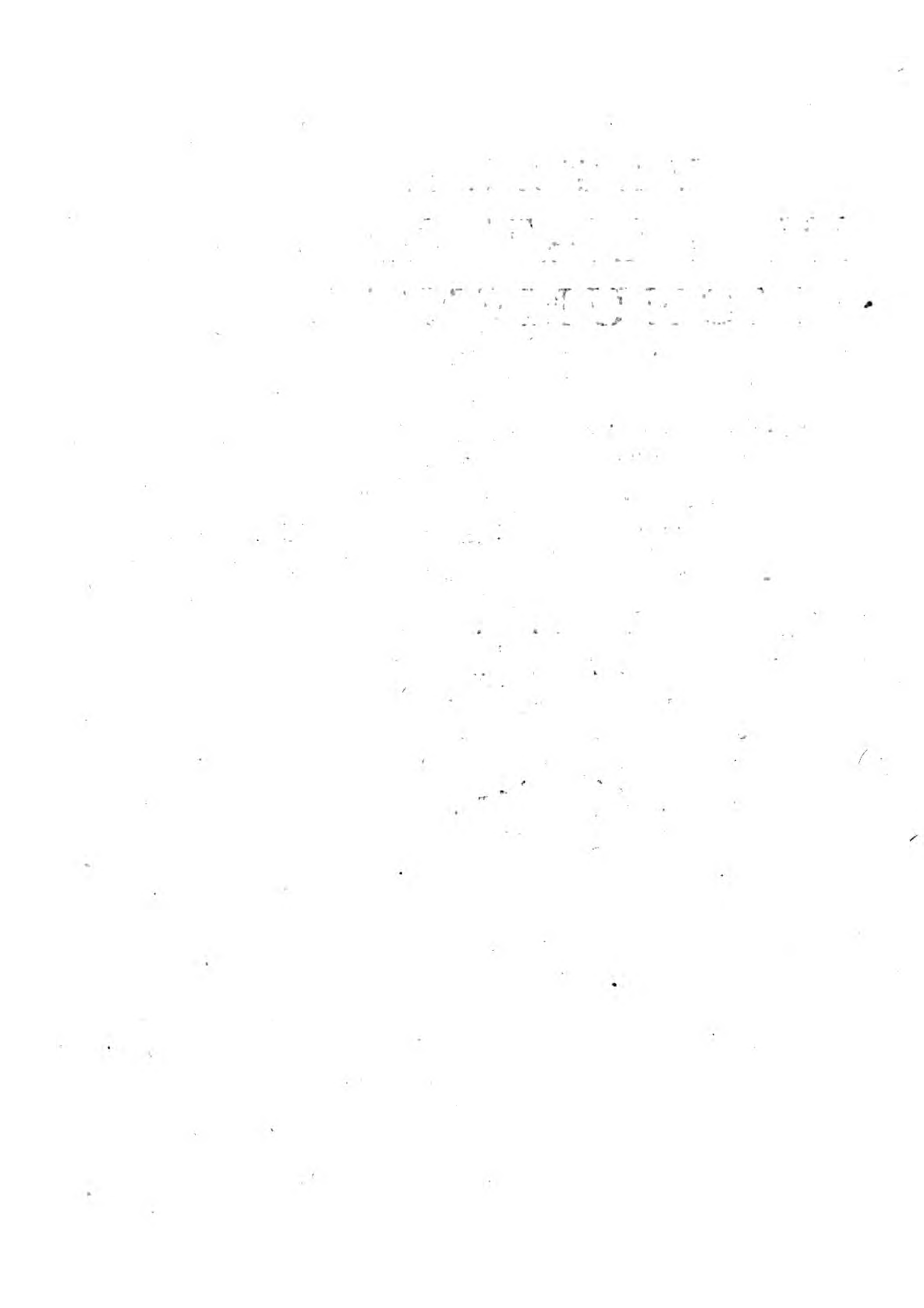
DE HUMILIATORUM
ORIGINE, VICIBUS, EXITU.

MEDIOLANI. MDCCLXVI.

EXCUDERAT JOSEPH GALEATIUS REGIUS TYPOGRAPHUS.

Superiorum permissu, ac Privilegio.

JOANNI ARCHINTO

PRÆSULI AMPLISSIMO

PROTONOTARIO APOSTOLICO

AC BRAIDENSIS PRÆPOSITURÆ COMMENDATARIO.

HIERONYMUS TIRABOSCHIUS SOC. JESU.

Quod ii plerumque præstare confue-
verunt, qui libros suos Principibus Viris inscribunt,
ut & in illorum laudes excurrant, & res ab illis
eorumque majoribus strenue feliciterque gestas re-

cenſeant , minime id mihi præſtandum eſſe , qui
meas has qualeſcumque lucubrationes nomini Tuo
dicandas cenſuerim , proſus intelligo . Etenim (ut
illud omittam , graviffime id ſcilicet Te latutum ,
qui Tibi modetiſſimus eſt & a laudibus abhorrens
animus) ſi de Tuis Tuorumque virtutibus dicere
aggrederer , & multo amplius pateret dicendi ar-
gumentum , quam epiſtolæ modus ac brevitatis
patiatur ; ſimulque actum agere viderer , qui ea
oratione explicanda ſuſciperem , quæ ſunt cuique
notiſſima . Ipa enim ARCHINTÆI nominis com-
memoratio Clariſſimorum Virorum memoriam revo-
cat , qui genus ne magis , an patriam , an Eccle-
ſiam illuſtrarint , haud facile definias . JOSEPHOS
loquor , ALBERICOS , PHILIPPOS , CHRIS-
TOPHOROS , AURELIOS , HIERONYMOS ,
ROMULOS , alios Romana Purpura , alios Pon-
tificiis Legationibus , alios Mediolanenſibus , Novo-
comenſibus , Novarienſibus , Salutiensibus , Vige-
vanenſibus infulis ornatos ; FRANCISCOS loquor ,
OCTAVIOS , BAPTISTAS , PHILIPPOS , LU-
DOVICOS , CAROLOS , Regiis Legationibus ,
Pro-

Provinciarum administratione, copiarum ductu, patriæ Præfectura, amplissimisque muneribus insignitos; alios denique quamplurimos loquor, qui quamvis ad Rempublicam non accesserint, tamen aut literis studiisque, aut eximiis, quotquot nobilissimum Civem decent, virtutibus excolendis, acceptum a majoribus decus egregie amplificarunt. Quid vero, si ad Tuorum laudes descenderem, quibus adhuc viventibus fruimur; quosque salvos diuissime incolumesque optamus? Nihil sane mihi jucundius foret, quam uberrimum hoc orationis genus persequi, quod quamvis latissime excurreret, nemini tamen non ab omni assentatione alienum videretur. De Te autem ipso, deque Tuis laudibus eo facilius certiusque differerem, quo plures jam rerum, quascumque afferrem, luculentissimos testes appellare possem. Sive enim adolescentiæ Tuæ ætatem dicendo commemorarem, Parmense Nobilium Collegium, quod te primum excepit, ac literis erudit, quibus jam tum virtutibus, qua morum innocentia ac suavitate, qua ingenii alacritate floreres, satis testaretur. Sive gestorum hæcenus a Te

mu-

munerum memoriam repeterem , Gallos , quos , dum Romanæ purpuræ insignia ad amplissimum Cardinalem BERNISIUM deferres , adiisti ; Bononenses , qui Te Pontificii apud ipsos Legati vices gerentem diu viderunt ; Romanos denique , in quorum oculis aspectuque in præsens versaris , testes haberem , qui scilicet singularem Tuam in rebus gerendis conficiendisque prudentiam extollerent , eximiam in omnes humanitatem , miram animi moderationem , atque egregium in primis Religionis Divinique cultus studium , virtutesque ceteras omnes , quibus illum ornari necesse est , quem ad præcipuas aliquando dignitates evectum iri gestiunt omnes ac gratulantur . Sed maximus ipse lateque diffusus Tuæ Tuorumque virtutis splendor facit , ut , quæ me causæ impulerint , ut Te Operis hujusce Patronum atque Auspicem appellarim , nemo futurus sit , qui requirat ; nemo , qui Tua Tuique generis decora , ut consilii mei ratio innotescat , fuse a me recenseri atque explicari exoptet . At illud forte non ita omnibus notum , quod quæcumque ad Humiliatos pertinent , peculiari quodam jure
Tibi

Tibi ipse vindicas . Braidensem enim Præposituram , quæ antiquitate omnibus , dignitate plerisque Humiliatrum domibus præstabat , jamdudum obtinens , postquam scilicet & HIERONYMUS magnus Patruus , Tarsensis Archiepiscopus , atque Etrusca , Coloniensi , Polonica Legationibus illustris , ac Patruus ALBERICUS honoribus quibusque amplissimis egregie functus , ac Romana Purpura ornatus , eandem obtinuerunt . Itaque cum ad Humiliatorum monumenta edenda animum admovissem , cumque illa ad Braidensem Præposituram magna ex parte pertinerent , ac multa præsertim de Braidensibus Humiliatis differenda essent , quidquid id esset laboris ac diligentiae meæ , Tibi omnino inscribendum videbatur . Porro nihil auspicius mihi feliciusque contingere poterat , quam ut , cum Humiliatorum hæc monumenta illi nuncupanda statuissem , cui potissimum convenirent , Tu scilicet occurreres , quem , etsi Humiliatorum res nihil ad Te pertinerent , dignissimum tamen arbitrabar , cui quaecumque hoc observantiae meæ indicium præberem . Habes itaque opus , quod sive ejusdem argu-
men-

mentum , sive Scriptoris animum spectes , Tuum
jure optimo appelles . Utinam illud ita eruditorum
oculos subeat , ut Te Patrono ac Mœcenate indi-
gnum minime videatur .

Dabam Mediol. ex Collegio Braidensi Soc. Jesu
XIII. Cal. Majas MDCCLXVI.

PRÆFATIO.

A Ntequam de Humiliatorum rebus differere aggredior, pauca mihi de totius Operis instituto præfari liceat. Pauca, inquam: quid enim multa necesse est? Profecto quamvis suscepti a te laboris utilitatem atque præstantiam uberrime explices, operam prorsus perdes, si aut secus res ipsa testetur, aut Lectores offendas, qui hujusmodi utilitate ac præstantia parum commoveantur. Præclaram ac nondum editam veterum monumentorum a XII. ad XVI. sæculum copiam in lucem emittimus. Qui studiis hisce delectantur, consilium facile probabunt. Qui eadem contemnunt, frustra illos in meam sententiam adducere præfando coner. Itaque de operis utilitate, uniuscujusque, prout illius ingenium ac consuetudo fert, judicium esto. Sed de ipsis, quæ edituri sumus, monumentis, breviter dicendum.

Ad Humiliatos scilicet illa pertinent, quorum, nescio quo fato, corruptos ultimæ ætatis mores funestumque exitum omnes norunt, priora decora ac veterem dignitatem omnino pauci. Horum monumenta colligere ac res illustrare, Friderico Cardinali Borromeo Mediolanensi Archiepiscopo auctore, circa annum MDCXXVIII. Joannes

Petrus Puricellius aggressus fuerat ; vir de Mediolanensi historia , de re diplomatica , deque universa antiquitate , prout tempora ferebant , egregie meritus . Hic itaque Mediolanensia primum tabularia excutere , tum ex aliis etiam Italiae urbibus , quæ superessent Humiliatorum monumenta exquirere diligentissime cœpit . Jamque uberem monumentorum hujusmodi copiam compararat , deque illa edenda cogitans totius operis formam animo conceperat , eandem scilicet , quam Præfationi ad Humiliatarum Sanctimonialium leges anno MDCLVII. editas inseruit . Atque id fortasse in causa fuit , cur nonnulli , ac Papebrochius præsertim (a) , Humiliatorum historiam ab illo conscriptam fuisse affirmarent . Atqui illa in MSS. Puricellii Codicibus , qui in Ambrosiana Bibliotheca servantur , nusquam apparet ; sed nonnulla tantum ipsius fragmenta , quæ plerumque ad Humiliatos vitæ sanctitate illustres , atque ad eorundem extinctionem pertinent . Sed monumenta a Puricellio collecta ibidem nacti sumus . Ea porro sunt , plurimæ Romanorum Pontificum , aliorumque literæ ac diplomata , quæ in Braidensi Codice mox memorando desiderantur , atque Humiliatorum Constitutiones in Generalibus eorum

(a) *Acta SS. Apr. T. III. pag. 467. edit. Antwerp.*

eorum Comitibus editæ ; quæ omnia Puricellius ex vetustis Bibliothecæ Metropolitanæ hujusce Canoniorum Collegii aliisque Codicibus descripsit : multorum præterea ad Puricellium Epistolæ , de quibus ille exquisierat , numquid de Humiliatorum rebus cognoscerent : plurima denique , quæ ex rebus hac illac inspectis acceptisve Puricellius in adversaria digesserat . Itaque doctissimo Ambrosianæ Bibliothecæ Pro-præfeco Balthassari Oltrocchio , ceterisque Bibliothecæ ejusdem Moderatoribus plurimum me debere fateor , quorum egregia humanitate ac singulari in literarum studiis fovendis benevolentia factum est , ut quæcumque Puricellius de Humiliatorum rebus diligentissime inquirendo collegerat , & quæcumque in eadem Bibliotheca ad Humiliatos pertinent , in rem meam transferrem .

Braidensis autem , quem memorabam , Codex , plurima alia Humiliatorum monumenta complectitur , Romanorum scilicet Pontificum , S. R. E. Cardinalium , Episcoporum , Dynastarum aliorumque literas ad Humiliatos , sive Humiliatorum causa datas , autographas plerumque , sigillisque adhuc appositis distinctas . Has jamdiu ignoratas Cl. P. Josephus Hartzheim Soc. Jesu plurimis libris in lucem editis , ac Germaniæ Conciliorum collectione præsertim celeberrimus , cum in Braidensi hoc Collegio circa

annum MDCCXX. Theologiæ operam daret , diligenter collegit , atque in Seriem Chronologicam accurate digessit .

Ex his itaque Ambrosianæ & Braidensis Bibliothecæ Codicibus amplam jam monumentorum segetem collegeram . Verum ut uberior adhuc utiliorque fieret , plura & ipse tabularia diligenter rimari , Humiliatorum monumenta undique exquirere , atque Eruditos præsertim Viros per literas excitare aggressus sum , ut quæcumque possent Humiliatorum monumenta submitterent . Qua in re quam felix fuerit consilii mei exitus , in ipso operis decursu facile patebit .

Ad hæc tribus MSS. Humiliatorum Chronicis usi sumus , de quibus nunc fusius aliquanto est agendum . Primum ceterisque antiquius Chronicon anno MCCCCXIX. conscriptum fuit ; quod ex ipsa ejusdem fronte patet : Chronica Ordinis Humiliatorum compilata de anno 1419. Illius auctor hætenus latuerat . Sed pervetustum ejusdem fragmentum ac forte autographum in Braidensi hac nostra Bibliotheca nactus sum , quo extrema quidem tantummodo Chronici verba continentur ; sed hæc adduntur , quæ in recentioribus exemplaribus omissa sunt : Explicit cronica , qualiter devote principiatus , & augmentatus , atque confirmatus fuit ordo humiliatorum compilata per fra-

trem

trem joannem de brera anno antescripto [*nempe in Chronici initio*], quod fuit anno precedenti , quo major pars vitium ducatus Mediolani morierunt , & fichus ; & in quo principiatum fuit cœnobium sancti angeli extra fossam portæ cumane Mediolani . [*Quibus verbis Joannes indicat , quamvis obscure , se uno anno scripsisse postquam S. Angeli cœnobium constructum fuerat . Id porro anno MCCCCXVIII. contigit (a)*] . Qui scripsit scribat , semper cum domino vivat . *Additur deinde domorum omnium , quotquot anno MCCXCVIII. Humiliati numerabant , Catalogus , Guidotti Riboldi Generalis Magistri jussu confectus ; cujus hoc unicum hætenus exemplar vidimus . Habes itaque Chronici auctorem Joannem de Brera , Braidensis scilicet domus incolam , qui quidem satis se Latinæ linguæ rudem testatur , ut ex allatis verbis facile patet . Recentiora nihilominus , quæ supersunt hujus Chronici exemplaria [exstant porro simul cum duobus aliis mox memorandis tum in Ambrosiana , tum in Braidensi , tum etiam in spectatissimi Mediolanensis Equitis , Annonæque hoc ipso anno Præfecti Francisci Comitæ de Abdua*

Bi-

(a) *Latuada Descriz. di Mil. T. V. pag. 312. Wading. Ann. Min. ad hunc an.*

Bibliotheca] , quamvis non elegantem , multo tamen minus rudem incultumque stilum præferunt . At animadvertendum est aliena manu deinde Chronicon illud interpolatum auctumque , ac forte etiam emendatum fuisse , Georgii scilicet Luraschi Vicoboldonensis Humiliatorum domus circa annum MDXXIV. Præpositi , ut ex iis præsertim constabit , quæ Dissertatione II. num. XI. proferemus . Huic ipsi Chronico demum Octavianus Picus appendicem adjecit , qua Humiliatorum historiam ad annum MDLXVII. perduxit . Hoc porro Chronico sæpissime utemur , illudque nunc Braidense , nunc antiquius Chronicon , nunc ex auctoris nomine appellabimus .

*Brevius est Chronicon alterum , duobus post primum annis , anno scilicet MCCCCXXI. conscriptum , ut ex ejusdem fronte patet . Bina ac satis vetusta hujus exemplaria , alterum in Ambrosiana , alterum in memorata Francisci Comitis de Abdua Bibliotheca vidimus , quorum singulis capitibus picturæ lepidissimis coloribus expressæ præfiguntur , rem singulis Capitibus expositam indicantes . Horum alterutrum , Puricellio teste , apud Hieronymum Torchium fuit , Generalem Humiliatorum Magistrum ab anno MDXXXIII. ad annum MDLII. Quod cum nonnulli in MSS. Puricellii schedis , ubi de hoc Chronico loquitur ,
cursum ,*

cursum , ut solet , legissent , arbitrati sunt Torcbium ejusdem auctorem fuisse ; quem in errorem P. Helyottus praesertim , quem saepe commemorabimus , & Argelatus , lapsi sunt . At Chronici hujusce auctorem ignoramus ; nisi forte Joanni Braidensi hoc etiam tribuendum dicamus . Enimvero fustus aliud Chronicon anno MCCCCXIX. scripsisse se auctor indicat . Duos tamen Chronicorum Auctores Puricellius distinguendos contendit in Praefatione , quam hisce Chronicis Italice a se redditis praefixit . Sed hac de re sermo erit , cum antiquius ipsum Chronicon tertio Volumine edemus . Tertium denique Chronicon habemus a Marco Bossio Florentinae Humiliatorum domus Praeposito anno MCCCCXCIII. conscriptum , qui narrationem suam solum ad annum MCCX. , fustus tamen quam ceteri , deduxit .

His fere monumentis innixi Humiliatorum res illustrare aggredimur . Ac primum hoc Volumen octo Dissertationibus absolvetur , quibus , quaecumque ad Humiliatorum historiam pertinent , quam diligentissime fieri poterit , investigabimus ; cujus laboris is erit , arbitror , fructus , ut hanc historiae partem dignissimam fuisse , quae aliquando e tenebris educeretur , eruditi homines intelligant . Reliqua duo Volumina , Humiliatorum , quae diximus , monumenta , eorumdem Constitutiones in Generalibus Comitibus latis , ac

Joan-

Joannis Braidensis Chronicon complectentur ; quæ omnia annotationibus explicabuntur , ut & historiæ ex monumentis , & monumentis ipsis ex historia lux accedat . Qua in re multas tum Civilis , tum Sacræ Historiæ quæstiones , auctoresque non paucos , atque Ughellium præcipue , Ciaconium , Oldoinum , aliosque hujusmodi non raro illustratum iri confidimus .

Hæc erant , quæ primo huic Volumini præfari me oportebat . Hoc unice addendum superest . Equidem quidquid laboris ac diligentiaë conferrî in hoc opus potuit , contulisse me fateor . Multa nihilominus fortasse erunt , in quibus eruditi homines lapsum me animadvertent . Sed veniam illi , opinor , facile tribuent , qui me in obscurissimis plerumque incertisque rebus , ac nemini fere hætenus tentatis , versatum esse intelligant .

DISSERTATIONUM SYNOPSIS.

DISSERTATIO I.

De primis Humiliatorum initiis.

I. *A*uctorum in hac questione dissensio, ejusque causæ. II. Nonnulli Friderico I. Cæsare Humiliatos exortos contendunt. III. Hæc opinio impugnatur. IV. Cavotellii sententia rejicitur. V. VI. Probabilius alii Humiliatorum originem Conradi I. Imp. ætati attribuunt. VII. Videtur tamen ad Henrici I. imperium revocanda illa esse. VIII. IX. X. Helyotti in hanc sententiam objecta diluuntur. Plures illius in hac suæ historiæ parte errores. XI. Ejusdem opinio de Humiliatorum initiis refellitur. XII. Quibus rationum momentis opinio nostra confirmetur. Bellum ab Henrico in Insubria gestum. XIII. Mediolanenses nonnulli Henrico infensi. XIV. P. Tatti objectis respondetur. XV. Quo potissimum anno Humiliatorum exordia consignanda sint. XVI. XVII. XVIII. XIX. Monumentorum & Scriptorum auctoritas, ad opinionem nostram confirmandam allata. XX. XXI. Qua ratione Humiliatorum cætus initium duxerit. XXII. Primi ejusdem auctores ignoti.

DISSERTATIO II.

De alterius tertiique Humiliatorum Ordinis initiis.

I. II. Humiliatorum in patriam reducum vivendi ratio. III. An S. Bernardus leges iisdem scripserit. IV. V. Id Flamma multique ex antiquis Scriptoribus statuunt. VI. Multi etiam ex recentioribus, Cl.

Saxio unice dissentiente . Rationes hinc inde allatæ expenduntur . VII. Flammæ narratio multis erroribus scatet . VIII. Reliqui autem auctores Flammam videntur descripsisse . IX. Quenam difficultati huic diluendæ reponi possint . X. XI. Auctorum , qui de Bernardo scripserunt , & Humiliatorum hac in re silentium . XII. Satis ne id ad communem sententiam evertendam valeat . XIII. Innocentii III. literæ , quibus Humiliatorum leges approbat , videntur communi opinioni adversari . XIV. Quanam ratione conciliari omnia quoquomodo possint . XV. XVI. XVII. Quæ de Guidone Portæ orientalis Capiteo ab Humiliatis aliisque Scriptoribus narrantur , ejusque in Humiliatos beneficia expenduntur . XVIII. Ex Humiliatis nonnulli Claustralem vitam amplectuntur . Helyotti errores . XIX. Claustralium Humiliatorum cœtum , circa an. MXXXVI. exortum Humiliatorum Chronica statuunt . XX. Hinc Braidensem domum , omnium antiquissimam , per id tempus conditam duorum veterum monumentorum auctoreitate confirmant . XXI. Monumenta hujusmodi tamen incertæ omnino fidei esse facile constat . XXII. XXIII. XXIV. Braidensis charta an. MCLXXXVIII. diligenter expensa ; ex qua Braidensem domum ac proinde Claustrales Humiliatos circa an. MCXXXVI. initium habuisse discimus . XXV. XXVI. Plura alia in eodem monumento animadversione digna . XXVII. Petrus de Puteo primus Claustralium Humiliatorum auctor fuisse videtur . XXVIII. Eorum vestes . XXIX. Mulieres eandem vitæ rationem amplectuntur . XXX. S. Joannes Medensis , primus inter Humiliatos Sacerdos , novum Sacerdotum Humiliatorum cœtum cogit , qui deinde primus Ordo est appellatus . XXXI. An Deiparæ jussu se ille Humiliatis adjunxerit . XXXII. An antequam cœtum suum institueret , Ordini secundo nomen dederit . XXXIII. Novus hic cœtus circa an. MCXL. coactus . XXXIV. XXXV. Illius initia in Rondenariensi solitudine in Novocomensi suburbio posita . Hujusmodi Humiliatorum vestes . XXXVI. Novus pariter Humiliatarum mulierum cœtus .

DISSERTATIO III.

De Humiliatorum Legibus , deque tertii eorumdem Ordinis progressu , vicibus , exitu .

I. Quibus olim legibus Humiliati viverent . II. Eorum sententia rejicitur , qui S. Benedicti leges a S. Joanne Medensi Humiliatis impostas narrant . III. Humiliati apud Innocentium III. multiplici nomine accusantur . IV. Caussa cognitio quibusnam ab Innocentio commissa . V. Num Humiliatorum cœtus ante Innocentium a Romanis Pontificibus , aut a Mediolanensibus Archiepiscopis approbatus umquam fuerit . VI. Innocentius triplicem Humiliatorum cœtum , eorumque leges confirmat . VII. Legum hujusmodi specimen . VIII. Qua ratione Humiliati ad S. Benedicti Ordinem pertinerent . IX. Utrum Canonico- rum nomine illi appellarentur . X. S. Benedicti leges sæculo XV. amplexi sunt . XI. Peculiarem tamen ritum in Sacris peragendis usurpabant . XII. Quo etiam Mediolanenses Humiliati utebantur , quamvis olim Ambrosianum amplexi essent . XIII. Sacri eorum Codices sæpius editi . XIV. Nonnulla in iis animadvertenda . Quo stemmate Humiliati uterentur . XV. XVI. Quodnam esset inter primum & alterum Humiliatorum Ordinem discrimen , XVII. Nonnulla , quæ ad Humiliatas Virgines pertinent , expenduntur . XVIII. XIX. Tertii Humiliatorum Ordinis leges , habitus , jura . XX. Videtur eorum colonia Tyrum deducta fuisse . Eorumdem exitus .

DISSERTATIO IV.

De Generalibus Humiliatorum Magistris :

I. Regiminis forma apud Humiliatos ante an. MCCXLVI. II. Beltramus I. Generalis Humiliatorum Magister eodem anno renunciatur. III. IV. Illius res gestæ & obitus. V. Petrus anno MCCLVII. successor Beltramo datus, anno MCCLXXII. sponte se munere abdicat. VI. Loderengus tertius Humiliatorum Magister. VII. VIII. IX. Humiliati ab Episcoporum jure solvuntur. Tota hujus controversiæ series evolvitur. X. Turbæ in Loderengum excitatæ. XI. Loderengo circa an. MCCXC. obeunti Brignanus sufficitur. Pauca de Montis Luparii, vulgo Monlovè, domo. XII. Guidottus Riboldus an. MCCXCIV. quintus Humiliatorum Magister. XIII. Guidotto an. MCCCVIII. dignitatem abdicanti, Beltramus II. succedit : qua patria, qua gente ille esset : gravissimæ in illum turbæ a Matthæo Vicecomite Mediolanensium Domino concitatæ XIV. XV. Jacobus I. de Lemine an. MCCCXVII., tum Benedictus de Alzate an. MCCCXXI. Humiliatorum Magistri. XVI. Guillelmus Faba an. MCCCXXXVI. Benedicto succedit ; at duobus post annis dignitate excedere cogitur. Jacobus II. illi sufficitur. XVII. XVIII. Gravissimæ inter Guillelmum & Jacobum similtates : earum origo & exitus. XIX. Guillelmus de Corbetta an. MCCL. Ubertus de Regibus an. MCCLII. Humiliatorum Magistri. XX. B. Tiberii Parmensis ab an. MCCLV. ad an. MCCCLXXI. Humiliatorum Magistri res gestæ. XXI. Christophorus Tiberio succedit. XXII. XXIII. XXIV. Christophoro adhuc viventi Petrus Botta Cisterciensis Abbas an. MCCCXCVIII. sufficitur. Tota facti series & causæ diligenter explantur ; ac nonnulla in Mediolanensi illius ævi historia illustrantur. XXV. XXVI. Petro an. MCCCCI. Andreas Vicecomes succedit. Illius genus, ac res gestæ. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. Joannes Vicecomes quondam Mediolanensis Archiepiscopus a Basileensi Synodo Humilia-

ris præficitur an. MCCCCXXXII. Quæcumque ad illum pertinent accurate expenduntur. XXXI. Stephanus de Arzago an. MCCCCXXXV. Generalis Humiliatorum Magister. XXXII. XXXIII. Huic post tres annos Philippus Cribellus succedit. Egregia Philippi administratio. XXXIV. Jacobus de Landriano an. MCCCCLXIX. Generalis Magister. XXXV. Wionii in Humiliatorum Magistris recensendis errores. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX. XL. Hieronymus de Landriano ab an. MCCCCLXXXVI. ad an. MDXXV. Humiliatis præest. Hujus res gestæ, publica munera, vitia ac vices explicantur. XLI. Carolus de Advocatis Augustinianus Humiliatis Præpositus; deinde ob ejusdem crimina dignitate exutus, ac carceri addictus. XLII. Hieronymus Torchius an. MDXXXIII. Carolo successit. XLIII. Jacobus Gaddius an. MDLII. Hieronymo succedit. XLIV. Nonnulli in Magistrorum Generalium seriem perperam a Scriptoribus intrusi.

DISSERTATIO V.

De diversis Humiliatorum muneribus.

*I. II. Humiliati id sibi proposuerant, ut ex manuum labore viverent. III. IV. V. Sed lanæ præsertim pannorumque opificio studebant. VI. VII. Braidensium Humiliatorum ad obfignandos pannos sigillum. Cl. Irici de hujus sigilli ætate sententia refellitur. VIII. IX. X. Humiliati lanæ faciendæ causâ ad diversas urbes evocati. XI. XII. An umquam illi hac de causâ in Siciliam penetrarint. XIII. Circa annum MCCCXXX. a lanæ opificio Humiliati cessant. XIV. Publica alia munera, quæ præsertim ad commercium pertinent, Humiliatis imposta. XV. XVI. XVII. Humiliati etiam exercitum interdum sequebantur, ut sumptuum & annonæ rationem haberent. Hujusmodi munus in multis urbibus Humiliatis creditum. XVIII. XIX. Innocentius IV. publicis hisce muneribus Humiliatos defungi vetat; sed tandem rem omnem Magistri Generalis arbitrio permittit. XX. XXI. Nova
ad huc*

ad huc munera Humiliatis imposta . XXII. Hospitalium Domorum cura tertii Ordinis Humiliatis commissa , ubi nonnulla de Modoetiensi Conuenio . XXIII. De Senensi & Bononiensi hospitali domo . XXIV. XXV. Alterius etiam primique Ordinis Humiliatis Hospitalium domorum cura demandata . XXVI. XXVII. Concionandi munus strenue ab Humiliatis susceptum . Eorumdem in hæreticis oppugnandis ardor . XXVIII. XXXI. Paræciarum etiam administratio iis interdum commissa .

DISSERTATIO VI.

De Viris inter Humiliatos illustribus .

PARS I. DE HUMILIATIS VITÆ SANCTITATE ILLUSTRIBUS .

I. II. III. Romanorum Pontificum veterumque Scriptorum egregia de veterum Humiliatorum pietate testimonia . IV. SS. & BB. , qui ad Humiliatos pertinuisse existimantur , Tabula . V. &c. Singulorum res gestæ diligenter evolvuntur , & quo jure singuli ad Humiliatos pertineant , inquiritur .

PARS II. DE HUMILIATIS PRÆCIPUA ALIQUA DIGNITATE ILLUSTRIBUS .

I. Quot Cardinales atque Episcopos Humiliati numerarint . II. B. Jacobus Pasqualius Cardin. III. IV. V. VI. B. Luca Manzolii Cardin. res gestæ . VII. Jacobus Calzinaris Dertonenfis Episcopus . VIII. Petrus Spelta Papiensis Episcopus . IX. X. Petrus Crassus Cremonensis , tum Papiensis Episcopus . XI. Scipio Rotarius Astensis Episcopus . XII. Bartholomæus Averoldus Spalatenfis Archiepiscopus . XIII. Bartholomæus Averoldus alter Calamonensis Episcopus . XIV. Generales Episcoporum Vicarii nonnulli . XV. Ludovicus Landrianus publico Ærario Mediolani præfectus . XVI. Num ad Humiliatos pertinuerit Jacobus Buffolarius .

PARS III. DE HUMILIATIS LITERARUM STUDIO ILLUSTRIBUS .

I. II. III. IV. Quæ ab Humiliatis de studiorum ratione statuta fuerint . V. Humiliatorum Scriptorum Bibliotheca ordine alphabetico digesta . Argelatus sæpe , Quadrius interdum , emendatus .

DIS-

DISSERTATIO VII.

De Humiliatorum Domibus .

I. Hujus Dissertationis utilitas . II. Quæ esset domorum apud Humiliatos ratio . III. IV. V. Duplicibus cœnobiis , quæ scilicet viris ac mulieribus communia essent , plerumque utebantur . Quæ ad hanc duplicium cœnobiorum naturam spectant , evolvuntur . VI. De Humiliatarum clausura . VII. VIII. De miro domorum apud Humiliatos numero , deque diversis earumdem nominibus . IX. Quibus domorum Catalogis hæc Dissertatio innitatur .

PARS I. DE MEDIOLANENSIBUS HUMILIATORUM DOMIBUS .

Singularum nomina proferuntur ; origo , locus , vices , exitus , quoad fieri potest , inquiruntur . Plura præsertim de Braidensi , de Vicoboldonensi , de Glaxiatensi domo ; ac de Braidensi S. Catharinæ Humiliatarum Cœnobio , quo loco Guillelmæ Bobemæ , ejusque assecularum errores ac deliramenta accurate explicantur . Post urbanas domos , domus in Mediolanensi agro positæ , ac Modoetienses præsertim illustrantur . Cl. Comitis Julinii ad Auctorem epistola .

PARS II. DE RELIQUIS HUMILIATORUM DOMIBUS .

Hæc altero Volumine edetur , cujus consilii rationem attulimus pag. 401.

DISSERTATIO VIII.

De Humiliatorum Extinctione .

I. II. III. Pessima Humiliatorum conditio medio circiter sæculo XVI. IV. Eorum vitia a Mario Picio acriter reprehensa . V. Cardin. Moronus , tum S. Carolus Borromeus Protector Humiliatis datus . Veronensia eorum Comitia an. MDLXII. VI. Nicolaus Ormanetus , Caroli nomine , Humiliatorum emendationem frustra aggreditur . VII. Validius

dius in Cremonensibus Comitibus an. MDLXVIII. illam urget Carolus. Aloysius a Basilica Petri Humiliatis præficitur. VIII. IX. Multa ab Humiliatis ad emendationis consilium evertendum, multa a S. Carolo ad illos ad meliora consilia revocandos tentata. X. XI. XII. XIII. Hieronymus Donatus, vulgo Farina, aliique ex Humiliatis nonnulli de Caroli nece cogitant. Rei totius series & exitus exponitur. XIV. Conjuratiōis auctores debitis pœnis mulctantur. XV. Humiliatorum Cœtus per Pium V. deletur. XVI. Multa ad eundem restituendum frustra tentata.

		ERRATA	CORRIGE.
pag.	94.	lin. 21. eligendi	eligendorum
pag.	120	lin. 13. Vicibodonensi	Vicoboldonensi
pag.	196.	lin. 9. idemque	ideoque
pag.	198.	lin. 22. Conradus	Conradus
pag.	221.	lin. ult. episcopum	episcopum
pag.	266.	lin. 26. rectam	ratam
pag.	337.	lin. 18. ædes S.	ædes a S.
pag.	358.	lin. 25. exprimens	experimentem
pag.	367.	lin. 12. Charta	chartam
		lin. 17. sæve	sive
pag.	429.	lin. 7. Mediolanensium & Humiliatorum	Mediolanensium Humiliatorum

DISSERTATIO I.

DE PRIMIS HUMILIATORUM INITIIS.

I. UI primam Humiliatorum originem attentius inquirunt, ii plerumque mirantur, cum auctores in diversa adeo ab animadvertunt, ut alii undecimo sæculo inveniunt, alii duodecimo exeunti illam assignent. Sic enim videmus, nonnullos jam ab anno MXVII. eorum initia repetere, alios vero nonnisi ante annum MCXCVIII. Humiliatos exortos fuisse contendere. Discrepantium vero hujusmodi opinionum quamnam potissimum esse causam dicemus? Duplicem nempe statui posse arbitror. Primo enim Humiliatorum initia nihil habuere, unde omnium oculi, ut sæpe solet, in illos converterentur. Ponamus enim, quod deinde erit a nobis comprobandum, sub undecimi sæculi initium Humiliatorum societatem coaluisse. Jacuit sane illa diu angustiis definita limitibus, ut videbimus; nec antea omnium sermone celebrari cepit, quam novum illi decus S. Joannes Medensis medio circiter duodecimo sæculo adderet; multo autem illustrior evasit, ac tota passim Italia diffusa est, postquam illius institutum legesque Innocentius III. anno MCCI. Pontificiis litteris comprobavit. Tunc scilicet primam hujusce cœtus originem, qui vix antea innotesceret, inquirere homines aggressi sunt. Sed nimis jam illa aberat; nec facile statui poterat, quo potissimum tempore ea contigissent, quæ hætenus nemo fere contigisse cognoverat. Humiliati autem, qui uni possent suæ ipsi originis tempus posterorum memoriæ commendare, a studiis, prioribus præsertim temporibus, fere alieni [quam ego alteram hujusce obscuritatis causam statuo] nihil per quattuor sæcula, quod ad suorum Patrum historiam pertineret, litteris consignasse videntur. Nullos enim ante XV. sæculum

Humiliatorum annales conscriptos extare in præfatione vidimus, qui etiam inediti, ac neglecti semper jacuere, donec superiore ætate iisdem uti Puricellius cepit. Hinc factum est, ut qui Humiliatorum originem inquirere aggressi sunt, cum certa illis, quibus inniterentur, monumenta deessent, alii alios vulgi rumores adoptarent, eamque singuli sententiam amplecterentur, quam minus a veritate alienam existimarent.

II. Sed jam singulas Auctorum opiniones proferamus, ut quæ ceteris sit anteferenda constet. Quod ut clarius præstemus, quæ de Humiliatorum origine unanimi omnes consensu statuunt, ab his secernamus necesse est, quæ in dubium revocantur. Humiliatorum igitur cœterum a quibusdam nobilibus Insubriæ civibus conflatum, qui, quod Imperatoris iram offendissent, patria extorres atque in Germaniam traducti, post exilii calamitates aliquandiu toleratas, prioris tandem vitæ pertæsi, asperum vivendi genus, Deo inspirante, amplexi fuerant, ac deinde ad Imperatoris pedes abjecti reditum in patriam impetraverant, id fere omnes consentiunt. At quo tempore, quove Imperatore hæc contigerint, in disputationem adducitur. Ac sane si auctorum numero definienda res esset, illorum, ut arbitror, sententia præstaret, qui hæc Friderici Ahenobarbi temporibus tribuunt. Qui primi opinionem hanc sequuti fuerant, ii sunt, ni fallor, Philippus Bergomensis [a], & Marcus Antonius Sabellicus [b]. Hujus ego verba describam, tum quod rem explicat brevius, tum quod iisdem fere ad verbum Theodorus Zwingerius [c], & Polydorus Virgilius [d] usi sunt. *Per id tempus, ait, Humiliatorum Ordo in Germania oritur: exordium rei triste, sed læti successus. Multi mortales aut bello capti, aut quia fides eorum suspecta esset, fuerant*

(a) Striptem. Chronic. ad an. 1409

(b) Ennead. IX. Lib. V. pag. 89. edit. Venet. 1504.

(c) Theatrum Vitæ humanæ vol. XXVII. Lib. III. & vol. XIII. Lib. I.

(d) De Inventor. Rer. Lib. VII. Cap. II.

DE PRIMIS HUMILIATORUM INITIIS. 3

fuere ex Cisalpina Gallia in Germaniam traducti, Federici Imperatoris sævitia.... Hi longiorem moram pertæsi, aliquando albis vestibus amicti viri feminaque humiliter ad Federici pedes prostrati jacuere, veniam implorantes. Horum lacrimis vestituque motus Imperator potestatem fecit omnibus in patriam abeundi; qui postliminio reversi sunt; voto, ut credere par est, in eo habitu perseverasse dicuntur &c. Hæc Sabellicus, quem deinde Thuanus [a], Maurolycus [b], P. D. Ascanius Tamburinus [c], Ripamontius [d], & Ciacconius [e] secuti sunt; qui duo tamen cum Friderico Imperatore hæc contigisse narant, se eadem Conradi Imperatoris temporibus jam consignasse, obliviscuntur [f]. His etiam Paullus Morigia [g], Gabriel Bucelinus [h], P. D. Franciscus Aloysius Barelli [i] ceterique plurimi addendi, ut Sethum Calvisium [k] & Philippum Cluverium omit- tam [l], qui quamvis Humiliatos Friderico imperante initium habuisse affirmant, illos tamen non in Germania exules, sed in Italia Imperatoris iram placaturos ad ejusdem pedes jacuisse supplices, narant. Hi porro omnes quamquam in Humiliatorum exordiis Friderici ætati tribuendis consentiant, mirum tamen, quantum in anno ipso designando discrepent. Alii enim annum MCLXX. adnotant, vel MCLXXI., alii MCLXII., alii MCLXXX. alii etiam MCLXXXIX., alii denique, gravi sane, ut Græce di-

(a) Histor. Lib. XLVIII. ad an. 1571.

(b) Mare Oceano di tutte le Religioni Lib. III.

(c) De Jure Abbatum T. II. Disput. XXIV. Qu. V Num. 37.

(d) Histor. Eccles. Mediol. Decad. III. Lib. III.

(e) Vitæ Pontif. in Alexandro III.

(f) Ripam. Decad. I. pag. 626., Ciaccon. in Gregor. VI. ad an. 1046.

(g) Istoria delle Religioni Cap. XXIX., e Sommario Cronologico Lib. VI.

(h) Menolog. Benedict. ad 26. Sept.

(i) Memorie de' Chierici Regol. di S. Paolo T. I. Lib. VI. Cap. IV.

(k) Op. Chronol. ad an. 1152.

(l) Epitome Histor. in Friderico I.

cimus, anachronismo, MCXCVI., aut MCXCVIII., cum Fridericus jam ab anno MCXC. obiisset.

III. Jamvero, si quod hujusce opinionis fundamentum laudati auctores proferrent, quibus tandem momentis eadem innitatur, constaret. Sed hæc frustra apud illos requiras. Veronenfis unus historicus Hieronymus Curtius, sententiis omnibus de Humiliatorum origine commemoratis, hanc, quam recitabamus, ceteris probabiliorem dicit [a]; quin etiam privilegiis nonnullis a se inspectis eandem confirmari addit; nec vero hæc ille privilegia profert, quidve iisdem contineatur, exponit; ut de eorumdem auctoritate judicium ferre, quidve ponderis huic sententiæ concilient, dignoscere liceat. Nobis itaque integrum erit, donec monumenta hujusmodi proferantur, a Curtii ceterorumque sententia discedere, si firmissimis rationum momentis oppugnari illam intelligamus. Ac sane nullam inesse huic sententiæ probabilitatem, satis illa docebunt, quæ sequente Dissertatione ostendemus; nam & Humiliatorum extructas domos, eorumque numerum satis auctum ante ipsa Friderici tempora videbimus. Nec vero quisquam miretur, tot, quos protulimus, Auctores in errorem prolapsos; video enim, quid illos fefellerit. Friderici scilicet ætate illustrior fieri cæpit Humiliatorum societas, latiusque per Insubriam extendi; nec multo post eorumdem leges Innocentius III. Apostolicis litteris comprobavit; quod cum illi animadverterent, viderentque Insubribus acerrimum cum Friderico bellum per eadem tempora fuisse, facile adducti sunt, ut crederent, Friderico regnante Humiliatorum cætum coactum. Ac fieri etiam potuit, ut eorumdem occasione bellorum Insubres alii veterum Humiliatorum exempla sequuti, ad eorum se societatem legesque adjungerent.

IV. Reliquas autem Scriptorum sententias inquirentibus Cavatellius Cremonensis Historicus primus occurrit. Hic annum

MLXX.

(a) Storia di Verona T. I. Lib. X.

DE PRIMIS HUMILIATORUM INITIIS. 5

MLXX. Humiliatorum initiis attribuit. Mediolanenses scilicet hujusce cœtus primos auctores fuisse ait, in Germaniam ab Henrico IV. Rege traductos, quibus postea alii accesserint Friderici Ahenobarbi ætate [a]. Verum, præterquamquod unus pro hac opinione stat Cavitellius, hoc uno eadem argumento refellitur; Henricum scilicet non ante annum MLXXVI. in Italiam descendisse; tunc vero unice cum Gregorio VII. Pontifice Maximo bellum illi fuisse, quod nihil ad Mediolanenses pertinuit. Hi quidem deinceps in Henricum insurrexerunt; sed id nonnisi anno MXCIII. [b] contigit, quo tempore tantum aberat, ut Henricus rebelles vinceret, atque in exilium compelleret, ut potius non multo postea sese in Germaniam recipere coactus sit. Quocirca, quo tempore Insubres in Germaniam relegare Henrico huic licuerit, non apparet.

V. Probabilior multo eorum est opinio; qui Conradi I. Imperatoris ætate, quem inter Germaniæ Reges alterum nuncupamus, initium Humiliatos habuisse ferunt, quo tempore bellum ille acerrimum cum Mediolanensibus gessit. Belli originem, atque obsessæ anno MXXXVII. Mediolanensis urbis vices, inanesque in ejusdem oppugnatione Conradi conatus non est cur referam; cum præter ceteros diligentissime hæc omnia nuper illustrarit Cl. Georgius Comes Julinius eruditissimus rerum Mediolanensium scriptor [c]. Hoc unice animadverto, quamvis Mediolanenses aliquot a Conrado exules tunc in Germaniam amandatos nemo ex Historicis referat, fieri tamen facillime potuisse, ut ille, cui non alia ratione de Mediolanensibus ulcisci liceret, quos bello ceperat, eosdem bonorum proscriptione exilioque multaret. Quin etiam eodem anno Mediolanenses nonnulli legati ad Odonem Campaniæ

(a) Annal. Crem. ad an. 1171.

(b) Muratori Ann. d' Ital. an. 1076. 1081. 1093.

(c) Memorie di Mil. T. III. pag. 290. &c.

nix Ducem ab Ariberto ejusdem urbis Archiepiscopo in Galliam missi, ut exercitum in Italiam contra Conradum deduceret, dum, Odonis nece intellecta a Lotharingo Duce in pugna occisi, in Italiam revertuntur, a Berta Susæ Marchionissa in Alpium angustiis intercepti fuerant, atque ad Conradum missi; qui cum Vercellensem, Cremonensem, ac Placentinum Episcopos huic conjurationi manus dedisse intelligeret, hos in Germaniam relegavit [a]; quo etiam Legatos eosdem traductos fuisse verisimile est. Jamvero quænam opportunior occurrat Humiliatorum initiis statuendis occasio? Ac plures sane opinionem hanc amplexi sunt. Unius hic Bernardini Corii verba referam, qui omnium primus, ni fallor, illam protulit [b]. *Venendo a morte (Corrado) Henrico secondo cognominato Barbanegra genero di Conrado successe ne lo Imperio. Già ne li tempi prediſti Conrado antecessore di questo in Alamania avendo condotto seco gran numero de Milanesi captivati nelle guerre passate nel modo dimostrato, a li primati delli quali fece troncave il capo, per ilchè gli altri restarono come privi di salute, mentre vivea Conrado, si diedino li prediſti Milanesi ad osservare le institutione de sancta vita, d'habito vestendosi conveniente a quella, & con proposito se in alchuno tempo potessino ritornare alla patria sua di farsi in tutto osservatori del divino culto; onde in processo di tempo Henrico prediſto deliberò entrare in Italia, & in Milano insignirsi de Imperiale diadema; il che intendendo li Milanesi già prigioni supplicarono a l'Imperatore in modo, che da lui in tutto furono liberati, onde quegli finalmente pervenuti a Milano, e dal Pontefice essendoli concessi li ordini sacri si fecino frati con habito bianco, nuncupandosi humiliati in segno de l'humile sua conversione. Hæc ille, quem deinde sequuti sunt, præter Ciacconium & Ripamontium, de quibus jam diximus, Joannes Franciscus Be-*
futius

(a) Giulini T. III. pag. 328 Murat. Ann. d'Ital. an. 1027.

(b) Hittor. di Mil. Parte I. pag. 38. Edit. an. 1903.

futius (a), Horatius Tursellinus (b), ac Hieronymus Borrierius (c), qui tamen in eo a ceteris dissentit, quod non ab Henrico Conradi successore, sed a Conrado ipso exules in patriam remissos statuit. Id ipsum narrat MS. cujusdam opusculi auctor, de quo Dissertatione VI. fermo erit, ubi etiam non magnam esse illius auctoritatem ostendemus. Nec vero graviorum etiam Scriptorum auctoritas huic opinioni deest, qui eandem validis rationum momentis confirmant. Ac primo Benedictus Jovius, quem P. Constantinus Suyskenius Soc. J. unus ex Bollandianis Scriptoribus, omnium diligentissime Humiliatorum originem tractasse asserit (d), in Novocomensibus Annalibus de Humiliatorum in illa urbe domibus templisque loquens, atque inde eorundem originis inquirendæ occasionem arripens, ait (e): *Ceterum quia ab historicis de hujus Ordinis origine & incremento nulla fere fit mentio, quæ de certissimis eruta monumentis conscripta reperi, & quidem probabilia, subjiciam.* Pergit porro Humiliatorum initia eodem fere, quo Corius, modo referens, a quo in eadem re tantum, in qua Borrierium a Corio ipso discrepare animadvertimus, dissentire videtur, ac statuere scilicet, a Conrado ipso exules reditum in patriam impetrasse. Quæ Jovius monumenta viderit, nec ille explicat, nec ego assequi conjectura possum. At Hieronymum etiam Curtium audivimus opinionem suam a Jovii opinione omnino alienam certissimis tamen & ipsam monumentis comprobari affirmantem. Sed quæcumque tandem monumenta hujusmodi fuerint, fallitur certe Jovius, cum bellum a Conrado in Mediolanenses gestum anno MXXXIII. consignat, quod nonnisi ad annum MXXXVII. pertinere ex allatis auctoribus constat (f).

VI.

(a) Storia Pontificale di Mil. in Vita Heriberti Archiep.

(b) Epir. Histor. Lib. VII. in Conrado.

(c) Supplemento alla Nobiltà di Milano Cap. IV.

(d) Acta SS. Sept. T. VII. ad diem XXVI. in Vita S. Joan. de Meda §. II.

(e) Lib. II. pag. 196.

(f) Murat. & Giulini loc. cit.

VI. Quæ cum ita sint verifimilior Caroli Sigonii sententia videtur, qui anno MXLVI. Humiliatorum initia statuit hunc in modum (a): *Anno Christi MXLVI. VI. Kal. Novembres Henricus III. Imperator (tertius scilicet inter Germaniæ Reges, sed inter Imperatores secundus) conventum egit Papiæ, atque exules Lombardos, quos superioribus annis propter conjurationes initas Chunradus Imperator in Germaniam relegarat, restituit: exules deinde, civitatibus suis repetitis, humilitatem, in qua in exilio fuerant, tenuerunt, nullam rem privatam aut publicam attingentes, verum religioni studentes, ac victum manibus suis quærentes, vitam traduxerunt... hos vulgo Monachos Humiliatos dictos &c.* Porro quod ad annum pertinet, quo Humiliatos ortum habuisse, Sigonius scribit, multos ille habet opinionis suæ sectatores; inter quos præcipuum locum merentur Alemanijs Finius (b), Petrus Maria Campius (c), ac P. D. Primus Aloysius Tattus Congr. Somaſchæ (d). Huic denique præ ceteris favet memoratus Suyskenius, qui in Vita S. Joannis de Meda, postquam diversas de Humiliatorum origine sententias retulit, hanc sibi omnium probabilissimam videri ait; Humiliatorum nempe cœtum medio circiter XI. sæculo exortum; per hæc enim tempora ea omnia contigisse ex historicis intelligimus, quæ eorum initiis occasionem præbuisse communis fert opinio; bellum scilicet ab Henrico in Mediolanenses gestum, exules in Germaniam amandatos, diuturnam exilii durationem, reditum denique in patriam impetratum, quæ omnia non ita facile in aliud tempus confluere animadvertemus.

VII. Hactenus hujusce opinionis momenta vimque omnem protulimus, Nihilominus Humiliatorum initia aliquanto adhuc altius,

(a) De Regno Ital. Lib. VIII. ad an. MXLVI.

(b) Storia di Crema Lib. I. & Seriana XXX.

(c) Storia Ecclesiastica di Piacenza Lib. X. de an. 1037.

(d) Annali Sacri di Como Decad. II. Lib. III. ad an. 1037. & 1046., & Vita di S. Gio. da Meda Cap. IV.

tius, nempe ab Henrici I. temporibus, qui secundus inter Germaniæ Reges fuit, repetenda arbitramur. Quæ me causæ in hanc sententiam deduxerint, paucis expediam. Quemadmodum ex historicis, qui provinciæ alicujus vices enarrant, illi plerumque sunt ceteris præhabendi (ut optime statuit P. Honoratus a S. Maria (a) Carmelita Excalceatus), qui in eadem provincia vixerunt, ita in Religiosi cœtus origine inquirenda, Scriptoribus dissentientibus, eorum potissimum auctoritatem sequamur oportet, qui cœtui eidem nomen dedere, eosque præsertim qui antiquitate ceteros præstant, nisi eos falli manifeste constet: omnium enim optime sua illi nosse dicendi sunt. Tria porro Humiliatorum MSS. Chronica in Præfatione memoravimus; primum anno MCDXIX., alterum anno MCDXXI., tertium anno MCDXCIII. conscriptum. Jamvero primi ac tertii Chronici auctores, ab Henrico I. exulare illos in Germania jussos narrant, qui deinde Humiliatorum Ordinis fundamenta jecerunt. *Principium.* (ait primi Chronici auctor) *Et origo fuit Ordinis Humiliatorum tempore Henrici secundi Imperatoris (secundi scilicet inter Germaniæ Reges) qui in Lombardiam venit, et suspectos habens multos nobiles Lombardos, maxime Mediolanenses et Comenses, quos, ne contra Imperium machinarentur, in Alemania mittit in exilium de anno 1017.* Pergit deinde narrare, qua ratione exules hujusmodi pium vivendi genus amplexi reditum in patriam impetraverint anno MXIX. Marcus Bossius vero tertii Chronici auctor, qui ea, quæ narrat, se *summa cum diligentia visis pluribus Chronicis collegisse* testatur, clarius adhuc exilii annum statuit his verbis: *Præsulante in sede Petri Benedicto ejus nominis octavo, et Henrico Imperatore Christianissimo ejus nominis secundo regnante, ejus imperii anno decimotertio, ipse Henricus, cum ad partes pervenisset Lombardiæ &c.* Eadem deinde, sed aliquanto fusius, repetit, quæ a primo auctore referri vidimus. Porro quamvis decimus tertius Henrici annus,

B

quem

(a) Réflexions sur les Regles de Critique &c. T. I. Differt. VII. Artic. IX. §. I.

quem Bossius appellat, non anno MXVII., quo a primi Chronici auctore initia Humiliatorum figuntur, sed anno MXIV. congruat, videbimus nihilominus paullo post, quam facile hæc invicem concilientur. Alterius vero Chronici auctor anno MCDXXI. conscripti, Imperatoris, quo regnante hæc gesta sint, nomen se ignorare ait. *Qualiter* (hac enim plerumque voce brevia sui Chronici capitula ille exorditur) *Qualiter nobiles illi Lombardi (& primi fuerunt Mediolanenses) in Alemania per quemdam Imperatorem fuerunt confirmati, ut componens a suis Patronis dudum audivit vociferari; sed propter longanimitatem temporis nomen ignorabant.* Sed non est cur miremur, auctorem hunc, qui Latini sermonis rudem admodum imperitumque se prodit, ceteris etiam rudiorum in sui Ordinis historia fuisse; ac præterea, si aliorum sententiam haud sequitur, illam ne oppugnat quidem. Humiliatorum initiis ita ex eorundem Chronicis constitutis, videndum superest, quænam huic opinioni faveant, quænam adversentur.

VIII. P. Hippolytus Helyottus tertii Ordinis S. Francisci, qui hoc sæculo ineunte integram eruditissimamque Religiosorum Ordinum historiam octo voluminibus distinctam Gallico sermone protulit, de Humiliatis dicere aggressus (a) haud satis memoratis Chronicis fidere videtur; ac jure profecto eorum auctoritas parvi facienda esset, si vera narraret Cl. auctor. Sed ille scilicet Chronica eadem haud umquam vidit; sed commentarios tantum nescio quos ad illum Mediolano submissos anno MDCCIX. & MDCCX., nimis profecto, quicumque eorum fuerit auctor, properanter negligenterque digestos. Pauca speciminis loco hic proferam. In hisce Commentariis, ait Helyottus, Humiliatorum quoddam Chronicon sæpe indicatur anno MCDXIX. Latine conscriptum a P. Hieronymo Torecchio, Præposito Domus, quam Mediolani ad portam novam Humiliati habebant. *Dans ces mé-*
moires

(a) T. VI. Cap. XIX.

moires l'on cite souvent une Chronique de cet Ordre composée en Latin l'an. 1419. par le P. Jérôme Torecchio Prévôt du Couvent, que les Humiliés avoient a la porte neuve a Milan. Quam multa paucis verbis errata! Nullus umquam inter Humiliatos, quod noverimus, fuit Hieronymus Torecchius. Quem hic Helyottus nominat, ille est Hieronymus Torchius, seu Torgius, quem sui Ordinis Magistrum Generalem fuisse videbimus. At vivebat ne ille anno MCDXIX? Nihil minus. Anno enim MDXXXIII. Magister Generalis renunciatus ad annum usque MDLII. vixit. An saltem Humiliatorum Chronicon ille conscripsit? Ne hoc quidem novimus. Sed Chronicon illud, quod ab Helyotto indicatur, Torchius certe non scripsit; verum illius exemplar apud se habuit, atque ab illo ad nostra usque tempora pervenit; quin etiam Chronicon hoc ipsum, quod apud Torchium fuit, non anno MCDXIX. sed MCDXXI. conscriptum fuerat, ut in Præfatione vidimus.

IX. Nihilominus si in his tantum, commentariorum, quos diximus, vitio, errasset Helyottus, facilius ferremus. Sed graviora adhuc supersunt. Commentariis videlicet iisdem Helyottus innixus, quæ a Torecchiano, ut ait, Chronico de Humiliatorum origine narrantur, parum adeo probabilia esse ait, adeoque recto temporum ordini repugnare, ut sententiam illam amplecti sibi non liceat. *Ce que cet auteur met sur l'établissement de cet Ordre est si peu probable, & s'accorde si mal avec la Chronologie, que nous ne pouvons adberer a son sentiment.* Quænam porro hæc esse absque adeo atque incredibilia arbitrabimur? Laudenses, (hæc scilicet in Chronico narrari Helyottus credit), Papienses, Cremonenses, Insubresque alii, sed præcipue Mediolanenses cum in Henricum I. insurrexissent, Imperator in Italiam profectus illos devicit; præcipuosque rebellionis auctores captivos secum in Germaniam perduxit. Hos exilii pertæsos, B. Guido maximam apud ipsos pietatis famam adeptus, impulit, ut pium austerumque vitæ genus amplecterentur. Itaque anno MXVII. crassis vestibibus induti su-

sceptum illi consilium in domesticis ædibus exequi cæperunt. Cujus rei fama ad Henricum delata, hic aliquando iisdem advocatis, cum omnes suis pedibus obvolutos videret: En vos, inquit, tandem *Humiliatos*. Hinc de præterita rebellione pauca obloquutus, deque eorum fide certior factus, reditum omnibus in patriam permisit. Hæc, si Helyotto, aut potius Commentariis ad Helyottum missis, credimus, in memorato Humiliatorum Chronico narrantur. Sed revera quam hæc sunt ab ejusdem Chronici narratione aliena! Nusquam non modo in illo, quod apud Torchium fuit, Chronico, sed ne in aliis quidem Papienses, Cremonenses, Laudenses appellantur: nusquam bellum in eosdem ab Imperatore gestum commemoratur; sed exules illos sola Henrici suspitione in exilium pulsos fuisse testantur. Quid? quod B. Guido, qui apud Helyottum Humiliatorum primus auctor apparet, in Chronicis non ante annum MCXCIX. memoratur? Nec vero Henricus Humiliatos quodammodo irridens iis verbis: En vos tandem *Humiliatos*: in Chronicis inducitur, præteritamque iisdem exprobrans rebellionem, ut arbitratur Helyottus; sed *Accedite* (hæc sunt Henrici apud Chronicorum Scriptores verba) *Accedite charissimi Humiliati: En religioni dediti estis, ut monstrat habitus vester? Cui responderunt: sicut vides Imperator: Et tunc patriam concessit.* Marcus vero Bossius, qui fusius plerumque res explicat, Imperatorem, antequam reditum illis permetteret, sic loquutum fuisse narrat: *Simulatum atque conditione velatum votum hoc debet esse, ait Imperator: certe crediderim, si liberum vobis ad lares proprios daretur iter, animum vestesque mutaretis. At illi (pergit Bossius) ... e contra dixerunt: Serenissime Imperator ita ut vidisti stat nostra sententia; quia necesse homines fallantur, ipse Deus falli non potest. Imperator igitur ... elevata manu super illorum capita, signoque Crucis facto, Ite, quo vultis, inquit, vere Humiliati, Et sic eos benigne licentiavit.*

X. Ex his omnibus satis constat, maximam quidem laudem Helyotto deberi, qui nullum non lapidem se movisse testatur,

ut de Humiliatorum initiis certior fieret; at non parem sane iis tribuendam, qui illi causa fuerunt, ut in hac historiae suae parte tam saepe laboretur. Haec tamen, quamquam falsa a Chronici auctore apud Helyottum narrentur, nihil apparet, quod re-
cto temporum ordini non satis cohaereat; atque ipse Helyottus nihil haecenus habet, quod in Chronico reprehendat. At quod subinde in eodem Chronico referri arbitratur, pati Helyottus nullo modo potest; Humiliatis scilicet Mediolanum reversis, eorumque uxoribus maritorum exempla sequutis, S. Bernardum Mediolanum advenientem utrisque persuasisse, ut patriis aedibus relictis Monasticam vitam amplecterentur, certasque iisdem leges statuisset. Qua in narratione duo praecipue reprehendit Helyottus. Alterum, S. Bernardi adventum eodem fere tempore ac Humiliatorum initia statui; quasi vero, ait, inter Henrici I. tempora, ac Italicum S. Bernardi iter supra integrum saeculum non intercesserit. Alterum vero, toto hoc centum & amplius annorum spatio nullis legibus Humiliatos vixisse, ut tunc primum illas a Sanctissimo Viro acciperent. Sed Chronici auctori succensere Helyottus designat; nihil enim huiusmodi apud illum occurrit; quin etiam S. Bernardus in Chronico, quod ad Torchium pertinuit, ne memoratur quidem. Sed de his quae ad S. Bernardum pertinent, alia dissertatione quaeremus. Nunc quid tandem Helyottus de Humiliatorum exordiis statuatur, videamus.

XI. Arbitratus igitur ille, omnino sibi esse a Chronicorum opinione recedendum, novam aliam, a nemine haecenus excogitatam, proposuit: Humiliatorum scilicet Ordinem non anno MXVII. sed anno MCXVII. cepisse; quo tempore, ait, Henricus V. urbes Insubriae non paucas, ejus imperium post Mathildis Comitissae obitum detrectantes armis devicit; quam tamen ille opinionem solum ut ceteris omnibus probabiliorem amplectitur. At haec scripsisse Helyottum satis fuit, ut opinio eadem in Moreriano Lexico, tamquam certissima, reliquis omnino dissimulatis, statue-

statueretur (a), ac Fabrius, qui Fleurianam Ecclesiasticam historiam est persecutus, hanc etiam inter sententias reliquas recenseret (b), quæ de Humiliatorum exordiis feruntur. *Il paroît plus vrai-semblable (ait Helyottus), que cet Ordre n'a commencé que l'an. 1117. sous l'Empereur Henri V., qui après avoir soumis par la force de ses armes plusieurs villes de Lombardie, qui ne vouloient pas le reconnoître pour souverain après la mort de la Comtesse Mathilde, dont il étoit heritier, auroit pu avoir envoyé en Allemagne ou comme prisonniers de guerre, ou comme rebelles, de gentilsbommes de Lombardie.* At Helyotti hanc opinionem ceteris probabilem ac verisimilem magis jurene appellemus? Anno MCXV. Mathildes obiit (c); Henricus sequente anno in Italiam descendit. At si eorum temporum historici evolvantur, nullum belli cujuspiam ab Henrico in Insubres gesti vestigium occurret. Fuerunt illi quidem cum Romanis Pontificibus Paschali II., Gelasio II., & Calixto II. diffensiones; sed nihil turbæ hujusmodi ad Mediolanenses pertinuerunt. Atque hi sane libertatem suam constanter tutati sunt (d), sed Henrico controversiis, quæ illi cum Pontifice erant, distento, quin etiam, seditionibus in Germania excitatis, propere Italia excedere coacto, non licuit profecto jure suo in Insubres atque armis uti. Quænam igitur Insubriæ urbes ab Henrico devictæ? Quandonam exules illi Insubres in Germaniam relegati, ex quibus deinde Humiliatorum societas conflata? Vidit hæc, arbitrator, Helyottus ipse; nec aliud forte voluit, quam ut opinionem hanc qualibuscumque tandem argumentis innixam proponeret, quam alii deinceps susciperent diligentius expendendam. Profecto si illam ita amplexus fuisset, ut ceteras omnes rejiceret,

He-

(a) Moreri Diction. edit. 1725. ad vocem: *Humiliez.*

(b) Histoire Eccles. T. 34. fol. 171 num. 26.

(c) Murat. Ann. d'Ital. ad an. 1115.

(d) Giuliani Mem. di Mil. T. 5. pag. 91.

Helyotto potius quam Humiliato Chronici auctori exprobrandum illud esset, adeo opinionem hanc improbabilem esse, & a Chronologicis rationibus alienam, ut illam tueri nulla ratione liceat.

XII. Helyotti difficultatibus hunc in modum solutis, videndum superest, utrum, quam amplectendam duximus sententiam, eadem firmis rationum momentis innitatur. Ac revera si primi Humiliatorum auctores Insubres tantum generali nomine appellarentur, quæ Henricus I. in Harduinum Eporediensem Marchionem ac Italiæ Regem bella gessit, opportunissimam nobis ad Humiliatorum exordia statuenda occasionem sufficerent. Harduinus enim plurium Italicarum urbium auxilio fretus ab anno MIL. ad annum MXV. cum Henrico de regno Italiæ decertavit. Sed Mediolanenses fuisse, qui Humiliatorum initia jecere, omnes consentiunt. At vero Mediolanensibus bellum cum Henrico I. fuisse non legimus. Nihilominus eorum temporum historiam accurate expendentibus animadvertimus, ex Mediolanensibus etiam non paucos, sin minus palam, occulte saltem Henrico adversatos fuisse; quod ipsum sententiæ nostræ in primis favet; non enim apertos hostes in exilium ab Henrico missos Chronici auctor scribit; sed *suspectos habens, ait, multos nobiles Lombardos maxime Mediolanenses & Comenses, quos ne contra imperium machinarentur in Alemania mittit in exilium.* Porro ut hoc clarius pateat, animadvertendum illud est, quod Cl. Julinius, quem supra commemoravimus, pluribus sui operis locis (a) ostendit, inclytæ scilicet Atestiæ gentis Majores fuisse olim Mediolani Comites; ac bello hoc ipso inter Henricum & Harduinum sæviente, Obertum hujus nominis secundum dignitate hac præditum fuisse. Hunc vero Henrici iram promeritum, quod contra illum steteret, ex diplomate anni MXIV. constat, quo hæc inter cetera habet Henricus: *Notum esse volumus universis Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, Ubertum Comitem*

(a) Memor. di Mil. T. II. pag. 302. e 363. T. III. pag. 98.

mitem filium Hildeprandi, Obertum Marchionem & filios ejus, & Albertum nepotem illius, postquam nos in Regem & Imperatorem elegerunt . . . cum Dei nostroque inimico Arduino regnum invasisset. Diploma integrum Muratorius protulit (a), qui etiam Obertum hunc non alium esse quam Obertum Atestium, ostendit. Hujus etiam facti meminit Tristanus Calchus (b) diploma ipsum commemorans, quod ille Papiæ conspexerat, ex qua scilicet urbe Muratorius illud ipsum eruit. Quin etiam eadem confirmant Arnulphus, Flamma, Pellegrinus Priscianus, auctor Chronici Novaliciensis, atque Sigonius; quorum auctoritatem ad rei probationem Muratorius profert (c).

XIII. Jamvero Obertum Mediolani Comitem ejusque filios palam Harduino faventes dum cernimus, annon facile suspicemur alios etiam ex Mediolanensibus se illis comites adjunxisse, aut saltem ita de eorum fide dubium fuisse Henricum, ut illos bonorum proscriptione exilioque multaret? Atque Atestios quidem brevi iterum Henricus in gratiam admisit; sed potuit his ob generis nobilitatem eorumque promerita facilius placari; in alios vero severius agere, meritamque ab iis pœnam expetere. Quid? quod revera Mediolanenses anno MXIV. sua in Harduinum studia non obscure significasse Julinius idem animadvertit (d)? Enimvero cum Harduinum in inimicas Insubriæ urbes hoc tempore sævientem, nihil Mediolanensibus nocuisse animadvertimus; cum ab Arnulpho Mediolanensi illius ætatis scriptore *perfidus* appellari, qui Henrico favebant; cum Henricum ipsum plebem, ut ajunt, Trecatensem ab Ecclesia Mediolanensi divulsam Novariensi addidisse; atque in Mediolanensibus eorum temporum cartis non sane

Har-

(a) Antichità Estensi Parte I. Cap. XIII.

(b) Histor. Mediol. Lib. VI. ad an. 1012.

(c) Ibid. Cap. XIV.

(d) T. III. pag. 99.

Harduini, sed ne Henrici quidem regnum commemorari, quod tamen & ante hæc tempora & deinceps in usu fuit, cum hæc, inquam, omnia legimus, dubitare vix possumus, quin Mediolanenses, quamvis arma in Henricum non sumpserint, adeo tamen se ab ejus partibus alienos prætulerint, ut Imperator jure optimo ex ipsis nonnullos exilio dignos sit arbitratus: quare probabilia illa redduntur Calchi verba, qui post ea, quæ indicavimus, hæc addit: *Ceterique rebellionis populares, in quibus non pauci Mediolano, Comoque oriundi fuere, in Germaniam relegantur.* Ad Comenses vero quod attinet, qui simul cum Mediolanensibus tum apud Calchum, tum apud Chronicorum auctores in exilium ab Henrico ejecti dicuntur, satis causæ apud historicos invenimus, cur id arbitremur potuisse ita contingere; quod scilicet occultos & ibi hostes nactus esset Henricus. Duo enim illius diplomata profert Cl. P. D. Primus Aloysius Tattus (a), cujus jam meminimus; utrumque V. Nonas Octobr. anno MXV. signatum; quorum altero Comensi Ecclesiæ ejusque Episcopo Alberico Barzanorum villam in ejusdem Diocesi positam attribuit, quæ antea ad Berengarium & Hugonem Sigifredi Comitis filios ac rebellionis reos pertinuerat; quos etiam insequente anno bonis aliis exuens, in Richildem illa contulit Bonifacii Marchionis uxorem, & celeberrimæ Mathildis Comitissæ matrem, ut ex alio diplomate apud Muratorium constat (b); altero autem bona omnia S. Abundii Comensi Cœnobio attribuit, quæ in Valle Tellina, ac Talamone præsertim Albertus Parmensis ejusque filii Vibertus & Sigifredus rebellionis pariter rei obtinuerant. Vides igitur Henrici hostes, si minus Comenses, eos saltem, quibus in Comensi Provincia prædia essent, quique idcirco alios etiam rebellionis socios nancisci ibi facile aususcitare potuerint.

C

XIV.

(a) Annali Sacri di Comò T. II. pag. 335. 337.

(b) Antiquit Ital. T. II. pag. 35.

XIV. His nihilominus rationibus P. Tattus non acquiescit (a); aitque Calchi opinionem, Insubrum exilium anno MXV. confignantis defendi non posse, tum quod, inquit, Mediolanenses ac Comenses numquam Henrici iram promeriti sunt, cui fidem servarunt; quin etiam Arnulphus Mediolanensis Archiepiscopus, & Albericus Comensis Episcopus apertos Harduini hostes se prodiderunt; tum præterea quod Henricum hoc anno in Italiam descendisse, Historicorum tradidit nemo. Verum quod ad primum pertinet, quamvis quæ de Mediolanensium ac Comensium fide dicuntur, verissime dicerentur, fieri ne numquam posse dicemus, ut inter fidiſſimos Cives infidi nonnulli reperiantur? An quod Episcopus, ac Civitas pleraque parti alicui faveat, nemini partem alteram amplecti licebit? Quod vero ad Italicum Henrici iter pertinet, ego quidem & a Calcho, qui anno MXV., & a prioris Chronici auctore, qui anno MXVII. Insubrum exilium tribuit, ultro recedam; neutro enim anno Henricus in Italiam venit. Sed Bossium sequutus tertii Chronici auctorem, anno MXIV. exules in Germaniam trajectos arbitror, quo certe anno in Italia Henricus fuit (b). Enimvero Bossius annum Henrici XIII. notat, qui scilicet in annum MXIV. incidit; Henricus enim anno MII. Germaniæ Rex renunciatus fuerat: *ejus imperii*, inquit Bossius, *anno decimo tertio*. Nec vero est cur miremur in ea temporum obscuritate Calchum & primi Chronici auctorem paucis annis Insubrum exilium distulisse. Quin immo illos hinc arbitror errasse, quod cum in veteribus monumentis legerent anno MXVII. Humiliatorum cœtum initium habuisse, eodem pariter anno in Germaniam exules abiisse illos, arbitrati sint, qui initia eadem posuerunt; nec animadverterint aliquod temporis intervalum inter utramque rem necessario intercedere debuisse.

XV.

(a) Ibid. pag. 140.

(b) Murat. Ann. d'Ital. ad hunc annum.

XV. Anno igitur MXIV. Insubrum exilium consignandum arbitror; hos vero tres circiter annos in Germania exulasse meliora sperantes; anno autem MXVII. patriæ recuperandæ spe omni amissa, Divina sectari, asperum vitæ genus amplecti, crassisque indui vestibus cœpisse, donec anno MXIX. hujus rei fama ad Henricum delata, hic in patriam reditum omnibus ea ratione permiserit, quam superius retulimus. Quapropter qui anno MXVII. Humiliatorum initia statuunt, ita scilicet explicandi sunt; eo nempe anno exules Insubres prima hujus societatis fundamenta jecisse. Reditum vero eorundem in patriam nonnisi anno MXIX. contigisse, primi ac tertii Chronici auctores consentiunt. Ceterum anno MXVII. ea, qua diximus, ratione Humiliatorum cœtum exortum, non Chronicorum tantum auctores, sed alii Scriptores quamplurimi affirmant; quamvis eorum nonnulli, ut innuimus, exilii ac conversionis annum non satis distinguant.

XVI. Ac primo trium Scriptorum ex MSS. Codicibus auctoritatem proferemus. In Puricellii Schedis, quas in Ambrosiana Bibliotheca exstare diximus, inter plurimas Constantini Cajetani Casinensis Abbatis literas ad ipsum Puricellium datas, epistolam vidimus (a) anno MDCXXXIX. IV. Kal. Novemb. conscriptam, qua narrat, Chronicon quoddam apud se esse a Monacho Bobiensi ducentos fere ante annos descriptum, ubi hæc habet: *Congregatio Humiliatorum habens initium a quibusdam obsidibus civibus Mediolanensibus A. D. 1017., & ipsa satis crevit in gentem &c.* Vides itaque sæculi XV. Scriptorem, eadem cum Chronicorum auctoribus sentientem. Alter est Jacobus Philippus Besta, qui pluræ ad Mediolanensem historiam pertinentia sæculo XVI. conscripsit, quæ MSS. apud PP. Minores, ut vocant, Reformatos in Cœnobio S. Mariæ vulgo *del Giardino* asservantur. Ille enim (b) opinionem

C 2

nionem

(a) Biblioth. Ambros. Cod. D. 115. fol.

(b) *Origine e Maraviglie di Milano Lib. VI. Cap. 8.*

nionem hanc de Humiliatorum origine ceteris probabiliorem statuit. Sed multo major est apud me Puricellii auctoritas. Hic enim cum vetera omnia, quotquot nancisci potuit, Humiliatorum monumenta diligentissime scrutatus esset, hanc & ipse præ ceteris sententiam sibi amplectendam judicavit, eandemque in Ambrosianæ Basilicæ Monumentis (a) sequutus est; ubi etiam, in altero ejusdem Operis volumine, (quod nec prodiit umquam, nec MS. exstat in Ambrosiana Bibliotheca, in quam schedæ illius omnes deportatæ fuerunt) se hoc ipsum fusius demonstraturum, ostendit.

XVII. Ex iis vero Scriptoribus, qui in omnium manibus sunt, primi pro hæc sententia occurrunt bini XV. sæculi Scriptores, S. Antoninus (b), ac Raphael Volaterranus (c). Prioris verba proferam, quæ eadem ferme apud alterum invenies. *Anno Domini 1017. Ordo Humiliatorum, ut reperi in Scripturis, habuit primum sui initium.... Sciendum igitur, quod cum Serenissimus Imperator Henricus tertius anno prænotato ad partes devenisset Lombardia &c.* Pergit porro iisdem fere verbis rem narrans, quibus Bossius deinde in Chronico usus est. Sed præterquam quod ille XIII. Henrici annum non designat, quod Bossius facit, in eo etiam errat, quod Imperatorem, a quo Insubres exulare jussi sunt, Henricum III. vocat; quem ex illo errore non Volaterranus tantum, sed ipse P. Bonannus (d) haufit. Ac sane, si auctorum verba in meam pertrahere sententiam aggrederer, differendi locus hic esset, ut tertium potuisse a S. Antonino appellari Henricum illum ostenderem, quem nos I. aut II. dicimus. Quid enim? dicerem; an non ille inter Germaniæ Reges Henricum recensere potuit Bavariz Ducem, atque ipsius Henrici I. Patrem?

Hic

(a) Monum. Basil. Ambr. pag. 63e.

(b) Chronic. P. II. Tit. XVI. Cap. 23.

(c) Comment. Urban. Lib. XXI.

(d) Storia degli Ordini Relig. P. I. num. 8e.

Hic enim anno CMLXXXIV., Othone III. adhuc puero Germaniæ rege, opportuna usus occasione, ut Rex ipse salutaretur effecit; cui tamen honori sponte anno insequente cessit. Sed distortis hujusmodi interpretationibus, si cui libet, utatur. Si enim S. Antoninum hac ratione meæ sententiæ conciliare aggrederer, gravius forte illum labentem effingerem, qui inter Germaniæ Reges Henricum hunc recensuerit, quem ceteri omnes ex eadem serie prohibent. Itaque S. Antoninum hac in re errasse ultro fateor; sed hinc nihil ejusdem auctoritati detrahitur. Illum enim, cum Henricum III. appellavit, eum ipsum, de quo nobis sermo est, intellexisse aperte constat ex anno MXVII., quo hæc contigisse narrat; & ex ipsa rerum narratione. Quæ enim ille refert, neque Henrico III. Germaniæ Regi congruunt, qui anno MXXXIX. Rex renunciatus, anno MLVI. obiit; nec Henrico III. Imperatori ejusdem filio, qui anno MLXXXIV. a Pseudo-Pontifice Guiberto ad imperium evedus est: neuter enim bella cum Mediolanensibus gessit, nec quidquam apud Historicos legimus, ex quo Insulares nonnullos suspectæ fidei ab alterutro in Germaniam relegatos suspicemur.

XVIII. Verum etsi nobis S. Antonini, Volaterrani, ac Bonnani auctoritas deesset, alios non sane paucos habemus, per quos nostræ opinioni pondus accedat; quos inter Andreas Hojus (a), Bartholomæus Cassaneus (b), P. Emmanuel Rodericus ex Min. Observ. familia (c), P. D. Placidus Puccinellus Casinensis (d), doctissimus Natalis Alexander Ord. Præd. (e), recensendi sunt. Sed hoc præcipue meam mihi sententiam probat quam maxime, quod
 illam

(a) In Notis ad Cap. XXVIII. Hist. Occident. Card. de Vitriaco.

(b) Catalogus Gloriæ Mundi P. IV. Confid. VI.

(c) Quæst. Regul. T. I. Quæst. III. Artic. XI.

(d) Chronicon Glaxiat. Cap. I.

(e) Hist. Eccles. Sæc. XIII. & XIV. Cap. VII. Artic. V. num. 2.

illam eorum fere omnium suffragiis confirmatam animadvertam, qui Humiliatorum res diligentius tractarunt. Hanc enim, præter eos, quos jam memoravimus, Galchum ac Puricellium, amplexus est, validisque argumentis firmavit Cl. Bibliothecæ Ambrosianæ Præfectus Joseph Antonius Saxius (a); quique præterea adhuc vivunt Scriptores aliquot doctissimi, quibus ego majorem meis laudibus famam frustra conciliare aggrederer, quam quæ in ipsos ex editis eorum libris redundat. Hi porro sunt Bibliothecæ Ambrosianæ Præfectus Nicolaus Sormannus (b), ejusdemque Propæfectus Balthassar Oltrocchius (c), Georgius Comes Julinius (d), Vaticanæ Basilicæ Canonicus Joseph Garampius (e), ac Carolus Doneda Brixienfis Quirinianæ Bibliothecæ Præfectus (f); qui omnes aut nostram hanc opinionem indubitanter sequuti sunt, aut illam saltem ceteris probabiliorem sunt arbitrati.

XIX. At mirabitur fortasse aliquis, aliud hic argumenti genus a me tacitum præteriri, quo Puricellius, Saxius, Sormannus, ac primi Chronici auctor sententiam hanc ipsam confirmant; Braidensem scilicet chartam a postremo hoc auctore conspectam, ex qua Braidensem Humiliatorum domum jam ab anno MXXXVI. exstructam fuisse constat. Sed quæ mihi chartæ hujusmodi auctoritatem suspectam reddant, opportunius sequente Dissertatione commemorabo. At interim, quamvis novo hoc argumento destituamur, quæ hætenus diximus, satis, opinor, sententiam nostram comprobant. Nec tamen, quod Henrici I. ætate contigisse ostendimus, id etiam Conradi ac Friderici temporibus fieri potuisse

(a) *Histor. Typogr. Mediol. ad an. 1483., & Ser. Archiep. Mediol. T. II. in Vita Heriberti.*

(b) *Storia degli Umiliati Cap. I.*

(c) *In Notis ad Vit. D. Caroli Lib. II. Cap. XIV.*

(d) *Mem. di Mil. T. III. pag. 130.*

(e) *Memorie della B. Chiara da Rimini, Dissertaz. XVI.*

(f) *Memorie di S. Costanzo Cap. VII.*

tuisse inficior; quin etiam, ut superius inuimus, quæ illi cum Mediolanensibus bella gesserunt, in causa fuerunt fortasse, cur alii easdem, quas veteres illi Humiliatorum auctores, calamitates perpeffi, eorum etiam exemplum, ac vitæ genus sequerentur; quod & Campius, quem superius memoravimus, & Aurelius Corbellinus Augustinianus in Episcopis Vercellensibus confirmant (a).

XX. Sed de anno, quo prima Humiliatorum exordia consignanda sunt, hæc dixisse sufficiat. Paucula adhuc evolvenda supersunt, quo reliqua, quæ ad eorum initia pertinent, illustrentur. Ex iis, quos protulimus, auctoribus nonnulli, Humiliatos albis se vestibus tunc induisse narrant, cum primum Deo se totos devoverunt. Hæc scilicet est Curtii, Barelli, Befutii, Calvisii, Philippi Bergomensis, Sabellici, aliorumque opinio. Sed hic etiam a veritate illos aberrasse, & auctores alii in Humiliatorum historia diligentius versati, Jovius, inquam, Calchus, Saxius, Sormannus, Julinius, aliique; & tria Humiliatorum Chronica ostendunt: *Pretiosa*, ait primi Chronici auctor, cui ceteri omnes consentiunt, *pretiosa deponunt vestimenta, & induunt vestimenta berettina*. Hæc porro vox apud Scriptores mediæ ævi idem ac cinereus significat. Ita in Carmelitarum Bullario apud Cangium (b): *Clerici dicti Ordinis tunicas nigras de lana tinctas... non berettinas aut griseas, & ad nigredinem tendentes &c.* Enimvero postquam Humiliati Monasticam vitam amplexi cinereis vestibus positas albas induerunt, Novitios tamen, ut priorum Patrum memoria vigeret, cinereis uti vestibus voluerunt: *Caputium & honesta* (ita in Humiliatorum constitutionibus a sexto Generali Humiliatorum Magistro Bertramo II. digestis) *Caputium & honesta* (Novitiorum) *erunt de verdeto, vel de berettino ad differentiam Professorum*. (c).

Scripti

(a) Pag. 70.

(b) Glossar. Med. & Inf. Latin. ad vocem *Berettinus*.

(c) Distinct. I. Cap. IX. de Novitiis.

Scripti cujusdam auctor, quod in Bibliotheca Ambrosiana asser-
vatur (a), quo Humiliatas Moniales non proprium, sed Ambro-
sianum ritum usurpare in Divinis Officiis peragendis debere, con-
tendit (quem deinde Puricellius eruditissima Dissertatione confu-
tavit), scripti, inquam, illius auctor addit, veteres illos Humi-
liatos fune latus cinxisse, & quoddam capiti imposuisse operi-
menti genus, quo tunc temporis Laici homines utebantur; sed
ex rudi panno eodem, quo vestem sibi adornarant; scilicet in
manicæ formam compositum, quod ex capite in humeros ca-
dens, atque in acutum desinens ad cingulum usque pendeat.
Unde hæc ille hauserit, ignoro. Sed videtur Calchi verba respe-
xisse, qui ex hoc operimento, quo primum in Germania usi
sunt, Berettanos fuisse illos in Italia appellatos, narrat: *Ac postea
& magnitudine operimenti capitis, quo in peregrina terra, uti consue-
verant, Berettani (nuncupati) (b).*

XXI. Idem præterea Calchus Humiliatos eandem in Germa-
nia vitæ rationem aggressos testatur, quam postea in Italiam
reduces tenuerunt: lanæ scilicet faciendæ operam illos dedisse,
pecuniam in pauperes consuevisse erogare, ceteraque hujusmodi,
quæ religiosos piosque homines decerent. Sed de his nulla apud
alios auctores, neque in ipsis Humiliatorum Chronicis mentio.
Hoc unum Bossius dicit, morem illis fuisse, ut sæpe ad collo-
quia convenirent, quo se invicem ad propositum persequendum
hortarentur. *Sæpe conveniebant isti nobiles exules ad colloquium, or-
dinantes & disponentes semper se in isto proposito humilitatis perseve-
rare, esto quod daretur facultas ad propria redeundi.* Nec sane intel-
ligo, qui fieri potuerit, ut in alieno solo exules ea peragerent,
quibus homines divitiis exuti, vitamque ægre trahentes impares
videntur.

XXII.

(a) Cod. D 113. fol.

(b) Hist. Mediol. Lib. VI. ad an. 1019.

XXII. Dolendum sane est exulum hujusmodi, ex quibus primum Humiliatorum societas conflata est, nomina interiisse. Qui enim in Henrici literis, atque in Calchi historia appellantur, nec illi in Germaniam exules abiere, nec multo post in Henrici gratiam iterum, ut vidimus, recepti sunt. B. Guido autem, & S. Joannes Medensis, qui a nonnullis inter exules recensentur, toto amplius sæculo ab iisdem distant, ut altera Dissertatione ostendemus. Sed quicumque illi fuerint, Bossium jam narrantem audivimus, qua ratione Henricus, cum de iis audisset, eosdem advocarit; ac primo fidem eorum explorans, ubi sincere illos agere animadvertit, Humiliatos ex animi demissione, quam habitu moribusque præseferabant, eosdem appellavit, iisque in patriam reditum concesserit. Qui vero eorum, postquam in Insubriam redierunt, mores, quæ vices fuerint, sequente Dissertatione quæremus.

DISSERTATIO II.

DE ALTERIUS TERTIQUE HUMILIATORUM ORDINIS INITIIS.

I. Umiliatis Mediolanum reversis (hanc enim fere omnibus patriam fuisse vidimus) nova illico rerum species Civium animos in admirationem rapuit. Quos enim cinereis abjectisque vestibus indutos e Germania redeuntes conspexerant, illos aliam omnino, ac ante exilium solerent, vivendi rationem amplecti, luxum omnem ceteraque, quibus olim gaudebant, vitæ commoda aspernari, alioque ac familiares præsertim uxoresque singulos suas in severioris disciplinæ societatem allicere, aspiciebant. Enim vero patrias ædes minime sibi deserendas, Humiliati initio censuerunt: sed nulla Sacramenti religione obstricti, præclaris virtutum exemplis intra domesticos parietes editis, ceteros omnes, qui iisdem tectis uterentur, ad sui imitationem excitabant. Id vero felicissimo exitu factum. Neque enim Mediolani tantum, sed & alibi, ac Modetiæ in primis, ut Chronica testantur, auctus mirum in modum Humiliatorum est numerus. Cum vero nec turpi otio languescere, nec ullum sibi nisi manuum labore quæsitum victum comparare statuissent, homines genere ut plurimum opibusque clarissimi lanam facere aggressi sunt; qua deinde re adeo Humiliatorum fama percrebuit. Sed ipsa antiquioris Chronici verba audiamus: *Reversi qui fuerant exules quilibet in domo sua familiam suam induxit in eandem devotionem, uxoribus reddendo debitum; & ne in otio essent, mercatores & lanæ laboratores esse constituerunt, ut a successoribus cognoscere potui, & sicut pisces ita isti tam in Lombardia, quam extra multiplicarunt.* Nec tamen crediderim, quod nonnulli scripserunt, Humiliatos prorsus omnes in hujusmodi
artem

artem incubuisse. Qui enim facultatibus præstabant, id facile iis licuisse, intelligo; verum aliis deinceps cujuscumque conditionis hominibus, iisque non sane paucis, in Humiliatorum cœtum adscitis, eos etiam, qui antea arte aliqua exercenda vivebant, illa omiſſa, lanarios factos, difficile adducor, ut credam. Quin immo tertii Chronici verba illud mihi indicare videntur, plerisque quidem, sed non omnibus, communem fuisse laborem hujusmodi: *Victum sibi*, ait Bossius, *ex labore manuum suarum, maxime ex lanificii exercitio, procurabant*. Quid? quod ea loquendi ratione Bossius idem utitur, ut non in suis singulos ædibus, sed in communem aliquem locum convenientes, lanæ operam, statis fortasse horis, dedisse suspicer? Ait enim paullo post: *Et qui intrabat in eandem Societatem ducebatur ad exercitium lanæ, & dabatur ei prædictus habitus*.

II. At quoniam quæcumque Duce ac Rectore careat, nullisque legibus muniatur Respublica, eam in ruinam vergere, ac sensim delabi noverant Humiliati, in singulis, in quibus hæcenus pedem fixerant, pagis urbibusque, unum ex suis, cui rerum omnium administratio committeretur, statuerunt. Huic Ministri nomen impositum. Illius porro erat cœtui universo, singulisque fratribus præesse, eorum commodis prospicere, cavere incommoda, ceteraque, quæ optimum patrem decent, curare. Ædes etiam collata pecunia aut coemptæ aut exstructæ, quæ Humiliatorum conventibus paterent. In iis enim statis diebus, singulis scilicet Dominicis, si alterius Chronici auctori habenda est fides, collecti, non solum lucri ex lanæ opificio percepti rationes, quæque ad Ordinis incrementa conferrent, sedulo expendebant; sed, quæ præcipua erat conveniendi causa, ex sociis aliquem de Christianæ perfectionis studio, deque opportunioribus ad illius consequutionem adjumentis facili sermone differentem audiebant. Hinc ædes hujusmodi *Convenia* aut *Parlatoria* barbaris vocabulis appellatæ; Humiliati ipsi *fratres de Convenio* dicti. Quæ omnia ita ex Hu-

miliatorum Chronicis constant, ut ad difficiliora properanti diutius his immorari minime vacet. Reliqua vero, quæ ad eorum instituta legesque pertinent, tertia Dissertatione innuemus. Nunc ad alterius Humiliatorum Ordinis primordia explicanda vocamur.

III. Hunc itaque in modum cæptis alacriter instantes Humiliati vivebant, cum perfectioris vitæ studium eorum nonnullos adegit, ut paternis domibus relictis Cœnobia extruerent, in quæ simul reciperentur. At maxima hic quæstio occurrit, quonam id tempore, quove auctore factum. Sunt enim, qui non antea Humiliatos arctioris hoc vitæ genus amplexos tradunt, quam S. Bernardus Clarævallensis Abbas Mediolanum adveniret, quod scilicet anno MCXXXIV. contigit. Tunc enim certas vivendi leges a Sanctissimo viro Humiliatis statutas ajunt, quas illi in domesticis adhuc ædibus degentes servarent, eosque paullo post sanctius adhuc viduros in cœnobia secessisse. Alii contra jam ab anno MXXXIV. alterum Humiliatorum Ordinem ortum contendunt. Duo itaque potissimum hic inquirenda; primo, utrum antiquioribus illis Humiliatis leges aliquas S. Bernardus præscripserit; tum per ea ne tempora tantum initium duxerit secundus Humiliatorum Ordo. Qua in re antiquorum scriptorum auctoritas, ut omnia pateant, primum est proferenda. Porro ne qua difficultas ex vocibus suboriatur, Lectorem monitum volumus, illum Humiliatorum Ordinem, cujus initia prima Dissertatione investigavimus, imposteriorum a nobis tertium appellatum iri, quo nomine post duos alios Humiliatorum Ordines conditos appellari ille cæpit; secundum vero illum a nobis dici, de quo nunc quærimus; primum denique illum, qui tertius quidem post duos priores exortus est, sed cum ex Sacerdotibus constaret, aliosque adeo dignitate antecelleret, primus est nuncupatus.

IV. Atque hic nobis Galvanus Flamma omnium primus occurrit, qui anno MCCXCVII. Prædicatorum Ordinem ingressus,

ut Muratorius probat (a), multa deinde ad Mediolanensem præsertim historiam illustrandam scripsit. Hic itaque sic statuit (b): *Isto tempore nobilis vir Guido ex Capitaneis portæ Orientalis fuit specialis adjutor S. Bernardi in fundando Monasterio de Charavalle juxta Mediolanum de divitiis ejus anno Domini 1135., & iste Guido tertium Ordinem fratrum de Convenio (sic nempe, ut vidimus, tertii Ordinis Humiliati ex conveniendi consuetudine appellabantur) S. Bernardi in portæ Orientali construxit in die S. Vincentii, quem Innocentius tertius confirmavit, & ab Innocentio tertio dictus est Ordo tertius. Isti fratres de Convenio fundaverunt Ordinem Fratrum Humiliatorum, & ipsos visitabant. Et alibi (c): *Sequenti anno (scilicet, ut Flamma arbitratur, anno MCXXXV.) B. Bernardus rediit Mediolanum; Charavalle construxit, Ordinem S. Bernardi ordinavit, qui modo dicuntur fratres de Convenio. Prima domus istorum fratrum fuit Conventus portæ Orientalis, quam Guido ex Capitaneis portæ Orientalis construxit. Hic autem Guido vir illustris Romam ivit, & ab Innocentio tertio in quodam prandio aquam ad manus recepit; & istum Ordinem confirmavit; & quia iste Papa dicebatur Innocentius tertius ideo iste Ordo tertius appellatus est, & est exemptus ab omnibus gravaminibus communitatis Mediolani. Hi fratres fundaverunt primum, & secundum Ordinem Humiliatorum, & visitabant ipsos fratres. Eadem porro verba, quæ secundo loco ex Flamma recitavimus, in Mediolanensibus annalibus, quos Puricellius Petro Azario tribuit (d), descripta leguntur (e). Sed annales hos Azario suppositos esse, evincit Muratorius in Præfatione, quæ annalibus ipsis præmittitur, eorumque Scriptorem ex Flammæ, Azarii aliorumque historiis plu-**

(a) In Præfat. ad Manip. Flor. Vol. XI. Script. Rer. Ital.

(b) Chron. major MS. cap. 255. ap. Puricell. Monum. Basil. Ambros. num. 375.

(c) Manipul. Flor. Cap. XXXI Vol. XI. Script. Rer. Ital.

(d) Monum. Basil. Ambros. num. 375.

(e) Annal. Mediol. Vol. XVI. Script. Rer. Ital.

plurima ad verbum furrripuisse; quod etiam ex hoc loco patet. Accedit Chronici Placentini auctoritas, cujus scriptor Joannes de Mussis circa annum MCCCLXXXIX. Muratorio teste floruit (a). Illius porro hæc sunt verba: *Eodem anno (MCXXXV.) B. Bernardus Monasterium Claravalle Mediolanensis Dioecesis construxit, & Ordinem, qui dicitur S. Bernardi ordinavit, qui Ordo tertius appellatur ex confirmatione Innocentii tertii. Donatus etiam Bossius eadem similibus verbis explicat (b). Anno Domini millesimo centesimo quadragesimo quinto (ita per typographi, arbitror, errorem impressum est pro trigesimo quinto) B. Bernardus Mediolanum reversus, Clarevallem, Ordinemque sui nominis, qui postea Convenarum dictus est, condidit. Huic Ordini prima domus a Guidone Capitano in porta orientali fundata est; qui Romam profectus, ut ab Innocentio tertio appellaret: ab omnibus quoque vectigalibus tributisque communitatis reddidit immunem. Ab his fratribus primus & secundus Humiliatorum Ordo institutus est. Id ipsum denique Codicis MS. auctoritate suadet, quem in Bibliotheca Canonorum Metropolitanæ hujus Ecclesiæ servatum, spectatissimus Bibliothecæ Præfectus, & Metropolitanæ Ecclesiæ Canonicus Ordinarius Joachim Comes Gambarana nobis humanissime communicavit. Humiliatorum scilicet Privilegia ac Pontificum ad eosdem pertinentes litteræ Codice illo continentur. At sub ejus initium pauca quædam ad Humiliatorum historiam illustrandam anonymo auctore proferuntur. Hic itaque sic statuit: *Notandum quod anno D. N. J. C. 1135. S. Bernardus venit Mediolanum, & ibi multis miraculis claruit; & Monasterium construxit, a quo quidam magnates & nobiles Mediolani spiritu divino inebriati formam vivendi in habitu religioso cum suis familiis habitando sumpserunt. Fuit ergo S. Bernardus Ordinis hujus primus Fundator, unde Fratres tertii Ordinis hujus vocantur alicubi fratres**

S. Ber-

(a) In Præfat. ad idem Chron. Vol. XVI. Script. Ret. Ital.

(b) Chronic. ad hanc an.

S. Bernardi Quare sciendum quod fratres tertii Ordinis hujus fuerunt fundatores primi & secundi Ordinis Humiliatorum. Codicem porro hujusmodi medio circiter XV. sæculo fuisse conscriptum tum characterum forma, tum litterarum Apostolicarum series ipsa indicat.

V. His fere auctoribus eorum sententia nititur, qui tertium Ordinis Humiliatis leges a S. Bernardo conditas fuisse contendunt. Mitto enim Georgii Merulæ verba proferre; nam quamvis Puricellio hoc ipsum innuere visus sit, ita tamen veris falsa permiscet, ita obscure loquitur, ut neminem fore umquam arbitrer, qui ad hanc sententiam confirmandam Merulæ auctoritate utatur. Sic porro ait (a): *Frequentavit hic homo (S. Bernardus) Mediolanum tum ob urbium magnitudinem & civium opes, tum quia in regione, quam orientalem portam vocant religiose educatus, fundamenta inibi Societatis inseparabilis jecit.* Quis enim non rideat, cum Sanctissimum Virum, quem gravissimis negotiis ac Pontificia legatione Mediolani functum fuisse, nemo non novit, ob urbium magnitudinem, & civium opes Mediolanum frequentasse legat? Illud vero quam lepidum! quod S. Bernardus Mediolani apud portam orientalem educatus dicitur, qui numquam scilicet Mediolanum ante attigerat, quam ad Concilium Pisanum ab Innocentio II. vocatus accederet? Quod vero de Societate a S. Bernardo Mediolani statuta idem auctor refert, malit forte aliquis de Mediolanensibus Innocentio Pontifici Romanæque Ecclesiæ reconciliatis, quam de Humiliatis intelligi.

VI. Ceterorum tamen, quos protulimus, Scriptorum auctoritas ea visa est clarissimis viris, ut in eorum sententiam ultro concesso, atque Humiliatos illos veteres certam vivendi legem a S. Bernardo accepisse scripserint. Inter hos porro præcipuum
 obti-

(a) Antiquit. Vicecom. Lib. III.

obtinere locum Puricellius (a), Tattus (b), Pagius (c), Papebrochius (d), Pinius (e), Suyskenius (f), Helyottus (g), Julinius (h), magna profecto apud eruditos nomina, ut Cavatellium (i), & Fabrium (k), ceterosque minoris notæ Scriptores prætermittam. Unus hætenus inventus est Cl. Saxius, qui tot tantorumque auctorum consensu (omnes enim, si Suyskenium, ac Julinium excipias, Saxium præcesserunt) minime se deterreri est passus, quominus hanc sententiam pluribus oppugnaret (l). Atque equidem cum hinc Flammæ veterumque Scriptorum auctoritatem ac verba perpenderem, hinc autem haud levia rationum momenta, quæ partim Saxius huic opinioni objecit, partim ego ipse cogitando objici posse cognoveram, ita in Saxii ipsius sententiam impellebar, ut ad hanc confirmandam, confectam jam, ac prope prælo paratam dissertationem haberem. Sed cum animadvertenter præclarissimum ac sæpe laudatum Mediolanensium rerum Scriptorem Comitem Julinium pro communi opinione, ut supra memorabam, stetisse, operæ pretium me facturum arbitratus sum, si Dissertationem ipsam cum eodem communicarem; ut scilicet, aut illo in meam sententiam profecto novum huic robur accederet, aut si suam ille strenue tutaretur, in eadem ego

con-

(a) Monum. Basil. Ambros. num. 375, & in MSS. Biblioth. Ambros.

(b) Vita di S. Gio. da Meda Cap. IV., & Annali Sacri di Como Dec. II. Lib. VI.

an. 1134.

(c) Critic. ad Annal. Baron. ad an. 1134.

(d) Exegetis Archiep. Mediol. præmis. T. VII. Act. SS. Maji num. 116.

(e) Acta SS. Aug. T. IV. pag. 149 Edit. Antwerp.

(f) Act. SS. Sept. T. VII. pag. 348. &c. ejusd. Edit.

(g) Hist. des Ordres Relig. T. VI. Cap. XIX

(h) Mem. di Mil. T. V. pag. 302. &c., & T. VI. pag. 192.

(i) Annal. Cremon. ad an. 1137.

(k) Continuat. de l'Histoire. Eccles. de M. Fleury T. XXXIV. Lib. 172. num. 16.

(l) In annot. ad Landulphi Jun. Histor. Vol. V. Script. Rer. Ital. pag. 523., & in Hist. Typogr. Mediol. ad an. 1483. col. 249.

concederem: ita nempe unicuique agendum ratus, qui non studia partium sequi, sed historiæ veritatem attingere decreverit. Quod cum præstitissem, humanissimis ille ad me litteris datis suam ita sententiam novis allatis rationibus confirmavit atque illustravit, ut fin minus omnem de ejusdem veritate dubitationem, certissimum tamen, quod jam mecum ipse statueram, de ejusdem falsitate iudicium sustulerit. Itaque cum dubius, quam potissimum sequerer opinionem, hærerem, placuit productis hinc inde rationum momentis, rem omnem eruditis Lectoribus dijudicandam relinquere.

VII. Ac primo in Flammæ verbis multa occurrere, quæ probari nemini possint, facile patet. Ut enim illa omittam, quæ de portæ orientalis domo narrantur, de quibus mox sermo erit, quam lepidum illud sane, quod Guido de porta orientali *aquam ad manus in quodam prandio recepisse ab Innocentio tertio dicitur?* Illud vero quam obscurum, ne dicam ridiculum: *Guido tertium Ordinem . . . in porta orientali construxit in die S. Vincentii?* Nam quid ego de ingenioso illo tertii Humiliatorum Ordinis etymo dicam, quem tertium ab Innocentio tertio appellatum statuit? Num primum quoque, atque alterum Humiliatorum Ordinem Pontifex idem non approbavit? Cur ergo suum uterque ab Innocentio tertio nomen non est mutuatus? Quid denique de tertii ejusdem Ordinis Humiliatis, quibus Humiliatorum primi alteriusque Ordinis domos lustrandi jus fuisse contendit? cujus rei nullum unquam in Litteris Apostolicis indicium, nullum in Humiliatorum Constitutionibus ceterisque eorundem monumentis apparet. Anonymi vero Scriptoris, cujus verba ex Codice MS. superius memorato descripsimus, crassiora adhuc sunt menda. *Quare ergo* (ait modico post recitata verba intervallo) *dicitur tertius?* (nempe Humiliatorum Ordo). *Sciendum est* (reponit), *quod Ordo iste non dicitur tertius, respectu primi & secundi Ordinis Humiliatorum; potius enim diceretur primus; sed ideo dicitur tertius, quia Papa Innocentius*

E

tertius,

tertius, quando Fratribus istis prius regulam dedit, dixit ore proprio: Hic est tertius Ordo; & hoc ideo dixit, quia post Ordinem S. Augustini, & S. Benedicti prædictus Ordo immediate apparuit, qui sub neutro illorum duorum Ordinum continebatur. Egregium sane etymon, ac Varrone dignissimum! At cur duo alii Humiliatorum cœtus primus ac secundus appellati? Num forte Augustini, aut Benedicti leges illi secuti? Sed quid amplius his nugis immoramur? Porro ridiculum adhuc magis, quod deinde ignotus ille auctor subdit. Qui enim superius S. Bernardum anno MCXXXV. Mediolanum venisse, vivendique formam Humiliatis tradidisse scripserat, sic profequitur: Imperator Federicus Barbarossa prope Mediolanum cœdit urbem illam periturus..... Rectores.... civitatis rejecta mortaliū spe ad Deum confugientes, quoniam magnam fiduciam ac devotionem habebant in S. Bernardo, qui apud eos vivebat multa quotidie miracula ostendens.... ab eo admoniti & excitati fuerunt, ut amore sui vestes albas omnes assumerent, humilitatis indicium, atque Imperatori se deprimerent & humiliarent, & ita factum est. Tum pergit iis similia referens, quæ nos de Humiliatorum in Germania initiis narravimus; ac tandem subdit: Dehinc obedientiæ ac devotioni S. Bernardi se commiserunt, qui propriis manibus mantellum berettinum eis apposuit, & tradidit eis modum vivendi cum familiis suis... & hæc est causa, qua vocantur fratres S. Bernardi. Itane vero? An ergo anno MCXXXIV. aut MCXXXV. quo tantum tempore S. Bernardus Italiam incoluit, Fridericus Mediolanum obsedit, qui non nisi anno MCLII. Germaniæ Italiæque regnum obtinuit? An potius anno MCLVIII. quo primum Mediolanensis urbs a Friderico est obsessa, Mediolani adhuc degebat Bernardus, qui jam ab anno MCLIII. ad Superos evolaverat?

VIII. Reliqui vero Auctores Joannes nempe de Mussis, & Donatus Bossius nonne videntur, cum de Humiliatis a S. Bernardo institutis loquuntur, Flammam ante oculos habuisse? Ac Mussius quidem contractius, sed iisdem fere verbis, eadem ac Flam-

ma narrat: ab utroque scilicet locutiones illæ eadem ad verbum usurpantur: *Monasterium Claravalle construxit; & Ordinem S. Bernardi ordinavit*: Uterque tertium Humiliatorum Ordinem ab Innocentio tertio appellatum iisdem fere verbis asserit; ut plane videatur Mussius, quæ apud Flammam invenerat, ea bona fide in Chronicon suum intulisse. Donatum autem Bossium Flammæ verba paullulum immutata descripsisse, nonne is facile suspicetur, qui utrumque diligenter conferat? B. Bernardus, ait Flamma, *restitit Mediolanum, Claravalle construxit, Ordinem S. Bernardi ordinavit, qui modo dicuntur Fratres de Convenio*. At Bossius: *B. Bernardus Mediolanum reversus, Clarevallem, ordinemque sui nominis, qui postea Convenarum dictus est, condidit*. Pergit porro Flamma: *Prima domus istorum Fratrum fuit Conventus portæ orientalis, quam Guido ex Capitaneis portæ orientalis construxit*. Bossius vero: *Huic Ordini prima domus a Guidone Capiteo in porta orientali fundata est*. Flamma denique: *Hic Guido vir illustris Romam ivit.... & istum Ordinem confirmavit; & quia iste Papa dicebatur Innocentius tertius, ideo iste Ordo tertius appellatus est, & est exemptus ab omnibus gravaminibus Civitatis Mediolani*. Quid vero Bossius? *Qui Romam profectus, ut ab Innocentio tertio appellavit, ab omnibus quoque vestigalibus tributisque reddidit immunem*. Quis umquam diligentius alterius auctoris sensum retinuit, quamvis non iisdem omnino vocibus usus, ne aliena compilare impudentius videretur? Quod si Flammam primum fuisse hujus narrationis auctorem concedamus, vereor ne illius fides, ut minimum dicam, in dubium sit revocanda. Ille enim est Flamma, qui (non meis, sed illius verbis utor, cujus maxime intererat Flammam a criminationibus vindicare, Muratorii, inquam, qui illius *Manipulum Florum* edendum censuit) in *fabulosis narrationibus, & vulgi rumoribus adoptandis liberalem se præbitit (a)*. Quæ cum ita sint veterum Scriptorum auctoritas om-

(a) Præfat. ad Manip. Flor. Vol. XI. Script. Rer. Ital.

nis, qua freti recentiores eorum sententiam amplexi sunt, aut evanescere videtur omnino, aut saltem imminui.

IX. Quamquam tamen non ea est hujusmodi difficultas, quæ solvi nullo modo possit. Ac sane, quod ad Flammam pertinet, multas illum fabulas suis Chronicis inseruisse, nemo sanus neget. Verum an quæcumque apud illum occurrunt, falsa ex præjudicata hac opinione arbitremur? Nihil ne veri Flammam scripsisse existimabimus? Profecto multa ab illo accepimus, quæ certissima sunt; multa etiam, quorum nisi ille memoriam litteris tradidisset, nullum amplius exstaret indicium. Itaque potuit ille quidem, cum hæc narraret, veris falsa miscere; sed non ideo omnia rejicienda, quod nonnulla veritati non congruant. Quod etiam de anonymo illo Scriptore, quem superius memoravimus, dici potest. Reliqui autem Scriptores num ideo Flammam descripsisse dicantur, quod eadem similibus verbis enarrent? Sed, esto, descripserint. Num id temere illos fecisse arbitraris? Num vere ne an falso narrarentur illa a Flamma, quæ eisdem neglexisse existimes? Sane non omnia, quæ a Flamma narrantur, Mussius & Bossius suis Chronicis inseruere; quod indicio est, diligenter illos, quæ vera arbitrarentur, decerpisse; rejecisse vero, quæ falsa. Quare, si S. Bernardum Humiliatis leges scripsisse referunt, quamvis iisdem fere Flammæ verbis utantur, scientes tamen prudentesque ac rei veritate perspecta id fecisse dicendi sunt. Quæ quidem probabiliter reponi non inficior. Verum ut statuamus, quid de Flammæ ceterorumque narratione sit judicandum, videndum antea, quibus rationum momentis narratio eadem oppugnetur.

X. Inter cetera, quæ Saxius ad communem opinionem refellendam affert, illud est, neminem ex iis, quotquot Bernardi res gestas sub ipsa Sanctissimi Viri tempora litteris tradiderunt, de Humiliatorum legibus verbum ullum fecisse; nec S. Bernardi ullum in Humiliatos suos amoris monumentum aut in illius epistolis, aut in ceteris scriptis exstare. Fateor tamen, parum me hujusmodi

usmodi argumento moveri. Ac vere quidem hæc a Saxio dicuntur; numquam enim Humiliatorum nomen in Bernardi operibus occurrit, aut apud plerosque ex iis, qui de ejusdem vita scripserunt. Landulphus junior unus videri posset factum hujusmodi saltem innuisse; ille enim horum temporum vices referens hæc habet (a): *In statuta itaque die non solum Suffraganei, sed quamplures pure induti rudi & inculta lana, & rasi insolita rasura concurrerunt.* Quibus verbis Humiliatos designari Papebrochius credidit (b); sed de Cisterciensibus illic sermonem esse, quibus deinde S. Bernardus Clarævallense Cœnobium erexit, Saxius evidenter ostendit (c); ac certe Humiliatos iis verbis non indicari ex hoc etiam constat, quod S. Bernardus nondum tunc temporis Mediolanum advenerat. Clarius fortasse Humiliatos innuere videtur paullo post Landulphus, cum de rebus a S. Bernardo Mediolani gestis loquens, ait (d): *& non solum masculi, sed etiam mulieres tonsæ sunt, & ciliciis & laneis vilissimis induti ad quælibet religiosa convertuntur.* At hæc etiam, præterquamquod non de peculiari aliquo cœtu dicta videntur, sed de universæ urbis commotione, quæ S. Bernardi sermonibus debebatur; ad summum evincerent, nonnullos tunc fuisse, qui Humiliatorum vivendi genus amplecterentur; sed certe de legibus, quas Humiliati a Bernardo acceperint, nulla ibi est mentio. Itaque vere hæc, ut dicebam, a Saxio objiciuntur; non ita tamen ut ad contrariam opinionem evellendam multum possint. Leges scilicet hominibus nullo Sacramenti vinculo obstrictis statutz, quibus illi vitam in domesticis ædibus pie sancteque moderentur, non eam sane famam latori comparant, ut miremur de iis ab illius vitæ Scriptoribus prorsus fileri. Nec porro

omnia

(a) *Histor. Mediol. Cap. 42. Vol. VI. Script. Rer. Ital.*

(b) *Exeges. de Archiep. Mediol. num. 116.*

(c) *In notis ad suprad. C. Landulphi, & in Histor. Typogr. ad an. 1483.*

(d) *Cap. 42.*

omnia scribi necesse est, & S. Bernardum eos meminisse in suis scriptis omnes, quotquot sapientissimis ab eo fuerant præceptis aut legibus informati, quis umquam probabit? Certe plurimum ille Mediolanenses, Genuenses plurimum dilexit, plurima in illos, dum in Italia esset, beneficia contulit. At postquam Italia excessit num vel ipsum Mediolanensem, aut Genuensium nomen umquam in ejus libris occurrit?

XI. Verum graviora adhuc Saxius objecit; ac primo neminem umquam ex Humiliatis Scriptoribus ullam de suarum legum conditore Bernardo mentionem fecisse, peculiarem cultum nullum illi ab Humiliatis præstitum. Cujus argumenti, quod negativum vocant, quamvis non maxima vis esse soleat, major hac in causa tamen est, quam primo forte aspectu videatur. Etenim levissimis etiam de causis nonnullos ab Humiliatis honoris causa commemorari video, quibus nihil fuit cum Humiliatis ipsis commune. Sane S. Baudolinum, & S. Torpetem Martyrem hoc tantum nomine Sanctis ex Humiliatorum Ordine adscriptos videbimus, quod illi Alexandriae, huic Pisis sacras ædes Humiliati habuerunt. At vero qui primus certam iis vivendi normam proposuit, illum nullo præcipui honoris cultu insignitum, quis tandem credat? Neque est cur suspicemur, Humiliatos Monachos ideo Bernardi mentionem omisisse, quod Laicis tantum, tertii nempe Ordinis Humiliatis, leges ille perscripserat. Qui enim, iterum ajo, Torpetem, qui Baudolinum, quibus Humiliatorum nomen nulla ratione congruit, qui Homobonum, qui Aldobrandescam, aliosque, ut patebit, tertium ipsum Ordinem professos, in suorum Sanctorum album retulerint, iine Bernardum ejusdem Ordinis Legislatorem optimum omiserint? At enim in Humiliatorum Chronicis, ajunt nonnulli, hoc ipsum de Bernardo narratur. Itane vero? At in quibusnam? Marcus Bossius sane tertii Chronici auctor, qui Humiliatorum exordia diligentissime investigavit, quique complura Chronica se evolvisse testatur,

S. Ber-

S. Bernardum ne nominat quidem. Nulla etiam Bernardi mentio in Chronico altero anno MCCCCXXI. conscripto. Unum illud Chronicon, quod anno MCCCCXIX. confectum diximus, Bernardum commemorat; sed hoc ipsum cum facit, minuere mihi potius opinionis hujus auctoritatem, quam augere videtur. Placeat hic integrum locum proferre, ut quanta his verbis habenda sit fides, clarius constet. Sic itaque, cum de B. Joannis, qui primo Humiliatorum Ordini circa annum MCXL. initium dedit, vita dicere aggressus esset, sic inquam Auctor pergit: *Prædictus frater Joannes... causa prædicandi Mediolanum veniebat, & apud fratres braida hospitabatur; quæ braida initium habuit quampluribus & pluribus annis ante. Nam anno Domini 1037. ut visa est & lecta per me, & aliis de Ordine ostensa fuit quedam copia facta per fratrem Gofredum de Crepa nomine dictæ domus de perticis centum tredecim... quinto Januarii anno suprædicto. Hinc notato quod illi nobiles Cives Mediolanenses, qui a B. Bernardo, quando Mediolanum venit anno 1135., petierunt formam religiose vivendi, non propter hoc fuerunt principales fundatores tertii Ordinis Humiliatorum, cum narrata monstrarent oppositum. Et per me fratrem Georgium Luraschum domus S. Petri Vicoboldoni Præpositum visum est de anno 1524. instrumentum &c. Quæ quidem verba, quod ad S. Bernardum pertinet, quo attentius perpendo, eo certius supposita mihi, librarii que alicujus manu adjecta videntur. Et sane hoc ipsum Chronici caput interpolatum esse, nemo non videt. Georgius enim Lurascus, cujus sunt verba illa: *Et per me &c.* cum anno MDXXIV. vixerit, ut ex hoc ipso loco patet, is certe Chronici auctor non fuit, quod anno MCCCCXIX. exaratum fuisse in Præfatione statuimus. Atqui etiam, quæ proxime præcedunt verba, aut a Lurasco ipso, aut ab alio ex Humiliatis quocumque apposita fuisse omnino crediderim. Quid enim hæc loco minime opportuno Bernardi mentio, ubi de Joanne est sermo? Cur maximum hoc a S. Doctore in Humiliatos præstitum beneficium tacitus prætermisit, ubi de*

iisdem

iisdem differuit; hic, ubi de primi Ordinis Humiliatis disputat, importunus obtrudit? Quid hæc de maxima sui Ordinis antiquitate, primisque exordiis quæstio, quam, ubi ejusdem initia exposuit, ne innuit quidem? Quid porro illa loquendi ratio significat: *Hinc notato quod Nobiles illi Mediolanenses &c.*? An non rem videtur commemorare alibi jam explicatam, cujus tamen ne vestigium quidem ullum in aliis Chronici capitibus occurrit? Mihi profecto Humiliati alicujus ea verba videntur, qui cum Chronicon illud legeret describeretve, eaque apud Flammam, aut Scriptorem ex iis, quos jam recensuimus, alium aliquem, quæ de S. Bernardo ab iis narrari vidimus, invenisset, locum suo judicio opportunum nactus, Lectores sibi monendos statuerit, ut quamvis Humiliatorum leges a S. Bernardo latas audirent, non idcirco Bernardum primum fuisse Humiliatorum parentem arbitrarentur. Profecto si ipse Chronici auctor illa scripsisset, vix videtur magnum hoc Humiliatorum decus breviter adeo innui ab eo potuisse; nec Marcus Bossius, qui plerumque, quæ ab antiquioris Chronici auctore paucis exponuntur, fusius explicat, rem hujusmodi tacitus omnino prætermisisset.

XII. Gravem hinc fieri communi sententiæ difficultatem, facile omnes intelligunt; quam tamen egregie diluendam Cl. Julinius litteris, quas memorabam ad me datis, suscepit. Ac primo animadvertit ille, hæc omnia negativo, ut ajunt, argumento contineri. Esto enim, nullum exstet monumentum, quod S. Bernardum parentem ab Humiliatis agnitum testetur. At exstat Flammæ, exstat Mussii, Donati Bossii, veterumque aliquot auctorum, exstat denique recentiorum Scriptorum auctoritas, cui infirmandæ Humiliatorum silentium impar esse videtur. An enim fieri forte non potuit, ut hoc Humiliati dissimularent, quod ægre scilicet ferrent ab alterius Cætus Monacho leges sibi fuisse perscriptas? Quid? quod Humiliatum etiam habemus hujus rei testem, recentiorum illum quidem, sed Humiliatum tamen; illum ipsum, inquam,

inquam, quem superius narrationem de S. Bernardo Chronico inferuisse vidimus? Quamvis enim loco minime opportuno id fecerit, quamvis illa apud Flammam legerit aliosve Scriptores, ille tamen se in ea sententia fuisse ostendit, ut Humiliatos legibus a S. Bernardo institutos arbitraretur. Quod vero ad cultum S. Bernardo ab Humiliatis præstitum pertinet, monumenta nonnulla adhuc suppetunt, ex quibus sin minus præcipuum honoris cultum, aliquam tamen obsequii significationem erga Sanctum Virum ab Humiliatis redditam fuisse colligimus. Atque erravit quidem Pagijs, cum Puricellii verbis fretus, Humiliatos in suo stemmate S. Bernardi effigiem prætulisse generatim affirmavit (a). Hæc enim Puricellii sunt verba (b): *Ejusmodi fratrum de Convenio residuum sine dubio est locus ille pius Modoetiæ, qui de Convenio in hanc usque diem appellatur, quique in suomet ipsius stemmate tutelarem gerat hunc Sanctum Abbatem.* Quibus verbis Modoetiense Convenium suo tempore, medio scilicet XVII. sæculo, hoc stemmate usum narrat (ac superest adhuc eodem nomine, ac stemmate insignita ædes illa, ibique aliquot nos vidimus Humiliatorum monumenta, de quibus alibi sermo erit); ex quo illud ad summum colligi potest, Modoetienses tertii Ordinis Humiliatos, quibus quondam fuerat Convenii cura commissa, S. Bernardum patronum agnovisse; id vero ab aliis Humiliatis factum nusquam innuit. Quin immo non fuisse illud Humiliatis omnibus tertii Ordinis commune stemma ex Cl. Dominico Maria Mannio discimus. Ille enim Faventinorum tertii Ordinis Humiliatorum sigillum profert (c), quod scilicet unica Cruce constat, his verbis circum inscriptis: *S. TERCII ORDINIS Umiliator. D' Faventie.* Nihilominus cum videmus Modoetienses Humiliatos S. Bernardi effigiem

F

in

(a) Critic. ad Annal. Baron. ad an. 1134.

(b) Monum. Basil. Ambros. num. 375.

(c) Osservazioni sopra i Sigilli antichi T. VII. Sig. VIII.

in suo stemmate prætulisse, cum non Convenium tantum, sed etiam Nosocomium Modoetiense, quod ad Humiliatos eisdem olim pertinuit, & Faventinam ac Rhegiensem Claustralium Humiliatorum domos a S. Bernardi nomine appellatas animadvertimus, cum Bononiæ etiam Nosocomium fuisse, cui iidem tertii Ordinis Humiliati præerant, eodem nomine distinctum legimus, ut alia Dissertatione ostendemus, cum denique ex Gothofredo de Buffero XIII. sæculi Scriptore, in Humiliatorum domo, quæ portæ orientalis appellabatur, aram existisse S. Bernardo dicatam intelligimus: *Altare (S. Bernardi) ad Sanctum Johannem Canonico-rum Porta Orientalis (a)* (de hoc Canonico nomine sermo erit Dissertatione sequente); cum hæc, inquam, omnia simul collecta perpendimus, videntur Humiliati aliquid se S. Bernardo debere hujusmodi obsequii significationibus testati. Quibus illud etiam addendum, Humiliatos tertii Ordinis fuisse aliquando Fratres S. Bernardi appellatos, ut ab allatis Auctoribus narrari vidimus. Quod argumenti genus, quamvis a Saxio rejiciatur, cum, ut ille ait, Clerici Regulares ex. c., qui Barnabitæ appellantur, a S. Barnaba profecto originem non duxerint, & alias etiam videamus, eum a Religiosis Viris Patronum eligi, a quo ceterum leges nullas acceperint; tamen cum constans plerumque mos sit, ab illius nomine Religiosos Ordines appellari, a quo eorum leges conditæ fuerunt, Humiliatos ideo Fratres S. Bernardi nuncupatos, quod ab illo leges acceperint, jure arbitrabitur, donec aliam hujus appellationis causam fuisse aperte pateat.

XIII. Sed aliud adhuc, omniumque forte gravissimum, argumentum superest, quo eorum sententia oppugnatur, qui S. Bernardum Humiliatos legibus instituisse affirmant. Anno MCCI. Innocentius tertius Humiliatorum tertii Ordinis leges Apostolicis litteris,

(a) Giuliani Mem. di Mil. T. VIII. pag. 415.

litteris, quas suo loco edemus, Humiliatis ipsis petentibus comprobavit. Porro, si earum auctor S. Bernardus fuisset, an non Humiliati illarum approbationem impetraturi, de hoc Pontificem ipsum docuissent? An non id Pontifex in suis ipse litteris ultro commemorasset? Attamen Bernardi nomen nusquam in Innocentii litteris occurrit; quin immo in Humiliatorum legibus nonnulla se emendasse Pontifex narrat: *cum vestrum nobis fuisset propositum presentatum, illud coram nobis & fratribus nostris perlegi fecimus diligenter, & correctis quibusdam illud in favorem vestrum curavimus approbare.* An vero virum humanarum, divinarumque rerum scientia præclarissimum ea scripsisse arbitrabimur, quæ emendanda essent? At forte leges a S. Bernardo acceptas vitaverant Humiliati, eaque illis addiderant, quæ Pontifex emendanda censeret. Esto, ita fuerit. Sed hoc ipsum commemoraturus fuisse Pontifex videtur; qui non alia ratione Humiliatos ad pristinum vitæ genus revocare opportunius potuisset, quam si eos monuisset, ut leges illas omnino sequerentur, quas a S. Bernardo acceperant.

XIV. Hæc fere sunt, quæ in utramque partem disputari posse videntur; quæ ideo fuse diligenterque exposuimus, ut unicuique liceat eam, quæ probabilior videatur, sententiam amplecti. Ego sane ita incertus hæreo, ut, quam potius sequar, ignorem. Unum hoc addam, hac forte ratione posse omnia simul conciliari; nullas quidem leges S. Bernardum Humiliatis dedisse, sed multos ejusdem sermonibus exemplisque commotos Humiliatorum Societati se addixisse, Humiliatosque omnes, S. Bernardo auctore, sanctius adhuc perfectiusque vivendi genus amplexos. Si hoc dicamus, & facile ii explicantur Auctores, qui S. Bernardum leges Humiliatis statuisse affirmant; nec ulla est amplius, aut multo saltem minor earum difficultatum vis, quibus sententiam eandem oppugnari posse vidimus. Sed jam ad ea, quæ de Guidone Portæ Orientalis Capiteo Flamma ceterique narrant Auctores, expendenda accedimus.

XV. Tria scilicet illum præstitisse affirmant: S. Bernardo in Clarævallis prope Mediolanum cœnobii constructione, divitiis ingentibus collatis, plurimum profuisse: eundem primam Humiliatis domum in orientalis portæ regione ædificasse; eundem denique Romam profectum tertii Ordinis Humiliatorum statuta ab Innocentio III. approbanda curasse. Enim vero Guidonem quemdam portæ orientalis Capitaneum appellatum, in Clarævallis Cœnobii extruccionem opes suas contulisse, ex aliis etiam auctoribus accepimus. Nam & Sigonius de Bernardo loquens (a), *Monasterium Clarævallis*, ait, *prope Mediolanum ope Vidonis ex porta orientali Capitanei instituit*; quod etiam Joannes Franciscus Besutius confirmat (b). Sed præsertim ex MS. ipsius Monasterii Codice id eruitur, quem se vidisse Puricellius testatur (c): ibi enim cum multa continentur ad ejusdem originem pertinentia, tum hæc inter cetera: *Guidonus de Capitaneis portæ orientalis largitus est multa bona Monasterio*. Guidonem pariter quemdam Romam profectum, tertii Humiliatorum Ordinis approbationem ab Innocentio III. impetraturum, certissime constat. Hoc scilicet quicumque fere de Humiliatis scripserunt; hoc eorundem Chronica omnia confirmant; novumque ac validum sane hujus rei documentum Cl. Comes Julinius, quæ ejus est in minutioribus quibusque rebus perpendendis diligentia, in ipsis Innocentii litteris deprehendit (d), quas ille Humiliatorum tertii Ordinis leges approbans ad eorundem Ministros mittit; etenim inter eos primus occurrit *G. de porta orientalis*: Guido scilicet videtur omnino prima illa littera designari.

XVI. Verum unum eundemque Guidonem anno MCXXXV.

Gla-

(a) De Regno Ital. lib. XI, ad an. 1134.

(b) Istor. Pontific. di Mil. in Vita Anselmi V. Archiep.

(c) Monum. Basil. Ambros. num. 384.

(d) Memor. di Mil. T. V. pag. 309.

Claravallensis Cœnobii constructionem, atque anno MCCI. (hoc enim anno suas ad Humiliatos litteras Innocentius dedit) sui Ordinis approbationem curasse, non facile credam. Mitto apud Humiliatos Scriptores nihil umquam innui, quo Guidoni suo fuisse quidquam cum S. Bernardo commune indicetur. At profecto virum eundem, qui cum anno MCXXXV. in Mediolanensibus urbe Capitanei dignitatem jam esset adeptus, & Claravallenses Monachos liberalissime ditaret, adulta sane ætate, sui que juris esse debuit, qui que anno MCLII. eo jam processerat, ut filiorum suorum tutorem Guarentius quidam Mediolanensis civis illum renuntiaret (a), eundem, inquam, anno MCCI. non vixisse solum, sed ita viribus valuisse, ut Romanum iter susciperet, haud facile assentiar. Vidit hoc ipsum Cl. Julinius, ac dubius hæsit, num duos forte Guidones distingui oporteret. At ex iis, quæ Dissertatione VI. dicturi sumus, ubi de illustribus morum sanctitate Humiliatis sermo erit, constabit, unum revera eundemque esse Guidonem, qui optime tum de Claravallensi Cœnobio, tum de Humiliatis est meritis. Itaque ut objectæ difficultati occurramus, illud animadversione dignum arbitror, quod in Claravallensis Cœnobii codice, quem superius innuimus, dicitur quidem Guido multa cœnobio eidem bona largitus; sed hoc ipse S. Bernardi temporibus factum non dicitur. Potuit itaque nonnullis post annis id præstare Guido; quod si dicamus, jam verisimile etiam fiet, eundem anno MCCI. adhuc vixisse. Flamma autem, & Sigonius Flammam sequutus, qui Guidonem S. Bernardi socium hac in re fuisse asserunt, temporis proximitate decipi facile potuerunt, ut id crederent S. Bernardi ætate factum, quod revera non nisi aliquot post annis contigerat. Verum illud probare non possum, quod Flamma, alique Scriptores referunt, primam ab eo Humiliatorum domum in porta orientali positam.

Quid

(a) Giulini Mem. di Mil. T. V. pag. 530.

Quid enim? An secundi Ordinis Humiliatos intelligunt? Minime sane; hos enim Humiliatos, quibus Guido, ut arbitrantur, primam in porta orientali domum constituit, secundum ac primum Humiliatorum Ordinem deinde condidisse, iidem referunt. Fateantur ergo necesse est, sedem illam tertio Humiliatorum Ordini anno MCXXXV. positam fuisse; eidem, inquam Ordini, cujus initia ad annum MXVII. referenda esse vidimus, illis etiam consentientibus, qui Humiliatos a S. Bernardo leges accepisse statuunt. Verum ferine potuisse arbitrari, ut per CXVIII. annos certam nullam conveniendi sedem Humiliati haberent, ac domum hisce conventibus agendis Guido primus statuerit? Sane in eorum Chronicis paullo post Humiliatos e Germania reverbos fieri hoc cœpisse legimus. *Etiam communibus sumptibus*, ait Marcus Bossius, cui ceteri consentiunt, *construxere unum locum in qualibet Civitate, loco &c. magnum &c. amplum, ita ut omnes fratres caperet.* Hoc vero ante annum MXXXIV. contigisse referunt. Quapropter conficta ea videntur, quæ Flamma ceterique auctores de prima hac domo a Guidone Humiliatis concessa narrant. Nec tamen concessam fuisse inficior; quin etiam probabiliter id dici, videbimus, ubi de Joannis vita sermo erit. At primam omnium illam fuisse, quotquot Humiliati habuerunt, nego.

XVII. Interim cum Flammæ ac ceterorum veterum Auctorum verba attentius perpendo, videor mihi, quid illos in errorem induxerit, intelligere, ut Guidonem primam Humiliatis sedem in porta orientali statuisse scriberent. Cum enim Guidonem de porta orientali opes suas in Clarævallensē Cœnobium contulisse legerent, quod certum est; cum pariter Guidonem domus, quam Humiliati in orientali porta habebant Fundatorem fuisse, eumque Humiliatorum leges ab Innocentio tertio approbandas curasse, animadvertent; & Humiliatos insuper alicubi fratres S. Bernardi appellatos; cum hæc, inquam, viderent, fieri facile potuit, ut omnia simul miscerent; & Cistercienses cum Humiliatis, & Cla-

Clarævallense , primum scilicet Mediolanense Cisterciensium Cœnobium cum domo de porta orientali confunderent . Hoc autem ex iis præcipue Flammæ verbis suadetur : *Et iste Guido tertium Ordinem fratrum de Convenio S. Bernardi in porta orientali construxit in die S. Vincentii* . Hic enim Humiliatos pro Cisterciensibus , & domum de porta orientali pro Clarævallensi Monasterio perperam accepisse Flammam , Julinius ipse non diffitetur . Etenim ipsa scilicet S. Vincentii die , nempe XI. Kal. Februar., Cœnobium hoc vetustissimum constructum fuisse ex lapide constat , qui adhuc in ejusdem clauetro visitur . Is porro , ut Cl. Julinius refert , sic habet (a) : *Anno gratie MCXXXV. XI. Kal. Febr. constructum est hoc Monasterium a B. Bernardo Abbate Clarevallis* . Ut mirum proinde non sit rerum nominumque similitudine deceptum Flammam , quique Flammæ vestigia sunt insequuti , in hujusmodi narratione haud semel lapsos fuisse .

XVIII. Nunc quod secundo loco inquirendum proposuimus , aggrediamur , utrum circa illud tempus , quo S. Bernardus Mediolanum advenit , alter Humiliatorum Ordo initium habuerit . Hic vero , quæ a Cl. Helyotto in hanc rem proferuntur , sunt expendenda . Ille scilicet iis commentariis fidens , quos Mediolano ad illum missos diximus , quibusque Torrecchiani , ut ipse ait , Chronici compendium contineri arbitratus est , hanc esse illius auctoris opinionem narrat : S. Bernardum , ubi Mediolanum advenit , ab Humiliatis , qui nullis adhuc legibus vivebant , rogatum , ut opportuna religiosæ vitæ præcepta iis traderet ; quod cum impetrassent , ejus consilia sequutos propriis ædibus excessisse , & communem in cœnobiis vitam ducere aggressos esse . *Dans le séjour , que S. Bernard fit a Milan , les Humiliés . . . prièrent ce Saint de leur prescrire quelques Règlements pour leurs conduite ; il leurs conseilla de se separer de leurs femmes , & de vivre*

en

(a) Mem. di Mil. T. V. pag. 296.

en commun ; & paullo post de tribus Humiliatorum membris loquens , ait : *Le second commença , lorsque l'an 1134. par le conseil de S. Bernard ils se separerent de leurs femmes pour vivre dans la continence , prirent des habits blancs . . . & jetterent les fondemens de leurs premier Monastere a Milan au quartier de Brera (a)* . Qua in re duo potissimum se mirari ait Helyottus ; alterum , quod , Chronici auctor , qui anno MXIX. prima Humiliatorum initia statuerat , ea loquendi ratione utatur , ut paullo post leges illis a S. Bernardo perscriptas innuat , quem non ante annum MCXXXIV. Mediolanum advenisse constat ; alterum vero , quod , siquidem Humiliatorum Ordo anno MXIX. cœpisse , simulque non antea legibus institutus fuisse dicatur , quam S. Bernardus ad Mediolanenses accederet , totis CXV. annis nullis legibus Humiliatos vixisse affirmet . Verum si ipsa Humiliatorum Chronica vidisset Helyottus , næ ille ab eorundem auctoribus arguendis abstinuisset . Etenim nihil hujusmodi apud eos inveniri jam vidimus ; nec solum paullo post inceptum Humiliatorum Ordinem ejusdem leges a S. Bernardo latas non indicant , sed de ipsis Bernardi legibus vix aliquid obscure adeo Chronicorum Scriptores innuunt , ut aliena potius , quod jam probavimus , quam auctoris manu adjectus locus videatur . Hoc ipsum porro non sub ipsa Humiliatorum initia , sed anno MCXXXV. , quo scilicet Bernardus Mediolani fuit , contigisse dicitur , ut quicumque ea scripserit , ab Helyotto certe violatæ temporum rationis accusandus non sit . Alterum vero , quod Helyottus miratur , Humiliatos scilicet per annos CXV. nullis legibus vixisse , etsi id ita factum ultro concedamus , non ejusmodi tamen est , ut optime Suyskenius animadvertit (b) , quod ab Helyotto reprehendi merito possit . His ipse

(a) Hist. des Ord. Relig. T. VI. Cap. XIX.

(b) Act. SS. Vol. VII. Sept. in Vita S. Joan. de Meda.

ipse enim de Antuerpiensibus Begardis disserens (a), quiddam simile indubitate refert; illos nempe ab anno MCCXXXVIII. ad annum MCCXC. non ullis legibus quidem, sed solo caritatis vinculo obstrictos Antuerpiæ vixisse narrat. Quidni ergo, inquit, Suyskenius, quod Begardis ad LXII. annos per Helyottum licuit, idipsum Humiliatis ad CXV. annos licuerit? Etsi enim multum inter hæc duo temporis spatia interesse videatur, nemo tamen non videt in hac causa, quod per annos LXII. fieri non repugnet, ad annos etiam CXV. facile posse perducī. Præterquamquod potuerunt utique veteres illi Humiliati leges quasdam sibi ipsi perscribere, quæ postea a S. Bernardo aut immutarentur, aut ad meliorem formam redigerentur. Alterum vero Humiliatorum Ordinem a S. Bernardo initium habuisse, nec Chronicorum auctores, nec ullus ex antiquis Scriptoribus affirmavit; ut profecto mirer ab eo, qui de Humiliatorum rebus commentarios, quos memorabam, ad Helyottum misit, scribi tam asseveranter potuisse, Humiliatos S. Bernardo auctore, uxoribus patriisque domibus relictis, monasticam vitam amplexos fuisse.

XIX. Jam vero quonam potissimum tempore factum hoc fuisse dicemus? Si Chronicorum auctoritati standum esset, ad annum MXXXIV. revocari illa oporteret. Hunc enim annum tum in antiquiori, tum in Bossiano Chronico margini adnotatum inuenio, ubi alterius Ordinis initia recensentur; & hanc sane fuisse Scriptorum sententiam, nec annum MXXXIV. pro MCXXXIV. margini per errorem irrepsisse, ex iis, quæ mox subdemus, constabit: Sed eà quidem est Chronicorum auctoritas, ut si quid in illis affirmari videam, quod ab alio quocumque Scriptore rejiciatur, illis potius quam huic adhærendum censeam. At si vetera ac certa suppetant monumenta, multo majorem hæc fidem, quam ipsi Chronicorum auctores merentur. Itaque si quo hujus-

G

modi

(a) Hist. des Ord. Relig. T. VIII. Cap. XXXIII.

modi monumento Chronicorum auctoritas oppugnetur, ab eorum sententia recedere oportebit. Porro, ut in hac quaestione omnia dilucide fluant, hoc primum statuo, Braidensem hanc nostram domum, vulgo *Brera*, omnium, quotquot alterius Ordinis Humiliati habuerunt, fuisse antiquissimam, ita ut idem sit domus hujusce ac alterius Humiliatorum Ordinis initia definire. Primo enim Mediolanenses Humiliatorum domos ceteris antiquitate praestitisse tum ex communi opinione compertum est, tum praesertim ex ipsis Humiliatorum constitutionibus. Etenim cum in Mantuano eorundem conventu anno MCDXXXVI. de immutanda Generalis Magistri eligendi ratione ageretur, cuperentque nonnulli veterem atque hactenus usurpatum morem antiquare, ut scilicet Electores ex Mediolanensi urbe ac diocesi delecti iis omnibus numero pares essent, quotquot ex reliquo Ordine mittebantur; qui veterem comitiorum rationem tuebantur, haec inter cetera objecerunt: *Quia si appareat Praepositos & Praelatos Mediolani & Diocesis Mediolani in aliquo propter dictas Constitutiones fore aliquo honore & prerogativa ornatos, istud evenit, quia ipsi Praepositi seu majores sui fuerint fundatores aliarum domorum (a)*. At vero inter Mediolanenses Humiliatorum domos Braidensem omnium antiquissimam fuisse tum ex Innocentii III. (b), Honorii III. (c), & Gregorii IX. (d) Apostolicis litteris colligimus, in quibus Braidensis domus prima omnium recensetur; tum ex duplici domorum omnium Catalogo, quem primi Chronici Scriptor suae historiae inseruit, in quo pariter Braidensis domus omnibus praeponebatur; tum ex eo denique, quod in Humiliatorum Comitii Braidensis Praelatus ad dexteram post Rondenariensem Praepositum

(haec

(a) Constitut. Ord. Humil. Distincti. XIV. Cap. VII.

(b) 1202. 2. Id. Jun.

(c) 1220. 25. Kal. Febr.

(d) 1227. 3. Kal. Jun.

(hæc enim domus primi Ordinis antiquissima fuit), primus funderet. Quare quo tempore Humiliatorum alter Ordo initium habuit, eodem Braidensem domum conditam fuisse arbitror.

XX. Braidensem autem domum jam ab anno MXXXVI. aut MXXXVII. existisse, Chronicorum auctores non affirmant modo, sed veteribus monumentis productis confirmant. Rem jam attigimus hujus Dissertationis numero XI. Sed integrum antiquissimi Chronici locum, cujus tunc fragmentum protulimus, referre hic juvat. *Anno Domini 1037. (margini autem hæc vocēs apponuntur: legendum videtur 1036.) ut visa est & lecta per me & aliis de ordine ostensa fuit quædam copia facta per fratrem Gofredum de Crepa nomine dicta domus (Braidensis) de perticis centum tredecim terræ vidata in loco Ronchi diocesis Mediol. tradita per Cresbenium de Guidonis Notarium quinto Januarii anno supradicto, quæ quidem emptio facta fuit ante obitum dicti Joannis Presbiteri annis centum viginti tribus. Hoc ipsum Humiliatorum monumentum ab alterius Chronici auctore memoratur; sed anno MXXXVI. tribuitur. Primus (Prælat) fuit ille de Brera, ut præsumitur, attenta etiam quædam emptione facta per fratrem Guffredum de Creppa nomine dicta domus anno Domini 1036. sub quinta Indictione, quod fuit ante obitum Beati fratris Joannis Presbiteri annis 123., tradita per Cresbinum de Guidonis Notarium. Præterea eodem prioris Chronici loco chartæ alterius mentionem non ipse quidem auctor, sed Georgius Lurascus addidit his verbis: *Et per me fratrem Georgium Lurascum domus S. Petri Vicoboldoni Præpositum visum est de anno Domini 1524. quoddam instrumentum locationis libellariæ factum per Dominam Caracosam uxorem Jacobi Madii in quemdam fratrem Joannem Vassallum Rectorem & Ministrum domus Roncharii dicti Ordinis diocesis Laudensis, quæ domus fuit unita domui de Vicoboldo, quod instrumentum rogatum fuit de anno Domini 1056. vigesimo tertio Aprilis Indictione decima quarta per quemdam Avestum de Serregno notarium in Melegnano, & extractum per quemdam Bonacursum de Serregno.**

Quo documento quamvis domus Braidensis origo non innuatur, Humiliatorum tamen Ordinem alterum per ea tempora exortum fuisse confirmatur. Atque his monumentis innixos Chronicorum auctores anno MXXXIV. ejusdem Ordinis initia statuisse arbitror. His ipsis Saxius (a), & Sormannus (b) opinionem hanc ipsam confirmant; eademque spectasse Puricellius videtur, cum se in altera Ambrosianæ Basilicæ Monumentorum parte [quam numquam edidit, ac forte ne scripsit quidem] demonstraturum pollicebatur (c), Braidensem Humiliatorum domum ab anno MXXXVI. existitisse. Ac sane si de eorumdem fide constaret, nullum esset in hanc rem validius argumentum.

XXI. Verum illam in dubium revocare nuper cepit Cl. Julinius (d); ac tria scilicet antiquiori chartæ opponit: Imperatoris nomen, ejusque Imperii annum prætermisum; tum Indictionem quintam anno MXXXVI. non congruentem; quinta enim indictio sequente anno numerabatur; eam denique nominum rationem, quorum nondum illa ætate usus invaluerat, quæque rarissima in illorum temporum monumentis occurrunt, *Gofredus de Crepa*, & *Cresbenius de Guidonis*. Fateor tamen iis, quæ primo & secundo loco Cl. auctor objicit, me non satis moveri. Quod enim pertinet ad Epocham, ut dicimus, Imperatoris omisam, si cui monumento deesse illam cernerem, quod integrum proferretur, de ejus fortasse auctoritate suspicarer. Verum neuter Chronicorum auctor monumentum ipsum recitat, sed chartæ illius meminit tantum, ut hinc Braidensis domus comprobetur antiquitas. Quare potuit Indictio in charta ipsa indicari; sed a Chronicorum auctoribus, atque minime necessaria, prætermitti. Quinta vero in-

(a) *Histor. Typogr. Mediol. ad an. 1483.*

(b) *Storia degli Umil. Cap. I.*

(c) *Monum. Basil. Ambros. num. 375.*

(d) *Mem. di Mil. T. III. pag. 289.*

dictio non quidem ad annum MXXXVI. pertinet, sed utique ad annum MXXXVII. quo chartam eandem vetustioris Chronici auctor consignatam fuisse testatur, ut vidimus. Quid vero sibi voluerit, qui voces illas margini addidit: *Videtur legendum anno 1036.* facile intelligo. Videbat nempe paulo post a Chronici auctore hæc subdi: *Quæ quidem emptio facta fuit ante obitum dicti Joannis Presbyteri annis centum viginti tribus.* Quare cum S. Joannem anno MCLIX. diem suum obiisse sciret, CXXIII. annos ab anno MXXXVI. non vero MXXXVII. numerandos esse omnino existimavit; itaque Chronici auctorem hoc loco lapsum arbitratus, voces illas, quibus error emendaretur, margini adjecit. Quod deinde in causa fuit, cur alterius Chronici scriptor eundem annum adnotaret, falsa supputationis specie in errorem inductus. Verum si chartam illam die quinta Januarii an. MXXXVII. scriptam fuisse animadvertamus; S. Joannem vero die 26. Septembris an. MCLIX. vita defunctum, annos CXXIII., qui intercesserunt, melius ab anno MXXXVII. quam ab anno MXXXVI. supputari intelligemus. Quæ autem ex nominum ratione petitur difficultas chartæ hujus auctoritatem suspectam omnino reddit. Enimvero nomina prænomini addita perraro in illius ætatis monumentis occurrunt; & si qua occurrunt ea plerumque ex patria ducuntur; ut hoc fere argumento ad chartarum auctoritatem statuendam, aut minuendam utantur eruditi. Itaque cum duos hic reperiamus non prænomine tantum, sed familiæ etiam nomine designatos, de chartæ hujus fidè non immerito dubitamus. Minus autem chartæ alteri, quam meminimus, Laudensi anni MLVI. hæc difficultas nocet. Etenim circa annum ML. aliquanto frequentius nomina hujusmodi usurpata animadvertimus. Ita in documento anni ML., quod Cl. Julinius profert (a), occurrunt *Petrus de la Sala, & Jobañes Lita.* Verum sua non deest

Lau-

(a) Memor. di Mil. T. III. pag. 532.

Laudensi chartæ, eaque gravissima, difficultas ex Indictione petita; neque enim anno MLVI. Indictio decima quarta, ut Luriscus ait, sed nona numerabatur. An vero id spectaverit Sormannus, cum de hoc monumento loquens (a) anno MCXXXVI. illud consignat, ad quem nempe XIV. indictio pertinebat, an potius typorum errore numerus ille in Sormanni historiam pro MLVI. irrepsit, ignoro. Sane si hoc vir clarissimus sciens fecit, optandum fuisset, ut, quorum Codicum auctoritate non levis hæc immutatio inuiteretur, innueret. Quid vero si utrumque hoc monumentum sincerum quidem fuisse fatear, sed ad ætatem multo recentiorem pertinere, ostendam? Quid si primum illud non anno 1037. sed anno 1307., alterum vero non anno 1056. sed 1256. conscriptum fuisse, evincam? At nec ostendere id, nec evincere est animus, sed solum, quid hac in re conjectura assequutus sim, eruditis viris proponere. Atque hoc primum observo, hanc notarum mutationem posse facile contingere, ut scilicet 1307. mutetur in 1037. & 1256. in 1056. Præterea anno 1037. Indictio V. assignatur; at hæc eadem anno 1307. congruit. Annus vero 1056. in charta Laudensi Indictione XIV. notatur, quæ nullo modo ad illum pertinet. At pertinet illa utique ad annum 1256.. Quid plura? In charta anno 1037. a Chronicorum auctoribus consignata Guffredus de Creppa domus Braidensis Frater nominatur; atque hoc familiæ nomen non bene illi ætati convenire ostendimus. At non solum anno 1307. illud convenit, sed ex illa familia homines per ea tempora existisse, atque aliquid cum Humiliatis Braidensibus commune habuisse ex charta an. 1301. 20. Januar. Rog. per Jacobum de Bruziano patet, quæ in nostri hujus Collegii tabulario asservatur, qua *Imblavadus* alio nomine *Melliorinus* venditionem facit Domino *Manfredo* filio quondam Domini *Guillelmi* de Creppa juris perito civitatis *Mediolani* de *fiſto li-
bel-*

(a) Stor. degli Umil. Cap. I.

bellario . . . quolibet anno dando & solvendo . . . per prelatum, fratres, & capitulum domus braide guerzi porte nove &c. Quid ni dicamus Manfredum hunc eundem esse, qui Humiliatis postea adscriptus conventionem illa charta indicatam inierit, cuiusque nomen in *Guffredum* Chronicorum scriptores temere immutaverint? Chartam vero Laudensem anni 1056. vidimus per *Avestum de Seregno* rogatam, ut ajunt, fuisse. At cum ego veteres chartas in Laudensi S. Benedicti Cœnobio servatas evolverem, una occurrit an. 1253. 8. Septembris, qua professio Jacobæ de Agnate Humiliatæ continetur; notarius porro illi subscribitur: *Avoftus de Seregnano*. An non hunc eundem esse dicas ac *Avestum illum de Seregno*, qui in Humiliatorum Chronicis memoratur; quique proinde non anno 1056. sed circa an. 1256. vixerit, cuiusque nomen Chronicorum auctores, aut librarii aliquantulum corruerint? Quæ sit horum argumentorum vis, viderint eruditi. Certe iisdem chartarum hujusmodi auctoritas multo magis dubia redditur. Itaque, cum suspecta sit horum monumentorum fides, Braidensis domus, atque adeo alterius Humiliatorum Ordinis initia anno MXXXIV. secundum Chronicorum opinionem consignanda esse, nondum factis constat.

XXII. Hæc cum mecum ipse agitarem incertus omnino hærebam, quam potissimum sententiam amplecterer. Quamvis enim de monumentorum, quæ memoravimus, fide dubitarem, adhuc tamen Chronicorum auctoritati non parum tribuendum arbitrabar. Sed simul subibat suspicio, ne Chronicorum auctores iis tantum monumentis in sententia sua adstruenda innixi essent; quibus proinde in dubium revocatis, sententia ipsa fere corrueret. Illud etiam suspicionem augebat, quod certa Humiliatorum monumenta nulla mihi ante annum MCLXXVI., ut videbimus, occurrerent. Vix porro fieri potuisse arbitrabar, ut, siquidem Braidensis domus ab anno MXXXVI. existisset, post quam alias etiam constructas fuisse oportuerat, ne unum quidem domus afi-
cujus

cujus monumentum ante annum MCLXXVI. superfuisset. Nihilominus Chronicorum auctoritas haud videbatur mihi deferenda, nisi illa certis monumentis eyerteretur. At monumentum hujusmodi in nostri hujus Collegii tabulario deprehendere tandem licuit, chartam scilicet anno MCLXXVIII. conscriptam, qua Chronicorum de alterius Humiliatorum Ordinis initiis opinio omnino eyertitur. Diligenter enim illa perfecta accurateque expensa visus sum Braidensis domus, atque adeo alterius Humiliatorum Ordinis initia posse illius auctoritate definire. Quin etiam cum dubitationes hujusmodi meas cum Cl. Comite Julinio communicassem, quo eruditi hominis hac de re sententiam exquirerem, me ille scilicet confirmavit, ut ex chartæ ipsius verbis, quæ vix possent alio sensu explicari, quæstionem ipsam abolverem.

XXIII. Chartam porro ipsam omnium quotquot hætenus nancisci potuimus, præter Vicoboldonensem, quam commemorabimus Dissertatione VII., antiquissimam, in monumentorum collectione proferemus. Nunc ea tantum exposuisse sufficiat, quæ in rem nostram faciunt. *Anno dominice Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo octavo, septimo die mensis novembris Indiçtione duodecima.... finem & refutationem atque cessionem fecerunt martinus presbiter ecclesie sancti Johannis que dicitur quattuor facies ex parte ipsius ecclesie, & Anricus & Johannes atque otto..... in manu Gulielmi presbiteri ecclesie sancti Ylarii..... de tota illa decima, quam jam dictus martinus presbiter..... habebant in terra, que est in braida, que fuit de guertio de badaglio, quam suzo bagutanus, & Johannes bellus de Arcuri ac petrus de Sologno emerunt a vicimonte Cumino, que est pertice duodecim & tabule octo ad partem religiosorum hominum, qui habitare debebant in illa terra..... Ibi statim.... investivit superscriptus Gulielmus presbiter, atque cessit.... predicto Suzo bagutano ad partem illorum hominum & feminarum qui & que sunt humiliati per Deum ad domum illam que edificata est super predictam terram. &c. Vides hic scilicet anno MCLXXVIII, Suzonem Ba-*

gutanum decimam redemisse, cui obnoxia erat Braida, quam idem Suzo Bagutanus, & Johannes bellus de Arcuri, ac petrus de sologno emerunt... ad partem religiosorum hominum qui habitare debebant in illa terra; & hanc illum decimam redemisse ad partem illorum hominum & feminarum qui & que sunt humiliati per deum ad domum illam, que edificata est super predictam terram. Braidensis itaque domus exstructa jam erat quo tempore illam Suzo hac decima liberavit; & terram antea illi exstruendæ Suzo idem cum duobus aliis fociis emerat. Ac fane verbis illis: *quam Suzo bagutanus & primam Braidensis domus originem indicari facile suadetur. Quo enim potius sensu illa explices? An dicas Braidensem quidem domum jam exstitisse, sed illi amplificandæ hanc agri partem Suzonem & socios emisse? Hoc suspicatus & ipse fueram, cum alterius Humiliatorum Ordinis exordium anno MXXXIV. tribuendum existimarem. Sed re diligentius perspecta, non licere illa hoc sensu explicari animadverti. Etenim nulla ibi domus jam exstructæ, nulla habitationis amplificandæ, nulla veterum incolarum mentio; quam tamen fieri oportuerat, si de ædibus tantummodo augendis sermo fuisset. An potius dicemus, conductam antea in Braidensi agro domum Humiliatos habuisse, quam deinde Suzo ac focii emerint? At ne sic quidem intelligi posse allata verba existimo: sic enim dici vides: *ad partem religiosorum hominum qui habitare debebant in illa terra; quæ fane loquendi ratio male iis congrueret qui jam in illa terra habitarent. Enimvero cum de decimæ redemptione anno MCLXXVIII. peracta est sermo, quo scilicet tempore Braidensem domum Humiliati incolebant, sic dicitur: *ad partem illorum hominum & feminarum qui & que sunt humiliati per Deum ad domum illam que edificata est super predictam terram. Quas diversas loquendi rationes si invicem conferas, intelliges fane, ubi terræ emptio commemoratur, nondum ibi domum exstructam fuisse indicari; exstructam vero ostendi, cum de decimæ redemptione agitur. Habes itaque in Suzone Bagutano***

ejusque sociis primos Braidenfis domus emptores, atque adeo conditores; adeoque multo post annum MXXXVI. constructam illam fuisse certissimum est.

XXIV. At quonam potissimum anno constructam illam dicemus? Num eodem anno MCLXXVIII., aut paullo antea? Ita quidem libenter statuerem, & Mediolanensium sub Friderico Æno-barbo calamitates opportunissimam alterius Humiliatorum Ordinis origini occasionem suppeditare viderentur. Sed illud præsertim obstat, quod tertius Humiliatorum Ordo, qui deinde ex Sacerdotii dignitate primus est appellatus, quique certissime post Ordinem secundum institutus est, antequam Fridericus bellum in Mediolanenses moveret jam initium habuerat; quod mox constabit, cum ostendemus primum hunc Ordinem circa annum MCXL. coaluisse. Itaque ante annum MCXL. Braidenfis domus initia locanda sunt. Nihil porro verisimilius in tam incerta re statui posse arbitror, quam si dicamus circa annum MCXXXVI. aut MCXXXVII. alterius Humiliatorum Ordinis fundamenta jacta. Quamvis enim Humiliatos S. Bernardo auctore id præstitisse nemo ex antiquis Scriptoribus retulerit, ut vidimus, fieri tamen facillime potuit, quod jam innuimus, ut plurimi sanctissimi hominis sermonibus hortationibusque excitati ad tertii Ordinis Humiliatos se adjungerent; ac paullo post ex iisdem nonnulli sanctius adhuc vitæ genus amplexi in cœnobia secederent, ac secundi Humiliatorum Ordinis initia ponerent. Profecto cum hujus origo nec possit post annum MCXL. retrahi, nec multo ante eundem annum constitui, nullum videtur opportunius illi definiendæ tempus. Dixi non posse alterius Humiliatorum Ordinis initia multo ante annum MCXL. constitui; quin immo aliqua in nos difficultas exoritur, cum hanc sententiam amplectimur. Suro enim ille, quem locum Braidenfi domui ædificandæ emisse vidimus, vixisse adhuc anno MCXCVIII. videtur. Etenim in eodem nostri hujus Collegii tabulario charta alia servatur, qua *anno a nativitate Domini nostri*

nostri Jesu Christi millesimo centesimo nonagesimo octavo tertio die mensis Februarii Indictione prima venditionem fecerunt Romanus qui dicitur de niguarda , ac arnoldus frater ejus in Suzonem prelatum congregationis fratrum de braida &c. Itaque cum Suzo adhuc anno MCXCVIII. viveret, si idem anno MCXXXVII. vel MCXXXVI. Braidensem domum construxit, dicendum est illum XX. circiter aut XXX. annos natum id præstitisse, simulque LXXX. aut etiam XC. vitæ annum attigisse. Qua in re quamvis nihil absurdi appareat, necesse tamen est, aliquam nobis dubitationem suboriri. Verum donec fieri id nullo modo potuisse nemo ostendat, integrum nobis erit, quod fieri potuit, id revera contigisse arbitrari. Quod si adhuc facilior hujus rei explicatio requiratur, dicemus potuisse quidem Humiliatos ad paucos aliquot annos ædem aliam conducere, quam incoherent, donec Braidensi agro coempto certam ibi domum statuerent, quæ omnium antiquissima jure optimo appellaretur, cum vetustior illa breve tantum commodatumque hospitium præbuisset. Ita Mediolanensem Societatis nostræ domum ad S. Fidelis earum, quas Mediolani habemus, antiquissimam appellare nemo dubitabit. Attamen certum est ædes in Carrubio, ut dicimus, positas ad quinque circiter annos Jesuitas incoluisse, donec certa illis a S. Carolo sedes ad S. Fidelis statuta est. Fieri ergo pariter potuit, ut anno circiter MCXXXVI. Humiliati Monasticam vitam aggressuri domum aliquam initio conducerent; tum paucos post annos Suzo sociique Braidensem fundum emerent, fixamque ibi Humiliatis sedem ponerent; ac deinde anno MCLXXVIII. Suzo ipse decimam illam redimeret, quam Braidensis eadem domus solvere tenebatur, ut vidimus. Ex his omnibus satis, opinor, evidenter ostendimus, alterius Ordinis initia circa annum MCXXXVI. locanda esse, eodemque tempore, aut sane non multo post Braidensis domus constructionem.

XXV. Jam vero ad alia accedimus, quæ ex eadem charta

intelligimus . Suzo Bagutanus , Johannes Bellus de Arcuri , ac Petrus de Sologno , qui inter primos alterius Ordinis auctores profecto sunt recensendi , ut certam Humiliatis sedem figerent , locum *in terra que est in braida* coemerunt . Braida porro idem est , ut exemplis allatis Cangius probat , ac *campus vel ager suburbanus* (a) , voce ut videtur a Latino vocabulo *prædium* corrupta . Atque hoc nomine ager vocabatur extra illam hujus urbis portam jacens , quæ quondam prope Humiliatarum Cœnobium patebat S. Catharinæ in Braida adhuc nuncupatum . Novo deinde murorum ambitu aucta urbe anno MCLVII. , ager hic , seu Braida urbi inclusa est ; ac porta ibi posita , ubi adhuc visitur , atque ex templo proximo S. Marci nomen obtinet ; antea Porta Beatrix a Beatrice Estensi Ludovici Sfortiæ uxore dicta ; sed antiquis temporibus Pusterula , seu Porta Braidæ Guercii appellabatur . Locus tamen ille Braidæ nomen adhuc retinet . Sed de his plura vide apud Julinium , qui veterem hujus urbis topographiam diligentissime illustravit (b) . Hanc vero Braidam fuisse *de Guertio de Badaglio* seu de Badagio , eadem nos charta docet . Quibus verbis loci dominus aperte indicatur . Arbitratus est Sormannus (c) , ac probabiliter id fieri potuisse Julinius existimavit (d) , nomen hoc Braidæ inditum a Guertio quodam ab Hostiolo nuncupato ; qui ab anno MCL. ad annum MCLXXXVIII. sæpe Mediolanensis Reipublicæ Consul fuit . Sed Guertium alium de Badagio nuncupatum Braidæ dominum fuisse , ex charta hac nostra manifeste evincitur , ut deinde Julinius ipse animadvertit (e) . Nec vero a Guertio Humiliati , sed a Vicimonte Cumino Braidæ partem coemerunt ,
qui

(a) Glossar. Med. & Inf. Latin. T. I. edit. Ven. col. 1206.

(b) Memor. di Mil. T. IV. pag. 399. T. VI. pag. 74. & pag. 454.

(c) Stor. degli Umil. pag. 111.

(d) Mem. di Mil. T. VI. pag. 188.

(e) Ib. T. IX. pag. 67.

qui illius dominium, quacumque tandem de causa, adeptus fuerat. Ab hoc itaque *perticas duodecim & tabulas octo ad partem religiosorum hominum qui habitare debebant in illa terra Suzo Bagutanus, sociique emisse dicuntur. Qui vero essent religiosi homines hi, de quibus est sermo, clarius aliis iis verbis ostenditur: ad partem illorum hominum & feminarum qui & que sunt humiliati per Deum. Ex his enim intelligimus non viros solum sed & mulieres monasticam vitam eodem tempore amplexas; ut unum idemque fuerit & alterius Humiliatorum Ordinis & Humiliatarum Monialium initium.*

XXVI. Sed illæ etiam voces diligenter animadvertendæ: *qui & que sunt humiliati per Deum*; quæ hoc sane indicant, non ita tunc fuisse Humiliatorum nomen usurpatum, ut tamquam illius cætus proprium adhiberetur. Enimvero nec in Innocentii literis, quibus eorum leges confirmat, nec in ullo alio ante annum MCCXI. monumento, *Humiliatorum Religio, vel Humiliati Fratres* occurrunt. Solum, ut innuebam, anno MCCXI. in Girardi Cardinalis Legati literis ad Humiliatos datis XII. Cal. Majas nominatur *Religio quæ Humiliatorum appellatur*. Quo deinde nomine semper deinceps in reliquis monumentis iidem designantur; ut hoc tantum tempore crediderim, proprium hujus Cætus fieri cœpisse Humiliatorum nomen; quamvis, cum propositum illis esset, ut in Humiliatorum tertii Ordinis legibus videmus, *humilitatem cordis, & mansuetudinem in moribus juvante Domino custodire* potuerit hoc ipsum, cum de iis sermo erat, aliqua ratione indicari, ut in hac charta illis verbis factum cognoscimus: *qui & que sunt humiliati per Deum*. Nec tamen idcirco illa rejicere cogimur, quæ a Chronicorum auctoribus narrari prima Dissertatione audivimus, Humiliatos scilicet ab Henrico Cæsare primos illos Insubres appellatos fuisse, qui ad ejus pedes supplices abjectique prociderunt. Quamvis enim factum id fuisse fateamur, potuit tamen serius in Italia nomen hujusmodi ad illorum Societatem designandam usurpari.

pari. Sed jam satis in charta hac expendenda immorati sumus; nec tamen irritum cecidisse laborem nostrum speramus, cum plura hinc hactenus ignorata assequi nobis licuerit. Itaque quo tempore alter Humiliatorum Ordo initium duxerit, satis videtur constare. Pauca nunc de ejusdem auctore proferenda.

XXVII. Ac Suzonem Bagutanum quidem, Joannem Bellum de Arcuri, ac Petrum de Sologno inter primos fuisse, qui alterum Humiliatorum Ordinem amplecterentur, eadem charta docemur. Cur enim externos homines fuisse arbitremur, qui fundum Humiliatorum domui construendæ emerunt, non Humiliatos ipsos? Multo autem clarius id constabit, si animadvertamus Suzonem hunc ipsum Braidensis domus Prælatum aliquot post annis fuisse. Attamen alium fuisse suspicor, qui primus Humiliatos ad perfectius vitæ genus suscipiendum impulerit. Inter MSS. Bibliothecæ Ambrosianæ Codices, quorum mihi usus ab eruditissimo ejusdem Pro-præfecto Balthassare Oltrocchio humanissime concessus fuit, in quoddam Necrologium incidi in ea Humiliatorum domo inventum, quæ de Ottaciis appellabatur, eadem scilicet, quæ nunc in pauperum senum nosocomium conversa est. Necrologium hoc sæculo XIII. ex characterum forma conscriptum crediderim; eorumque nomina continet, qui in eadem domo obierant in anni dies distributa. Animadvertendum porro est Ottaciorum domum ad secundum Humiliatorum Ordinem pertinuisse. Jamvero in hoc Necrologio Idibus Aprilis commemoratur: *F. Petrus de Puteo qui fuit edificator hujus Congregationis*, Quæ verba si diligenter perpendamus, vix alio sensu explicari posse videntur, quam si dicamus Petrum hunc alterius Humiliatorum Ordinis fundatorem fuisse. Quid enim? An domus ipsius conditorem intelligemus? At hunc Fratrem Ottacium fuisse, plura nos monumenta docent, in quibus illa *Domus Fratris Ottatii* appellatur. Nam & Gothofredus Bufferus apud Julinium (a) *Ecclesiam Fratris Ottatii*

(a) Mem. di Mil. T. VII. pag. 461.

Ottatii nominat; & in Canturiensis Capituli tabulario charta aservatur anno MCCLVI. conscripta, quam ab humanissimo ejusdem Capituli Nobili Canonico Carolo Barnaba Carcano nobis communicatam suo loco edemus, ubi domus eadem appellatur: *Domus humiliatorum que dicitur fratris Ottatii porte Vercelline*. Quibus sane verbis videtur ipsius conditor designari; cur enim ab eo nomen mutuaretur, quem fundatorem non agnosceret? Quod eo etiam clarius patet, quod non multo ante hunc annum MCCLVI. hujus domus initia a Chalco statuuntur (a), scilicet circa annum MCCXXXII. Per idem tempus concedente Gulielmo Archiepiscopo fratres Humiliati novum Cœnobium condiderunt porta Vercellina, cui de primarii ipsorum & senioris nomine Othacii nomen fuit. Itaque Chalco etiam statuit a fratris Ottatii nomine fuisse domum illam appellatam. Sed non alia ratione id factum, quam quod primarius inter Humiliatos illos ac senior Ottatius esset, haud facile credam. Majus enim quiddam requiri videtur vulgo, ut alicujus nomine domus quæpiam perpetuo designetur. Itaque ab Ottatio ipso Cœnobium illud exstructum verisimillimum arbitror. At his positis, quid aliud voces illæ *hujus Congregationis edificator*, quibus F. Petrus de Puteo ornatur, significant, quam illum alterius Humiliatorum Ordinis parentem a suis agnosci? Duo objici posse video: alterum Petrum hunc in Ottaciorum domo obiisse, cum illius nomen in ejusdem domus necrologio occurrat; non potuisse autem probabiliter primum Humiliatorum parentem, qui circa annum MCXXXVI. floruerit, in Ottaciorum domo decedere, quæ nonnisi circa annum MCCXXXII. constructa fuerit. Alterum vocem illam *edificator* alio omnino sensu interdum accipi; ut is scilicet denotetur, qui pia vivendi ratione ceteris exemplo præest; ut videre est apud Cangium (b). Verum quod ad primum attinet, quam-

(a) Hist. Mediol. lib. XIII. ad an. 1232.

(b) Gloss. Med. & Inf. Latin. T. I. edit. Ven. col. 185.

quamvis Petrus de Puteo in Ottaciorum domo non obierit, primi tamen parentis nomen potuisse ab ejusdem domus Humiliatis necrologio suo inferi nemo dubitabit. Quæ enim ex patris morte jactura ac dolor percipitur, filios afficit universos, ut æquum sit ab omnibus illius memoriam quötannis revocari. Ad alterum vero quod pertinet, posse & hoc sensu vocem illam explicari non inficior. Sed cum in hoc Necrologio Petro uni appellatio hujusmodi tribuatur, cum tamen alios etiam ibidem obiisse existimem sane, qui optimo fratres suos exemplo juverint, videtur peculiari alio sensu illa explicanda, ut is scilicet designetur, quem Ordinis sui auctorem Humiliati fateantur. Quod si minus Latine *Congregationis ædificator* pro *fundator* dicitur, Humiliatos non adeo de Latini sermonis elegantia sollicitos arbitror fuisse, ut non potuisse illos sic loqui existimem. Profecto ne alio quidem, quem supra innuimus, sensu Latino vocabulo *ædificator* aliquis appellatur. His adductus minime a vero me aberraturum crederem, si Petrum de Puteo alterius Humiliatorum Ordinis auctorem staterem. Verum cum prolata in hanc rem argumenta non ea sint, quibus hujusmodi opinioni validum auctoritatis pondus accedat, totum hoc eruditus viris dijudicandum relinquo.

XXVIII. Superest denique, ut quam illi vivendi formam amplexi sint, breviter evolvamus; neque enim opus est ea fusius enucleare, quæ ita ex Humiliatorum Chronicis constant, ut nullus dubitationi locus supersit. Ex Humiliatis igitur nonnulli perfectioris vitæ studio excitati, patriis ædibus relictis, communem ac monasticam vitam amplexi sunt. Quas illi sequerentur leges, proxima Dissertatione quæremus. Nunc pauca tantum de eorum vestibus addimus. Cinereis itaque, seu, ut dicebant, *berettinis* vestibus positis, albas induunt. Quæ cujusmodi essent ex tertii Chronici scriptore audiamus: *Assumpserunt sibi habitum alium a berettino, scilicet tunicam & honestam albam sine capucio: in capite berettum altum & album, a quo dicebantur tunc temporis fratres berettani;*

tani; extra domum autem deferabant mantellum seu mantelleffam, alio nomine dicebatur gabanum; quod erat integrum de ante & non nimis latum, cum duobus foraminibus pro brachiis emittendis, puta ut hodie deferunt in domo fratres humiliati. Quæ omnia clara adeo sunt, ut explicatione non egeant. Illud solum animadvertendum honestam [quam vocem miror in Cangii Glossario desiderari] apud mediæ ævi scriptores eandem esse, quam nos vulgo dicimus, scapolare. Omnis autem vestiaria Humiliatorum supellex in eorum legibus ab Innocentio III. approbatis distinctius recensetur; quæ tamen leges etiam ad Sacerdotes Humiliatos pertinebant, ut videbimus: *Vestimenta fratrum sint: Camixia, brage & tamen grosse, pellitiam quoque habere liceat, vestitum, guarnatiam, [scilicet tunicam] manstrucam agninam nudam vel opertam [pelliceum vestis genus, quo forte domi arcendo frigori utebantur] mantellum, caligas, scofones, patitos, subtilares [tribus his vocabulis, ut Cl. Julinius monet (a), diversa calceorum genera significantur]: nocturnales quoque calceos habeant, si permiserit Prelatus. Stramenta autem lectorum sunt hec. Bisacium vel filtrum [culcitra], capitale quoque eis liceat habere, & duo lintea de lana. Alteram quoque manstrucam habere liceat Infirmis, aut habere liceat culcitram & linteum de stupa vel lino.*

XXIX. Hominum exemplum mulieres protinus imitatae sunt; vidimus enim in Braidensi domo viros simul scæmasque ab initio habitasse. Hic scilicet fuit antiquis temporibus Humiliatorum mos, ut in eadem domo, certis tamen intervallis distincti, Fratres ac Moniales viverent, qua de re fusius alibi loquimur. At quonam tempore separata mulieribus cœnobîa construi cœperint, non ita facile definiri posse arbitror. Tertii Chronici auctor hæc habet de Monialium origine, ubi etiam, quam habitus formam assumpserint, explicat: *Mulieres similiter ut monachas*

I

(ita)

(a) Mem. di Mil. T. VII. pag. 256.

(ita) *ligaverunt se quandarinis, & velis albis ligaverunt capita sua, indueruntque se tunicis albis honestisque sine aliquo capucio, & his qui in societate sua aggregari volebant, dabant habitum suum sive viris, sive mulieribus, ita quod multi fecerunt per se domos, & similiter per se mulieres; ubi vides omnia uno contextu narrari, ut quo tempore singula acciderint non satis constet. Si quibusdam Bartholomæi Zucchii literis fides habenda esset, quas XV. Augusti MDCXXVIII. ad Puricellium datas in Bibliotheca Ambrosiana deprehendi, Humiliatarum S. Margaritæ Cœnobium, adhuc Modoetiæ existens, ante ipsum XII. sæculum conditum fuisse, statuere oporteret: ait enim: *hanno Scritture antiche, che provano l' antichità del monastero forse di 700. anni.* Verum, quæ tunc fuerint in Cœnobio illo monumenta, ignoro. Illud certo affirmare possum, me chartas omnes ibi adhuc superstites evolventem, nullam ne ipso quidem XIV. sæculo conscriptam offendisse, quamvis tamen multo antea constructum illud fuerit. Ut uno verbo dicam, distincti ab Humiliatorum domibus Humiliatarum Cœnobii monumentum hætenus nullum ante XIII. sæculum comperire mihi licuit. Qua itaque auctoritate fretus Cl. Helyottus jam ab anno MCXXXIV. Humiliatarum Cœnobii, olim de Blaffono nunc S. Catharinæ Braïdenfis appellati, fundamenta jacta fuisse narraverit (a), ignoro. Certe nec Chronicorum scriptores, nec veterum monumentorum auctoritas quidquam hujusmodi tradunt. Sed de hoc aliisque Humiliatarum Cœnobiis alibi sermo recurret. Quæ Humiliatarum vestes fuerint, superius vidimus. Vox illa *quandarinis*, seu ut antiquioris Chronici scriptor habet, *guandarinis* quid significet, non satis intelligo: suspicor genus illud veli esse, quod collo sanctimonialiales obducunt. Eundem porro vestiendi morem plerumque servant, quæ supersunt Humiliatæ Virgines; quamvis apud nonnullas immutatio aliqua contigerit. Sed nobis veterum Humilia-*

torum

(a) Hist. des Ordr. Relig. T. VI. Cap. XX.

torum res persequi, non Monialium adhuc existentium mores perpendere, propositum est.

XXX. Jamvero ad alterius Humiliatorum Ordinis initia progredimur, qui quamvis tertius post superiores illos exortus sit, ceteris tamen dignior habitus, primusque appellatus. Quæ Dissertationis extrema pars multo erit ceteris brevior: hic enim certa fere omnia, nobisque adeo leviter attingenda, qui non comperta fufius explicare, sed incerta ac ignota quoquomodo vestigare ac persequi decrevimus. Itaque S. Joannem ex Sacerdotio, quo primus inter Humiliatos est functus, Presbiterum appellatum, cuique ex patrio Mediolanensis Diœcesis Vico Meda cognomen accessit, primi Humiliatorum Ordinis auctorem existisse, nemo unquam dubitavit. Atque ea quidem, quæ de ejus vita ac rebus gestis commemoranda occurrunt, tum proferemus, cum de viris, qui inter Humiliatos vitæ sanctitate claruerunt, agendum erit. Nunc ea tantum, quæ ad primum hunc Ordinem conditum pertinent, breviter evolvenda. Ac duo potissimum hic sunt, quæ in quæstionem cadant: alterum scilicet, num in secundum Humiliatorum Ordinem cooptatus fuerit Joannes, antequam tertii fundamenta poneret; alterum, sui hæc Ordinis fundamenta quo tempore jecerit.

XXXI. Ac primo Tattus, qui Joannis Vitam erudite conscriptam anno MDCLXXVII. Novocomensibus typis evulgavit, non solum illum secundo Humiliatorum Ordini adscriptum statuit (a), sed etiam Deiparæ, quæ se illi videndam præbuerit, albamque illi Humiliatorum vestem induerit, jussu ad hoc compulsus affirmat. Cujus rei tres ille testes affert, Hieronymum Borfierium (b), Gregorium Bulzium (c), & Joannem de Vico (d).

(a) Cap. III.

(b) Supplem. della Nobiltà di Milano Cap. IV.

(c) Vita S. Joannis MS. apud Tatum.

(d) Vita S. Joannis apud eundem.

At Bursierii quidem, & Bulzii non ea est auctoritas, qua satis factum hujusmodi comprobetur, ubi certum ejusdem rei monumentum nullum in medium proferant: nullum vero ab iisdem prolatum Tattus commemorat; ac nullum sane Borsierius, cujus librum ipsemet vidi, innuit. Borsierius enim sæculo XVII. ineunte (a), serius adhuc Bulzius floruit: hic enim Gallii, ut ajunt, Novocomensis PP. Somaschorum Collegii Præpositus anno MDCXLV. Vitam S. Joannis, quæ numquam edita est, per id tempus conscripsit, cum sacrum illius Corpus solemnè pompa translatum est, ut Tattus refert (b). Joannis de Vico Humiliati Scriptoris, qui XV. sæculo exeunte floruit, non magnam esse auctoritatem alibi ostendemus. Quin immo, etsi multum illius testimonio dandum concederemus, hoc loco certe secum ipse pugnat. Nam in B. Joannis Vita, quam hexametris versibus descripsit, quamque sub oculis habuisse Tattus videtur, hæc habet:

Alba veste virum donavit Virgo Joannem:

Casta sic vixit sibi semper mente devotus.

Duos eosdem versus tabulæ pictæ insculptos, ac B. Joannis tumulo appositos olim fuisse Silvester Maurolycus testatur (c), additque Deiparæ hoc beneficium in Joannem collatum, vetusti nescio cujus Codicis auctoritate confirmari, quem ipse Novocomi inspexit. At in alia Joannis vita Italica, ex sermonibus ejusdem Joannis de Vico collecta, de qua Dissert. VI. sermo erit, longe aliter res narratur. Ibi enim non modo nulla Deiparæ hac in re mentio, sed Joannes, qui jam in Rondenariensem solitudinem secessisset, sacrisque initiatus esset, Humiliatorum quorundam, quibuscum agere consueverat, consuetudine atque exemplis per-motus, iisdem sese addidisse dicitur. Itaque quod illic Joannes

de

(a) Argel. Biblioth. Script. Mediol. in ejus Elogio.

(b) Cap. XXIV.

(c) Mare Oceano delle Religioni L. III.

de Vico statuerat, hic negare videtur. Nihilominus ad ejusdem Italicæ vitæ calcem nonnulla addit, ex veteribus quibusdam tabulis desumpta; atque hoc potissimum: *Mostra questa Pittura, come egli ebbe la forma ed il colore delle vestimenta dalla B. Vergine Madre d'Iddio, perchè egli procurò parimenti, che gli Frati ad imitazione sua si vestissero.* Quæ forte tabula in caussa fuit, cur hoc B. Joannis visum in Italica vita omissum, Vitæ Latinis versibus conscriptæ Joannes de Vico adderet. Enimvero veteres tabulas hujusce rei testes adhuc superstites Tattus commemorat; quarum sane non levis est auctoritas, atque illius præsertim, quam Joannes de Vico commemorat, quamque veterem appellat. Itaque non tam scriptorum, quos Tattus profert, quam veterum tabularum auctoritate fere adducor, ut Joannem Deipara monente Humiliatis se adscripsisse fatear. Nihilotamen minus, cum nec in omnium antiquissima Joannis Vita, quam primus edidit Suyskenius, nec in Humiliatorum Chronicis, nec in sacris de Joannis Vita Lætionibus nullum rei hujusce, quæ minime omittenda fuisset, vestigium appareat, non possum quin cum Suyskenio ipso dubius hæream, suspicerque veteribus illis tabulis occultam potius Deiparæ, Joannem ad sanctiorem vitam tacita voce invitantis, opem, quam apertam manifestationem indicari (a).

XXXII. At nulla certe auctoritate alterum illud statuit Tattus, Joannem in secundum Humiliatorum Ordinem cooptatum fuisse, antequam primi fundamenta poneret, atque in Braidensi domo tirocinium posuisse, ex qua deinde Præfulum jussu Novocomum concefferit. Non enim id apud primi alteriusque Chronici auctores, non in iis, quas memorabamus, Lætionibus, non in ulla de Joannis rebus gestis narratione, non in vetere ullo certæ fidei monumento id usquam innuitur. Quin etiam antiquus Vitæ S. Joannis Scriptor ea utitur loquendi ratione, ut Sanctum Virum a paternis

(a) Acta SS. Sept. T. VII. ad diem XXVI.

ternis laribus recta ad Rondenariensem solitudinem contendisse ostendat, ubi profecto nulla tunc erat Humiliatorum domus; quod etiam ex commemoratis Lectionibus infertur: ibi enim hæc habentur: *Paternis igitur se laribus relictis pervenit, Dei gratia duce, vir Sanctus in quoddam suburbium memoratæ urbis Comensis, Rondenarium nomine.* Et primi etiam Chronici auctor; *accessit, inquit, ad Civitatem Cumanam, & ex se ipso habitum sumpsit.* Solus tertii Chronici auctor contrarium innuere videtur: *Quidam vir, ait, nobili genere natus Joannes, post assumptionem habitus secundi membri, Spiritu Sancto inspirante, augmentare in divinis hanc nostram religionem disposuit. . . . unde accedens ad Civitatem Comi &c.* Quibus verbis alterius Ordinis habitum a Joanne assumptum testari videtur. Sed cum aliorum auctorum pro contraria opinione auctoritatem habeamus, cumque præsertim possint verba hæc alio sensu commode explicari, ut iis scilicet significetur, primum a Joanne Ordinem institutum, postquam *secundi membri habitus* jam fuerat ab Humiliatis *assumptus*, seu postquam alter Humiliatorum Ordo exortus jam fuerat, non ea esse videtur loci allati vis, ut nos a nostra opinione dimoveat. Idipsum Joannes de Vico in Italica S. Joannis Vita narrat; Joannem scilicet sponte in Rondenarium secessisse; ibique aliquandiu divinis rebus vacantem solitarium vixisse; a Novocomensi deinde Episcopo fuisse illum sacris initiatum; ac denique Humiliatorum sanctitate permotum, eorum societatem iniisse, eorumque nonnullis persuasisse, ut secum eodem in loco vitam ducerent; sacrosque, ut ajunt, Ordines susciperent. Diximus ratione ipsa ostendi sententiam hanc multo esse alia probabiliorem; quod ex iis, quæ mox dicturi sumus, perspicuum erit.

XXXIII. Illud scilicet ultimo loco expendendum occurrit, quo anno novissimi hujus Humiliatorum Ordinis initia sint consignanda. Qua in re duo in dubium revocari minime possunt. Alterum, Humiliatorum hunc cœtum post duos alios exordium

ha-

habuisse ; id enim & Chronicorum auctoritas , & omnium Scriptorum consensus , & Pontificiæ ipsæ litteræ docent , quibus Innocentius III. singulis singulos Humiliatorum Ordines litteris confirmans ad tertium primo , tum ad secundum , denique ad primum scribit . Alterum , S. Joannem primi hujus Ordinis auctorem anno MCLIX. supremum diem obiisse : id quoque enim plurimorum Scriptorum auctoritate apud Tattum confirmatur (a) , quibus ex recentioribus ii omnes addendi , qui de Humiliatorum rebus scripserunt . Itaque & post annum MCXXXVI. vel MCXXXVII. , quo alterum Humiliatorum Ordinem cœptum ostendimus , & ante annum MCLIX. , quo Joannes obiit , primi Ordinis origo est statuenda . Multa porro Joannem ad Humiliatorum incrementum præstitisse , multa sui Ordinis cœnobia construxisse , alibi videbimus ; ut pluribus illum annis sui Ordinis initiis superesse oportuerit . Quibus ego omnibus adducor , ut credam circa annum MCXL. cœpisse illum de novo Humiliatorum genere cogitare ; quod deinde consilium sequentibus annis usque ad MCLIX. ad exitum felicissimo eventu perduxerit . Optandum sane esset , ut authentica monumenta exstarent , quibus hæc eadem opinio multo adhuc validius confirmaretur . At Litterarum Pontificiarum ad primi Ordinis Humiliatos pertinentium nullas ego hæcenus anno MCLXXXVI. antiquiores comperi ; Urbani nempe III. literas , quibus Vicoboldoni Humiliatos sub Apostolica protectione suscipit . Asservantur illæ apud virum totius antiquitatis eruditissimum , ac clarissimum Mediolanensem Patricium Carolum Abbatem Trivultium , qui earundem exemplar mecum humanissime communicavit . Ex his ipsis tamen primam Humiliatorum Ordinem multo antea cœpisse , manifeste conjicias . In iis enim hæc habet Pontifex : *Eapropter dilecti in Domino filii præfatam Ecclesiam ad exemplar felicitis recordationis Alexandri Papæ prædecessoris nostri sub*
beati

(a) Vita di S. Gio. Cap. XXI.

beati Petri & nostra protectione suscipimus. Cum itaque Alexander III. ab anno MCLIX. ad annum MCLXXX. Ecclesiæ præfuerit, hoc temporis intervallo Vicoboldonensem Humiliatorum domum jam extitisse certum est. Ac certe ante annum MCLXXVI. extitisse illam monumentis aliis prolatis videbimus, ubi Dissertatione VII. de Humiliatorum Domibus sermo erit. At vero ante Vicoboldonensem Novocomensis extitit Humiliatorum primi Ordinis domus, quæ de *Rondenario* nuncupabatur; ac probabile est unam illam per aliquot annos Humiliatos eosdem incoluisse, donec paullatim eorum nominis fama latius serpente alibi etiam pedem figerent. Vides itaque his ipsis, quæ supersunt, litteris novum aliquod auctoritatis pondus sententiæ nostræ accedere. Quæ cum ita sint, sin minus certis, probabilibus saltem argumentis inniti videor, cum primum hunc Humiliatorum Ordinem circa annum MCXL. initium duxisse statuo.

XXXIV. At primi ac tertii Chronici auctores, cum primi Ordinis initia referunt, annum 1119. margini adscribunt; tunc scilicet Joannem in Rondenarii apud Comum solitudinem fecerisse narrantes. At hic etiam errorem in numerorum notis irrepisse omnino arbitror. Qui enim Joanni licuit locum urbi proximum anno MCXIX. incolere, cum sævissimo Mediolanenses inter ac Comenses bello sæviante, quod anno MCXVII. cœptum, nonnisi anno MCXXVIII. funesto Comensis urbis excidio confectum est, omnia circa urbem eandem tumultu armisque resonarent? Itaque annum 1119. pro 1129. notatum facile crediderim. Enimvero nonnisi post Comensem Urbem a Mediolanensibus deletam, Joannem ad Rondenarium accessisse, ex iis constat, quæ in antiqua ejus vita a Suyskenio edita leguntur: *O quondam sterile, exclamat auctor, & lætiosum nunc fertile solidumque Rondenarium! olim depribus ac salicibus obfitum, nunc vero fructiferis arboribus fecundatum, vineisque uberrimis spatiosum. eras quondam spelunca latronum, thorus incontinentium, domus infidelium; nunc*

es domus orationum , thalamus continentium , palatium hospitem vero
 Hospiti famulantium . Quæ Rondenarii descriptio quamvis Tattus
 ac Suyskenio nimis a verisimili abhorrens visa sit , negentque
 illi de proximo urbi suburbio , cujusmodi est Rondenarium , dici
 hæc vere potuisse , secus tamen fortasse judicabit , qui tunc tem-
 poris Novocomensem Urbem solo prostratam jacuisse animad-
 vertat : quamvis enim paullo post excidium instaurari illa quo-
 quo modo cœperit , vix tamen anno MCL. urbis formam eidem
 redditam Tattus refert (a) . Quis vero non videat excisæ urbis
 suburbium , suis & ipsum ruinis obrutum , facile ad eam vastitatem
 redigi potuisse , quæ tutum criminibus latibulum præberet ? Ita
 enim fit , ut desertis hujusmodi solisque maceriis impii homines
 ad nefaria quæque scelera sæpe abutantur . Itaque anno MCXXIX.
 Joannes ad Rondenarium accessit , nihil aliud , ut videtur , cogi-
 tans , nisi de vita sua recte sancteque instituenda , donec circa
 an. MCXL. aliis nonnullis , ut supra memorabam , in societatem
 adscitis , qui & ipsi sacris Ordinibus aut initiati jam essent , aut
 cum fas esset , initiandi , novi Humiliatorum Ordinis in Ronden-
 nariensi solitudine initia jecit .

XXXV. Locum hunc , ut diximus , in Novocomensi subur-
 bio , quod antiquum adhuc Vici nomen obtinet , positum , ubi
 nunc scilicet PP. Somaſchorum Collegium exstat , quod Gallium
 vocant , *Rondenarium* appellatum fuisse , ait Tattus , cum potius
Arundinetum , voce ex arundinibus , quibus frequens scatebat , de-
 sumpta , appellari debuisset ; atque ita sane in publicis tabulis
 scribi addit , quibus S. Abundii Monasterium (ad hoc enim locus
 ille pertinuit) ab Alberico Comensi Episcopo anno MX. consti-
 tuitur . Verum , ut Suyskenius animadvertit , fallitur hic certe
 Tattus : in illis enim tabulis , quas Tattus idem protulit (b) , di-
 K citur :

(a) Annali Sacri di Como Decade 11. pag. 423.

(b) Ibid. pag. 828.

citur: *Quartum Molendinum ad Rondenarium*; quo nomine etiam in Joannis vita a Suyskenio edita, & in *Humiliatorum Chronicis* ac monumentis locus ille appellatur. Addit Tattus, nescio quo auctore, locum ipsum a S. Abundii Abbate Joannem emisse. At veteribus tabulis illis, quas ad calcem Italicæ vitæ ex Joannis de Vico sermonibus excerptæ commemorari diximus, contrarium suadetur: *Mostra ella parimente*, ait, *cb' egli comperò il sito di Rondenajo del Padrone della Città, il quale, come alcuni vogliono, era della familia delli Rusconi*. Sed hæc levioris momenti. Socijs a se collectis veterum Humiliatorum habitum paullisper immutavit Joannes: qua de re Marcus Bossius: *habitum potiore retinuit*, ait, *sed capinum cum honesta consutum addidit, & mantellum ante apertum & ex lateribus pro brachiis emittendis, prout hodie ut plurimum utimur extra claustrum, sibi imposuit*. Capinum vero, seu capitium, ut plerumque scribitur, Cangio teste (a) nunc tunicæ oram superiorem denotat, ac illud videtur tunc significare, quod vulgo *collare* vel *collarino* dicimus; nunc capitis operimentum, quod Italice *capuccio* appellamus. Atque hoc sensu sumendam esse hoc loco vocem illam, ipse Humiliatorum Sacerdotum habitus, quem depictum coloribusque expressum vidi, demonstrat. Vides itaque, quid discriminis inter utriusque Ordinis habitum interesse Joannes voluerit. Suspicius quidem est Julinius (b) antiquissimis temporibus nigras ex parte fuisse Humiliatorum vestes; quam ille suspicionem ex iis verbis concepit, quæ Sormannus protulit ex Humiliatorum primi Ordinis, ut ille arbitratur, regula excerpta (c). Quæ verba hic proferam, non ut in Sormanni libro exstant, ubi typorum, credo, errore mendis plurimis fœdata apparent, sed ut in Puricelliano Codice in Ambrosiana Bibliotheca exstant (d): *Hæc indumenta videntur sufficere*

(a) Glossar. Med. & Inf. Latin. T. II. col. 247.

(b) Mem. di Mil. T. VII. pag. 256.

(c) Storia degli Umil. Cap. VIII.

(d) Cod. C. 74. fol.

DE ALTERIUS TERTIIQUE HUMILIATORUM ORD. INITIIS. 75

*cere istis fratribus, cappa, & capitinus (ita), manstruca agnina, & tres tunicæ, pellicia vel quarta tunica, tria paria caligarum, totidem pedulium, subulare & botæ vel patiti (pedulia porro sunt pedum indumenta uti etiam botæ, nempe ocreæ). Possunt etiam habere vestem stupeam & crassam super alias vestes. Si cui Præpositus causa alicujus utilitatis vel infirmitatis, seu debilitatis camisas seu bragas concedere voluerit, libere potest grossas de stupa. Sorores habeant camisas tres grossas & de stupa; pellicias & manstrucas duas biemales & estivales & tunicam unam. Habeant etiam vestes duas stupeas & grossas super alias vestes & capitinum unum. Omnia autem indumenta tam fratrum quam sororum lanae sint naturalis coloris, non sint tineta vel dealbata, vel artificiose crispa: stupea vero sint nigra exceptis camisis & brachiis. Sed primo hanc regulam ad Humiliatos omnes non ad Sacerdotes tantum pertinuisse, sequente Dissertatione ostendemus; ex qua etiam constabit anno solum MCCCCXXXVI. illam amplexos fuisse Humiliatos. Ac præterea si recte animadvertamus, quænam tandem his verbis *stupeæ ac nigrae vestes* designentur, non eas esse videbimus, quæ propriæ Humiliatorum essent, eosque a ceteris Religiosis familiis fecernerent. Non enim aliam *stupeam* vestem appellatam invenies, exceptis *camisis & brachis*, quam *vestem stupeam & crassam super alias vestes*, domesticum scilicet indumenti genus, arcendo tantum frigori, ut videtur, aliis vestibus superinductum.*

XXXVI. Si Chronicorum auctoribus credimus, mulieres etiam in novum hoc Humiliatorum genus cooptatæ. *Ibique fratres*, ait primi Chronici scriptor, *& mulieres religiosas, ligatas ac velatas, & inclusas, & alias religiosas Ordini brevi aggregavit (S. Joannes) tempore; salvo quod addidit capatium consutum cum honesta, & velum desuper portabant. Ex quibus illud intelligimus inter Humiliatas ipsas discriminis aliquid fuisse; numquam tamen animadverti, ut virorum, ita etiam mulierum ex cœtu Humiliatorum primum alterumque Ordinem distingui. Quas vero leges Humiliatis suis Joannes proposuerit, sequente Dissertatione quæremus. Nunc alterius primique Humiliatorum Ordinis initia investigasse sufficiat.*

DISSERTATIO III.

DE HUMILIATORUM LEGIBUS , DEQUE TERTII EORUMDEM ORDINIS PROGRESSU, VICIBUS , EXITU .

I. UM ea fere omnia , quæ ad prima Humiliatorum tempora pertinent , incerta sunt , tum illud præsertim non satis constat , quibusnam illi ante S. Joannem Medensem legibus viverent . Etenim quamvis nonnullas tertii Ordinis Humiliatis leges a S. Bernardo latas fuisse , ultro concederemus , primi alteriusque Ordinis Fratres iisdem usos fuisse nemo umquam scripsit ; nec monumentum aliquod exstat , ex quo huic quæstioni lux ulla affulgeat . Verisimile itaque est Humiliatos ipsos inter se convenisse , legesque nonnullas , quæ omnibus servandæ essent , mutuo consensu statuisse , non unas tamen easdemque omnibus , sed pro locorum domorumque diversitate diversas ; quod præsertim alterius Ordinis Humiliatis contigisse ex iis patebit , quæ mox de iisdem dicturi sumus .

II. At vero S. Joannem de Meda Humiliatis suis persuasisse , ut S. Benedicti leges amplecterentur , quamplurimi auctores tradunt , ex quibus commemorasse sufficiat Sigonium (a) , Miræum (b) , Bucelinum (c) , Tattum (d) , Helyottum (e) . Nec tamen ingenti hoc Auctorum numero ita moveor ; ut minus recte id dici non audeam affirmare , eoque confidentius audeam , quo certiora habemus hac in re monumenta . Ac primo si hoc
illi

(a) De Regno Ital. Lib. VIII.

(b) Origin. Benedict.

(c) Menolog. Benedict. 26. Sept.

(d) Vita di S Gio. da Meda Cap. X.

(e) Hist. des Ord. Relig. T- VI. Cap. XIX.

illi sentiant, utriusque Ordinis Humiliatos, Joanne auctore, Benedicti leges suscepisse, Chronicorum verbis (quorum major est, quam ceterorum Scriptorum & antiquitas & auctoritas) refelluntur. Hoc enim inter cetera circa an. MCXCVIII., scilicet vix XL. post Joannis mortem annis, Humiliatis objectum fuisse Marcus Bossius narrat, *quod fratres tertii membri seu primi Ordinis (cujus Joannes ipse auctor fuerat) habebant regulam sive modum vivendi non conformem alicui Religioni approbatæ, nec a Summo Pontifice approbatum; similiter quia fratres secundi membri diversa forma vivendi utebantur.* Hæc Bossius, eademque ante illum retulerat Joannes Braidensis. Honorius III. præterea literis suis ad Braidenses secundi Ordinis Humiliatos datis Id. Dec. MCCXXVI. ait ab ipsis Humiliatorum initiis ex iis nonnullos *diversas observantias variasque vivendi formulas sibi minus provide perscripsisse*, ac Braidenses præsertim Humiliatos *quandam formulam... a principio institutionis domus ejusdem, ut asserabant, conceptam Pontifici obtulisse, quæ non solum in quibusdam Innocentii tertii regulæ obviabat, sed etiam quiddam minus Catholicum sapiebat.* Vides itaque non eadem sane vivendi norma primi atque alterius Ordinis Humiliatos usos fuisse. Atqui prolata Chronici verba illud etiam ostendunt, ne primi quidem Ordinis Humiliatis S. Benedicti leges a S. Joanne datas fuisse. Quid enim? Qui S. Benedicti leges sequerentur, iine leges *non conformes alicui Religioni approbatæ* sequi dicerentur? An dicemus Humiliatos, postquam Benedicti leges, Joanne hortatore, amplexi fuerant, easdem non multo post rejecisse? Sed quid plura? Leges a Joanne Humiliatis traditas alias omnino a S. Benedicti legibus fuisse diserte testatur Marcus Bossius: *Regulam quoque sanctam, cujus tenorem non potui habere, ipsemet Joannes Pater noster edidit; quam primo custodiens ceteris fratribus servandam tradidit, in qua maxime agebatur de clausura monialium, & de modo cum fratribus conversandi ceterisque secularibus.* Quis unquam S. Benedicti leges hic indicari arbitretur? Ullum ne in hujus Institutionibus de *Monialium*

nialium Clausura verbum? An vero Joannis leges, quæ eadem cum legibus Benedicti essent, nancisci se non potuisse, Bossius quæretur? Itaque hoc unum statuere possumus, quod in Joannis vita ex sermonibus Joannis de Vico collecta refertur, leges illum nonnullas Humiliatis suis conscripsisse, quarum normam ex S. Benedicti legibus desumpserat.

III. Dum res ita se haberent, gravis in Humiliatos omnes procella excitata est, quam placet Bossii ipsius verbis referre: *Orta murmuratione non modica contra hunc nostrum Ordinem, licet haberentur omnes boni & sancti Religiosi, pluribus ex causis; scilicet, & quia fratres tertii membri, seu primi Ordinis habebant regulam sive modum vivendi non conformem alicui Religioni approbatæ, nec a summo Pontifice approbatum; similiter quia fratres secundi membri diversa forma vivendi utebantur; & quia fratres primi, secundi, & tertii membrorum nolebant, etiam ubi opus erat, jurare; & quia Religiosas intra domus suas licet sæculares communiter habebant, & quia isti fratres tertii membri dicebant se esse Canonicos Regulares, deliberatione in Capitulo Generali habita, ne fama eorum apud bonos & graviores viros denigraretur, miserunt ad Summum Pontificem Innocentium III. &c.* Hæc autem tunc potissimum dictitari in Humiliatos cœpisse arbitror, cum Lucius III. an. MCLXXXIV. Concilio Veronæ coactō grassantes per ea tempora Hæreticorum sectas damnavit. In iis enim simul cum Catharis, Patarenis, Pauperibus de Lugduno, Humiliati etiam nominati sunt, qui iidem cum Pauperibus de Lugduno fuisse videntur (a). Hinc enim factum est etiam, Innocentio III. Pontifice, ut nonnulli qui inter utrumque Humiliatorum genus non satis distinguerent, utrosque perperam ut Hæreticos execrarentur. Veronæ potissimum id contigisse Spondanus narrat (b): *Cum Archipresbiter Veronensis, auctoritate literarum*

rum

(a) Mansi Supplem. ad Concil. T. II. col. 712.

(b) Annal. Eccles. ad an. 1199. num. XI.

rum ab eodem Pontifice (Innocentio III.) contra Gazaros, Arnaldistas, Pauperes de Lugduno, & Humiliatos . . . ipsi directarum, nulla habita distinctione etiam Humiliatos cum ceteris hæreticis excommunicationi subiecisset; indeque nonnulli, quos licet invito populus Humiliatos vocabat, eo quod in humilitate cordis & corporis studerent Domino famulari, cum alioquin fidem saperent orthodoxam, a multis vitarentur, ut excommunicati, ne sic innoxii cum innocentibus damnarentur idem Pontifex præcepit &c. Quin non iis tantum, sed posterioribus etiam temporibus non satis interdum pius Humiliatorum cœtus ab hæretica Humiliatorum secta distinctus est. Qua in re graviter lapsus est Conradus Urspergensis Abbas hæc scribens (a):

Eo tempore mundo jam senescente exortæ sunt duæ Religiones in Ecclesia, cujus ut aquilæ renovatur juvenus, quæ etiam a sede Apostolica sunt approbatæ, videlicet Minoram Fratrum, ac Prædicatorum. Quæ forte hac occasione sunt approbatæ, quia olim duæ sectæ in Italia exortæ adhuc perdurant, quorum alii Humiliatos, alii Pauperes de Lugduno se nominabant. Quos Lucius Papa quondam inter hæreticos scribebat, eo quod superstitiosa dogmata & observationes in eis reperirentur Alii videlicet Prædicatores in locum Humiliatorum successisse creduntur. Humiliati quippe nulla habita auctoritate aut licentia Prælatorum, mittentes falcem in messem alienam populis prædicabant, & vitam eorum plerumque regere satagebant, & confessiones audire, & ministeriis sacerdotum derogare. Quæ volens corrigere Papa, Ordinem Prædicatorum instituit & confirmavit: illi quippe rudes & illiterati cum essent, operibus manuum instabant, & prædicabant, accipientes necessaria a suis credentibus; isti vero studio & lectioni Sacræ Scripturæ iugiter insistentes &c. Quibus verbis ut falsa veris miscuerit, ut rudem se in Humiliatorum historia præbuerit, nemo non videt.

IV. Itaque cum hæc in Humiliatos dicerentur palam, Jacobum Rondenariensem ac Lafrancum Laudensem Præpositos Romam
ad

(a) Chronic. ad an. 1152.

ad Innocentium circa an. MCXCIX. miserunt illi, qui Pontifici vitæ ab iisdem institutæ rationem explicarent, easque proferrent, quibus hæcenus vixerant, leges. Iis humaniter exceptis Innocentius præcepit, ut diversas illas, quibus utebantur, leges in unam cogerent, atque Alberti Vercellensis Episcopi, ac Petri Locedienfis Abbatis consilium hac in re exquirerent, quibus gravissimè per id tempus apud Mediolanenses munera Innocentius demandarat (a). Cerretensem etiam in Laudensi agro Abbatem iis socium addidit; sed hic per eadem tempora vita excessit. Humiliati Pontificis iussa faceffunt. Ex diversis, quibus eatenus usi fuerant legibus, certam unam vivendi normam efformant; Vercellensi Episcopo, ac Lucedienfi Abbati expendendam tradunt; a quibus cum emendata essent nonnulla, eandem ad Pontificem Humiliati remittunt. Hic Gratiano SS. Cosmæ & Damiani, ac Petro Capuano S. Marcelli Cardinalibus operam dat, ut leges easdem iterum accurate expendant; quod cum illi præstitissent, nonnullis iterum emendatis, literis illas suis Innocentius comprobavit.

V. Sed hæc Innocentii literarum mentio nos monet, ut nunquam ne antea Romanorum Pontificum, aut Mediolanensium Antistitum comprobatione Humiliatorum cætus ornatus fuerit; diligentius inquiramus. Mitto Joannis Francisci Besutii commentum (b), qui Benedictum IX., scilicet medio circiter sæculo XI.; Humiliatis concessisse scribit, ut Sacris initiarentur; eo videlicet tempore, quo nondum erat Humiliatorum Claustralium cætus conflatus. At Lucium III., qui ab an. MCLXXXI. ad an. MCLXXXV. Pontificiam sedem obtinuit, Humiliatorum Societatem comprobasse, Thuanus (c), Spondanus (d), Papebrochius (e), alique non-

(a) V. Giulin. Memor. di Mil T. VII. pag. 174. 190.

(b) Serie degli Arciv. di Mil. ubi de Ariberto.

(c) Hitor. Lib. XLVIII.

(d) Annal. Eccles. ad an. 1570. num. XXII.

(e) Acta SS. April. T. III. ad d. 26. in Vita B. Aldobrandesche.

nonnulli scripserunt. Qui si id intelligant, voce tenus Lucium hoc præstitisse, nihil est quod eorum sententiæ opponamus. Sin vero literas hac de re a Lucio datas fuisse arbitrantur, mirum sane est, nemini unquam visas fuisse illas, ut ne annus quidem, quo scriptæ fuerint, innotescat. Sed multo magis mirum est, nullam hujusmodi literarum mentionem ab Innocentio fieri; cum Romanis Pontificibus solemne sit, quid eorum decessores eadem in causa fecerint, commemorare. Alexandrum III. tamen, ac deinde Urbanum III. literas ad Vicoboldonenses Humiliatos dedisse alias ostendimus. Sed aliud est, Ecclesiam aliquam in Apostolicæ Sedis patrocinium recipere, quod unice præstiterunt illi; aliud est Cœtum ipsum universum, institutamque ab illo vitæ rationem comprobare. Itaque nullum e Romanis ante Innocentium III. Pontificibus Humiliatorum cœtum literis suis confirmasse existimo. Probabiliorem arbitror aliorum aliquot Auctorum, ac Latuadæ (a) præsertim, & Saxii (b), opinionem, qui a S. Galdino Mediolanensi ab an. MCLXVI. ad an. MCLXXVI. Archiepiscopo, comprobatum illum fuisse scribunt. Quorum Scriptorum sententiam dum expenderem, lepidum illud profecto animadverti, quod uterque P. Godefridum Henschenium Soc. Jesu sibi adversarium fingit simul, simulque illum contraria loquentem inducit. Si enim Latuadam audimus, Henschenius hanc opinionem oppugnat, quod multo serius Humiliatorum cœtum coaluisse arbitratur: *Il P. Godifredo Henschenio si dimostra difficile ad approvarla, adducendo per fondamento del suo dubbio essere questi (Ordo Humiliatorum) incominciato molto più tardi.* Contra Saxius ideo Henschenium huic opinioni adversari ait, quod multo citius Humiliatorum initia statuenda existimat: *Traditionem hanc refellere nititur Godefridus Henschenius, loco laudato, quia multo ante hunc Archiepiscopum*

L

pum

(a) Vita di S. Galdino pag 63

(b) Series Archiep. Mediol. T. II. pag. 579.

pum institutus fuerat ille Ordo. At Henschenius nec se huic sententiæ amplectendæ difficilem præber, nec serius citiusve locanda Humiliatorum initia arbitratur. En illius verba (a): *Non attingimus etiam Ordinem Humiliatorum, quem a S. Galdino jussu Summi Pontificis comprobatum, multi recentiores habent, quia eum Ordinem sub Lucio III. Pontifice Alexandri successore captum fuisse scribunt Silvester Marulus seu Maurolycus... & Paulus Morigia... at Tristanus Calchus... facit multo antiquiorem &c.* Quibus verbis id unice Henschenius ait, nolle se hanc quæstionem ingredi, cum de Humiliatorum origine alia alii sentiant. Ceterum, ut dixi, probabile est, id præstitisse Galdinum, cum & maxime per id tempus Mediolanenses Humiliati florent, atque hac re videretur, ut optime ait Latuada, non parum dignitatis atque auctoritatis iis additum iri, ut strenue in hæreticos decertarent, qua in re plurimum Humiliatos desudasse videbimus.

VI. Verum ut ad Innocentii literas revertamur, per hæc eadem tempora tertii Ordinis Humiliati Guidonem de porta orientali ad Innocentium miserant, ut eorumdem leges approbandas curaret, quemadmodum II. Dissertatione retulimus. Quod cum Guido impetrasset, anno MCCI. Junio mense tres Humiliatorum Ordines eorumque leges literis suis Innocentius comprobavit. Etenim VII. Id. Jun. Humiliatorum tertii Ordinis leges literis ad eorumdem Ministros datis, quibus leges easdem inferuit; tum II. Id. alterius Ordinis instituta literis ad Prælatos datis; aliis denique ad primi Ordinis Præpositos XVI. Cal. Jul. scriptis eorumdem leges confirmavit, quas easdem scilicet cum alterius Ordinis legibus esse imposterum iussit. Eisdem postea leges subsequenter annis Honorius III., Gregorius IX., Innocentius IV. comprobarunt, quorum omnium literas suo loco edemus. Leges huiusmodi fratribus ac sororibus communes erant; utrosque

(a) Acta SS. April. T. II. ad d. XVIII. in V. S. Galdini.

utrosque enim Pontificiæ literæ appellant. Diu autem incerti hæsimus, an, leges easdem publici juris fieri oporteret, quarum præter recentia exemplaria nonnulla, bina satis vetusta exstant, alterum in Ambrosiana Bibliotheca, alterum in Braidenſi hac noſtra. Præterquamquod illas Italice redditas, non integras tamen, edidit Cl. Sormannus (a). Sed illis attente perlectis, multa cum S. Benedicti legibus ad verbum convenire animadvertimus, alia ex legibus iisdem hinc illinc excerpta, aliqua Humiliatorum omnino propria; qui id ſpectaſſe ſcilicet videntur, cum leges ſuas Innocentio III. exhibendas conſtarunt, ut plurima ex S. Benedicti inſtitutis haurirent, quo facilius eadem a Pontifice comprobarentur.

VII. Nonnulla itaque proferre ſufficiat, quæ privatos quosdam ac peculiareſ Humiliatorum mores indicant. De hora reſectioſis, & temporibus jejuniorum: *Omni tempore quando fratres jejunant, reſciant poſt nonam, apoſito uno vel duobus cibis coctis, præter in quadrageſima, in qua cenent & reſciant poſt orationem veſpentinam. Aliis autem diebus comedant ad ſextam, & poſt veſperas cenent, apoſito tantum ad cenam uno ferculo ſimiliter cocto. . . A die ſancto reſurrectioſis domini uſque ad pentecoſten fraternitas reſciant bis in die, excepta ſexta feria poſt octavam reſurrectioſis domini. Tamen in vigilia ſanctorum apoſtolorum philippi & jacob, & in tribus diebus letaniarum, & in vigilia pentecoſten fratres jejunent & abſtineant. A pentecoſte uſque ad adventum domini fratres jejunent tribus diebus in ebdomada. Ab adventu uſque ad nativitateſ domini continuent jejunium. Ab ipſa nativitate domini uſque ad ſeptuageſimam jejunent tribus diebus in ebdomada; ſecunda feria omni tempore, excepta quadrageſima natalis domini & majori, ſit in arbitrio prelati ſolvere jejunium.* (Jejuniorum hæſce leges mitiores deinde reddidit Innocentius IV. literis ſuis ad ſecundi Ordinis Humiliatoſ datis an. MCCXLVI.

(a) Stor. degl' Umil. pag. 55. & ſequ.

XXX. Octob., concessitque ut, a Pentecoste ad festum S. Michaelis, præter jejunia Christianis omnibus communia, sexta tantummodo feria jejunarent). *A septuagesima usque ad prædictum diem sancte resurrectionis jejunent continuum, nisi in itinere. Omni tempore in diebus jejuniorum omnes fratres abstineant a caseo, ovis, & lacte. De vestimentis Fratrum. Vestimenta fratrum sint camiscia, brage, tamen grosse; pelliciam quoque liceat habere, vestitum, guarnaciam, mastrucam agninam nudam vel coopertam, mantellum, caligas, scofonos, patitos, subtellares: habeant quoque calceos nocturnales, si prelatus permiserit. De stramentis lectorum. Stramenta lectorum sunt bec, bissantium vel filtrum; & liceat eis habere capitale, & duo linreamina de lana, & liceat habere alteram mastrucam. Infirmis liceat habere culcidram, & linreamina de lino vel stupa. Que lecta frequenter sunt visitanda a prelato propter opus peculiare, ne inveniatur; & si fuerit inventum cui, quod non acceperit a prelato, subjaceat gravissime correctioni. Quoties fratres sanguinem sibi minuant, radant, & lavent. Fratres, qui volunt, minuant sibi sanguinem ter in anno, in mense aprilis vel maii, in mense septembris, & mense februarii, & plus si fuerit visum prelato, qui tunc non utantur carnibus nisi forte infirmi & debiles, sed ovis, caseo, & piscibus, & hoc concedente prelato. Per quindena vero, qui volunt, abluant capita. Barbam radant semel in mense; capillos incidant; pedes lavent alter alterius ter in anno; videlicet in vigilia nativitatis domini, & in cena domini, ac in vigilia pentecosten. Tamen qui debent lavare pedes semper elligantur per prelatum, vel eum, cui sit commissa illa cura. Preterea unusquisque habeat pectinem, & cultelum, & acum, & ut cuncta peragantur in pace & silentio.*

VIII. Humiliatorum itaque leges cum Benedictinis magna ex parte conveniebant, non ita tamen, ut cœtibus, qui S. Benedicti legibus vivunt, adnumerari Humiliati possent. Enimvero quibus literis Humiliatorum instituta Pontifices comprobant, nunquam illos Ordinis S. Benedicti vocant; quod pariter de ceteris omnibus

omnibus Pontificiis literis ad Humiliatos datis dicendum est, si unas excipias Innocentii III. ad Humiliatos de Fossato alto XIII. sui Pontificatus anno XVII. Cal. Jul. scriptas. At unius exempli non ea est auctoritas, qua opinio nostra everti possit. Ita etiam in paucissimis aliquot monumentis videmus Humiliatos Ordinis S. Benedicti appellari; legum enim similitudo efficiebat interdum, ut ejusdem cœtus membra haberentur. Quin etiam Humiliati ipsi S. Benedictum, ut parentem, colere, diem illi festum solemni ritu celebrare, interdum etiam illius leges publice recitandas curare consueverant, ut ex eorundem Constitutionibus patebit. Quæ omnia in causa fuerunt, cur ex Humiliatis nonnulli, se ad S. Benedicti Ordinem revera pertinere arbitrarentur. Sed hos fuscè in Chronico suo Joannes Braidensis refellit, hoc inter cetera argumento usus: *Nemo de Ordine nostro facit, nec meo tempore fecit professionem, ut sub regula S. Benedicti, ut faciunt Monachi Nigri, & Fratres Montis Oliveti, sed sub regula hujus Congregationis, scilicet hujus Ordinis, faciunt professionem, quæ professio est secundum modum predictæ regule: Omnis boni principium &c.*

IX. Hisce legibus Humiliati omnes Claustrales utebantur; nec ullum hac in re erat inter primum alterumque Ordinem discrimen. Nihilominus si clarissimos Scriptores nonnullos audimus, in iis, quas primi Ordinis Humiliati sequebantur, legibus Canonorum nomine distinguebantur illi, quique proprius iis erat sacerdotum peragendorum ritus, *Canonicorum officium* appellabatur. Id diserte in primis tradit Fridericus Card. Borromeus in eruditissima ad S. Mariæ Magdalenzæ ad Circulum Sanctimonialis epistola, de qua mox sermo erit: *Præterea constat in Regula Ordinis propria, ejus exemplar MS. ac bene antiquum vidimus, eundem ritum expresse præscriptum esse nomine Officii Canonorum, quo Humiliati in eadem etiam nuncupabantur.* Profecto si antiquum hunc Codicem ille vidit, qui scilicet ante an. MCCCCXXXVI. exaratus fuerit (posteriorum enim nulla est auctoritas, ut infra ostendemus) res confecta est;

dicen-

dicendumque erit, duplices fuisse Humiliatorum leges, alteram eorumdem propriam, cujus initium esset: *Omni boni principium* &c., alteram S. Benedicti. Certe in antiquis primæ exemplaribus a me inspectis numquam Canoniorum nomen occurrit; numquam in Pontificiis literis Canonicos vocari illos vidi. Cumque Guillelmus Faba, de quo multa erunt nobis in proxima Dissertatione dicenda, in Commentario suo ad S. Benedicti leges, Humiliatos Canonicos Regulares esse dixisset, illius opinionem Joannes Braidenſis refellit, qui Caput XIX. Chronici sui, in quo hac super re disputat, sic inscribit: *De dispensatione juramenti; & de Fratrum & non Canoniorum cognomine*. Aususne porro fuisset Joannes Canoniorum nomen Humiliatis suis negare, qui nomine hoc ipso in suis legibus denotarentur? An non id saltem sibi ille objecisset, Canoniorum nomine illos in eorumdem legibus designari? Attamen hac de re ne verbum quidem. Ac videmus utique in Pontificiis literis ad Humiliatos primi Ordinis datis decerni, ut *Canonicus Ordo* ab iisdem fervetur. Sed nemo est, qui iis verbis Claustralem vitam tantummodo ac legitimam Sacrorum celebrationem indicari non intelligat. Sæpiſſime etiam videmus primi Ordinis domos *Canonicas* dici. Ita in Laudensi charta an. MCCCXX. VI. Mart. *frater Guillelmus de Melzo prepositus canonicæ omnium sanctorum Laudensis diocesis*; in Bergomenſi an. MCCCIV. XI. Jan. *Fr. Petrus Tiraboschi Domus Canonicæ de Galgario procurator, & Syndicus Umberti Prepositi*, atque alibi frequentissime. Sed *Canonicam* domum atque Ecclesiam quamcumque interdum dici, quam homines certis legibus viventes divinoque cultui addicti incolant, eruditi norunt. Ita apud Cangium (a): *Canonica, Ecclesia ubi Regulares morantur*. Quo sensu Humiliatos etiam potuisse Canonicos appellari non inficior: appellatos fuisse ut plurimum, nego.

X. Qui itaque Canoniorum officium & nomen susceptum olim

(a) Glossar. T. II. col 272. Edit. Ven.

olim ab Humiliatis scripserunt, suspicor illos non satis tempora atque ætates distinxisse. Anno enim MCCCCXXXVI. cum Manuæ ad Comitiam collecti essent Humiliati, nescio qua de causa, antiquis legibus rejectis Benedictinas amplexi sunt; decretumque hujusmodi hac super re editum: *Definimus & ordinamus, quod omnes tam primi quam secundi Ordinis nostri vivamus & gubernemur sub titulo & Regula Almi Patris nostri Benedicti, quæ incipit: Ausculta o fili præcepta Magistri; rejecta illa quæ incipit: Omnis boni principium est Deus.* Tunc itaque strictiore sensu ad S. Benedicti ordinem pertinere Humiliati cœperunt. In ipsis tamen S. Benedicti legibus, ut Fratribus ac Monialibus suis opportunius congruerent, nonnulla immutarunt. Sanctimonialium leges Italice redditas publici juris fecit Puricellius. Fratrum vero, quæ nominibus tantum mutatis eadem sunt ac Monialium leges, MSS. in Ambrosiana Bibliotheca servantur; atque in iis scilicet factum videmus, quod de antiquioribus nonnulli referunt, ut Abbatis & Monachorum nomen, quod in S. Benedicti legibus frequens occurrit, in Præpositi & Canonicorum nomen verteretur. Sic enim post Præfationem incipit: *Præpositus, qui præesse debet Canonicis.* Ad calcem vero hæc adduntur: *Regulam B. Benedicti, quibusdam exceptis Capitulis, præterquam in Divinis Officiis celebrandis (in his enim ritus peculiare suos Humiliati constanter retinuerunt, ut mox videbimus) Deo annuente observandam suscepimus. Canonicorum enim officium & statum Omnipotentis Dei invocato auxilio observare decrevimus.* Audin? In recentioribus hisce videlicet, non in vetustioribus illis legibus *Canonicorum Officium & Statum* Humiliati amplexi sunt. Subditur vero, quænam ex S. Benedicti legibus capita excluderint. *Capitula Regule B. Benedicti exceptata (scilicet omissa) sunt hæc: de Decanis Monasterii; de Septimanariis Coquina; de suscipiendis hospitibus, pro quo suscepimus Capitulum de regula Panosj (de hac voce paullo post agemus); de vestimentis & calceamentis; de mensa Abbatis; de filiis nobilium vel pauperum, qui offeruntur; de Sacerdotibus, qui volunt in*

mona-

monasterio habitare; de Monachis peregrinis; de ordinando Abbate. Atque hæc scilicet sunt, quæ S. Benedicti leges cum recentioribus Humiliatorum legibus a Puricellio editis conferentes, his deesse videmus. At vox illa *Panosj* quid sit ignoro. Suspiciari quis forte possit, *Pachomii* scribendum esse, quasi ex illius legibus caput illud excerptum fuerit; sed nihil hujusmodi in *Pachomii* legibus occurrit. Suspicio potius, si conjecturæ, quamvis non satis firmæ est locus, scriptum olim fuisse *de regula Pa. nos. j.*, scilicet *de regula Patris nostri Joannis*, quod scilicet Humiliati traditione acceperint, in illis, quas Joannes Humiliatis scripserat, legibus, caput illud iisdem verbis conceptum fuisse, ac proinde eadem omnino servare voluerint; rudem vero librarium uno ductu *Panosj* scripsisse. Sed hæc per conjecturam dicta sunt.

XI. Hunc in modum ab an. MCCCXXXVI. ad extremum usque S. Benedicti legibus usi sunt Humiliatis nonnullis exceptis, iisque præsertim, quæ ad Sacrorum ritus spectant; qua de re breviter nunc est differendum. Peculiarem Humiliatis fuisse in Divinis laudibus perfolvendis ritum, is facile viderit, qui impressos in hanc rem eorum Codices legerit, quos paullo post commemorabimus. At quæstio oritur, quandonam Humiliati illo uti cœperint. Arbitror tamen quæstioni vix locum esse, ac certissime constare jam ab antiquissimis temporibus Divinorum Officiorum rationem illam Humiliatos usurpasse, quam semper deinde servarunt. Ac primo habemus hac in re Chronicorum testimonia: *Quando fratres secundi membri, ait Joannes Braidensis, cui ceteri consentiunt, regulam Innocentii tertii acceperunt, ipsi devote, qui litteras sciebant, licet non essent Clerici, psallebant Horas Canonicas juxta regulam; scilicet media nocte peracta surgebant & psallebant in oratorio nocturnum, & in aurora laudes decantabant. Primam vero hora debita psallebant; similiter Tertiam, Sextam, & Nonam, & Vesperas in suis horis psallebant. In solis autem occasu Completorium cantabant. Quod quidem officium illud est, quod in presentiarum usitatur ab Ordine;*

ne; & quod susceptum fuit per antecessores prædictorum Præpositorum (idest per alterius antiquioris Ordinis Prælatos) usque a principio, quo habitum Ordinis susceperunt. Ex quibus verbis illud etiam intelligimus, ipsa B. Joannis Medensis ætate vetustiore esse hunc ritum; neque huic propterea, quod nonnulli existimant, tribuendum; quod ipsum clarius adhuc Marcus Bossius testatur: *Initiatus Sacris (Joannes) divinum officium debitis horis secundum ordinem illorum de secundo membro (& ipse est quo nunc utimur) una cum suis fratribus quotidie in Ecclesia devote & sapienter psallebant.*

XII. Non ita tamen hujusmodi Sacra Humiliati omnes susceperant, ut nullum esset hac in re inter eosdem discrimen. Quod cum ad Innocentium IV. delatum esset, literis ad Humiliatorum Magistrum III. Nov. MCCXLIX. edixit, ut *quandoquidem per Sedem Apostolicam statutum esse dicebatur, ut unus modus cantandi & legendi in divinis officiis in Ordine Humiliatorum debeat observari*, unum eundemque proinde omnes amplecterentur. Mediolanenses nihilominus Humiliati Ambrosianis ritibus uti consueverant; quod inde præsertim factum arbitror, quod cum Humiliati Episcoporum juri obnoxii olim essent, a Mediolanensibus Archiepiscopis communes provinciæ ritus usurpare jussi fuerint. Enimvero in literis tam Philippi Mediolan. Archiep., tum Goffridi Cardinalis pro Braidensis Ecclesiæ ædificatione datis, quas alibi commemorabimus, id etiam cautum videmus, ut cum alterius Ordinis Humiliatos, quorum erant Braidenses ædes, externis Sacerdotibus ad peragenda sacra uti oporteret, facultas illis esset *divina in ea officia a quocumque presbitero, dum tamen Ambrosiano recipiendi*. At Alexander IV. de hac re certior factus literis suis ad Humiliatorum Magistrum XIII. Cal. Jun. an. MCCLVIII. datis, illi edixit, ut Mediolanenses Humiliatos, qui *consuetudinem Mediolanensis Ecclesie modo, qui observatur in predicto Ordine (Humiliatorum) contrariam* sequebantur, memoratæ Innocentii legi obsequi juberet; quod etiam ab alterius Chronici auctore narratur. Verum Humiliati

Mediolanenses Pontificiæ legi suscipiendæ difficiles se præbuerunt. Habemus enim Honorii IV. literas VII. Apr. MCCLXXXVI. ad Humiliatorum Magistrum, quibus narrat Mediolanenses Humiliatos a memorata lege ad Apostolicam Sedem appellasse; ac Magistro proinde mandat, ut, si opportunum illi videatur, rei executionem, non tamen ultra biennium, differat. Quid deinde factum sit non legimus; sed cum certo constet, Mediolanenses Humiliatos ipsos ab Ambrosianis ritibus defecisse, cumque Petri Card. Peregrossi opera factum id fuisse Chalvus narret (a), qui anno MCCLXXXVIII. Humiliatorum protector erat, ut sequente Dissertat. videbimus, probabilissimum est biennio illo elapso, Peregresso præsertim auctore, Innocentii legi Mediolanenses Humiliatos paruisse.

XIII. Deinceps vero Humiliati ritus suos constanter retinuerunt. MSS. Codices multos vidisse se Puricellius testatur, quibus illi ad Sacra utebantur; aliquos nos etiam vidimus, qui in S. Catharinæ Braidensis ac S. Erasmi Cœnobiis servantur, qui tamen sæculo XV. antiquiores non videntur. Typographica vero arte in Italiam deducta, haud segnes in illius usu Humiliati fuere. Itaque primo anno MCCCCLXXXIII. Mediolanensibus typis per Joannem Antonium de Honate Divinorum Officiorum liber secundum Humiliatorum ritus editus est; quam editionem a Stephano Notrto curatam Cl. Saxius egregie illustrat (b). Binas alias ejusdem Libri editiones commemorat Card. Fridericus Borromeus in ea, de qua mox sermo erit, epistola, scilicet an. MDIV. & MDXXXV., quas nobis videre haud licuit. Easdem innuit Maximus Vicecomes in Præfatione ad editionem an. MDXLVIII. *Non semel impressioni, ut scis, jam olim mandata fuerunt nostri ordinis breviaria, quæ dicunt . . . sed secundo & tertio.* Anno autem MDIV. editum

(a) Histor. Patr. Lib. XVIII. ad an. 1195.

(b) Histor. Typogr. Mediol. col. 353. & 579.

editum est etiam Mediolani *Missale secundum morem & constitutiones fratrum ordinis humiliatorum sub divi benedicti regula militantium. Anno Domini MDIV. die XXV. Januarii expletum.* Ast anno MDXLVIII. cum ea esset hujusmodi librorum inopia, ut, ait Vicecomes idem, *ne unum quidem alicubi, ac si lac gallinæ esset, venale haberetur,* cumque menda in eosdem plurima irrepsissent, quæ fusc scriptor idem exaggerat, de nova editione cogitatum est. Quod onus cum Vicecomes suscepisset, Hieronymus Torchius Generalis Humiliatorum Magister literas XXI. Nov. eodem anno datas a Paulo III. impetravit, quibus *Breviarium* illud secundum Humiliatorum ritum Apostolica auctoritate comprobatum est. Hunc in modum anno MDXLVIII. quarta editio a Maximo Vicecomite curata est, cui & memoratæ Pauli III. literæ, & Vicecomitis ad Torchium Epistola, & bina ejusdem Epigrammata præmittuntur. Dissoluto deinde an. MDLXXI. Humiliatorum cœtu, Sanctimoniales superstites antiquos Humiliatarum ritus, uti & leges, alicubi retinuerunt; nec quidquam a S. Carolo tentatum videmus ut Romanos illæ aut Ambrosianos ritus susciperent. Quin etiam an. MDCXXI. nova Papiensibus typis ejusdem *Breviarii* editio curata est. Sed paullo post, anno scilicet MDCXXVIII. Hieronymus Curtius Mediolanensium Humiliatarum Monialium ritus oppugnare aggressus est; & scriptum quoddam Alexandro Magentæ Monialium, ut ajunt, Vicario obtulit, quo Romanos ritus omnino ab illis suscipiendos esse contendebat. Quod cum ad Frederici Card. Borromei manus venisset, hic Puricellio legendum tradidit, ejusque judicium exquisivit. Puricellius erudita *Dissertatione* conscripta, quæ simul cum Curtii scripto MS. in Ambrosiana Bibliotheca servatur, Curtii sententiam rejecit. Qua occasione injectam fuisse eruditissimo Cardinali mentem arbitror, ut Humiliatorum undique monumenta per Puricellium colligenda curaret. Curtius caussa cecidit; ac Borromeus doctissimas ad S. Mariæ Magdalenzæ ad Circulum Sanctimoniales literas dedit X. Apr.

an. MDCXXXI., quibus rituum, quibus illæ utebantur, vetustatem asserens, ostendensque minime illos Pii V. lege contineri, qui ritus sacrorum omnes, præterquam qui CC. ante annos recepti fuissent, usurpari vetuerat, Sanctimoniales iisdem constanter uti iussit. Exstant illæ Italice apud P. Jo. Bartholomæum a S. Claudia (a), Latine apud Saxium (b). Anno denique MDCCLI. Humiliatorum *Breviarium* elegantissimis Josephi Marelli typis iterum impressum est.

XIV. Proprium hunc Humiliatorum ritum fuisse Cassanæus scribit (c), quod in Sabato Paschæ celebrant eorum officium illius diei de sero post meridiem in introitu noctis, ita quod missa illius diei de nocte in vigilia Paschæ cantatur. Id unde hauserit Cassanæus, ignoro. Certe in tot Humiliatorum monumentis, totque seu MSS. seu impressis Codicibus, quibus eorum ritus in sacris peragendis traduntur, nullum ego hujusce moris indicium vidi; nullum pariter Puricellius vidit, qui in schedis suis, non satis se Cassanæi auctoritati hoc loco fidere, ait. Nisi forte id apud Humiliatos receptum dicamus, cum apud alios etiam mos idem usurpabatur; quod in Ecclesiis nonnullis usque ad sæculi XV. initia factum fuisse nonnulli arbitrantur (d). Illud potius in Sacris Humiliatorum Libris animadversione dignum est, quod cum antea vulgata versione in SS. Bibliis uterentur, Isidori Clarii deinde interpretationem amplexi sunt, ut ex editione an. MDXLVIII. constat; eamque adhuc Humiliatæ Sanctimoniales usurpant. Ad ceteros Humiliatorum ritus quod attinet, & longum foret singulos persequi, & cum plures hujusmodi Librorum editiones curatæ sint. (occurrunt interdum in Bibliothecis eorundem exemplaria, quæ quisque

(a) *Lustri Storiali degli Agostin. Scalzi pag. 522.*

(b) *Hist. Typograph. Mediol. col. 254.*

(c) *Gloria Mundi P. IV. Confid. 60.*

(d) *V. Benedic. XIV. de Festis D. N. J. C. Cap. VIII. num. 2.*

quisque consulat. Hæc de Humiliatorum legibus ritibusque generatim dicenda erant. Quibus hoc unum addendum, ut scilicet quonam illi signo seu stemmate uterentur, paucis inquiramus. Ac vidimus jam Dissertat. II. num. XII. errasse Pagium, cum Humiliatos S. Bernardi effigiem stemmatis loco usurpasse scripsit. Id enim a tertii Ordinis Humiliatis tantummodo, qui Modoctiensi Conventio præerant, factum fuisse constat. Maurolycus (a) humiliatorum signum albo cane constare consuevisse ait, qui chartulam ore emitteret, his vocibus notatam: *Tuta fides*. Helyottus contra ex picta Braidensis S. Catharinæ Cœnobii tabula colligit non, canis, sed agni effigie illos usos, verba hæc præferentis: *Omnia vincit humilitas*. At Cl. Mannius in veteribus Florentinorum monumentis egregie si quis umquam versatus, ovem Florentinos Humiliatos in stemmate prætulisse affirmat (b), nec voces ullas commemorat illi adjectas. Ego sane non video, quid canis effigies ad Humiliatos pertineret. Contra verisimillimum est seu agni seu ovis imaginem usurpasse illos, ut laneum opus, quo maxime exercebantur, designarent; quo signo Florentinum etiam Lanariorum Collegium usum fuisse, Mannius testatur. Voces autem, si quæ adjectæ erant, illæ potius Humiliatis congruere videntur, quas Helyottus profert, quam quæ a Maurolyco recitantur. Nunc ut cœtus hujusce indolem diligentius cognoscamus, superest, ut quid discriminis utrumque Ordinem intercederet, ac quamdiu discrimen hoc manserit, investigemus.

XV. Ac primo quid inter claustralem utrumque Ordinem interesset paucis, exponit alterius Chronici auctor: *Secundum* (membrum, seu alter Ordo) *habet Prælatum cum honesta alba & bireto, ut in Variso. Tertium* (scilicet primus Ordo, origine tertius) *habet Præpositum cum honesta alba, & Capuccio, ut nunc in Breva. Duplex*

(a) Mare Oceano Lib. III.

(b) Osservaz. sopra i Sigilli T. I. Sig. II.

plex itaque discrimen statuit; alterum in vestis genere; quæ cum alba utrisque esset, primi Ordinis Fratres *Capuccium* illi addebant; cuius loco alterius Ordinis Humiliati bireto quodam caput tangebant, iis temporibus apud Laicos ipsos usitato. Discrimen alterum a Præsidis nomine petebatur; qui enim alterius Ordinis domos regebat, Prælatus plerumque, interdum etiam in antiquioribus chartis Minister dicebatur; Præpositus vero, qui primi Ordinis domibus præerat. Nec tamen unum erat appellationis discrimen; nam primo, ut Joannes Braidensis in suo Chronico narrat, Præposito eligendo, unus ex Fratribus communi consensu statuebatur, qui tres alios Fratres, ex quibus duos Sacerdotes esse oportebat, electionis socios vocabat. Hi autem jejuniis ad triduum peracto, ac Fratrum omnium voluntate investigata, in quem plerisque consentire animadverterent, illum Præpositum jubebant, quem deinde quattuor illi præcipui universi Ordinis Præpositi, aut, postquam ille Humiliatis est datus, Generalis Magister confirmabat. Eadem Prælati eligendi ratio erat, ut ex Innocentii IV. literis an. MCCXLVI. XXX. Octobris datis patebit, sed nulla hic confirmatione indigebat. Perpetua insuper Præpositi dignitas; at Prælati anno, aut ad summum biennio, definiebatur. At deinde, præsertim cum B. Tiberius Parmensis Humiliatis præesset, Prælatorum eligendi modus ac jus idem ac Præpositorum esse cœpit, ac ipsi alterius Ordinis Præsides Præpositi appellati. Magistrorum Generalium arte factum id dolet Joannes Braidensis, ut in Præsides omnes confirmationis jus haberent, quod in Prælatos antea non obtinebant. Ac denique in Mantuanis an. MCCCCXXXVI. Comitibus lex lata est, ut quicumque imposterum domui alicui præesset, qui quidem Sacris esset initiatus, Præpositus appellaretur.

XVI. At maximum inter utrumque Cœtum discrimen illud erat, quod primus Sacerdotibus, Laicis alter constaret, ut vidimus cum de utriusque origine differeremus. Sed hoc etiam discrimen tolli paullatim cœpit. Anno enim MCCLVI. Alexander

IV. literis ad Bertramum Generalem Humiliatorum Magistrum datis edixit, ut & in singulis alterius Ordinis domibus extruendas Ecclesias, sicubi nondum extructæ essent, & in singulis nonnullos ex Fratribus Sacris initiandos curaret. In Comitibus an. MCCCXLII. videmus Clericorum numerum pro singulis alterius Ordinis domibus definitam, ac plerumque non tenuem, scilicet XXV. in Braidenfi domo, XV. in domibus S. Spiritus ac Glaxiatensi, X. in domibus S. Calimerii & de Monteforti &c. Hinc factum est, ut primi alteriusque Ordinis nomina paulatim in defuetudinem abierint, vixque post sæculi XV. initia discriminis quidquam inter illos esset.

XVII. Ad Moniales quod attinet, quamvis, ut superiore Dissertatione monuimus, aliquod inter illas vestium discrimen esse S. Joannes voluerit, ut nempe, quæ in primi Ordinis Fratrum domibus vivebant (videbimus enim Dissertat. VII. Fratrum domos mulieribus etiam communes fuisse) primi Ordinis vestes ferrent, alterius vero, quæ in alterius Ordinis ædibus morabantur, vix tamen videntur illæ hoc appellationis discrimine designatæ. Singulis domibus, seu Fratrum Cœnobiis conjunctæ essent, seu ab iisdem sejunctæ, Ministra præerat, quæ interdum etiam Magistra, aut Antiana, raro Priorissa, numquam, nisi sub extrema tempora interdum, Abbatissa, dici consueverat. In communibus domibus rei familiaris administratio penes Prælatum aut Præpositum erat. Ast ubi de gravioribus rebus agendum esset, Fratres simul ac Sorores conveniebant. Hinc in Canturiensi charta an. MCCLVI. XXIII. Jul. suo loco edenda habemus: *In Capitulo seu conventu domus humiliatorum secundi Ordinis, que dicitur domus de planella de burgo canturio de intus.... more solito convocato in loco solito, in quo capitulo aderant frater Johannes Bossius prelatus & anzianus dicte domus, & frater obizo de silva &c. & jam dicte sorores dicte domus, quarum nomina sunt bec, fomia de lanonis, agnexa de cossa &c. Sejunctæ autem domus quamvis liberior esset apud Ministram administrata.*

nistratio, videmus tamen alicujus Humiliatorum Domus Præposito vel Prælato illas etiam, præsertim, ut dicimus, in spiritualibus obnoxias fuisse. Enimvero Monialium Professiones nonnullas habemus, quas plerumque coram Præposito aliquo emitti videmus. Earundem Confessionibus excipiendis Humiliati a Præpositis Prælativæ seligebantur; qui mos usque ad an. MDLXVIII. obtinuit, quo tempore Pius V. Humiliatas Moniales Ordinariorum juri obnoxias esse iussit. De illarum autem Clausura sermo erit Dissertat. VII.

XVIII. Locus denique hic est, ut, quoniam reliquæ Dissertationes Humiliatos Clausurales plerumque spectabunt, pauca hic de tertii Ordinis Humiliatis disseramus. Quod illi vitæ genus amplexi essent, quibusque legibus viverent, satis ex Innocentii III. literis patebit, quibus eorundem leges approbat. Pleraque autem generalibus quibusdam præceptis continentur, de mansuetudine servanda, de condonandis injuriis, de modo in cibo ac potu adhibendo, aliaque hujusmodi. Quæ illis peculiaria erant, ea fere sunt, quartæ & sextæ feriæ jejunium, Canonicarum horarum recitatio, quæ tamen in eo posita erat, ut Orationem Dominicam septies in singulas horas, Apostolicum vero symbolum ad Primam atque ad Completorium recitarent; certæ preces pro iis persolvendæ, qui ex eorundem cœtu vita excederent; conventus denique singulis Dominicis diebus celebrandi (ex quo *Fratres de Convenio* appellatos fuisse illos diximus), ubi ex fratribus aliquem de Divinis rebus familiari sermone loquentem audirent, ita quod de articulis fidei & Sacramentis ecclesie non differerent. Hinc etiam fiebat, ut non certas solum his conventibus celebrandis ædes, sed Ecclesias etiam alicubi haberent, ac Papiæ præsertim, ut Dissertat. VII. videbimus. Ad vestium genus quod spectat, vidimus antiquissimos Humiliatos cinereo colore usos fuisse. Hunc autem morem apud posteros perseverasse docet alterius Chronicæ auctor: *Primum membrum* (primum scilicet origine) *habet Ministerium in habitu barretino,*

retino, ut in Papiæ. Quibus verbis indicat anno MCCCCXXI. (hoc enim anno scribebat) Humiliatos tertii Ordinis cinereis vestibus indutos fuisse adhuc Papiæ. In memoratis tamen eorundem legibus nihil hac de re statutum videmus; sed hoc unice in iisdem præcipitur: *Vestimenta vero nec nimium nitida, nec plurimum debent esse abjecta; sed talia in quibus nihil irreligiosum possit notari, quia nec affectate sordes, nec exquisite munditie conveniunt Christiano.* Quin etiam ex Florentino monumento an. MCCLXXV. apud Cl. Mannium (a), tertii Ordinis Humiliatas albis ibi vestibus fuisse usas colligimus, ac Sorores Pœnitentiæ appellari consuevisse: *Angnesa Pinzochera seu Soror Pœnitentiæ de vestitis albis de Ordine Humiliatorum.* Tertii vero Ordinis fuisse illam hinc discimus: quod Cisterciensium instituta amplecti velle eadem dicitur.

XIX. Porro ut tertii Ordinis Humiliati cœptum vivendi genus alacrius persequerentur, multis illos juribus Romani Pontifices, eorumque Legati ornarant. Ac primo habemus Gerardi Cardinalis ac Legati Apostolici literas ad Episcopos omnes ceterosque Ecclesiarum Rectores datas an. MCCXI. *duodecimo die ante Kal. Maii*, quibus eos hortatur, ut tertii Ordinis Humiliatorum conventus adjuvent foveantque. Habemus pariter Innocentii IV. literas XXI. Aug. an. MCCLI., quibus testatur ab Apostolica sede id concessum illis fuisse, ut arma capere bello urgente nulla ratione cogerentur, vetatque proinde, ne quis hac de causa pecuniam ab iisdem per injuriam extorqueat. Licebat iis quoque, cum Urbi alicui Sacris interdiceretur, ad Claustralium Humiliatorum templa se conferre, ac Sacris interesse, quibus illi ex Sedis Apostolicæ facultate fungi poterant, ut ex edendis monumentis patebit. *Scias etiam*, addit Joannes Braidensis, *quod isti Fratres tertii Ordinis ita sunt exempti a vexationibus secularibus, ut alii fratres de ordine secundum privilegia Ordinis.* Olim ad Generalia Humiliatorum Comitia illi etiam advocabantur; & *ibi*, ait Joannes Braidensis, *dum de temporalibus loquebatur, permanebant. Sed ex quo ordo habuit Magistrum Loderengum*

N

est

(a) Osservaz. sopra i Sigilli antichi T. VII. Sig. VIII.

98 DISSERTATIO TERTIA DE HUMILIATORUM LEGIBUS, &c.

est mutatus modus; scilicet quod ipsi non vocabantur ad Capitulum . . . sed bene ipsi postmodum convocabant Capitulum generale per se; & quæ ordinabantur ad Magistrum, & ad Capitulum generale totius Ordinis per defensores sui capituli transmittentur confirmanda. Mittimus hic de Nosocomiorum cura iisdem sæpe commissâ loqui, de qua sermo erit Dissertat. V.

XX. Ubiçumquæ verò Claustralium Humiliatorum domus erant, iisdem fere in urbibus aut pagis tertii Ordinis Humiliati vige-
bant. Quin etiam suspicio subit, multo longius hos processisse. Sus-
picionem injiciunt Conradi Marchionis Montisferrati filii bina diplo-
mata Tyri data an. MCLXXXVIII. quorum alterum publici juris fe-
cit Muratorius (a); alterius exemplar MS. Pisis ad me transmissum est;
sed illud idem est forte, quod Muratorius a Troncio in Pisanis anna-
libus editum fuisse ait. Iis porro domos, pagos, castra nonnulla ac
bona alia quamplurima Acconensis ditionis concedit *Pisanis viris de
Societate Umiliorum*, qui, ait ille, *mecum in ipsius Tyri defensionem pro bo-
nore nominis Unigeniti Dei Filii, totiusque Christianitatis fideliter atque con-
stanter permanserunt.* Hos porro Umilios Mercatorum Pisanorum so-
cietatem quamdam fuisse Muratorius affirmat, Tyrum deductam, quæ
opibus suis plurimum in expeditione illa Christianis profuerat. Jam-
vero quidni dicamus Humiliatos hic designari? At tertius hic Humi-
liatorum cœtus ut ante alios exstiterat, sic etiam ante alios dissolutus
est. Jamquæ ab anno MCCCCXIX. vix umquam simul illos con-
venisse Joannes Braidensis testatur: *Ordinaverunt ut unus esset
Minister in qualibet urbe & terra, qui sic etiam hodie nominatur . . . sed de
præsenti in defuetudinem eorum comitia abierunt.* Hinc ipsum paullatim
Humiliatorum numerum imminutum fuisse verisimile est; ac non
multo post, scilicet sæculo XV. exeunte, eorundem societatem omni-
no evanuisse. Certe sæculo XVI. nulla umquam, quod sciam, tertii
Humiliatorum Ordinis mentio occurrit. Sed jam ad Claustrales Hu-
miliatos redeamus.

DIS.

(a) Antiquit. Ital. T. II. col. 312.

DISSERTATIO IV.

DE GENERALIBUS HUMILIATORUM MAGISTRIS.

I. uanam regiminis forma ante eorum leges ab Innocentio III. approbatas Humiliati uterentur, non satis constat. Quamvis enim Præpositum suum primi Humiliatorum Ordinis domus, Prælatum vero alterius domus singulæ sibi ipsæ præficerent, ut Chronicorum auctores tradunt; nec ex iisdem Chronicis tamen, nec ex eorum temporum monumentis, quorum maxima est inopia, colligere licet, singulæ ne domus solo Præpositi Prælativæ arbitrio regerentur, an alicui suprema domorum omnium totiusque cœtus cura committeretur. At postquam Innocentius III. Humiliatorum leges, ut superiore Dissertatione vidimus, confirmavit, hanc primò simul alteriusque Ordinis regendi rationem esse voluit. Quattuor primi Ordinis domus ceteris antiquitatè ac dignitate præibant, Novocomensis scilicet, quæ de Rondenario dicebatur, Vicoboldonensis (Vicoboldonus pagus est Diœcesis Mediolanensis extra portam Romanam) Papiensis de Vigalono nuncupata, ac Laudensis. Earum Præpositos singulos singulis in vicem annis Ordini universo præesse Innocentius iussit literis XVI. Cal. Jul. anno MCCI. datis, quas suo loco proferemus, simulque, quid eorum muneris esse deberet, exposuit; Præpositis scilicet ceteris invigilare, generalem utriusque Ordinis conventum cogere, aliaque huiusmodi.

II. Hæc fere fuit Humiliatorum Ordinis regendi ratio ab anno MCCI. ad annum MCCXLVI., quo primum tempore Generalem Ordinis Magistrum sibi ipsi Humiliati præfecerunt. Totam rei seriem tum ex eodem Chronico, tum ex Innocentii IV. literis III. Idus Octob. ejusdem anni datis, quibus recens electum

Magistrum confirmavit, colligemus. Eo scilicet anno Humiliatorum nonnulli, trium Ordinum Præpositis, Prælati, ac Ministris jubentibus, Lugdunum ad Innocentium IV. profecti (in hanc enim urbem duobus ante annis (a) ob gravissimas cum Friderico II. Cæsare dissensiones sese Pontifex receperat), communi Humiliatorum nomine ab eo petierunt, ut Præpositum aut Magistrum aliquem Ordini universo præesse juberet. At Pontifex Humiliatorum votis difficilem se initio præbuit, ut ipse in iisdem literis fatetur, visusque est parum illorum desideriis favere. Qua in re tamen hoc Pontificem spectasse Chronici auctor scribit, *ne forte etiam personam eis exosam, vel Ordini inutilem traderet*. Enimvero Pontifex non multo post, cum unius Magistræ electionem e re Humiliatorum fore intelligeret, eorum voluntati morem gerere statuit. Itaque rem totam Ottoni Portuensi ac S. Rufinæ Episcopo committit; qui literis ad Humiliatos in Generali Conventu collectos datis, eos hortatus est, ut totius Ordinis Magistrum renunciarent. Voti ergo compotes, domus S. Lucæ Brixienfis Præpositum, qui omnium dignissimus visus est, primum nova hujusmodi dignitate ornaverunt. Bertraminus in Innocentii literis, prout in Ambrosianæ Bibliothecæ Codice descriptæ sunt, ille vocatur; sed Beltramum illum appellatum fuisse non modo ex Chronicis ceterisque Scriptoribus omnibus constat, sed ex charta etiam, quam in Canturiensis Capituli tabulario asservari altera Dissertatione vidimus, in qua Beltrami nomen ipsius manu scriptum legitur: *Ego frater Beltramus Ordinis humiliatorum magister &c.* Qua ille ex familia fuerit, ignoraremus, nisi illam nobis Corius & Calchus commemorassent. Ille enim (b) cum Mediolanenses de eligendo Præatore dissentirent, Religiosos viros nonnullos arbitros constitutos narrat, atque inter hos: *Fratre Beltramo Zochora Magistro*

(a) V. Baron. ad an. 1244.

(b) Hist. di Milan. ad an. 1256.

gistro de Frati humiliati. Calchus vero levi illum discrimine *Zotiram* vocat (a). At suprema hac dignitate in Beltramum collata, ipsam dignitatis appellationem Humiliati Innocentio permiserunt. Ipse vero Beltramus Lugdunum profectus, humaniterque a Pontifice exceptus, & dignitatis suæ confirmationem, & totius Ordinis Humiliatorum Magistri nomen impetravit. Quæ omnia Pontifex literis, quarum superius meminimus, rata esse iussit.

III. Dolendum sane est pauca de primo hoc Humiliatorum Magistro literis consignata fuisse. Nos quæcumque potuimus, hinc inde collegimus diligenter, quibus præclari hominis memoria quomodo illustretur. Ac primo antiquioris ejusdem Chronici auctor hæc tantum de Beltramo habet: *Fuit fundator Præposituræ S. Lucæ Brixie, ut audiui*. Nolim ego hanc Beltramo gloriam denegare; sed vereor, ne Chronici auctor falsa audierit; qua in re tamen illius diligentia laudanda, qui certa a dubiis secernens factis se cautum in scribenda historia præbet. Enimvero ante Beltramum Brixienfis hujus domus Præpositum fuisse Lanfrancum anno MCCXXXV. ex documento cognoscimus, cujus initium Cl. Carolus Doneda, de nostro hoc Opere egregie meritus, protulit (b). Potuit tamen fortasse Beltramus S. Lucæ domum suis opibus condere, cum Præpositi munere fungi nondum illi per ætatem liceret; atque ad hanc deinde dignitatem post Lanfrancum evehi. At alia nec levis gloria, si Sormanno credimus (c), Beltramo debetur, qui illum scilicet narrat, cum præter Regulam ab Innocentio III. comprobata, cujus initium est: *Omni boni principium &c.* plurimas alias Constitutiones in Generalibus Humiliatorum Comitibus editas intelligeret, quæ nondum tamen in ordinem redactæ essent, nonnullæ etiam emendatione aliqua indi-

(a) Hist. Patriæ ad eund. an.

(b) Notiz. di S. Costanzo Cap. VI. pag. 47.

(c) Storia degli Umiliati p. 93.

indigerent, adhibito Definitorum consilio, Constitutiones easdem in unum collectas, & diligenter expensas, publici juris fecisse, atque edixisse, ut ab omnibus servarentur. At non Beltramo I., sed Beltramo alteri Humil. Magistro, qui ab an. MCCCVIII. ad an. MCCCXVII. suis præfuit, gloriam hanc tribuendam esse alibi videbimus. Illas vero cum ceteris Humiliatorum monumentis ex Ambrosianæ Bibliothecæ Codice suo loco proferemus.

IV. Florebant porro per id tempus potissimum Humiliatorum res; hac enim ætate præsertim mira illa eorundem per Insubriam in primis propagatio contigit, cui parem in reliquis Religiosorum Cœtuum historiis invenias nullam, de qua alia Dissertatione sermo erit. Hinc etiam factum est, ut Humiliatorum familiam nova in dies incrementa capientem Pontifices privilegiis plurimis ornarint: etenim hoc ipso anno plures habemus Innocentii IV. Apostolicas ad Beltramum, ceterosque Humiliatos literas, ex quibus duæ præsertim propensum in Humiliatos Pontificis animum egregie testantur; alteræ scilicet III. Cal. Novemb. datæ, quibus, post eximias illorum virtutes commemoratas, eorundem Instituta iterum legesque approbat; alteræ Idib. Novemb., quibus Beltramo mandat, ut Ecclesias in alterius sui Ordinis domibus, quæ plerumque illis carebant, extruendas curet. Enimvero nemo forte ex Romanis Pontificibus existit, cujus magis, quam Innocentii IV., patrocinio Humiliati gloriarentur. Etenim supra triginta habemus illius ad Humiliatos literas superstites; nec vero dubitandum est, quin plures aliæ temporum injuria interciderint. Alexandri vero IV., qui anno MCCLIV. exeunte Innocentio successit, unas hætenus vidimus ad Beltramum literas X. Cal. April. anno MCCLVI. datas, easque Beltramo ipsi non satis faventes; eum enim objurgat, quod *magis quam illius honori & animarum saluti conveniat circa præmissa remissus existens*, Innocentii literas, quas secundo loco superius memoravimus, non ea, qua par erat diligentia, executioni mandarit. Tunc vero Bel-

trumum

trum Pontificiæ voluntati morem gessisse, nonnullosque alterius Ordinis Fratres Sacris initiandos curasse, ex prioris Chronici Scriptore discimus; ait enim: *Isti quoque fratres (nempe alterius Ordinis) effecti sunt Clerici pro majori parte ab anno Domini 1255. citra (ita per errorem pro 1256.) ex industria Alexandri Papæ IV., qui hoc in mandatis dedit Magistro Ordinis &c.* Beltramus denique, ut ex eodem auctore discimus, anno MCCLVII. vivere desiit, quare XI. circiter annos Humiliatis præfuit.

V. Humiliatis hunc in modum Magistro suo destitutis, generalis eorundem Conventus habitus; at quonam loco, aut quonam potissimum tempore non constat. Quæ autem primum Humiliatis Magistrum suffecerat, S. Lucæ Brixienfis domus, eadem alterum dedit Præpositum suum, Petrum nomine; quam electionem deinde Alexander IV. confirmavit. At Humiliati Scriptores, qui pauca admodum de Beltramo nobis reliquerunt, de rebus a Petro gestis omnino silent. Hoc unum antiquioris Chronici auctor narrat, illum sua se dignitate ultro exuisse. *Nota, ait, quod iste renunciavit Magisterium Ordinis sponte, ut vidi in quadam Scriptura facta 1272., & ejus refutatio (dignitatis nempe suæ abdicatio) facta fuit in Capitulo Generali celebrato in domo S. Mariæ Matris Domini anno 1272., & paullo post: Sponte Magistro Petro renuntiante, ut reperi in certis positionibus domino Ottoni Vicecomiti Archiepiscopo Mediolani oblati pro controversia Ordinis.* Quæ vero causa illum compulerit, ut sponte se regimine abdicaret, nec Chronicorum auctores innuunt, nec ex Apostolicis literis aliisque Humiliatorum monumentis erui quoquomodo potest; ac frustra in tantis tenebris aliquid conjectura assequi aggredieremur. Videtur autem Petrus deinceps in Ottaciorum domo Mediolani vixisse, ibidemque supremum diem obiisse. Illius enim nomen in ejusdem domus Necrologio occurrit, quod II. Dissertatione commemoravimus his verbis: *2. Non. Apr. Obiit Fr. Petrus de S. Luca, qui fuit Magister Ordinis Humiliatorum.* Sed annus non adnotatur.

VI. Petro communibus Humiliatorum suffragiis eodem anno MCCLXXII., atque in eodem, ut arbitror, generali conventu in domo S. Mariæ Matris Domini Mediolani habito, Loderengus suffectus fuit, domus Mirasolis, qui pagus est Mediolanensis diœcesis, Præpositus, ac patria, si Wionio credimus (a), Mediolanensis; quem Othobonus de Flisco, Cardinalis S. Hadriani, hoc ipso anno a Gregorio X. Humiliatis protector datus, ut Petrus Maria Campius (b), & Joseph Vulpus narrant (c), Gregorii ipsius jussu confirmavit, quod ipse antiquioris Chronici auctor testatur, ubi tamen Gregorius IX. per errorem appellatur. Nullas tamen aut Gregorii, aut Othoboni hac de re literas superstites habemus. Magistri hujus præclara fuit apud Humiliatos memoria. Binæ inter ceteras exstant Honorii IV. ad illum literæ, quibus quanti Humiliatorum Ordinem faceret, diserte testatur: alteris enim Romæ datis Kal. Jun. MCCLXXXVI., Humiliatorum Præpositos, quamvis Diœcesani Episcopi approbatione non impetrata, munus tamen suum obire jussit; alteris eodem anno IV. Non. Jul. datis edixit, ut qui deinceps Generales Humiliatorum Magistri renunciarentur, munus suum, etiam ante approbationem a Sede Apostolica impetratam, inirent, quam tamen postea, ut primum commode liceret, postularent. Sed illud in primis Loderengum apud suos celeberrimum reddidit, quod ejus opera Humiliatorum Ordo immediate Apostolicæ Sedi subiectus est. Placet altius rem totam repetere, quod multa occurrunt, quorum cognitio non erit eruditis viris, ut arbitror, injucunda.

VII. Post Humiliatorum leges ab Innocentio III. approbatas, eorum cætus nullis Pontificiis literis ab Episcoporum jure solutus fuerat. Ea tamen Humiliatis Pontifices indulserant, ut
illos

(a) Lignum Vitæ Lib. I. Cap. LX.

(b) Stor. Eceles. di Piacenza T. II. Lib. XIX. pag. 148.

(c) Istoria de' Visconti Lib. III. num. XXII.

illos tamquam Sedi Apostolicæ immediate subiectos habere viderentur. Etenim Innocentius ipse, quibus literis Humiliatorum leges approbavit, iisdem Præpositorum electionem Humiliatis permiserat; atque electos quidem confirmari ab Episcopo iusserat, sed caverat simul, *ne Dioecesanus Episcopus ei, qui sic electus, & approbatus fuerit, confirmationis beneficium malitiose audeat denegare.* Clarius adhuc Innocentius IV. literis III. Cal. Novemb. anno MCCXLVI. datis, edixit; ut *nullus episcopus vel qualibet alia persona regularem electionem præpositi, vel prælati impediatur, aut de instituendo eo, qui pro tempore fuerit, se aliquatenus intromittat.* Electos vero ad Episcopos quidem accedere iussit, sed ita ut *absque examinationis scrutinio confirmentur.* Quin etiam postea, quamvis non impetrata Episcopi confirmatione, Præpositos munere suo fungi iusserat Honorius IV., ut vidimus. Gregorius IX. præterea, cum anno MCCXXVII. II. Non. Sept. literas ad Rogerium Subpriorem Bononiensem, ac Fratrem Melioratum ambos ex Dominicana familia, ac presbiterum Joannem de Gambaro daret, quibus Religiosos Ordines præsertim Sedi Apostolicæ immediate subiectos *visitandos* mandabat, Humiliatos etiam inter illos recensuit. Cum tamen Humiliati ab Episcoporum jure soluti manifesta sententia nunquam fuissent, jus in illos suum Episcopi tueri, atque exercere interdum curaverant. Ita Philippus Mediolanensis Archiepiscopus cum circa annum MCCI. Braidensibus Humiliatis templi extruendi facultatem faceret, censum libræ ceræ imposuit, *quam, ait, nomine census, & in subiectionis signum... nostro decernimus annuatim dari capitulo.* Hac porro conditione, ut scilicet Episcoporum juri subderentur, complura Humiliatorum templa ædificata fuisse, alibi videbimus.

VIII. Hæc cum ita se haberent, gravis, Loderengo Humiliatorum Magistro, in hanc rem quæstio oborta est; quam nos tum ex Chronicis, tum ex Pontificiis literis aliisque monumentis hauriemus. Episcopis nonnullis ita se gerere Humiliati videban-

tur, ac si Romanæ tantum sedis jura agnoscerent. Inter alios Otho Viccomes Mediolanensis Archiepiscopus, ac Brixienfis, & Novocomensis Episcopi Berardus Madius, & Joannes de Advocatis ægre id imprimis ferebant. Itaque Humiliatorum domos lustrare, ceteraque juris sui manera exercere aggressi sunt. Quin etiam Provinciali Synodo ab Othone Mediolani collecta anno MCCLXXXVII. (cujus acta primus edidit Muratorius (a)), duo in Humiliatos decreta ab Episcopis lata fuerunt (b); quorum altero, quod se quente Dissertatione proferemus, prohibebantur illi, ne ad populum verba facere, non impetrata Episcopi facultate, auderent; altero vero apertius Humiliatorum immunitas oppugnabatur his verbis: *Item statuimus, quod Humiliati suo Diocesano obediant, & quod dodias (quid hæc vox significet non intelligo: forte legendum decimas), fodra & collectas una cum alio Clero solvant.* At Loderengus, qui suorum jura hac ratione violari arbitraretur, pro iisdem strenue stetit, atque Episcopis obstitit, ne ulla in Humiliatos potestate uterentur. Res ad Nicolaum IV. Pontificem delata est, qui anno MCCLXXXVIII. IV. Non. Sept. literis suis ad Loderengum datis Humiliatos Episcoporum juri subduxit. Cl. Sormannus integras se has literas apud PP. Conventuales S. Francisci hujus urbis vidisse ait (c). At humanissimis ejus Cœnobii Patribus literas easdem, me rogante, diligentissime conquirentibus numquam invenire licuit. Verum opportunissime illarum ad nos exemplar Florentiæ asservatum transmisit Cl. Dominicus Maria Mannius cum aliis compluribus Humiliatorum monumentis, quibus labores hos nostros Vir eruditissimus egregie adjuvit. Alias etiam Nicolai ejusdem literas, datas hoc ipso anno Reate quarto Idus Septemb., suo loco ex Ambrosianæ Biblio-

(a) Vol. VIII. Script. Rer. Ital. col. 1053. & sequ.

(b) Cap. XXV. & XXVI.

(c) Stor. degl' Umil. pag. 101.

bliothecæ Codice in lucem edemus. Illis autem *dilecto filio titulo S. Mariæ in via lata Diacono Cardinali, ac Ven. fratribus Papiensi ac Vercellensi Episcopis* mandat Nicolaus, ut Humiliatis adsint, quos se ab Episcoporum jure liberasse ait, atque, ut illi impetrato beneficio tranquille utantur, efficiant. Aliud porro certissimum hujusce rei indicium habemus in Romanæ Ecclesiæ censuum libro, quem Cencius Camerarius conscripsit anno MCCXCII., quemque deinde Muratorius edidit (a): Ibi enim hæc inter cetera habentur: *Anno Domini MCCLXXXVIII. quarto Nonas Septembris Pontificatus Domini Nicolai Papæ IV. anno primo, Ordo Humiliatorum per eundem Dominum Papam exemptus, & factus est Censualis in duabus libris de auro fino solvendis Camera Sedis Apostolicæ annuatim prædicto die (b).*

IX. Totam hujus beneficii Humiliatis concessi gloriam Petro Petrogrosso, seu Petrigrosso, aut, ut alii malunt, Peregrosso Cardinali ac Civi Mediolanensi, Ciaconius tribuit (c): *Hic (Peregrossus) ait, sua industria, consensu Archiepiscopi Mediolanensis Othonis Vicecomitis & Suffraganeorum fratres Humiliatos ab Ordinariorum jurisdictione exempt, & Apostolicæ Sedi immediate subjecit. Ac sane Petrus Humiliatis Protector fuerat hoc ipso anno a Nicolao Pontifice datus, ut mox videbimus; quare verisimillimum est, strenuam illum operam hac in re Humiliatis suis præstitisse. Enimvero hoc ipsum testari Corius videtur: Costui (Peregrossus) con sua industria e possanza sotto lo examine de lo Arcivescovo de Milano & altri suoi Vescovi fece exempti tutti li Frati del terzo Ordine delli humiliati; il perchè fu de necessitate, che tutti quegli abandonassino li mysterii Ambrosiani, e facessino li Romani, il che alla Comunità de Milano fu gran danno (d).* Quamvis enim tertium Humiliatorum

O 2

Ordinem

(a) Antiquit. Ital. Vol. V. col. 851. & sequ.

(b) Ibid. col. 868. V. etiam Giuliani Mem. di Mil. T. VIII. pag. 419.

(c) Vit. Pontif. T. II. col. 267. Edit. Rom. 1677.

(d) Histo]. di Milan. ad an. 1295.

Ordinem Corius memoret, errasse tamen in hoc videtur, quod tertium pro primo alteroque Ordine appellarit: nam tertium ab Episcoporum jure immunem fuisse nemo umquam arbitratus est. Quod vero de Ambrosianis ritibus, a quibus Humiliati tunc recesserint, Corius refert, id ipsum Calchus confirmat: *Curavit (Petrus) Fratritatem Humiliatorum, ritu Ambrosiano hætenus sacra tractare solitam ad Romanam disciplinam traduci (a)*. Sed de hoc superiore Dissertatione sermo fuit. Quod autem Ciaconius refert, Othone Mediolanensi Archiepiscopo consentiente, Humiliatos id impetrasse, difficile adducor, ut credam. Qui enim, ut ex Nicolai Pontificis superius commemoratis literis constat, inter Præfules illos numeratus est, qui Humiliatis in hac causa adversarentur, non videtur certe patrocínio atque auctoritate sua Humiliatos ad beneficii ejusdem impetrationem adjuvisse.

X. At novum hoc a Loderengo additum Humiliatis decus non cum exteris tantum hominibus controversias, sed domesticas etiam turbas, easque gravissimas, excitavit; quarum cognitionem non Chronicorum auctoribus, apud quos nullum hac de re verbum, sed ipsis Petri Cardinalis Petrigrossi literis debemus, quarum autographum in nostra hac Bibliotheca asservatur. Atque ex iis quidem non constat, quænam causa Humiliatos illos impulerit, ut audacter in Loderengum insurgerent: sed cum eo ipso tempore, quo maxime de Episcoporum in Humiliatos jure controversia agitabatur, has turbas concitatas fuisse animadvertimus (Petri enim literæ datæ sunt 5. mensis Julii an. 1288., duos circiter ante Nicolai literas menses), iisque in urbibus Humiliatos Loderengo rebelles exstitisse, quarum Episcopis præcipua erat cum Loderengo ipso contentio, Mediolani scilicet ac Novocomi, vix fieri videtur potuisse, quin tumultuum auctores ex hac ipsa re turbarum occasionem arripuerint. Nec mirum est inter Humilia-

105

(a) Histor. Patr. ad eundem an.

tos eosdem extitisse, qui pro Episcopis starent, atque eorum potius quam solius Romani Pontificis imperiis parere optarent. Verum quæcumque illos causa commoverit, graves sane fuisse ab iisdem excitatos tumultus, Petri literæ nos docent: sic enim loquitur: *Quidam dicti ordinis fratres, quod non sine mentis turbatione referimus, religionis quidem gestantes habitum, sed a religionis actibus discrepantes, in eodem ordine pacis emulo instigante, seditiones multiplices excitarunt; & assumpto rebellionis spiritu contra Magistrum ejusdem ordinis & suos prelatos se in superbiam erexerunt, ac horrendis ab eis nimium excessibus perpetratis plurima in predicto Ordine scandala suscitavit in suarum animarum periculum & ipsius ordinis detrimentum.* Turbarum præcipui auctores in iisdem literis nominantur, scilicet *Jambellus de Garbagnate, Cresnus de Dexio, Accursus de Vergano domus de Braida Mediolani; Bertramus & Accursus domus de Vico Cumarum, idest Novocomi.* Petrus igitur Cardinalis, quem superius meminimus, cum illi, ut ex ejusdem literis patet, Humiliatorum cura a Nicolao demandata fuisset, re intellecta, Joanni de Scantio Canonico Bergomensi, qui deinde ejusdem urbis Episcopus fuit, ac Bertramino de Brolio Clerico S. Salvatoris Bergomensis literas dedit, quibus post rebellium Humiliatorum excessus gravissimis verbis exaggeratos, clementia se nihilominus in eosdem usum professus, in diversas singulos urbes diversasque Humiliatorum domos deduci jubet, nempe *Jambellum Veronam ad domum de Glarea, Cresnum Bononiam ad domum S. Jacobi de Savina, Accursum de Vergano Placentiam ad domum de Argine, Bertramum Alexandriam ad domum de Quargnento, Accursum alium Brixiam ad domum de medio.* Quod si parere abnuant, publico illos anathemati subjici jubet. Quis horum tumultuum exitus fuerit, ignoramus; neque enim monumentum aliud occurrit, quo eorundem mentio renovetur. Crediderim tamen rebellibus hac illac dissipatis, redditam fuisse veterem Humiliatis pacem, ac Loderengum tranquille dignitate imposterum, atque auctoritate sua usum fuisse.

XI. Parum tamen sedatis tumultibus Loderengus superfuit. Illum enim aut anno MCCLXXXIX. exeunte, aut ineunte anno MCCXC. obiisse hinc colligimus, quod, qui illi successus est, sexto Nonas Martias an. MCCXC. renunciatus fuisse in Braidensi Chronico dicitur. Brignanus is fuit, qui tunc Mediolanensi domui de Ottaciis appellatæ præerat; duasque olim Alexandriæ Humiliatorum domos rexerat, alteram S. Michaelis, alteram S. Joannis de Capucio nuncupatam. Huic Generalis Magistri dignitatem in Capitulo Generali celebrato ad Grantiam Montis Luparii fratrum Braidæ collatam fuisse, testatur ejusdem Chronici auctor. Grantiam porro, seu potius Grangiam idem esse ac villam, seu prædium rusticum omnes norunt (a). Mons autem Luparius locus est haud longe ab urbe extra Portam, quam Tonsam vocant, positus, vulgo *Monloève*. Amplum ibi fuisse Braidensium Humiliatorum non prædium tantum, sed etiam domicilium ex ipso Chronici auctore discimus. Cum enim jacta Ecclesiæ de Marliano, de qua alibi sermo erit, fundamenta commemorat, quod anno MCCLXXV. contigit, ait id fuisse *post ædificationem Ecclesiæ de monte lupario fratrum Breræ annis octo*. Ibi itaque jam ab anno MCCLXVII. Humiliatorum Braidensium templum, ac proinde etiam satis ampla, ut videtur, domus exstabat; ibique anno MCCXC. collecti, forte ut urbanos tumultus effugerent, novum sibi ipsi Magistrum Brignanum præfecerunt. Montis Luparii Ecclesia, atque ipsa Humiliatorum domus adhuc superest, Parochialibus usibus addicta. Duos tantum annos Humiliatis hunc præfuisse alterius Chronici auctor testatur; sed antiquioris potius Chronici auctoritatem sequar, quo diligentius plerumque res describuntur. Illius porro auctor quattuor annos Magistro huic attribuit. Utinam aliquid de gestis ejusdem rebus Humiliati Scriptores literis prodidissent. Sed ita fit plerumque, ut nudum Magistrorum suorum nomen, tempusque

(a) V. du Cange ad vocem *Grangia*.

pusque administrationis recitent illi; nobisque hunc laborem relinquunt, ut ex dispersis hac illæ monumentis ea colligamus, quibus eorundem historia quoquomodo illustretur. Sed nec monumenta ulla suppetunt, ex quibus, si quid ille gesserit, constet. Itaque ad illius successorem progredimur, qui narrationem paulo ampliorem sibi vindicat.

XII. Guidottus itaque, quondam Bergomensis domus de Galgario appellatæ, tum vero Vicoboldonensis domus Præpositus, Brignano e vivis erepto, successor datus anno MCCXCIV. Quia ille ex familia fuerit egregio monumento docemur, quod in Tabulario PP. Clericorum Regularium S. Paulli ad S. Barnabæ in hac urbe asservatum nobiscum communicavit, suo loco edendum, humanissimus atque eruditissimus P. D. Angelus Cortenovis ejusdem Ordinis, nunc Utinensis domus Præpositus, cujus egregia in nostris hisce laboribus adjuvandis opera, sæpissime nobis erit, ac maxima semper cum laude commemoranda. Pertinet illud ad an. MCCXCVIII. 2. Maji; ibique inter ceteros nominatur *Dominus frater Guidottus riboldus, qui venerabilis patris domini magistri totius ordinis humiliatorum auctoritate, qua fungitur a summo Pontifice . . . confirmat &c.* Quantam vero integri prudentisque viri famam obtineret, satis illud indicat, quod, cum Galgarii Præpositus esset, gravissimæ inter Episcopum & Canonicos Bergomenses controversiæ definiendæ arbiter electus est, illamque felicissimo exitu composuit (a). XIV. annos Humiliatis Guidottus præfuit, quo tempore turbarum aliquid Humiliati S. Joannis de Capucio Alexandriæ in illum concitarunt, ut ex Benedicti XI. literis cognoscimus ad Magistrum, Præpositosque ceteros ac Prælatos ex Ordine Humiliatorum datis IV. Id. Februar. MCCCIV., quæ in Bibliotheca nostra asservantur. Domus enim illius Humiliati, aut ejusdem domus antiquitate, aut quocumque alio jure innixi, non
solum

(a) Ughell. Ital. Sacr. T. IV. in Episc. Bergom. col. 476. Edit. 1719.

solum Magistros ac Visitatores in Capitulo generali electos ad visitandum se recusabant admittere, verum domos aliquas dicti Ordinis, quarum se asseriebant fundatores, visitare ac corrigere, ac eos qui in ipsarum domorum prepositos eligebantur, approbare debere contendebant. Simile quiddam ipsis Beltrami temporibus evenisse arbitror. Exstant enim in Ambrosianæ Bibliothecæ Codice Innocentii IV. literæ, quibus conqueritur, domos Humiliatorum nonnullas Magistri sui imperium detrectare, easque jubet ejusdem præceptis parere. At majores, Guidotto Magistro, turbæ excitatæ sunt; magnas enim piorum hominum offensiones exortas esse, suis literis Pontifex dolet simulque gravibus verbis rebellium audaciam castigat, eosque jubet Generali Magistro imposterum obtemperare.

XIII. At Guidottus provincia sua per XIV. annos administrata, anno MCCCVIII., qua causa impulsus ignoro, renuntiavit, ait antiquioris Chronici auctor, in Capitulo generali celebrato Cremonæ. Huic insequente anno, ut auctor idem testatur, Beltramus alter Vicoboldonensis domus præpositus susceptus est; qui antea etiam Modoetiensi S. Petri domui præfuerat. In charta permutationis, ut ajunt, cujusdam, quæ in nostri hujus Collegii tabulario asservatur, anno MCCCX. 17. Decemb. conscripta, Bertramus hic de Colzano vocatur; eodemque modo illum Arnoldus Wionius appellat (a). Joseph Bressianus Cremonensis in MSS. suis apud Arisium (b), Beltramum ex Burga familia fuisse, ac patria Cremonensem asserit. Contra Lazarus Augustinus Cotta (c) ex Burga quidem familia Beltramum fuisse statuit, sed patriam illi Gaudianum oppidum, vulgo Gozzano, in Novariensi provincia fuisse contendit. At neuter opinionem suam monumentis confirmare aggreditur. Certe nullum mihi hætenus monumen-

(a) Lignum Vitæ Lib. I. Cap. LX.

(b) Cremon. Litter. T. 1. pag. 107.

(c) Museo Novaresi pag. 207.

numentum occurrit, quo Beltramus hic noster Burgus vocetur. Ad patriam vero, quod attinet, nominis forte similitudo effecit, ut Cotta cum Beltratum de Colzano audiret, illum Gaudiani, quod vulgo, ut diximus, *Gozzano* dicitur, ortum crederet, eo magis, quod, ut Cl. Novariensis Canonicus Jo. Baptista Bartolus, nobis sæpe cum laude memorandus, suis ad nos literis testatus est, frequens in Gaudianensium Canonicorum tabulario Burgæ familiæ nomen incidit; ac præterea sæpe in veteribus monumentis oppidum illud non solum Gaudianum, sed Gozzanum, & Colzanum etiam vocatur. Itaque Cottæ potius quam Bressiano assentior: nullum enim in Cremonensi agro oppidum est, cui *Colzano* nomen sit; sed solum *Olzano*; quæ forte causa fuit, cur Bressianus Beltratum Cremonensem diceret. Hæc de Beltrami nomine ac patria. At de ejusdem rebus gestis silent omnino Chronicorum auctores; & maximas, quibus vexatus est, turbas ignoraremus omnino, nisi ex egregio monumento in Papiensi S. Thomæ Cœnobio Ord. Prædicatorum servato nobis innotuissent, cujus humanissimus ac Oratoria non minus quam Poetica arte clarissimus P. Pius Franciscus Lucca ejusdem Ord. copiam nobis fecit. Joannis scilicet XXII. literæ illo continentur, X. Kal. Mart. anno MCCCXXI. datæ, quibus Matthæum Vicecomitem Mediolani Dominum (quem jam ab anno MCCCXI. anathemate damnarat Cassonus Turrianus Mediolan. Archiep., ut historici Mediolanenses omnes, ac post illos Cl. Saxius (a) narrant) eadem anathematis pœna mulctat, præsertim ob excitatas in Humiliatos eorumque Magistrum Beltratum turbas. Rerum omnium gestarum seriem narrat Pontifex ipse: *Collectam triginta millium librarum tertiorum Ordini Fratrum Humiliatorum Civitatis & districtus prædictorum (Mediolan.) duxit (Matthæus) pro suo libito imponendam; ipsamque per Officiales suos violenter extorsit ab eis, mitem-*

P

do

(a) Series Archiep. T. II. pag. 775.

do stipendarios suos per domos ipsorum Fratrum ad comedendum & devastandum bona eorum, ex eo quod dictam pecuniam non solvebant; ac cepit & carceri mancipavit Religiosum virum Fratrem Beltramum, tunc Generalem Magistrum Ordinis prælibati, ex eo quod consentire nollebat, quod hujusmodi collecta dicto Matthæo per Fratres sui Ordinis solveretur; nec iis contentus, sed extendens amplius hujusmodi potestatis abusum, Galvaneum de Melengiano (forte de Melegniano) Fratrem dicti Ordinis, qui in impositione & extorsione dicta collecta favebat & assentiebat eidem, per impressionem fecit eligi & intrudi in Magistrum Ordinis memorati; ac Petrum de Vigolono fratrem dicti Ordinis, & Petrum de Lamerla tunc Prælatum domus Sanctæ Agathæ Mediolanensis ejusdem Ordinis capi fecit, & dirissime tormentari, ac etiam Albertinum de Cantavellis ejusdem Ordinis fratrem similiter capi faciens, ipsum fecit tribus diebus juxta equuleum in carcere detineri. Domum etiam omnium Sanctorum dicti Ordinis Laudensis Diœcesis per Gentes suas fecit funditus demoliri, ac Oliverium Fratrem domus Sancti Joannis de Alexandria Presbiterum dicti Ordinis per Marcum filium suum capi ac duci fecit violenter ad Palatium Communis Alexandria, & diris questionibus tormentari; idemque Oliverius semivivus relictus ad Civitatem Papiensem in quadam navicula fuit delatus. Jacobum etiam de Alliate fratrem Ordinis sæpe dicti per impressionem procuravit & fecit eligi & intrudi in Magistrum dicti Ordinis Generalem. Hæc scilicet passus est Beltramus, dum Humiliatis præesset. Videmus tamen Galvaneum illum a Matthæo ad Humiliatos regendos electum, agnitum ab illis non fuisse, neque enim ejus nomen in ferie Magistrorum legitur. Et Jacobus, qui pariter eadem ratione dignitatem eandem est assequutus, videtur a Jacobo illo distinguendus, quem Humiliatorum Magistrum mox commemorabimus. Hic enim Jacobus de Lomeno, seu de Lemine dicitur, ille autem Jacobus de Alliate. Quod yero ad Constitutiones pertinet a Beltramo collectas, cum longiorem investigationem hæc questio requirat, tunc illam ingrediemur, cum Constitutiones ipsas tertio Volumine edemus.

XIV. Ad annum usque MCCCXVII. Humiliatis præfuit Beltramus de Colzano ; cui deinde successit Jacobus , de quo hæc antiquioris Chronici auctor : *Sextus (Magister Generalis) frater Jacobus de Lomeno (ubi Præpositus fuit non reperio)* . Itaque qui antea dolebamus , pauca nobis fuisse , quæ de Beltramo diceremus , de Jacobo filere omnino cogimur , cujus non modo res gestas , sed familiam etiam ignoramus , domumque Humiliatorum , cui antea præfuerit . Quod autem *de Lomeno* scribit Chronici auctor , *de Lemine* legendum esse arbitror , quo nomine Jacobi patria designetur . Ita enim Bergomensis diœcesis pagus olim vocabatur , ut alibi videbimus , vulgo *Almenno* . Quattuor circiter annos Humiliatis præfuit Jacobus ; anno enim MCCCXXI. Benedictus de Alzate successor illi datus est . Suspicio tamen illum non morte præreptum eo anno fuisse , sed dignitatem abdicasse . Videntur enim Humiliati , quo tempore Jacobus Magister iussus est , in suis comitiis edixisse , ut Magister imposterum triennio exacto dignitate sua excederet , nisi in eadem iterum confirmaretur . Id ex Constitutionibus discimus , quæ in generali Humiliatorum conventu habito Modoetiæ anno MCCCXXI. , cum scilicet Jacobo Benedictus successit , editæ sunt . In iis enim hæc habentur : *Definierunt & statuerunt , quod omnes Constitutiones , quæ sunt in corpore Constitutionum (dempta illa , quæ cavetur , quod Dominus Magister tenetur per Sacramentum de triennio in triennium resignare , quam irritant prorsus ac totaliter annullant) sint probatæ & confirmatæ .* Decreti hujus , quod hic commemorari videmus , frustra indicium aliquod in antiquioribus Humiliatorum monumentis requiras ; nec ullum Magistrum umquam aut triennio exacto sua se dignitate exuisse , aut iterum in eadem confirmatum vidimus . Arbitror itaque id tunc sancitum fuisse , cum Jacobus renunciatus est ; ut hic triennio exacto (potuit enim anno MCCCXVII. exeunte dignitatem inire , atque anno MCCCXXI. ineunte eadem excedere) Magistratu se abdicare coactus fuerit ; nec is fuerit Humilia-

torum in eundem animus, ut honorem hunc iterato illi deferrent.

XV. Quacumque tandem ratione se res habuerit, anno MCCCXXI. Benedictus de Alzate, domus Mirasolis Præpositus, Generalis Humiliatorum Magister renunciatus est. Hunc Argelatus (a) ex nobilissima Mediolanensi Alciatorum familia genitum statuit; sed optandum fuisset, ut auctoritate aliqua opinionem suam muniret. Nominis certe similitudo non facit, ut ex eadem familia genitos eos arbitremur omnes, in quibus illa deprehenditur. Benedicti vero pater quis fuerit, ex charta an. MCCCX. die 17. Decembris conscripta colligimus, quæ in nostri hujus Collegii tabulario asservatur, ubi inter ceteros nominatur: *dominus frater benedictus de Alzate prepositus domus humiliatorum de mirasole filius quondam domini Jobannis*. Nihil de hujus quoque rebus gestis accepimus. Illud unice ex vetustioris Chronici auctore discimus, usque ad annum MCCCXXXVI. Humiliatis illum præfuisse. In memorato autem Ottaciorum domus Necrologio illius obitus dies sic annotatur: 3. Cal. Feb. Obiit Fr. Benedictus Magister Ordinis.

XVI. Jamvero ad Guillelmum Fabam progredimur, de quo plura tum ex ejusdem Chronici auctore, tum ex aliis monumentis proferemus. Benedicto Humiliatorum Magistro adhuc vivente, Joannes XXII. P. M. edixerat, ut illo obeunte, successoris electio ad Sedem Apostolicam pertineret. Atque ipsas quidem Joannis literas non habemus; sed hoc Benedictus XII. iis, quas mox innuemus, literis testatur. At Joanne primum anno MCCCXXXIV., tum Benedicto Humiliatorum Magistro anno MCCCXXXVI. e vivis erepto, Humiliati, aut Pontificii decreti immemores, quod tamen difficile fieri potuisse reor, aut Legislatore sublato lege se amplius non teneri rati, aut denique Benedictum XII., qui Joanni successerat, Avenione degentem, non
multum

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 29.

multum de prædecessoris sui legibus, deque iis, quæ in Italia fierent, sollicitum fore arbitrati, Guillelmum Fabam, seu Villam (utroque enim nomine in veteribus monumentis ille appellatur, sed plerumque Faba), Vicoboldonensis domus Præpositum, Magistrum jussere. Nec oblatam ille dignitatem abnuit. Deinceps tamen aut de Pontificio edicto commonitus, aut Pontificis iram metuens, ad Apostolicam sedem, inquit Benedictus XII. in literis suis, de quibus mox sermo erit, *devote se contulit, & juri, si quod habebat, in nostris manibus sponte cessit, nosque hujusmodi suam recepimus cessionem.* Quibus verbis, an se Guillelmus ipse Avenionem contulerit, ubi Pontifex morabatur, an per literas potius nuntiosve egerit, non satis explicatur. Pontifex itaque his auditis ad Rondenariensem & Vicoboldonensem ipsum Præpositos, atque ad Mediolanensem Braidæ, & Brixiensem S. Mariæ Magdalenzæ Prælatos literas suas Idibus Jul. an. MCCCXXXVIII. dedit, quibus, quæcumque in hac causa contigerant, narrans, Humiliatos generalem Alexandriæ Conventum cogere jubet, ac Magistrum suum ex antiqua eorum consuetudine relinquere; hoc se in illos beneficium conferre addens, *ut reservatione prædicta & quacumque alia non obstante suum ipsi sibi Magistrum hac vice præficerent.* Humiliati Pontificis jussa faciunt. Alexandriæ ad comitia collecti Jacobum Bergomensis domus Præpositum, quæ de Galgario dicebatur, Magistrum jubent. Hæc omnia ex Chronico ipso, & ex Benedicti literis, quas suo loco ex Ambrosianæ Bibliothecæ Codice proferemus, constant. Donatus Calvius Augustinianus Infu-
bricæ Congregationis Jacobum hunc ex Calviorum familia fuisse ait, eumque III. Kal. Jun. hujus anni dignitatem hanc iniisse (a), ac testem profert Arnoldum Wionium, additque Gandini illum Præpositum fuisse, quod per typorum errorem pro Galgarii forte irrepsit. At Wionius nec electionis diem, nec Jacobi familiam.

com-

(a) Effemeride Sacro-profana T. II. pag. 240.

commemoratur; & , ad diem quod attinet, errasse Calvium ex Benedicti literis patet, quæ cum Idibus Jul. datæ sint, ut vidimus, non potuit certe Majo exeunte Jacobus Magister dici. Calvii vero nomen numquam Jacobo huic tributum inveni. At in præclaro, quod mox commemorabimus, monumento Jacobus de Lemine ille appellatur; qui tamen a Jacobo illo de Lomeno, de quo superius diximus, distinguendus omnino est. Etenim chartæ an. MCCCXLVI. VIII. Decemb. suo loco edendæ, hæc a tergo apponuntur: *Fr. Jacobus X. Generalis MCCCXXXVIII., ut comprehendendo in bulla Benedicti Pape XII. Secundus frater Jacobus est.*

XVII. Miror autem, apud Chronicorum auctores nihil de gravissimis dissensionibus, quæ inter Jacobum & Guillelmum Fabam exarsere, ne innui quidem. Ac sane rem maximi in Humiliatorum historia momenti ignoraremus omnino, nisi egregii documenti, quod in Tabulario Bergomensis Cathedralis servatur copiam nobis fecisset eidem Tabulario Præfectus, & Bergomensis Ecclesiæ Canonicus ac Primicerius Marius Lupus, cujus eximia eruditio, atque humanissime collatus in nostrum hoc opus labor erit nobis sæpius celebrandus. Ex hoc itaque rei totius narrationem ducemus. Tertium jam annum Humiliatis præerat Jacobus, ac Bergomi, ut videtur, per id tempus degebat; cum Guillelmus de Cazzago Vicoboldoni domus professus incunte Novembri anno MCCCXLI. ad Fredericum de Garganis, Bergomensis Capituli Vicarium (Cypriano enim Episcopo paullo ante e vivis erepto nondum fuerat successor ullus datus) accessit, ac Guillelmi Fabæ Præpositi sui nomine Jacobum Magistrum maximorum criminum reum fecit. Graviter fero accusationis ipsius acta intercidisse, ex quibus forte etiam constaret, quænam causa Fabam impulerit, ut Magistro suo dedecus hujusmodi inferret. Suspicio tamen Fabam, cum coacto Alexandriæ conventu de nova Magistri electione actum est, se iterum ad eandem dignitatem evectum iri certo sperasse, quam antea Humiliati eidem sponte detulissent;

sed

sed spe sua frustratum, Jacobi electionem ægerrime tulisse; atque hinc invidiam in illum mutuasque dissensiones exortas: quam suspicionem ea etiam confirmant, quæ mox videbimus: Fabam scilicet anathematis vinculo fuisse ante hoc tempus obstrictum, quod imperatam singulis Humiliatorum domibus de more pecuniam Jacobo solvere abnuerat. Præterea cum Guillelmus Ordini præffet, Humiliatis nonnullis persuaserat, aut eosdem potius vi coegerat, ut sacramento se adstringerent, numquam se imposte- rum permissuros, ut Prælatus aut Præpositus domui suæ ultra biennium præffet, aut iterum biennio exacto ad eandem digni- tatem eveheretur. Qua in re, quam violentum atque impoten- tem se Guillelmus præbuerit, & qua ratione in hujusmodi jure- jurando extorquendo potius quam persuadendo usus sit, ex mo- numento constabit, quod Cl. Dominicus Maria Mannius ad nos transmisit. Longius porro illud est, quam ut hoc loco inferi possit. Quare in monumentorum serie edetur. At Jacobus hoc ipso anno Humiliatorum conventu Bergomi coacto sacramenta ejusmodi, ut *dispendiosa, temeraria, atque exemplo perniciose* irrita jusserat; ut ex iisdem Constitutionibus patet. Quæ omnia Fabæ odium in Jacobum concitasse, verisimile est. At quænam Jacobo crimina Fabæ tribuerit, ex provocationis a Jacobo ipso interjectæ actis, quæ suo loco edemus, colligimus; scilicet quod *Reverendus vir D. Frater Jacobus de Lemine Generalis Magister Ord. Humilia- torum usus fuerat in domo communi civitatis Pergami domus Humilia- torum dicti ordinis litteris Apostolicis falsis, & suspectis in pluribus locis, & quod etiam idem Magister erat suspectus de heresi propter certa verba prolata, ut dicitur, in civitate Novarie in domo Humilia- torum S. Crucis.* Hæc itaque ad Fredericum Bergomensem Vica- rium Guillelmus de Cazzago Guillelmi Fabæ nomine detulit. Qui- bus auditis Fredericus Jacobum in jus accivit, atque hujusmodi accusationem, si qua posset, jussit depellere. At Jacobus non tam accusationem refellendam, quam Bergomensis Vicarii iudicium

rejicien-

rejiciendum ratus est. Itaque die III. Novembris Jacobus quidam *Syndicus & Procurator* non Jacobi Magistri tantum, sed totius Humiliatorum Ordinis nomine, ad Fredericum Vicarium, testibus adhibitis, accessit *super clauſtro Eccleſie S. Vincentii*, gravibusque verbis, ac minus certe reverenter, quam eum deceret, qui virum dignitate ſpectandum alloqueretur, conqueſtus eſt, accuſationem ab illo receptam fuiſſe, diemque Jacobo Magiſtro dictam: Humiliatos ab Episcoporum jure immunes eſſe: utrumque præterea Guillelmum non eum eſſe, qui ſit in judicio audiendus: illum enim, qui ad Fredericum acceſſerat *turpem eſſe abjeſtamque perſonam*, anathematis vinculo obſtriſtam, & odio in Jacobum impulſam. Fabam vero ipſum anathemate percuſſum in generali Bergomenſi conventu, quod tributa domui Vicobodonenſi imperata ſolvere abuiſſet; eumque præterea Ordinis ſui excidium legum violatione moliri. Quin etiam eo Jacobus Syndicus proceſſit, ut cum graviffimam Jacobo Magiſtro, atque univerſo Humiliatorum Ordini illatam a Frederico injuriam accuſatione illa recepta contenderet, *ſcorenos quinque millia* ab eodem Vicario mulctæ loco repetendos curaturum ſe apud Apoſtolicam ſedem dixerit, ad quam illum evocavit, totiuſque cauſæ provocationem interpoſuit. Fredericus hiſ auditis poſt ſex dies elapſos ſe reſponſa facturum dixit. Itaque die IX. Novembris, teſtibus iterum adhibitis, ad Fredericum rediit Guillelmus, ſed Fredericus maturius de re deliberaturus reſponſum diſtulit; donec III. Decembris ejuſdem anni hoc Fredericus reſponſum dedit, numquam ſibi in animo fuiſſe, aut Humiliatis, aut eorum Magiſtro injuriam inferre; quod vero ad provocationem pertinebat, quamvis levibus injuſtiſque de cauſis interpoſita vix ipſum provocationis nomen mereatur, ſe tamen ſedis Apoſtolicæ reverentia adductum, totam hanc cauſam Pontificis arbitrio permittere.

XVIII. An vero cauſa ad Pontificem delata re ipſa fuerit, quid ille ſtatuerit, quis fuerit totius controverſiæ exitus, omni-

no ignoramus. Jacobus certe dignitatem suam retinuit; quod argumento est, criminationem omnem feliciter ab eo depulsam fuisse; vix enim credibile videtur, siquidem ejusmodi criminum reus fuisset Jacobus, Pontificem, atque Humiliatos Magistrum hunc tamdiu passuros fuisse. Ad Fabam vero quod attinet, parum absuit, ut qui Ordinis Magisterio se abdicare coactus fuerat, quique tantas in Jacobum turbas excitarat, non multo post Laudensis Episcopus initiaretur. Rem hanc Laudensibus historicis haecenus ignotam ex Waddingo cognovimus (a), qui Clementis VI. literas profert, quibus tota facti series explicatur. Leone Palatino Laudensi Episcopo anno MCCCXLIII. die XVI. Martii e vivis erepto, Laudenses Canonici Guillelmum Fabam Episcopum dixerunt, suamque electionem a Guillelmo Cardin. Legato confirmandam curarunt. At Clemens VI., qui non Episcopatus modo, sed quaecumque conferenda essent in Mediolanensi Provincia Sacerdotia, eorum sibi collationem vindicaverat, re intellecta, datis ad Guillelmum Legatum literis VIII. Id. Jul. ejusdem anni, Fabæ electionem irritam jussit, ac Lucam de Castello Laudensi Ecclesiæ præfecit. In ipsis quidem Clementis literis Fabæ nomen non legimus; sed his tantum vocibus ille designatur: *Guillelmum Præpositum domus de Vicoboldono Ordinis Humiliatorum*. Sed Fabam ipsum hunc esse vetustioris Chronici auctor nos docet, cum ait illum nonnisi anno MCCCLXV. obiisse; ac præterea multo adhuc post annum MCCCXLIII. Vicoboldonensi domui illum præfuisse mox videbimus. Atque ille forte, cum ægre ferret eo Magistro inter Humiliatos vivere, cui bellum indixisset, Laudensem Episcopatum sibi conferendum curaverat. Sed hoc scilicet Fabæ factum fuisse videtur, ut oblatas dignitates aut assequi non posset, aut assequutus easdem exuere cogeretur. Superest adhuc hujus viri memoria in Vicoboldonensi S. Petri templo, quod nunc ad

Q

PP.

(a) Annal. Minor. T. VII. pag. 525.

PP. Montis Oliveti pertinet. Lapis enim in Ecclesiæ fronte exstat his verbis insculptus :

MCCGXLVIII. HOC OPUS
FACTUM FUIT TEMPORE
DNI. FRIS. GUILLI. DE UIL.
LA PROFESSI ET P̄POSITI
HUIUS DOMUS DECCRE
TORUM DOCTORIS.

ex quo colligimus eam , quæ adhuc superest , Ecclesiam , Fabæ hujus nostri , (illum enim etiam Villam dictum fuisse animadvertimus) , opera exstructam fuisse .

XIX. At Jacobus de Lemine ad annum usque MCCCL. aut saltem ad MCCCXLIX. Humiliatis præfuisse videtur ; anno enim MCCCL. successorem illi datum Chronici Braidensis auctor tradit . Duos post Jacobum Humiliatorum Magistros recensent Chronicorum auctores ; sed quorum vix aliud quam nudum nomen cognoscimus , quique etiam brevissimo tempore Ordinem administrarunt . Primus Guillelmus de Corbetta fuit , antea Braidensis domus , ut ex Aicardi Archiepiscopi Mediolanensis literis 24. August. MCCCXXXV. ad eum datis cognoscimus , tunc vero Domus Novæ Mediolanensis , seu S. Joannis Evangelistæ , non Canonice , ut Wionius scribit , Prælatus . Ac primus hic est , quem ex alterius Humiliatorum Ordinis Prælati ad Magistri dignitatem evedum conspicimus . Post tres circiter annos,Guillelmo an. MCCCLII. exeunte e vivis erepto , Ubertus domus Mirasolis Præpositus anno insequente successus est . Ex nobilissima familia de Regibus ortus erat Ubertus , & Papiensi domui de Cellanova præfuerat , ut ex monumento Dissert. VII. P. II. num. III. proferendo constabit . At brevior adhuc hujus administratio fuit ; anno enim MCCCLV. e vita excessit . At illius successor plura nobis suppeditabit ; Tiberius , inquam , Parmensis , quem Beatis suis Humiliati adscriperunt . Atque institutus quidem ordo postularet , ut quæ de illó
acce-

accepimus, in illam Dissertationem rejiceremus, quæ erit de Humiliatis vitæ sanctitate illustribus. Sed cum ea fere omnia ad Ordinis administrationem pertineant, opportunius visum est eadem hoc loco proferre.

XX. Parma Tiberio patria fuit, qui idcirco de Parma appellatur, qua etiam de causa Ranuccius Picus inter Parmenses sanctitate illustres illum recensuit (a). Quare Bergomensis illum fuisse, quod Galgarii Præpositus fuerit, parum probabiliter suspicatur P. Jo. Bartholomæus a S. Claudia Augustinianus Excalceatus (b). Enimvero Parmæ Tiberius Humiliatis adscriptus est, quamvis deinde ad Bergomensis Galgarii domum transferit; cuius rei documentum habemus in Decretis Generalis Humiliatorum Conventus Novocomi in Rondenariensi domo habiti anno MCCCXLIII.; inter quæ hoc exstat: *Item ratificamus, approbamus, & confirmamus transfatum per Fratrem Tiberium de Parma de professione domus Parmensis ad professionem factam in Conventu de Galgarii de Pergamo.* Hic itaque anno MCCCLV. Humiliatorum Generalis Magister est renunciatus. Atque egregium ille sane addidit Humiliatis suis decus, eorundem domicilio tum Venetiis, tum etiam Patavii statuto, qua de re alibi sermo erit. Parmensem etiam S. Michaelis domum, aliamque Brixensem a Tiberio conditam, Picus, quem supra meminimus, refert. At Parmensem domum jam ab anno MCCXLVI. existisse, Brixie vero nullam fuisse post annum MCCCXLIV. exstructam Humiliatis domum, suo loco videbimus. Fateor tamen Humiliatos Scriptores, quamvis Tiberium Beati nomine ornarint, ejusdem res gestas nonnullas fortasse aliquanto liberius reprehendere. Illud in primis antiquioris Chronici auctor in Tiberio damnat, quod Prælatorum alterius Ordinis eligendorum rationem immutari permiserit. Sed

(a) Appendice de' Parmigiani di buona vita ec.

(b) Lustrî Storiali degli Agostin. Scalzi pag. 534.

de hoc satis tertia Dissertatione disputatum est. At dubitare non possumus, quin Tiberius plurimis, dum inter vivos esset, virtutibus præfulserit, ita ut, si qua forte in re erraverit, decipi quidem illum potuisse credamus; sed revera illa solum secutum eum fuisse arbitremur, quæ ad felicem Ordinis exitum pertinere existimaret. XVI. annos Humiliatis Tiberius præfuit, atque anno MCCCLXXI. XXI. Januar. Venetiis obiit. Ejus corpus in S. Christophori æde, quæ aliter S. Mariæ ab Horto dicitur, adhuc in eadem urbe asservatur; ejusque olim Cœnobii Incolæ Canonici S. Georgii in Alga, ne tanti Viri memoria interiret, anno MDXCI. hanc instaurato ejusdem tumulo Epigraphen inculpserunt, quam Senator Amplissimus Flaminius Cornelius (a) refert, his verbis conceptam: *Hic quiescunt ossa Marci Tiberii Parmensis, qui Templum hoc D. Christophoro dicatum, & Patavii Cœnobium erexit; qui etiam incomparabili probitate, virtutibus, Humiliatorum Generalatum merito adeptus est; obiit anno 1371., cujus ob piam memoriam P. Monasterii Antistites tumulum reficiendum curarunt. Anno Domini 1591.* Ante hunc annum vero altior ibidem erat ac prominentior ejusdem tumulus; cui hæc legebantur inscripta carmina, rudia sane atque inculta, ac interdum obscura omnino; quæ sic recitabo, prout ad Puricellium missa olim fuerunt, servanturque adhuc inter ejus schedas in Ambrosiana Bibliotheca:

*Dogmata qui nituit sensu probitate notanda
Frater in hoc recubat Parmensis prole sepulcro
Ordine (forte Nomine) Tiberius Generalis ubique Magister
Fratrum, quos Humiles referunt pia nomina dicta:
Christophori Ecclesiæ Venetum fundator in urbe
Atque Monasterii Paduæ Ordine dicto
Ecclesiæque loci Francisci, & munere magno
Illa dotavit, vestes ut fratribus atque*

Ipsa

(a) Eccles. Venet. Dec. XIV.

Ipsa monasteria tribuunt moderamine vitam

Officia Ecclesis Christo celebrantibus ipsis :

Cum Jani bis dena dies unaque mille

Tercentum hic obiit septuagintaque primo .

XXI. Tiberio e vivis erepto Christophorus Braidensis Præpositus Humiliatorum Magister renunciatur; illumque strenuo animo in Ordinis administrationem, atque ad pravas consuetudines evellendas incubuisse ex Pontificiis literis discimus. Nonnulli scilicet Humiliatorum Præpositi, cum ad hujusmodi dignitatem Pontificiis decretis evedti fuissent, ita se gerere consueverant, ac si nullam Magistri sui auctoritatem agnoscerent. Quæ cum Christophorus animadverteret, videretque Religiosam hinc disciplinam maxime labefactari, literas a Gregorio XI. impetravit datas Nonis Januar. an. MCCCLXXIII., quibus ille Præpositos quoscumque, qui ea dignitate fuissent a Pontifice ornati, eodem modo Magistro suo parere iussit, ac si beneficio hujusmodi non uterentur. Quin etiam anno MCCCLXXVI. cum in Italiam Gregorius rediret, literis 10. Cal. Novemb. Genuæ datis Januensi Archiepiscopo, & S. Syri ejusdem urbis Abbati id oneris imposuit, ut validam hac in re operam Christophoro præberent; similesque a Bonifacio IX. anno MCCCXCVIII. Idib. Jul. literas Christophorus impetravit. Humiliatorum præterea conventu anno MCCCLXXIV. Genuæ coactò, non paucas ferri leges curavit, quæ Ordinis incolumitati consulere. Verum in Senensi Conventu anno MCCCXXXV. habito omnes Genuensis hujus Conventus constitutiones antiquatæ sunt, quod nonnulla paullo severius in illis statuta viderentur.

XXII. Ad annum usque MCCCXCVIII. exeuntem Humiliatis præfuit Christophorus, & ille adhuc vivebat; cum novus, atque ex alio Religioso cœtu ductus Magister datus est Humiliatis. Rem hanc gravibus sane verbis conqueritur antiquioris Chronici auctor, multa simul, quamvis satis obscure, ad Mediolanensem

sem eorum temporum historiam pertinentia, enarrans. Nos tunc de his differemus, cum Chronicon ipsum edentes locum hunc adnotationibus illustrabimus. Interim quæ ad hunc Magistrum pertinent, ex diversis auctoribus non sine aliquo labore collecta, proferemus. Jam ab anno MCCGLXXXVI. Joannes Galeatus Mediolanensium Dominus ea apud Urbanum VI. gratia fruebatur, quod, ait Joannes de Mussis Chronici Placentini auctor (a) omnes dignitates & beneficia Ecclesiastica terrarum ipsius Domini Comitis (Joannis Galeatii), quæ erant conferenda, dictus Dominus Comes ipse conferebat, cui volebat, & dictus Dominus Papa dicta beneficia & dignitates confirmabat omnibus illis, quos dictus Dominus Comes elegerat ad dictas dignitates & beneficia. Id porro a Bonifacio IX. Urbani successore eodem modo fieri consuevisse auctor idem testatur, subdens; & sic facit successor ejus Papa Bonifacius IX. Hæc cum ita se haberent, anno MCCCXCVIII. exeunte, ut antiquioris Chronici auctor testatur, Petrus Cisterciensis Abbas Bonifacio IX. jubente Humiliatorum Magister est renunciatus. Ejus familiæ nomen ex sepulchrali lapide discimus, quem mox proferemus, ubi Petrus Botta vocatur. Patriam vero Cremonam illi fuisse Arifius (b), & apud eum Bressianus in MSS. affirmant, eumque sacris literis, & eloquentia summum dicunt. Sed si hoc tantum argumento nituntur, dum Petrum Cremonensem appellant, quod Bottarum familia antiqua nobilitate spectanda Cremonæ sit, quodque Cremonæ ille sepultus fuerit, vereor, ut opinionem suam satis eruditis hominibus comprobent. Pari enim ratione Genuenses æque ac Papienses suum illum dicerent, apud quos clarissima hæc familia in primis celebratur. Atqui ego Petrum Mediolanensem potius fuisse arbitror. Etenim præterquamquod jam ab an. MLXXXII. familiam illam in hac urbe horuisse,

(a) Vol. XVI. Script. Rer. Italic. col. 539.

(b) Cremona Liter. T. I. pag. 200.

ruisse, Mediolanensia monumenta ostendunt (a), anno MCCCXLI, Luchino & Joanne Vicecomitibus regnantibus, Andreas seu Andreolus de Botto Mediolanensibus Decurionibus adscriptus est (b), ac Petri pater fortasse hic ipse fuit. Antiquissimum scilicet fuit Ordinis Cœnobium ille moderabatur, S. Andreæ de Sexto appellatum, jam ab anno MCXXXI. quinto circiter a Genuensi urbe lapide in Occidentali ora conditum (c). Quæ vero ratio Bonifacium impulerit, ut Magistrum hunc Humiliatis præficeret, præsertim *non vacante Magisterio, nec id ab Ordine supplicato*, ait Chronici auctor, satis ex hoc ipso auctore constat. Plurimum per id tempus apud Joannem Galeatium Franciscus Comes Bavaria poterat, qui deinde illo sublato adversas fortunæ vices passus est (d). Utrique autem Petrus in primis carus acceptusque cum esset, cumque Joannes Galeatius Bonifacium habere suæ voluntati profus addictum, facile Humiliatorum Magistrî dignitatem, quam & honori & lucro sibi futuram arbitraretur, potuit ille eorundem ope impetrare. At qua ratione Genuensis Cœnobii Abbas in Mediolanensis Domini gratiam sese insinuarit, difficile est divinare. Hac etiam in re nihilominus aliquid fortasse conjectura assequemur. Multa superioribus annis molitus fuerat Joannes Galeatius, ut Genuensi urbe potiretur, civilium discordiarum occasione arrepta, quibus illa miserum in modum vexabatur, atque Antoniotti Adurni præsertim ope usus fuerat, ut Justinianus (e) ac Folietta (f) Genuenses Historici monent; quamvis ille deinceps mutata voluntate anno MCCCXCVI. Gallorum fidei Genuensem Rempublicam commiserit. At anno

MCCCXCIII.

(a) V. Giulin. Memor. di Mil. T. IV. pag. 250.

(b) Bonav. Rossi Istoria delle Case Adorna e Botto pag. 211.

(c) Manrique Annal. Cisterc. T. I. ad eund. an.

(d) V. Corium ad an. 1402 &c.

(e) Annali di Genova Lib. IV.

(f) Genuens. Histor. Lib. IX.

MCCCXCIII. cum Antoniottus adhuc Joanni Galeatio faveret, qui illius partes contra Montaltos aliosque Adurniani nominis hostes tuebantur in S. Andreæ Cænobium magno numero secessisse, ibique ab hostibus oppugnatos fuisse atque devictos, & historici iidem & Stella etiam (a) referunt. Suspicio itaque Petrum ipsum S. Andreæ Abbatem Antoniotto per id tempus, & Joanni Galeatio, cui Antoniottus favebat, ac Barbavariæ illius administro, fidem ac devotionem suam probasse, ut facile deinde Barbavariæ ipsius auctoritate ad dignitatem hanc impetrandam uteretur. Præterquamquod si Petrum Andreæ filium fuisse dicamus, potuit hic ita Vicecomitum gratiam captare, ut in natum ipsum gratiæ hujusce fructus derivaretur.

XXIII. Nec tamen ita se Petrus in hac causa gessit, ut invitis omnino Humiliatis præficeretur. Præpositos scilicet ex iis nonnullos sibi conciliavit, viamque sibi ad novam hanc dignitatem eorum auxilio muniit. Hæc ejusdem Chronici auctor testatur; quin etiam hujusmodi consilii auctores notos sibi optime fuisse affirmat, quorum tamen nomina honoris causa silentio præterit: *Et dicitur dictum F. Petrum hæc omnia suggestisse; sui namque Secretarii & Consilarii erant, qui alio nomine Præpositi de Ordine dicebantur, Ordinis & Magistri Christophori tunc Generalis proditores, quos cognoscebam, sed pro honestate nomen reticeo.* Quin etiam ii in Christophorum tumultus hac occasione concitati sunt, ut ille fugam Mediolano capere coactus fuerit, ac Venetiis primum, tum Bononiæ, tum denique in Etruriæ castro, vulgo *Civoli*, ubi erat Humiliatorum domus, aliquandiu vixerit, donec XIV. Januar. an. MCCCCVI. vita excessit. Hæc omnia idem Chronici auctor narrat, quamvis loco minime opportuno, scilicet Cap. XIX. ubi de Humiliatorum legibus disserit; ibi enim quo anno ipse Humiliatis dederit nomen, Christophoro Magistro, referens, addit:

Et

(a) Annal. Genues. T. XVI. Script. Rer. Ital. col. 1149.

Et Magister Christophorus in Castro Civoli propter persecutionem, quam patiebatur occasione Generalatus indebite, tempore fratris Petri, ut infra dicemus, a Mediolano fugam cepit, ibique migravit anno Domini 1406. decimo quarto Januarii: sed primum interfuit Venetiis, & secundum Bononia.

XXIV. Porro de gestis in Ordinis administratione Petri rebus nihil est, quod dicamus, cum nec quidquam Chronicorum Scriptores literis commendarint, nec ulla hujus temporis monumenta supersint. Hæc tantum in priore Chronico habemus: *Qui frater Petrus ante fuit Abbas in domo suæ Professionis (nempe S. Andreæ Ordinis Cisterciensis) per triennium, quinquennium, & ultra, ut fertur; & Ordinem credo refutasse, ut iterum rediret.* Obscura sane loquendi ratio, nisi illi aliunde lux aliqua addatur. Petro post tres annos Andreas Vicecomes successit, ut mox videbimus; nec tamen Petrus diem suum obierat, ut ex memorato sepulcrali lapide intelligimus, ex quo illum nonnisi anno MCCCCXVIII. decessisse constat. Itaque id Humiliati impetrasse dicendi sunt, ut trium annorum spatio Petri dignitas definiretur. Ex quibus etiam illa Chronici verba intelligimus: *Et Ordinem credo refutasse, ut iterum rediret.* Forte enim ad Cistercienses suos Humiliatorum Magisterio gesto redire ille parabat; sed ab illis rejectus, inter Humiliatos vivere coactus est. Cremonam itaque, ut videtur, secedens, VI. Kal. Septemb. an. MCCCCXVIII. ibidem obiit; exstatque in S. Abundii ædibus, Arisio teste (a), ejusdem tumulus, hoc apposito lapide: *Hic jacet P. D. Petrus Botta Præpositus Generalis FF. Humiliatorum, qui obdormiuit in Domino VI. Kal. Septemb. anno Dom. MCCCCXVIII. ætatis suæ LXIII.*

XXV. At si Petro dignitatem suam exuente, id Humiliati sperarunt, fore scilicet, ut suum ipsi Magistrum, qui optimus videretur, eligerent, iterum spe sua frustrati sunt. Bonifacius

R

enim

(a) Cremon. Liter. T. I. pag. 200.

enim IX. iterum Magistri renunciandi jus suum esse voluit, atque Humiliatis Andream Vicecomitem præfecit. De hoc antiquioris Chronici auctor hæc tantum habet: *F. Andreas Vicecomes, qui effectus fuit frater & Generalis in una die in domo de Vicoboldo 1401. per literas Bonifacii Papæ noni, & rexit annis triginta & uno.* Itaque ne Andreas quidem ex Ordine Humiliatorum delectus est; quin etiam forte nulli antea Religiosæ familiæ adscriptus fuerat. Porro si Bonifacii literas nancisci nobis licuisset, quibus dignitatem hanc in Andream contulit, quibus causis commotus hoc Pontifex præstitisset, fortasse intelligeremus. Sed frustra illas quaesivimus. Itaque, si quis est conjecturæ locus, Andream etiam Joannis Galeatii, & Francisci potissimum Barbavariæ ope fuisse ad hanc dignitatem evectum suspicor. Antoniam enim Vicecomitem Barbavariæ uxorem fuisse ex Corio discimus (a), ut Andream nostrum fuisse eidem affinitate conjunctum non inverisimile sit, ejusque ideo patrocinium a Barbavaria susceptum, ut ad Humiliatorum Magisterium eveheretur. Joannes vero Galeatius quid ni homini faveret, quicum communes haberet primos generis ac dignitatis suæ auctores? Andreas enim, ut ex Imhofii tabulis colligimus (b), Actii seu Azzonis Vicecomitis filius erat, ac proinde celeberrimi illius Lodrisii nepos, Matthæi Magni Vicecomitis fratris filii, cujus frequens est in historiis Mediolanensibus mentio ob bellum in Actium Vicecomitem Mediolanensem Dominum infelici exitu gestum. Sed quacumque ille ratione fuerit Humiliatis præpositus, profecto Religiosæ apud ipsos jam colabenti disciplinæ perincommodum id accidit. Qui enim Humiliatorum leges numquam hæcenus noverat, ac forte etiam, ut diximus, Religioso cœtui nulli addictus, difficile potuisse fieri videtur, ut ea, qua par erat, vigilantia atque assiduitate in commisso Ordinis regimen incumberet.

XXVI.

(a) Ad an. 1425.

(b) Tabul. Genealog. T. I. pag. 209.

XXVI. Enimvero totis uno ac triginta annis, quibus Humiliatis præfuit Andreas, numquam Generalem Conventum coactum videmus. Utrum porro aliquid Andreas præstiterit, quo Humiliatos suos, qui a majorum virtute non parum jam defecisse videbantur, ad pristinum vivendi genus reduceret, monumentis fere omnino destituti affirmare non possumus. Sed facit ipsa monumentorum ætatis non adeo remotæ inopia, ut non satis diligentem hac in re fuisse Andream suspicemur. Ceterum de ejusdem rebus gestis nihil nobis Chronicorum auctores tradiderunt. Hoc unum addemus, literarum exemplar ab Andrea ad Philippum Cribellum Præpositum domus Laudensis S. Joannis de Vinca datarum 9. Septembris MCCCCXXXI. nos vidisse in Tabulario Monialium S. Benedicti ejusdem urbis: in iis porro ita ille inscribitur: *Andreas Vicecomes decretorum doctor Dei & Apostolice Sedis gratia totius Ordinis Humiliatorum generalis Magister & Apostolice Sedis Referendarius, & Cubicularius*. Quo vero anno Andreas obierit, non adnotat prioris Chronici auctor; nec potuit sane adnotare; illud enim anno MCCCCXIX. conscriptum fuit, ut in Præfatione ostendimus, quo tempore adhuc Andreas vivebat. Itaque quæ de Generalibus Humiliatorum Magistris eo ipso Chronici capite, nempe XXXIII., usque ad annum MCCCCLXXXV. differuntur, alium omnino habent, quicumque tandem ille fuerit, auctorem. Hic autem ipse Andree obitus annum non indicavit; sed cum Andream anno MCCCCI. electum per XXXI. annos Humiliatis præfuisse narrat, satis quidem ostendit, anno MCCCCXXXII. illum decessisse.

XXVII. Andrea vero e vivis erepto nihil magis optasse Humiliatos crediderim, quam ut aliquando post annos XXXIV. Magistrum sibi aliquem ex suis præficerent. Sed tertio spe sua frustratos se doluerunt; ac molestiore etiam quam antea ratione cum iis est actum. Petrus enim Cisterciensis Abbas, atque Andreas Vicecomes Magistri dignitatem assequuturi ad Humiliatos

transferant. At nunc Humiliatorum Magistri dignitas non solum in alienum hominem collata est, sed ita collata, ut ne Humiliatorum quidem vestem ille gestaret, adeoque dignitatis ipsius Commendatarius, ut ajunt, appellaretur. Rem aliquanto altius repetere cogimur, ut clare omnia pateant. Joannes Vicecomes, Vercellini armorum Ducis filius, jam ab anno MCCCCII. Mediolanensis Metropolitanæ Ecclesiæ Archipresbiter, Archiepiscopalem ejusdem Ecclesiæ sedem conscendere jamdiu molitus fuerat. Petro scilicet Philargo Mediolanensi Archiepiscopo ad Romanam sedem (in qua Alexandri V. nomen obtinuit) in Pisana Synodo evedto, Franciscus de Creppa, ex eodem ac Petrus Minorum Ordine, successor fuerat datus. At Joannes Vicecomes a Gregorio XII., qui, quamvis in eadem Synodo exauctoratus, Pontificium tamen nomen dignitatemque usurpare nondum destiterat, impetravit, ut Mediolanensis Antistes renunciaretur. Hinc inter Franciscum de Creppa ac Joannem dissensiones exortæ. Sed Joannes viribus præstans adeo Francisco obstiit, ut numquam huic ad Ecclesiam suam accedere licuerit. Francisco anno MCCCCXIV. obeunti Bartholomæus Capra successus est, qui Constantiensis Synodi decreto impetrato, quo Joannem nullo jure Mediolanensem sedem obtinuisse decernebatur, Mediolanum profectus, atque initio a Joannis sectatoribus repulsus, Ecclesiæ tandem suæ administrationem iniit, quiescente interim Joanne, ac meliora fata exspectante. Hæc tum ex Cl. Saxii Antistitum Mediolanensium Serie (a), tum ex eorundem Antistitum MS. Catalogo, qui in Ambrosiana Bibliotheca asservatur (b), excerptimus. Interea vero dum privatus viveret, *has dignitates, inquit laudati Catalogi auctor, in Commendam habuit, scilicet Generalatus*

Humi-

(a) T. III. pag. 847. &c. V. etiam Volpi Istoria de' Visconti T. II. pag. 194. & sequ.

(b) Cod. 3. num. 89. fol.

Humiliatorum, Abbatia S. Ambrosii Mediolani, Abbatia Morimundi; & tamen Rochetum aut nomen Archiepiscopi sua magnanimitate nunquam dimisit.

XXVIII. Novo itaque exemplo Generalis Humiliatorum Magister Commendatarius, ut ajunt, Joannes Vicecomes anno MCCCCXXXII. constitutus est. Quod qua ratione factum fuerit, qui antiquius Chronicon continuavit, sic narrat: *Mortuo Vicecomite, Joannes Archiepiscopus Mediolani, non tamen cathedram tenens, a Concilio tunc Basileensi Commendatarius Ordini datus est, Ordine eum postulante persuasum tunc Philippi Mariae Mediolani Ducis. Basileensis itaque Synodi auctoritate, quæ jam a die XXIII. Maji proxime superioris anni, Eugenio IV. invito, initium habuerat; Humiliatisque, aut potius, ut infra videbimus, Humiliatorum nonnullis petentibus, ut Philippo Mariae Vicecomiti gratificarentur, ejusque forte, ni facerent, iram metuentibus, hujusmodi dignitas in Joannem collata est. Synodi decretum hac de re editum non habemus; sed habemus utique decreti ejusdem defensionem in ipso Concilio peractam, ex qua clarius etiam tota rei series explicatur. Edmundus Martenius primum (a), tum P. Joannes Dominicus Mansi, nunc amplissimus Lucensis Archiepiscopus (b), disputationem edidit inter Dominos Cardinalem S. Angelii presidentem Concilii Basileensis, & Archiepiscopum Spalatensem Oratorem Domini Eugenii Papæ IV. habitam anno MCCCCXXXIII. XVI. Octobris, in qua Cardinalis S. Angelii Julianus Cæsarinus iis respondet, quæ Basileensibus Patribus objiciebantur. Hæc vero habentur inter cetera: 17. Conqueruntur de administratione generalatus Humiliatorum; pro quo satis est allegare, quod fecimus id, quod etiam similiter fecit Concilium Constantiense, quod suo tempore commisit cuidam administrationem Ecclesiæ Olomucensis, & administrationem Ecclesiæ Arimi-*

(a) Veter. Script. Collect. T. VIII pag. 643.

(b) Supplem. Concil. Colet. Edit. T. IV. col. 851.

Ariminensis ipsi Domino Eugenio tunc Cardinali, & al. (Reverendissimo Domino meo) Domino Bononiensi Sed & hoc ratio nobis suavit; nam videbamus imminere periculum, ne forte alius suspectus illustri principi Domino duci Mediolanensi poneretur ad illud officium; quia non ignorabamus Papam inimicari ipsi domino duci; ex quo cum generalis ille semper solitus sit stare Mediolani, quia major pars conventuum illius Ordinis sita est in dominio dicti domini Mediolanensis, verisimiliter dubitabamus, ne quid deterius Ordini evenisset. Item providit non perpetuo, sed usque ad beneplacitum Concilii, & sine praejudicio alicujus. Item providit archiepiscopo probatissimo viro, nullas alias obventiones Ecclesiasticas habenti; neque providit homini ingrato ipsi Ordini, sed postulato a majori parte Ordinis, videlicet a praepositis quinquaginta Conventuum. Non ergo temere hujus administratio illi commissa est, sed justis & rationabilibus causis subsistentibus.

XXIX. Ex his intelligimus, quibus rationibus adducti Basileenses Patres Joannem Humiliatis praefecerint; videmusque simul ex Humiliatis ipsis L. Praepositos id fieri postulasse; quos illos fere fuisse crediderim, qui Mediolanensium Duci parebant. Ceteri (nec porro pauci; videbimus enim anno MCCCCXXXVI. supra LXXX. Humiliatorum Praepositos Mantuae collectos) quamvis inviti aliorum tamen voluntati morem gerere coacti sunt. Wionius nihilominus, qui ex Humiliatorum tabulis Brixia ad se transmissis Generalium Ordinis Magistrorum nomina collegisse se ait (a), narrat, post Andreae mortem Joannem de Homaccio S. Mariae Magdalenae Brixienfis Praepositum Magistrum Humiliatorum renunciatum fuisse, atque Humiliatis per tres annos praefuisse; at schismate exorto Joannem Vicecomitem Mediolanensem Archiep. Philippi Mariae Vicecomitis ope Magistrum, ut ajunt, Commendatarium Humiliatis datum fuisse. In Humiliatorum tabulis tamen errorem latere Wionius arbitratur; cum fieri minime

(a) Lignum Vitae Lib. I. Cap. LX.

me potuisse dicat, ut Joannes hic, qui Mediolanensi sede dejectus fuerat, Humiliatorum Magister juberetur. Sed ita omnino se rem habuisse vidimus. At in eo potius errorem arbitror latere, quod Joannem de Homaccio Humiliatorum Magistrum tabulæ illæ recenseant. Mitto in Humiliatorum Chronicis hunc ne innui quidem; mitto nullum esse eorundem monumentum, in quo hujus Magistri mentio occurrat. At certe, si Joannes de Homaccio Humiliatorum Magister renunciatus fuisset, Eugenius IV., qui Basileensis Synodi auctoritatem rejiciebat, verum illum eorundem Magistrum existimasset. Atqui Eugenium ipsum anno MCCCCXXXV. affirmantem audiemus, jamdiu Humiliatos Magistro carere; quod certe non fuisset, si Joannes de Homaccio anno MCCCCXXXII. electus, per tres annos in dignitate sua perstitisset. Hunc itaque ab Humiliatorum Magistris expungendum arbitror; nec vero hic solum Wionii tabulas peccasse, paulo post videbimus. Nisi forte dicamus, paucos aliquot Præpositos in illius electionem consensisse; sed ita a reliquis rejectum illum desertumque fuisse, ut ne ipsum quidem dignitatis suæ nomen retinuerit.

XXX. Hæc habuimus, quæ de Joannis Vicecomitis electione diceremus. At parum illum fuisse de rebus Humiliatorum sollicitum, quin immo Humiliatorum opes in suos usus convertisse, & anonymus idem, qui Chronicon continuavit, & clarius adhuc Wionius testatur, cum ait: *Electus autem magis emunctor Ordinis fuit quam Rector; ad altiora enim aspirans, omnem substantiam Monasteriorum depradabatur, ut sui voti compos effici posset.* Itaque nihil omnino eum egisse videmus, quo veterem Humiliatorum disciplinam non parum hujusmodi vicibus labefactatam renovaret; nec aliud ejusdem monumentum nobis occurrit, præter literas ad Humiliatas Laudenses domus de Paulo nuncupatæ datas 1. Febr. MCCCCXXXIV., quibus contractum nescio quem ab iisdem initum approbat. In his vero ita inscribitur: *Johannes Vicecomes Dei*

¶ apo-

& apostolice sedis gratia Archiepiscopus, & administrator magistratus
 generalis ordinis Humiliatorum in spiritualibus & temporalibus cum il-
 lis potestate & facultate, quibus magistri generales dicti ordinis pro tem-
 pore habent, & uti consueverunt, deputatus. Servantur hæ literæ in
 Laudensi S. Benedicti Cœnobio. At Eugenius IV., qui anno
 MCCCCXXXIII. exeunte in Basileensem Synodum consenserat,
 cum Humiliatorum res in deterius labi animadverteret, literis
 suis ad eisdem datis edixit, ut quindecim post Paschalia festa
 anni MCCCCXXXV. diebus in Senensi S. Thomæ Domo Ge-
 neralem Ordinis Conventum cogere, quique huic muneri ap-
 tissimus videretur, eum Magistrum renunciarent. Has Eugenii
 literas non habemus; sed alias utique ejusdem habemus hoc eo-
 dem anno Florentiæ datas pridie Calend. Maji, quibus, comitio-
 rum tempore jam imminente, Thomam Traguriensem Episco-
 pum, ac Joannem Florentini S. Mariæ Cœnobii Abbatem Hu-
 miliatorum Conventui præesse jubet; quod antea nunquam fa-
 ctum fuisse legimus. Sed hoc scilicet præsens Humiliatorum con-
 ditio postulabat, ut rite omnia procederent, nec ullus esset dis-
 sensionibus aut turbis locus. Literas ipsas cum Constitutionibus in
 eodem Conventu editis suo loco ex Bibliothecæ Ambrosianæ Co-
 dice proferemus. Nunc hoc tantum adnotabimus, quod superius
 innuebamus, Humiliatos nempe Magistro carentes ab Eugenio
 dici, ut hinc constet, nec Joannem de Homaccio, nec Joannem
 Vicecomitem ab Eugenio Humiliatorum Magistros habitos appel-
 latosque fuisse. Plura simul ad Religiosæ disciplinæ instauratio-
 nem Eugenius statuit; atque illud inter cetera, ut imposterum ad
 certum tempus tantummodo Generalis Magister munus suum exer-
 ceat, quo elapso dignitatem exuat, nisi certis conditionibus ac-
 cedentibus in eadem confirmetur. Ipsam vero temporis defini-
 tionem Legatis suis permittit Pontifex. Joannes Vicecomes itaque
 post provinciam suam ad tres annos administratam, illa decedere
 coactus est. At deinde anno MCCCCL. Henrico Rampino Ar-
 chie-

chiepiscopo Mediolanensi e vivis erepto, Joannes, Francisci Sfortiæ Mediolanensium Ducis ope, rite sedem eandem a Nicolao V. Pontifice est consequutus, eamque ad annum usque MCCCCLIII. tenuit, quo V. Non. Martii vita excessit (a).

XXXI. Interim Humiliati Senis collecti, Stephanum de Arzago, Novocomensis domus de Vico appellatæ Præpositum, Magistrum jubent; multaque simul disciplinæ religiosæ instaurandæ opportuna Legatis comprobantibus statuunt. In his, ut Magistri dignitas triennio definiretur, atque ut tum anno proxime infesquente, tum duobus post illum annis, tum denique tertio quoque anno Humiliatorum Comitia cogèrentur. Enimvero anno MCCCXXXVI. Humiliati Mantuam in Monasterio S. Marci, quod ad cognomines Canonicos tunc pertinebat, convenerunt, ac Thoma eodem præside, qui interea ad Recinetensem ac Maceratensem sedem evectus fuerat, plurima ad felicem Ordinis administrationem decreverunt; ac præsertim, ut quicumque imposterum Sacerdotes cuicumque Humiliatorum Cœnobio præessent, Præpositi appellarentur, Prælati ii dicerentur tantum, qui sacris nondum initiati essent; ut Generalis Magistri electio non XXIV. tantum, ut hætenus consueverat, sed Præpositorum omnium, qui Comitiiis interessent, suffragiis fieret; ut S. Benedicti leges imposterum sequerentur, iis rejectis, quibus usi fuerant hætenus. Sed de his nonnulla jam tertia Dissertatione protulimus; alia ex ipsis Comitiorum decretis constabunt. Denique in annum MCCCXXXVIII. Humiliatorum Conventus Avilianæ in Taurinensi Diœcesi indictus est. At hujus Conventus, siquidem coactus est, tum etiam ceterorum, quotquot post Mantuanum sunt celebrati, acta interciderunt. Hoc unum ex vetustiore Chronico novimus, Stephanum de Arzago ter in sua dignitate confirmatum, novem annos Humiliatis præfuisse, ac sponte tandem sua se dignitate exuisse.

S

exuisse.

(a) Saxius Series Archiep. Mediol. T. III. pag. 891.

exuisse. Suspicio autem ad Vicoboldonensem domum Magisterio abdicato Stephanum se contulisse; ibique saltem usque ad an. MCCCCLVI. vixisse. Etenim æs campanum adhuc in illius Ecclesiæ turre servatur his verbis insculptum: 1456. die decima Martii. Campana ista constructa fuit tempore Venerabilis Viri D. D. Fratris Stefani de Arsago Præpositi Ecclesiæ S. Petri de Vicoboldomo Ordinis Humiliatorum. Marcus Antonius de Buschis fecit. Fieri tamen potuit, ut alius hic esset a Stephano Humiliatorum olim Magistro.

XXXII. Post eum (Stephanum) renuntiantem & institutis cedentem, compromisso a Capitulo in eundem facto, electus est decimus octavus (Humiliatorum Magister) frater Philippus de Cribellis, Præpositus de la Vinea Laude anno Domini 1443., qui sæpius confirmatus nunc Præpositorum postulatione, nunc summi Pontificis proprio motu, tandem rexit annis vigintiquatuor. Hæc ex vetustiore Chronico, ex quibus videmus irritum fuisse Senensis Conventus decretum, quo Magistri Generalis dignitas triennio definita est. At si quis unquam dignus fuit, qui perpetuo Humiliatis præset, is certe Philippus dicendus est. Nihil de illius rebus gestis in memorato Chronico habemus; atque illarum forte memoria omnino interiisset, nisi lex iis, quæ undique congeessimus, monumentis aliquid nobis lucis afferretur. Antequam Generalis Humiliatorum Magister juberetur, non solum Laudensi domui præfuerat, quæ omnium Sanctorum de Vinea appellabatur, quo nomine Senensi & Mantuano Conventibus annis MCCCCXXXV. & MCCCCXXXVI. interfuit, sed Visitatoris etiam ac Definitoris munere ornatus fuerat; ac præterea Decretorum Doctor in plurimis monumentis inscribitur. At ubi Ordini universo præesse cœpit, statim de regulari disciplina restituenda cogitare aggressus est; qua in re quamvis, qui eum præcesserat, Stephanum strenuam operam navasse arbitrer, ejus tamen laboribus votisque non satis videtur exitus respondisse. At Philippus quo validius religiosæ disciplinæ revocandæ

candæ incumberet, Philippi Mariæ Vicecomitis Mediolanensium Ducis opem impetravit, ut vi cohiberentur, qui suavioribus modis non possent. Hoc ex Ducis ipsius literis discimus, quas hic proferimus. Eas porro Humiliatis S. Mariæ Magdalenzæ Monialibus Modoetiensibus debemus, quæ cum veteres omnes, quæ adhuc apud ipsas servantur, chartas nobis humanissime communicarint, documento cuidam, quod ceterum nullius est in rem nostram momenti, has insertas comperimus. Sic vero habent: *Dux Mediolani &c. Papie Anglerieque Comes ac Janue dominus. Fuit nobis a Reverendo in Christo patre & juris Pontificii doctore domino fratre philippo de Criwellis Generali ordinis humiliatorum dilecto modo suppliciter requisitum, ut cum ad reprimendum interdum nonnullorum ordinis sui lasciviam & insolentiam & transgressus, & ea fatienda, que ejus officium & dignitas postulat seculario (ita) brachio sibi sit opus, dignaremur providere, quod illud in dominio nostro minime sibi desitiat. Cum igitur petitio sua sapiat honestatem; cum nos etiam omnes delinquentes & in primis Religioni deditos cohibere cupiamus & honeste beneque convenire, mandamus tenore presentium universis & singulis officialibus nostris & feudatariorum nostrorum, ad quos recurrent, quatenus ipsi domino Generali & legitimo cuius procuratori suo in premissis & circa premissa, & ad omnia dignitatem & officium illius modi suum pertinentia, convenientibus assistant favoribus, & illud brachii secularis prestent auxilium, quod juridice prestare potuerint & debuerint. Quod quidem gratum habebimus, presentibus usque ad nostrum beneplacitum valituris, in quorum testimonium presentes fieri & registrari jussimus; nostrique sigilli munimine roborari. Datum Mediolani die duodecimo Octubris MCCCCXL. quarto.*

XXXIII. Philippo hisce auxiliis instructo feliciter res successit. Etenim statim fere ab inito illius Magistratu Braidenses Humiliatos arctius vitæ genus amplexos fuisse, ex literis Philippi Mariæ ejusdem die XXIV. Decembris an. MCCCCXLV. datis colligimus, quibus Braidensi domui immunitates aliquot largi-

tur. Earum hic fragmentum ex Collegii nostri, ubi illæ asservantur, tabulario desumptum, quod in rem nostram facit, proferimus: *Philippus Maria Anglus Dux Mediolani ac Papiæ Angliæque Comes, ac Januæ Dominus. Subiere jam per annum Ven. Præpositus & Religiosi dilecti nostri fratres domus & monasterii gloriosissimæ Virginis Mariæ de Brayda Ordinis Humiliatorum hujus celeberrimæ urbis nostræ regularem observantiam & arctiorem vitam. Quod quidem libenter intelligentes, ut qui nostrorum omnium, & maxime religioni deditorum mores in melius reformari, & continue laudabiliores fieri cupimus, eos gratis ac favoribus nostris complecti decrevimus, ac honestum & rectissimum hoc inceptum & propositum juvare suum, ut & ipsi liberius ac tranquillius ejusmodi vitam salutarem & optimam degere possint, & ad altissimum ipsum Deum nostrum pro incolumitate nostra; & status nostri conservatione, felicibusque successibus preces effundere, sicut faciunt. Nec tamen Humiliatorum ad veterem disciplinam revocatio intra Braidensis Cœnobii fines stetit, sed Petri præsertim Barbi Cardinalis, atque eorumdem Protectoris consilio, qui deinde ad Pontificiam sedem evehctus Paullus II. est appellatus, ceteri etiam Præpositi adducti sunt, ut & veterum legum vim renovari, novasque aliquot sibi imponi facile paterentur. Itaque anno MCCCCLIX. Pius II. literis suis XII. Cal. Septemb. Mantuæ datis, quas suo loco edemus, plura ad disciplinam instaurandam edixit; inter cetera, ut Magistri Generalis munus ad sex annos tantummodo protraheretur, nec ulla ratione, qui munere defunctus esset, aut confirmari, aut iterum eligi continuo posset; ut tertio quoque anno generalis Humiliatorum conventus haberetur, ut Papiæ & Patavii Collegia duo conderentur; in quibus Humiliati juvenes exercerentur studiis; aliaque hujusmodi, quæ si fuissent diligenter servata, non adeo funestus fuisset Humiliatorum exitus. Verum ad Magistri Generalis munus quod attinet, videtur Pontifex ipse Cibellum lege solvisse; etenim novem adhuc post latam legem annos Humiliatis præfuit. Hunc in modum de felici Humilia-*

miliatorum statu egregie sollicitus usque ad annum MCCCCLXVIII. vixit Cribellus : mortem , die IX. Decemb. , ut in antiquiore Chronico legimus , obiit . Hac porro eadem die Galeatii Mariæ Mediolanensium Ducis literas de Cribelli morte datas exhibuit nobis eruditissimus , quem alias memoravimus , Carolus Abbas Trivultius , quarum hic initium proferimus , quod non parum ad Cribelli laudem conducatur . Miror quidem in his literis Cribellum non Philippum , ut in ceteris omnibus monumentis , sed Joannem vocari ; sed forte aut utroque prænomine ille usus est , aut Joannes per errorem a Galeatio est vocatus . Sic itaque illæ habent : *Venerabilibus Dominis Præpositis Viboldoni , Brayde , de Vico , S. Calemeri & Mirasolis Ordinis Humiliatorum . Abbiamo inteso del caso occorso della morte del Reverendo D. Jo. Generale del Ordine vostro , el quale veramente ce rincresciuto assai per amarlo nuii per la vertude & bonta sua & devotione ne portava molto de core . Ma poiche questo e come corso de la natura humana , conviene portarlo con patientia &c. Ex Castro Porte Jovis Mediolani VIII. Decembris . 1468.*

XXXIV. Post Philippi mortem , die XIX. Decemb. Joannes de Rusconibus dictus de Claro Rondenariensis Præpositus Vicarius Generalis jussus est , ut ex charta , quæ in ejusdem domus tabulario servatur , colligimus . Tum deinde Jacobus de Landriano Vicoboldoni Præpositus Magister Generalis renunciatus est anno MCCCCLXIX. Ex antiquissima Nobilium de Landriano familia celeberrimos viros plures Humiliatorum leges professos fuisse videbimus ; B. Hubertum scilicet , qui primis Humiliatorum temporibus floruit , Jacobum hunc , de quo est sermo , Hieronymum , quem aliquot post annis Humiliatorum Magistrum appellabimus , & Ludovicum Vicoboldoni Præpositum , rebusque gestis clarissimum . Sed de Jacobi rebus gestis nihil omnino ad nos pervenit . Nam Raphael ipse Fagnanus in amplissimo de Mediolanensibus familiaribus opere MS. Jacobum nostrum ne memorat quidem , nisi forte Jacobum hunc eundem fuisse credamus , qui Jurisconsultus & Doctor

tor a Fagnano ipso dicitur, ac Jurisperitorum Collegio adscriptus ab anno MCCCCXXXV. ad annum saltem MCCCCL., qui deinde Humiliatorum leges susceperit. Illud itaque proferre unice possumus, quod de Jacobo in antiquiore Chronico sæpius memorato legimus: *Decimus nonus* (Generalis Humiliatorum Magister) *frater Jacobus de Landriano Præpositus Vicoboldoni canonice electus fuit anno Domini 1469., qui ad totius Capituli generalis postulationem a Summo Pontifice ad vitam confirmatus, postea anno generalatus sui decimo septimo decessit, quidem de anno 1485. die octavo Novembris & fuit doctor.* Itaque ne tunc quidem non modo Senensis Conventus decretum, quo Magistri dignitas triennio definiebatur, sed ne Pii II. quidem constitutio, qua eadem ad sexennium prorogabatur, servata est; ac Jacobus XVII. annis dignitatem suam retinuit.

XXXV. Attamen si Magistrorum seriem, quam Wionius edidit, audiamus, uno tantum anno Jacobus Humiliatis præfuit. Ac sane mirum, ut series eadem post Jacobum apud illum perturbetur. Primo enim anno MCCCCLXX. Brignanum alterum electum narrat S. Michaelis Alexandriae Præpositum, cui etiam domui olim Brignanus primus præfuerat; tum anno MCCCCLXXIV. Guidottum alterum domus de Galgario Præpositum, cui pariter antea Guidottus primus præfuerat; (quem alterum Guidottum, Wionii auctoritate innixus, etiam Donatus Calvus jam memoratus protulit, quodque magis mireris, ex Archidiacona gente fuisse illum affirmavit, ac die 24. Maji hujus anni fuisse ad hanc dignitatem evectum (a)); tum duodecim post annos nempe anno MCCCCLXXXVI. Beltramum tertium S. Petri Modoetiæ Præpositum, quam domum Beltramus etiam alter rexerat; deinde anno MCCCCXC. Guillelmum III. de Braida Canonice Præpositum; cui Canonice, quamvis falso, Guillelmum etiam II. præfectum fuisse jam dixerat; tum denique anno MCCCXCII. Philippum

(a) Effemeride T. II. pag. 233.

lippum alium Cribellum, ac anno MCCCCXCVI. Jacobum alium Landrianum. Qui fieri potuerit, ut qui tabulas illas ad Wionium transmisit, tam turpiter errarit; profecto haud intelligo. Certe falso hæc omnia narrari, non solum ex ipsis Magistrorum, quæ Wionius profert, nominibus constat; ea enim sunt omnia Magistrorum alias jam memoratorum nomina, sed etiam ex certissimis, quæ mox commemorabimus documentis. Nunc illud asserere sufficiat, quo Jacobum Landrianum ad annum usque MCCCCLXXXV. vixisse apertissime statuitur; illius enim literas hoc ipso anno datas *fratri Jacobo de Canturio domus omnium Sanctorum ad S. Michaelem Præpositum Ordinis Humiliatorum* vidimus apud Modoetienses S. Margaritæ Moniales. In iis vero ita ille inscribitur: *Frater Jacobus de Landriano decretorum doctor Præpositus domus S. Petri de Vicoboldo Ordinis humiliatorum; nec non ipseus Ordinis dei & apostolice sedis gratia generalis Magister.*

XXXVI. Jacobo Hieronymus successit ex eadem Landrianorum familia. Nihil de Hieronymo Braidensis Chronici auctor, seu potius qui Chronicon illud continuavit: ille enim in Jacobo desinit. At Octavianus Picinus, qui Appendicem Chronico adjecit, quo anno Hieronymus Magister dictus fuerit, tacet; sed illum anno MDXXV. obiisse narrat, cum XXXVI. annis Humiliatis præfuisset. Itaque solum anno MCCCCLXXXIX. electus fuisse dicendus esset. At Rondenariensis domus monumentum an. MCCCCLXXXVI., quod apud PP. Congr. Somaschæ Novocomi vidimus, Hieronymi scilicet Magistri Generalis literæ ad Rondenariensem Præpositum hoc ipso anno III. Apr. datæ, illum jam tum dignitatem hanc adeptum aperte testantur, ac XXX. fere annos munere suo functum fuisse. Attamen Senense monumentum habemus anni MCCCCLXXXVIII., ex quo Simonem de Plenis Humiliatorum Magistrum per id tempus fuisse colligimus. Verum cum nulla Magistri hujus in ceteris monumentis mentio occurrat, arbitror Vicarii potius trans Apenninum, quam Magistri

ftri Generalis munus illum gessisse. Sed de hoc fusius, ubi monumentum ipsum altero volumine edemus.

XXXVII. Anno igitur MCCCCLXXXVI. Hieronymus de Landriano Decretorum Doctor, & Cremonensis Domus S. Abundii Præpositus, Generalis Humiliatorum Magister est renunciatus. Ac graviter fane lapsus est in memorata Appendice Octavianus Picius, cum illum ab Eugenio IV. Romano Pontifice dignitatem hanc obtinuisse scripsit; Eugenius enim jam ab anno MCCCXLVII. obierat, quo forte tempore nondum Hieronymus lucem aspexerat, cum nonnisi anno MDXXV. vita excesserit. At alia etiam de Hieronymo Picius narrat, quæ aut falsa sunt, aut alio, quam verba præferant, sensu sunt explicanda. Ait enim: *Multas obivit legationes Mori, Mediolanensis Ducis; & a Maximiliano Duce Mediolani in Senatus Præsidentem constitutus est, & in locum Ducis erat.* Ac primo quod ad legationes pertinet, quibus Hieronymus Ludovici Sfortiæ (cui Mauri cognomen fuit) nomine defunctus fuerit, nullum ego quidem hujusce rei vestigium apud historicos comperi; sed cum non omnia scribi necesse sit, potuit utique Ludovicus Hieronymo ad hujusmodi munera obunda uti; nec tamen hoc a scriptoribus commemorari. Quod vero illum a Maximiliano Sfortia Senatus Præsidentem jussum fuisse, Ducisque ejusdem vices gessisse narrat, quis falso hæc scribi non videat? Certum est enim neminem fuisse Senatus Præsidentem appellatum ante annum MDXXII., cum primum in Joannem Franciscum Marlianum dignitas illa collata est (a). Præterquam quod quicumque de Mediolanensi Senatu egerunt, numquam Hieronymum de Landriano non modo inter Præsides, sed ne inter Senatores quidem enumerant.

XXXVIII. At profecto si id accidisset, novam adeo insuetamque rem minime illi, arbitror, prætermisissent. Nec vero illud

(a) V. Rugiell. de Senat. §. I. gloss. III. Cap. II. num. 37.

illud prætermiserunt, quod Ludovicus Sfortia in Hieronymum contulit, maximum honoris atque existimationis indicium, atque illud ipsum forte Picus cogitavit, cum superius prolatis verbis est usus, quamvis Maximilianum pro Ludovico per errorem appellaverit. Anno itaque MID. Ludovicus, cum hostium vi fere oppressus fugam in Germaniam moliretur, quattuor, ut Corius (a), aliique Mediolanenses historici referunt, ex præcipua Mediolanensi nobilitate Cives delegit, quos alios octo in consiliorum societatem vocare iussit, ut unanimi consensu rempublicam moderarentur. Jam vero ex quattuor illis Hieronymus de Landriano Generalis Humiliatorum Magister primus est appellatus: alii porro fuerunt Antonius Trivultius Novocomensis Episcopus, Joannes Jacobus Castillionæus Archiepiscopus Barenfis, ac Franciscus Bernardinus Vicecomes. Ex quo colligimus, egregium Ludovici fuisse de Hieronymi prudentia atque in rebus agendis dexteritate iudicium, cui tam arduum onus difficillimis temporibus imposuerit. Nec vero dubitare possumus, cum Hieronymum ad hanc dignitatem evectum videmus, quin alias quoque negotiis huiusmodi gerendis adhibitus fuerit, ac magis etiam quam Religiosum virum dece-ret, ut mox videbimus.

XXXIX. Addit Picus Hieronymum in Humiliatorum Con-ventu anno MDXIX. Romæ coacto, a Leone X. in sua dignitate confirmatum fuisse. Schedas nonnullas ad hæc Comitua pertinen-tes in MSS. Puricellii Codicibus in Ambrosiana Bibliotheca de-prehendi; quas, undenam erutas ignoro, ad Puricellium Constan-tinus Cajetanus Casinensis Congr. Abbas submiserat. In illis hæc habentur: 1519. 2. *Maii fuit facta Congregatio in domo FF. Humi-liatorum, in qua præsentés fuerunt 50. præpositi ejusdem Congregatio-nis: 6. Maii fuit facta Congregatio in domo Cardinalis protectoris, ubi coram aliquibus Præpositis fuit lecta bulla SS. Domini, quod Generalis*

T

fiat

(a) Histor. di Mil. ad an. 1499.

fiat per triennium. Decretum hoc sæpius renovatum fere semper executione caruisse vidimus; quod etiam hic accidit; nam *die Dominico 8. Maii Cardinalis SS. quatuor præfident Capitulo Generali, unum cum Cardinali Trivultio Protectore Ordinis interfuerunt; & fuit lectum quoddam breve SS. Domini de maxima auctoritate istorum Cardinalium in dicto Capitulo. Omnes Præpositi decretauerunt, quod Generalis a Papa Innocentio confirmatus in suo robore permaneret durante ejus vita*. Ex quibus colligimus tunc quoque legem de Magistri dignitate triennio definienda latam a Leone X. fuisse; sed Hieronymum hæc lege solutum tum ab Innocentio VIII., qui ab an. MCCCCLXXXIV. ad an. MCCCXCII. Romanam sedem obtinuit, tum a Leone ipso fuisse, & Cardinalibus, qui Conventui præerant, potestatem omnem hac super re concessam. Id porro Hieronymus facile impetrare potuit, vir & magna in rebus agendis dexteritate, & Principum virorum amicitia fretus, ac honorum hujusmodi satis cupidus.

XL. Hoc scilicet in Hieronymo Octavianus Picus ipse reprehendit, quod *fuit nimis potens*; sed quod Octavianus paucis molibusque verbis hic arguit, multo acrius graviusque conqueritur Marius Picus Octaviani patruus. Tria scilicet Italica Carmina, quæ vulgo *Capitoli* appellamus, ille conscripsit, quibus in deterius collapsos Humiliatorum mores ita deflet, ut sincero animi dolore actum hæc scripsisse, dubitare haud possumus. Eorum autographum in Bibliotheca PP. Augustinianorum Excalceatorum hujus urbis ad SS. Cosmæ & Damiani servatur; atque eorundem exemplar nobis humanissime concessit P. Laurentius a S. Barbara ejusdem Bibliothecæ Præfectus, quem, etsi cetera deessent, præclara, quam recens curavit, operum S. Thomæ a Villanova editio, imprimis commendat. Conscripserunt autem illa fuerunt, primum anno MDXLII. XVI. Novembris; alterum anno MDXLIII. XXIV. Januar., postremum XVI. Novembris ejusdem anni. Jamvero postquam prioribus duobus carminibus de vitiis inter Humiliatos serpen-

serpentibus conquestus est, aggreditur tertio damni totius causam in Generales Magistros conferre, qui suis temporibus Humiliatis præfuerant: tres scilicet ii fuerant, quorum primum Hieronymum appellat; atque hunc gloriæ atque honori unice studuisse ait:

Prima fu l'ambizion del Landriano

.....
*Non gli fu l'esser General bastante,
 Et di Religion s'è ricca e degna
 Ch' anche di ascender ricercò più avante;
 Seguitò ognor la seculare insegna
 Desioso troppo de' Mondani onori ec.*

Hæc ille de Hieronymo, ut alia hujus generis mittam, quæ de illo profert. Nec porro Humiliati Scriptores tantum Hieronymum gloriæ avidissimum, ac Principum virorum gratiæ captandæ studiosum exhibent; sed hoc ipsum Bordigallus quidam Cremonensis, ejusdem ætatis Scriptor, satis testatur, cum in Chronico suo MS. ad an. MDXIII. intra Februarium ac Martium mensem pag. 191. f. 2. hæc scribit: *Isto tempore auxiliandi Ducem Mediolani causa inclita in urbe Cremonæ Rev. Generalis Minister Humiliatorum Hieronymus Landrianus nomine Principis Maximiliani, quindecim mille ducatos auri a Civibus nostris Cremonensibus exegit, ponendo taxas tam civium quam villicorum super terras ad solidum unum imperiale pro qualibet pertica terræ possidenti. Quæ cum ita essent, mirari sane non debemus, Humiliatorum res adeo hac ætate cœpisse in deterius ruere, ut frustra deinde illos ad meliorem frugem revocare viri Sanctissimi aggressi sint. Hunc in modum Humiliatorum Magistratu usque ad annum MDXXV. gesto, supremum diem obiit tandem Hieronymus XXV. Februarii ejusdem anni in Cremonensi S. Abundii domo, cui ille Præpositus fuerat. Bordigallus tamen nuper memoratus Hieronymi obitum intra XII. ac XVII. Februarii diem in suo Chronico pag. 391. f. 1. statuit,*

eaque simul narrat, quæ illius mortem subsequuta sunt, ex quibus quanto ille odio omnibus esset colligimus: *Reverendus quoque Dominus Hieronymus de Landriano Humiliatorum Ordinis S. Habundii præfatæ Civitatis Cremonæ Generalis Præpositus hoc etiam tempore migravit. In Ecclesia D. Habundii Cremonæ sepelitur. Hic civitatem nostram miser (forte misere) pecunia spoliavit, talione imposto; moriendo tale jus accidit. De facultatibus illius & pecuniis innumerabilibus aggregatis fuit privatus; & sine sonitu campanarum & requiem æternam fuit sepultus absque honore & officiorum solemnitate & charitate, prout æquum & justum erat secundum illius opera in mundo acta & gesta. Ibi postremo jacet.*

XLI. Hieronymo e vivis erepto, quod anno MCCCXCVIII. contigisse vidimus, ut ex alio cœtu delectus Magister Humiliatis præficeretur, iterum contigit. Rem omnem ab ipso Octaviano Picio primum audiamus: *Vigesimus primus (Humiliatorum Magister) frater Carolus de Advocatis de Vercellis loci Quinti, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Magnus Prædicator, a Clemente Papa VII., ut Ordo reformaretur, in, Generalem Magistrum constitutus est, & ab ipso Clemente Humiliatorum habitus datur. Sicque etiam ipse Clemens duas Ordinis Præposituras dat. Iste annis septem Generalis stetit. Huc usque Picius; quæ certe narratio maximum novo huic Magistro decus conciliat, qui virtutibus & eloquentia insignis a Clemente VII., quamvis S. Augustini leges sequeretur, Humiliatis tamen hac de causa præfectus esse dicitur, ut eisdem jam a Patrum suorum exemplis degeneres ad priscum vivendi genus iterum adduceret. At graviter sane fero, alia omnia mihi proferenda esse, quam quæ Octavianus narrat, qui videtur aut per ironiam, ut dicimus, loquutus fuisse, aut ea dissimulasse, ex quibus in Humiliatos suos dedecus redundaret. Etenim ita acriter in Carolum hunc Magistrum iis, quæ superius memorabam, carminibus Marius Picius invehitur, ita vehementer ejus vitia insectatur, ut Clementi ipsi Pontifici non parcat, qui talem virum Humiliatis præfecerit.*

Quam-

Quamquam Clementem magna, quam Carolus præferebat, virtutis specie deceptum fuisse ait; tunc enim tantummodo, cujusmodi esset novus Humiliatorum Magister, innotuisse, cum se dignitatis hujus compotem ille conspexit. Parco ipsa Marii verba referre; videtur enim hoc loco liberius, quam oporteret, dolori suo indulgisse. Hoc unice dicam, quod ad rerum gestarum seriem persequendam conducit. Refert scilicet Marius, cum primum de Caroli electione Humiliati acceperunt, nuncios statim ad Clementem misisse, atque in his Hieronymum Torchium, de quo nobis quamprimum sermo erit, ut exteri hominis imperio liberari, suumque sibi Magistrum præficere iisdem liceret. Clementem vero noluisse quidem a proposito decedere; sed Torchium ipsum Magistri Vicarium renunciasse: at vero cum gravia Magistri crimina ad Pontificem continue deferrentur, literas tandem illum dedisse, quibus Carolum ad Pontificiam sedem accedere jussit; sed hic Marium ipsum audire juvat, qui se ipsum facti testem appellat:

*Clemente poi Pontefice gentile
 Visto dei falli soi l'alto processo,
 Tolsegli il reggimento dell' ovile.
 Fugli il Breve intimato per me stesso
 Nelle proprie sue man dentro Cremona,
 Chel fin veder deslava a tanto eccesso.
 Citato alla gran Sedia fu in persona,
 Ove fu giunto subito conduttq
 Con vituperio prima in tor de Nona.
 Fu dentro del Castello poi ridotto,
 Et dannato
 Al carcer de sua vita il tempo tutto.*

Atque hæc de Carolo dixisse sufficiat; quæ utinam nobis prætermittere licuisset, aut in dubium revocare. Sed & historici munus esse duximus, ea, quæcumque sint, recensere, quæ præcipua sunt
 histo-

historiæ, quam evolvendam accepimus, capita; & ea loquendi ratione Marius utitur, ut nullo modo suspicari liceat, eum iniquo in Magistrum hunc animo fuisse, ac per calumniam, quæ referri vidimus, illum scripsisse. Non enim in Magistros tantum, sed in suos omnes, eorumque vitia invehitur iis verbis, ut diximus, quæ hominem de cœtus sui fama sollicitum maxime, ac divini cultus studiosissimum decent, quique id unice optat, ut ad veterem vitæ sanctitatem Humiliati sui revocentur.

XLII. Carolo de Advocatis hunc in modum exauctorato Hieronymus Torchius, qui jam Carolo Vicarius a Clemente datus fuerat, Clementis ipsius jussu illi successus est anno MDXXXIII. Pauca nos de hoc viro proferemus, cum, quæcumque ad illum pertinent, recensuerit, Argelatus (a). Vir scilicet Theologiæ ac Juris utriusque laurea insignis, Francisco II. Sfortiæ Mediolanensium Duci, atque, ut Argelatus addit, Hippolyto Cardinali Atestio hujus nominis secundo Mediolanensi Archiepiscopo gratissimus, ceteris etiam Romanæ Curiæ Cardinalibus Prælatisque acceptus maxime, inter S. Petri Equites (b), (si Octaviano Picio credimus) adlectus, cum ad annum MDLI. Humiliatis præfuisset, coacto Cremonæ suorum Conventu sua se ultro dignitate abdicavit; sed Præpositorum omnium votis precibusque permotus, Magistrum se iterum renunciari passus est. Magnam fuisse apud omnes de tanti hominis prudentia ac probitate existimationem, Marius ipse Picus non diffitetur, ut plures ex Humiliatis ipsis veteris disciplinæ renovandæ cupidi illius electionem summo plausu exciperent:

Fece prima costui sì nobil mostra

.....

Che lieta ne restò più d'una chiostra

Sed

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. II. col. 1503. sequ.

(b) De his Equitibus V. Histoir. des Ordre. Relig. T. VIII. Cap. LVIII.

Sed illum revera in Humiliatorum vitiis emendandis segnem omnino inertemque fuisse conqueritur, atque opibus potius comparandis, quam pravis suorum moribus corrigendis studuisse:

*Dell' onor sol dovrebbe esser contento,
E ripensar, che nel divin conspetto
De render conto avrà del suo talento.
Corregger non s' cura chi è scorretto;
A ogni maligno il fren libero lascia
O per doni o per tema o per rispetto;
Raro l'ovvil del gregge suo compassa,
Va lento, e differendo d'oggi in crai;
E a gran giornate il tempo via trapassa.*

Hæc Marius, qui deinde acrius etiam in Hieronymum insurgit, gravissima etiam crimina a nonnullis inter Humiliatos impune illo Magistro patrata fuisse affirmans. Vixit Hieronymus, atque Humiliatis præfuit ad annum usque MDLII., quo anno mense Septembri vita excessit. Refert Octavianus Picus Hieronymum, cum e vivis ereptus est, Syracusanum Archiepiscopum renunciatum paullo ante fuisse, redditasque illi Pontificias literas, quibus in illum dignitas eadem conferretur, cum esset, addit Picus, deinde certissimus, quod in Cardinalem S. R. E. esset promovendus a Paulo 3. Farnese Pontifice Maximo. At ad Syracusanas Infulas quod attinet, satis jam Argelatus ostendit, non potuisse illas Hieronymo per id tempus comparari. Enimvero Hieronymum de Bononia Syracusanum non Archiepiscopum quidem, sed Episcopum, sedem illam ab anno MDXLI. ad annum MDLX. obtinuisse, Rocchus Pirrus (a), Antoninus Mongitor (b), & Cl. Joannes Maria Comes Mazzucchellius (c), testantur. Quapropter etiam

quæ

(a) Sicil. Sacr. T. I. pag. 639.

(b) Biblioth. Sicul. T. I. pag. 274.

(c) Scrittori d'Ital. T. II. P. III. pag. 1492.

quæ de Cardinalis dignitate in illum conferenda Octavianus narrat, in dubium revocari posse arbitror. Certe id a Paulo III. fieri nequaquam potuit, qui jam anno MDXLIX. obierat. Hoc unum denique superest, quod de Hieronymo adnotemus, illum in iis, quæ vidimus, hujus temporis monumentis nunc Torchium, nunc de Torgio, nunc Torgium appellari. Qui plura etiam de Torchio velit, Argelatum ipsum adeat.

XLIII. Post Hieronymi mortem, Humiliatorum Comitia in Braidenſi domo die 19. Novembris ejuſdem anni MDLII. coacta ſunt, quibus Joannes Cardinalis Moronus Ordinis Proteſtor interfuit. Octavianus ipſe Picius, qui hæc omnia narrat, orationem habuit, quam etiam Appendici ſuæ inferuit. Magiſtri electio per biduum agitata, cum duo præſertim viderentur eam dignitatem ſpectare, Joannes Baptiſta Tonſius Braidæ, & Galeatius Brippius domus S. Calimerii Præpoſitus. Denique cum Tonſius, ut diſputationi finem imponeret, palam dixiſſet, neminem eſſe, cui melius, quam Jacobo Gaddio Cremonenſis domus S. Abundii Præpoſito dignitas hujusmodi congrueret, ille omnium votis Magiſter renunciatus eſt. Hic cum ſui muneris triennium expleſſet, Conventu Bergomi indiſto anno MDLVI. ad aliud triennium eſt confirmatus. Qua ratione Provinciam hic ſuam adminiſtrarit, Octavianus non innuit. Sed cum perditos per hæc tempora Humiliatorum mores cogitamus, videtur ille aut parum de diſciplina inſtauranda fuiſſe ſollicitus, aut inanem in hanc rem laborem atque operam contuliſſe. Jacobo anno MDLIX. Galeatius Brippius ſuffectus eſt; cui deinde anno MDLXII. Marius Averoldus, tum anno MDLXV. Alexander Colleonus, deinde anno MDLXVII. Aloyſius a Baſilica Petri poſtremus Humiliatorum Magiſter ſucceſſerunt. Sed cum horum res geſtæ ad S. Caroli Borromei tempora pertineant, illas proinde in ultimam Diſſertationem rejicimus, quæ erit de Humiliatorum extinctioe.

XLIV. Nunc ut ea abſolvamus, quæ ad Generales Humiliatorum

liatorum Magistros pertinent, Senensium aliquot Scriptorum auctoritas est expendenda, qui duos Humiliatorum Magistros profecerunt, a nobis prætermittos: Accursium nempe Tolomæum, & Gaddum Selvolesium. Atque ad primum quod attinet, Ugurgierius ait (a) Accursium hunc Cristophori Tolomæi filium S. Thomæ Humiliatorum Cœnobio, tum deinde Ordini universo præfuisse, idque tum ex genealogica Tolomæorum serie, tum ex monumentis compluribus constare addit ab anno MCCXL. ad annum MCCL. conscriptis. Hæc Ugurgierius, atque illum securus Hieronymus Gilius (b), qui alium etiam Humiliatorum Magistrum commemorat Gaddum Selvolesium. Hunc vero Magistri dignitatem adeptum fuisse ex monumento constat, quod in Senensi Xenodochio Sanctæ Mariæ Salarum asservari ajunt, quo Contadinus Crescentii Selvolesii filius nonnulla Fratri Gaddo, Humiliatorum Generali Præposito testamento legat an. MCCLXIX. Sed cum ego monumenti ipsius exemplar petiissem, frustra diuturnus in illo conquirendo labor insumptus est. At quæcumque afferantur monumenta, quibus Accursium & Gaddum Generales Humiliatorum Magistros fuisse suadeatur, iis profecto comparari non possunt, quibus illos ab eadem serie excludendos ostendimus. Pontificiis enim literis docemur, primum Humiliatorum Magistrum Beltramum anno MCCXLVI. electum, usque ad annum MCCLVII. Ordini præfuisse, ut non potuerit sane inter annum MCCXL. & MCCL. eadem dignitate Accursius insigniri. Literis pariter Pontificiis docemur, Petrum Brixienfis S. Lucæ domus Præpositum Beltramo successum fuisse, quem ad annum usque MCCLXXII. dignitatem suam tenuisse ostendimus, ut proinde anno MCCLXIX. nulla ratione potuerit Gaddus Humiliatorum Magister appellari. Quare, ut omnia quoquomodo concilientur, arbitror, Accursium

U

& Gad-

(a) Pompe Saneſi Par. I. Tit. II.

(b) Diario Saneſe Par. I. pag. 120.

& Gaddum Generales Humiliatorum Vicarios in Etruria fuisse; quod etiam supra de Simone de Plenis monuimus; ita enim sæpe fieri consueverat, ut diversi pro diversis regionibus Humiliatorum Generales Vicarii statuerentur. Quod ut certius statuam, hinc etiam adducor, quod quicumque Scriptores hanc dignitatem Accursio & Gaddo collatam narrant, illos Generales Humiliatorum non Magistros quidem, sed Præpositos vocant; quod appellationis genus numquam iis attributum vidimus, qui Ordini universo præessent; illos enim Magistri nomine semper designari audivimus. Itaque cum Generales Humiliatorum Præpositi illi vocantur, sic intelligere debemus, quod scilicet Præpositi ideo appellantur, quod domui primi Humiliatorum Ordinis alicui præessent; Generales vero, ex Vicarii Generalis munere illis commisso, dicantur; quod sane Scriptoribus parum in Humiliatorum historia versatis errandi occasionem præbere potuit. Quod de Accursio & Gaddo diximus, idem de B. Luca Manzolio dicendum est, quem P. Joseph Richa S. J., qui Florentinas Ecclesias egregie illustravit (a), alique nonnulli Generalem Humiliatorum Magistrum appellant. Sed de hoc alias sermo erit, ubi de Humiliatis vitæ sanctitate illustribus differemus.

(a) Chiese Fiorentine T. IV. Lez. XXVII.

DISSERTATIO V.

DE DIVERSIS HUMILIATORUM MUNERIBUS.

I. **E**Am nunc Dissertationem aggredimur, quæ tum argumenti novitate, tum varietate ipsa rerum, futura sit, ut arbitror, eruditis viris non injucunda. Enimvero cum Religiosorum hominum cœtum audimus, viros plerumque intelligimus cœlestium rerum contemplationi in primis deditos, ab hominum consortio semotos, aut de eorum salute tantummodo strenue sollicitos. At cum de Humiliatis est sermo, novum Religiosæ familiæ genus concipiamus necesse est. Quamvis enim divinis & illi rebus diligenter studerent, multi etiam sacris muneribus egregie fungerentur, non hæc tamen fuit præcipua maximæ de Humiliatis apud homines existimationis causa, sed hanc iis potissimum muneribus obeundis, quæ in Reipublicæ commerciique utilitatem redundarent, illi consequuti sunt. Nec vero hic de tertii Ordinis Humiliatis loquor. Qui enim in domesticis ædibus Laici viverent, mirum non est, artem aliquam alendæ vitæ opportunam illos exercuisse. De primi alteriusque Ordinis Humiliatis loquor, quorum quæ potissimum munera fuerint, hac Dissertatione quæremus.

II. Ac primo, cur Humiliati novum hoc vitæ genus amplexi fuerint, est disquirendum. Illis scilicet hoc propositum a primis eorundem initiis fuerat, ut vidimus, ut victum sibi manuum labore compararent. Quod ab antiquioribus tertii Ordinis Humiliatis primo usurpatum, apud Claustrales etiam deinde receptum est. Sic enim ex eorum legibus constat ab Innocentio III. primum, tum etiam ab aliis inter Romanos Pontifices comprobatis; ubi hæc habentur: *Fratres habeant hoc decretum pro cunctis,*

at acquirant cotidie victum & vestitum laboribus manuum suarum (a). Laboriosum autem hoc vitæ genus in causa fuit, cur Honorius III. aliquid de legum, quibus tenebantur, severitate cum Humiliatis remittendum existimaverit, ut ex monumentorum collectione constabit. Quam facultatem ab Honorio III. Braidensi Re-
ctori seu Prælato factam, Gregorius IX. deinde ceteris etiam Humiliatorum Prælatis communem esse jussit. Hunc ipsum manuum laborem verba illa in eorundem memoratis legibus indicare videntur: *In solis occasu dato signo intermissis operibus fratres conveniant insimul & bibant* (b). Hic enim & quotidianum laborem innui, & potum viribus reficiendis imperari videmus.

III. At vero lanæ in primis faciendæ, laneisque pannis conficiendis operam Humiliatos dedisse, nemo est qui ignoret. Hoc scilicet a vetustioribus illis Humiliatis plerumque usurpari cœptum vidimus Dissert. II. num. II. antequam regulari disciplinæ se addicerent. Postquam vero perfectius vivendi genus amplexi cœnobita incoluerunt, qui Sacris initiati non erant, alterumque constabant Humiliatorum Ordinem, huic labori vacasse, eorum nos Chronica passim ac reliqua monumenta docent. *His habitus* (ait Braidensis Chronici auctor de iisdem Humiliatis loquens) *dabatur talis, qui in eorum domibus aggregari volebant, & ad lanæ exercitium eum aliis inducebantur; & paullo post: Sic perseveraverunt usque ad susceptionem Regulæ Innocentii tertii non recedendo horis debitis a lanæ exercitio, a quo post susceptam regulam per magnum tempus non cessaverunt.* Id ipsum alterius Chronici anno MCCCCXXI. conscripti auctor confirmat; qui Monialibus etiam fuisse id proprium tradit: *Prædicti fratres secundi membri ac suæ Religiosæ post horas Canonicas . . . in claustris separatis exercebant artem lanæ pro communi commoditate.* Bossius demum in suo Chronico: *Omnes isti tam*

viri

(a) Cap. *Quod fratres de labore manuum suarum vivere debeant.*

(b) Cap. *Quid agere debeant fratres post occasum Solis.*

viri quam mulieres dabant operam exercitio lanæ, & omne lucrum deductis expensis convertebatur in ædificiis domorum, & emptionibus possessionum pro augmento Ordinis sui.

IV. Humiliatos etiam primi Ordinis lanæ vacasse ex iisdem Chronicis constat. Quamquam alia erat hujus laboris ratio. Alterius enim Ordinis Humiliati suis ipsi manibus lanam tractare, ac pannos conficere consueverant. At Humiliati primi Ordinis, quos Sacris initiatos labor hujusmodi decere minime videretur, per alios lanam faciendam curabant, quam postea certo pretio divenderent. *Isti namque, ait antiquioris Chronici auctor, non ut laboratores, sed ut mercatores pro communi commodo & non pro proprio bursello... artem lanæ exercebant. Clarius adhuc Marcus Bosfius: Isti namque sic in Sacris constituti non propterea reliquerunt lanæ exercitium, quia ipsi tamquam mercatores veraces, mercenarios multos mercede debita conducebant, qui pannos conficerent. Hancque mercantiam faciebant non pro proprio commodo sed communi; nam quidquid lucri inde proveniebat pannis pretio honesto, immo aliquantulo viliori venditis pro augmento ordinis exponebatur; & ista arte major pars domorum nostrarum, immo pæne totus ordo ab antecessoribus nostris dotatus est; sicque beati sumus nos humiliati, qui manducamus labores manuum nostrarum.* Similia habet alterius Chronici auctor. Nec vero Humiliatorum labor in Ordinis ipsius tantummodo, sed in pauperum etiam utilitatem redundabat; magnam enim fuisse veterum Humiliatorum in egenos omnes liberalitatem tradit præ ceteris æqualis gravissimusque auctor Humbertus de Romanis, quintus Ord. Prædicator. Generalis Magister, qui anno MCCLXXVI. obiit. Hic itaque de Humiliatis loquens ait: *Non enim habent possessiones nisi forte paucas interdum, sed de labore, quem exercent maxime in pannis tam mulieres, quam viri, in quibus operantur, valde fideliter vivunt, & elemosynas aliquas faciunt, & religiosos pauperes devote recipiunt.* (a).

Flo-

(a) De Eruditione Prædicat. Lib. II. Tract. I. Cap. XXXVIII. in Biblioth. PP. Vol. XXV. pag. 474. Edit. Lugdun. 1677.

Florentinos vero Humiliatos hinc commendari videbimus, quod *de labore manuum suarum vivant, non petentes elemosynas, sed dantes eas indigentibus affluenter*. Mediolanensium pariter Humiliatorum in egenos pietas tunc præsertim effulsit, cum Morimundenfi Cisterciensium Cœnobio a Papiensibus militibus an. MCCXXXVII. miserrimum in modum direpto, exules rebusque omnibus spoliati Monachi, Humiliatorum præsertim liberalitatem experti sunt; quod ex iisdem Monachis unus testatus est in excidii ipsius narratione, quam Ughellius edidit (a): *In bujus tamen humanitatis exhibitione fratres de Brevi (ita pro de Brera, ut videtur) aliis de Ordine Humiliatorum ferventiores existierunt Fratres etiam de (puncta hic inseruntur, ubi Fratrum domus esset appellanda, sed de Humiliatorum domo aliqua sermonem esse, ipse verborum contextus docet) præ alia beneficia, quæ nobis in illo necessitatis articulo contulerunt, ad induendos fratres duas nobis pecias optimi panni miserunt; similiterque fratres de Vicobuldone unam peciam miserunt.*

V. In ceteris etiam Humiliatorum monumentis plura habemus, ex quibus lanæ pannorumque opificium fuisse Humiliatis omnibus commune intelligimus. Ac primo documentum ex Canturienfis Capituli tabulario e ductum habemus, in quo an. MCCLVI. IX. Cal. August. nomine Canturienfis Humiliatorum domus, quæ *de Planella* dicebatur, tres ejusdem domus Humiliati eliguntur *ad vendendam petiam unam terre pro sanando debito ipsi domui imminenti; quod debitum dixerunt esse librarum sexagintaseptem tertiolorum, fratri andree domus humiliatorum, que dicitur domus fratris Ottatii porte Vercelline, recipienti pro rata librarum vigintiquatuor tertiolorum, quas ipsa domus planelle de intus ipsi domui fratris ottatii dare tenebantur pro pretio lane &c.* Ex quo etiam colligimus mutuuum sibi invicem auxilium Humiliatorum domos præstitisse,

quo

(a) Ital. Sacr. T. IV. de Archiep. Mediol. in Vita Gulielmi de Rizolio.

quo facilius commodiusque commercium hujusmodi exerceretur In Humiliatorum vero Constitutionibus, quæ in generalibus Comitibus editæ sunt, leges complures latas fuisse videmus, ut laboribus hisce ea, quæ Religiosum virum decet, ratione vacarent Humiliati. Itaque gravis culpæ rei dicuntur, *Qui vadunt cum asino vel jumento per terram ad deferendum . . . pannos ad folatoria (a);* gravioris vero, *Qui pannos vel alias res extra Civitatem suam, burgum, vel loca portaverit, vel portari fecerit ad vendendum (b).* Et alibi: *Negotiationem pro extranea persona facere, vel res mobiles causa vendendi emere, nisi transmutentur in statum alium nemo presumat: neque etiam mittant pannos vel alias merces seu res aliquas extra Civitatem propriam vel loca ad vendendum. De artificio autem . . . Fratres . . . rationem suis Præpositis & aliis pluribus fratribus circa Nativitatem Domini reddant, & tunc universo conventui notum fiat debitum universum (c).* Huc etiam spectat, quod in monumento Veronensi an. MCCLXXII., quod Blancolinus edidit (d), legimus: *In Domo Mercandie Fratrum Humiliatorum Sancte Marie Nove de la Glara prope Portam.*

VI. Quin etiam unum aliquem fuisse in singulis Humiliatorum domibus, qui negotiationi universæ præesset, mercatorque ideo aut negotiator appellaretur, ex iisdem Constitutionibus discimus. Inter pœnas enim, quæ iis indicuntur, qui Ordinis res quascumque alienare audeant, hæc recensetur, ut *ad Prælaturam aliquam seu Prioratum vel Canevariam aut etiam Mercationis Officium nequeat promoveri (e).* Sed nullum illustrius hujus rei monumentum, quam argenteum sigillum, quod dum novi Braidentis hujus

Col-

(a) Distinct. II. Cap. VIII.

(b) Ibid. Cap. IX.

(c) Distinct. III. Cap. II.

(d) Chiesa di Verona Lib. VI. pag. 119.

(e) Dist. III. Cap. III.

Collegii vestibuli fundamenta anno MDCCXL. jacerentur, effossum est, atque in Musæo nostro asservatur. Illud porro latinis literis ad eruditissimum Comitem Antonium Simonettam datis illustrare aggressus est Cl. Ambrosianæ Bibliothecæ Doctor, nunc Tridinenfis Præpositus Joannes Andreas Iricus. Epistolam eandem in Actis Lipsiensibus editam habemus (a). Atque quod ad literarum, quæ sigillo insculptæ sunt, interpretationem attinet, facile doctissimo viro assentior. Hæ porro hujusmodi sunt, ut ex ejusdem hic addito typo constat: S. FRIS TOMAXIMCATOIS BRAXDE. Quæ omnino ita explicari debent. S. *signum* seu *sigillum*. FRIS. *Fratris*; quæ abbreviandi forma frequentissime in veteribus monumentis occurrit. TOMAXI. Nomen Humiliati Braidensis cujusdam; rudibus enim sæculis *Tomaxi* pro *Thoma* facile usurpatum videmus. MCATOIS. *Mercatoris*, ut facile eruditus lapidum antiquorum interpretibus patet. BRAXDE denique pro BRAYDE scriptum arbitror, ut totus literarum sensus hic sit: *Sigillum fratris Tomaxi Mercatoris Brayde*. B. vero medio sigillo insculptum Braidenses ædes designare solet, quo signo & Humiliati ipsi utebantur, ut ex vetere exterioris januæ arcu patet; quoque nos etiam in præsens utimur. Itaque Humiliatos sigillis hujusmodi negotiationis causa usos hinc fuisse intelligimus, ut lanas scilicet pannosque ipsi suos obsignarent; ac fuisse apud illos, qui, quod negotiationi præesset, Mercator ideo appellaretur.

VII. Verum quod ad sigilli hujus ætatem pertinet, non possum, quin a Cl. viri sententia discedam. Primo enim statuit, non ante annum MCXXXIV. sigillum illud confectum: etenim Humiliatos S. Bernardo duce eo tantum anno regularem vivendi formam amplexos, ac Braidensem domum ab iis constructam fuisse

(a) Ad an. MDCCXL. pag. 622. ubi tamen per typographi errorem annotatur pag. 222.

fuisse arbitratur. Qua in re, quamvis S. Bernardum non fuisse hujusmodi consilii auctorem superius ostenderim, cum tamen per illud tempus alterum Humiliatorum Ordinem conflatum existimem, eruditi Auctoris sententiam sequor. At sigillum idem post annum MCLIX. confici minime potuisse arbitratur, cum eo anno, inquit, obierit S. Joannes de Meda, qui Humiliatos ad suscipienda Sacra vocatos a mercatura cessare jussit. Verum Humiliatos ipsos Sacris initiatos lanæ opificio vacasse jam vidimus. Quid? quod etiam si ultro daremus, primi Ordinis Humiliatos ab eodem abstinuisse, secundi tamen Ordinis viri, ad quos Braidensis domus, ut vidimus, pertinebat, quique Laici ut plurimum erant, ab illo certe haud abstinuerunt? Itaque sigilli hujus ætas non potest tam angustiis spatiis definiri, ut non potuisse etiam post sæculum XIII. illo uti Humiliatos arbitremur. Illud potius affirmare mihi posse videor, anno MCCCXXX. antiquius illud esse; per ea enim tempora, ut mox videbimus, Humiliati ab hujusmodi arte exercenda cessarunt. Quod si certius aliquid conjectura assequi licet, Humiliatos circa annum MCCLXXXII. hoc sigillo usos fuisse suspicor. Chartam enim eo anno conscriptam die 22. Novemb. in Collegii hujus nostri tabulario asservatam habemus, in qua inter ceteros Braidensis domus incolas *fr. Thomaxius pariarius* nominatur. Cui tamen argumento non sic innitor, ut potuisse Thomam alium memorato sigillo indicari negem.

VIII. Sed quæcumque tandem statuenda sit hujus sigilli ætas, florentis apud Humiliatos lanæ opificii certissimum illud profecto indicium est; ut mirum non sit, hac præsertim ratione Ordinem universum opibus domibusque mirum in modum auctum fuisse. Eam scilicet lana tractanda famam sibi Humiliati comparaverant, ut hac de causa a multis urbibus ultro advocarentur. Atque hac præsertim ratione in Etruriam illos invecos fuisse, monumentis haud paucis docemur. Ac Florentiæ in primis lanæ faciendæ ar-

tem Humiliatos primos exercuisse, non solum Florentini Scriptores aliique plurimi testantur (a), sed etiam ex Joannis Florentini Episcopi literis constat, 3. Id. Septemb. an. MCCLI. datis; quibus Præposito Humiliatisque S. Michaelis de Alexandria (ii enim, quod præ ceteris artem hanc callere crederentur, Florentiam acciti fuerant) concedens, ut ab Æde S. Donati, quam primo incoluerant, ad Capellam S. Lucie de S. Eusebio commearent, sic ait: *Nos itaque attendentes, quod ipsi Fratres ad Ecclesiam S. Donati ad Turrim . . . exercere non possint commode artem suam, videlicet lanificium, texere pannos, ac vendere, & alia operari, ex quibus possent percipere alimenta, cum de labore manuum suarum vivant, non petentes eleemosynas, sed dantes eas indigentibus affluenter; pro eo quod locus ille distat a civitate non modicum, unde minorem habent frequentiam civium mercatorum, deliberavimus ad eorum supplicationum instantiam illos prope civitatem reducere; ubi gratiosus poterint servire Deo, & major exhibit odor & forma (forte fama) de actibus eorundem, & latius etiam poterunt artis suæ gerere mercantiam. Quæ verba eo libentius protulimus, quo certius de piis religiosisque Humiliatorum moribus testimonium iis continetur. Ac sane Humiliatos Civibus Florentinis acceptissimos fuisse alias etiam videbimus. Jamvero Humiliatis hunc in modum Florentiam ingressis, verisimile est Pisas, Senas, Pistorium, ceterasque, in quibus domus iisdem fuit, Etruriæ urbes eadem de causa vocatos illos fuisse.*

IX. Quod autem de his Etruriæ urbibus per conjecturam statuimus, id Perusii, & Arimini contigisse, certa monumenta nos docent, quæ Cl. Joseph Comes Garampius Basilicæ Vaticanæ Canonicus, secretoque Apostolico tabulario Præfectus, vir sacræ erudi-

(a) Augustin. Florentin. Histor. Camaldul. Lib. II. Cap. XVIII. Manni Sigilli antichi T. VII. Sig. VIII. Richa Chiese Fiorent. T. IV. pag. 252. & seq. Morigia Storia delle Relig. Cap. XXIX.

eruditionis, si quis umquam, scientissimus in lucem protulit (a). Etenim anno MCCLXI. Thaddæus Comes de Montefeltro Ariminensis Prætor, atque ejusdem urbis, ut vulgo dicebant, *commune*, Humiliatos Ariminum vocaverant, ut *cum eorum Sororibus & Magistris de melioribus, qui sint in partibus Lombardie, laborarent, & facerent laborare pannos de lana cujusque generis & coloris, exceptis Scarlatis viridibus & auriferis &c.*, quæ ipsa initæ conventionis sunt verba. Qua etiam de caussa, ut auctor idem animadvertit, locus iisdem Arimini designatus ad S. Matthæi ædem, cui proxima erat *gualcheria* & molendinum; atque in Ariminensibus statutis anni MCCCXXXIV. cautum fuit, ut sororibus Humiliatis jus fervaretur *della gualchiera del luogo detto dei Frati Umiliati*. Enimvero Ecclesiam S. Matthæi Cl. auctor deprehendit in veteribus monumentis sitam dici *intra muros Civitatis super Turrim de Muschetto* (intra) *Apesam & Gualcheriam*. *Gualcheria*, seu *gualchiera* quid sit, mox videbimus. Perusini vero cum anno MCCLXXIX. statuta sua conderent, id decreverunt: *Quod Potestas & Capitaneus debeant dare operam efficacem, quod Fratres Humiliati, qui faciunt pannos in Lombardia, debeant ad civitatem Perusii proficisci, & quod ibi Fratres drappariam faciant &c.* Illud vero hic animadvertendum, Insubres Humiliatos præsertim in lana facienda, ut videtur, excelluisse, qui undique ad hunc laborem, ut peritissimi artifices, evocarentur.

X. Illud autem, quod proxime recitavimus, *gualcheria* nomen nos admonet, ut quid Humiliati in pannis conficiendis præstarent, enucleatius evolvamus. Vox nempe est ab Itala voce *gualchiera* deducta, quæ sic a Florentinis Academicis definitur: *Edificio, gli ordigni del quale mossi per forza d'acqua rassodano i panni* (b). Ex quo constat, non illud unice fuisse Humiliatorum pro-

(a) Memorie della B. Chiara da Rimini Dissert. XVI. num. I.

(b) Vocabolario della Crusca ad vocem *Gualchiera*.

prium, ut pannos conficerent, sed ut eosdem densandos perpoliendosque curarent. Enimvero in eorundem Constitutionibus molendinorum mentio occurrit interdum; quæ illa scilicet fuisse videntur, quæ in mediæ ævi monumentis *Molendina Fullonaria*, seu *Molendina ad pannos* vocantur (a). Gravis itaque culpæ reus in Humiliatorum Constitutionibus dicitur, si quis *sine socio fratre ad grantias seu molendina permanferit, & qui mulieres intra domum Molendinorum vel Grantiarum intrare permiserit* (b). Videntur tamen molendinorum etiam ad triticum ceterasque fruges molendas curam Humiliati suscepisse, ut iis scilicet hominibus præessent, quibus molendarum frugum labor incumberet. Id enim, ni fallor, memoratæ Constitutiones eodem loco indicant his verbis: *Qui vadunt cum asino vel jumento per terram ad deferendum bladum ad molendinum vel pannos ad folatoria*. Sed clarius adhuc id constat ex Bononiensibus Commentariis MSS., qui vulgo *Memoriali del Comune* appellantur, quod omnes Bononiæ initi contractus referri in illos summatim consueverant. In illis porro ad annum MCCLXX. hæc habentur: *Fr. Johannes de Ordine Humiliatorum de Burgo Lamarum, qui nunc est pro communi Bononiæ ad custodienda Molendina*. Sed jam ad lanæum Humiliatorum opificium revertamur.

XI. Adeo videlicet Humiliatorum fama hac re percrebuit, ut in Siciliam ipsam lanæ faciendæ causa evocarentur. Placet rem hanc universam, multis hætenus tenebris involutam, fusius aliquanto explicare, quod ad veterum Humiliatorum gloriam haud parum conducat. Ac primo Braidensis Chronici verba sunt proferenda, quibus tota rei series evolvitur. Sic itaque habet: *A quo (lanæ opificio) per magnum tempus non cessaverant, attentis nonnullis*

(a) V. de Cange Glossar. M.d. & Inf. Latine. T. IV. col. 824. Edit. Venet. 1739. ad vocem *Molendinum Fullonarum*.

(b) Distinct. II. Cap. VIII.

nonnullis partibus per me visis jam pluribus annis elapsis, inter nobilem Corradum de Lancea de Castro Mainardo militem Magistrum Portulanum Siciliae pro parte Serenissimi Regis Federici tertii, & Religiosum fratrem Danielelem de Braida de Ordine Humiliatorum pro parte Magistri generalis, & totius Ordinis praedicti; videlicet, quod ipse frater Daniel, nomine quo supra, debebat ire cum aliquibus ex fratribus dicti Ordinis aptis & numero necessario ad exercendum in civitate Panormi ministerium pannorum de lana, & praenominata serenitas debebat concedere perpetuo eidem Ordini Palatium Sellariorum, ubi currere consueverat aqua, & expendere in reparatione dicti palatii untias ducenas auri, & multa alia; dummodo a tunc inde dicti fratres irent ad habitandum in urbe Pavorini (ita pro Panormi) pro ministerio pannorum lanae exercendo &c. ut patet in litteris Serenissimi Regis, cum sigillo suo secreto datis Caciae anno Domini 1309. die 26. Novembris Indictione octava. Haec porro eadem, quamvis brevius, alterius Chronici auctor narrat; quorum deinde testimonio Cll. Sormanus (a) ac Julinius (b) usi sunt. Haec Chronicorum verba cum Puricellius legisset, quo tempore totus erat in Humiliatorum monumentis undique conquirendis, lapidem omnem movit, ut rem diligentius investigaret. Itaque in illius schedis, quae in Ambrosiana Bibliotheca asservantur, plura huc pertinentia invenimus, epistolas nempe aut Puricellii ipsius, quibus, quae in hanc rem facerent, ab amicis exquirat, aut amicorum ad Puricellium responsa. Ac primo quidem visa est spes aliqua Puricellio affulgere. Epistolam enim Antonini de Amico, viri inter Siculos eruditione clarissimi, vidi XIII. Calend. Decemb. an. MDCXXXVIII. datam, qua Fridericum hunc Regem de lanae commercio fuisse in primis sollicitum refert, seque in quibusdam adversariis suis, quibus plurima hac illac a se lecta digesserat, verba

(a) Storia degli Umil. pag. 122.

(b) Memor. di Mil. T. VIII. pag. 585.

verba hæc invenisse: *Friderici Regis privilegium, per quod conceditur urbi Panormitanæ facultas conficiendi pannos de lana cum multis franchitiis, prout in ipso privilegio, mediante persona Ala-franchino Galli Januens. Privil. 49. fol. 34.* Privilegii hujus exemplar, ex quo forte aliquid lucis afferri posset, se conquisturum Antoninus scribebat. Sed quisnam hujus inquisitionis exitus fuerit non video: ego certe privilegium ipsum in Puricellii schedis haud reperi. Addebat vero Antoninus certa apud Siculos Humiliatorum monumenta non superesse: Sanctimonialia tamen esse Messanæ nonnullas, quæ laneis albisque vestibus induerentur, Pœnitentes appellatas: has forte Humiliatas olim fuisse: censere tamen plerisque, illas ad Canonicos Regulares potius pertinere. At schedulam deinde aliam in iisdem Puricellii adversariis comperi ad illum e Sicilia missam, qua illi nunciabatur, Humiliatos numquam omnino in Sicilia fuisse: Lanæ vero quos vocant Consules interrogatos, num quid in veteribus suæ artis monumentis de Humiliatis invenissent, risu interrogationem hanc excepisse, nihilque unquam se audisse de hujusmodi hominibus testatos fuisse.

XII. Itaque Humiliatos numquam in Siciliam penetrasse arbitror. At vere ne illud saltem a Chronicorum auctoribus referri dicemus, quod superius commemoravimus? Fieri enim potuit, ut quæ mutuo consensu sancita hinc inde fuerant, quacumque tandem de causa, ad exitum non perducerentur. Ac nonnulla quidem sunt, quæ chartæ ab iis scriptoribus memoratæ fidem minuunt. Nec me movet Indictio VIII., quæ non anno MCCCIX. sed anno sequenti MCCCX. congruit; potuit enim (cum dies 26. Novembris apponatur) Constantinopolitana, ut ajunt, indictio annotari, quæ Kalendis Septembr. præcedentis anni initium ducebat; quamque revera in Neapolitano regno usurpatam interdum fuisse, evincit Cangius (a); ut proinde Indictio VIII., quæ
solum

(a) Glossar. Med. & Inf. Latin. T. III. col. 1325. Edit. Ven. 1738.

solum anno MCCCX. conveniret, apud Siculos jam a Kalend. Septembr. anni MCCCIX. in usu esset. Levius illud etiam est, quod *Cachia* urbis nomen, qua literæ consignantur, numquam in Siculis Scriptoribus invenias; librarii enim mendo tribui id potest, qui *Cachia* pro *Catania* scripserit, ut *Pavorini* semel pro *Panormi* scripsit. Sed gravius multo illud quod *Conradus de Lancea*, cujus sæpe mentio in historiis Siculis occurrit, siquidem vere ea, quæ audivimus, ab Humiliatis scribantur, adhuc anno MCCCIX. vixisse dicendus esset. At ille, ut *Nicolaus Specialis* æqualis auctor testatur (a), jam obierat, antequam *Jacobus Aragonum Rex*, ac *Friderici Siculi* frater idem atque hostis Italia relicta sese in Aragoniam reciperet. At vero hoc anno MCCXCIX. contigisse & *Siciliæ Chronicon* (b), & auctores alii testantur (c). Itaque decem annis saltem ante has literas datas *Conradus* obierat. Nihilominus totam hanc rem ex integro ab Humiliatis confictam difficile adducor, ut credam. Hujusmodi enim monumentorum suppositio tunc fere fieri consuevit, cum aliquid utilitatis ex suppositione ipsa sperare licet. At vero quid potuerint confictis hisce literis spectare Humiliati, non video. Itaque & sinceras arbitror, & posse omnia aliquomodo conciliari existimo. Animadverto enim *Chronici* Scriptorem sic loqui: *attentis nonnullis partibus . . . inter nobilem Corradum de Lancea &c.* Tum subdit: *ut patet in literis Serenissimi Regis . . . datis . . . anno Domini 1309.* Potuit itaque ante annum MCCXCIX. a *Conrado* cum *Braidentibus* Humiliatis tractatus de iisdem in *Siciliam* advocandis iniri; tum deinde causa aliqua, ac forte *Conradi* ipsius obitu intercedente, differri; atque iterum anno MCCCIX. a *Friderico Rege* renovari, qui literis suis potuit utique eorum memoriam revocare, quæ inter

Conradum

(a) *Histor. Sicul. Lib. IV. Cap. XIV. Vol. X. Script. Rer. Ital.*

(b) *Cap. LXI. Vol. X. Script. Rer. Ital.*

(c) *V. Murator. Annal. d'Ital. ad eumd. annum.*

Conradum atque Humiliatos acta olim fuerant; quamvis deinde ne tunc quidem, quacumque tandem de causa, res ad exitum deducta fuerit. Quod si hinc dubitandi ratio alicui suboritur, quod Fridericus, qui anno MCCCIX. in Sicilia regnabat, III. appellatur, qui secundus revera erat; tolletur illa omnino, si Fridericum II. Cæsarem regnasse antea in Sicilia animadvertat; qui cum primus hujus nominis inter Siciliae Reges esset, secundus vero inter Cæsares, & hac plerumque appellatione uteretur, factum hinc est, ut Fridericus hic illius successor tertius a nonnullis diceretur, cum revera secundus nuncupandus esset.

XIII. Hæc habuimus, quæ de Humiliatis lanæ faciendæ causa in Siciliam evocatis proferremus. Atque utinam illi laboriosum hoc industriumque vivendi genus numquam neglexissent. Non enim a vetere paullatim disciplina, Patrumque suorum exemplis degeneres, eo denique devenissent, ut vix posse illos ad Christianæ pietatis instituta revocari Romani Pontifices arbitrarentur. At cum se divitiis domibusque mirum in modum auctos viderent, a labore sibi aliquando cessandum esse duxerunt, ut iis bonis per otium fruerentur, quæ diuturno sudore comparaverant, ut Chronici antiquioris auctor testatur; ex cujus verbis colligimus, Humiliatos ad annum usque MCCCXXX. circiter lanæ vacasse; Varienses tamen Humiliatos antiquum morem, dum Chronici auctor scriberet, servasse; qua in re tamen diu ne perseveraverint, ignoro. Enimvero, quod ad reliquos Humiliatos pertinet, non solum post annum MCCCXXX., sed ne post annum quidem MCCC. vix monumentum ullum occurrit, quo hujusmodi opificium commemoretur. Sed jam ad alia Humiliatorum munera progrediamur.

XIV. Cum enim hac lanæ faciendæ, pannorumque contendendorum arte Humiliati celebrarentur, ac plurimum viderentur prodesse Reipublicæ, visum est e se fore, si alia etiam munera iis committerentur, quæ integros spectatæque fidei homines, ac de
publica

publica tantum utilitate sollicitos requirerent. Hinc anno MCCXLVIII. Bonifacius de Sala Mediolanensis Prætor, Corio teste (a), legem tulit, ut in publicas tabulas eorum nomina referrentur, qui Mediolanensi Communitati, ut aiebant, quidpiam deberent; quarum deinde exempla apud Braidenses Humiliatos asservarentur. Similia de Novocomensibus Humiliatis Benedictus Jovius (b) refert, qui etiam addit, eorum omnium curam Humiliatos gessisse, ex quibus commercii integritas penderet: *Per tempora*, inquit, *Reipublicæ Comensis Fratres Regulares, & præsertim Ordinis hujus (Humiliatorum) ponderum & eorum officiorum, per quæ fraudes artificum inhiherentur, curam habebant: bona, quæ creditores a debitoribus auferebant, Fratribus Rondenarii credebantur; pecuniæ, quæ tuto exolvi non possent, apud ipsos deponerentur.* Hieronymus Gilius etiam in Senensi Diario, ubi Magistratum publicis redditibus præfectum commemorat, diu publicam eorumdem reddituum administrationem apud Religiosos viros, atque apud Humiliatos præsertim & Cistercienses fuisse ait, ex quo, addit, satis constat, quanta esset apud Senenses hujusmodi hominum fama, quibus munera hæc illi committerent, quod etiam hinc colligi subdit, quod Fr. Dominicus quidam ex Ordine Humiliatorum delectus fuit anno MCCXCIII., qui, dum Paganici in Etruria Castrum construeretur, ædificationi ipsi operisque præesset (c). Alexandriæ pariter, Ghilino teste (d), cum de Bormidæ aquis dividendis lex lata esset anno MCCCCXCII., Humiliatis id negotii datum est, ut eos eligerent, qui legis executionem urgerent. Similia præterea Humiliatis Casalensibus commissa fuisse monu-

Y

mentis

(a) Hist. di Mil. ad eumd. an.

(b) Hist. Patriæ Lib. II.

(c) Diario Sanese P. II. pag. 229. V. etiam ejusdem Emendationes ad calcem I. partis ejusd. Diarii ad diem 31. Maji.

(d) Annali d'Alessand. ad an. 1492. num. 3.

mentis docemur, quæ Historiæ suæ MS. Casalensis S. Evassii Ecclesiæ Præpositus Benedictus Collius inseruit, quæ hic proferimus: 1276. Indiæ. 4. die Ven. 13. Martii: *Jacobus de Morzano* Judex & Vicarius Martini Aviani Potestatis Casalensis, præsentibus & consentientibus Joanne Cane, & Guillelmo Roba Consulibus Militum & Populi Casalis, Fr. Guillelmum de Leventino ex Ordine Fratrum Humiliatorum constituit super administratione & gubernio Laborerii Ecclesiæ S. Evassii, eumque de domibus, vineis, terris & possessionibus ad idem Laborerium pertinentibus, cum omnimoda auctoritate & bayla locandi, permutandi, vendendi, & exigendi nomine Communitatis Casalensis, investivit. Ibiq; incontinenti Fr. Albricus ex eodem Ordine Humiliatorum, qui antea ad prædicti Laborerii regimen fuerat a Casalensi Capitulo deputatus, domos omnes cum sediminibus, vineis, decimis, pecuniis, rebusque aliis ad Laborerium ipsum spectantibus eidem Fr. Guillelmo consignavit. Actum Casali in Palatio Domini Episcopi Vercellensis præsentibus testibus Gabrono & Petro servitoribus communis. Anno vero MCCCV. in eodem munere Guillelmum hunc confirmatum videmus: 1305. die mercurii 17. octobris: Benzadanus de Sancto Nazario Potestas Casalensis de expresso consensu Consulum, Militum, & Populi in pleno & generali Consilio administrationem laborerii Sancti Evassii Fr. Guillelmo de Leventino, qui usque de anno 1276. hujusmodi laborerium per manus prædictæ Communitatis susceperat, disponendum cum omnimoda potestate commisit. Interfuerunt Aycardus de Curte, & Ruffinus de Nova, & Antonius de Pulia testes. Refert porro ejusdem Historiæ MS. auctor gravissimas hac de causa controversias inter Casalensis Ecclesiæ Capitulum, & ejusdem urbis Commune excitatas fuisse; cum utrumque administrationis hujusmodi jus, illiusque, cui liberet, committendæ arbitrium sibi vindicaret. Sed hæc ab instituto nostro aliena. Fateor quidem ex Casalensibus hisce Monumentis, atque etiã ex allatis Giliï verbis non satis constare, ad tertium ne an vero ad alterum Ordinem Humiliati, qui in iis commemorantur, spectarent. Sed cum aliis

aliis monumentis doceamur, munera hujusmodi secundi, atque interdum etiam primi Ordinis Humiliatis fuisse commissa, probabiliter statuere posse videmur, ad alterutrum hos etiam pertinuisse. Illud autem profecto ad primi Ordinis Humiliatos pertinuit, quod ex charta an. MCCCXVII. Florentiæ apud Joannem Baldovinettum servata colligimus; in ea enim, ut ad me scripsit alias laudatus Cl. Dominicus Maria Mannius, vexillifer Justitiæ, & Priores Artium, ut ajunt, Jacobo Ord. Humiliatorum mœnium Florentiæ constructioni præfecto facultatem faciunt lavacri ad Molendinorum Portam instaurandi, quo Humiliati laneis pannis lavandis uterentur.

XV. Quid? quod interdum armatas ipsas copias Humiliati sequebantur, ut sumptuum, quotquot ad bellum gerendum requirerentur, rationem haberent? Etenim Cl. P. Ludovicus Luchius Abbas Ord. S. Benedicti in veteribus Brixie statutis decretum hoc sæculo XIII. exeunte editum, atque his conceptum verbis legisse se, narrat (a). *Quod duo fratres religiosi de domibus humiliatorum vel ecclesie sancti luce (hæc porro ad primi Ordinis Humiliatos pertinebat) mittantur pro communi brixie in quemlibet exercitum faciendum pro communi brixie, qui recipiant denarios omnes, de quibus debent fieri expense in quolibet exercitu, & faciant ipsas expensas, & sciant scribere ipsi fratres, vel aliquis eorum, ita quod scribant illas. Nec vero est quod miremur, novum hoc munerum genus Brixienfibus Humiliatis demandatum fuisse, cum secundi Chronici auctor testetur, Humiliatos in quamplurimis civitatibus Lombardia exercuisse officium Canerariæ circa monitiones Civitatum; & hoc non per vadum (forte modum) tributi ad officium accedebant, sed ex confidentia claves monitionum dabantur, scilicet Prælo Breræ pro Communi Mediolani, Prælo Domus Cumensis pro Commune de Cumis, Præposito S. Marci Tertone pro ejusdem commune, & sic dico*

(a) Monumenta Monast. Leonensis pag. 83.

in pluribus aliis Civitatibus. Hæc Chronici auctor; quo loco duæ potissimum voces sunt explicandæ; quid scilicet *Canevaria*, quid *Munitio* significet. Et *Canevaria* quidem a *Canevario* ducitur, qui, ut *Cangius* exemplis allatis probat (a), custodem arcæ publicæ, seu ærario præfectum significat. *Munitio* autem, eodem *Cangio* teste (b), generis cujuscumque annonam ac cibaria denotat.

XVI. Utrumque autem munus *Humiliatos* exercuisse non ex allatis tantum *Chronici* verbis, sed etiam ex veteribus monumentis colligimus. Ac primo veteris chartæ apud se ipsum asservatæ fragmentum ad nos misit, quem jam laudavimus, *Novariensis* *Canonicus* *Joannes Baptista Bartolus*, ex qua *Canevarii* munus in *Novariensem* *Humiliatum* collatum fuisse eruimus: *Anno Dominice Incarnationis milesimo ducentesimo quinquagesimo octavo Indictione prima existente Potestate Novar. D. Rocco de Strata... die lune 11. exeunte Februario. In Pallatio communis Novarie In presentia Gulielmi Bollini, Ugonis Balliotti, Joannis de Archamar (ita), Guidonis de Alferio, & Vercelli de Gandulfo, & Jacobi de Petrorio Consulium Justitie Novar. Comes Gullielmus & Comes Guido fil. quondam alterius Guidonis de Blandrate &c. fuerunt confessi se se recepisse & habuisse a Fratve Olrico de Sancto Symeone Canevario Communis Novarie, vice & nomine Communis Novar. libras quinque millia sexcent. Imper. &c. Domum porro S. Simonis primi Ordinis Humiliati Novariæ incolebant. Florentiæ etiam eandem sæpe Humiliatis curam traditam fuisse novimus. Ita *Joannes Villanus*: *Camerlinghi della pecunia* (quæ vox apud Florentinos idem sonat, ac pecuniæ publicæ præfectos (c)) *fecero i Frati Religiosi della Badia di Settimo, e d'Ognissanti* (qui postremi *Humiliati* erant) *di sei**

in

(a) Glossar. Med. & Inf. Latin T. II. col. 121. Edit. Ven.

(b) Ibid. T. IV. col. 1040.

(c) V. Vocabol. della Crusca ad vocem *Camarlingo*.

in sei mesi (a). Hanc ipsam vero dignitatem annis MCCCXX. & MCCCXXIX. in Humiliatos collatam fuisse testatur P. Joseph Richa S. I. (b). Masinus pariter Ord. Humil. *Camerarius Communis Senensis an. 1316.* memoratur a CII. PP. Mittarelli & Costadoni (c). Alexandriae etiam jam ab anno MCLXXXIX. publico decreto edictum fuisse, Ghilinus scribit (d), ut singulis annis ex Humiliatis deligeretur, eorumdem Præposito assentiente, publicus ratiocinator, cui etiam liceret Civium conciliis interesse. Hanc vero operam, ut pecuniæ scilicet reddituumque curam gererent, non Reipublicæ tantum, sed singularibus etiam personis præcipua aliqua dignitate spectandis, præstitisse Humiliatos interdum, monumento docemur, quod primus in lucem Lucas d' Achery protulit (e) sic inscriptum: *Instrumentum de Confessione Domini Cardin. Mediolanensis Citramontani* (Simon de Borfano hic fuit Cardinalis & Archiepiscopus Mediolanensis, qui schismate inter Urbanum VI. & Clementem VII. Pseudopontificem exorto, hujus partes sequutus est, de quo Saxium consule (f)) *in mortis articulo facta in Civitate Nicæ 26. Augusti 1381., qua constat Urbanum VI. non fuisse legitime electum.* In hoc enim, ubi hujus confessionis testes recensentur, hæc habentur: *Coram D. Fratres Petro de Alzate, Ordinis Humiliatorum, & Præposito domus S. Mariæ de Brayda Mediolanensi Camerario meo.* Neque enim vox illa *Camerarius* videtur hoc loco Cubiculi custodem significare, sed, quo sæpe sensu illam usurpari animadvertit Cangius (g), censuum & reddituum curam gerentem.

XVII.

(a) Lib. VII. Cap. XVII.

(b) Chiese Fiorentine T. IV. Lezione XXV.

(c) Annal. Camaldul. T. V. pag. 373.

(d) Annal. d'Alexandria ad an. 1189. num. 4.

(e) Spicileg. T. I. pag. 766. Edit. Paris. 1723.

(f) Series Archiep. Mediol. T. III. pag. 825. & seq.

(g) Glossar. T. II. col. 78. Edit. Ven.

XVII. De annonæ vero administratione Humiliatis commissa illa mihi intelligenda videntur, quæ Muratorius ex Instrumento Mutinensis Reipublicæ anni MCCLX. protulit (a): *Frater Albertonus de Ordine Fratrum Humiliatorum Massarius generalis Communis Mutinæ*. Massarius enim videtur hic eo sensu accipiendus, qui tertius in Maurina, qua utimur, Cangii editione numeratur (b), ut idem sit nempe ac *administrator seu dispensator*; quod munus Clarævallenſibus etiam Parmenſibus Monachis commiſſum interdum fuiſſe ex Parmenſi Chronico apud eundem Cangium videmus. Sed clarius adhuc ex Florentino monumento hoc ipſum conſtat, quod cum aliis quamplurimis noſtro huic operi perficiendo ad nos tranſmiſit Dominicus Maria Mannius. Illius hoc eſt initium, quod ſolum ad rem noſtram hic facit: *Coram vobis religioſis viris Fratribus Pagii Ferri de Florentia Camerlingo Communis Florentie, & Jacobo Berti de Florentia ad gubernandum frumentum, quod pro dicto communi Florentie conducitur deputato, Ordinis Fratrum humiliatorum de conventu omnium Sanctorum de Florentia, tamquam Cam. pub. & authenticis perſonis &c. anno milieſimo trecentefimo vigefimo ſecundo indiſtione ſeſta die 17. menſis novembris ſecundum curſum Florentinum. Alexandria vero arcis ipſius turriumque cuſtodiam conceditam Humiliatis fuiſſe Ghilinius narrat: *Conſegnarono al Prepoſito loro una chiave di ciaſcheduna delle rocche della loro Città, acciocchè ſenza ſuo conſenſo non ſi apriffero* (c).*

XVIII. Qui munera hujusmodi exerceri ab Humiliatis conſueviſſe viderit, facile ſuſpicetur, fuiſſe illos legibus ita fuiſſe inſtitutos, ut iis potiffimum fungerentur. At ſi lanæ pannorumque opificium excipias, non ſolum nullis illi legibus cogebantur, ut muneribus hiſce vacarent, ſed ne eadem Humiliatis imponerentur,

(a) Antiquit. Ital. T. V. col. 390.

(b) Gloſſar. T. IV. col. 555. Edit. Ven.

(c) Annali d'Aleſſand. ad an. 1189.

rentur, diu Pontifices obstiterere. Itaque plures habemus Innocentii IV. literas huc spectantes, quas suo loco edemus. Ac primo binas habemus eodem anno, eodemque die datas, nempe VII. Id. Jun. an. MCCXLVII. alteras ad Mediolanensem Archiepiscopum, ad Humiliatos ipsos alteras, quibus conqueri Humiliatos narrat, *quod potestates & vectores civitatum, castrorum, & aliorum locorum Lombardie fratres suos primi, secundi, & tertii Ordinis frequenter ad exercenda secularia Officia pro sua voluntate compellunt, in ejusdem Ordinis, nec non suarum domorum, quarum negotia propter hoc coguntur omittere, præjudicium & gravamen.* Itaque mandat, ne quis Humiliatos imposterum hujusmodi muneribus distineri velit. At Mediolanensi provincia per id tempus Friderici II. bellis turbata, cum omnia armis ferrent, Pontificis Lugduni commorantis epistolæ parum Humiliatis in Insubria profuerunt. Itaque cum alia iterum atque alia munera, quæque Religiosos viros minus decerent, ac laboris & periculi plena, Humiliatis imponerentur, fieri hinc cœpit, ut molestiæ hujus vitandæ causa ex iisdem nonnulli ad alios Religiosos cœtus confugerent. Aliis ergo literis Lugduni XIV. Cal. Februar. an. MCCXLIX. ad Braidenses Humiliatos datis, Innocentius se accepisse retulit, *quod cum tam a legatis Sedis Apostolice, quam Communi Mediolanensi hoc precipue adversitatis tempore nonnullis de fratribus (Humiliatis) diversa officia committantur, eorum aliqui, ut ipsa valeant evitare, ad alias religiones se transferunt Ministri sui non petita licentia vel obtenta.* Id vero ne imposterum fiat, Pontifex mandat; ut nemini scilicet, Pontificis aut Generalis Magistri facultate non impetrata, ab Humiliatis ad Religiosos alios cœtus transire liceat. Verum cum iisdem interea muneribus adhuc vexarentur Humiliati, anno MCCLI. Romam rediens Innocentius, cum Mediolanum venisset, querelis hac de re iterum ad illum delatis, literas suas ad Mediolanensem, Brixensem, ac Papiensem Antistites dedit XII. Cal. Sept. ex quibus novum etiam muneris genus Humiliatis creditum

ditum videmus. *Nos, inquit Pontifex, eorum supplicationibus inclinati, ut fratres primi & secundi Ordinis eorum communia negotia civitatum vel aliquorum locorum exercere, vel pedagia colligere minime teneantur eis duximus indulgendum.*

XIX. At quæcumque fuerit illorum Præfulum in Pontificiis mandatis exequendis diligentia, nihilo melior effecta est Humiliatorum conditio; quin immo non iisdem modo, sed vilioribus adhuc muneribus fungi illi jubebantur; ut scilicet ad ipsas urbis portas consistentes frugum, quæcumque inveherentur, mensuram ac pondus exquirerent; cumque illi negarent licere sibi hujusmodi operam Reipublicæ præstare, vi nihilominus ad hæc munera compellebantur. Hæc scilicet ex aliis Innocentii literis intelligimus ad Mediolanensem Archiepiscopum paullo post datis, Brixia scilicet X. Cal. Octob. MCCLI., quas jam Cl. Julinius in lucem emisit (a). Iis porro delatum ad se fuisse refert, *quod Potestas & Comune Mediolanen. Fratres Primi & Secundi Ordinis Humiliatorum Officia publica seu Comunitatis gerere, ac exigere pedagia, & ad Portam Civitatis stare, ut blada & farinam ponderent seu mensurent per captionem bonorum suorum, & per inhibitionem, quod homines mercimonia cum ipsis non exerceant, neque molant in mollandinis eorum pro sua voluntate compellunt.* Itaque Archiepiscopum iterum monet, ut Humiliatos ab hisce injuriis strenue vindicet, eosque hujusmodi muneribus exerceri haud sinat: quod si ille hac in re negligentem se præbeat, Modoetiensi Archipresbitero se in mandatis dedisse ait, ut illum *ad id monitione premissa auctoritate Pontificia appellatione remota compellat.* Sed & hunc Innocentii conatum irritum cecidisse, ejusdem nos literæ docent anno insequente III. Id. August. ad Novariensem Episcopum datæ, cui, novis acceptis Humiliatorum hac de re querelis, mandat ut *Mediolanensem Potestatem & Comune, quod ab eorumdem fratrum super premissis*

(a) Memor. di Mil. T. VIII. pag. 92 & 664.

missis compulsionē ac molestationē omnino desistant, monitione premissa, per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellat. Verum cum hac de causa plurimas Humiliati molestias, ac damna plurima paterentur, tandem Innocentius idem literis ad Generalem Humiliatorum Magistrum Romæ Idib. Decemb. anno MCCLIII. datis, Magistri ipsius arbitrio permittit, ut in his muneribus suscipiendis ita se gereret, prout suorum incolumitati simul atque honestati expedire arbitraretur.

XX. Vidimus in allatis Innocentii literis hæc præcipue muna commemorari, pedagiorum collectionem videlicet, & ad urbium portas custodiam, nè quid fraudis in invehendis frugibus adhiberetur. Quæ non ex Pontificiis tantum literis, sed ex aliis etiam monumentis constant. Id ipsum enim Alexandriae etiam fieri consuevisse Ghilinus narrat (a): *Vollero ancora (Alexandrini Cives) che Umiliati fossero i pedaggieri, che riscuotevano il pedaggio delle porte pubbliche della Città, e del Ponte del Tanaro, i quali erano dal Preposito eletti di sei in sei mesi.* In Mutinensibus pariter statutis an. MCCCXXVII. hæc haberi Muratorius refert: *Frater qui colligit pedagium Stratae pro Communi Mutinae (b);* ubi quamvis ejus cætus frater ille fuerit, non indicetur, probabile tamen est, quod Humiliatorum proprium alibi fuit, Mutinae etiam fuisse. Generatim vero de Mendicantibus, ut vocant, ait ibidem Muratorius: *In Mutinensi Republica adhibitos fuisse eodem sæculo XIII. & subsequenti XIV. fratres Mendicantes ad follicillorum vectigal, & reliqua tributa colligenda, & ad signandas mensuras grani, sive frugum, vini & olei, stateras &c.,* quibus postremis verbis ea confirmantur, quæ superius ab Innocentio referri audivimus, Humiliatos scilicet interdum ad urbium portas stare iustos, ut fraudes in invehendis mercibus prohiberent; quo etiam spectasse videtur Benedictus

Z

diæus

(a) Ann. d'Alessand. ad an. 1189. num. 4.

(b) Antiquit. Ital. T. V. Col. 390.

dictus Jovius, cum Humiliatos *ponderum & eorum officiorum*, per quæ *frandes artificum inbiberentur* curam habuisse refert, ut jam vidimus.

XXI. Hæc fere sunt, quæ Humiliatis commissa fuisse Reipublicæ caussa ex veteribus monumentis colligimus. At Hieronymus Borfierius hanc etiam laudem Humiliatis tribuit, quod Artificum Collegia, quæ vulgo *Badie* vocantur, Mediolani instauranda curaverint (a). Quod ego fieri potuisse non inficior; at vellem, Borfierius monumento aliquo opinionem suam confirmasset. Quod vero Helyottus (b), aliique nonnulli referunt, pannos quoque auro argentoque intertextos confici ab Humiliatis consuevisse, id falso dici omnino existimo. Sicuti enim lanæ pannorumque ex lana confectorum frequens in Humiliatorum monumentis est mentio, ut vidimus, sic numquam aliud hoc pannorum genus in iisdem commemoratum vidi. Sed de iis Humiliatorum muneribus, quæ in Reipublicæ commerciique utilitatem redundarent, satis. Nunc alia aggrediamur eorundem munera, quæ magis Religiosos viros decere videbuntur.

XXII. Ac primo hospitalium domorum, seu quæ ægrotis, seu quæ adventis alendis paterent, curam Humiliatis commissam, haud raro videmus; ac frequentius quidem iis, qui ad tertium; interdum tamen iis etiam, qui ad primum alterumve Ordinem pertinerent. Itaque ut, quæ eodem spectant, uno intuitu conspicienda proponamus, de iis etiam hospitalibus domibus hoc loco sermo erit, quæ tertii Ordinis Humiliatis fuerunt concredita, eo magis, quod qui illarum curam gerebant, claustralis quoddam vitæ genus videntur duxisse, voto etiam aliquo, ut ex mox proferendo documento constabit, obstricti. Jamvero Modocienses tertii Ordinis Humiliati ante omnes occurrunt. Ædes scilicet

(a) Supplem. alla Nobiltà di Mil. Cap. IV.

(b) Hist. des Ordr. Relig. T. VI. Cap. XIX.

licet adhuc Modoetiæ superest, (locum pium Convenii dicunt) illa ipsa, quam altera Dissertatione commemoravimus, quamque S. Bernardi & effigie & nomine designari diximus. Pauperum inopiæ sublevandæ statuta est illa; eidemque publicum Nosocomium, quod pariter a S. Bernardo nomen obtinuit, obnoxium est, ut Convenii administratores iidem & Nosocomio præsent. Utrumque porro ad Humiliatos tertii Ordinis olim pertinuit; atque ipsum Convenii nomen, quo designatos fuisse primis temporibus Humiliatos vidimus, facit, ut hospitalium domorum, quotquot commissæ illis fuerunt, hanc omnium antiquissimam arbitrer. Ac dolendum sane est seu ætatis vitio, seu quacumque alia de causa, pauca ibi superesse prisorum temporum monumenta. Cum enim singula lustrarem, nullum antiquius aîno MCCLV. 20. Decemb. occurrit, quo Petrus quidam Rubeus vendit *fratri Jacobo Ministro & Canevario Convenii tertii Ordinis Humiliatorum terre Modoetie perticas septem in territorio Liffoni*; & rara etiam post hunc annum inveniuntur. Unius fragmentum placet hic afferre, an. MCCCXCVI. 14. Augusti: ex eo enim & Convenii & Nosocomii administrandi forma colligitur. Hæc itaque ibi habentur: *Convocato . . . capitulo fratrum domus conventii tertii Ordinis humiliatorum de modoetia mediolanen. diocesis in domo fratrum hospitalis sancti bernardi de modoetia, quod hospitale sancti bernardi est immediate subiectum dicte domui conventii tertii Ordinis humiliatorum de modoetia, & communi modoetie, de mandato & in presentia religiosi viri fratris stefanini de brozago ministri dicte domus dicte conventii, in quo . . . aderant . . . cum eo fratres symonetus de sondri, & bombonus de adrardis ambo fratres & professi dicte domus, qui sunt major & sanior pars . . . ymo verius totum & integrum capitulum dicte domus . . . ibi frater Johanolus de carugo minister dicte hospitalis sancti bernardi de modoetia, attendens quod ipse frater Johanolus non est idoneus nec sufficiens regimini . . . dicte hospitalis propter suam senectutem . . . resignat in manibus dictorum ministri . . . ministerio*

dicti hospitalis &c. Eodem anno ac die, cum vacaret hospitale *santi bernardi*... per resignationem sponte factam per fratrem *Johanolum de Carugo*... & convocato... capitulo dicte domus *convegnii*.... & advocatis dicti *convegnii electis in consilio dicti communis* juxta consuetudinem & ordinationem dicti communis, ad quod tam ex jure, quam ex antiqua hactenus consuetudine approbata pertinet, & spectat electio & dispositio... *dicti ministri &c.* Post plura alia verba *Nosocomii minister seu rector* jubetur *Frater Antonius de Cernusco*. Animadvertenda autem præ ceteris verba illa *fratres & professi dicte domus*. Hinc enim, ut innui, colligere licet, voto aliquo obstrictos fuisse *Humiliatos*, qui convenio præessent, quo scilicet diligentem se operam in iis redditibus administrandis collaturos pollicerentur. Quo potissimum tempore *Convegnii & Nosocomii* curam exuerint *Humiliati*, non constat. Monumenta ego quidem an. *MCCCCLVI.*, atque etiam *MCCCCXCII.* vidi, in quibus *Convegnii ministri Fratres* appellantur: facile vero *Humiliatos* eos fuisse crediderim, quamvis illorum cætus non indicetur. At post sæculum *XVI.* initum numquam, quod viderim, *ministri iidem Fratres* dicuntur; ut per ea tempora, quibus scilicet tertius *Humiliatorum* ordo fere omnino dissolutus est, hac etiam cura solutos illos fuisse existimem.

XXIII. Senis etiam tertii *Ordinis Humiliatos* hospitali pauperum domui præfuisse, quæ olim *S. Mariæ de Misericordia* appellabatur, nunc vero in gymnasii publici usum, quod *Sapientiam* vocant, conversa est, monumentis haud paucis docemur, quæ adhuc in earundem ædium tabulario asservantur, ut amicissimus idemque eruditissimus *P. Benedictus Vulpius Soc. Jesu*, alias laudatus, ad me scripsit; qui hæc inter cetera enumeravit: *Clementis V.* literas nono sui Pontificatus anno datas, in quibus hæc habentur: *Sane dilecti filii Buoncompagni Rectoris domus S. Mariæ de Misericordia pauperum Senens. Ordinis Humiliatorum conquestione accepimus; alias Bonifacii IX. anno altero sui Pontificatus datas*

Dilecto

Dilecto filio Reſtori & fratribus domus pauperum S. Mariæ de Miſericordia Ordinis Humiliatorum, quibus literis domus ejuſdem patrocinium Pontifex ſuſcipit; quod etiam Martinus IV. ſuis literis ante alios præſtiterat datis *dilectis filiis Reſtori & fratribus domus S. Mariæ de Miſericordia pauperum Senenſ. Ord. Humil.* Quibus monumentis quamvis Humiliati hujus domus adminiſtri tertii Ordinis non appellentur, hujusmodi tamen illos fuiſſe & ex eorum legibus, quæ ibi ſervantur, & ex eo etiam patet, quod unicam primi alteriuſque Humiliatorum Ordinis Senenſem domum Chro- nicorum auctores recensent, S. Thomæ appellatam, ut VII. Diſſertatione videbimus. Bononienses pariter tertii Ordinis Humilia- ti hospitalis domus adminiſtratores fuerunt, quod ex iis præcipue commentariis cognoscimus, quos hac ipſa Diſſertatione num. X. commemoravimus, vulgo *Memoriali del Comune* appellatis. In iis enim Fr. Belviſini de Majo tertii Humiliatorum Ordinis teſta- mentum refertur, die 8. Octob. an. MCCCXI. conditum, quo multa *Hospitali S. Bernardi tertii Ordinis Humiliatorum* legantur. Domum hanc anno MCXCIX. a Griffonia gente conſtructam fuiſſe teſtatur Matthæus de Griffonibus (a): *Illi de domo Griffono- rum fecerunt ſibi hospitale S. Bernardi in Bononia in Capella S. Mar- garitæ*; quod etiam Matthæus ipſe in ſupplice quodam libello, quem circa an. MCCCCIV. Cardinali Coſſæ Legato obtulit, ite- rum confirmavit. At diligentiffimus Bononiensium antiquitatum investigator ac vir Cl. Cajetanus Montius, cui ea fere omnia de- beo, quæ de Bononiensibus Humiliatis dicturus ſum, non adeo antiquam eſſe hujus domus originem arbitratur, illamque poſt annum MCXCIX. conditam fuiſſe; addit vero Humiliatos S. Ber- nardi ædes uſque ad an. circiter MCCCCXXXVIII. videri inco- luiffe; nullam enim occurrere poſt eadem tempora eorumdem

men-

(a) Memor. Hiſtor. Rer. Bonon. ad an. 1199. Vol. XVIII. Script. Rer. Italic. col. 108.

mentionem. Jamvero de Nosocomiis secundi & primi Ordinis Humiliatis commissis pauca dicenda sunt.

XXIV. Atque ad alterius Ordinis Humiliatos quod spectat, domum illi Bergomi habuere de Rasulo dictam, seu ab Ecclesie Patronis, SS. Mariæ & Bartholomæi, quæ nunc ad PP. Ord. Prædicatorum pertinet. Huic vero Nosocomium proximum erat Humiliatorum eorundem curæ concreditum. Primam hujus originem habemus in Libris Censuum Bergomensis Episcopatus ab anno MCCCCLII. ad an. MCCCCLXII. confectis, quæ in secretiore ejusdem Episcopatus tabulario asservantur: ibi enim hæc habentur: *Prepositus, fratres, & Monasterium Sanctorum Marie & Bartolomei in Prato S. Alexandri Ordinis humiliatorum dare tenetur quolibet anno perpetuo pro censu pro Ecclesia & Hospitali S. Bartolomei ex institutione Domini Cremosani de Crema, qui ipsam Ecclesiam & Hospitale fundavit, & voluit quod confirmatio prepositi & fratrum ejusdem monasterii spectaret ad Dominum Episcopum & Prepositum Ecclesie Pergamen. ut patet in carta foundationis ejusdem Hospitalis tradita per Valentinum de Caviate die 6. mensis MCCXXI. Patet etiam in carta collationis facte de predicta prepositura per Reverendum Patrem Dominum Johannem de Scanzio tunc Episcopum & Dominum Alexandrum de Clementibus prepositum Ecclesie Pergamen. in persona fratris Marchesini de Latio presbiteri tradita per Bartolomeum Ossa Not. rogat. die 20. mensis Januar. MCCCVII., & in carta confessionis &c., cere laborate libras duas. Habes itaque & domus hujusce conditorem Cremosanum de Crema, & foundationis annum MCCXXI., & jus Præpositi eligendi Episcopo & Præposito Bergomeni concessum. Collationis hoc loco memoratæ, & alterius etiam anno MCCCXLII. factæ monumenta habemus, quæ suo loco proferentur; ex quibus etiam constabit, quæ onera in Nosocomii administratione Humiliatis incumbere; ut haberent scilicet *quatuor lectos convenientes pro tribus pauperibus & una persona, que ipsis infirmis ibidem convenienter deserviat, & quibus pauperibus*
*infr-**

infirmis, & persone ipsi, prelati & fratres dicte domus de Rasulo teneantur prebere victum convenientem & cetera, prout convenit, necessaria. Domus ac Nosocomii hujusce Bergomenses etiam historici meminerunt Bartholomæus de Peregrinis (a), Donatus Calvius (b), & Cœlestinus Bergomensis (c). Quo vero tempore a Nosocomio administrando Humiliati cessarint, non invenio. Sed cum illius mentionem intra annos MCCCCLII. & MCCCCLXII. fieri videam, cumque anno MCCCCLII. exeunte, ut Peregrinus idem refert (d), parva complura Nosocomia fuerint in unum redacta, eodem tempore hujus etiam Nosocomii curam Humiliatis ablatam arbitror.

XXV. Papiæ denique S. Justinæ hospitalis domus ad primi Ordinis Humiliatos pertinuit. Hanc commemorat Romualdus a S. Maria Augustinianus Excalceatus (e), sed Humiliatorum illam fuisse, ignorasse videtur. Nos vero ex Goffridi Cardinalis literis hoc discimus, Cerviæ datis Idibus Julii an. MCCXXIX. quas suo loco edemus; earum enim hoc est initium: *Dilecti filii prepositus & fratres Ecclesie humiliatorum apud papiam supra ticinum sua nobis petitione monstrarunt, quod cum hospitale S. Justine nuper eis a Domino Papa libere sit collatum &c.* Papiensem vero hanc domum eandem esse ac illam, quæ S. Simonis appellatur, quæque ad Humiliatos primi Ordinis pertinebat, cum per Præpositum regi dicatur, alias videbimus. At quod pertinet ad hospitalem S. Justinæ domum, cum nulla amplius hujusce mentio occurrat, brevi ne an diu apud Humiliatos steterit, affirmare non possumus.

XXVI. Vereor ne quis ea, quæ hætenus protulimus de Humilia-

(a) Vineæ Bergom. P. I. Cap. XXIII. & P. II. Cap. XXX.

(b) Effemeride Sagro-profana T. III. pag. 269.

(c) Istoria Quadripart. di Bergamo P. II. Vol. II. pag. 379.

(d) Vineæ Bergom. P. I. Cap. LIII.

(e) Papiæ Sacra P. I. pag. 76.

miliatorum muneribus; legens, de Reipublicæ commodis potius, quam de animarum salute, reique Christianæ utilitate sollicitos illos fuisse arbitretur. At quamvis laboriosis hisce curis multum illi distinerentur, multi tamen ex primo Ordine ita Evangelicæ prædicationis munere antiquis temporibus defuncti sunt, ut plurima eorum fuisse in Ecclesiam ipsam merita facile intelligamus. Omnibus porro exemplo suo præierat S. Joannes a Meda primi ejusdem Ordinis fundator, quem plurimas Insubriæ urbes sacris Concionibus habendis peragrassæ videbimus, cum de illius rebus gestis sermo erit Dissertatione VI. Patris vestigia ex filiis non pauci strenue persequuti sunt. Nec vero id solum præstare consueverant, ut impios homines a flagitiis revocarent, aut segnes ad Christianæ pietatis studia erigerent, sed cum hæreticis ipsis, ac Catharis præcipue seu Patarenis, qui XIII. sæculo multas Insubriæ urbes turpissima errorum suorum labe infecerant, acriter congressi, ita in eosdem investiti sunt, ut Humiliatorum conspectum illi maxime fugerent. Ac sane ubi de Subalpinis Humiliatis Diff. VII. P. II. agemus, videbimus strenuum hæreticis bellum Franciscum quemdam Mediolanensem ex Humiliatorum cœtu in iis regionibus indixisse. Sed splendidissimum hujus rei testimonium veteribusque Humiliatis honorificentissimum habemus apud clarissimum sæculi XIII. Scriptorem Jacobum Cardinalem de Vitriaco, qui anno MCCXL. e vivis ereptus est. Hic enim tum plurima alia in maximam Humiliatorum laudem, quæ alibi præferemus, tum hæc præsertim de eorundem concionibus scribit (a):

Fratres autem eorum tum clerici, quam laici litterati, a summo Pontifice, qui Regulam eorum & canonica instituta confirmavit, auctoritatem habent prædicandi, non solum in sua Congregatione, sed in plateis & civitatibus, in ecclesiis secularibus, requisito tamen consensu eorum, qui præsent locis illis, prælatorum. Ex quo factum est, quod

multos

(a) Hist. Occid. Cap. 28.

multos nobiles & potentes Cives, matronas etiam & Virgines prædicatione sua ad Dominum converterent, quorum quidam sæculo penitus renuntiantes, ad eorum religionem transferunt; alii autem in sæculo corporaliter remanentes, licet cum filiis & uxoribus remanserint, humiliati & a mundi negotiationibus abstracti, in habitu religioso, & sobrietate victus & operibus misericordiae permanentes, utuntur hoc sæculo, secundum Apostoli consilium, velut non utentes. Sed & Sacerdotes & Clerici fallacibus hujus sæculi renuntiantes deliciis, assumpto paupertatis habitu Regulari, prædictis Humiliatis sociantur. Ipsi enim in fine prædicationis suæ, dum adhuc audientium corda, virtute divini sermonis ferventia, proniora sunt ad mundi contemptum & ad Creatoris sui servitium, solent a circumstantibus quærere, si qui sunt, qui ad eorum religionem divinitus inspirati velint transire. Multis autem in illa ebrietate & spiritus fervore ad ipsos transeuntibus multiplicati sunt valde, multos in diversis civitatibus ex Fratribus suis & Sororibus conventus procurantes. Adeo autem formidabiles hæreticis, quos Patrenos appellant (Patarenos nempe, ut diximus, seu Catharos) effecti sunt, & ita potenter & aperte fraudes eorum detegendo, impios, & incredulos ex divinis Scripturis prudenter convincunt, & publice confundunt, quod jam coram ipsis non audent comparere, multique ex ipsis errorem suum cognoscentes ad Christi fidem reversi, ipsis Fratribus conjuncti sunt, & ita facti sunt discipuli veritatis, qui fuerant magistri erroris. Hi autem acrius omnes notas sibi vulpeculas capientes, & cognitis sibi obviantes erroribus, proprio gladio, more David, colum abscindunt Goliæ; & tamquam fortis mulier Judith caput obtruncant Holoferni, & incidit inimicus in foveam, quam fecit.

XXVII. Hæc ille; quod gravissimi Scriptoris testimonium, etsi cetera deessent, magna fuisse veterum Humiliatorum in Christianam rempublicam merita satis probaret. Illum porro affirmantem audivimus, fuisse id a Romanis Pontificibus Humiliatorum cœtui indultum, ut palam ad populum verba facerent. Hujusmodi tamen literas ante annum MCCXL. datas (eo enim

anno, ut diximus, Jacobus Cardinalis obiit) invenire hætenus non licuit. At Innocentii IV. literas habemus utique 3. Id. Augusti Pontific. anno VII. nempe an. MCCXLIX. datas, quibus Archiepiscopus Episcoposque omnes hortatur, *quatenus dilectis filiis fratribus Ordinis Humiliatorum, quibus ad hoc literarum scientia & eloquentia suffragantur, predicandi populo publice verbum Dei in suis civitatibus & diocesibus licentiam concedant.* Quibus verbis id Pontifex imperasse videtur, ut liceret quidem Humiliatis conciones habere, sed Episcoporum accedente consensu atque auctoritate. At cum anno MCCLXXXVII. de Humiliatorum immunitate vehementer ageretur, negarentque illi, ut vidimus, Præsulum auctoritati se obnoxios esse, Provinciali Synodo ab Othone Vicecomite Archiepiscopo Mediolani coacta, gravissimis verbis decretum hac de re conceptum editumque fuit, ex quo & ad illud usque tempus in eo munere perstitisse Humiliatos, & Pœnitentiæ etiam Sacramentum consuevisse illos exteris hominibus administrare cognoscimus. Decretum porro sic habet (a): *Item quia Humiliati indifferenter officium prædicationis usurpant, Confessiones audiunt, injungunt pœnitentias, & absolutiones concedunt, nec non Parochianos alienos recipiunt ad divina, hoc duximus statuendum, quod si super hoc a Sede Apostolica vel Legatis ipsius, aliquo privilegio vel privilegiis asserunt, seu credunt se fore munitos, infra tres menses, postquam præsens Constitutio fuerit in Civitate nostra, & Civitatibus nostre Provinciæ publicata, Diæcesano vel ejus Officiali, aut Capitulo Cathedralis Ecclesiæ, si vacaret, vel ejus Vicario, de hujusmodi privilegio seu privilegiis faciant plenam fidem. Alioquin eos & eorum quemlibet auctoritate præsentis Concilii admonemus primo, secundo, tertio, ut a prædictis desistant; quod si prædicta facere vel aliquid prædictorum præsumpserint, ipsos & eorum quemlibet excommunicationis vinculo innodamus.* Quis fuerit hujus controversiæ exitus, superiore Dissertatione

(a) Synod. Mediol. an. 1287. Cap. XXV. Vol. VIII. Script. Rer. Ital. col. 1062.

tione retulimus. Post annum hunc vero nullum aliud monumentum hætenus occurrit, quo Humiliatos hujusmodi munere defungi adhuc consueviffe ostendatur. Itaque XIII. sæculo exeunte, aut ineunte XIV., paullatim illos ut lanæ opificium, ita etiam concionandi laborem ut plurimum deseruisse arbitror.

XXVIII. Sed in sacris ipsis muneribus exercendis a consuetudine ceterorum Religiosorum cœtuum ratione discesserunt Humiliati, iis interdum curis distenti, quæ haud videntur Claustrales homines decere. Videmus enim illos aliquando sæcularibus Ecclesiis, quibus animarum cura incumberet, præfuisse. Primum hujus rei monumentum habemus in Rondenariensis tabularii charta an. MCCXCVI. quinto ineunte Februario, in qua dominus franciscus albritius de beregazio de curte de cumis prepositus fini (quod oppidum est Novocom. diæcesis.) ordinis humiliatorum domus de rondenario de cumis appellatur. Alterum hujusce moris monumentum in ipsis Humiliatorum Constitutionibus in Rondenariensi Conventu an. MCCCXLIII. latis habemus, quibus id ne imposte- rum fiat gravissimis verbis vetatur; sed hoc ipsum dum fieri deinceps nolunt, satis factum olim fuisse ostendant. Itaque in iis Constitutionibus hæc habentur Cap. VI. *Item statuimus & ordinamus & definimus, quod nullus Præpositus vel Prælatus Ordinis præsumat dare licentiam, nec det seu dare possit alicui Fratri nostri Ordinis, suscipiendi vel acceptandi aliquam ecclesiam seu Beneficium Sæculare: & si forte per quempiam Præpositum seu Prælaturum aliqua talis licentia alicui Fratri concessa fuerit, illam licentiam ex nunc prout ex tunc decernimus & volumus esse nullam, cassam, irritam, & inanem, volentes etiam quod Dominus Magister nulli Fratri bono & utili talem licentiam dare præsumat.* Cap. autem III. hoc jam decretum latum fuerat: *Item statuimus & ordinamus & definimus, quod de cetero nullus Frater Ordinis, qui ierit vel ibit quolibet modo ad regendas Ecclesias sæculares, recipiatur in aliquo Conventu Ordinis ad comedendum vel bibendum vel etiam dormiendum; & Præpositi vel*

Prælati seu eorum Locumtenentes contrarium facientes ipso facto sint ab eorum Officiis usque ad voluntatem Domini Magistri suspensi; & quod nullus Præpositus, Prælatus, vel Subditus Ordinis de cetero comedat, bibat, nec dormiat in domibus seu habitationibus dictorum Fratrum Ecclesias sæculares regentium. Contrarium vero facientes sint privati voce Capituli usque ad voluntatem Domini Magistri. Eandem etiam pœnam incurrant, qui de cetero ierint ad domos prædictorum Ecclesias regentium sine speciali licentia sui Præpositi vel Prælati.

XXIX. Nihilominus morem hunc adhuc apud Humiliatos invaluisse monumento docemur ex Actis Francisci Zenaliæ educito, quæ in Cathedralis Bergomensis Ecclesiæ Tabulario servantur: ibi enim hæc habemus: *In Nomine Domini anno a nativitate ejusdem millesimo trecentesimo sexagesimo primo, Indiétione quartadecima, die sexto mensis Novembris in civitate Pergami in episcopali ospitio Venerab. vir D. Simon de Verzeriis Decretorum Doct̃or, præpositus Ecclesie S. Mathei Pergamen. & Canonicus Pergamen. Rev. in Christo Patris & DD. Fratris Lanfranci dei & apostolice sedis gratia Episcopi Pergamens. Vicarius viso & examinato decreto electionis facte & celebrate per Venerabilem virum Fratrem Joannem Lombardum de Parma Domus & Ecclesie domine S. Marie & omnium Sanctorum de Galgari Pergamen. Præpositum de Fratre Jacobo de Bonate Inferiori electo in Sacerdotem beneficalem & capellanum Ecclesie Sancti Vigilii, site super montem Sancti Vigilii, ad Capellaniam seu beneficium, que seu quod nuper in eadem Ecclesia vacavit per obitum fratris Bartolomei de Sanctis olim dicte Ecclesie Sancti Vigilii, ultimi Capellani beneficiati dictam electionem tamquam canonicam confirmavit & confirmat ... ac comisit discretis viris Dominis Bellebono de Cavazzis Canonico Pergamen. & fratri Johanni de Marinonibus Ordinis Humiliatorum professo dicte domus de Galgari, & cuilibet eorum, quatenus ipsius auctoritate ipsum Fratrem Jacobum ponant & inducant in possessionem &c.* Ex quibus non solum colligimus Humiliatos duos successive illo Sacerdotio usos, sed ejusdem etiam collationem ad Galgariensem Præpositum pertinuisse. Sic etiam in actis nonnullis Joannis Mat-

thæi de Paltoneriis, quorum nobis copiam humanissime fecit egregius veterum monumentorum cognitor Nob. D. Joseph de Landriano, hæc legimus: 13. Jun. 1489. *Presbyter Gulielmus de Laborantibus de Durno Beneficiatus in Ecclesia S. Augustini de ultra Padum comitatus Papiæ testatur . . . quod possunt esse anni XXVIII. vel circa præteriti, quod cognovit D. Fratrem Jacobum de . . . esse Capellannum Capellæ seu Ecclesiæ S. Blasii terræ Vidigulphi, & quod si dictus fr. Jacobus ibat ad Ecclesiam S. Mariæ Cavagnariæ pro faciendo aliquam curam animarum, videlicet baptizandi, sepeliendi mortuos, & alia, veniebat ad accipiendum librum & crismum & alia in similibus necessaria ab Archipresb. S. Mariæ Vidigulphi . . . & cujus parentelæ esset non recordatur, & erat indutus vestibus albis, & erat tunc ipse D. Fr. Jacobus ætatis annorum 60. vel circa, & homo grossus in persona.* 7. Jun. *Presbyter Vivianus de Andena rector Ecclesiæ S. Pantaleonis loci de Nofsadello Episcopatus Laudæ testatur, quod ab anno 1452. ad annum 1454 . . . vidit & cognovit primo Fr. Ambrosium, cujus parentelam ignorat, qui erat de ordine fratrum Alborum Monasterii de Viboldono, qui fr. Ambrosius erat tunc Capellanus Capellæ S. Blasii Vidigulphi, & ipso fr. Ambrosio mortuo, qui decessit in dicto loco de anno mense & die non recordatur, vidit in ejus locum D. Fr. Jacobum Ordinis Alborum Monasterii Mirasolis (Humiliatorum) pro Capellano . . . quod ipse Fr. Ambrosius ibat indutus vestibus albis, & erat homo senex, & magnus homo & pulchræ staturæ, & quod fr. Jacobus erat de parentela de Moronibus. Multo vero frequentius id contigisse crediderim, cum Religiosa disciplina apud Humiliatos collapsa, nihil illi optabant magis, quam ut libere iis liceret extra claustra vagari.*

DISSERTATIO VI.

DE VIRIS INTER HUMILIATOS ILLUSTRIBUS.

Triplici potissimum ex capite hominum Religioso cui-
piam cœtui addictorum fama celebratur; morum sci-
licet sanctitate, dignitatibus gestis, ac scientiæ eru-
ditiōe. Itaque de Viris acturi, qui inter Humilia-
tos præ ceteris claruerunt, Dissertationem hanc nostram trifariam
partiemur. Primo enim illos, qui eximia vitæ probitate sic flo-
ruerunt, ut Sancti aut Beati cultum aut appellationem prome-
riti sint, recensēbimus; tum illos, qui ex Humiliatorum cœtu ad
facram aliquam aut etiam civilem dignitatem evecti sunt; illos
denique, qui scientia librisque editis celebrantur.

P A R S I.

DE HUMILIATIS VITÆ SANCTITATE ILLUSTRIBUS.

I. **Q**uamquam quæ de Humiliatis protulimus hætenus, satis
ostendunt, optimis illos atque integerrimis moribus,
Divinoque cultui impense addictos olim vixisse, postu-
lat tamen instituti nostri ratio, ut quam pium fuerit veterum
Humiliatorum vivendi genus, paullo attentius inquiramus. Ac
sane virtutibus plurimis, sæculo præsertim XIII., præfulsisse illos,
Pontificum literis docemur ad eosdem datis, quibus eorum pie-
tatem moresque sanctissimos maximis laudibus attollunt. Pauca
hic tantum Innocentii IV. verba proferemus, plura alia in ipsa
Monumentorum collectione edituri. Itaque Innocentius IV. ad
primum Humiliatorum Magistrum Beltramum scribens Idib. No-
vemb.

vemb. an. MCCXLVI., *Multorum, inquit, relatione fidei gaudentes accepimus, quod religiose domus secundi Ordinis tui divina eis favente clementia dilatate sunt rebus, multiplicata numero & personis, & donis nihilominus spiritualibus magis ac magis in Domino confortate. Propter quod in excolendis omnipotenti Deo pro receptis beneficiis dignis, quantum est possibile, actionibus gratiarum, nec non pro conservando sancte religionis eis a Domino inspirate devotius famulatu, convenit eis Sanctorum Patrum vestigia imitari &c.*

II. Sed juvat præ ceteris binos sæculi XIII. Scriptores, quos jam nominavimus, in medium afferre, Jacobum nempe Cardinalem de Vitriaco, & Humbertum de Romanis Ordinis Prædicatorum Magistrum, quorum testimonium eo libentius recitamus, quod non in Fratrum Humiliatorum modo, sed etiam in Humiliatarum Sanctimonialium maximam laudem redundat. Primus itaque hæc habet (a): *Sunt quedam in Italia, & maxime in partibus Lombardiæ virorum ac mulierum regulariter viventium congregationes, quos Humiliatos appellant, eo quod in paupertate & asperitate habitus, & gestus exterioris compositione, & morum gravitate, & in omnibus verbis & operibus suis magnum ostendant humilitatis exemplum. Vivunt in communi, ex magna parte de labore manuum suarum. Non enim multos habent redditus vel possessiones, nec cuiquam illorum licet proprium possidere. Omnes Horas canonicas diebus & noctibus, laici sicut & clerici, non prætermittunt: fere enim omnes litterati sunt. Qui autem Horas canonicas dicere nesciunt, sub certo numero dicentes Orationem Dominicam, debita compensatione absolvuntur. Sunt autem per omnes fere civitates in partibus illis hujus religionis conventus, quorum multi carnes, nisi in gravi ægitudine, non manducant, nec camisis, aut lintheaminibus, aut plumis utuntur. Lectiionibus autem, & orationibus, & laboribus manuum assidue vacantes desidiam & otii torporem a se studiose repellunt. Conversæ autem eorum*

ab

(a) Histor. Occident. Cap. XXVIII.

ab hominibus hujus Religionis adeo *sejunctæ* sunt, & cum omni cautela & diligentia seorsum inhabitant, quod neque in ecclesia, neque in alio loco sese mutuo, nisi raro, possunt alloqui vel videre. Quando etiam ad prædicationem divini verbi conveniunt, muro interposito a se invicem plerumque separantur. Hæc Jacobus de Vitriaco, qui deinde ea subdit, quæ de Humiliatorum concionibus alibi protulimus.

III. Humbertus vero de Romanis de Humiliatis Fratribus & Monialibus hæc habet (a): *In Partibus Italiae est quoddam genus Religionis, in qua sunt sub eadem clausura sequestratae inclusæ quaedam mulieres laicæ, ex alia parte quidam laici bonæ indolis, & apti ad laborandum, & sic bene sunt domus ejusmodi ordinatæ. Habent enim aliquos clericos ejusdem professionis, qui faciunt in aliqua capella eis divinum officium. Laici autem & laicæ habent certas aliquas orationes, quas dicunt secundum modum laicalem. Omnes autem vivunt sub obedientia unius præpositi, & in communi, & absque proprio, certa statuta habentes, quæ satis bene & religiose observant, raro egredientes, raro discurrentes per mundum: hujusmodi autem religiosi dicuntur humiliati. Notandum autem, quod quidam sunt religiosi, qui habent amplas possessiones & redditus, de quibus vivunt magnifice. Alii sunt, qui nihil horum habentes vivunt de solis elemosinis. Sed isti (Humiliati) ad formam primitivæ Ecclesiæ de proprio labore vivunt. Non enim habent possessiones, nisi forte paucas interdum; sed de labore, quem exercent maxime in pannis tam mulieres quam viri, in quibus operantur, valde fideliter vivunt, & elemosynas aliquas faciunt, & religiosos pauperes devote recipiunt &c. Alibi vero de Humiliatis Monialibus distinctius loquens, ait (b): *In Italia sunt quaedam mulieres religiosæ, quæ morantur cum humiliatis sequestratim ab eis, & sunt quandoque in multo numero alicubi. Porro hujusmodi mulieres habent**

ex.

(a) De Eruditione Prædicat. Lib. II. Cap. XXXVIII. Biblioth. PP. Edit. Lugdun. 1677. Vol. XXV,

(b) Ibid. Cap. L.

ex professione sua multa laudabilia. Reprehensibile est enim in muliere discurrere... hæ autem stant inclusæ. Item sunt quædam inclusæ solitariae, quod est interdum occasio magni periculi; hæ autem sunt insimul viventes, & cbaritatem fraternam invicem, & in fratres exercentes... Item sunt quædam religiosæ, quæ subsunt regimini muliebri; hæ autem subsunt alicui Præposito, qui præest tam viris, quam mulieribus in eadem domo... Item sunt quædam monasteria, in quibus non recipiuntur nisi virgines, quæ consecrantur, & faciunt solemniter officium divinum; hæ autem recipiunt omne genus mulierum, nec consecrantur; & sicut laici audiunt divinum officium a clericis, suas orationes more laicorum habentes. (Videbimus tamen Monialium etiam proprium fuisse Divinas laudes canere)... Item sunt multæ, quæ parum aut curiosa operantur; hæ autem ad modum mulieris fortis laudatæ a Salomone, de lana & lino operantur assidue & fufum manibus apprehendunt &c.

IV. Sed jam de iis, qui inter Humiliatos sanctitatis laude floruerunt, agendum est, quique Sancti aut Beati nomine, aut publica Ecclesiæ auctoritate, aut privato Humiliatorum, cultu ornati sunt. Horum nomina primo ex Humiliatorum Missali, ut dicimus, anno MDIV. in lucem emisso proferemus, ad cujus calcem illorum Catalogus appositus est; qui etiam paucis mutatis antiquiori Chronico est additus; tum de singulis, prout res feret, accurate disputabimus. Sic itaque Catalogus se habet:

S A N C T I E T B E A T I,
QUI ORDINIS FRATRUM HUMILIATORUM
APPELLANTUR.

Beatus Guido de Mediolano, qui bujus Religionis fundator extitit.

B. Joannes de Cumis primus presbyter.

B. Jacobinus de Senis Cardinalis.

S. Baudolinus de Alexandria Episcopus.

B b

B. Andreas

- B. Andreas Senensis .*
S. Homobonus Confessor de Cremona .
B. Blanca de Senis .
B. Petrus de Corino .
B. Lucas de Florentia Cardinalis .
B. Raynerius de Janua .
B. Horicus de Vercellis .
S. Constantius de Brixia .
B. Tiberius de Palma .
B. Bruna de Vercellis .
S. Torpetis Martyris de Pixis .
B. Ubertus de Mediolano .
S. Pincininus Episcopus Brixienfis .
S. Holinus .

V. Primus itaque in hoc Catalogo occurrit *B. GUIDO DE MEDIOLANO*, qui hujus Religionis fundator extitit; qui in Catalogo eodem ad Chronici calcem adjecto appellatur: *B. Guido domus portæ orientalis Mediolani, qui hujus religionis fundator extitit*. Verum quod in aliis Religiosis Cœtibus fieri videmus plerumque, ut Fundatoris vita diligentissime illustretur, contrarium omnino in Humiliatis contingit. Guidonis enim res gestæ adeo ab Humiliatis Chronicorum Scriptoribus neglectæ sunt, ut hanc illi gloriam unice tribuant, quod scilicet Humiliatorum tertii Ordinis leges ab Innocentio III. approbandas curaverit. *Fratres primi membri*, ait Marcus Boslius tertii Chronici auctor, ea paullo fusius exponens, quæ in duobus antiquioribus Chronicis narrata fuerant, *consilio inter illos habito Guidonem de porta orientali cum quibusdam aliis nobilibus ex civitate Mediolani de suo membro, ut pro ipsis tertii Ordinis Regulam vel potius vivendi modum impetrarent, cum mandato ad hoc optimo destinarunt; quod (videtur legendum qui) statim Romam proficiscentes commissa fideliter impleverunt; & ipse Romanus Pontifex Regulam . . . in scriptis ipsi Domino Guidoni*

Guidoni & sociis concessit. Hæc tantum de Guidone Humiliati Scriptores. Itaque mirabar sane, hac solum de causa Guidonem Fundatoris nomine ab illis ornari, quod tertii Ordinis, multo antea instituti, leges Apostolicæ sedis auctoritate confirmandas curasset. Atque in eam pæne sententiam ferebar, ut crederem Guidonem, qui inter BB. ex Humiliatorum cœtu recensetur, a Guidone illo distinguendum, cujus in Chronicis fit mentio, atque hunc quidem sæculo XIII. ineunte, illum autem sub XI. initium vixisse, atque inter exules illos adnumeratum fuisse, a quibus Humiliatorum cœtus initia jacta sunt. Verum ad dubitationem omnem tollendam opportunissimum accidit vetus monumentum a Cl. Ambrosianæ Bibliothecæ Pro-præfecto Balthassare Oltrocchio mecum communicatum. Codex MS. est scilicet, qui apud Spectatissimum virum Joannem Dominicum Vismaram Præpositum S. Juliani, (qui Mediolanensis Diocesis est pagus in via Laudensi) servatur, inscriptus: *Instrumentum transactionis inter Præpositum & Canonicos Sancti Juliani ex una, & Præpositum & fratres domus de Vicoboldono ex altera 1322*. Multa ibi monumenta ad Vicoboldonensis domus bona pertinentia proferuntur, ac præsertim antiquissimum anni MCLXXVI., quod suo loco edemus. Hæc porro verba ejusdem Chartæ occasione in memorato Codice habentur: *Quondam Nobilis & potens vir Dominus Guido de Porta Orientali, qui fuit magnus Capitaneus & timens Deum, & qui construxit quamplures domos Religiosorum, & maxime domos Fratrum Humiliatorum, in anno curso 1176. quarto die mensis Februarii dedit quadiam ex parte Congregationis Fratrum dictæ Ecclesiæ S. Petri, quæ debebat edificari in loco Vicoboldono Diocesis Mediolanensis, Domino Juliano tunc Præposito dictæ Ecclesiæ & Plebis S. Juliani.*

VI. Ex his porro intelligimus, cur Guidonem de Porta Orientali Fundatorem suum Humiliati appellaverint, quamvis ab Ordinis ipsius initiis non parum abfuerit. Homo scilicet Divini cultus Religionisque augendæ studiosus in primis plurimas in Cœ-

nobia construenda opes contulit (ut inter cetera de Clarævallenfi Monasterio vidimus Dissertatione II.), sed præsertim in Humiliatorum domibus ædificandis liberalissimum se præstitit. Et quamvis domus portæ Orientalis tantum, ac Vicoboldonensis, (quarum illam a Guidone constructam diximus, hujus vero Ecclesiæ constructionem adjutam nuper audivimus) monumenta certa supersint; memorata tamen verba dubitare non sinunt, quin alias plurimas non tertii solum, sed primi etiam alteriusque Ordinis domos aut construxerit ipse, aut suis opibus ditarit; idemque *Fundator Ordinis* meruerit ab Humiliatis appellari. Tertio Humiliatorum Ordini adscriptum illum fuisse aperte indicant Innocenti III. literæ, quibus Ordinis ejusdem leges confirmat: in illis enim inter ceteros illius cætus Ministros *G. de porta Orientali* nominatur; qua litera, ut alias ostendimus, noster hic Guido indicatur omnino. In eadem autem domo tumulatum illum fuisse Humiliati ipsi testati sunt in supplice quodam ad Romanum Pontificem libello an. MDLXX., Sormanno teste (a). Floruisse illum non ipsis quidem S. Bernardi temporibus, sed aliquot post annis, eundemque anno MCLII. a Guerentio quodam Mediolanensi Civitorem filiis suis datum fuisse, alias jam vidimus. Quo anno ille obierit non constat; sed cum anno MCLII. matura jam ætate fuisse illum hinc colligamus, quod filiis suis tutorem dederit illum Guerentius, paullo post annum MCCI. obiisse eundem crediderim. At obitus diem deprehendit Cl. Julinius in Modoetiensi quodam Necrologio, nempe VI. Id. April. (b). Quod indicio est, magnam fuisse hujus hominis famam; cui tamen nullum unquam publicum cultum, ne ab Humiliatis quidem decretum video.

VII. Sequitur nunc *B. JOANNES DE CUMIS primus presbyter,*
cujus

(a) Stor. degli Umil. pag. 26.

(b) Memor. di Mil. T. LX. pag. 42.

cujus si res gestas omnes persequi vellemus, longius quam par est, Dissertatio excurreret. Sed, ut alias monuimus, certum nobis est, non quæ apud omnes constant inquirere; sed obscura investigare diligenter. Itaque quæ in Joannis vita certa sunt, indicabimus breviter: fufius expendemus, quæ incerta. Ac primo de ejusdem Vitæ Scriptoribus, qui in lucem sunt editi, dicendum. Itaque, ut eos omittam, qui Joannis res obiter attigerunt, quos Tattus (a), ac Suyskenius (b) mox laudandi commemorant, primus illius vitam an. MDCV. Novocomensibus typis edidit anonymus auctor, inscriptam: *La Vita di S. Giovanni Prete institutore de l'ordine degli Humiliati ec.* in 8. Tum anno MDCLXXVII. ejusdem vitam fufius diligentiusque descriptam ibidem edidit P. D. Primus Aloysius Tattus Cler. Reg. Congr. Somaschæ, Novocomensis præsertim Ecclesiæ historia clarissimus (in qua (c) multa etiam de Joanne differit), eamque inscripsit: *l'Humiltà esaltata, o sia Vita di S. Giovanni Oldratj detto da Meda ec.* in 8. Alia etiam Joannis Vita ibidem est edita ab erudito Novocomensi Cive, atque egregio Medicæ artis Professore Abundio Aloysio de Porta an. MDCCXLVIII., qui Tatto in omnibus ferme consentit. Sed nemo diligentius Joannis res illustravit, quam P. Constantinus Suyskenius Soc. Jesu, qui & veterem illius Vitam a Tatto ipso olim ad Bollandianos socios submissam, atque ab anonymo Humiliato conscriptam publici juris fecit, eandemque egregio Commentario prævio illustravit. Hos habemus de Joannis Vita Scriptores in lucem editos. His porro opusculum aliud MS. addendum est, cujus exemplar ab eruditissimo Novocomensi Equite, patriarumque antiquitatum studiosissimo Fulvio Tridio ad nos transmissum habemus; quod sic inscribitur: *Breve*
Historia

(a) Vita di S. Gio. Cap. XXI.

(b) Acta SS. Sept. T. VII. pag. 313. & seq. Edit. Antverp.

(c) Decad. II. Lib. V.

Historia degli Humigliati, colla vita del Beato Gioanni Oldrato di loro il primo Sacerdote, tolta dal Sermonario di F. Gio. da Vico, che morì l'anno 1503. Joannes autem de Vico ex Humiliatorum coetu fuit, illiusque alias meminimus. Itaque Humiliati Scriptoris, qui sæculo XV. exeunte floruerit, non levis videtur esse auctoritas. Fateor tamen, multa ibi occurrere, quæ hominem non satis in prisorum temporum, inque ipsa Humiliatorum historia versatum ostendant. Enimvero, ubi de Humiliatorum initiis differit (hoc enim tantummodo ad generalem illorum historiam ille attingit) eorum exordia Conradi temporibus attribuit, quæ alii omnes Humiliati Scriptores ad Henrici primi ætatem referunt. Narrat præterea, Conradum triennio, postquam Augustus salutatus fuerat, in Italiam descendisse, ut Pontificis dextra coronaretur, eumque a Mediolanensibus prohibitum fuisse, ne urbem ingrederetur; itaque urbem ipsam arctissima obsidione cinxisse; sed cum Archiepiscopo Coloniensi sacro Pentecostes die sacra facienti S. Ambrosius se videndum præbuisset, supremum Germanis exitium minitantem, nisi castra quamprimum moverent, Conradum hoc viso territum, soluta obsidione Romam profectum ibidem a Joanne XX. aureo diademate præcinctum fuisse. Quæ quot erroribus scateant, nemo non videt, qui Italiæ historiam vel levissime noverit. Nam & Conradus an. MXXIV. Germaniæ Rex salutatus, regiaque corona VIII. Septemb. Moguntiæ insignitus, anno MXXVI. ineunte in Italiam descendit, & amicissime a Mediolanensibus acceptus est. Mediolanensis autem obsidio nonnisi anno MXXXVII. contigit, nec ulla Mediolanensium seditio, sed Heriberti Archiepiscopi, quem Conradus carceri Placentiæ addixerat, improvisa fuga Conradi iram in Mediolanenses excitavit. Nec vero soluta obsidione Conradus Romam concessit, ut aureo diademate ornaretur; quo jam ab anno MXXVII. decoratus fuerat (a).

Quid?

(a) V. Muratori Annal. d'Ital., & Giulin. Memor. di Mil. ad hos annos.

Quid? quod Humiliatos claustrales separatas a mulieribus ædes habuisse, eoque vestis colore usos narrat, qui Minorum est proprius? cum & communes olim fuisse viris mulieribusque domos, & albi coloris vestes gestasse illos certissime constet. Quæ cum ita sint, hujus Scriptoris auctoritate sic utemur, ut liberum nobis sit ab illa recedere, quoties graviorum Scriptorum testimonio adverteretur.

VIII. His præmissis, Joannem Medæ, qui Mediolanensis diocæsis est vicus Mediolanum inter & Novocomum jacens, ortum fuisse, & vetus ipsius vita, & Humiliatorum *Breviarium*, & eorundem *Chronica*, & auctores omnes consentiunt, si Franciscum Ballarinum excipias, qui nullum opinionis suæ fundamentum proferens, Comi illum ex Meda familia ortum contendit (a). At Tattus aliique Novocomenses Scriptores Medæ quidem, sed ex Oldrata gente natum illum affirmant, & patria Novocomensem, cujus scilicet parentes Medæ rusticandi causa tunc degerent. Sed ad patriam quod attinet, satis jam Suyskenius ostendit, non satis firma esse, quibus Novocomenses ad hanc sententiam confirmandam utuntur, fundamenta. Profecto si patria Novocomensis fuisset Joannes, Meda autem rusticandi locus tantummodo, non video qua ratione potuerit ille, ut fieri videmus plerumque a Scriptoribus, Joannes de Meda appellari. Quod si Joannes de Cumis, seu Novocomensis interdum, ac præsertim ab Humiliatis suis appellatur, patet ex Rondenariensi Cænobio, quod ille Novocomi condidit, atque ubi hætenus illius corpus servatur, id factum esse. Ita scilicet sæpe consueverant Humiliati, Fratres suos e Cænobii, quod intolerent, nomine dicere. Accuratius vero illud investigandum videtur, quod pertinet ad Joannis genus. Ex Oldrata videlicet gente, ut monuimus, ortum Joannem Tattus narrat, qui illam & Mediolani & Comi floruisse ait. Sententiæ

(a) Compendio Cronol. delle Storie di Como P. III. Cap. I.

tentiæ hujus quattuor ille auctores profert, anonymum vitæ S. Joannis anno MDCV. auctorem, Gregorium Bulzium Cler. Regul. Congr. Somafchæ, in ejusdem Joannis vita, quam medio circiter XVII. sæculo digestam MS. reliquit, Emanuelem Laudium in Historia Pagi Medæ, & Hieronymum Borfierium in libello inscripto: *Supplemento della Nobiltà di Milano*; cui alium addere poterat, multo ceteris præferendum, Fridericum Cardin. Borromæum in Epistola ad Humiliatas S. Mariæ Magdalenæ de Circulo datas, quam Dissertatione III. commemoravimus. At omnes hi auctores ad sæculum XVII. pertinent, nec ullum ego antiquiorem, si Joannem de Vico excipias, comperi, cujus auctoritate hæc opinio confirmetur. Nam Chronicorum Scriptores non alio illum, quam Joannis de Meda, nomine appellant; simulque nobili genere natum dicunt. Et vetus vita a Suyskenio edita: *Vir ex liberiori profapia Joannes*. Quid? quod Benedictus Jovius ipse accuratissimus Novocomensium rerum Scriptor, nihil de illius genere profert, qui tamen alibi Oldradæ gentis meminit; sed hæc tantum habet? *Joannes e pago, qui Meda nuncupatur, agri Mediolanensis (a)*. Unus Joannes de Vico inter veteres Scriptores existit, qui Joannem ex Oldrata gente ortum affirmet, quam Medæ oppido jamdiu præfuisse ait: *nel Castello di Meda diocesi Milanese dal Castellano uomo della nobile famiglia degli Oldrati, che per gran tempo avanti godevano il dominio di quel luogo, nacque Giovanni*. Sed unicum talis Scriptoris testimonium ceterisne rationum momentis a me allatis præferendum sit, eruditi viderint. Itaque nolim ego quidem Oldratæ genti decus hoc denegare; sed vellem graviorum Scriptorum auctoritate & certioribus monumentis illud inniteretur. Certe cum Medam patriam illi fuisse, simulque nobili illum genere ortum, plerique affirmant, probabilius forte diceremus, ex nobilif-

(a) Hist. Patr.

bilissima, quæ adhuc Mediolani floret, gente Joannem fuisse, quæ a Meda pago nomen duxit. Sane jam a sæculi XII. initio Ariprandus de Meda Mediolanensis *prudentissimus Civis* vivebat (a), ut verisimillimum proinde sit, ex eadem gente Joannem nostrum fuisse. Quo anno in lucem editus sit Joannes, non constat: cum tamen senex obiisse videatur, cumque illius obitus in annum MCLIX. incidit, ut videbimus, arbitror XI. sæculo exeunte ortum illum fuisse.

IX. Multa de Joannis pueritia, primisque studiis, positoque apud Braidenses Humiliatos tirocinio profert Tattus, quæ omnia sola Gregorii Bulzii auctoritate confirmat, scriptoris scilicet Tatto fere æqualis; at nullo veterum Scriptorum testimonio fulciuntur: quin etiam antiquus Joannis Vitæ a Suyskenio editæ scriptor disertè testatur, quæ Joannes in ipso ætatis flore gesserit, oblivioni tradita fuisse. Itaque illa omnia per conjecturam tantummodo narrantur, qui historicorum, superioris præsertim ætatis, est mos sane reprehendendus, ut scilicet, ubi certa defunt, egregiam se operam navaturos arbitrentur, si probabilia veluti certa obtrudant. Ad Braidense vero Joannis tirocinium quod attinet, satis jam altera Dissertatione ostendimus, probabilius videri, Joannem numquam alterum Humiliatorum Ordinem ingressum fuisse; sed sponte in Rondenariensi solitudine abditum, novum Humiliatorum cœtum coegisse, quod qua ratione factum fuerit, ibidem exposuimus. Addit Joannes de Vico, Novocomensem Episcopum, Joannis sanctitate perspecta, sacris illum initiasset; qua de re ceteri Scriptores silent, atque in incerto relinquunt, quo tempore nova hæc dignitas Joanni collata fuerit.

X. Longum esset de Joannis virtutibus rebusque gestis disserere, ut diximus, Ut brevi omnia perstringamus, quattuor præsertim fuerunt, quibus, dum adhuc viveret, maximam sanctita-

(a) Giuliani Mem di Mil. T. V. pag. 58.

tis famam ille est assequutus: singularis in concionando ardor ac fructus; Ordinis sui incrementum egregie procuratum; insignis eximiarum virtutum splendor; non pauca denique patrata prodigia. Atque ad conciones quod attinet, ut ea mittam, quæ ab antiquo ejusdem Vitæ Scriptore apud Suyskenium narrantur, Marcus Bossius hæc habet: *Fuit optimus Prædicator, doctissimusque in arte dicendi, & gratissimus omnibus illius prædicationem audientibus, severus in arguendo sceleratorum hominum perpetrata, dulcis consolator animarum ad pœnitentiam venientium, benignus informator optimorum morum. Pluries apud Mediolanenses & Comenses civēs præcipue prædicavit magna cum laude & honore.* At Tattus, quis esset Joannis in sacris concionibus ardor, quæ sanctitatis fama, hinc etiam probare aggreditur, quod Eccelinus Romani Tyrannus, cum multa de Joannis sanctitate accepisset, ad illum se ultro contulerit, ac supplex Humiliatorum vestem impetraverit. Quam rem cum vix Suyskenius attigerit, placet diligentius investigare. Tres itaque Eccelini in historiis præcipue memorantur; Eccelinus primus, qui anno MCLXXXIII. adhuc vivebat, Gerardo Maurifio teste (a), sæculi XIII. Scriptore; tum Eccelinus II., qui Monachus cognomento est appellatus; tertius denique celeberrimus ille Eccelinus vitiis æque ac bellica virtute clarissimus, qui anno MCCLIX. ex vulneribus in prælio acceptis Soncini obiit. Sed aut tertium hunc, aut illum primum, Monasticam vitam amplexum fuisse nemo umquam credit. Unicus Eccelinus II. ideo Monachus cognominatus est, quod extremo vitæ tempore in eremum secessit; & hunc ipsum videlicet arbitratur Tattus Joannis discipulum factum. Verum si rationem temporum cognoscamus, fieri nullo modo potuisse videbimus, ut quidquam illi esset cum Joanne commune. Hic enim anno MCLIX. obiit: Eccelinus vero, de quo est sermo, anno MCXCIV., Rolandino teste sæculi

(a) Script. Rer. Ital. T. VIII. col. 10.

culi XIII. Scriptore (a), Eccelinum tertium genuit; & anno MCCXXVIII. adhuc vivebat: illius enim literas hoc ipso anno ad Eccelinum filium datas recitat Rolandinus idem (b). Qui ergo potuit ille ante annum MCLIX. ad Joannem accedere, atque Humiliatis adscribi? Sensit rei difficultatem Tattus; sed satis dilui illam posse arbitratus est, si diceret, Eccelinum juvenili ætate Humiliatorum leges amplexum defecisse deinde ab illis, ductaque uxore Eccelinum filium anno MCXCIV. procreasse. Verum præterquam quod qui anno MCCXXVIII. adhuc vivebat, difficile potuit ante annum MCLIX., scilicet LXX. & amplius ante annos ea ætate esse, ut Humiliatorum cœtum ingrederetur, omnium Scriptorum auctoritati id opponitur, qui Eccelinum sub extremum tantummodo vitæ tempus in solitudinem secessisse consentiunt. Itaque totam hanc de Eccelino inter Humiliatos cœptato narrationem prorsus confictam arbitror.

XI. At quomodonam deceptum hac in re fuisse arbitrabitur Tattum, aut quam illi auctoritate narrationem suam confirmat? Triplicem ille facti testem profert: Gregorium Bulzium in MS., quam commemoravimus, S. Joannis vita; Petrum Girardum in Eccelini vita (si quidem ille hujus vitæ auctor sit habendus, qua de re consulendus est Cl. Apostolus Zenus (c)), & antiquas quasdam picturas in vetere Humiliatorum Rondenariensi Ecclesia a se inspectas, quibus Eccelini cum Joanne colloquium, ac religiosæ vestis assumptio exprimebatur. Sed quod ad Petrum Girardum attinet, miror hunc tamquam suæ narrationis testem a Tatto proferri. Ille enim & Joannem & Humiliatos ne nominat quidem; immo ex illius verbis & Tatti errorem intelligimus,

(a) Ibid. col. 172.

(b) Ibid. col. 195.

(c) Annotaz. alla Bibliot. del Fontanini T. II. pag. 253.

& erroris causam. Eccelini III. epistolam recitat Girardus (a) anno MCCXXVII. ad Salinguerram Atestinum datam, qua de Patre suo Eccelino II., de quo est sermo, hæc narrat: *Ezzelin nostro Padre ha deliberato di servire a Dio, & è andato nel castello di Meda, & ha preso l'habito di monaco, & a noi ha raccomandato lo stato.* Et paullo post ait Girardus (b): *Ezzelin vecchio, il quale, come ho detto, era ridotto nel Castel di Meda & vivea in vita heremitesca.* Vides itaque, quæ fuerit errandi occasio. Cum Girardus Medæ oppidum nominaret, arbitratus est Bulzius, ac deinde Tattus de Meda Mediolanensis Diœcesis pago sermonem esse. At poterant illi sane animadvertere, S. Joannem Medæ quidem natum fuisse, sed postquam Humiliatis adscriptus est Novocomi sedem fixisse illum, ac Rondenariensem domum semper incoluisse, ut non potuerit proinde Eccelinus Joannem Medæ convenire. Meda vero oppidum, quod a Girardo nominatur, ad Vicentinam Diœcesim spectat; atque huc Eccelinus (fictio ne an sincero animo disputant historici) secessit, sic tamen ut per nuntios, quæcumque a suis gererentur, quotidie acciperet (c); quod sane si Medæ in Mediolanensi Diœcesi vixisset, haud ita facile licuisset. Bulzii vero auctoritas, qua etiam Tattus innititur, præterquamquod eadem ratione evertitur, eo minoris etiam est ponderis, quo ex aliis ejusdem libris clarius constat, consuetum illi fuisse non tam vera, quam verisimilia ac mira præsertim sectari. Picturarum denique veterum magna esset auctoritas, si & profus antiquas fuisse illas, & Eccelinum ibi omnino exprimi constaret. Sed nec de illarum antiquitate judicare possumus, nec satis ostenditur, Eccelini potius, quam alterius cujuscumque viri effigiem ibi designari; neque enim inscriptionem ullam picturæ additam

Tattus

(a) Vita di Ezzelino da Romano Lib. II. pag. 18. Edit. Ven. 1552.

(b) Ibid. pag. 23.

(c) Roland. Script. Rer. Ital. T. VIII. col. 195.

Tattus commemorat. Quæ cum ita sint, quæ de Eccelino Tattus refert, non modo non vera, sed ne probabilia quidem arbitror, præsertim cum nemo umquam ex Humiliatis Scriptoribus, ac ne ipse quidem Joannes de Vico, rem hujusmodi attigerit.

XII. Ordinis vero sui incrementum quam egregie Joannes curarit, vetus ejusdem vita a Suyskenio edita nos docet: *Hic nempe multi odorantes odorem ejus suavissimæ opinionis, quam fervidus in prædicationis opere desudaret, quam efficax in animarum lucificatione esset, quam studiosus in coadunandis Religiosorum catervis, sedulus ad Dei honorem, veterisque Ordinis Humiliatorum in ædificandis domiciliis Religionis exstiterit. Itaque fere omnes civitates & multi pagi Italiae Religiosorum residentia decorantur, huic sæculo renuntiantes &c.* Nonnulla porro Humiliatorum cœnobia in Novocomensi urbe ac diœcesi a Joanne constructa Tattus commemorat, aitque Chronici cujusdam Humiliatorum MS. apud se asservati auctoritate id confirmari. Quonam Chronico usus fuerit Tattus, ignoro: at in tribus, quæ apud me sunt, Humiliatorum Chronicis, præter Rondenariense, nullum a Joanne fundatum Cœnobium nominatur, nullum pariter in vetere illius, quam sæpe attulimus, vita; sed unice Joannis opera Humiliatos per Italiam diffusos fuisse ii auctores testantur. Sed de his Cœnobiis sermo erit Dissertatione sequente. Locus hic esset, ut de legibus, quibus Humiliatos suos S. Joannes instituit, differeremus: sed de hoc tertia Dissertatione satis jam actum. Itaque, quod tertio loco proposuimus, videndum breviter, quibus quantisque virtutibus ille præfulserit: qua de re unicum veteris Vitæ testimonium proferimus, cujus auctoritatem ceteri deinde Scriptores sequuti sunt. *Erat itaque Joannes memoratus in pauperculo degens victu, verumtamen semper extitit in eleemosynis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in doctrina præcipuus, in sermone Dei paratus, in conversatione sanctissimus, in charitate perfectus. Numquam invenit in eo generis humani inimicus nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret;*

fuscaret ; sinceritatem mentis vultus serenitate in omnibus demonstrabat . Quibus virtutibus cum Joannes fulgeret , non est cur miremur , multa a Deo O. M. patrata per illum fuisse prodigia . Quattuor ab antiquo vitæ Scriptore narrata legimus : pecuniam in summa annonæ caritate Joanni ab Angelo suppeditatam ; oleum alendæ pauperulæ mulieri auctum ; mensam illi in deserto loco Angelorum manu instructam ; igneam denique columnam illius , dum oraret , capiti impendentem . Quæ si quis fusius narrata velit , vitam ipsam , aut Tattum consulat . Nos enim , quibus nihil hic nova investigatione dignum occurrit , ad alia properamus .

XIII. *Tandem , inquit Marcus Bossius , post multas vigilias , orationes , eleemosynas , sudores , labores , ærumnas , sine quibus non pervenitur ad portum salutis æternæ , post , inquam , plantatum , & firmatum suis magnificis exemplis & institutis Ordinem hunc nostrum adeo in vita sua multiplicatum , apud Mediolanum in domo Breræ animam Deo reddidit , & corpus terræ materiam 1159.* Aliquanto distinctius Joannis mortem narrat sæpius laudatus antiquus illius vitæ scriptor : *Sæpe dictus Joannes caritatis zelo accensus acri sermone instabat , ut opus prædicandi , quod inchoaverat , consumeret ; ad civitatem Mediolani pervenit ad domum quamdam venerabilium Fratrum , ubi dicitur ad Braydam , ibique moratus est pluribus diebus . Appropinquante hora exitus sui , quodam dolore ac interiori infirmitate correptus , cœpit acriter ægrotare . Circumstantibus tantum (forte tandem) fratribus , animam suam cœlesti Viatico parans ab isto seculo ad siderea sedilia convolavit .* Quæ veterum Scriptorum verba ideo etiam recitavimus , ut constet , quanta iis omnibus habenda sit fides , quæ Tattus oratorem potius quam historicum agens , atque unica fretus Bossierii & Bulzii auctoritate , quæ certe non multa est , Joannis mortem præcessisse narrat . Ad mortis tempus quod attinet , auctores omnes in annum MCLIX. consentiunt (a) , diemque adno-

tant

(a) V. Tattum Cap. XXI.

tant XXVI. Septembris, simulque narrant, Novocomenses, statim ac de Joannis morte audierunt, Mediolanum advenisse, atque a Braidensibus Humiliatis impetrasse, ut Sancti viri corpus Communi deferre sibi liceret, ut illius exuviis fruerebantur, quem summo honore viventem coluerant: quod cum fieret, multos Joannis opem implorantes, beneficiis mirum in modum ab illo auctos fuisse; & cæcam præsertim puellam, cum mater sanguine ex Joannis ore manante filia oculos deliniisset, visum repente recepisse. At de mortis die dubitat jure Suyskenius: die enim VI. Kal. Octob. seu XXVI. Sept. non Sancti viri mortem, sed illius corporis exportationem in antiqua Joannis vita designari animadvertit. At contra Braidensis Chronici auctor: *B. Joannes presbiter . . . in domo Braydæ decessit anno Domini 1159. sexto Cal. Octobris*; & in Sacris Humiliatorum Lectionibus anno MDXLVIII. editis: *Vir Dei tandem in pace quievit sexto Calendas Octobris*. Itaque cum non potuerit profecto una eademque die & Joannes obire, & ejus corpus, a Novocomensibus, Mediolanum, ejus morte audita profectis, Novocomum (urbem nempe XXV. millibus passuum Mediolano distantem) deferri, incertus hæreo, quam sententiam amplectar.

XIV. Qua ratione sub maxima Rondenariensis Ecclesie ara (quam, Humiliatorum cœtu extincto, Clerici Regulares Congr. Somaſchæ anno MDLXXXIX. adierunt) usque ad annum MDCVII. Sancti viri corpus servatum fuerit; repentinam vehementemque eo anno torrentis Coxie eruptionem, qua Ecclesia eadem ita vastata est, ut novam (cui Lauretani sacelli nomen ab ædis forma inditum fuit) in alia ædium parte exstruere fuerit necesse; inventum anno MDCXXXV. dum vetus Ecclesia in prophanos usus converteretur, Joannis corpus; ac denique anno MDCXLV. VIII. Id. Junii novæ arcæ inclusum, atque ad Templum recens exstructum delatum, omniaque, quæ, dum hæc agerentur, contigerunt, fuse prosequitur Tattus, illumque sequutus Suyske-

Suyskenius. Illud nos potius addemus, quod nec Tattus multo antea e vivis ereptus addere poterat, nec ad Suyskenii notitiam pervenit; anno scilicet MDCCXLIX., cum nova a PP. Congr. Somafchæ Ecclesia ædificaretur, arcam marmoream, in qua S. Joannis corpus clauditur, die V. Augusti in privatum Collegii Sacellum deportatam fuisse, donec anno MDCCLIII. die XV. Septembris, P. D. Francisco Cicerejo Præposito, in novum templum illata, atque aræ ejusdem nomini dicatæ supposita est.

XV. Nunc illud inquirendum superest, utrum Joannes eodem, quo obiit, anno MCLIX., fuerit ab Alexandro III. in SS. numerum cooptatus. Multis id probare aggressus est Tattus, qui tamen, quæ omnino distinguenda sunt, non satis videtur distinxisse. Ut enim id probet, Scriptores omnes profert, qui Joannem Sanctum appellant. Atqui aliud sane est aliquem hujusmodi appellatione vulgo insigniri, aliud est a Romano Pontifice Sanctorum numero solemni ritu adscribi. Illa enim appellatio, ut optime Suyskenius animadvertit, multis conceditur, quibus numquam illa est a Romanis Pontificibus decreta. Nonnulli tamen ex iis, quorum auctoritate utitur Tattus, Joannem ab Alexandro III. ad hujusmodi honorem fuisse evehum narrant, Benedictus Jovius (a) videlicet, Carolus Sigonius (b), Alphonsus Ciacconius (c), Arnoldus Wionius (d), Hieronymus Borfierius (e), aliique. Borfierius autem hoc ipsum Apostolicis literis confirmari ait, quæ ad calcem Constitutionum Humiliatorum adduntur. At literas hæc nec Tattus umquam, nec Puricellius, nec nos, nec, ut arbitror, Borfierius ipse umquam vidit;

(a) Hist. Patr. Lib. II.

(b) Lib. VIII. de Regno Ital. ad an. 1046.

(c) Vit. Roman. Pontif. in Gregor. VI.

(d) Martyrol. Bened. ad 26. Sept.

(e) Supplem. alla Nobiltà di Mil. Cap. IV.

dit ; cujus etiam auctoritas quanti facienda sit , alias vidimus , quique hoc ipso loco labitur , cum Alexandrum quartum pro tertio nominat . Sed præ ceteris Lucæ Castellini Ord. Prædicatorum auctoritatem profert Tattus . Ille enim cum anno MDCXXVIII. Tractatum ederet de *Certitudine gloriæ Sanctorum Canonizatorum* , illique eorum nomina conjungeret alphabetico ordine digesta , qui solemniter Sanctorum Fastis inscripti sunt , S. Joannem de Meda inter alios recensuit (a) , illumque ab Alexandro III. publico hujusmodi cultu ornatum dixit . Cujus testimonium Tattus triplici potissimum ex causa maxime facit ; primo quod diligentissime totam hanc rem auctor ille sit persequutus ; tum quod Romæ liber impressus sit clarissimorum virorum approbatione confirmatus ; denique quod Urbano VIII. librum ipsum auctor inscripserit , viro , si quis umquam , in iis , quæ ad SS. cultum pertinent , accuratissimo . Nec vero maximam hanc diligentiam laudem , quam Tattus Castellino tribuit , denegare illi ego audeam . Sed quæ quantaque illa fuerit , melius , arbitror , ex Castellini ipsius quam ex Tatti verbis intelligemus . Audiamus itaque , qua ratione Tabulas illas Sanctorum a se confectas fuisse , Castellinus narret , quantaque in iis conscribendis diligentia se usum fateatur : *Collectus sane fuit* , inquit (b) , *sequens Index ex Bullis Canonizationis ipsorum (Sanctorum) , ex Breviario Romano , ex Martyrologio pariter Romano . . . ex Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus & Philippi Ferrarii , ex Surio , Lippomano , Sancto Antonio (lege Antonino) , Voragine , Petro Ribadenera , Tritemio , Mombratio , Arnoldo Wion auctore ligni vitæ totius Religionis S. Benedicti , ex Enriquez Hortensio auctore fasciculi Sanctorum Ordinis Cisterciensis , ex Petro Caniso , Vincentio Belluacensi , Bernardo Britone , Peralio Vallisbonæ , Platina , Panvinio , Flaminio , aliisque Scriptoribus Vitæ San-*

D d

Eorum

(a) Tract. de Certitud. &c. pag. 439.

(b) Ibid pag. 423. 424.

Florum atque Pontificum Romanorum. Quis vero ignorat, nonnullos ex his Auctoribus non paucis mendis scaterere; plurimosque ab illis in Sanctorum numero recenseri, quibus numquam hujusmodi honor solemniter collatus fuit? At forte Castellinus eorum dicta diligenter expendit, qui diligentis Scriptoris est mos, certa ab incertis accurate secernens. Minime sane. Quin immo, ut Tattus de Castellini diligentia, ita de horum Scriptorum diligentia Castellinus mira prædicavit, eorumque auctoritati fidentum omnino esse statuit (a): *Prænominati sane auctores discrimen ab eis largiter cognitum inter justorum depositionem, elevationem, translationem, relationem, & Canonizationem præsertim solemnem eximie explicarunt. Quamobrem quos ipsi optime suam fundantes intentionem certo pronunciant solemniter canonizatos, ita esse credendum est.* Vides itaque non majorem fuisse Castellini, quam ceterorum Auctorum diligentiam; atque hac de causa Joannem ab illo inter Sanctorum numerum relatum, quod hoc ipsum a Wionio affirmari viderat. Præterquam quod, ut optime Suyskenius animadvertit, multa in illis tabulis Castellinus, quæ corradere poterat, nec sine mendis, congeffit. Auctoritas vero a Cenforum & Urbani VIII. doctrina petita, quam infirma sit, nemo non videt. Quis enim unquam arbitratus est Librorum Cenfores, aut eos multo adhuc minus, quibus Libri inscribuntur, diligenter cavere, ne quis error historicus in Librum ipsum irrepat? Quis unquam credat aut Cenfores, aut ipsum Urbanum Pontificem Castellini tabulas diligenter expendisse, ac sedulo cogitasse, singuli ne, qui in illis recensentur, Sanctorum fastis adscripti essent? Quæ tamen non ideo a me dicta sunt, ut Joannem fuisse ab Alexandro III., aut ab aliquo alio Romano Pontifice Sanctorum fastis adscriptum negem; sed ut non satis id Tatti rationibus convinci ostendam. Quamquam, ut candide fatear, tria me dubium hac in re red-

dunt,

(a) Ibid. pag. 429.

dunt, in eamque potius sententiam flectunt, ut arbitrer numquam Joannem solemniter in Sanctorum numerum cooptatum fuisse. Ac primo Humiliatorum silentium: nullum enim aut in tribus Chronicis, in quibus multa de Joannis rebus gestis habemus, aut in antiqua ejusdem vita a Suyskenio edita, aut in Horis Humiliatorum Canonicis hujus rei vestigium habemus; nec vero videntur maximum hoc Patris sui decus illi omisuri fuisse. Alterum est mira temporis brevitatis (siquidem ab Alexandro III. publico cultu donatus dicatur eodem, quo obiit, anno MCLIX. ut omnes tradunt, qui Joannem in Sanctos relatam existimant), quod inter illius obitum, ac solemnem, ut dicimus, Canonizationem intercessit. Quamvis enim citius res olim perageretur, vix tamen videtur, præsertim in non levi locorum distantia, cumque de eo homine quæstio esset, qui probabiliter numquam Insubria excesserat, tam cito de illius sanctitate judicium Romæ fieri potuisse; maxime cum, Ecclesia per id tempus Octaviani Pseudo-Pontificis schismate turbata, minus otii Alexandro esse ad hujus causæ cognitionem videretur. Tertio denique Humiliati ipsi Joannem Beatum sæpius quam Sanctum appellant. Si enim sacros eorum Libros excipias, in quibus plerumque die XXVI. Septembris S. Joannis festum indicitur, in utroque SS. ac BB. Indice, & in tribus Humiliatorum Chronicis, numquam Sanctus, sed aut Venerabilis, aut Beatus vocatur. Itaque, ut cum Suyskenio finem huic quæstioni faciam, Joanni de Meda Sancti titulum, quem ab immemorabili tempore obtinuit, omnino adscribo: sed canonizationem ejusdem ab Alexandro III. factam non possum non pro dubia habere, donec quis certiora attulerit.

XVI. Enimvero Joannes Sancti titulo insignitus in recentioribus Martyrologiis non paucis occurrit, aliisque auctoribus, quorum verba Suyskenius refert. Humiliati vero die XXVI. Septembris illius memoriam colere consueverant. In prima tamen Breviarum Humiliatorum editione anno MCCCCLXXXIII. pera-

ta, quamvis in *Kalendario* Joannis festum enunciatur, nullum tamen, ne *de Communi* quidem, ut ajunt, *Officium* ad diem XXVI. Sept. indicitur. In altera vero, quam ego non vidi, editione anno MDIV. confecta, proprium illius *Officium* additum fuisse, ait Puricellius. Hujusmodi vero in ceteris deinde editionibus videmus. Mittimus hic *Lectiones* & *Antiphonas* recitari solitas proferre, uti etiam *Missam* in *Humiliatorum Missali* anno MDIV. edito præscriptam. Etenim, præterquam quod hanc Sormannus (a), illas auctor Vitæ S. Joannis an. MDCCXLVIII. Novocomi impressæ, & partim etiam Suyskenius publici juris fecerunt, nihil illis continetur, quod ex iis, quæ diximus, non satis constet. Illis vero adhuc utuntur Humiliatæ Moniales. Quin & ipsi Clerici Regul. Congr. Somaschæ sacrum Joanni diem XXVI. Sept. Novocomi celebrant, *Missam* tamen & *Officio* omisso, ex S. Congregationis decreto XI. Augusti an. MDCXCI., quo Sanctorum, quorum corpus seu insignes reliquiæ habentur, tunc tantum *Officium* & *Missam* celebrari permittitur, cum eorundem nomen in Romano Martyrologio recensetur.

XVII. Tertius in *Humiliatorum* tabulis profertur B. JACOBI-NUS DE SENIS CARDINALIS. Sed hujus res gestas, si quo modo fieri poterit, in altera hujus Dissertationis parte illustrabimus, ubi de Humiliatis dignitate illustribus fermo erit.

XVIII. Sequitur deinde S. BAUDOLINUS EPISCOPUS DE ALEXANDRIA, qui cum in *Humiliatorum* Tabulis recensetur, facile quis suspicetur, Humiliatum illum revera fuisse. Atqui tantum abest, ut Humiliatis umquam adscriptus fuerit Baudolinus, ut tribus sæculis vixerit, antequam illorum cætus cogeretur. Sed qua ille ratione in *Humiliatorum* SS. Catalogum irrepsit, mox videbimus, postquam ejusdem res gestas exposuerimus. Placet enim diligentius, quæ ad S. Baudolinum pertinent, investigare, quod

(a) Stor. degli Umil. pag. 134.

quod multis hætenus tenebris obducta fuerint. Ac primo proferenda sunt veterum Scriptorum de Baudolini sanctitate testimonia. Itaque Paullus Diaconus Scriptor Baudolino fere æqualis hæc habet (a): *Hujus Regis (Liutprandi Langobardorum Regis, qui ab anno DCCXII. ad annum DCCXLIV. regnavit) temporibus fuit in loco, cui Forum nomen est, juxta fluvium Tanarum, vir miræ sanctitatis, Baudolinus nomine, qui multis miraculis, Christi gratia suffragante, refulsit. Qui sæpe futura prædixit, absentia quoque quasi præsentia nuntiavit. Denique cum Rex Liudprandus in urbem silvam (ita) venatum isset, unus ex ejus comitibus cervum sagitta percutere nisus, ejusdem regis nepotem, hoc est sororis ejus filium, Aususum nomine, nolens sauciavit. Quod rex cernens, valde enim eundem puerum amabat, cum lachrymis ejus incommodum lamentari cœpit, statimque unum e suis equitem misit, qui ad virum Dei Baudolinum curreret; eumque peteret, ut pro vita ejusdem pueri Christum supplicaret. Qui cum ad servum Dei pergeret, puer defunctus est; cui Christi famulus ad se pervenienti ita dixit: Scio quam ob causam veneris; sed illud quod postulas (Codex Modœtiensis legit: quod postulare missus es) jam fieri non potest, quia puer ille defunctus est. Quod cum is, qui missus fuerat, regi, quod a servo Dei audierat, renuntiasset, rex licet doluerit, quod effectum supplicationis suæ habere non potuit, tamen quia vir Domini Baudolinus spiritum prophetiæ habuerit, aperte cognovit. Hæc Paullus Diaconus; cujus deinde testimonio Sigonius usus est Baudolini sanctitatem paucis verbis commemorans (b). Ejusdem etiam, sed brevissime, meminit Chronicon Monasterii Novaliciensis (c) his verbis: *Hujus ergo (Liutprandi) temporibus apud Forovicum erat Sanctus Baudolenus.**

XIX. Sed ex antiquis auctoribus nullum alium invenire licuit,

(a) De Gestis Langobard. Lib. VI. Cap. LVIII.

(b) De Regno Ital. Lib. III. in Luitprando.

(c) Script. Rer. Ital. Vol. II. P. II. col. 714.

cuit, qui Baudolinum commemoret. Nec aliud quidquam de gestis illius rebus nobis innotesceret, nisi plura in Humiliatorum Horis Canonicis recenserentur, ex quibus visum est ea omnia excerpere, quæ ad S. Baudolinum pertinent. Utemur autem nuperrima illarum editione Mediolanensi an. MDCCLI., simulque si qua in re veteres editiones discrepent, adnotabimus. Ibi itaque ad X. Nov. habemus: *In Festo S. Baudolini Episc. & Confess. omnia de Communi præter sequentia. In Primis Vesperis ad Magnificat: Baudolinus in hortulo Olerum serit semina, quibus superveniens viator famelicus sub ipsa hora natis vescitur & obstupescit ad miraculum. Oremus. Propitiare nobis quæsumus Domine famulis tuis per hujus Sancti Confessoris tui Baudolini merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus protegamur adversis. Per Dominum &c. Tum Lektionen sequuntur, quibus Vita Baudolini exponitur, sex nempe, ex Humiliatorum more, ex quibus tres priores in primo nocturno, reliquæ in altero recitantur. Lectio I. Hic vir sanctitate eximius, cujus hodie festum colimus, Baudolinus nomine, ab oppido quondam celebri, quod Forum dicebatur, postmodum labentibus rebus in parvum vicum redactum, nunc Villasori ab incolis appellatur, ubi magalia agunt pastores, haud ita procul ab urbe Alexandria (in veteribus editionibus: Alexandria Europæ) existit oriundus. Tu autem &c. Lectio II. Orbatus itaque utroque parente, cum placuit Altissimo, postquam vidit Baudolinus humana hæc omnia, quæ ab his, qui ea suscipiunt, prima ducuntur, nullis suis subnixæ viribus fluere & labi, statuit animum ab eorum cupidine prohibere, & his rebus maxime intendere, quæ cum sint firmæ, & perpetuæ tranquillitatem pariunt, suosque cultores cælo inferunt. Tu autem &c. Lectio III. Ceterum quo vacuo magis animo rem ipsam perageret, suisque studiis obsequi posset, distractis, quæcumque ex patris hereditate possederat, quicquid inde pecuniæ constat est, id totum levandæ pauperum inopiæ, & miserorum deprecandis incommodis erogavit. Tu autem &c. Lectio IV. Exutus igitur rebus omnibus æque, ac earum cupidine, solitarium locum petiit*

petiit juxta templum Deiparæ Virginis, quod Fori erat, pollens antiqua Religione, sed populo infrequens, ubi die noctuque jejniis & orationibus incumbens, adeo celebre nomen adeptus est sanctitatis, ut multi mortales ad eum confluerent alii alia petentes. Tu autem &c. Lectio V. Miraculis plurimis claruit, quibus effectum est, ut duo Episcopi Dertonensis scilicet & Aquensis, apud quos ipse invidia quorundam Religiosorum falso delatus fuerat, in suorum Episcopatum socium eum & collegam adoptarent, licet venientem. Tu autem &c. Lectio VI. Tandem præsciens mortis suæ, in Domino feliciter requievit, regnante Liuthprando Langobardorum Rege; cujus corpus e Foro in Alexandriam jussu Alexandri III. Pontificis Maximi, qui titulum & nomen ei civitati dedit, translatum, in templo sub nomine ejus constituto usque in hodiernum diem colitur. Tu autem &c. Ad Benedictus Antiph. Dum Dertonam pergit vir Dei, tunicam aquis instratam cum nuncio Episcopi conscendens, in nomine Domini annem Burmidam tunc vado insuperabilem, ac si nave vectus esset, incolumis pertransiit. Ad Magnificat Antiph. Ad jussa Baudolini veniunt anseres, ac dicto audiunt, cervæ potum plenis præbet uberibus. Magnificemus ergo Dominum, qui potens est, & in Sancto suo Baudolino operatus est magnalia.

XX. Hæc habemus paullo vetustiora de Baudolini sanctitate rebusque gestis testimonia, quibus innixus breve illius elogium contexit Philippus Ferrarius (a). Illius pariter Martyrologii Benedictini auctores meminerunt, Bucelinus, & Menardus ad diem X. Novemb. Sed uterque gravissime lapsus est, cum Baudolinum Humiliatorum leges sequutum dixit. At S. Baudolini vitam fuse conscribere aggressus est, eamque Alexandrinis typis edidit anno MDC. P. Archangelus Caraccia Ord. Prædicat. Hic vero non solum Paulo Diacono, Carolo Sigonio, atque horis Humiliatorum Canonicis usus est, sed MS. etiam de illius vita Commentario, quem Georgii Merulæ nepos nescio quis olim scripserat. Caraccia

(a) Catal. SS. Ital. ad diem X. Nov.

ciæ deinde narrationem contraxit, breviorēque Baudolini vitam edidit Petrus Hiacinthus Gallitia (a). Sed superioris ætatis vitio peccat Caraccia, vitam Oratorio potius, quam historico more enarrans, verisimilia passim veris commiscens, nec, quibus singula auctoribus referat, accurate distinguens. Itaque in iis illustrandis, quæ de S. Baudolino referri videmus, ita illius auctoritate utemur, ut quæ vere dici, quæ probabiliter tantum, aut etiam falso arbitramur, sedulo expendamus.

XXI. Forum, quod etiam, Ghilino teste (b), Villa dicitur, pagus est tribus circiter passuum millibus Alexandria Statiellorum distans, extra Genuensem portam. Hæc scilicet Baudolino patria fuit, quem anno circiter DCCXVI. natum iidem auctores dicunt. Sed cum anno DCCXL. illum obiisse referant, quod etiam Julianus Porta confirmat (c), videntur hæc sane conciliari non posse: etenim XXIV. annos tantum vixisse ille dicendus esset; quod nemo profecto de illo homine credat, quem videat episcopalis muneris socium a Derthonensi & Aquensi Episcopis fuisse adhibitum. Itaque aut ortus antea statuendus, aut obitus protrahendus, qua in re nihil certo affirmare possumus. Plura de Baudolini pueritia sanctissime traducta, de parentum in illius informationem collato studio, de castissimis ejusdem moribus refert Caraccia; illum omnium animos ad se rapuisse; mendacia, voluptates, illecebras omnes exosum, cibi, ludi, somnique abstinentem fuisse, aliaque hujusmodi, quæ probabiliter magis quam certe narrari videntur. Qua ratione sublatis parentibus totum se Deo devoverit Baudolinus, quemque solitudinis suæ locum delegerit, satis explicant recitatae *Lectiones*. At Deiparæ templum illud, quod Fori erat, Canoniorum aliquot curæ commissum fuisse,

(a) Atti de' SS. che fiorirono negli Stati della Casa di Savoia T. V. pag. 1. &c.

(b) Annal. d'Alessandria pag. 337.

(c) Eroi d'Alessand. pag. 43.

se, narrat Caraccia, qui Divinis laudibus canendis, Sacrisque celebrandis exercebantur; quorum cum sinistra esset apud vicinos fama, Baudolinum Divini cultus studiosissimum, gravibus prudentibusque verbis (quæ a Caraccia ipso proferuntur), ut suæ conditionis memores sanctius vitæ genus amplecterentur, illos commonuisse. Hinc iratos Canonicos multa de Baudolini nece cogitantes inducit Caraccia; ac tandem hoc illos consilium cepisse narrat, ut illum scilicet apud Aquensem Episcopum, cujus ditiori Forum suberat, ut maledicum, plebis concitatorem, callidumque pietatis simulatorem traducerent. Quæ omnia, quam vere dicantur, aut quorum Scriptorum auctoritate nitantur, ignoro. Ego sane suspicor verba illa, quæ ex Humiliatorum *Lectionibus* jam recitavimus; *apud quos (Episcopos) ipse invidia quorundam Religiosorum falso delatus fuerat*, occasionem narrationis hujusmodi contexendæ Caracciæ tribuisse. Ac sane potuisse hæc ita fieri, non inficior; facta fuisse, non satis probat Caraccia. Quod si hæc a Merulæ nepote Caraccia hausit, optandum esset, ut quibusnam monumentis usus ille fuisset, cognosceremus; cum enim non potuerit ille nisi ad summum XV. sæculo exeunte scribere, (quo tempore Georgius ipse vivebat), nimis a Baudolini ætate distat, ut ejusdem auctoritati ita fidamus, ut nulla veterum monumentorum testimonia optemus. Sed jam ad Caraccianæ narrationis seriem redeamus.

XXII. Aquensis Episcopus, Canonicorum querelis auditis, nuncium misit, qui Baudolinum ad se adduceret. Qui cum ad Baudolinum venisset, Fori incolas apud eum collectos invenit, agros suos a maxima silvestrium anserum copia vastatos conquærentes, hominemque orantes, ut Divinam iram suis precibus fleteret. At Baudolinus Episcopi nuncio excepto, auditoque imperio, ocius se iussa facturum respondet: interim tamen nuncium ipsum rusticosque præsentis ad vicinos campos digredi jubet, atque anseres suo nomine monere, ut ad se accedant. Quod cum

illi fecissent, anseres statim Forum ingressi turmatim, populo universo (inquit Caraccia, qui paullo post nocturnum tunc tempus fuisse ait) ad spectaculum prodeunte, ad Baudolinum accesserunt; qui illos cubiculo per noctem inclusos, mane deinde monitos, ne impostero agros vastarent, abire iussit. At illi obstrepere, & Baudolini iussa detrectare quodammodo. Sensit porro vir Sanctus, unum ex illis raptum a villicis noctu voratumque fuisse: Illos itaque anseris silvestris furtum cicure anserem rependere jubet. Tum vero, Baudolino iterum imperante, anseres fuga capta nullam amplius agris perniciem intulerunt. His actis Baudolinus cum nuncio iter ingressus, hunc siti æstuantem monuit, ut ad cespites quosdam fitis solatium reperturus accederet; quo cum ille ivisset, distentis uberibus cervam invenit, cujus lacte refectus est. Hæc porro omnia cum a nuncio intellexisset Episcopus, Baudolinum honorifice excepit. Quin etiam in Canonicos, ut par erat, animadvertisset, nisi submissis precibus conceptam in eisdem Episcopi iram Baudolinus lenisset. Qui deinde ab Episcopo ipso rogatus, ut in Episcopalis oneris partem succederet, exorari non potuit, imparem se illi ferendo constantissime dicitans. Hunc in modum, Canonicis nequidquam frementibus, Baudolinus sua se iterum solitudine abdidit. Nec tamen acquieverunt illi; sed re ad Derthonensem Episcopum delata, qui Mediolanensis Archiepiscopi Metropolitæ (ut contendit fieri potuisse Caraccia, cui idem videtur, esse aliquid posse, ac revera esse) vices gerebat, effecerunt, ut ille etiam Baudolinum ad se accerferet. Baudolinum olera in hortulo suo ferentem nuncius invenit; cumque illum de Episcopi voluntate commonuisset, respondit Baudolinus, se Episcopi imperiis præstaturum, sed vires antea cibo reficiendas, quo alacrius iter ingrederentur. Mensam itaque sibi æque ac nuncio pane tantum & aqua instruxit; quod cum hic ægre ferret, atque a Baudolino exquireret, nihil ne aliud juberet apponi, se quidem his tantum vivere,

vivere, Baudolinus reposuit; nonnulla ad summum olera deliciarum causa accedere interdum; sed horum, quæ vix, ut viderat, confita essent, nullam sibi esse per id tempus copiam. Nihilominus cum nuncio ipso hortum ingressus, olera illico nata atque educta comperiunt. His refecti iter ingrediuntur, nuncio viri sanctitatem secum mirante. Sed multo major admiratio incessit, cum ad Bormidam accedentes, qui fluvius Forum inter ac Derthonam interfuit, illum subito imbrium impetu ita exundantem viderunt, ut transvehi nullo modo liceret. Tunc enim Baudolinus Dei ope implorata, instratoque aquis pallio, illud cum socio, instar cymbæ, conscendens, ad ulteriorem ripam felicissime traductus est. Quæ cum Derthonensi Episcopo nuncius narrasset, hic non modo Baudolinum honorifice excepit; sed etiam illatæ quoquomodo injuriæ veniam petiit. Tum re cum Aquensi Episcopo communicata, uterque Baudolinum, quamvis invitum, Episcopalis muneris socium adhibuit, eumque iis populis præesse iussit, qui Foro adiacebant.

XXIII. Hæc quæ paucis verbis perstrinximus, fusiore atque Oratorio stilo persequitur P. Caraccia. Ac sane Baudolinum falsorum criminum apud Derthonensem & Aquensem Episcopos accusatum fuisse, ab iisdem deinde non absolutum modo, sed in Pontificii oneris partem vocatum; illum præterea & olera recens confita, effecisse, ut extemplo nascerentur, & fluvium instrato pallio prætervectum, & anseres dictis audientes habuisse, aliaque hujusmodi patrasse prodigia, ex Canonicis præsertim Humiliatorum horis didicimus. Sed hæc eodem scilicet ordine, eademque rerum serie contigisse, qua Caraccia utitur, quam auctoritate, aut quibus monumentis comprobatur? At verisimile est, ita hæc omnia accidisse. Esto. At licet ne historico, quæ contingere poterint, eadem, ac si vere contigerint, indubitate proferre. Mihi sane videtur Caraccia (aut Merulæ nepos, si hic potius Baudolini vitam hac ratione primus digessit) cum pauca illa de Baudolino

lino referri videret, quæ ex antiquis monumentis retulimus, nec satis gestarum rerum seriem distingui, hunc modum excogitasse, quo omnia suis fere temporibus distributa proferret. Sed melius profecto historici Scriptoris partes egisset, si Lectores hoc ipsum monitos voluisset, non certa quidem sed probabilia a se narrari. Atque ad miram Bormidæ transvectionem quod attinet, illam cum Episcopi nuncio factam fuisse vidimus ex *Antiphona ad Benedictus*. Sed cetera alia prodigia iisdem nunciis spectantibus peracta fuisse, ibi ne innuitur quidem; quin etiam, cum de oleribus repente enatis est sermo, ex loquutiones adhibentur, quibus id negari videtur: *Baudolinus in hortulo olerum serit semina, quibus superveniens viator famelicus &c.* Sicuti enim alibi nuncius Episcopi prodigii spectator dicitur, ita hic etiam dicendus, siquidem adfuisset, videbatur.

XXIV. Sed verba illa diligentius investiganda sunt: *ut duo Episcopi, Dertbonensis scilicet & Aquensis ... in suorum Episcopatum socium eum & collegam adoptarent, licet renuentem.* Quæ verba gravissimi erroris ansam aliquibus ac Menardo præsertim & Bucelino præbuerunt, qui illum Alexandrinum Episcopum appellarunt, quattuor scilicet sæculis antequam Alexandrina urbs exstrueretur. Quin etiam Bucelino satis non est Alexandrinam urbem jam ab octavo sæculo fingere (hoc enim sæculo Baudolinum vixisse fatetur); antiquiorem adhuc facit: *quam ipse Cathedram*, addit, *pulcherrimo sanctitatis titulo, multo quam antea illustriorem reddidit.* Cautius Humiliati Scriptores in Sanctorum suorum Catalogo scripserunt: *S. Baudolinus Episcopus de Alexandria.* Quibus verbis illum Alexandrinum Episcopum fuisse non indicant; tunc enim scripserunt: *Episcopus Alexandriae, seu Alexandrinus*; sed Episcopum illum fuisse, & Alexandriae illius Corpus servari, vel locum ipsum incoluisse Baudolinum, prope quem deinde Alexandria condita fuit. Verum recte ne Baudolinum ab Humiliatis Episcopum appellari arbitramur? Ut hoc statuamus, animadvertendum primo est, certam

certam Episcopalem sedem Baudolino nullam fuisse: profecto enim nec Aquensis, nec Derthonensis, nec alia ulla umquam Ecclesia in suorum Antistitum numero Baudolinum recensuit. Ac frustra Caraccia ait, posse illum dici Fori Episcopum: hanc enim Episcopalem sedem Caraccia primus invexit, nemini hactenus cognitam. Itaque hoc unum superest, ut Baudolinum Chorepiscopum fuisse dicamus. Enimvero hæc fuisse videtur Humiliatorum opinio, ut ex eorundem recitatis *Lectionibus* colligimus: *in suorum Episcopatum socium eum & collegam adoptaverint*. Hoc ipsum Merulæ nepos innuit, cujus verba profert Caraccia: *Socium imperii consiliique illum sibi adoptavit (Derthonensis Episcopus) jurisque & majestatis suæ consortem fecit*. Porro Chorepiscopi munus præsertim usque ad Caroli M. tempora in usu fuisse, eruditi norunt. Eorum scilicet erat, Episcopalia minoris momenti munera in vicis obire, ideoque etiam *Villani Episcopi* appellabantur interdum (a). At Episcopali ne dignitate ac jure Chorepiscopi gauderent, disputant Ecclesiasticarum rerum Scriptores. Ac Petavius quidem (b) plura affert, quibus Chorepiscopos hujusmodi honore præditos fuisse comprobet. Negat vero Parisiensis Archiepiscopus Petrus de Marca (c). Plura de Chorepiscopis habet Cangius (d), qui alios etiam auctores profert, qui de iisdem disputant. Quibus addendus est P. Joannes Hiacinthus Sbaralea Ord. Minor. Convent. S. Francisci, qui plurimis argumentis Petavianam sententiam propugnat (e). Nobis quæstionem hujusmodi ingredi non vacat. Hoc unum statuimus veterem, tum Alexandrinorum Civium, tum Humiliatorum traditionem Baudolini Episcopatus favere, quem ut Episcopum venerati sunt semper, primique adhuc venerantur.

XXV.

(a) Cangius Glossar. in voce *Chorepiscopus*.

(b) In Notis ad Epiphan. ad hæc. 69.

(c) Lib. II. de Concordia Sacerd. & Imp. Cap. XIII. & XIV.

(d) Glossar. ibid.

(e) Apud Fleury Disciplin. Pop. Dei Edit. Venet. 1761. Vol. II. pag. 262.

lino referri videret, quæ ex antiquis monumentis retulimus, nec satis gestarum rerum seriem distingui, hunc modum excogitasse, quo omnia suis fere temporibus distributa proferret. Sed melius profecto historici Scriptoris partes egisset, si Lectores hoc ipsum monitos voluisset, non certa quidem sed probabilia a se narrari. Atque ad miram Bormidæ transvectionem quod attinet, illam cum Episcopi nuncio factam fuisse vidimus ex *Antiphona ad Benedictus*. Sed cetera alia prodigia iisdem nunciis spectantibus peracta fuisse, ibi ne innuitur quidem; quin etiam, cum de oleribus repente enatis est sermo, eæ loquutiones adhibentur, quibus id negari videtur: *Baudolinus in hortulo olerum serit semina, quibus superveniens viator famelicus &c.* Sicuti enim alibi nuncius Episcopi prodigii spectator dicitur, ita hic etiam dicendus, siquidem adfuisset, videbatur.

XXIV. Sed verba illa diligentius investiganda sunt: *ut duo Episcopi, Dertbonensis scilicet & Aquensis ... in suorum Episcopatum socium eum & collegam adoptarent, licet renuentem.* Quæ verba gravissimi erroris ansam aliquibus ac Menardo præsertim & Bucelino præbuerunt, qui illum Alexandrinum Episcopum appellarunt, quattuor scilicet sæculis antequam Alexandrina urbs exstrueretur. Quin etiam Bucelino satis non est Alexandrinam urbem jam ab octavo sæculo fingere (hoc enim sæculo Baudolinum vixisse fatetur); antiquiorem adhuc facit: *quam ipse Cathedram*, addit, *pulcherrimo sanctitatis titulo, multo quam antea illustriorem reddidit.* Cautius Humiliati Scriptores in Sanctorum suorum Catalogo scripserunt: *S. Baudolinus Episcopus de Alexandria.* Quibus verbis illum Alexandrinum Episcopum fuisse non indicant; tunc enim scripserunt: *Episcopus Alexandriae, seu Alexandrinus;* sed Episcopum illum fuisse, & Alexandriae illius Corpus servari, vel locum ipsum incoluisse Baudolinum, prope quem deinde Alexandria condita fuit. Verum recte ne Baudolinum ab Humiliatis Episcopum appellari arbitramur? Ut hoc statuamus, animadvertendum primo est, certam

certam Episcopalem sedem Baudolino nullam fuisse: profecto enim nec Aquensis, nec Derthonensis, nec alia ulla umquam Ecclesia in suorum Antistitum numero Baudolinum recensuit. Ac frustra Caraccia ait, posse illum dici Fori Episcopum: hanc enim Episcopalem sedem Caraccia primus invexit, nemini haecenus cognitam. Itaque hoc unum superest, ut Baudolinum Chorepiscopum fuisse dicamus. Enimvero haec fuisse videtur Humiliatorum opinio, ut ex eorundem recitatis *Lectionibus* colligimus: *in suorum Episcopatum socium eum & collegam adoptaverint*. Hoc ipsum Merulae nepos innuit, cujus verba profert Caraccia: *Socium imperii consiliique illum sibi adoptavit (Derthonensis Episcopus) jurisque & majestatis suae consortem fecit*. Porro Chorepiscopi munus praesertim usque ad Caroli M. tempora in usu fuisse, eruditi norunt. Eorum scilicet erat, Episcopalia minoris momenti munera in vicis obire, ideoque etiam *Villani Episcopi* appellabantur interdum (a). At Episcopali ne dignitate ac jure Chorepiscopi gauderent, disputant Ecclesiasticarum rerum Scriptores. Ac Petavius quidem (b) plura affert, quibus Chorepiscopos hujusmodi honore praeditos fuisse comprobet. Negat vero Parisiensis Archiepiscopus Petrus de Marca (c). Plura de Chorepiscopis habet Cangius (d), qui alios etiam auctores profert, qui de iisdem disputant. Quibus addendus est P. Joannes Hiacinthus Sbaralea Ord. Minor. Convent. S. Francisci, qui plurimis argumentis Petavianam sententiam propugnat (e). Nobis quaestionem hujusmodi ingredi non vacat. Hoc unum statuimus veterem, tum Alexandrinorum Civium, tum Humiliatorum traditionem Baudolini Episcopatus favere, quem ut Episcopum venerati sunt semper, primique adhuc venerantur.

XXV.

(a) Cangius Glossar. in voce *Chorepiscopus*.

(b) In Notis ad Epiphan. ad hær. 69.

(c) Lib. II. de Concordia Sacerd. & Imp. Cap. XIII. & XIV.

(d) Glossar. ibid.

(e) Apud Fleury *Disciplin. Pop. Dei Edit. Venet. 1761. Vol. II. pag. 262.*

XXV. Baudolini mortem anno DCCXL., ut vidimus, auctores consignant, quod tamen fieri non potuisse monuimus, si quidem ille anno DCCXVI. ortum duxerit, ut iidem referunt; qua in re non satis sibi constat Caraccia, qui cum hos ipsos ortus atque obitus Baudolini annos statuatur, illum tamen senem obiisse scribit. Multa etiam addit de piissima Baudolini morte, cui Deiparam se videndam tunc præbuisse, refert. Quæ omnia utinam veterum monumentorum testimonio comprobasset Auctor. Baudolini corpus diu in eodem, apud quem vixerat, pago jacuit, Ghilino teste (a), donec Alexandrina urbe anno MCLXVIII. exstructa, temploque deinceps Baudolini nomini sacro anno MCLXXXIX. ædificato, huc illius corpus delatum est. Ita rem narrat Ghilinus (b); cui tamen Humiliatorum auctoritas opponitur: in eorum enim Canonicis Horis legimus, Alexandri III., qui anno MCLXXXI. obiit, jussu Baudolini corpus Foro Alexandriam delatum fuisse. Fieri autem potuit, ut Alexandro III. imperante urbi ejusdem corpus inferretur, novum vero templum nonnisi anno MCLXXXIX. excitaretur. Templum ipsum Humiliatis concessum; cumque Baudolinum præcipuum urbis patronum Alexandrini jussissent, solemnem pompam sacra illi dies IV. Idus Novemb. celebrari consueverat, atque adhuc celebratur. Porro Alexandrinos ideo urbis Patronum Baudolinum renunciaffe narrat Caraccia, quod urbe ab hostibus obsessa, sublimem se ille e mœnibus ac minaci vultu videndum hostibus præbuerit, eosque in fugam conjecerit. At unde hoc prodigium, cujus tempus non adnotat, ille hauserit, omnino sciet. Qua vero ratione Baudolini cultus ita apud omnes Humiliatos diffusus sit, ut illum etiam Humiliatum dixerint, suorumque SS. numero adscripserint, hinc arbitrari factum fuisse, quod cum Alexandrina S. Baudolini do-

mus

(a) Annali d'Alexandria pag. 13. ad an. 1189.

(b) Ibid.

mus inter antiquissimas Humiliatorum domos recenseretur, solemnique ibi pompa, ut diximus, Baudolini exuviæ colerentur, ceterarum etiam domorum Humiliati, illius exemplo ducti, S. Baudolinum colere cœperint; atque hunc in modum toto paullatim Ordine illius cultus diffusus sit, ut Horis Canonicis insereretur, atque apud posteriores rudioresque Humiliatos opinio etiam invalesceret, Baudolinum Humiliatum revera fuisse. Certe jam ab anno MCCCCLXXXIII. illius memoriam quotannis Humiliati venerabantur, ut ex Horis Canonicis eo anno editis constat, in quibus ad X. Novemb. hæc habentur: *In S. Baudolino Episcopo & Confessore Ordinis humiliatorum, omnia fiant sicut in communi unius Confessoris Pontificis.* At in editione an. MDXLVIII. omnia illa de Baudolini vita addita sunt, quæ num. XIX. recitavimus. Illis adhuc utuntur Humiliatæ Moniales, quæ veterem Humiliatorum ritum adhuc servant. Verum tum in S. Baudolini Ecclesia, tum in ceteris urbis ac Diœcesis Alexandrinæ Ecclesiis omnia de Communi, ut ajunt, Confessoris Pontificis recitantur. Hæc tantum propria in Cathedrali Ecclesia leguntur. Ad Laudes: *Benedictus Pater & Pastor noster Baudolinus, cujus vita egregia nos edificat, protectio nos adjuvat, & recordatio nos lætificat. V. Respice, Pater, super filios tuos. R. Respice, Pastor, super gregem tibi commendatum.* Ad Vesperas: *Dilectus Deo & hominibus Beatus Baudolinus in terris pugnat fideliter, in Cælo coronatur feliciter, & a nobis recolitur humiliter. V. Hic est Sanctus, qui placuit Deo. R. Cujus memoria non recedet in æternum. Oremus. Deus, qui propter merita, & Orationes Sanctorum peccatores non despicias, quesumus ut interveniente Sancto Baudolino Protectore nostro sine te in hoc sæculo non vivamus, & ad te cum eo pervenire valeamus. Per Christum &c.*

XXVI. B. ANDREAS SENENSIS post S. Bandolinum occurrit. In hujus rebus gestis illustrandis, non est cur diutius immoremur. Etenim post veterem illius Vitam a Bartholomæo Naccarino an. MDXXVIII. editam, ex qua suam deinde collegit

Silva-

Silvanus Razzius Camaldulensis, Vitisque SS. Etruscorum inferuit (a); postque aliam a P. Raimundo Barbio Ord. Præd. an. MDCXXXVIII. vulgatam, quæcumque ad Andream pertinent, diligenter illustrata habes in Actis SS. (b); ut mittam breve ejusdem Elogium a clarissima *Intronatorum* Academia confectum (c). Nos itaque illis breviter commemoratis, quæ in dubitationem non cadunt, nonnulla, quæ non satis constant, enucleatius evolvemus. Andreas e Gallerana, nobilissima Senensi familia, Ghezolino patre, sæculo XII. exeunte ortus, strenuum primo in patria militem se præbuit; tum blasphemi hominis cæde perpetrata, solum vertere coactus est. Quo ille in exilium concesserit, auctores silent. Sed huc referendum videtur, quod Ugurgierius narrat in quodam Opusculo MS., quod Senis in publici Gymnasii Bibliotheca servatur, ut ad me scripsit sæpissime mihi commemorandus P. Benedictus Vulpus Soc. Jesu. Ibi enim narrat, Andream nostrum Ayenione maxima cum laude in bellis versatum fuisse; quod scilicet, ut diximus, ad hoc exilii tempus probabiliter pertinet. Qua deinde occasione ab exilio redux, totum se Deo Divinisque rebus devoverit, narrat veteris Vitæ in Actis SS. editæ auctor, apud quem facti fides esto. *Hic (Andreas) cum a Potestate Senensi ex perpetrato homicidio publice exularet, quasi noturno tempore cum fratre suo de maritima veniens, vidit nubem de sub quodam molendino subito exeuntem, quæ ipsum cum equo, cui insidebat, a fratris aspectu subtrahens, trium fere miliariorum spatio per aerem detulit, ipso germano sequente, & tantam perditionem dolorosis & anxiiis gemitibus adclamante. Sed Vir Dei mox salutatione Virginis se munivit, eam nullatenus desinens devotissime salutare, ita ut ejus meritis tandem ad terram fuerit incolumis restitutus.* Hæc ille.

XXVII.

(a) Parte II pag. 40.

(b) T. III. Mart. ad diem XIX. pag. 49. Edit. Antwerp.

(c) Fasti Senens. pag. 71.

XXVII. Quam pium vero sanctumque vivendi genus amplexus fuerit Andreas, fuse narrat ejusdem Vitæ auctor. Quidquid a diurnis laboribus temporis superesset, totum id precibus impendere piisque contemplationibus consueverat; inter quas cœlestium rerum suavitate sic rapiebatur, ut solum jugibus lacrimis humectaret. Deiparam autem Virginem, cujus præsentissimam opem, ab hostibus ad necem non semel quæsitus, expertus fuerat, eximio cultu prosequabatur. Qui quam acceptus Deiparæ ipsi esset, satis patuit, cum Andream cubiculo mira luce per noctem illustrato, rem mirata ancilla, ac propius accedens, Mariam vidit humanissime cum Andream colloquentem. Sed nihil antiquius Andream fuit, quam ut in pauperes ægrosque pium se liberalemque præberet. Qua in re prodigiis quamplurimis hominis pietatem comprobavit Deus. Ægri interdum mirum in modum sanitati redditi, vinum sæpe ac panis egenis levandis auctus, clausæ fores venienti Andream ultro patefactæ, ejusdem vestes, pluvia circum undique ingruente, intactæ, aliaque ejusmodi non pauca, quæ in Andream vita leguntur, præclaram viri sanctitatem testantur. Nec tamen satis sibi visus est ægrorum necessitatibus consulere, nisi iis recipiendis sanandisque Nosocomium simulque piorum hominum Societatem conderet. Fuit olim Senis Nosocomium, *Domus S. Mariæ de Misericordia Pauperum Senens.*, appellatum, quod usque ad annum MCCCCVIII. (in Actis SS. (a) per errorem impressum est an. MCCCVIII.) stetit, quo tempore Nosocomio dissoluto, publicum ibi gymnasium sub *Sapientiæ* nomine constitutum est (b). Illius porro auctorem B. Andream fuisse constat ex lapide præsertim, qui ibidem exstat apud Deiparæ aram: *An. D. MCCCXLVII. die VIII. Junii, tempore M. Agnoli Gucci Rectoris hujus domus constitutum fuit a Communitate Senensi, ut festum*

F f

B. An-

(a) Loco cit. num. 10.

(b) Ugurgierius in citato Opusc. MS.

B. Andreae, qui caput & principium fuit hujus Sanctae Domus, die Lunae Sancto quotannis in perpetuum servaretur, ad gloriam Dei & honorem ipsius, qui ex hac vita decessit an. MCCLI.

XXVIII. At Nosocomium hoc Humiliatorum tertii Ordinis curæ commissum fuisse, nemo haecenus, quod sciam, animadvertit, praeter Clarissimum Equitem Joannem Antonium Peccium Senensem, qui illud in quodam suo Opusculo de memorandis in Senensi urbe rebus commemorat. Id porro ex iis, quæ alibi protulimus (a) monumentis, aperte patet. Videmus enim & Martinum IV. anno MCCLXXXII. Idibus Octobr., & Bonifacium IX. anno MCCXCVI., & Clementem V. anno MCCCXIV. Domum hanc *Ordinis Humiliatorum* vocare. Itaque Humiliatos tertii Ordinis, quod alibi factum videmus, Senis etiam Nosocomio præfuisse, videtur in dubium revocari non posse. Nonnulla tamen sunt, quibus opinio hæc satis valide oppugnatur. Ac primo videmus illos, qui hoc Nosocomium administrabant, in aliis monumentis *Oblatos, & Fratres de Misericordia Pauperum Christi*, non vero Humiliatos, appellari (b); ac præterea videmus Prædicatorum Ordini addictos fuisse illos in primis. Stephanus Bisentinus enim, octavus Prædicatorum Generalis Magister, decreto an. MCCXCII. X. Augusti edito, in Sacrorum Communionem Fratres hosce recepit, edixitque, ut iis obeuntibus eadem solverentur, quæ suis solvi consueverant; ut Ugurgierius in memorato Opusculo MS., & Editores Actorum SS. narrant (c). Nullum contra monumentum exstat, quo Fratribus his fuisse quidquam cum Humiliatis commune indicetur. Quid? quod nonnullos in hanc Societatem cooptatos certissime constat, qui profecto Humiliati non essent, ut B. Petrus Pectinarius; qui tertio Franciscanorum Ordini no-

men

(a) Differt. V. num. XXIII.

(b) Acta SS. loco cit. num. 10.

(c) Ibid.

men dederat (a)? Præterea cervini coloris tunica, nigroque pallio illi utebantur, Ugurgiero teste, qui hæc piæ tabulis confirmari ait, cui insculptum erat signum sfs, seu, quod in idem fere recidit, litera M., ut in Actis SS. legitur. At vero tertii Ordinis Humiliati cinereo tantummodo colore utebantur. Quæ omnia a proposita opinione me removerent profecto, nisi Pontificiarum, quas commemoravimus, literarum obstaret auctoritas. Neque enim dici hic potest, quod in Monialibus factum fuisse videbimus, Humiliatorum scilicet nomen latius sumptum interdum fuisse, iisque etiam accomodatum, qui nihil ad Humiliatos pertinerent. Nullum enim latioris hujus appellationis, quod ad homines pertinet, monumentum habemus. Dicendum itaque ad Humiliatos tertii Ordinis quidem domum illam pertinuisse, ita tamen ut aliis etiam pateret, qui in eandem adscribi vellent; cujus proinde incolæ cum non omnes Humiliati essent, nunc Humiliatorum, nunc Oblatorum, nunc alio forte etiam nomine appellarentur. Nec vero mirum videri debet fuisse illos cum Dominicanis Sacrorum communione conjunctos. Laici enim homines quamvis Humiliatorum Claustralium juri obnoxii essent, poterant utique societatem cum Dominicanis inire, ab iisque Sacrorum communione donari. Ac fieri proinde etiam potuit, ut paulatim a vetere vestiendi ratione deficerent, illaque uterentur, quam piæ tabulæ exhibent.

XXIX. At B. Andreas ipse ad Humiliatos ne pertinuisse dicendus est, tertiumque illorum Ordinem amplexus? Neque enim suspicari quis potest, Claustralem illum vitam duxisse, ut ex iis, quæ de eodem retulimus, satis constat. Itaque Andream Humiliatum appellat, præter Catalogi nostri auctorem, Hieronymus Gilius (b). Verum ceteri omnes hac de re prorsus silent. Ac

(a) Acta SS. ibid. pag. 51. num. 13. Razzi Vite de' SS. Toscani T. I. pag. 385.

(b) Diario Sanese P. I. pag. 220.

sane cum Humiliati Claustrales nonnisi post medium sæculum XIII. Senas inducti videantur, ut sequente Dissertatione ostendemus, probabile est, ne tertii quidem Ordinis Humiliatos ante id tempus in ea urbe fuisse. Præterquamquod in tabulis pictis, quarum aliquæ sæculo ipso XIII. confectæ putantur, B. Andreas eodem habitu pingitur, quo Fratres Nosocomii administri, cervina scilicet tunica, pallio nigro. Tertii autem Ordinis Humiliatos veterem cineream vestem jam ea ætate immutasse non arbitror. Itaque Andream Humiliatis adscriptum fuisse non satis, meo iudicio, probatur; ac proinde ne Nosocomii quidem administratos ab ipso collectos; quamvis postea Humiliatis Claustralibus Senas ingressis, tertii Ordinis leges ante annum MCCLXXXII. amplexi sint; ut ex commemoratis Martini IV. literis constat. At vero posteriorum ætatum Humiliati, cum viderent Societatem illam a B. Andrea conflata ad tertium Ordinem pertinere, facile sibi persuaserunt, ex eodem cœtu fuisse Andream. Vidimus enim, cum de S. Baudolino ageremus, atque alias etiam deinceps videbimus, levissimis etiam de causis eos in suorum numerum recensuisse Humiliatos, qui numquam eorum leges sequuti fuerant.

XXX. Hæc potissimum fuerunt de B. Andrea Senensi disquirenda. Obiit porro ille, ut Scriptores omnes consentiunt, anno MCCLI. XIX. Martii, quam diem in tertiam Quadragesimæ Dominicam incidisse ostenditur in Actis SS. (a). Cum vero plurimis post mortem miraculis claruisset, quæ ab ejusdem Vitæ Scriptoribus fuse narrantur, anno MCCLXXIV. Bernardus Senensis Episcopus literis suis XI. Cal. April. datis, quæ pariter in Actis SS. referuntur (b), unius anni, ut ajunt, Indulgentiam iis concessit, qui die Andree memoriæ colendæ statuta (Lunæ scilicet die, quæ Palmarum Dominicam sequitur) ad Ecclesiam Ordinis

Prædi-

(a) Loco cit. pag. 49. num. 2.

(b) Ibid. num. 3.

Prædicatorum, in qua ejus corpus jacebat, accederent. Quæ ejusdem corporis celebratæ fuerint translationes, quæ illius nomini aræ excitatæ, quæ pictæ tabulæ, aliaque hujusmodi habes in Actis SS. Nos enim, quibus nihil aut addendum, aut illustrandum hoc loco suppetit, ad alia properamus. Hoc unice animadvertimus, Humiliatos, quamvis Andream in suorum SS. tabulas retulerint, numquam tamen publico illum cultu veneratos fuisse.

XXXI. S. HOMOBNUS CONFESSOR DE CREMONA sextus in SS. Humiliatorum tabulis nominatur. Cujus hominis virtutes ac res gestas non est cur fuse prosequamur, satis jam notas. Nam præter illius vitam a Sicardo Cremonensi Episcopo conscriptam, quæ periit, aliamque a Cremonensibus Canonicis anno MDLXX. digestam, ac Nicolao Sfondrato Cremonensi Episcopo (qui postea Romanus Pontifex jussus Gregorius XIV. est appellatus) inscriptam, quam videre est apud Surium (a), bini alii Scriptores Homoboni res gestas exposuerunt, Hieronymus Trombonus, ac Hieronymus Balladorius, qui illius vitam Cremonensibus typis ediderunt, alter an. MDCXVIII. alter anno MDCLXXIV., ut ceteros omittam, qui brevius de Homoboni sanctitate meminerunt, & Romanum, recentioraque cetera Martyrologia, quæ Homoboni nomen præferunt ad diem XIII. Novemb. Exstant præterea tum in *Romano Ballario*, tum in *Codice Canonizationum* a Justo Fontaninio edito Innocentii III. litteræ, quibus Homobonum Sanctorum fastis adscribit. Itaque brevissime Homoboni vitam delibabimus; paullo fusius illud investigabimus, de quo nonnulli dubitant, jure ne Humiliati in suorum tabulas Homobonum retulerint.

XXXII. Cremonæ itaque e Tucenghorum familia, Mercatore patre, natus Homobonus (quod enim sartorem fuisse illum vulgus putat, nec veterum Scriptorum auctoritate probatur, pugnatque

(a) Vitæ SS. Mens. Novemb. ad diem XIII.

gnatque, ni fallor, cum illa vitæ ratione, quam ab Homobono ductam videbimus), ab ipsa adolescentia virtutibus omnibus egregie excultus, mercaturam integerrime exercuit. Uxore ducta, in matrimonio ipso castissime vixit. At patre demortuo, novum vitæ genus Homobonus amplexus, iisque, quas collegerat, opibus spreto, omnia in pauperes erogare adeo liberaliter cœpit, ut doleret primo, tum etiam viro suo uxor irasceretur, quod rem familiarem tam incaute, ut illa aiebat, dilapidaret. Quam Homobonus mollibus verbis leniens, nihilo remissius in proposito perstabat. Effusam hanc in pauperes misericordiam ardentissimus in Deum amor illustriorem reddebat. Noctu ad S. Ægidii templum (quod nunc ab Homobono ipso nomen accepit) adventare consueverat; illique Obertus ejusdem templi Præpositus, apud quem Homobonus noxas suas fatebatur, fores stato tempore recludebat. At cum interdum solito maturius accessisset, fores viro sanctissimo sponte patuisse, Obertus miratus est. Nec vero hæc solum Homoboni sanctitatem notam fecerunt. Nam pauperum commodo & panis interdum in summa annonæ caritate multiplicatus, & aqua in vinum conversa. Neque autem corporibus tantum, sed, quod multo præstantius, animis etiam Homobonus profuit. Quamvis enim literarum rudis, & hæreticos tamen & impios homines ea verborum vi animique contentione aggrediebatur, ut plurimos ab errore atque a crimine revocaret. Tandem post vitam sanctissime exactam, anno MCXCVII. Idibus Novemb., dum de more in Ægidiano templo Sacris interesset, cumque Angelicum, quod ajunt, Canticum cani cœpisset, manibus in crucis formam expansis ita ad terram procubuit, ut orabundus videretur. At cum Evangelii recitationi non assurgeret, qui aderant, somno illum correptum arbitrati, excutere atque urgere; qui cum immotus perstaret, de ejusdem morte certiores facti sunt. Rei fama per urbem diffusa, maximus ad Homoboni cadaver factus est Civium concursus. Cum vero & omnes ejus
sancti-

sanditatem maximis laudibus efferrent, & ejusdem tumulus plurimis in diem prodigiis celebraretur, Cremonenses legationem ad Innocentium III. Rom. Pont. decreverunt, ut solemnis cultus honore Homobonus donaretur. Sicardus ipse Cremonensis Episcopus cum aliis nonnullis ad Innocentium profectus, ita Homoboni virtutes testatas fecit, ut illum in Sanctorum tabulas retulerit Pontifex, atque Idus Novemb. Homoboni memorie recolendae statuerit. Anno MCXCVIII. XII. Januar. id factum, narant nonnulli. Sed si animadvertamus Homobonum duos tantummodo ante menses obiisse, ipsum vero Innocentium quattuor solum ante dies ad Romanam sedem evectum fuisse, tam cito potuisse haec expediri vix arbitrabimur. Erroris porro ansam hac in re praebere ipsae Innocentii literae, quae II. Idus Januar. datae sunt, Pontificatus anno primo. Ac sane si Innocentii Pontificatus anni ab electionis die ducendi essent, II. Idus Januarias omnino in XII. Januar. anni MCXCVIII. inciderent. Sed audiendus Baronius, qui post ipsas Innocentii literas ex parte relatas haec addit (a): *Recitatur etiam hujusmodi Diploma in Bullario nuper edito; corrigendus tamen est collector, qui datum ponit vigesimo secundo superioris anni die, quem adnotavit; ubi enim in registro II. Idus Januarii habetur, legit ipse undecimo Kalend. Januarii* (qui error in novissima Luxemburgensi, seu potius Genevensi Bullarii editione renovatus est); *deceptus vel quod ita legatur in exscripto a Sario exemplo, vel quod datum dicatur Pontificatus anno primo. Innocentii Pontificatus annos ab VIII. Kal. Martii, quo die consecratus fuit, numerari coepisse, nulli dubium est; sicque II. Idus Januarii anni Domini 1199. in primum Innocentii incidit.* Diversas porro ejusdem corporis translationes enarrat eruditissimus, mihi que amicitiae vinculo devinctus in primis P. Franciscus Antonius Zaccaria Soc. Jesu (b).

XXXIII.

(a) *Annal. Eccles. ad an. 1199. num. XXI.*(b) *Series Episcop. Cremon. pag. 244.*

XXXIII. Nunc vero quæstionem ingredimur, num S. Homobonus inter Humiliatos adnumerandus sit. Ac sane multum Humiliatorum opinioni obstare videtur auctorum, qui de Homobono scripserunt, silentium; nemo enim fuisse illum Humiliatis adscriptum refert. Tribus præterea rationibus sententiam hanc oppugnari arbitratur doctissimus ac mihi alias summa cum laude appellandus Brixienſis Sacerdos, & Quirinianæ Bibliothecæ Præfectus Carolus Doneda (a). Primo enim, inquit, S. Homobonum vetera Humiliatorum Chronica ne commemorant quidem. Præterea Innocentius III. in literis, quibus Homobonum Sanctorum fastis adſcribit, narrat quidem Sicardum Episcopum alioſque Cremonenſes Romanum iter hac de cauſa ſuſcepiffe; at Humiliati, qui præ ceteris de Homoboni cultu ſolliciti eſſe debuiffent, ſiquidem fuiſſet ille ex eorum cœtu, nullo modo memorantur. Denique in iſdem literis ne verbum quidem exſtat, ex quo Humiliatum fuiſſe Homobonum colligere liceat. Nihilominus omnibus diligenter expenſis videor mihi Humiliatis tertii Ordinis (ad hos enim tantummodo Homobonum pertinuiſſe Humiliati ipſi arbitrati ſunt) honorem hunc probabiliter vindicare. Atque, ut a Cl. Donedæ objectis initium faciamus, quamvis Chronicorum auctores Homobonum numquam commemoraffent, non magna hinc fieret difficultas. Etenim B. Lucam Manzoliſſimum S. R. E. Cardinalem ac Feſulanum Episcopum Humiliatum fuiſſe, nemo unquam negavit. Clariffimi tamen viri nomen fruſtra in eorum Chronicis requiras. Vix enim illi unquam de viris inter ſuos illuſtribus ſermonem habent. Attamen de Homobono magis etiam quam de ceteris ſolliciti fuiſſe videntur. Mitto illius nomen legi in Catalogo SS. ex Ordine Humiliatorum, qui ad calcem Braidenſis Chronici additur an. MCCCCXIX. conſcripti. Georgio enim Luraſcho potius, qui, ut vidimus, centum circiter poſt

annis

(a) Notizie di S. Coſtanzo pag. 59.

annis multa huic Chronico addidit, Catalogum illum tribuendum arbitror. At in Chronico altero an. MCCCCXXI. conscripto, quod forte Cl. Doneda non vidit, hæc habentur Cap. IV. *Nota quod ex prædicto membro (tertii Ordinis) exstiterunt aliqui Fratres, qui dudum habentur pro Beatis, ut puta . . . B. Homobonus in Ecclesia majori de Cremona.* Vides itaque huiusce Chronici auctoritate opinionem hanc confirmari; eamque proinde non circa sæculi XVI. initia exortam, ut Auctor idem scripsit, sed saltem ab anno MCCCCXXI. viguisse. Id etiam ex Bobiensi Codice MS. confirmatur, quem Dissert. I. num. XVI. commemoravimus, quemque Constantinus Abbas Cajetanus medio circiter XV. sæculo conscriptum arbitratur. Ibi enim, ubi de Humiliatis est sermo, hæc habentur: *Ex quibus infra scripti Sancti fuerunt, S. Homobonus, S. Raynerius &c.*

XXXIV. Quod vero addit Cl. Auctor in Innocentii literis inter eos, qui publicum Homobono cultum decerni curarunt, Humiliatos nusquam commemorari, adeo hoc non miror, ut mirarer potius Humiliatos ab Innocentio appellari. Vidimus enim in tribus ipsis Innocentii literis, quibus anno MCCI. trium Humiliatorum Ordinum leges comprobavit, Humiliatorum nomen ne semel quidem occurrere; nec alia ratione, quam ex iis, quibus præerant, domibus, eorum Præpositos, Prælatos, ac Ministros designari; hoc vero Humiliatorum nomen postremis tantum sui Pontificatus annis ab Innocentio usurpari cœpisse. Quid ergo miremur, Innocentium, qui cum Humiliatorum leges cœtumque triplicem Apostolica auctoritate confirmaret, numquam illos hoc nomine denotavit, hoc eodem illos non appellasse tribus fere ante annis in literis de Homoboni cultu datis, cum scilicet nondum essent eorum instituta Pontificiis literis comprobata? Fieri itaque omnino potuit, ut ex Humiliatis ipsis nonnulli Romam proficiscerentur; quos Pontifex in suis literis verbis illis generatim complecteretur: *Sane veniens ad præsentiam nostram Venerabilis*

*Frater noster Sicardus Episcopus vester, multis viris Religiosis, & aliis honestis personis de sua Diœcesi comitatus. Quæ cum ita sint, tertia etiam Cl. Auctoris difficultas evanescit, ut arbitror, hinc petita, quod Homobonus in Innocentii literis Humiliatus non appelletur; neque enim illo nomine appellari debebat, quo Pontifex nondum usus fuerat, quodque etiam nondum fortasse audierat. Præterquamquod cum tertio Humiliatorum Ordini adscriptus Homobonus fuisset, atque in paterna proinde domo vixisset, non id erat huiusmodi, ut esset necessario commemorandum; præsertim cum de Societate ageretur nondum ab Apostolica sede approbata, cunque ii, quibus illa constabat, vix alia re a ceteris Laicis quam rudi ac cinerea veste, pique vivendi ratione fecernerentur. Ac quemadmodum si quis laicus in Sanctorum numerum nunc referretur, qui cœtuum illorum cuiquam adscriptus fuisset, quos vulgo *Confraternità* appellamus, non miraremur sane, id in Apostolicis literis non memorari, ita mirum non est Societatem huiusmodi in illis omitti, cui Homobonus nomen dederat. Ex quibus denique prima etiam difficultas, quæ ex auctorum silentio ducebatur, videtur satis dissolvi. Quid enim necesse erat rem huiusmodi commemorari, quæ magni momenti per id tempus non videretur? Ac quemadmodum non omnia certe, quibus Homobonus vacabat, pietatis munera, retulisse illos credemus, sic potuit ille etiam Humiliatorum conventibus interesse, eorumque leges amplecti, simulque hoc ab ejus vitæ historicis dissimulari.*

XXXV. Quæ nobis obiici possunt, hunc in modum solutis, Humiliatorum traditio certior hoc ipso firmiorque evadit, quæ profecto antiquitate ipsa sua non parum commendatur. Vidimus enim ex relatis alterius Chronici verbis saltem ab anno MCCCCXXI. hanc apud Humiliatos invaluisse; nec verò Chronici scriptor primus illam invexisse credendus est, sed eandem ex vetustioribus monumentis desumpsisse. Chronico Sacri Humiliatorum Cœdices

consentiunt. Etenim in Horis Canonicis anno MCCCCLXXXIII. editis, Pridie Id. Novemb. (hac enim die semper apud Humiliatos Homoboni memoriam recolere consuevisse animadverto) hæc habentur: *In S. Homobono Confessore tertii Ordinis Humiliatorum IX. Lectionum; omnia fiant, sicut in communi unius Confessoris non Pontificis.* Eadem habentur in altera editione anno MDIV. peracta; Puricellio teste, (nos enim illam non vidimus); quo etiam anno cum Humiliatorum *Missale* ederetur, idem Homobono honor decretus est. Nihilominus in *Breviarii* editione anno MDXLVIII. confecta, Homobonus ne commemoratur quidem. Qua id de causa factum fuerit, ignoro. Ac forte ideo ille est omissus, quod dubitatione aliqua hac de re inter Humiliatos suborta, noluerint illi quidquam nisi certum proferre. Sed multo magis apud me valet vetus Humiliatorum traditio, quam dubitatio recentiorum. Certe monumentum nullum productum est hætenus, quo Homobonum Humiliatum non fuisse evincatur. At vero cum Humiliatarum Monialium commodo anno MDCXXI. primo, tum deinde anno MDCCLI. Humiliatorum Horæ Canonicæ iterum ederentur, priori editioni S. Homoboni commemoratio, posteriori integrum ejusdem *Officium sub ritu duplici* additum est. Novi equidem alios ab Humiliatis in SS. fuorum numerum relatos fuisse, qui numquam inter eos vixerant. At quomodo decipi in aliis potuerint, video. Nam S. Torpeti, exempli causa, & S. Baudolino sacras illi ædes Pisis & Alexandriæ habuerunt, ut mirum non sit peculiari cultu ab aliquibus primum, tum etiam ab omnibus Humiliatis habitos illos fuisse. Brixienfis etiam Deiparæ ædes, quæ de Conchis dicitur, ubi S. Constantii corpus quiescebat, ad Humiliatos olim pertinuit, ut facile persuadere sibi potuerint, Constantium ipsum eorundem leges fuisse amplexum. At quid in causa esse potuerit, cur Homobonum sibi Humiliati vindicarent, profecto non video. Nisi forte illud dicamus, Humiliatos ideo Homobonum suis adscripsisse, quod, cum

viderent laicum hominem sanctum vivendi genus amplexum, arbitrati sint tertii Ordinis Humiliatum illum fuisse, quibus hæc ipsa vivendi ratio proposita erat. Verum hac de causa non paucos alios, qui sancte extra Religiosorum claustra vixerunt, suis adnumerare potuissent. Itaque cum & nullo documento probetur non fuisse tertii Ordinis Humiliatis addictum Homobonum, nec validis possit opinio hujusmodi difficultatibus oppugnari, & opinio eadem antiqua Humiliatorum traditione confirmetur, videor mihi illam, saltem ut probabilem, jure optimo amplecti.

XXXVI. B. BLANCA DE SENIS. Ita hujus Beatæ mulieris nomen Humiliati scribere consueverunt. Ceterum B. hanc Blancam Senensem numquam apud Scriptorem ullum invenias; sed utique Aldobrandescam, quam tertio Humiliatorum Ordini nomen dedisse, fatentur omnes. Enimvero Puricellius in Adversariis suis MSS. testatur, in diversis picturis nunc Blancam, nunc Aldam vocari illam; ex quo Papebrochius conjicit, Aldobrandeschæ nomen ita sectum fuisse, ut nunc Alda, nunc Brandesca, atque hinc corrupte Branca, ac deinde etiam corruptius Blanca appellaretur. Hujus pariter vitam paucis illustrabimus, cum quæcumque ad illam pertinent optime Papebrochius digesserit in Actis SS. (a). Atque ille etiam Scriptores habuit, quos sequeretur, Gregorium Lombardellum Ord. Præd., qui primus Aldobrandeschæ vitam Italice edidit anno MDLXXXIII., & Silvanum Razium Camaldulensem, qui Lombardelli narrationem breviorē fecit (b). Illius præterea Elogium exstat in Fastis Senensibus ab Intronatorum Academia editis (c), ut ceteros mittam, qui brevius de illa egerunt, Wionium (d), inquam, Menardum (e), Philip-

(a) T. III. Apr. ad diem 26. pag. 456. & sequ. Edit. Antwerp.

(b) Vite de' SS. e BB. Toscani T. I. pag. 454. & sequ.

(c) Pag. 84.

(d) Lignum vitæ Lib. III.

(e) Martyrol. Benedict. ad diem 26. Apr.

Philippum Ferrarium (a), Bucelinum (b), aliosque. Nos itaque ab his auctoribus relata breviter perstringemus.

XXXVII. Senis anno MCCXLV. die XXVIII. Februarii, Petro Francisco Pontio, atque Agnete Bulgarina piissimis parentibus ortum duxit Aldobrandesca. Prægnans mater cubiculum mira luce illustratum per somnium viderat; hominesque complures ante recens natam puellam venerabundos conspiciere visa fuerat, supernamque vocem audire, qua de diligentissima filiae educatione moneretur. Itaque ad omnem pietatis legem diu informata, tandem, ut parentibus morem gereret, Bindo Bellanti optimo adolescenti nupsit; quicum, Tobiae ac Saræ exemplum renovatura, pepigit, ut ad sex vel octo dies concubitu abstinerent; quod deinde errandi occasionem Wionio, aliisque nonnullis præbuit, qui Aldobrandescam virginem appellarunt. Cum novum vitæ genus sanctissime prosequeretur Aldobrandesca, Bindus primo temporalium rerum non levi jactura, tum gravissimis etiam doloribus diu conflictatus piissimam vitam pari morte clausit. Tunc vero Aldobrandesca impensius adhuc Divinis se rebus addicens, non solum oblatas iterum nuptias rejecit, sed etiam ad S. Thomæ ædem, quæ ad Humiliatos pertinebat, accedens ab Accursio Ptolemæo Præposito tertii Humiliatorum Ordinis habitum impetravit. Tunc vero vilissimis cibus, herbis scilicet ac leguminibus semel in dies vesci, pane ipso plerumque abstinere, aqua, eaque felle interdum, myrrha, aut aceto permixta sitim restinguere; ferrea catena, cruentis flagellis, corona insuper spinea, asperrimoque cilicio in se ipsam sævire, brevissimum somnum, sacco terræ instrato, carpere. Pravis præterea impulsionebus a Dæmone lacescita, illas constantissime rejecit. Tum liberius adhuc Deo vacatura in prædiolum suum, altero ab urbe lapide,

(a) Catalog. general. SS Ital. ad eund. diem.

(b) Menolog. Benedict. ad eund. diem.

pide, secessit, cui Villa ad Quartum nomen; ibique ædicula sacris peragendis excitata, iisdem assidue intererat, Divinisque epulis, quoties liceret, reficiebatur. Christi Jesu, Deiparæ Virginis, & Angelorum aspectu, visisque cœlestibus non semel dignata, Christi etiam sanguinem ex ejusdem effigiei latere manantem non semel hausit. Oculi unius usum, quem amiserat, mirum in modum recepit. Clavis, quibus Christus Cruci confixus fuerat, ab Angelo per visum oblatis, illorum imaginem tam alte animo hausit, ut unius, qui ceteris magnitudine præstabat, effigiem ramo oleagino ad vivum expresserit, quæ adhuc in S. Thomæ templo Senis servatur. Sub extremum vitæ tempus ad S. Andree, quod nunc S. Onuphrii dicitur, Nosocomium secedens, post plurima præsertim in ægrotis ad valetudinem revocandis patrata prodigia, post plura, quæ imminebant, apertis verbis prænunciata, post virtutum omnium clarissima exempla proposita, tandem vehementissima febris conflictari cœpit. Cum tamen nihil de consueta vivendi ratione remitteret, die XXVI. April. an. MCCCX. qui Nosocomium incolebant, cum nusquam præter moerem illam viderent, rem mirati ad ejusdem cellam accedunt, quam clausam obseratamque nacti, incerti aliquandiu quid agerent, denique fenestra ingressi, cubiculum cœlesti odore fragrans ac mira luce illustratum, piissimam vero mulierem orantis in morem compositam, sed jam vita functam viderunt. Eodem tempore B. Joannes Baptista Ptolomæus Ord. Prædic. spectatæ sanctitatis vir, Aldobrandescam in columbæ speciem ad Cœlum evolantem se vidisse testatus est. Illius mors omnium lacrimis excepta. De ejusdem sepulchro inter Humiliatos S. Thomæ, & S. Andree Parochum contentio exorta; cum illi Religionis, hic Parœciæ jus proferret. Demum ex sententia Rogerii de Casulis Ord. Prædic. Senensis Episcopi causa Humiliatis adjudicata est, ac die XXIX. Aprilis Aldobrandeschæ corpus maxima celebritate ad S. Thomæ delatum, atque ad dexterum Ecclesiæ latus sub

Deiparæ

Deiparæ ara sepultum. Cum vero plurimis miraculis ejus tumulus celebraretur, anno MCCCCLXXXIX. Francisco Piccolomineo Senensi Episcopo (qui deinde Romanus Pontifex jussu Pius III. est appellatus) consentiente, altiore ac digniore loco illius corpus positum est. Anno autem MDLXXXIII. cum Lombardello ipso præsentem, nova atque ornatiore arcula Beatæ mulieris ossa clauderentur, suavissimus repente odor diffusus est. Ibidem Aldobrandeschæ corpus servatur adhuc, postquam, ut videbimus, in S. Thomæ ædes San&imonialium S. Petronillæ cœnobium, quod antea extra portam Camulliam jacebat, deductum est. Nullum tamen publici cultus ab Humiliatis Aldobrandeschæ præstiti vestigium habemus.

XXXVIII. B. PETRUS DE CORINO. Corinum seu Corenum vicus est ad lævam Larii Lacusoram in Mediolanensi Diœcesi. Hanc porro fuisse B. Petro patriam crediderim. Sed quis ille fuerit, quo tempore vixerit, quem Humiliatorum Ordinem amplexus fuerit, quibus potissimum claruerit virtutibus, nec Humiliati scripserunt, nec nobis, quamvis ex ipsis Coreni incolis quæreremus, assequi licuit. Itaque unum illius nomen, prout in tabulis SS. Humiliatorum latet, proferre cogimur. De publico autem cultu illi præstito non constat.

XXXIX. B. LUCAS DE FLORENTIA CARDINALIS. Clarissimi hujus viri, ac præcipui Humiliatorum ornamentum res gestas altera hujus Dissertationis parte illustrabimus, quæ erit de viris dignitate illustribus.

XL. B. RAYNERIUS DE JANUA. Suspensus est P. Jo. Bartholomæus a S. Claudia (a), Raynerium hunc illum esse, quem Innocentius III. literis suis ad primi & secundi Ordinis Humiliatos an. MCCI. datis commemorat inter illos, quibus Humiliatorum leges expendendas Pontifex idem commiserat. Sed præterquam-

(a) Lustrum Storicali pag. 533.

terquamquod Humiliatum hominem huic muneri delectum fuisse, parum verisimile est, veteri etiam traditione hæc opinio oppugnatur. Etenim B. Raynerii corpus Genuæ adhuc servatur ad S. Marthæ, vulgo *de Aquasola*, ubi Humiliatorum fuerat quondam, nunc vero Sanctimonialium Casinensium floret Cœnobium; ibi enim illius caput argentea lamina tectum conspicitur; ac tabula etiam illius effigiem exprimens in eodem Cœnobio videtur. Porro in Commentariis quibusdam MSS. Genua ad Puricellium missis, qui in Ambrosiana Bibliotheca servantur, hæc habentur; veterem esse apud Sanctimoniales illas traditionem, Raynerium Laicum, ut ajunt, ex Humiliatorum Ordine fuisse, ac magnæ sanctitatis virum; quæ duobus potissimum prodigiis comprobata est. Cum enim aliquando e molendino rediens saccos farina plenos conveheret, obviis pauperibus totam distribuit, saccos ipsos deinde arena implens, quam postea in farinam domum redux conversam vidit. Præterea qua hora Raynerius obiit, sacrum templi æs illius obitum sponte nunciavit. Hæc tantum de Raynerio cognoscere licuit. Nullo publico cultu ornatum illum videmus, ne apud Humiliatos quidem, nec illius mentio in Martyrologio ullo occurrit.

XLI. B. HORICUS DE VERCELLIS. B. BRUNA DE VERCELLIS. Utrumque conjungimus, quod utriusque fere communia ea sunt, quæ de illis accepimus. Antiquissimam S. Martini domum Vercellis habuere Humiliati, quam constans Vercellensium traditio fert BB. Horicum & Brunam Vercellenses Cives Fundatores habuisse, ut ille virorum, hæc mulierum ædes construendas curarint. At de utriusque rebus gestis vix Scriptorem ullum habemus. Breviter illos commemorant Jo. Stephanus Vercellensis Episcopus (a), Aurelius Corbellinus Augustinianus (b), ac Joannes

(a) Vita S. Eusebii Vercell. Episc. ejusque successor pag. 241. 242.

(b) Vite de' Vescovi di Vercelli pag. 66. & 79.

nes Andreas Iricus (a). Hinc qui Acta SS. Sabaudæ ditionis ediderunt, pauca admodum de Horico memoriæ tradita esse queruntur (b); Brunæ autem nomen ipsum ignorasse videntur, cum illud ne proferant quidem. Fufius aliquanto de utriusque vita Carolus Amedæus Bellinus scripsit, cujus de Vercellenfibus viris fœminisque illuftribus Opus MS. fervatur apud Spectatiffimum Vercellenfem Civem Jofephum Comitem Corbettam, qui quæcumque ad institutum noftrum pertinerent, inde defcribi humaniffime voluit, ac nobifcum communicari. Horicus itaque, ut Corbellinus, Bellinus, atque Iricus referunt, Vercellenfis Ecclefiæ Canonicus, Ghifulpho Epifcopo, floruit; qui cum Canonicos fuos ad omnem fanctitatis normam effingeret, multi hinc Sanctiffimi viri, atque Horicus præ ceteris, prodierunt. Cum vero, addit Bellinus, Pontificias partes contra Imperatorem (cujus nomen non profert) strenue tutatus effer, cum multis ejufdem confilii fociis in Germaniam ab Imperatore ipfo relegatus effer. Ubi cum fe divino cultui addiffent omnes, albasque veftes induiffent, ad Cæfaris pedes fe fe aliquando abjecerunt, veniamque fimul ac reditum in patriam impetrarunt. Hac ratione, pergit Bellinus, Humiliatorum Ordo, qui jam ab anno MXVII. initium duxerat, novam quodammodo perfectioremque formam accepit. At Horicus Vercellas redux non longe ab urbe templum domumque S. Martino facram exftruxit, quæ a regionis nomine S. Martini de Gattefco effer appellata. Hinc Horicus primus ejufdem domus Præpofitus renunciatur. Ghifulphus vero Epifcopus Horicum ad novam in ipfa urbe ædem S. Christophoro facram conftituendam hortatus effer; quod cum aggreffus effer Horicus, anno MCXLI. vita exceffit. Hæc quibusdam Vercellini patris fui commentariis MSS. comprobati ait Bellinus, ex quibus hæc profert: *habetur ex*

H h

tradi-

(a) Differt. de S Ogleria pag. 5.

(b) T. IV. pag. 308.

traditione & monumentis Collegii S. Christophori Beatum Oricum cœpisse fundare dictum Collegium, sed obiisse anno 1141., & sepulturam habuisse in Ecclesia S. Martini in Gattesco, quæ fuerat prima Præpositura ejusdem Ordinis humiliatorum, & inde corpus ejus translatum ad ipsum monasterium S. Christophori. Hæc Bellinus, in cujus narratione multa sunt, quæ nullo modo comprobari posse arbitror. Etenim Horicus Canonicus Vercellensis, Ghisulpho Episcopo, fuisse dicitur; tum vero obiisse anno MCXLI. Atqui Ghisulphus anno MCXXXVII. exeunte Vercellensis Episcopus jussus est, ut ex Ughellio constat (a). Qui itaque potuit vix quattuor annorum spatio ea omnia Horicus præstare, quæ a Bellino narrantur? Ad Horici vero exilium quod attinet, unicum profert hujus testem Corbellinum in Historiis MSS. Vercellensibus, auctorem scilicet, qui eodem ac Bellinus sæculo XVII. floruit. Porro evidens est, quæ vidimus circa annum MXV. accidisse, ea fere hic referri tamquam ad Horici ætatem pertinentia. At nulla Scriptorum, nulla veterum Monumentorum auctoritas ad rei veritatem confirmandam adducitur. Horicum tamen S. Martini ædem construxisse ceteri auctores consentiunt; sed id ante annum MCXLI. factum, ut Bellinus ait, difficile adducor ut credam. Ostendimus enim eodem prope tempore primum Humiliatorum Ordinem (ad quem profecto Horicus pertinuit, siquidem ille & Sacerdos & Vercellensis Canonicus fuerit) Novocomi initium duxisse; nec videtur potuisse tam cito ad alias urbes extendi; præsertim cum Vicobaldonensis domus prima post Novocomensem condita videatur. Probabilius itaque memorati alii Scriptores circa annum MCXLIV. id contigisse arbitrantur; quod etiam in Commentariolis quibusdam MSS., qui a PP. Clericis Regularibus S. Paulli Vercellensibus ad Puricellium transmissi fuere, confirmari video.

XLII. Quod ad S. Christophori ædem pertinet, non satis constat,

(a) Ital. Sacr. T. IV. in Episc. Vercell.

constat, utrum illam Horicus ipse construxerit, an illo jam extincto construi cœperit. Corbellinus in Episcoporum Vercellensium vitis ita loquitur (a), ut unicam S. Christophori ædem ab Horico exstructam fuisse indicet; S. Martini autem domum Friderici I. temporibus ædificatam innuit (b): quamvis alibi deinde, eam ipsam anno MCXLIV. conditam narret (c). Sed S. Martini ædem Horici ætate constructam, eidemque Veneriæ & Roncarioli prædia a Ghisulpho Episcopo attributa, quæ ad Lucediense Cœnobium antea pertinebant, ædemque ipsam fuisse ab initio fratribus sororibusque communem, illorum Horico, harum vero Bruna præside ac duce, plerumque auctores consentiunt: quibus etiam accedit doctissimus Vercellensis Ecclesiæ Canonicus ac Theologus Carolus Innocentius Fileppius, anno MDCCLXIV. maximo literarum damno e vivis ereptus, qui hoc ipsum statuit in suis quibusdam de Vercellensibus Humiliatis Commentariolis MSS., quos ad nos vir humanissimus transmittendos curavit.

XLIII. Bruna vero, si Bellinum audimus, non solum Mulierum cœnobium Vercellis eodem tempore, eodemque quo Horicus loco Fratrum domum construxit; sed cum hanc incolis factis auctam videret, Vercellis abiens, plura alibi Humiliatarum mulierum cœnobia ædificavit, ac Mediolani præsertim & Laudæ, ubi S. Benedicti domum erexit; tandem Vercellas rediens, paulo post vita excessit. Porro ad Laudensem professionem quod attingit, Laudensium ipsorum traditione hanc comprobari, mox videbimus. Sed S. Benedicti domum nonnisi sæculo XIV. fuisse constructam, evidenter ostendemus sequente Dissertatione. Quod si Laudam Bruna profecta est, Mediolanum etiam probabiliter illa adiit, potuitque ibi aliquam Humiliatarum domum exstruere.

(a) Pag. 66.

(b) Pag. 70.

(c) Pag. 79.

Optandum tamen fuisset, ut hæc omnia auctoritate aliqua Bellinus confirmasset. Illius effigiem in pluribus picturis veteribus sic exhiberi narrat Bellinus, ut lapis prope illam pingatur; quod a Puricellianis etiam schedis confirmatur, in quibus dicitur illius imago Applani in S. Joannis Evangelistæ templo superesse (quod olim ad Humiliatos pertinuit); ibique Brunam lapidem læva sustinentem pingi, cui hæc inscribuntur: *Lapis obedientiæ*. Narrat porro Bellinus, hanc fuisse sua ætate apud Vercellenses Humiliatas traditionem, Brunam jussam aliquando immane saxum alio transferre, mandatis illico, quod fieri nullo modo posse videretur, paruisse; lapidemque illum, mirantibus omnibus, diu manu gestasse: hinc vero hanc Brunæ pingendæ rationem ortam fuisse. Alibi tamen illa tres clavos manu sustinens pingitur.

XLIV. Utriusque corpus, postquam diu in S. Martini suburbana æde servatum fuerat, in S. Christophori deinde delatum, ibi adhuc custodiri, constans est Vercellensium traditio. Cujus rei testis exstat in eodem S. Christophori Collegio, quod nunc ad Clericos Regulares S. Paulli pertinet, membrana his verbis inscripta: *Beatissimi Orici Confessoris, Beatæque Brunæ Civium Vercellensium corpora, a suburbano S. Martini templo, ubi miraculis plurimis coruscantia cælo eorum animas vivere declararunt, in hanc S. Christophori Basilicam, Clero universo & frequentissimo populo comitante solemni ritu, prout Sanctos decet, allata, & in marmoreo sarcophago condita, postmodum mutatis chori subselliis hoc locello inclusa, religioso culta hic posuere RR. PP. DD. Cherubinus Casatus Præpositus, & Jacobus Antonius Rosetus, atque Clemens Noverascus Presbyteri Regulares Congr. S. Paulli Decollati, aliis Clericis Collegialibus assistentibus, Ill. D. Alexandro Titiono, & Magnif. D. Aviano Salvio Senensi, & Nobili viro D. Prospero Carolo Novariensi præsentibus anno Domini MDLXXXV. pridie Nonas Martii, Sixti V. Pont. Max. primo, & Joannis Francisci Bonhomii Episcopi Vercellensis Episcopatus decimoquarto.*
Super-

Superfunt adhuc carmina Horici olim sepulcro apposita, quæ nunc in tabellam relata in S. Christophori Sacrario servantur, ex quibus etiam nonnulla de egregiis Horici virtutibus intelligimus. Sic porro se habent.

*Hoc jacet in tumulo felicitis Corpus Orici
Ordinis istius, vitam qui duxit acerbam.
Floribus hic miris virtutum fulsit in orbe:
Annis nam septem Quadragenæ in tempore sacro
Aspernans escas, saturatus corpore Christi
Constitit, & tandem expirans gaudia cepit,
Vitæ perpetuæ cum justis dante superno.
Exultent igitur Vercelle Præsides tanto.*

XLV. Enimvero utriusque ossa ac cineres distinctos, duabusque arculis inclusos nos ipsi in ejusdem templi Sacrario vidimus. Sed B. Brunæ corpus sibi Laudenses vindicant; idque Defendens Laudius in quibusdam Commentariis MSS., quos alibi commemorabimus, probare aggreditur veteris cujusdam Humiliatorum *Missalis* auctoritate, (MS. arbitror, nam in impresso verba mox proferenda non leguntur), ubi hæc de B. Bruna haberi ait; *Asservatur ejus corpus in Ecclesia Monialium S. Benedicti Laude*. Addit vero, anno MDLXXXVIII. cum S. Benedicti templum iterum ædificaretur, B. Brunæ cineres, qui arculæ inclusi inventi fuerant, in commune sepulcrum incaute fuisse illatos; quod ipsum ejusdem Cœnobii Sanctimonialis, alique Laudenses, cum Laudæ essem, mihi testati sunt. Itaque Laudenses B. Brunæ corpus apud ipsos olim fuisse affirmant, atque adhuc superesse, quamvis alienis cineribus permixtum. Vercellenses vero ejusdem corpus adhuc ostendunt. Sed eadem hic solvendæ quæstionis ratio adhibenda videtur, quæ unica sæpe est ad urbium simili in causa invicem contententium controversiam definiendam, ut scilicet neutram integrum corpus, utramque ejusdem partes possidere dicamus. Ac sane multo plura B. Horici, quam B. Brunæ ossa Vercellis servan-

servantur ; ut verisimile sit , hujus cinerum partem Laudensibus concessam , ut qui vivam illam exceperant aliquando , ejusdem exuviis ex parte fruerentur . Sed de BB. Horico & Bruna fatis . Unum addimus , nullum illorum fuisse ne apud Humiliatos quidem publicum cultum , nec illorum nomen in ullo , quod sciam , Martyrologio occurrere .

XLVI. S. CONSTANTII DE BRIXIA , qui post B. Horicum recensetur , res gestas breviter primo illustravit Bollandus (a) , iis collatis accurateque expensis , quæ auctores alii , Philippus nempe Ferrarius , Capreolus , Ughellius , Wionius , Menardus , ac Maurolycus scripserant . Sed diligentissime non multis abhinc annis ejusdem vitam illustravit Cl. Carolus Doneda paullo antea laudatus , ut vix novæ investigationi locum reliquerit . Itaque doctissimi Scriptoris vestigiis instantes , S. Constantii res brevissime recensebimus ; tum inquiremus , jure ne illum suis adscripserint Humiliati . Quæ fuerit Constantio patria , non satis constat , cum alii Gnardi in Camuniis (vulgo *Val Camonica*) natum , alii in Galliæ urbe vulgo *Estampes* , alii Italum generatim dicant . Quam in rem nihil certi posse afferri memoratus auctor statuit . At fin minus origine , domicilio certe Brixienfis est appellandus . Itaque anno circiter MLXXX. nobili genere natus , Comitibus dignitate opibusque illustris , militiam primo sequutus est . Tum humanarum rerum pertæsus , in desertum montem decimo circiter a Brixia lapide Vallem Trumpiam versus , Deo vocante , secessit , ubi templum Virginumque Cœnobium Deiparæ sacrum extruxit . Quo tempore , ut verbis loquar , ex Canonicis Humiliatorum Horis desumptis , *illud memorabile contigit , quod dum carpentarii ligna cæderent & levigarent , columba minutissimas lignorum particulas rostro acceptas eo loci , ubi futura Ecclesiæ jacienda erant fundamenta , deportabat .* Perfectum deinde templum ut ab Arman-

no

(a) Acta SS. Febr. T. II. ad diem XII. pag. 604. Edit. Antwerp.

no Brixienſi Epifcopo ſolemni ritu confecraretur , impetravit ; quod inter annos MCX. & MCXVI. contigiffe probat laudatus Doneda . Quibus peractis rudi veſte indutus , apud templum ipſum piiffime vivere , Divinis rebus aſſidue vacare , afferre indigentibus ægrotiſque opem , in ſuum ipſe corpus crudeliter ſævire aggreſſus , ſanctiſſimam hanc inſtitutæ vitæ rationem ad provectam uſque ætatem produxit , ac demum an. MCLI. pridie Idus Febr. ad Superos evolavit . Tumulus illi in eodem templo datus ; ac tumulo paullo poſt ara impoſita . Quo pacto deinde anno MCCCCLXXXI. a PP. Ordin. Prædicatorum , ad quos per id tempus ſacra illa ædes ſpectabat , S. Conſtantii , cujus omnis fere memoria interierat , oſſa inventa primum , tum poſt graviffimas monticolarum turbas , qui ſe tanto pignore ſpoliari ægre ferebant , ſolemniſſima pompa Brixiam delata fuerint , atque in S. Catharinæ Cœnobio condita , ubi adhuc coluntur , miriſque prodigiis illuſtrata , diligenter idem auctor perſequitur . Nos itaque quæſtionem aliam ingrediemur , quæ magis inſtituti noſtri eſt propria , jure ne Humiliati ſibi Conſtantium vindicarint .

XLVII. Ac primo Clauſtralibus Humiliatis adſcribi Conſtantium non poſſe , fatiſ patet ; cum in deſerto Conchenſi monte ſolitariam ille vitam , ut vidimus , duxerit apud Deiparæ templum , quod idem ante annum MCXVI. conſtruendum curarat , cum nondum ſcilicet neuter Clauſtraliſium Humiliatorum cœtus coactus fuerat . Ipſum vero Conchenſe Virginum Cœnobium , numquam ab Humiliatorum Ordinis Sanctimonialibus habitatum fuiſſe legimus . Itaque illud tantum inquirendum ſuper eſt , tertione Humiliatorum Ordini nomen dederit Conſtantius . Graviffima hac de re controverſia circa annum MCCCCLXXXIII. Humiliatos inter ac Dominicanos exorta eſt Brixiz , quam fuſe Cl. Doneda exponit . Biennio antea , ut diximus , S. Conſtantii oſſa e Conchenſi templo , quod ad Brixienſes S. Catharinæ Sanctimoniales Ord. Prædic. tunc pertinebat , ad ipſam S. Catharinæ ædem translata

slata fuerant; ac sacra Constantio die XII. Februar. quotannis vertente, PP. Ord. Prædicat. ædem eandem ingressi, Sancti viri cineres publico cultui proponebant. Quod cum anno MCCCCLXXXIII., aut uno alterove post (quod non satis constat), ageretur, Fr. Franciscus de Roma S. Bartholomæi de Contegnaga Brixienfis Humiliatorum Domus Præpositus, ac Generalis etiam Humiliatorum Ordinis Vicarii ac Syndici dignitatem prætendens, accessit; vetuitque conceptis verbis, ne S. Constantii corpus proferretur: Humiliatorum juris illud esse, ex quorum cœtu Constantius fuerat; illud in Conchenfi templo, Constantio ipso iubente, depositum; quod cum ad Brixienfes S. Lucæ Humiliatos olim spectasset, non sine gravissima eorundem injuria ablatum inde Constantii corpus S. Catharinæ Monialibus concessum fuisse. Contra Monialium ac Prædicatorum nomine responsum est, Conchensem ædem ad Moniales easdem certissimo jure tunc pertinere; suo itaque jure usas illas fuisse, nec esse ideo, cur Humiliati quererentur, quamvis Constantius eorum leges sequutus fuisset, quod tamen, ajebant, nullo modo constat.

XLVIII. Utrum alia Humiliati tentaverint, incertum. Sed omnino caussa ceciderunt, & S. Constantii corpus ibidem semper servatum est; nec satis probasse illi videntur, Humiliatum fuisse Constantium. Enimvero ante illud tempus numquam illi Sanctum Constantium ut suum agnoverant. Etenim in Chronico an. MCCCCXXI., ubi de viris ex tertio Humiliatorum Ordine sanctitate præclaris est sermo, B. Ubertus Landrianus, & B. Homobonus utique, numquam Constantius nominatur. Quod vero illius nomen Braidensi antiquiori Chronico, seu SS. Catalogo ad illius calcem apposito, additum videmus, minima est hujus argumenti auctoritas, cum plurima Chronico illi adjecta circa an. MDXXIV. a Georgio Lurasco fuisse viderimus. At ne in prima quidem Humiliatorum *Breviarii* editione an. MCCCCLXXXIII. Constantii nomen innuitur; sed in altera solum an. MDIV., in
qua

qua *Officium novem Lectionum* Constantio decernitur, ex quibus sex (ritu Humiliatorum proprio) res illius gestas complectuntur. In editionibus vero an. MDXLVIII. & MDCXXI. omnia de *Communi Confessoris* indicuntur. At in ultima an. MDCCLI. peracta tres Lectiones propriæ, præter Orationem, proferuntur; quas ideo referre mittimus, quod nihil continent, quod jam non attigerimus. Duo tantum observanda: alterum primæ illæ voces: *Constantius Comes, quem monumenta vetera & Scriptorum testimonia Ordini Humiliatorum nomen dedisse asserunt*. Monumenta enim ac testimonia hujusmodi jactantur facilius quam producuntur; cum nullus sæculo XVI. antiquior Scriptor Constantium Humiliatis adjudicavit. Alterum verba illa: *Alias præterea vigintiquatuor Ecclesias variis in locis condidisse traditur*, quod etiam Inscriptione quadam continebatur, quam refert Doneda (a). Quo loco emendandus est Sormannus, qui quattuordecim pro quattuor & viginti scripsit (b). Sed ubinam hæc templa exstiterint, quo tempore constructa, cui Sacra fuerint, numquam Humiliati statuere, aut indicare potuerunt.

XLIX. Itaque nonnisi post annum MCCCCLXXXIII. hæc inter Humiliatos opinio invaluit, cui tamen evertendæ veterum auctorum ac monumentorum silentium non parvam vim habet. Præterquamquod antiquiores illi Humiliati cinereis vestibus ac bireto utebantur. At Constantii biretum, quod adhuc, ut creditur, in S. Catharinæ servatur, ex nigro panno confectum est. Quapropter hac tantum de causa id sibi persuasisse Humiliatos arbitror, quod in Conchenfi æde, quæ diu ipsorum juris fuit, illius corpus servaretur, qua scilicet ratione & S. Baudolinum & S. Torpetem suis illos adnumerasse videmus. Wionius (c), eumque se-

I i

quiti

(a) Cap. VII.

(b) Stor. degli Umil pag. 126.

(c) Martyrol. Monast. ad diem XII. Febr. & Lign. Vit. Lib. I. Cap. LIX.

quiti Menardus (a), ac Maurolycus (b) Constantium Brixiensem Episcopum dixerunt. Qua in re gravissime eos deceptos hinc constat, quod nec apud Ughellium, nec in *Brixia Sacra* eruditissimi P. Gradonici Constantius ullus inter Brixienfes Episcopos recensetur. Ab hoc tamen errore abstinuerunt Humiliati, apud quos Constantius Confessoris non Pontificis cultum semper obtinuit. Itaque quod Doneda refert (c), Vicentinas Ordinis Humiliatorum Sanctimoniales S. Constantium ut Episcopum adhuc colere, fieri profecto non potest, siquidem illæ proprio Humiliatorum *Breviario* utantur.

L. B. *TIBERIUS DE PALMA*, seu potius *de Parma*; ille ipse scilicet, de quo egimus Dissertat. IV. num. XX., ubi cum ea omnia exposuerimus, quæ ad illum pertinent, nihil hic superest addendum, præterquam nullum illi tributum cultum, nullo illum in Martyrologio recenseri, quamvis Beati nomen illi Humiliati concefferint.

LI. S. *TORPETIS MARTYRIS DE PIXIS*. Mirabitur sane aliquis eo devenisse Humiliatos, ut primi Christiani sæculi Martyrem suo cœtui adjudicarent; (perperam enim, nullaque auctoritate innixus duos Torpetes induxit Wionius (d), alterum, qui primo sæculo, alterum, qui Humiliatorum temporibus vixerit). Sed eadem id de causa factum est, qua vidimus Baudolinum Humiliatis adscriptum. Nos in hujus Martyris actis illustrandis non immorabimur, quod egregie jam præstitit Papebrochius (e). Acta porro ipsa a Papebrochio edita, apocrypha, ut dicimus, certissime sunt, fabulisque referta, ut idem ostendit. Illud certo constat, ac veterum etiam Martyrologiorum, quæ Papebrochius

recen-

(a) Martyrol. Benedict. ad eumd. diem.

(b) Mare Oceano delle Relig. Lib. III. pag. 182.

(c) Cap. V.

(d) Lign. Vit. Lib. I. Cap. LIX.

(e) Acta SS. Maji. T. IV. pag. 5. & sequ. Edit. Antverp.

recenset, testimonio comprobatur, Torpetem, Nerone imperante, strenue pro Christi nomine certantem Pisis in Etruria occubuisse. Quæ ad Torpetis cultum per Galliam & Lusitaniam diffusum pertinent, apud memoratum auctorem videre licet. Nos quæ cultum Torpeti a Pisanis atque ab Humiliatis præstitum spectant, diligentius evolvemus, præsertim cum non satis illa cognovisse Papebrochius videatur, qui de S. Torpete agens Humiliatos ne memorat quidem. Animadvertit itaque Cl. auctor de S. Martyris capite nihil in Actis memorari, ubi solum narratur, illius corpus naviculæ impositum ventorum arbitrio commissum fuisse, ex quo deinde inter Gallos ac Lusitanos exorta contentio, utrisque illud ad suas oras delatum affirmantibus. Verum Torpetis caput sæculo XIII. apud Pisanos fuisse, ex MS. narratione colligimus, quam Latine factam edidit Papebrochius, sive illud Pisani, antequam Torpetis corpus navi imponeretur, sibi servarint, sive alio delatum, quo tempore plurimum mari poterant, illud receperint. Hæc porro in memorata narratione referuntur. Friderico Pisano Archiepiscopo (qui ab an. MCCLIV. ad an. MCCLXXVIII. illi Ecclesiæ præfuit) cum diuturna siccitate cives agrique vexarentur, frequentesque ideo haberentur ad sacra templa supplicationes, Archiepiscopus quondam populo *versus ostium Arni ad vicum S. Luxorii, ubi antiquitus servabatur caput S. Torpetis* deducto, (est autem vicus ille vulgo *S. Rossore* tertio circiter ab urbe lapide), Sacrum ipsum caput præ manibus sumens, atque ad maris oram progressus, precibus ad Deum fufis, undis illud immisit. At vehementissimo fluctu ingruente caput e Præsulis manibus ereptum est; quod cum ille vehementer doleret, Deumque oraret, ut ablatum sacrum illud pignus sibi iterum redderetur, novo fluctuum impetu S. Martyris caput iterum ad Friderici manus delatum est; ac deinde tanta vis pluvix ingruit, ut ægre ad *Monasterium S. Luxorii* redire potuerint. *Ex illo autem tempore, ait narrationis auctor, ingens fuit Pisanorum erga S. Torpetem ve-*

neratio, & in hunc usque diem durat non sine effectu salutari. Hinc Papebrochius probabile arbitratur Pisanos tunc aut veterem S. Torpetis Ecclesiam, siquam antea habuerant, magnificentius instaurasse, vel novam a fundamentis erexisse, quam nunc scilicet PP. Ordinis Minimorum incolunt, apud quos servatur S. Martyris caput; quod videtur proinde, antequam illi ædes easdem ingrederentur, a S. Luxorii templo fuisse illuc delatum. Hæc Papebrochius probabilibus conjecturis innixus.

LII. At ex egregio monumento an. MCCCXII. XVI. Augusti ex Archiepiscopali Pisano Tabulario educito, cujus exemplar ad me transmisit sæpius memoratus P. Benedictus Vulpius, plura alia docemur. Monumenti inscriptio hæc est: *Qualiter privati fuerunt per sententiam de Ecclesia Sancti Ruxorii Prepositus & Fratres Sancti Torpetis Ordinis Humiliatorum per Dominum Archiepiscopum Joannem*. Monumentum ipsum Volumine altero cum reliquis proferemus. Nunc sufficiet, quæ illo continentur, breviter perstringere. Friderici itaque Archiepiscopi ejusdem, quem supra meminimus, tempore Humiliatos & Pisis domum habuisse S. Torpetis appellatam, & aliam pariter in prædicto S. Luxorii seu S. Ruxorii vico; hanc autem Friderico ipso consentiente primæ conjunctam (quo anno non constat) his conditionibus fuisse, ut & Humiliati aliquot Sacris peragendis illam incolerent, & jus in illam suum Archiepiscopus exerceret, hæc omnia monumento illo narrantur, quo Archiepiscopi Joannis sententia continetur; qui cum Humiliatos conditionibus non stetisse nosceret, illos a S. Luxorii domo decedere jussit. Ex his autem nonnulla probabiliter colligi videntur; fuisse scilicet primo Humiliatos ad S. Luxorii ædem; Friderico deinde Archiepiscopo, cum prodigii superius relati occasione novum S. Torpeti templum Pisis construere-tur, Humiliatos ad novas ædes incolendas demigrasse, sic tamen, ut veteris etiam S. Luxorii domus memoratis conditionibus jus retinerent. Ceterum sacram Torpeti ædem ante narrati prodigii ætatem

ætatem Pifis fuiſſe non arbitror; neque enim probabile videtur, dum Torpetis templum in urbe eſſet, illius caput in parvo vico atque in aliena æde, ut ita dicam, ſervatum fuiſſe. Tunc itaque Torpetis caput Piſas delatum exiſtimo, cum nova illi ædes ibidem exſtructa eſt. Hinc cum Piſani Humiliati præcipuo cultu S. Martyrem venerari aggreſſi eſſent, cultus ipſe deinde, ut de S. Baudolino contigiſſe vidimus, ad univerſum Humiliatorum cœtum diffuſus eſt. Atque anno quidem MCCCCLXXXIII. cum primum Humiliatorum *Breviarium* ederetur, nulla illius mentio eſt facta. At tum *Breviario*, tum *Miſſali* anno MDIV. edito, illius nomen inſertum eſt; nam & in *Kalendario*, quod *Miſſali* præmittitur, ad III. Kal. Majas hæc habentur, ab homine proſecto Hiſtoriæ & Chronologiæ ignaro ſcripta: *S. Torpetis M. Ordinis Humiliatorum*; & ejuſdem *Miſſa* habetur *de Communi Martyrum*; ejuſdemque *Officium* ſic in *Breviario* indicitur: *In S. Torpete Martyre novem fiat lectionum: omnia ſicut in S. Georgio*. At deinde in *Breviarii* editione an. MDXLVIII. ceteriſque recentioribus, Torpetis nomen cultuſque omnino omiſſus.

LIII. *B. UBERTUS DE MEDIOLANO*. Clarius hujus nomen in BB. tabula indicatur ad Braidensis Chronici calcem adjecta, his verbis: *B. Ubertus de Mediolano: eſt de Landriano, & erat frater in domo Ottaciorum, & ibi eſt corpus*. Ex quibus colligimus ex antiquiſſima Nobilium de Landriano familia fuiſſe Ubertum, viſiſſe illum in Ottaciorum domo, atque ibidem illius corpus quieſcere. Errat itaque Wionius, cum narrat (a), ab Uberto Braidensem Humiliatorum domum conſtructam fuiſſe, eumque anno MXXXVI. in Ottaciorum domo obiſſe; neque enim potuit proſecto aut Braidensem domum condere ante annum MXXXVI., quam ſæculo integro ſerius ædificatam oſtendimus, nec eodem anno in Ottaciorum domo obire, quam nonniſi anno MCCXXXII.

exſtru-

(a) Lign. Vit. Lib. I. Cap. II.

exstructam fuisse, proxima Dissertatione videbimus. In hac porro domo Ubertum obiisse non solum ex prolatis verbis, sed etiam ex alias memorato ejusdem domus Necrologio intelligimus; in quo ad VIII. Cal. Mart. hæc habentur. *Ob. Dominus Ubertus de Landriano*. At quamvis in Ottaciorum domo ille obierit, videtur tamen tertium tantummodo Ordinem amplexus fuisse; id enim & illa loquendi ratio: *Dominus Ubertus*: & alterius Chronici auctoritas suadet, cujus Scriptor Cap. IV., postquam dixit multos ex tertio Ordine vitæ sanctitate claros prodiisse, addit: *ut puta B. Ubertus de Landriano in domo de Ottaciis in Porta Vercellina*. Itaque quod superius referri vidimus: *U* erat frater in domo Ottaciorum, sic explicandum arbitror, sub extremum vitæ tempus illuc Ubertum secessisse, ut impensius pietatem excoleret, quod etiam a Laicis hominibus fieri interdum videmus. At quo tempore Ubertus vixerit, non ita facile statuere possumus. Necrologium illud scribi, ni fallor, cœpit anno MCCXCIV., ex hoc enim anno Indictionum tabella exorditur ad illius calcem adjecta: Uberti vero commemoratio caractere aliquanto recentiore satis tamen antiquo scripta apparet; ut illum proinde sub sæculi XIV. initia aut paullo postea obiisse existimem. Sed frustra de Uberti rebus gestis quidquam exquiras, de quibus Humiliati æque ac Mediolanensium rerum Scriptores silent; nullum enim hi Ubertum de Landriano per hæc tempora commemorant (nisi forte illum fuisse dicamus, qui inter Mediolanensis Reipublicæ moderatores anno MCCLIV. (a) numerabatur), nec aliam illi Uberti hujusce mentionem, præterquam in relatis BB. tabulis, faciunt.

LIV. *S. PINCININUS EPISCOPUS BRIXIENSIS*: ita in utroque Catalogo. At Pincininum frustra in Brixienſium Antistitum serie, aut in Martyrologio ullo requiras. Conjicit Fainus (b) mendose

(a) Giulin. Memor. T. VIII. pag. 228.

(b) Cœlum Brixian. Eccl. pag. 58.

dose Pincininum pro Albuino scriptum fuisse, non Brixienti quidem, sed Brixinensi Episcopo *Sancto*, inquit, & *miraculis claro*, qui circa primordia illius Ordinis Humiliati vixit. Sed præterquam quod hujusmodi nominis immutatio non ita facile potuisse fieri videtur, non video quid esse potuerit Humiliatis cum Brixinensi Episcopo commune, ut illum suis adnumerarent. In Tabulis SS. MM., quas Fainus ad calcem ejusdem Libri adjecit, quæque præsertim ex S. Afræ tabulis excerptæ sunt, quibus quæ habenda sit fides, eruditi norunt, leguntur inter ceteros: *S. Pezzinus Bonvisus Mart.*, *S. Pizzinus de Sarnegio Mart.*, *S. Pizzinus Maggins Mart.* Quæ nomina cum facilius mutari in Pincininum potuerint, suspicio oriri posset, ex iis aliquem ab Humiliatis fuisse perperam suis adscriptum, quamvis illi primis Christi sæculis vixerint, ut de S. Torpete contigisse vidimus. Sed cum in S. Afræ æde condita illorum corpora dicantur, quæ numquam ad Humiliatos pertinuit, nulla apparet causa, cur illorum aliquem sibi Humiliati vindicarent. Itaque quæ ad hunc pertinent, donec certiora argumenta proferantur, in incerto relinquere inviti cogimur.

LV. *S. HOLINUS*. Hujus etiam aut nomen in ullo Martyrologio, aut res gestas ex Humiliatis ipsis frustra requiras. In tabula ad Chronici Braidentis calcem addita hæc tantum habentur: *S. Holinus in domo Dei Ast.* Atque Astæ quidem in Monteferrato ædem habuerunt Humiliati *Domum Dei* appellatam. Itaque spes aliqua hinc effulserat, fore ut apud Astenses aliquod Beati Viri monumentum superesset. Quare cum hoc ipsum de Cl. P. D. Josepho Maria Carlevario ex Comitibus S. Damiani Canon. Regul. Lateran. Abbate per literas quæsissem (plurima enim de Humiliatis Astensibus a se summa eruditione collecta ad me transmiserat, ut proxima Dissertatione dicemus) humanissime ille respondit, gratias se quidem mihi habere, quod Astensis civis, aut saltem incolæ sanctitate præclari nomen e tenebris educerem; sed sibi, quicumque de Sanctis aut Sabaudæ ditionis universæ,
aut

aut de Astenfibus figillatim egerunt, & vetera etiam Astenfia monumenta diligentissime pervolventi, nullum hæcenus Scriptorem occurrisse, qui Holinum vel nominaret. Utinam alia aliquando innotescant, quibus Beati hominis memoria revocetur.

LVI. Hos ex Humiliatorum Cœtu Beatos Sanctosque Tabula ad *Missalis* calcem addita recenset. At quæ Braidensi Chronico adnectitur, alium profert B. *ALBERICUM DE GAMBARA BRI-XIÆ*. Cujus tamen nulla alia est apud Humiliatos mentio. Videtur tamen ille ipse Albericus de Gambara fuisse, a quo Brixiensem Humiliatorum Domum eodem nomine, scilicet S. Mariæ Magdalensæ de Gambara appellatam, proxima Dissertatione exstructam fuisse videbimus; quique proinde sæculo XIII. ineunte vixisse credendus est. Sed ceteras Alberici res gestas, quæmque ille amplexus sit Humiliatorum cœtum omnino ignoramus.

LVII. Hoc loco denique omittendam non arbitror Cunizam, seu Cunegundem ex Humiliatorum Cœtu Virginem, quamvis illi non modo inter BB. hanc non retulerint, sed ne nominarint quidem. At dignissimam esse cujus memoria servetur, quæque iis addatur, qui inter Humiliatos sanctitate claruerunt, ostendit egregium monumentum, Epigraphæ scilicet plumbo insculpta, quam edidit doctissimus P. Bernardus Maria de Rubéis Ord. Prædic. (a), exhibuitque compendiariis iisdem notis, quæ in plumbea lamina leguntur: nos vero Lectorum commodo inservientes eandem explicatius proferemus. *Anno Domini Millesimo ducentesimo septuagesimo primo XIII. (Indictione) die tercio decimo exeunte Augusto, vivente Domino Conrado Dei gratia Episcopo Justinopolitano Soror Cuniza de Carinthia virgo de hoc seculo migravit, que vitam suam duxit honeste cum hoberdientia apud Sacilum (Forojulienfis provinciæ oppidum, ubi erat Humiliatorum domus) in Ordine humiliatorum circa annos XXII., & propter persecutionem & cru-*
deli-

(a) Vita B. Bevenutæ Bojanæ pag. 66.

delitatem guerre Icelini de Romano ad Civitatem Iustinopolitanam pervenit cum pluribus consororibus suis, & tunc suppliciter & devote nominato Domino Episcopo de licencia sui Conventus apud Ecclesiam Sancti Michaelis de Riolo in heremitorium per ipsum Dominum Episcopum est inclusa. Que ibidem vitam suam sancte, honeste, & caste duxit in cilicio, paupertate, jejuniis, vigiliis, abstinentia, confessionibus, ymnis & orationibus multis, annis XIII. & mensibus XI. & diebus duobus. Cujus anima per Dei misericordiam cum sanctis Angelis requiescat in gloria paradisi, cujus pater Gotfredus, ver. mater. Hujus Inscriptionis meminit etiam Cl. Apostolus Zenus (a), qui postremas illas voces sic legendas arbitratur: Cujus pater Gotfredus, & ejus Mater . . . Hæc tantum de Cunegunde accepimus, quibus primam Dissertationis hujusce partem claudimus. Jam enim Humiliati dignitatibus illustres nos ad se vocant.

DISSERTATIONIS VI. PARS II.

DE HUMILIATIS PRÆCIPUA ALIQUA DIGNITATE ILLUSTRIBUS.

I. I Hieronymus Borfierius audiendus esset (b), ex Humiliatorum cœtu XXIX. Episcopi, VIII. Archiepiscopi, S. R. Ecclesiæ Cardinales V. prodiisse dicendū essent. Ita enim ille testatur, addens, de illustribus inter Humiliatos viris agere Jacobum Torchium ad calcem Constitutionum Ordinis ejusdem, & Benedictum Jovium in Novocomenfi historia. Et Jacobus quidem Torchius inter Humiliatos vivebat anno MDLII., Præpositus Mediolanensis domus SS. Trinitatis;

(a) Lettere Vol. III. Lett. 239.

(b) Supplem. della Nobiltà di Mil. Cap. IV.

nitatis; illiusque fortasse opera (quamquam ætatis paulo antiquioris videtur) exemplar quoddam Constitutionum earumdem descriptum est, quod in Metropolitanæ hujus Capituli Bibliotheca servatur: ibi enim hæc habentur: *Præscriptæ Constitutiones extractæ fuerunt a volumine quodam de Brayda, & correctæ prout in eodem volumine repertæ fuerunt, ad informationem Præpositi & Fratrum S. Trinitatis Mediolani Ordinis Humiliatorum*. At ibi nulla sane illustrium Humiliatorum mentio. Benedicti autem Jovii historia omnium manibus teritur, licetque unicuique per se ipsum cognoscere, aliquidne ille de Humiliatis hisce illustribus narret. Ac mirum sane esset ex hominum cœtu, qui iis plerumque muneribus exercebantur, quæ a literarum studiis fere abducunt, tot potuisse tantis dignitatibus claros viros prodire. Paullus Morigia tres tantum Cardinales Humiliatis tribuit (a), quorum tamen nomina silet. Duos novimus; B. Jacobum Pasqualium Senensem, & B. Lucam Manzolium: tertium ignoramus. Itaque duorum, quos commemoravimus, res gestas primo exponemus. Tum de iis agemus, quos inter Humiliatos sacris infulis insignitos fuisse auctores tradunt.

II. Atque ad B. JACOBUM quod attinet, vidimus in SS. tabula, quam prima hujus Dissertationis parte explicuimus, tertio loco memorari B. Jacobinum de Senis Cardinalem. P. Joannes Bartholomæus a S. Claudia suspicatus est (b), Jacobum hunc eundem scilicet esse, qui in Senensibus Fastis commemoratur (c), cognomento Muratus de Monterio dictus, qui, antequam Divino cultui se addiceret, Jacobinus vocabatur, quique cum diu tacita in solitudine abditus vixisset, anno MCCLXXXIX. ad Superos evolavit. Sed cum hunc numquam aut ex Humiliatorum Ordine,

(a) Sommar. Cronol. Lib. VI.

(b) Luftri Storiali pag. 532.

(c) Pag. 30.

ne, aut multo minus Cardinalem vocari animadverteret, in Humiliatorum tabulas errorem irrepsisse est arbitratus, præsertim cum nullus a Ciaconio, aut ab Oldoino, ceterisque Sacræ Historiæ Scriptoribus Jacobus seu Jacobinus Cardinalis Senensis proferatur. At nullum esse in Humiliatorum tabulis errorem, Senensium Scriptorum auctoritate docemur. Placet hic inter ceteros Ugurgierii verba recitare, quod ille aliorum etiam testimonia commemorat (a): *Fr. Jacobus Pasqualius* (ait ille Italicis verbis, quæ a me Latine redduntur) *ex Humiliatorum Ordine a Pio V. Rom. Pontifice extincto, Senensis nobili genere natus est; cujus familia quamvis fere apud nos interierit, supersunt tamen, qui ex Pasqualiis feminis originem ducunt, viri fama opibusque illustres. Præcipuas fere omnes inter suos dignitates non hominum favore usurpatas, sed pietatis potius quam doctrinæ laude promeritas obtinuit. Cum enim Humiliatorum cætus voluntariam præsertim animi demissionem sectaretur, parum in literis versatus est. Eam nihilominus adeptus est famam, ut Romana purpura a Joanne XXII. Pont. Max. insigniri meruerit, ut Senenses Historici, & Thomasus præsertim, atque inter externos Wionius De ligno vitæ testantur; & adhuc antiquæ illius imagines Senis prostant, quibus ille suæ dignitatis insignibus ornatus exhibetur, radiisque capiti obductis, quod magnam sanctitatis famam decedens reliquerit. Nec vero est cur miremur, a Platina, Panvinio, Ciaconio aliisque Scriptoribus prætermisum illum fuisse. Priusquam enim collatæ dignitatis nuncius ab Avenionensi urbe adveniret, Senis ille obiit. Vivebat tamen cum Cardinalis est renunciatus. Itaque qua ratione Leonardum Datum Ord. Prædicatorum Magistrum Cardinalibus accenset Ughellius, quamvis paucos dies collatæ dignitati supersuerit, quam collatam sibi fuisse ne accepit quidem, eadem nos Pasqualium nostrum Cardinalem jure optimo dicimus. Hætenus Ugurgierius. Similia habet Hieronymus Gilius (b).*

(a) Pompe Saneſi P. I. tit. 1.

(b) Diario Saneſe R. I. pag. 120.

Habes itaque & Jacobi, seu Jacobini genus, & collatam illi a Joanne XXII. dignitatem. Sed frustra distinctius aliquid de illius rebus exquiras, aut quo ille anno obierit. Hoc enim unice statuere possumus, inter annum MCCCXVI., quo Joannes XXII. Pontifex jussus est, & annum MCCCXXXIV., quo idem obiit, Jacobum vita excessisse. Illum Beati nomine, ut vidimus, Humiliati ornant: nullum tamen publici cultus indicium extat, nec illius nomen ullo in Martyrologio, quod sciam, recensetur.

III. Alter ex Humiliatorum Ordine Cardinalis in eorundem BB. tabulis nominatur, videlicet B. LUCAS DE FLORENTIA CARDINALIS, scilicet B. Lucas Manzolius. Multi clarissimi hujus ex Humiliatorum Ordine Cardinalis res attigerunt; sed nemo hætenus diligentem in iis illustrandis operam posuisse mihi videtur. Rem itaque & Ecclesiasticæ historiæ non inutilem & eruditus viris non injucundam facturos nos arbitramur, si, quæ ad illum pertinent, accurate colligamus. Itaque anno MCCCXXXI. ortus est Lucas; quod inde constat, quod illum LXXX. annos natum anno MCCCCXI. obiisse communi consensu auctores scribunt. Manzolii autem appellatio ex patris potius, quam ex gentis nomine deducta videtur, ut optime ait, qui elogium Alexandri Marchetti conscripsit (a); quamvis deinde in gentis nomen transierit. Lucas enim Manzi filius fuit, ut ex tabulis mox commemorandis discimus, ex quibus etiam Ponturmium, oppidum Florentiam inter ac Pisas, patriam illi fuisse colligimus: *Fr. Lucas filius qu. Ser Manzi qu. Neronis de Ponturmo*; simulque Florentiæ illum habitare solitum: *qui morari consuevit in populo S. Lucie Omnium Sanctorum*. Annos circiter duodeviginti natus Ordinem Humiliatorum Florentiæ ingressus est; dumque in domo Omnium Sanctorum Tyrocinitum ageret, domum ipsam bonorum suorum tertio loco hæredem scripsit, an. MCCCXLIX. die V. Septemb.

Qua

(a) Giornal. de' Letter. d'Ital. T. XXI. pag. 217.

Qua de re confectas tabulas, quarum initium Ferdinandus Ughellius (a), ac Dominicus Maria Mannius (b) jam protulerunt, nos integras, ac Mannii ipsius beneficio acceptas, in monumentorum collectione dabimus. S. Catharinæ Senensis discipulum illum fuisse scribit Franciscus Xaverius Quadrius (c); ac sane multam sibi illum famam tum morum sanctitate, tum etiam doctrina ac literis comparasse, testatur præsertim S. Antoninus, qui Lucam *magni consilii virum, Sacræ Theologiæ professorem peritum, & magna fama probitatis* vocat (d). Alibi autem ab Antonino eodem dicitur Lucas *Sacræ Theologiæ professor, fama celebri, probitate & scientia clarus* (e). Dignissimus itaque habitus est, qui domus ejusdem omnium Sanctorum Præpositus renunciaretur (f). Errant autem (g), qui Lucam toti Humiliatorum cœtui præfuisse narrant, quod ex ipsa Generalium Magistrorum serie, quam contextuimus, satis constat. Verisimilius est, quod Ughellius arbitratur (b), Generalem suorum in Etruria Vicarium fuisse Lucam. Illum etiam Florentinæ Reipublicæ nomine ad Gregorium XII. Pontificem profectum, ut supremam dignitatem illi collatam gratularetur, narrat P. Richa (i).

IV. Hunc in modum maximam cum doctrinæ tum pietatis laudem adeptus, diu inter Humiliatos Lucas floruit ad annum usque MCCCCVIII., quo tempore Fesulanus Episcopus, & S.
R. E.

(a) Ital. Sacr. T. III. in Episc. Fesulan. num. 39.

(b) Osservaz. sopra i Sigilli antichi T. VII. Sig. VIII.

(c) Storia e Ragione della Poesia T. IV. pag. 170.

(d) Chronic. III. Parr. Tit. XXII. Cap. V. §. I.

(e) Parr. II. Tit. XVI. præfat. Cap. 23.

(f) Donius Flores Cardinal. T. II. pag. 41. Oldoinus Athen. Rom. pag. 464.

Ciaccon. Vit. Pontif. T. II. col. 770. Edit. Rom. 1677. &c.

(g) Bucelin. Annal. Benedict. P. II. pag. 81. P. Richa Chiefe Fiorent. T. IV. Lez. XXV. num. III.

(b) Loco cit.

(i) Loco cit.

R. E. Cardinalis a Gregorio XII. dictus est. Non tamen utraque simul dignitate ornatum illum dicunt Donius, & Ciaconius, sed Fesulanam antea sedem, mox Romanam Purpuram concessam illi fuisse. Erat scilicet per ea tempora Fesulanus Episcopus Jacobus Altovita Ord. Prædicat., qui solum anno MCCCXX. decessit, ut Ughellius ostendit (a). Itaque ut intelligamus, qua ratione potuerit Lucas, Jacobo nondum demortuo, Fesulanæ Ecclesiæ præesse, repetenda est funestissimæ dissensionis memoria, qua tunc Ecclesia omnis agitabatur. Occidentale, ut appellant, schisma anno MCCCLXXVIII. coortum, acius fervebat in dies. Innocentio VII. anno MCCCXVI. e vivis erepto, Angelus Corarius Cardinalis suffectus fuerat, ac Gregorius XII. appellatus; qui antea jurejurando simul cum Cardinalibus præstito, sua se dignitate, si forte Pontifex renunciaretur, ultro abdicaturum promiserat, statim ac Petrus de Luna, Benedictus XIII. appellatus quemque Gallia, atque Hispania verum Pontificem agnoscebant, ejusque Cardinales idem præstarent; ut unicus tandem toti Ecclesiæ Pontifex concederetur; simulque nullum se Cardinalibus additurum, nisi ad Cardinalium numerum, qui Petro Lunensi favebant, exæquandum. Quod jusjurandum iterum post electionem suam confirmavit. Sed cum postea Gregorius minus de pace Ecclesiæ reddenda, quam de sua dignitate tuenda sollicitus videretur, cumque anno MCCCXVIII. VII. Id. Majas (ut constat ex Cardinalium Epistola quinque post diebus conscripta, quam Rainaldus profert) (b) se jurejurando solutum arbitratus, Pisis IV. Cardinales renunciasset, ex veteribus Cardinalibus sex ab illo defecerunt, ac Pisanam deinde Synodum indixerunt. Hinc novæ dissensiones exortæ, aliis Gregorii, aliis Cardinalium, qui a Gregorio recesserant, partes tuentibus. Hac vero occasione factum arbi-

(a) Loco citat. num. 38.

(b) Annal. Eccles. ad an. 1408. num. VIII.

arbitratur Ughellius, ut de Fesulana sede Jacobus Altovita a Gregorio amoveretur, ad eamque eveheretur Lucas. Hunc tamen numquam Ecclesiam suam adiisse crediderim; nam & Jacobum, qui a Gregorio defecisset, illius detrectasse imperia verisimile est & Jacobo demortuo Fesulana Ecclesia die V. Julii anno MCCCCIX. (Luca adhuc vivente) ab Alexandro V., qui in Pisana Synodo Pontifex jussus fuerat, Antonio Cardinali Cajetano est commendata, ut Ughellius ostendit.

V. Lucam vero nostrum strenue pro Gregorio stetit hinc etiam cognoscimus, quod eodem anno MCCCCVIII. cum Gregorius, a quo aliquot iterum Cardinales recesserant, Cardinales alios novem Senis juberet, inter hos Lucam Fesulanum Episcopum Tit. S. Laurentii in Lucina nominavit. Electionis diem XIX. Septemb. Ciaconius statuit: contra Rainaldus V. Non. Maji; sed per typorum errorem *Maji* scriptum esse, forte pro *Octobris*, ex tota rerum serie, quas Rainaldus idem narrat, aperte patet; itaque probabiliter legendum est *V. Nonas Octobris*. At eorum sane emendandus est error, qui Lucam in prima electione Cardinalem appellatum volunt, ut inter ceteros Joannes Caroli Ord. Prædic. apud Donium. Tum vero literis suis eodem anno VI. Kal. Novemb. datis, quas idem Rainaldus profert, Lucam Cardinalem Legatum in Etruria suum dixit. Florentini initio Lucam ut Pontificium Legatum honorificentissime exceperunt. Sed cum deinde Patrum in Pisana Synodo collectorum partes sequuti essent, ipsum Gregorii Legatum rejicere visi sunt. Rem ex ipsius Gregorii literis colligimus ad Florentinos datis anno MCCCCIX. IV. Id. Martii, quas Rainaldus edidit: *Dilectum filium nostrum Lucam civem vestrum ibidem existentem Presbyterum Cardinalem & Apostolicæ Sedis Legatum noluerunt admittere, sicut prius receperant, & honoraverant in suo dominio ut Cardinalem pariter & Legatum*. Quin etiam in Capitulis quibusdam a Gregorio hac eadem in causa ad Florentinos missis, queritur Pontifex, quod Lucam ne ut Cardinalem

lem quidem receperint (a) : ait enim Vexilliferum Justitiæ, ut ajunt, in publico Florentinorum concilio hunc in modum fuisse loquutum : *Gli è stato chiamato per voi il venerabile padre maestro Luca a cotesta congregazione ; e non è venuto : ben farà de venire domani : meglio havrebbe fatto , se vi fosse venuto oggi.* Quibus verbis dolet Gregorius, ipsam Cardinalis appellationem fuisse Lucæ negatam. At Lucas Gregorii partes constanter sequutus, Pisanæ Synodo hoc ipso anno celebratæ, in qua tum Gregorium XII. tum Benedictum XIII. omni Pontificatus jure excidisse decretum est, ac Petrus Philargus Mediolanensis Archiepiscopus ac S. R. E. Cardinalis ad Pontificiam sedem, Alexandri V. nomine assumpto, evehctus est, Pisanæ, inquam, Synodo non interfuit ; neque enim illius nomen usquam in Synodi actis apparet. Maximum hoc Gregorii defendendi studium multorum sermones in Lucam acuit, ut Hieronymus Garimbertus narrat (b) ; sed dubitandum non est, quin homo vitæ sanctitate morumque innocentia clarissimus, ideo Gregorii partes tutandas sibi existimaret, quod verum illum certissimumque Romanum Pontificem arbitraretur.

VI. Quid post Pisanam Synodum Lucas egerit ; num adhuc pro Gregorio steterit, qui Pontificiæ dignitatis insignia ad Constantiensem usque Synodum retinuit ; num ab illo recedens, infulam purpuramque, ut Pisanæ Synodi Patres edixerant, posuerit ultro, Scriptores silent. Sed ex Epigraphe, quam mox referemus, illius tumulo apposita, videtur Lucas non Cardinalis solum, sed Legati etiam dignitatem atque insignia ad obitum usque servasse. Illud certum est duobus post Pisanam Synodum annis, scilicet anno MCCCCXI. die XIV. Septembr. illum octoginta annos natum obiisse. In tumulo altius sublato, ut Ughellius & Ciaconius referunt, depositus est in Ecclesia omnium
SS.

(a) Mansi Snpplem ad Concil. T. III. col. 1183.

(b) Vite de' Papi P. I. pag. 149.

DE HUMIL. PRÆCIPUA ALIQUA DIGNITATE ILLUSTRIB. 265
SS. Florentiæ, ubi adhuc Lucæ corpus servatur, his carminibus
tumulo appositis.

*Exemplar vitæ, morum, virtutis, & almæ
Professor legis, qualem vix noverit ætas
Nostra parem, fuit hic Lucas ex ordine nostro:
Cardinis ad culmen Romanæ sponte vocatur
Ecclesiæ, verum Legatus postea Summi
Pontificis moritur, Cælum mens ipsa volavit.*

Anno Domini MCCCCXI. die XIV. Sept.

Beati nomen Donius, Wionius, Bucelinus, Menardus alique
præter Humiliatos Scriptores Lucæ tribuunt. Publici tamen cul-
tus tributum nullum exstat indicium; quod in causa fuit, cur in
Actis SS. (a) ille inter prætermittos recenseretur. De libris ab
eodem conscriptis sermo erit in III. hujus Dissertationis Parte.

VII. Cardinalibus Episcopi succedant; quos etiam tamen nu-
mero paucos ex Humiliatorum cœtu delectos videbimus. Nos cer-
te Ughellii Italiam Sacram, aliosque Auctores nonnullos evolven-
tes, sex tantum deprehendimus Humiliatos Episcopali munere in-
signes. Atque omnium antiquissimus *JACOBUS CALZINARIUS*
Dertonensis Episcopus occurrit; de quo nihil aliud omnino præ-
ter Ughellianum elogium proferre possumus. *Jacobus Calzinarius*,
ait ille (b), *ex Ordine Humiliatorum, Sacrorum Canonum Doct̃or exci-
mius, a Romano Pontifice Honorio IV. eligitur, ut Ecclesiæ Dert̃o-
nensi consuleret, quam cum honestissime ad annum usque 1300. guber-
nasset, excessit e vivis boni Episcopi famam post se relinquens.* Itaque
XV. circiter annis Dertonensi Ecclesiæ præfuit. Cum enim an-
no MCCLXXXIV. Melchior Jacobi prædecessor, Ughellio ipso
teste, a Marchionis Montisferrati militibus crudeliter cæsus obie-
rit, non multo post fuisse illi successum Jacobum crediderim.

L I

Nec

(a) Septemb. T. IV. pag. 141. Edit. Antverp.

(b) Ital. Sacr. T. IV. in Episc. Derton.

Nec tamen fieri id potuit ante anni insequentis MCCLXXXV. Aprilem, quo Honorius IV. Pontificiam sedem ascendit.

VIII. Aliquanto plura de *PETRO SPELTA* Papiensi Episcopo erunt nobis dicenda. Hic Joanne Baptista Blancolinio teste (a), Veronensis Humiliatorum Domus S. Mariæ de Glarea Minister seu Prælati anno MCCCXXXVIII. in Veronensibus monumentis dicitur. Blancolinus idem Papiensem vocat; addit tamen a P. D. Innocentio ab Ecclesia Clerico Regul. Congreg. S. Paulli Veronensem illum vocari. Enimvero hanc illi patriam fuisse, ait Ughellius (b). Contra Antonius Maria Spelta totus est in Papiensi Civitate Petro vindicanda (c); ac probat sane ille, Petrum e Spelta gente fuisse, & Speltam gentem Papiæ vivere; sed cum per alias etiam urbes diffusam illam fateatur, non satis evincit Papiensem potius quam alienigenam Petrum fuisse. Sed quidquid hac de re sentiendum sit, cum Petrus Humiliatis suis Veronæ præesset, Bartholomæo Scaligero Veronensi Episcopo V. Kal. Septemb. anno MCCCXXXVIII. impie cæso, a Veronensi Capitulo post quatuor dies suffectus est. Rei monumentum Ughellius protulit (d). Nondum hujus electionis fama ad Benedictum XII. Avenione degentem delata fuerat; sed cum de Bartholomæi cæde nuncium accepisset, literis ad Aquilejensem Patriarcham VIII. Kal. Octobr. datis, illi edixit, ut Veronensem Clerum a novi Episcopi electione prohiberet, quam sibi reservatam voluit. Petrus cum, antequam de Pontificis voluntate cognosceret, Veronensis Episcopus renunciatus esset, Pontificem ipsum flectere, si-bique conciliare studuit, ut electionem suam rectam haberet. At frustra: donec Benedicto XII. anno MCCCXLII. e vivis erepto, suffe-

(a) Notizia delle Chiese di Verona Lib. III. ubi de S. Maria a Glarea pag. 35. & sequ.

(b) Ital. Sacr. T. I. in Episc. Papiens.

(c) Vite de' Vescovi di Pavia pag. 361.

(d) Ital. Sacr. T. V. in Episc. Veronens.

suffectoque illi Clemente VI., Petrus, quodcumque sibi ad Veronensem Ecclesiam jus esset, illo se abdicavit; atque anno insequente ad Papiensem Sedem translatus est. De rebus in Papiensi Episcopatu gestis hæc tantum Ughellius: *Præfuit usque ad annum 1357. Altare majus restaurandum curavit in Cathedrali, ut legitur in memoria marmorea ibidem; quod etiam P. Romualdus a S. Maria Augustinianus Excalceatus (a), & Spelta confirmant. Hic autem addit Petrum a Clemente VI. anno MCCCXLVIII. IV. Octobr. Decimæ ad sacri belli apparatus indictæ Collectorem jussu fuisse; magnamque fuisse ejusdem in juris præsertim scientia famam.*

IX. Alter ex Humiliatorum Ordine Papiensi Ecclesiæ Episcopus datus fuit *PETRUS CRASSUS* Neocastri ad Scriviam natus. Hic jam ab anno MCCCLXX. Genuæ in Humiliatorum ædibus ad S. Marthæ degebat, ut ex ejusdem anni charta constabit suo loco edenda, in qua inter ceteros domus incolas recensetur: *Frater Petrus de Crassis de Castronovo*. Hunc vero Generalem Humiliatorum Magistrum fuisse, perperam Ughellius scribit (b), ut ex ea, quam contexuimus, Generalium Magistrorum serie, satis patet. Multo autem gravius erravit Julius Antonius Costa Neocastrensis Præpositus, cum ait Petrum Cisterciensium leges primo sequutum, ac Genuensis S. Andreæ Cænobii Abbatem jussu, ad Humiliatorum deinde Magisterium evectum fuisse (c); ubi Petrum Crassum pro Petro Botta, de quo Dissert. IV. diximus, perperam illum nominasse, satis patet, quamvis Botta numquam Papiensi Ecclesiæ præfuerit. Anno MCCCCI., IV. Kal. Augusti, Ughellio eodem teste, Cremonensis Episcopus jussu Petrus, cum biennio illi Ecclesiæ præfuisset, anno MCCCCIII.

L 1 2

V. Kal.

(a) *Papia Sacra* P. I. pag. 40.

(b) *Ital. Sacr.* T. IV. in *Episc. Cremon.*

(c) *Pregi ed Obblighi della Comp. del SS. Sacram. in Castelnovo.*

V. Kal. Octob. ad Papiensem translatus est. Hæc in Cremonensium Episcoporum serie Ughellius; at ubi de Papiensibus agit, anno MCCCII. V. Kal. Octob. fuisse illum Papiensi Ecclesiæ præfectum narrat, auctoritatem proferens *Libri Provis. Prælat.*, quod etiam Spelta confirmat. At verò P. Romualdus anno MCCCCI. id contigisse ait (a). In tanta Scriptorum dissensione, nulla aptior videtur definiendæ controversiæ auctoritas, quam sepulchralis lapidis inscriptio ab Ughellio & a Spelta prolata; quam nos etiam inferius edemus. Porro obiisse ibi dicitur Petrus anno MCCCCXXVI. XXVIII. mensis Septemb., sedisse annis XXIV., mensibus VII. Itaque, siquidem lapis fideliter descriptus fuerit, anno MCCCII. Petrum Papiensem Episcopum jussum dicemus; non tamen V. Kal. Octob., tunc enim XXIV. tantum anni usque ad XXVIII. Septemb. an. MCCCCXXVI. intercessissent, sed septem ante menses, nempe exeunte Febuario. Potuit autem fortasse hoc tempore Papiensis Episcopus renunciari; septem vero mensibus elapsis Ecclesiam eandem adire.

X. De rebus in Papiensi Episcopatu a Petro gestis hæc Ughellius: *Hic Corporis Christi processionem instituit, inque Cathedrali ad Divinum majus obsequium organa voluit extare. Nobile S. Marthæ Sacellum erexit, Synodoque celebrata saluberrimas plures edidit constitutiones. Clarius etiam, quod ad SS. Eucharistiam solemnem supplicatione delatam pertinet, P. Romualdus a S. Maria (b): Hic omnium primus anno 1404. solemnem Ticini processionem cum Sanctissima Eucharistia fecit, cujus exemplo reliqui Occidentalium partium Episcopi idem in propriis Ecclesiis præstare cœperunt; cujus rei testem profert Genebrardi Histor. fol. 188. At si Genebrardi Chronographiam intelligit, ut videtur, ego sane in Parisiensi illius editio-
ne an. MDLXXX. nihil hujusmodi comperi. Ac potuit sane Pe-
trus*

(a) *Papia Sacr. P. I. pag. 54.*

(b) *Ibid.*

trus primus omnium Papiæ id præstare; sed primum consuetudinem hanc invexisse illum in Occidentales Ecclesias, nemo existimabit, qui animadvertat, saltem a Joannis XXII. temporibus, integro fere scilicet ante Petrum sæculo, cœpisse id usurpari (a). Pisanae Synodo anno MCCCCIX. Petrus interfuit, ut ex ejusdem Actis cognoscimus (b). Quin etiam dum Papiensi Ecclesiæ Petrus præesset, Generali Concilio habendo fuerat urbs illa deleta; jamque anno MCCCCXXIV. celebrari illud cœperat, sed peste exorta, Senas primum, tum Basileam translatum est. Anno MCCCCXXI. Minoribus, ut ajunt, de Observantia ædem S. Jacobi extra Papienses muros attribuit (c). Denique anno MCCCCXXVI. IV. Kal. Octobr. e vivis excessit; ejusque tumulo Epigraphæ hæc apposita fuit: *Hic jacet Reverend. in Christo Pater & Dominus Dominus Petrus de Grassis de Castronovo, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Papiensis & Comes; qui obiit anno Domini MCCCCXXVI. die XXVIII. Mensis Septembris; & sedit annis XXIV. & mensibus VII.*

XI. Astensis etiam Ecclesia Episcopum suum ex Humiliatis habuit *SCIPIONEM ROTARIUM*. Hunc jam ab anno MCDXCI. Astensis S. Quirici domus Præpositum fuisse, ex Humiliatorum comitiis eodem anno celebratis noscimus. Anno autem MDIX. a Julio II. Rom. Pontif. Brixienfis S. Mariæ Magdalensæ de Gambarà domus illi est demandata; & habemus rei testes in Bibliotheca nostra Scipionis ipsius literas hoc ipso anno XVIII. Julii datas, quibus Procuratorem, ut ajunt, suum ad Præposituram illam ineundam atque administrandam delegit *R. P. Dominum Ludovicum de Landriano Præpositum S. Petri de Vicoboldono dicti Ordinis Mediol. Dioc., & ejusdem Ordinis Humiliatorum Vicarium Generalem.*

Hic

(a) Vide Benedicti XIV. Institut. V.

(b) Vol. XV Concil. col. 1241. Edit. Colet.

(c) Costa loc. cit., & Wading. Ann. Min. T. X. pag. 53.

Hic itaque anno MDXXIX. die XVI. Julii Astensis Episcopus renunciatus est, ita tamen ut S. Quirici Præposituram, quam simul cum Brixienti servasse videtur, dum viveret, retineret, ut ex Clementis VII. literis constat hoc ipso anno XVII. Kal. Aug. datis, quas suo loco edemus. Illius elogium ex Ughellio damus (a): *Scipio Rotarius Ordinis Humiliatorum Monachus, Prior (dicendum erat Præpositus) S. Mariæ Magdalena Brixiensis, ad hanc (Astensem) sedem subvectus est anno 1529. die 16. Julii. Qui ut S. Marci, seu nominis Jesu sanctimonialibus eo perfectius arctissimam S. Claræ disciplinam tenere possent, S. Marci Ecclesiam & redditus, quam Cruciferi deseruerant, ipseque tunc in commendam obtinebat, facultate a Clemente VII. impetrata, earumdem Sanctimonialium monasterio perpetuo univit; de quo hæc addidit noster Catalogus. An. 1533. dum die S. Jacobi Apostolo sacro Sacerdos in altari S. Secundi sacrum faceret, ubi ad fractionem sacratissimæ hostiæ devenit, quo loco antea una pars alteri cohererebat, primo utramque madidam apparere, deinde sanguinem stillare, ita ut aliqua in calicem ipsum, alia super patenam guttæ deciderent; & digiti celebrantis eo imbuerentur: rei miraculo attonito circumstante populo, ipsa cunctatione ac tremore, qui celebrantem corripuerat ad intuendum excitato; ipso vero sacerdote cum cæteris ad orationem converso, redditus fuit sacris speciebus pristinus color; nec ultra vestigia sanguinis in calice, aut patena, seu digitis apparuere. Quod miraculum, cum Sacerdotis satis nota pietas nullam suspicionem admitteret ob illius culpam accidisse, pro signo datum pluribus Germanis, qui Lutheri hæresi infecti militibus ac curialibus Cæsarianis Astæ tunc mixti agebant, acceptum. Hoc vero miraculo per Italiam vulgato Paullus III. indulgentiam concessit iis omnibus, qui die statuenda ab episcopo contriti ac confessi ante ipsum altare sacras preces effunderent. Sequenti anno die commemorationi sacratissimæ Eucharistiæ sacro, ubi fuit inchoanda processio in Cathedrali, Carolus V., qui tum aderat,*

(a) Ital. Sacr. T. IV. in Episc. Astens.

aderat, maxima cum pietatis significatione digniorem Umbrellæ baculum deferendum suscepit. Circa hoc tempus etiam Fratribus Minoribus Capuccinis ab Astensibus locus attributus. In iis vero præcipuum obtinebat locum Frater Bernardinus ex Pallidorum (Boverius ait (a) Palliorum) Astensium familia, qui primus fuit eorumdem Minister Generalis, vir virtutibus ac vitæ innocentia clarissimus. Quo in elogio illud animadvertendum est, errorem certe aliquem in annorum notis latere, ubi de prodigio est sermo, quod Sacerdoti Sacrum facienti accidisse narratur. Hoc enim anno MDXXXIII. tribuitur; anno vero insequente Carolus V. solemnem supplicationem Astæ interfuisse dicitur, qua SS. Christi corpus egregia pompa deferebatur. At certe Carolus V. numquam illo anno Hispania excessit; nec ante annum MDXXXVI. Astæ fuit (b). Itaque si anno ante prodigium illud contigerat, anno MDXXXV. consignari necesse est. Hæc etiam laus Scipioni debetur, quod Synodales Constitutiones ab Episcopis, qui illum præcesserant, latas, edendas curaverit; quæ editio facta est Astæ per Franciscum Garionum de Liburno & Civem Astensem sub anno Domini 1539. die 29. Mensis Novembris. Quo anno obierit Scipio, Ughellius non adnotat; sed cum Bernardinum de Cruce anno MDXLVIII. die 27. April., successorem illi datum fuisse narrat, satis indicat non multo antea Scipionem obiisse.

XII. Hos tantum, quod sciam, Episcopos Humiliatorum cœtus in Italia numeravit; quibus duo extra Italiam addendi, eodem uterque & prænomine & nomine. Notus est apud Brixienfes Historicos, aliosque Scriptores, qui a Cl. Joanne Maria Comite Mazzuchellio commemorantur (c), **BARTHOLOMÆUS AVEROLDUS**, patria Brixienfis, Benedictinus Monachus, atque
ultimus

(a) Annal. Capuccin. ad an. 1554.

(b) V. Murator. Ann. d'Ital. ad hunc an.

(c) Scrittori d'Ital. T. I. P. II. pag. 124.

ultimus Leonensis Cœnobii ejusdem Ordinis Abbas ; quod cum Petro Cardinali Fuscaro concessisset , (quo ex tempore aliis deinceps Cardinalibus aut Prælatibus commendari illud cœpit) , ille Spalatenfis Archiepiscopus jussus est an. MCCCCLXXIX. Sed paulo post , anno scilicet MCCCCLXXX. Veronæ obiit . Hic porro antequam ad Benedictinos transfret Humiliatorum leges amplexus fuerat , illiusque ut Humiliati nomen occurrit in pluribus Leonensis Cœnobii monumentis a Cl. P. Francisco Antonio Zaccaria Soc. Jesu mox edendis , præsertim ab anno MCCCXXXVII. ad an. MCCCXLVIII. Qua ratione ab Humiliatis ad Benedictinos ille transferit , incertum . Hoc constat anno MCCCCLI. Leonensem Abbatem renunciatum illum fuisse . Itaque quamvis ex Benedictini Ordinis Cœnobia ad Spalatensem Archiepiscopatum evectus fuerit , licere tamen nobis arbitramur , hunc etiam illis addere , qui ad sacras Infulas ex Humiliatorum cœtu delecti sunt , cui ille antea se addixerat .

XIII. Certiore jure *BARTHOLOMÆUS AVEROLDUS* alter hoc loco est proferendus , ab Humiliatorum cœtu ad Episcopalem dignitatem elatus . Hunc Blancolinus commemorat , aitque anno MID. domus S. Mariæ de Glarea Præpositum illum fuisse (a) ; tum vero Calamonensis & Rhetimensis Episcopi dignitate ornatum , Marci Cardinalis Cornelii Veronensis Episcopi Vicarium fuisse circa annum MDXVII. Enimvero inter Calamonenses Episcopos (quæ fuit Cretenfis insulæ urbs) Bartholomæum nostrum enumerat P. Michael le Quien Ord. Prædic. in eruditissimo Opere inscripto : *Oriens Christianus* ; cuius hic verba affero (b) : *De Bartholomæo nihil aliud nobis compertum est , nisi ipsum fuisse Alberti prædecessorem in Sede Calamonensi , & decessisse anno 1537. In Actis enim Concistorialibus Pauli III. habetur sub die 29. Octobris hujus anni ,*

(a) Notizia delle Chiese di Verona Lib. III. ubi de Ecclesia S. Mariæ de Glarea .

(b) T. III. col. 921.

anni, teste Fontana in *Theatr. Dom.* pag. 150., tit. 119. Die 29. Octobris Pontifex instituit episcopum Ecclesie Calamonensis vacantis per obitum Bartholomæi Averoldi, Fr. Albertum Ordinis Prædicatorum, cum retentione omnium. Quod vero ad Ecclesie Rhetimensis Episcopatum pertinet, quem illi Blancolinus tribuit, id ideo dici arbitror, quod Calamonenses Episcopi Ecclesiam Cathedralem Rhetimi haberent, ibique habitare consueverant, ut ex eodem le Quien constat (a). Obiit Bartholomæus, ut vidimus, anno MDXXXVII., illumque in æde S. Mariæ a Glarea apud Deiparæ ipsius Sacellum honorifica Epigraphæ apposita tumulatum fuisse Blancolinus narrat. Brixie tamen etiam positum fuisse Bartholomæo tumulum Fainus testatur, cujus placet hoc loco verba præferre, quod distinctius aliquid de illo referunt (b): *Bartholomæus Averoldus Iurisprudentia aliisque virtutibus ornatissimus, illius optimi Alexandri Averoldi Prothonotarii Apostolici, Canonici Brixienfis, ac Polæ, & Parochialis S. Laurentii Præpositi germanus frater, Chalamonæ Episcopus enituit. Suum mortalitatis exilium clausit an. 1538. (dicendum videbatur 1537.) sedente Paulo III. & imperante Carolo V., & in eadem S. Laurentii Ecclesia in Capella Averolda idem Laurentius, qui eam construxerat & dotaverat, nobile ei dicavit depositum.*

XIV. Hos solum ex Humiliatorum Ordine Episcopos nobis licuit invenire. Si quis alios inscienter a nobis prætermisissos proferat, novum Humiliatis addi decus gaudebimus. Nos interea Humiliatis Episcopis, Generales Episcoporum Vicarios aliquot ex Humiliatis delectos innuemus; ac primo *GUILLELMUM DE CORBETTA*, quem inter Generales Humiliatorum Magistros protulimus, Aicardi Antimiani Mediolanensis Archiepiscopi Vicarium. Habemus enim in Bibliotheca hac nostra Aicardi ipsius ad Guillelmum literas, die **XXIV.** Martii an. **MCCCXXXV.** Placentiæ
M m datas,

(a) Ibid. col. 923.

(b) Cœl. Brixian. Ecclef. pag. 109.

datas, quibus illum a decimæ colligendæ onere, quod illi imposuerat antea, liberat, quod *tum ex officio Vicariatus*, inquit, *per nos tibi commissio*, *tum ex aliis causis rationabilibus per te nobis expressis, nequeas ... te intrmittere.* FRANCISCUS DE GILIIS etiam, Papiensis S. Ulderici domus Præpositus, cum doctrina imprimis clareret, anno MCCCXCVIII. a Petro Mainerio Placentino Episcopo, Mediolani per id tempus degente, vices suas agere tum in Episcopali munere, tum in Gymnasii Placentini, quam gerebat, Scribæ dignitate, teste Campio (a), iustus est; idemque Placentinæ S. Spiritus domus Præpositus, & Sacrorum Canonum professor fuit. VINCENTIUM pariter Bononiensis Humiliatorum domus Præpositum Jacobi Palladini Florentini ab anno MCCCCI. ad an. MCCCCX. Archiepiscopi Vicarium commemorat Ughellius (b), eumque *Canonum solemnem doctorem* vocat. His etiam addendus JOHANNES, seu JOHANNOLUS DE HOMATIO, idem ille forte, de quo Dissert. IV. num. XXIX. sermo fuit. Hic enim Francisci de Marerio Brixienfis Episcopi circa annum MCCCCXXV. Vicarius fuit. Quem qua auctoritate fretus hoc loco proferam, brevi expono. Fainus in *Cælo Brixianæ Ecclesiæ Generalium Vicariorum* tabulam edidit (c). Hujus porro libri exemplar in Braidenfi hac nostra Bibliotheca habemus, multis hac illac additionibus & emendationibus MSS., nescio cujus opera, interpolatum. Inter cetera in memorata Vicariorum tabula ad an. MCCCCXXV. (quo scilicet tempore Franciscus de Marerio (d) Brixienfi Ecclesiæ præerat) hæc adduntur: *Fr. Johannolus dell' Homatio Præpositus Humiliatorum de Gambarà Brixienf.* Duos denique Novariensium Episcoporum Vicarios commemorat in iis, quos de Novariensibus

Humi-

(a) Istor. Eccles. di Piacenza T. II. pag. 191.

(b) Ital. Sacr. Vol. III in Episc. Florent.

(c) Pag. 129. & sequ.

(d) V. Gradonici Brix. Sacr. pag. 331.

Humiliatis ad me submisit, MSS. Commentariis sequente Dissertatione laudandis, doctissimus Gaudentianæ Basilicæ Canonicus Jo. Baptista Bartolus; alterum, cujus ætatem non indicat, *ÆGI-
DIUM NIBBIAM*, alterum, quem Joannis Vicecomitis Novariensis primum Episcopi, tum Archiepiscopi Mediolanensis, Vicarium dicit *GUILLELMUM DE VICOBOLDONO*. Vicariorum agmen claudit non Episcopi alicujus, sed Apostolicus Vicarius *DODUS DE MORANO*, Mutinensis Domus S. Lucæ Præpositus, cujus & *Verdrianus (a)*, & Auctor seriei Genealogicæ Moranæ gentis *(b)* cum laude meminerunt; vivebat ille an. MCCCCXXXVI. ut ex illius anni Comitibus colligimus; cumque deinde Mutinæ obiisset, hæc illius tumulo Epigraphe apposita est, quam alter e memoratis auctoribus profert *(c)*. *Rev. D. Fri. Dod. Ordinis Humiliatorum Vicario Apostolico Juris Canonici Doct. Spectato Viro, Joanni Morano ejus Fratri & ejus Heredibus D. Fr. Franciscus Maria Præpositus Sancti Luce Pientis. Ut Religiosum Decet Pos. MDIII.*

XV. Sed quemadmodum non sacris tantum, sed civilibus etiam muneribus exercebantur Humiliati, ita non sacras tantum, sed civiles etiam dignitates iis collatas videmus. Etenim, præter ea, quæ superiore Dissertatione commemoravimus, vidimus Hieronymum de Landriano Generalem Humiliatorum Magistrum unum ex quattuor Mediolanensis Provinciæ administris, Ludovico Sfortia absente, fuisse. Alius porro eodem tempore atque ex eadem gente fuit *LUDOVICUS DE LANDRIANO* Vicoboldonensis Præpositus, cujus paullo ante incidit mentio, muneribus gestis insignis. Antonii de Landriano filius Ludovicus fuit, de quo multa videre est apud Fagnanum in Genealogico Opere MS., cujus partem illam, quæ ad Landrianam gentem pertinet, nobiscum

(a) Storia de' Dottori Modanesi pag. 83.

(b) Pag. 33.

(c) Pag. 83.

communicavit alias mihi laudatus D. Joseph de Landriano. Antonius enim Galeatio Mariæ Sfortiæ Mediolanensi Duci acceptus in primis, publico ærafio Præfectus fuit; cujus rei testes Galeatii Mariæ ipsius literas Papiæ datas XIX. Martii MCCCCLXXIV. Fagnanus recitat. Post Galeatii Mariæ eadem an. MCCCCLXXVI. peractam, Antonius Ludovico, cognomento Mauro, Joannis Galeatii, qui Galeatio Mariæ patri successerat, patruo constantissime adhæsit; atque auctor in primis fuit, ut, postquam an. MCCCXCIV. Joannes Galeatius idem e vivis sublatus est, Francisco ejus filio rejecto, Ludovicus Mediolanensis Dux renunciaretur. Hunc vero Antonius in funestis ipsis, quas passus est, fortunæ vicibus, strenue sequutus, numquam illi re consilioque adesse destitit; donec anno MID. Gallis in Italiam contra Ludovicum irrumpentibus, cum Mediolanenses ipsi alii Gallis, Sfortiæ alii faverent, qui hunc oderant, fidissimum pariter Sfortiæ asseclam Antonium exosi, dum hic ad arcem equitaret, impetu in illum facto, tribus vulneribus fauciarunt; minime illis quidem lethalibus; sed tamen concreto ob metum sanguine post tres dies ille decessit, atque in Glaxiatensi templo compositus fuit. Hæc tum ex Fagnano ipso, tum ex Corio, ceterisque Mediolanensibus Historicis deprompsimus. Duo huic filii fuerunt, Augustinus, & Ludovicus noster. Hic jam ab anno MCCCXCI. Vicoboldonensi domui præerat, ut ex illius anni Comitiis cognoscimus; & deinde Generalis etiam Humiliatorum Vicarius fuit, ut ex iis constat, quæ de Scipione Rotario superius diximus. At dum Antonius Ludovici pater adversis fortunæ casibus jactaretur, multa etiam in Ludovicum incommoda derivata sunt. Nam & captivus a Gallis abductus est quondam, & mox magna pecuniæ vi soluta dimissus, exulare coactus est. Itaque cum Maximilianus Sfortia Ludovici filius Mediolanensis provinciæ imperium recepisset, gratum ille se erga Ludovicum Landrianum præbuit, illique inter cetera, quamquam Humiliato, ærarii præfecturam concessit; tum etiam

literis

literis suis die XXIX. Decemb. an. MDXIV. datis, quibus hæc omnia narrat, quasque in Monumentorum collectione profereamus, *annuum redditum librarum duarum millium Imperialium super datio Draperiæ Civitatis Cremonæ* Ludovico attribuit. Habemus itaque ex Humiliatorum cœtu Ducalis Ærarii præfectum; sed ea scilicet erant illorum tempora, quibus Religiosæ vitæ legibus plerumque rejectis Laicorum potius, quam Claustralium vivendi rationem moresequæ omnes, Humiliati sequebantur.

XVI. Locus hic esset, ut de *JACOBO BUSSOLARIO* differeremus, qui anno MCCCLVI. a Joanne Montisferrati Marchione Papiensi urbi præfectus, ita ingenii dexteritate, orationisque eloquentia civium animos occupavit, ut illos, quocumque liberet, ultro flecteret; effecitque, ut Galeatio Vicecomiti obsidione urbem prementi diu resisterent; donec anno MCCCLIX., Papienses annonæ inopia victi ad Galeatium confugere coacti sunt, qui Bussolarium comprehensum Vercellas perpetuo carcere puniendum amandavit. Locus hic, inquam, esset, ut de celeberrimo hujusmodi homine differeremus, quem semel Corius primi Humiliatorum Ordinis appellat (a). Sed Corium hic lapsum esse ex eo patet, quod idem paullo antea Bussolarium Augustinianum appellarat (b); quodque illum revera ex Eremitarum Augustinianorum cœtu fuisse & Matthæus Villanus (c), & Petrus Azarius (d), & Baptista Fulgosius (e), alique referunt. Itaque hæc de illo innuisse sufficiat, ne quis nos forte reprehendat, quod virum per ea tempora insignem inter illustres Humiliatos non recensuerimus.

DIS-

(a) *Istor. di Milan. P. III. pag. 233. Ediz. Venez. 2554.*

(b) *Ibid. pag. 231.*

(c) *Istor. Lib. VI. Cap. XXXV.*

(d) *Chronic. Edit. Vol. XVI. Script. Rer. Ital. col. 374. & sequ.*

(e) *De Religionis cultu Lib. I.*

DISSERTATIONIS VI. PARS III.

DE HUMILIATIS LITERARUM STUDIO
ILLUSTRIBUS.

I. **N**umquam id Humiliatis propositum fuisse, ut literarum studio præ ceteris florere, facile is intelliget, qui, quam illi amplexi essent vitæ rationem, animadvertat. Cum enim ex manuum labore plerumque viverent, & Sacerdotes ipsi & lanæ pannorumque opificio per artifices exercendo, & publicis sæpe gerendis muneribus distinerentur, parum illis profecto ad literarum studia excolenda supererat otii. Nihilominus de his etiam fovendis fuisse Humiliatos sollicitos ex eorum Constitutionibus ac monumentis colligimus, ubi docentium interdum studentiumque mentio occurrit. Quin immo is erat apud nonnullos studiorum fervor, ut cum Doctores domesticos non multos forte, aut non satis idoneos haberent, ad externa etiam gymnasia profecti ab Humiliatorum domibus abessent. Itaque in generali eorundem Conventu Moedtiæ celebrato an. MCCCXXI. editum est, ut *nullus Frater... ad studendum extra domos Ordinis ad quævis studia literarum vadat, absque licentia Domini Magistri & Definitorum Capituli Generalis, & etiam Præpositi & Prælati sui, majorisque partis Conventus; & fratres omnes, qui sunt in studio extra Ordinem, hinc ad Kalendas Aprilis debeant remeare ad domos proprias. Anno vero MCCCXLII. In Braidensibus Comitibus lex lata est, quod citra festum S. Lucæ proxime venientis Dominus Magister teneatur ordinare & exequi cum effectu, quod duodecim fratres juvenes apti & habiles ad studium mittantur Bononiam ad studendum in Grammaticalibus & Logicalibus ad communes expensas totius Communitatis Ordinis &c.*

II. Nec solum ad celeberrima Italiæ gymnasia, sed in Gal-
liam

liam etiam missos interdum Humiliatos studiorum causa fuisse video. Habemus rei testes in Bibliotheca hac nostra Tiberii Parmensis Generalis Humiliatorum Magistri literas, sed magna ex parte laceras, quarum fragmenta aliquot hic subdo, quod & ad piissimi viri memoriam excitandam, quem Beati nomine ornatum vidimus, & ad rem, de qua agimus, illustrandam non parum conducant. Inscriptio est hujusmodi: *Fratribus Maffiolo & Christophoro professis domus nostre de brayda comimorantibus in civitate Parisius (ita sæpe in medii ævi monumentis pro Parisiis) F. Tiberius XII. generalis magister. Literæ autem sic habent: Tiberius Dei & apostolice sedis gratia Ordinis humiliatorum generalis Magister. Carissimi filii; quod semper libenter vidimus in Ordine personas intelligentes & scientificas, idcirco postquam disponente domino sumus super ipsius universale regimen constituti, nunc maxime quod proprio gerebamus affectu, nunc gestimus deducere in effectum. Et quamvis studium vestrum Parisius satis laudabile possit esse, tamen cognoscentes illud non esse durable, ex eo quod, secundum quod vestre litere continebant, vos summe egetis, & estis debitis pregravati, tum propter penuriam, quam dicitis ibi esse, tum quod vo... domo vestra tenue subsidium ministratur..... hiis omnibus simul... considerationibus habitis ac debita meditatione pensatis deliberavimus ex... administrationis principio unum generale ac.... studium creare in domibus ordinis, ubi quicumque voluerint, & sint apti, possint sub regulari observantia proficere in qualibet facultate. Eapropter vestre penurie compatientes, vestroque desiderio literarum studio.... condescendentes animo tam benivolo, quam discreto vos eidem studio extemplo (ita) fiendo per ordinem pro studentibus deputamus..... Dat. Mediolani die II.... mensis augusti MCCCquinq..... Indictione VIII. (anno scilicet MCCCLVI., in quem nona Indictio cadebat).*

III. At cum religiosæ disciplinæ studium apud Humiliatos languere cœpit, literarum etiam amor imminutus est. Itaque Pius II. cum anno MCDLIX. multa ad Humiliatorum disciplinam

nam revocandam statueret, hoc inter cetera edixit: *Et ne ordo virtuosus viris claris virtutibus destituatur, sed in illo pullulent continuo studiosi, volumus atque statuimus, ut Generalis ipse duo Collegia, unum videlicet Papiæ, in quo ad minus octo, reliquum vero Paduæ, in quo ad minus quattuor ejusdem Ordinis professi fratres in Jure Canonico aut in artibus & in S. Theologia studendo resideant, considerata earumdem domorum facultate, infra unius anni terminum construere & ordinare teneatur.* Enimvero per hæc præsertim tempora plures inter Humiliatos occurrunt, qui Decretorum doctores appellantur; ut hoc imprimis studium apud illos floruisse videatur. Nonnulla etiam ad studia inter Humiliatos revocanda, sed irrito successu, a S. Carolo decreta fuisse postrema Dissertatione videbimus.

IV. Hæc generatim de Humiliatorum studiis præfati, eorumdem Scriptorum Bibliothecam texere aggredimur, tenuem illam quidem, nec auctorum numero, aut etiam fama spectandam, sed ex qua tamen non mediocris Humiliatis gloria concilietur, quod, cum eo potissimum tempore floruerint, quo nondum erat typorum usus inventus, cumque externa illi potius munera, quam literarum studia sectarentur, nonnullos tamen habuerint in multiplici scientia Scriptores. Præterquam quod si Humiliati ipsi recentiores de veterum memoria monumentisque servandis solliciti fuissent, Scriptores multo plures fortasse extitisse inter illos animadverteremus, quam qui a nobis proferri possint; quibus tenuis hic Humiliatorum Scriptorum numerus fuit hinc inde non sine aliquo labore colligendus. Sed jam Bibliothecam ipsam exordiamur, in qua alphabeticum, ut ajunt, nominum ordinem servabimus.

V. *ALCIATUS BENEDICTUS*. Hunc Argelatus (a) a se primo detectum, atque Alciatæ nobilissimæ familiæ Scriptorem additum

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 27.

ditum gloriatur . Sed vereor , ut & Benedictus ad illam pertinuisse non satis constet , & ex Humiliatorum Scriptorum numero sit excludendus . Cum enim ille in Humiliatorum monumentis *de Alzate* appelletur , qui vicus est agri Mediolanensis , cumque veteres Humiliatos ex patriæ sæpe nomine appellatos videamus , statuere certo non possumus , ex patria ne , an ex cognomine familia , quæ a vico Alzate nomen duxit , ac deinde Alciata appellata est , nomen ille habuerit . Ideo vero Benedictum inter Humiliatos Scriptores Argelatus recensuit , quod extant in Ambrosiana Bibliotheca (a) *Constitutiones ab eo conditæ & promulgatæ in domo de Galgari , dum esset Præpositus Generalis , anno MCCCXXXII .* Quæ si vere dicerentur , Scriptoris nomen quoquomodo ille mereretur . At illas Constitutiones Benedictus profecto non condidit , sed in Comitii Generalibus latis literis suis præmissis confirmavit . Qua de causa si Scriptor ille est appellandus , profecto Scriptorum numerus in immensum succrescet . Post Argelatum Benedicto inter Scriptores Italos locum dedit eruditissimus Joannes Maria Comes Mazzuchellius (b) . Ceterum de Benedicto sermo jam fuit Dissertat. IV. de Generalibus Humiliatorum Magistris num. XV.

VI. DE ALLIIS STEPHANUS *Cremonensis divina atque humana præcellens Litteratura* dicitur ab Arifio (c) ; qui illum circa annum MCCCCLXXXV. floruisse ait , duosque tractatus scripsisse , alterum *de Hospitalitate* , alterum *de Horis Canonicis* , qui editi nec ne fuerint , silet . Stephani mentionem pariter faciunt P. Bartholomæus a S. Claudia (d) , & mox laudatus Comes Mazzuchellius (e) .

N n

VII.

(a) Cod. MS. in fol. sign. C. 74.

(b) Scritt. Ital. T. I. P. I. pag. 557.

(c) Cremon. Literat. T. I. pag. 340.

(d) Luftri Storiali pag. 537.

(e) Scritt. Ital. T. I. P. I. pag. 187.

VII. *DE ARSAGO seu ARZAGO STEPHANUS*. Quæcumque ad hunc pertinent, Dissertatione IV. num. XXXI. protulimus, cum Generales Humiliatorum Magistros recenseremus. Verum hic etiam jure ab Argelato (a) Scriptoris nomine insignitur? Eodem scilicet jure, quo Benedictus de Alzate; nempe ob Constitutiones anno MCCCCXXXVIII., ait Argelatus, Vicoboldoni editas, quæ in eodem Bibliothecæ Ambrosianæ Codice servantur. Sed nec ullæ ibi exstant leges anno MCCCCXXXVIII. Vicoboldoni editæ, Stephano Humiliatorum Magistro, & quæ exstant, annis scilicet MCCCCXXXV. in Senensi, & anno MCCCCXXXVI. in Mantuano Conventu latæ, Stephanum æque ac reliquos, qui Comitibus intererant, Humiliatos auctores habent. Itaque hic etiam ex Humiliatorum Scriptorum numero excludendus videtur. Illius pariter in Mazzuchelliano opere mentio occurrit (b).

VIII. *AVEROLDUS BARTHOLOMÆUS*. Hunc paullo antea inter Humiliatos dignitatibus illustres recensuimus; ab Humiliatis enim ad Benedictinos digressus, Spalatensis deinde Archiepiscopus renunciatus est. Vertunorum Academiam Brixiae ille coegit; gravissimasque in SS. Biblia annotationes conscribere, Ota-vio de Rubeis teste (c), inceperat; quin etiam Decretorum Codicem emendatum ab illo fuisse ait Cozzandus (d). Quapropter illi inter Italos Scriptores locum dedit Cl. Comes Mazzucchellius (e).

IX. *DE AUGUSTIS CAMILLUS*. Hunc commemorat Aristus (f); illumque ad an. MDXXVI. inter Cremonenses Scriptores

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 106.

(b) Scritt. Ital. T. I. P. II. pag. 1139.

(c) Elogj di Bresc. illustr. pag. 192.

(d) Libr. Bresc. P. I pag. 48.

(e) Scritt. d' Ital. T. I. P. II. pag. 1243.

(f) Cremon. Litter. T. II. pag. 77.

ptores recenset his verbis: *Camillus de Augustis ex Ordine Humiliatorum Sacerdos historicis studiis totus addictus scripsit Annales sui Ordinis, in quibus de Viris illustribus memoriam agit. Ad manus Hieronymi Mannæ Cremonensis Canonici id opus pervenisse testatur anno 1622. Joseph Brescianus (a):* Equidem vix hæc apud Arisium legi, maximo horum Annalium desiderio incensus sum. Sed inquisitio omnis irrita cecidit. Brescianus certe illos inspexit; sæpe enim illorum auctoritate, Arisio teste, utitur; at numquam profecto editi illi sunt. Memoratur etiam Camillus a P. Joan. Bartholomæo a S. Claudia (b), qui & ipse dolet numquam Annales hos potuisse a se reperiri, & a Com. Mazzuchellio (c).

X. *BEBULCUS PACIFICUS.* Hujus elogium ex Argelato (d) proferimus, cui nihil addendum suppetit: *Pacificus Bebulcus satis clara Familia Mediolani ortus in Ordinem Humiliatorum cooptatus, jam labentis Congregationis suæ apud Apostolicam Sedem Procuratoris Generalis munus aliquot annos gessit. Hujus viri ingenium ad Musas præsertim proclive eo mirabilius eluxit, quo ceteri ejusdem Ordinis alumni ab antiquo majorum suorum splendore deficientes pejora se&tabantur. Pii IV. Pontificis Maximi... temporibus floruit, ad quem sequens Poema conscripsit, ex quo tamquam ex ungue Leonem illius ingenium agnoscere licet. Nec dubium quin plura conscripserit, quæ tamen omnia cum Ordine ipso interiisse dolemus: Ad Pium IV. Pontificem Maximum Poema Latinum satis elegans, atque prolixum Pacifici Bebulci totius Classis Humiliatorum Procuratoris Generalis. MS. in fol. Exstat in Biblioth. FF. Marchionum Vicecomitum. Hæc Argelatus. Illius nomen inter Italos Scriptores recensuit Comes Mazzuchellius (e).*

(a) In opere MS. inscripto: la Virtù Ravvivata.

(b) Lustru Storiali pag. 537.

(c) Scritt. Ital. T. I. P. I. pag. 206.

(d) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 132.

(e) Scritt. Ital. T. II. P. II. pag. 909.

XI. *BOSSIUS MARCUS*. Hic patria Mediolanensis, Florentiæ omnium Sanctorum Domus Præpositus fuit, quo nomine Parmensibus Comitibus anno MCCCCXCI. interfuit. Breve Humiliatorum Chronicon anno MCCCCXCIII. conscripsit, quo Humiliatorum initia vicesque usque ad annum MCCX. explicuit; qua in re maxima se diligentia usum fatetur, Historiarum Chroniconumque Scriptoribus plurimis accurate perlectis. Hieronymo Landriano Generali Humiliatorum Magistro Chronicon suum Marcus inscripsit, cui se addictissimum testatur. Bis in Bossii elogio erravit Argelatus (a). Ac primo Bossium ait, illi Humiliatorum Ordini nomen dedisse, *quem tertium Ordinem nuncupabant*. Præter enim quam quod vix ullum amplius Bossii ætate erat inter Humiliatos discrimen, si quod fuisset, profecto ad primum non ad tertium Ordinem pertinuisset Bossius, qui & Sacerdos, & Florentinæ Domus Præpositus fuit. Tum de Bossii Chronico loquens sic illud describit: *Codex MS. in fol. pluribus picturis exornatus, habitum, atque gesta prædictorum Fratrum demonstrantibus, servatur in Bibliotheca Comitum Cesaris Montii Equitis inter Mediolanenses spectatissimi*. Codicem ego hunc non vidi, quin immo nullum hujusmodi in memorata Bibliotheca servari intellexi. Sed quas Argelatus commemorat picturas, illæ profecto non Bossiano, sed antiquiori Chronico anno MCCCCXXI. conscripto additæ sunt, ut in Præfatione monuimus. At Bossiani Chronici triplicem ego Codicem MS. vidi, alterum in Francisci Comitum de Abdua Bibliotheca, alterum in Braidenfi hac nostra; tertium in Ambrosiana (b), ubi etiam Italica, Puricellio auctore, ejusdem interpretatio exstat (c). At nullus est, qui picturam ullam præferat. Bossium commemorat sæpe P. Jo. Bar-

tholo-

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 218.

(b) Cod. MS. sign. I. 118. in fol.

(c) Cod. MS. sign. C. 74. in fol.

tholomæus a S. Claudia (a), P. Jo. Paullus Mazzuchellius Congr. Somaſchæ in ſuis ſchedis, Argelato teſte, P. Helyottus (b), qui tamen Boſtum illum per errorem vocat, aliique, qui de Humiliatis egerunt; ac nuper memoratus Comes Mazzuchellius (c).

XII. DE BRERA JOANNES. De hoc Scriptore, quem primi deteximus, & Chronici anno MCCCCXIX. conſcripti auctorem oſtendimus, fermo fuit in Præfatione, ubi quæcumque ad illum pertinent, digeſſimus.

XIII. CAPRIANUS JOANNES PETRUS. Floruit hic poſtremis Humiliatorum temporibus, ſuique cœtus infelicem exitum vidit. Brixienſem patria illum fuiſſe, ex opusculi mox memorandi fronte colligimus. Jam ab anno MDLXV. Piſanæ S. Torpetis domui ille præerat. Anno autem MDLXVII. opusculum Caprianus edidit, cujus unicum hætenus exemplar vidimus apud Nobiliſſimum virum nobiſque alias laudatum Carolum Abbatem Trivultium. Illud porro ſic inſcribitur: *De origine Eccleſiæ ejuſque præcellentia & authoritate ad Ampliſſimum & Illuſtriſs. Cardinalem D. Carolum Borromeum Piſſimum Antiſtitem Eccleſiæ Mediolanenſis, ac Ordinis Humiliatorum Proteſtorem, Jo. Petri Capriani Humiliati Brixienſis Opusculum, præſentium etiam temporum fluctibus non admodum inconueniens. Brixia. Ap. Vincentium Sabienſem. 1567. in 12. pagg. 22.* Breviter porro nec ineleganter Eccleſiæ originem præfertim in vetere Teſtamento adumbratam oſtendit; ac pauca deinde de Eccleſiæ auctoritate, de ejuſdem legibus, aliaque hujusmodi addit. Suſpicor tamen aliud aliquid, hoc opusculo edito, ac Card. Borromeo inſcripto, Caprianum ſpectaſſe, quam ut de Eccleſia differeret. Per illa ſcilicet tempora Humiliatos ad arctiorem diſciplinam revocare S. Carolus nitebatur; quod ex Præpoſitis

(a) Luſtri Storiali pag. 521. &c.

(b) Hiſt. des Ordr. Relig. T. VI. Cap. XIX.

(c) Scritt. Ital. T. II. P. III. pag. 2861.

fitis præsertim multi ægre ferebant, qui opes luxumque suum hinc imminutum iri cognoscerent. Huc autem spectasse Caprianus videtur; nam ubi de Ecclesiæ auctoritate in ferendis legibus agit, id gravissimis verbis inculcat, lenitate summa in vitiis evellendis utendum esse; sæpe enim fieri, ut dum morbo validior, quam oporteat, medicina adhibetur, deterior fiat ægroti conditio; quod ipsum fuisse profequitur, ut omnino videatur ille optasse, ut hæc Card. Borromeus perlegeret, mitemque se in Humiliatorum vitiis emendandis præberet. Ceterum Caprianus Italianam etiam Poesim excoluit, artemque Poeticam edidit inscriptam: *Della vera Poetica. In Vinegia: appresso Bolognino Zaltieri. 1555. in 4.*, ad cujus calcem Italica aliquot ejusdem carmina exstant. Capriani hoc Opusculum memoratur a Cl. Quadrio (a), & in Appendice ad Catal. Bibliothecæ Card. Imperialis. Anno MDLXVII. ad Papiensem omnium SS. Præposituram translatus est. Extinctis autem Humiliatis, ut diximus, ille superfuit; & chartam videre me memini, quamvis quo tempore aut loco non satis recordor, ex qua constabat Cremonæ illum deinceps in S. Abundii ædibus vixisse.

XIV. CRIBELLUS PHILIPPUS. Egregii hujus Humiliatorum Magistri res gestas Dissert. IV. num. XXXII. &c. commemoravimus. Unum hic superest inquirendum, jure ne illum Mediolanensibus & Humiliatis Scriptoribus addiderit Argelatus (b); opus enim illi sic inscriptum tribuit: *Chronica Ordinis FF. Humiliatorum compilata per F. Philippum de Crivellis ejusdem Ordinis Generalem Magistrum. MS. in fol. justæ molis sign. D. num. 54. literis rubro-nigris optime scriptus & forte autographus. Exstat in Biblioth. Metropol. Capitul. Mediol.* Quam impatienter hujus Codicis lectionem exoptarem, facile unusquisque intelligat. Itaque cum ab
huma-

(a) Storia e Rag. d'ogni Poesia T. I. pag. 254. & T. VII. pag. 143.

(b) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 514.

humanissimo mihique alias laudato Bibliothecæ ejusdem Præfecto, & Ordinario, ut ajunt, Metropolitanæ Capituli Canonico Joachimo Comite Gambarana impetrassem, ut Codicem eundem consulere mihi liceret, extemplo me ab Argelato deceptum comperi. Neque enim Chronicon ullum eo Codice, sed Pontificiæ literæ, quæ ad Humiliatos pertinent, continentur; atque ille scilicet est, quem in Præfatione commemoravimus. Atque hanc quidem collectionem curasse Cribellus videtur; nam illius interdum nomen occurrit; ut ad calcem literarum Nicolai IV. de Humiliatorum immunitate: *Fr. Philippus de Crivellis generalis Magister Ordinis Humiliatorum fecit authenticare suprascriptum privilegium publico Instrumento rogato per Joannem Antonium de Giochis die 27. Jan. an. 1462.* Sed aliud sane est Pontificias literas colligendas curare, aliud Chronicon scribere. Porro historicum aliquid ante easdem literas legitur. Sed quale illud tandem? Primo Philippi Bergomensis Augustiniani sententia de Humiliatorum origine ex ejus Chronicis excerpta profertur; tum breves aliquot quæstiones de Humiliatorum origine rebusque adduntur; atque inter has lepidissimum illud commentum de S. Bernardo Mediolani degente, dum Frederici armis urbs premeretur, quod Dissertat. II. retulimus. Sed nec illa Chronici nomine appellari ullo modo possunt, nec ratione indiciove ullo Cribellus rudis illius narrationis auctor fuisse evincitur; neque enim illius nomen usquam eo loco memoratur. Itaque, ubinam Cribelli hocce Chronicon viderit Argelatus, ignoro; certe nec in memorata Metropol. Capituli, nec in Ambrosiana Bibliotheca Codex ullus invenitur Chronicon hujusmodi continens. Quare hic quoque ex Humiliatorum Scriptorum numero excludendus videtur.

XV. *FABA GUILLELMUS*. Plura de hoc Humiliatorum Magistro, qui etiam Guillelmus Villa appellatur, Dissertat. IV. num. XVI. &c. protulimus. Illum vero inter Humiliatos Scriptores recensemus ob conscriptum in S. Benedicti leges Commentarium,
cujus

cujus tamen unica occurrit in Braidenſi Chronico mentio his verbis Cap. XIX. *Frater Gulielmus Faba, qui deceſſit anno 1365. recitat in quodam ſuo opere facto ſuper Regulam S. Benedicti in principio lecturæ, quod Humiliati habent &c.*

XVI. *LANDRIANUS HIERONYMUS*. Hujus etiam Generalis Humiliatorum Magiſtri res geſtas Diſſert. IV. num. XXXVI. &c. enarravimus. Hunc autem Cl. Quadrius bonum Poetam vocat (a); aitque a Puricellio id affirmari in Historia Humiliatorum, quæ in Bibliotheca Ambroſiana ſervatur, ubi etiam, inquit, Landriani Carminum ſpecimen exhibetur. At quam Quadrius commemorat Humiliatorum hiftoriam a Puricellio conſcriptam nuſquam extare, in Præfatione oſtendimus. Mihi autem Bibliothecæ Ambroſianæ Codices, in quibus Puricellii ſchedæ ad Humiliatos pertinentes ſervantur, diligenter evolventi, nulla umquam occurrunt Hieronymi Landriani carmina. Itaque ſuſpisor, Quadrium Marii Picii carmina, in quibus de Landriano agit, pro Landriani ipſius carminibus accepiffe.

XVII. *LANDRIANUS VICTORIUS*. Plures jam protulimus ex nobiliſſima Landrianorum gente Humiliatos. Alium hunc Hieronymi Borſierii auctoritate innixi proferimus. Hic enim de S. Joanne a Meda, deque Humiliatis loquens (b), teſtimonium affert Victorii Landriani: *Fra Vittorio Landriano nell' Albero degli Umiliati alla terza eſpoſizione*. Quid hocce operis ſit, non ſatis Borſierius explicat. Sed quodcumque illud fuerit, mihi diligentiffime inquirenti, invenire non licuit.

XVIII. *LURASCUS GEORGIUS*. Hunc Argelatus Humiliatorum Chronici auctorem facit (c); aitque ex P. Mazzuchellii ſchedis colligi, Vicoboldonenſis Domus Præpoſitum fuiſſe illum anno
MCCCCXIX.

(a) Storia e Rag. d'ogni Poefia T. II pag. 240. e T. VII. pag. 74.

(b) Supplem. della Nob. di Mil. Cap. IV.

(c) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I. col. 827.

MCCCCXIX. Tum paullo post, non satis sibi constans, ait Chronicon quidem ab Anonymo inceptum fuisse, ac deinde a Lurasco *continuum*, pluribusque notis atque interpolationibus undique *aspersum*; *vivebat enim*, ait, *Lurasco anno vigesimo quarto supra millesimum & quadringentesimum, ut a nobis observatum est in pluribus Catalogis Præpositorum Ordinis Humiliatorum*. Quos viderit Catalogos Argelatus, aut quid in P. Mazzuchellii schedis compere-rit, ignoro; at certe in Luraschi ætate statuenda sæculo integro aberravit. Jam enim Dissertat. II. num. XI. ejus verba protulimus, quibus hoc ipsum testatur: *Et per me Fr. Petrum Lurascum domus S. Petri Vicoboldoni Præpositum visum est de anno Domini 1524. quoddam instrumentum &c.* Enimvero quid necesse erat Lurascum anno MCCCCXIX. Vicoboldonensis domus Præpositum Chronicon continuare eodem anno conscriptum, atque ad illa usque tempora deductum? Chronicon enim a Lurasco auctum atque interpolatum, ut in Præfatione ostendimus, illud ipsum est, quod Joannes Braidensis anno MCCCCXIX. conscripsit.

XIX. MANNA FELIX. Cremonensis patria, qua in urbe nobilissima hæc familia jamdiu floret, Theologus, ac SS. Biblio-rum interpres vocatur hic ab Arisio (a), ac dicitur circa annum MDXXVI. floruisse; & Commentarios scripsisse *super Epistolas B. Pauli, & super Cantic. Magnificat*, & alia plura, quæ Brescia-nus in alias memorato opere MS. apud Hieronymum Mannam Cremonensis Cathedralis Canonicum vidisse se refert. Illius etiam meminit P. Jo. Bartholomæus a S. Claudia (b), sed per errorem *Maremam* illum vocat, ac *D. Jacobi* pro *D. Pauli* Epistolas scribit, additque de præcipuis Humiliatorum rebus scripsisse illum, quod opus numquam inveniri a se potuisse ait. Typorum etiam, puto,

O o

errore

(a) Cremona Litter. T. II. pag. 77.

(b) Lustru Storiali pag. 537.

errore floruisse illum anno MDLXXV. indicat, quo tempore Humiliatorum cœtus deletus omnino fuerat.

XX. *MANZOLIUS B. LUCAS*. Clarissimi hujus Cardinalis res gestas paullo ante illustravimus. Nunc de libris ab eo conscriptis pauca. Tres scilicet illi tribuuntur a Ciaconio (a), Oldoino (b), Negrio (c), Fabricio (d), aliisque, nempe: *Summa Casuum Conscientiæ: Tractatus de Augustissimo Sacramento, & Confessio pro Collegio Cardinalium contra Antipapas*. Postremum hoc Opusculum sub simulato nomine Laurentii de Ridulphis prodiisse dicunt. Qua tamen in re errorem aliquem latere suspicor. Vivebat enim per ea tempora Laurentius de Ridulphis Senator Clarissimus Florentinus, juris scientia rebusque gestis illustris, cujus etiam Opuscula nonnulla in lucem edita supersunt (e). Itaque Lucam Opusculum illud sub nomine illustris inter Florentinos viri emisisse vix credam. Præterquamquod ex ipsa Libri inscriptione nullo modo fuisse illius Auctor Lucas videtur: inscribitur enim: *pro Collegio Cardinalium contra Antipapas Gregorium scilicet XII., & Benedictum XIII. in Pisana Synodo Pontificiæ, si quod haberent, dignitatis jure exutos*. Atqui Lucam vidimus pro Gregorio strenue stetitisse, illiusque partes probabiliter ad mortem usque sequutum fuisse; nec verisimile proinde est *pro Collegio Cardinalium*, a quo ille dissentiebat, scripsisse, ac contra illum, cui addictus erat in primis. Italicam etiam Poesim Lucas excoluit: illum enim nonnulla ad S. Catharinæ Senensis, cujus discipulus fuerat, vitam pertinentia Italicis carminibus scripsisse, Lombardellus & Gilius apud Quadrium (f) testantur. Aliud etiam opus

conatur

(a) Vit. Pontif. & Cardin. T. II. col. 770. Edit. Rom. 1677.

(b) Athen. Roman. pag. 464.

(c) Scritt. Fiorentin. pag. 384.

(d) Biblioth. Latin. Med. & Inf. Æt. T. IV. pag. 282. edit. Ven.

(e) V. Negri Scritt. Fiorent. pag. 380. Fabric. Biblioth. Lat. Med. & Inf. Æt. T. IV. pag. 250. edit. Ven.

(f) Storia e Rag. d'ogni Poesia T. IV. pag. 170.

conatur Quadrius Lucæ nostro tribuere (a); sed vereor, ne non satis firmis rationibus opinionem comprobet suam. Edita est scilicet Mediolani anno MCCCCXCII. Italica Lucani interpretatio, sic inscripta: *La Farsaglia di Lucano trasportata in ottava Rima. In Milano: per Cassano de' Mantegazzi 1492. in 4.* Ad Libri calcem hæc leguntur: *Explicit Liber Lucani Cordubensis Poetæ Clarissimi translatus per R. in Christo Patrem & Dominum E. de Montichiello Cardinalem dignissimum.* Cardinalis hic E. de Montichiello quis fuerit, ignorare se fatentur Crescimbenius (b), & Saxius (c). Unus Pellegrinus Antonius Orlandus, Octavianum quemdam Monticellum ab Innocentio II. anno MCXXXVIII. Cardinalem renunciatum, nulla auctoritate fretus, invexit (d). Quem etsi existisse concederemus, profecto Italicam Lucani interpretationem non poterat ille per id tempus aggredi, quo nondum Italica Poesis exerceri ullo modo cœperat, & vix Italica ipsa lingua in usu erat. At Quadrius E. de Montichiello Lucani interpretem, Lucam Manzoliū esse indubitate statuit. Vellem opinionem suam testimonio aut ratione aliqua Cl. auctor confirmasset. Sed frustra vel levissimum hujus indicium requiras. Qua in re non possum, quin doctissimi viri diligentiam desiderem. Ego vero non modo nullo id fundamento, sed falso dici arbitror. Qui enim, quæso, potuit Manzolius *de Montichiello* appellari? Aut qui constat, fuisse illum aliquando hoc nomine appellatum? Illud certe nec gentis nomen fuit, ut vidimus, nec patriæ. Monticellus enim, vulgo *Montichiello*, pagus est Senensis agri nunc ad Pientinam Diocœsim pertinens, ut ex Geographis constat. At Lucas Ponturmi in Florentino agro natus nihil cum Monticello

(a) Ibid.

(b) Comment. sulla Poesia Vol. I. Lib. VI. Cap. VII.

(c) Histor. Typograph. Mediol. ad an. 1492. col. CCCLIV. & DXCI.

(d) Origine della Stampa pag. 368.

commune habuit. Itaque non potest certe hujus interpretationis auctor Lucas Manzolius dici. Quis vero fuerit ille tandem, fa-
teor me quoque, quamvis laborem diligentiamque omnem in
hanc inquisitionem contulerim, assequi haud potuisse.

XXI. *DE MEDA S. JOANNES*. Hunc inter Scriptores Arge-
latus recensuit (a), quod suorum & Constitutiones, & Canoni-
cas horas digesserit. Quid in his Joannes præstiterit, Dissertatio-
ne III. vidimus. Itaque hæc retractare non vacat. Argelatus er-
rorem hic tantum emendabimus; ait enim: *Sanctitatem illius &*
merita cum eruditione conjuncta mirati Sodales, totius Ordinis regi-
mini Joannem votis communibus præfecerunt. Quamvis enim pluri-
mum Humiliatorum cœtum Joannes auxerit, multaque iis sancte
sapienterque præscripsit, illum tamen communi omnium suf-
fragio electum fuisse, qui Ordini universo præset, non modo
nullo documento docemur; sed ex iis, quæ IV. Dissert. diximus,
constat, neminem ante annum MCCXLVI. Humiliatorum cœtui
Generalem Magistrum datum fuisse, ut Joannes morum potius
sanctitate, doctrinæque eruditione videatur, quam dignitate ac
imperio Humiliatis præfuisse. Ex Oldrada gente fuisse illum Ar-
gelatus statuit; quod nos non ita certo constare, suo loco osten-
dimus. Typorum autem errore arbitror apud Argelatum *seculo*
XII. exeunte natum dici Joannem, ac legendum esse *seculo XI.*,
cum Argelatus ipse narret anno MCLIX. illum obiisse.

XXII. *DE NOTTIS STEPHANUS*. Fuscus de hoc differit,
eruditissimus vir, ac de Mediolanensi historia optime meritus Jo-
sephus Antonius Saxius (b); atque illum sequutus Argelatus (c);
nobisque satis erit proinde breviter eadem commemorare. Step-
hanus in Ticinensi gymnasio utriusque juris Magistro usus est ce-
leber-

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I. col. 1002.

(b) Hist. Typograph. Mediol. ad an. 1483. col. CCLVI. DXX. DLXXIX.

(c) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I. col. 995.

leberrimo viro Joanne Antonio a S. Georgio, qui deinde Cardinalis Alexandrinus est dictus, a quo etiam laurea illi collata. Itaque grati animi causa, cum *Tractatum de Jubilæo* scripsisset, illum Præceptori olim suo inscripsit. Libri frons sic habet: *Opus remissionis a pœna & culpa*. Ad calcem vero: *Die XVI. Jan. 1500. h. 2. noctis. Premissum opus composuit frater Steffanus ex Nottis primo in alma brayde domo ordinis humiliatorum professus; & nunc in domo de Carugate (non de Canegrate, ut male legit Argelatus) ejusdem ordinis & civitatis prepositus, Artium & Theologie magister, ac decretorum doctor. Ad Laudem omnipotentis Dei, & ut salventur anime omnium in hoc volumine devote legentium. Impressum Mediolani per Magistrum Leonardum pachel anno domini 1500. die primo decembris: in fol.* Porro Libri hujus a Nottio editi compendium additum fuit Commentario Martini Azpilcueta Navarri in Leviticum, cum hic Mediolani typis traderetur anno MDLXXIII., quin etiam separatim hoc ipso anno est editum apud Pacificum Pontium, in 8. Stephano etiam debetur prima *Breviarii Humiliatorum* editio anno MCCCCLXXXIII., de qua Saxius loco citato, quamque nos etiam III. Dissertatione commemoravimus.

XXIII. *PERSICUS EUGENIUS*. Cremonensis hujus Scriptoris notitiam Arisio debemus (a), qui ad an. MCCCXXXVIII. illius meminit, eundemque laudat, quod in SS. Bibliorum studio versaretur diligenter, essetque religiosæ disciplinæ integerrimus custos. Hæc scripsisse ab Arisio dicitur, qui Bresciani auctoritatem profert in memorato libro inscripto: *Virtù Ravvivata De Beatitudine eterna Lib. tres; De Angelis Lib. II. De Prædestinatione Lib. II. De Sacramentis in genere. De celebratione Missæ Lib. II.* Editi porro sint nec ne, penitus tacet. Illum etiam commemorat P. Jo. Bartholomæus a S. Claudia (b), qui tamen *Persicum*
in

(a) Cremon. Litter. T. I. pag. 247.

(b) Lustr. Storiali pag. 537.

in *Piscem* non levi discrimine transmutat; quod forte ex non bene intellecto Bresciani Codice contigit; scripsit enim ille, antequam Libros suos Arifius ederet.

XXIV. *PICIUS MARIUS*. Longum hujus Scriptoris elogium contexit Argelatus (a). Nos breviter omnia perstringemus, illius errores, sicubi oporteat, emendantes. Mediolani nobili genere ortus est Marius XXIV. Aprilis anno MCCCCLXXXVIII., ut Marii ipsius carmina ab Argelato allata testantur. Humiliatis adscriptus, Florentinæ S. Marci domus, si Argelato credimus, Præpositus jussus est. At numquam profecto Florentiæ S. Marci ædes Humiliati incoluerunt, ut proxima Dissertatione ostendemus: præterquamquod in Sepulcrali Marii elogio nihil de hac illius dignitate innuitur. Deinde, addit Argelatus, XXXII. annorum spatio idem cum singulari omnium laude egit in Patria in Ottaciorum Collegio. Verissime hoc dicitur: sed addendum erat, Domui etiam Novæ S. Joannis Evangelistæ Præpositum illum fuisse. Octavianum audiamus Marii fratris filium, de quo mox sermo erit: *Sub isto Magistro Generali (Hieronymo Torchio) ego frater Octavianus Picus Præpositus Domus S. Joannis Evangelistæ Domus Novæ Mediolani, ordinis habitum assumpsi; quem Rev. frater Marius patruus meus dictæ Domus Novæ Præpositus in domo Ottaciorum dedit, quam ipse rexit annis triginta duobus dum esset commendata &c.*; quod etiam ex memorato sepulcrali lapide constat. Videtur tamen Marius Domus Novæ Præfecturam Octaviano cessisse; hic enim illius Domus Præpositus dicitur in Comitibus anni MDLII., quo tempore Marius adhuc vivebat. Ipsam porro, quæ adhuc superest, Ecclesiam ædificandam, ac solemniter ritu consecrandam curavit Marius, ut sequente Dissertatione ostendemus. Vixit annos LXXV. ac menses prope decem: obiitque XV. Martii anno MDLXIV. At errat iterum Argelatus, cum illum in Ottaciorum domo

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I. col. 1077. &c.

domo sepultum narrat. Octaviani verba hic etiam proferamus: *Qui (Marius) decessit anno Domini 1564. decimoquinto Martii; & ejus corpus quiescit in Ecclesia domus novæ Mediol.* Subdit Octavianus Epigraphen Marii tumulo inscribendam, quam cum Argelatus ediderit, nihilque contineat præter ea, quæ jam narravimus, referre parcimus. Itaque quæ ille scripserit videamus.

1. *Verfi di Frate Mario Pizzo dell' Ordine degli Humiliati.* MS. in 4. Autographum apud PP. Augustinianos Excalceatos ad SS. Cosmæ & Damiani in hac Urbe Cod. sign. D. V. num. 20. Nonnulla ex iis carminibus dedimus, cum de Generalibus quibusdam Humiliatorum Magistris ageremus, quorum ille mores vehementissime est infectatus.

2. *Breve Chronicon rerum memorabilium a die X. Septemb. an. MDXLVII. ad an. MDLVIII.* Exstat in eodem Codice.

3. Necrologium etiam Humiliatorum a nobis sæpe commemoratum, quodque ad Ottaciorum domum pertinuit, Picii operibus addit Argelatus. Necrologium nihil aliud quam Humiliatorum nomina complectitur, qui in illis ædibus obierunt; quorum aliquot forte Picii ipsius manu descripta sunt. Verum inter Picii opera referendum hoc esse, ii tantum concedent, qui Parochos omnes Scriptoris titulo ornandos esse statuunt, a quibus Libri hujusmodi non ita pauci conscribuntur.

Alius superest Argelati error hoc loco emendandus: sic enim Picii elogium ille claudit: *Videndus est quoque Marcus Bossius in Chronico.* At qui potuit, quæso, Bossius in Chronico anno MCCCCXGIII. conscripto Marium commemorare quinquennem tunc puerum? Certe in illius Chronico ne ullum quidem de Mario verbum.

XXV. *PICIUS OCTAVIANUS.* Hic, ut diximus, Marii fratris filius, a patruo Humiliatorum habitum accepit. Suum porro Octavianus ipse Elogium confecit in ea, quam mox commemorabimus, ad Humiliatorum Chronicon Appendice, his verbis:

Sicque

*Sicque sub isto Generali (Hieronymo Torchio) insignia Doctoratus in utroque jure in Papiensi studio assumpsi , causasque exercui tam a Pontifice Maximo commissas , quam alio modo ; & dum causas exercerem Mediolani pluribus annis jura civilia sum interpretatus , Ordinarias , quæ in mane leguntur , lectiones , & in sero , ac Justiniani Institutiones legendo ; & multos habebam auditores , & erant ex nobilioribus urbis Mediolani ; & unus in S. Ecclesie Cardinalem per Pium quartum Pontificem Maximum Mediolanensem assumptus est , quia Pontifex ille avunculus erat illi (Fuit hic porro S. Carolus Borromeus , quem hinc Picii auditorem fuisse cognoscimus) . Sicque ego domum Ottaciorum rexi per certum tempus , dum esset commendata D. Antonio de Cosciani post mortem Patru mei &c. Hæc de se ipso Octavianus , qui etiam , ut vidimus , vivente adhuc patruo , Domus S. Joan. Evangelistæ Præpositus fuit . Anno deinde MDLXVII. ad Præposituram Domus SS. Trinitatis Mediol. translatus est , ut ex Catalogo an. MDLXX. colligimus . Scripsit *Additamentum anno 1567. factum ad præcedentem sui Humiliatorum Ordinis historiam* . Bis hoc loco lapsus est Argelatus (a) ; primo cum narrat Octavianum Marci Bossii Chronicon continuasse ; ille enim Braidense Chronicon continuavit , ut ostendimus Dissertat. IV. Tum ait Octavianum narrationem suam ab an. MDXIX. exordiri ; quod pariter falsum ; exorditur enim ab Hieronymi Landriani electione , quem anno MCCCCLXXXVI. Generalem Humiliatorum Magistrum renunciatum fuisse diximus ; desinit autem ad an. MDLXVII. , quo ille scribebat . Duo alia Octaviani opuscula Appendice eadem continentur , nempe *Oratio habita die XIX. Novemb. an. MDLII. in Generalibus Humiliatorum Comitibus ; & Marii patru sui sepulchralis inscriptio* superius memorata , cujus etiam Italicam interpretationem , nescio unde eductam , protulit Argelatus . Hæc vero omnia in iisdem Bibliothecis , iisdemque Codicibus continentur , quibus et*

Brai-

(a) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I.

Braidense , & Boffii Chronicon contineri diximus . Aliud Octaviano opusculum tribuit Argelatus , scilicet : *Canto di cento ottave : Pronostico della ruina del suo Ordine* . Ita libri frontem ille describit ; sed revera ita se habet : *Pronostico della rovina de' FF. Humiliati copiato da una Scrittura alquanto vecchia , che trovasi presso il Sig. Pietro Paolo Confalonieri Dottor Collegiato vivente ancora nel 1639* . Servatur MS. in Bibliotheca Ambrosiana (a) , continetque scilicet Italica Carmina , quæ vulgo *Ottave* dicuntur , ejusdem fere argumenti , (quin etiam stylo parum dissimili) , atque illa , quæ a Mario scripta narravimus . At undenam Argelatus didicerit , Octavianum Picium auctorem habere illa , ignoro . Illius certe nomen in libri fronte , cujus verba omnia , si prima illa excipias , *Pronostico della rovina de' FF. Humiliati* ; Puricellii ipsius manus scripta sunt , nusquam indicatur ; nec mihi tot Humiliatorum monumenta evolventi ullum hætenus occurrit , quo illa Octaviano tribuantur .

XXVI. DE RIPA BONVICINUS . PP. Quetif & Echard , cum a Galvaneo Flamma *Bonvesinum Fratrem tertii Ordinis* memorari vidissent , illum ad tertium Prædicatorum Ordinem pertinere suspicati sunt (b) , dubii tamen , an Minoribus potius esset adscribendus . Verum , ut optime Argelatus animadvertit (c) , nec ad Prædicatorum , nec ad Minorum Ordinem , sed ad Humiliatos Bonvicinum pertinere , & monumenta complura , & ipse in primis illius tumulo lapis impositus confirmant . Prima hujus viri mentio apud Flammam occurrit ad annum MCCLXXXVIII. ; qua de re mox sermo erit . Ex Humiliatorum Chronicis vero anno MCCXCI. Bonvicinum adhuc vixisse colligimus ; sed posterior illius mentio nulla occurrit . At non levis Argelati error

P p

hoc

(a) Cod. MS. in fol. sign. C. 74.

(b) Script. Ord. Præd. T. I. pag. 479.

(c) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I.

hoc loco est emendandus . Ait enim : *Erat adhuc Scriptor iste in vivis anno MCCXCI. Sic enim legitur in Cap. XXX. Historiæ Ordinis Humiliatorum MS. , de qua verba fecimus in articulo Marci Bossii .* Jam vero Argelatus de Bossio loquens non aliam Humiliatorum historiam commemorat , quam quæ Bossium ipsum auctorem habet . Sed nec illa in Capita dividitur , nec Bonvicinum commemorat umquam . Alterum potius Chronicon appellare Argelatus debuit anno MCCCCXXI. conscriptum , ubi revera Cap. XXX. Bonvicini fit mentio . Verum illius verba exacte ne protulit Argelatus ? Si hunc audimus , hæc illo capite habentur : *Anno Domini MCCXCI. die IX. Mensis Maii per Ven. PP. Fratres Humiliatos Ordinis S. Benedicti celebratum fuit eorum Capitulum generale in eorum Domo seu Conventu SS. Trinitatis sito in suburbio extra portam Cumanam Mediolani , tempore Fratris Bonvesini de Ripa tertii Ordinis Humiliatorum .* At longe aliter Chronici ipsius verba se habent : *Qualiter fratres primi membri (ita tertius Ordo sæpe appellabatur , quod omnium antiquissimus esset) postquam repudiati fuerunt interesse cum Præpositis & Prælatibus in Capitulo generali , ut puta ab an. 1272. citra , ipsi per se convocabant capitulum , & ea , quæ per ipsos ordinabantur , ad Capitulum totius Ordinis transmittabant confirmanda , juxta Constitutiones eis confirmatas per Capitulum generale anno Domini 1291. die nono Madii in Domo S. Trinitatis Mediolani celebratum tempore Fratris Bonvicini de Ripa tertii Ordinis Humiliatorum .* Bonvicinus porro tum literis , tum pietate in primis claruit . *Bonvicinus Rivius (ita Erycius Puteanus (a) de auctore nostro loquens) per noctem illam temporum in scholis nostris (Palatinis Mediolanensibus) clarus , in Republica potens , qui , si lapidi (sepulcrali) fides , Xenodochium in oppido Legnani hodie pietatis fama superstes extruxit ; qui in hac ipsa urbe piissimum & toto orbe venerabilem ritum , quo ad æris signum humanæ salutis initium religiosa memoria cottidie*

reco-

(a) De Rhetor. & Schol. Palat. pag. 10.

recolimus, instituit; denique qui Italicam linguam rudem etiam tunc, & ut ita dicam, infantem stilo & eloquio colere aggressus est, cum ne in scholis quidem barbaries Latinitati pepercisset. Quæ omnia, ut Puteanus ait, sepulcralis lapidis, qui olim ad D. Francisci viscebatur, testimonio comprobantur. Illum proferre hic mittimus, quod plurimi jam illum, & nuper Quadrius (a), Argelatus, ac Julinius (b) ediderint.

XXVII. Ex illo autem colligimus Grammatices Professore, in Palatino scilicet gymnasio, Bonvicinum fuisse: vocatur enim *Doct̃or in Grammatica*. Legnani vero Nosocomium S. Erasmo sacrum adhuc superest, ac pecuniæ aliquid inde in pauperes erogari, Cl. Julinio teste (c), consuevit. Suspicio autem, ad tertii Ordinis Humiliatos illud olim pertinuisse. Etenim in *Notitia Cleri Mediolanensis*, quam sæpe sequente Dissertatione commemorabimus, nominantur *Fratres & hospitale S. Erasmi de Legnano*. Hæc etiam laus Bonvicino tribuitur, quod primus Salutationem Angelicam ad sacri æris sonitum in urbe atque agro Mediolanensi recitandam curaverit: qui primo [ita in lapide sepulcrali] fecit pulsari campanas ad Ave Maria Mediolani & in comitatu. Quo loco hoc animadversione dignum arbitramur, nonnullos Urbano II. Pontifice morem hunc invecum narrare, ac deinde, cum paulatim in desuetudinem abiret, a Gregorio IX. ante medium sæculum decimum tertium, renovatum illum fuisse. Hanc tamen opinionem nulla veterum monumentorum auctoritate confirmari, ait Benedictus XIV. (d); ac Mabillonius Angelicæ Salutationis ad sacri æris sonitum indictæ nullum se antiquius monumentum invenisse affirmat (e), quam Synodi Vaurenſis decretum an-

(a) Storia e Rag. d'ogni Poesia T. VI. pag. 190.

(b) Mem. di Mil. T. VIII. pag. 439.

(c) Ibid.

(d) Institur. XIII. num. 11.

(e) Acta SS. Ord. S. Bened. Præf. ad Sæc. V. num. 122. V. etiam Cangii Glosf. T. I. col. 409. edit. Ven.

MCCCXLVIII. , quo Paræciarum Rectores jubentur , ut circa solis ortum *pulsari faciant unam campanam eo modo , quo ad noctem pulsari solebat , & tunc iis , qui quinquies Orationem Dominicam , atque septies Angelicam Salutationem genibus flexis recitaverint , triginta dies de injunctis pœnitentiis relaxantur* . Vesperi autem ter Salutationem Angelicam recitari Joannes XXII. , qui anno MCCCXVI. Pontifex renunciatus est , cupiebat ; idque deinde , eodem Mabilonio teste , a Senonensi Synodo an. MCCCXLVI. indictum est ; sed nulla hoc loco æris sacri mentio . Triplicis vero , quali nunc utimur , Salutationis morem , nonnisi sæculo XVI. ineunte inductum iidem arbitrantur . Hæc illi ; qui cum opinionem hanc propugnarent , videntur illorum Scriptorum auctoritatem parvi fecisse , qui morem hunc S. Bonaventuræ opera , qui anno MCCLXXIV. e vivis excessit , receptum narrant , ut scilicet ad æris sacri sonitum Angelica Salutatio sub vesperam recitaretur ; quos inter disertis id verbis affirmat Octavianus de Martinis Sinueffanus J. U. D. , & sacri Palatii Apostolici Advocatus Confessorialis in ea , quam ad Sixtum IV. habuit , de S. Bonaventuræ Vita & Prodigiiis oratione (a) . Sed forte auctoris , qui sæculo XV. viveret , testimonium non illud visum est eruditis viris , quo hujusmodi opinio confirmaretur , præsertim cum nulla , ut asserunt , veterum monumentorum auctoritate comprobetur . At certe sepulchralis Bonvicini inscriptio , quæ ejusdem cum Bonvicino ipso ætatis omnino videtur , testabitur , sæculo XIII. exeunte apud Mediolanenses pium hunc morem inventum fuisse , quamvis non satis constet , semel ne , an bis terve in die hoc fieri Bonvicinus suaserit . Qui auctus Deiparæ Virgini cultus in Humiliatorum non levem gloriam profecto redundat .

XXVIII. Sed jam Bonvicini opera enumeremus , in quo Argelatum sequemur multa tamen aut addentes , ubi opus fuerit , aut etiam emendantes .

I. F. Bon-

(a) Aſta SS. Jul. T. III. pag. 826. Edit. Antwerp.

1. *F. Bonvicini de Ripa Mediolanensis de discipulorum preceptorumque moribus, seu Vita Scholastica*. Opus partim soluta, partim stricta oratione conscriptum. Primam editionem Argelatus commemorat Venetiis curatam anno MDVII., eumque sequutus est Quadrius (a). Nos hanc non vidimus; sed, siquidem hæc umquam extiterit, alia certe antiquior in Braidenfi hac nostra Bibliotheca servatur facta Venetiis per Jo. Baptistam Sessam anno Domini MCCCCCI. septimo mensis Maii in 4. Alias editiones Argelatus enumerat, Mediolanensem nempe an. MDXXXIII., & Brixiensem MDXLII. in 8.

2. *Chronicon de Magnalibus Urbis Mediolanensis*. Vidit hoc Chronicon, suoque Manipulo *Florum* inseruit (b) Galvaneus Flamma. Eodem anno [MCCLXXXVIII.], ait, quidam nomine Bonvesinus Frater tertii Ordinis Chronicon de Magnalibus Civitatis Mediolani composuit, cujus tenor talis est &c. Annalium pariter Mediolanensium auctor hujus Chronici partem suæ historiæ addidit ad an. MCCLXXXVII. (c). Hoc vero Bonvicini opusculum diligentissime, ut solet, nuper illustravit Comes Georgius Julinius (d).

3. *Mensura & status Mediolanensis urbis an. MCCLXXXVII. M.S. in fol. Exstat*, ait Argelatus, in *Biblioth. FF. Marchionum Vicecomitum*; item penes Advocatum Jo. Sitonum MS. in pergamena litteris Gothicis in fol. Opusculum hoc non vidi; sed cum alio opusculo superius memorato mensura scilicet & status Mediolanensis urbis contineatur, ut videre est apud auctores, a quibus illud est editum, cumque illud etiam eodem anno aut insequente conscriptum dicatur, vehementer suspicor, utrumque opusculum unum revera idemque esse.

4. De

(a) Storia e Ragione d'ogni Poesia T. VI. pag. 190.

(b) Manip. Flor. Cap. CCCXXXVI. Script. Rer. Ital. T. XI. col. 722.

(c) ap. LIX Script. Rer. Ital. T. XVI. col. 680.

(d) Memor. di Mil. T. VIII. pag. 392. &c.

4. *De le zinquanta Cortesie da tavola di Fra Bonvicino da Riva.*

Libri hujus frontem non satis diligenter ab Argelato recitatam; sic protulit Quadrius (a). Italicum porro est carmen eodem metro conscriptum, quod primus se invenisse Petrus Jacobus Martellius arbitratus est, cuique laudem hanc jure deberi existimat Quadrius (b), qui forte nondum Bonvicini carmina viderat. Ac rudi quidem incultoque stilo exarata hæc sunt; sed ea scilicet erant tempora, quibus Italica poësis nondum elegantiam venustatemque illam adepta erat, quam eidem deinde, qui paullo post insurrexerunt, Vates clarissimi conciliarunt. Servatur hoc Opusculum MS. in Ambrosiana Bibliotheca (c), cujus hoc est initium:

*Fra bon Vexin da Riva, che sta in borgo legniano
D' le cortesie da descho ne dixette primano;
D' le cortesie cinquanta, che s' de' offerware a descho
Fra bon Vexin da Riva ne parla mo de frescho.*

Alia porro tum Latina, tum Italica Bonvicini carmina eodem Codice contenta recenset ibidem Quadrius, qui alibi (d) etiam alios Bonvicini Hendecasyllabos versus Italice conscriptos commemorat, quibus sacras plerumque prophanasve aliquot historiolas auctor complectitur; aitque servari illos MSS. in eadem Bibliotheca Cod. N. 45. in 4. Sed alia omnia hoc Codice continentur, & per errorem arbitror 45. pro 95. impressum; nam revera eodem hæc ac superiora alia Codice continentur.

5. *Poesie di Bonvicino da Riva.* Opus hoc a reliquis diversum, ab Argelato omissum, commemorat Quadrius (e), aitque sacra ibi non pauca argumenta eodem Martelliano, ut nunc ajunt,

metro

(a) Ibid. pag. 209.

(b) Ibid. T. I pag. 648.

(c) Cod. MS. fig. N. 95. in 4.

(d) Ibid. pag. 360.

(e) Ibid. pag. 217.

DE HUMILIATIS LITERARUM STUDIO ILLUSTRIBUS. 303
metro tractari. Paucos hic versus proferimus in Deiparæ Virginis
laudem conscriptos:

*Io Bon-vexin da Riva mo vo far melodia ,
Qui volio far sermone de la Vergen Maria ;
De la matre de Christo , quella luxe complia
De la più nobil Dona , ke in celo e in terra sia &c.*

Servantur hæc etiam MSS. in Ambrosiana Bibliotheca (a).

6. *Historia Ordinis Humiliatorum*. Cl. Saxii auctoritate fretus Bonvicinum Humiliatorum historiæ auctorem credidit Argelatus (b). Ille enim, cum in altero Humiliatorum Chronico Cap. XXV. hæc legisset: *Qualiter Innocentius Papa III. tradidit Ser Guidoni de Porta Orientali Mediolani ac sociis suis regulam fratrum primi membri Ordinis anno Domini 1199.*, ut adnotat Frater Bonvicinus de Ripa, arbitratus est, Humiliatorum historiam a Bonvicino scriptam fuisse (c), doluitque fuisse illam frustra a se quæsitam. Et potuisse illam a Bonvicino scribi non inficior; sed donec certius hujus rei testimonium non proferatur, non satis id Chronici verbis ostenditur; qui enim multa alia, ut vidimus, scripsit, potuit alicubi comprobatarum ab Innocentio Humiliatorum legum meminisse. Certe historiam hujusmodi nemo umquam se vidisse affirmavit. Qui de Bonvicino ejusque scriptis egerunt, diligenter Argelatus recensuit. Iis autem addendi Jo. Albertus Fabricius (d), Franc. Xaverius Quadrius (e), Jos. Antonius Saxius (f), ac Georgius Comes Julinius (g).

XXIX. *RIPARIUS FERDINANDUS*. Cremonensis hic Scri-
ptor

(a) Cod. MS. fig. T. 10 in 4.

(b) Bibl. Script. Mediol. T. II. P. II. col. 2024.

(c) *Histor. Typogr. Mediol.* col. CCLI.

(d) *Biblioth. Lat. Med. & Inf. Æt.* T. I. pag. 264. Edit. Patav.

(e) *Storia e Rag. d'ogni Poesia* T. VI. pag. 290. 209. 210. 247. 248. 350. 351.

(f) *Loco cit.*

(g) *Memor. di Mil.* T. VIII. pag. 392. &c., & pag. 439. 440.

ptor ad annum MDXXVII. ab Arifio profertur (a) ex fæpius memorato Breſciani Codice MS., diciturque ſcripſiſſe: *De Cælo Empireo: Super Phyſicam S. Thomæ Aquin., & de Vanitate Mundi*; ſed de horum operum editione tacet. Hujus etiam nomen mutatum in *Raparo* legitur apud P. Jo. Bartholomæum a S. Claudia (b). Cum tamen utrumque familiæ nomen Cremonæ adhuc ſuperſit, incertus hæreo, uter felicior in Breſciani Codice legendus fuerit.

XXX. *DE SANCTIS PHILIPPUS*. Hujus Epistolam ad Jacobum Landrianum Generalem Humiliatorum Magistrum habemus, eorundem Horis Canonicis præmiſſam, cum primum anno MCCCCLXXXIII. ederentur: in illa porro Vicoboldonenſem Profeſſum ſe vocat; nec ulla alia hujus viri mentio occurrit, qui forte nonnullis non ita facile in Scriptorum numerum ob unicam hanc Epistolam cooptandus videbitur.

XXXI. *STRADIVERTUS CAMILLUS*. Hic ab Arifio (c) inter Cremonenſes Humiliatos Scriptoros recenſetur, vocaturque Philoſophus & Theologus magno in pretio habitus, & Philippo Mariæ Vicecomiti Mediolanenſium Duci, cujus ætate vivebat, acceptus in primis. Scripſiſſe dicitur *ſuper Phyſicam Ariſtotelis Libros tres*, ſed editi ne fuerint an non, Arifius tacet. Hunc etiam commemorat, ſed nomine de more corrupto, ac *Stradiverto* in *Madiverſum* mutato, P. Jo. Bartholomæus a S. Claudia (d).

XXXII. *TONSIUS JOANNES*. Breviter de hujus rebus geſtis Argelatus diſſeruit (e). Nos paullo fuſius illas evolvemus, Argelatum ipſum emendantes interdum. Joannes itaque nobili familia Mediolani natus eſt, Joanne Baptiſta Patre, ut Argela-

tus

(a) Cremon Litter. T. II. pag. 80.

(b) Luſtri Stotiali pag. 537.

(c) Cremon. Litter. T. I. pag. 237.

(d) Ibid.

(e) Biblioth. Script. Mediol. T. II. P. I. col. 1499.

tus ait. Illius ortus in annum MDXXVIII. incidit; ipse enim in Epistola ad Clementem VIII. an. MDXCIV. X. Cal. Jun. data, quam num. XXXV. commemorabimus, sex supra sexaginta annos se numerare ait. Adolescens Humiliatis adscriptus est. Comitibus an. MDLII. interfuit Joannes Baptista Tonsius Braidensis Præpositus. Alius tamen a Tonsio nostro hic fuit. Enimvero Tonsius ille Braidensis Præpositus ea erat ætate, ut de illo in Generalem Magistrum eligendo ageretur, Patrumque suffragia inter illum & Galeatium Brippium dividerentur, quorum neuter tamen delectus est, sed Jacobus Gadius Cremonensis Domus S. Abundii Præpositus: *Sed in persona Tonsi*, ait in sua Appendice Octavianus Picius, *melius esset Generalatus officium collocatum, quia illum omnes veriti fuissent, & honorassent, & quia Jurisconsultus erat & Litteratus.* Quæ verba hominem matura ætate, in rebusque agendis versatum designant. At vero Tonsius noster quatuor ac viginti annos tantummodo tunc numerabat. Sed certe Tonsium hunc, quem inter Humiliatos Scriptores recensemus, illum esse arbitror, de quo Picius idem loquitur ad an. MDLIX. Narrat enim, cum de Humiliatorum Magistro eligendo iterum ageretur, in Galeatium Brippium dignitatem illam fuisse collatam *de gratia speciali a R. Fratре Joanne Tonso de Tonsis Brayde Præposito, utriusque juris doctore, & viro tam in Latinis, quam Græcis litteris clarissimo & facundissimo, & quem propter ejus facundiam acumenque ingenii tam Ecclesiastici, quam Laici Principes mirifice diligunt, omnes illum observant ac venerantur; ab illo, inquam Tonso est in generalem electus, omnesque illum approbarunt in generalem de anno 1559.* Hæc Picius, cujus ideo verba protulimus, quod amplissimum Tonsii elogium complectuntur; quamvis fortasse aliquid assentandi causa Picius exaggeraverit. Porro probabile est, Joannem Baptistam Tonsium, Joannis forte patrum, Braidensem Præposituram in eundem contulisse. Certe Joannes Baptista an. MDLXX. adhuc vivebat, ut sequente Dissertat. P. II. num. XVI.

ostendemus. Anno vero MDLXVII. a Braidensi ad Cremonensem S. Abundii Præposituram Joannes translatus est. Ceterum, etiam dum inter Humiliatos viveret, Latinam ille Poësim diligenter excoluit. Cujus rei testem habemus Carminum Illustrium Poëtarum collectionem a Joanne Paulo Ubaldino editam Mediolani anno MDLXIII. In illa enim septem Tonfii non inelegantes odas habemus; quarum una Humiliatorum, quem gestabat, habitum his verbis commemorat (a):

*Nec fallax Veneris puer,
Quamvis absit adhuc canities gravis,
Jam durum imperiis suis
Vel vi steterere vel blanditiis potest;
Nam pectus nivea & sacra
Defendit toga, non vulneribus Dei
Urentis violabilis.*

XXXIII. Cremonensis, ut diximus, Præpositus erat Tonfius, cum nefaria illa in S. Carolum conjuratio in Braidensibus ædibus inita est, ut postrema Dissertatione narrabimus. Perdita suorum consilia novisse Tonfius videtur, eosque etiam vehementer exprobrasse, ut a tanto scelere abstinerent; sed, quod fieri omnino oportebat, nulla parati criminis indicia protulit. Itaque in illum etiam quæsitum est; atque aliquandiu etiam carcere detentus fuit; cumque in alios pro criminis gravitate animadverteretur, de Tonfo, ait Cl. Oltrocchius (b) *nihil a Judice pronunciatum, quod febri & cordis palpitatione laborans decumberet. Deinde cum in Caroli arbitrium rejectum esset, ut Monasterium designaret, in quod condere- tur, Carolus judicium omne constanter recusavit, atque interim contubernalem S. Barnabæ Patribus dedit, donec suam Pontifex mentem aperiret. Sui Ordinis extinctionem, quasque passus tunc fuerat ad-*
versas

(a) Pag. 68. &c.

(b) In Not. ad Lib. II. Cap. XXVI. Vitæ D. Caroli col. 203.

versas vices innuere Tonfius videtur in Lyrico carmine ad Vespasianum Gonzagam (a):

*At me immerentem destituit levis
Fortuna, postquam principio satis
Afflarat, & cœlum fugatis
Reddiderat nebulis serenum;
Majori ut essem ludibrio, mea
Cum portu in ipso fluctibus obruta,
Et littori collisa, sævo
Naufragio periit carina.*

Huc etiam spectare verba illa videntur in commemorata ad Clementem VIII. epistola: *fluctibus tempestatis ejus, quæ me diu vehementerque jactarat, nondum plane sedatis*. Quid tunc statuerit Pontifex, ignoramus; immo vix quidquam aliud de Tonfii rebus sciremus, nisi multa in Juliani Gofelini Epistolis nobis superfuissent. Ac Julianum quidem consanguineum suum fidissimumque amicum vocat Tonfius in Epistola ad anonymum Romæ commorantem data, interque Gofelini Epistolas edita (b); quam Argelatus, non sine gravi errore, commemorat: ait enim: *Epistola Jo. Tonfi ad quemdam . . . nuncians ei, quod in carminibus suis honestam mentionem ejus fecerit Julianus Gofelinus jam vita functus*. At nec Gofelinus vita functus erat, & alia omnia Tonfius illa Epistola scribit; gratissimum scilicet Gofelino fuisse, quod ille, ad quem scribit Tonfius, illius carmina laudarit: *Ho, non dirò acquistato a V. S. un servitore (ait Tonfius), che già gran tempo fa era tale; ma di volontario l'ho reso obligatissimo (loquitur de Gofelino), con avergli scritto l'honorata mentione, che V. S. mi fece de le sue Rime, & le laudi che diede loro &c., & paullo post: Egli adunque m'impone . . ., ch'io col suo affetto & con le parole mie baci*

Q q 2 le

(a) Carmina III. Poet. T. IX. pag. 279. Edit. Florent. an. 1722.

(b) Pag. 205.

le mani a V. S. ambedue &c. Vides contraria omnino iis, quæ Argelatus rettulit, hac Epistola narrari. Sed ut ad propositum redeamus, videtur Tonsius anno MDLXXIV. a Romano Pontifice impetrasse, ut Humiliatorum vestes exuere sibi liceret, sui que juris imposterum esse. Hanc enim legem Humiliatis Pius V. indixerat, ut ad alium Regularem cœtum traducerentur, aut in destinatis Humiliatorum domibus viverent. Id porro innuit, ni fallor, Gofelini Epistola XXIII. Septemb. hoc ipso anno ad anonymum data, quem Tonsium esse ipse verborum contextus suadet (a): *Lodato fra Dio del nuovo passaggio, che V. S. mi scrive aver fatto; & pregato a darle per bontà sua nel nuovo habito degna ricompensa di ogni danno patito nel altro.*

XXXIV. Reliquas Tonsii vices ex supplici præsertim libello Philippo II. Catholico Regi illius nomine oblato cognoscimus, qui inter Gofelini epistolas editus est, nulla tamen diei aut anni nota apposita. Hæc porro supplici hujusmodi libello narrantur: Tonsium ex nobili Mediolanensi familia ortum, cujus majores Mediolanensibus Ducibus accepti in primis fuissent: illum Braidensem olim Præpositum, tum deinde Humiliatorum cœtu per Pium V. (per errorem ibi dicitur Pius IV.) extincto, vitæ sustentandæ imparem, a Francisco Etruriæ Duce humaniter exceptum fuisse, ac S. Stephani Equitum Præfectum, seu Magnum Priorem, ut ajunt, jussum fuisse; quæ dignitas cum certo temporis spatio definiretur, bis jam aut ter fuisse illam in Tonsium collatam. At ætate jam ingravescente reditum in patriam illum meditari, ac Regiam clementiam adire proinde, ut & Romano Pontifici, & Mediolanensi Præfecto commendatum illum velit, simulque alendæ interim vitæ rationem aliquam suppeditet. Enimvero Præfecturam S. Stephani Equitum fuisse Tonsio concessam

(a) Pag. 199.

cessam testatur P. Fulvius Fontana Soc. Jesu (a); ubi enim ejus classis Præfectos recenset, quam Conventualem vocant, nominat inter illos *Cavaliere e Monsignor Giovanni Tofo Milanese*. Quin etiam, ut ex sepulcrali lapide colligimus, Pisani illum Gymnasii Præfectum Franciscus Dux renunciavit. Saltem ad annum usque MDLXXXV. Pisis substitit Tonfius; nam inter Gofelini Epistolas (b) supplex alius Libellus exstat Tonfii nomine Sabaudo Duci oblatus, signatusque Pisis mense Februario an. MDLXXXV., quo gratias agit, quod illum Mediolanensis urbis Præfecto per literas commendarit. Enimvero plurimum se & Emmanueli Philiberto, ad quem a Francisco Ferdinando Avalo Mediolanensi Præfecto Legatus jerat, ejusque filio Carolo Emmanueli debere affirmat is literis, quibus Emmanuelis ejusdem Philiberti vitam Philippo Hispan. Principi inscribit; & fuisse illum a Carolo Emmanuele Consiliarium suum appellatum, testatur jam memorata sepulcralis Epigraphe. Julii Pogiani etiam amicitiam excoluit, qui illum interdum in epistolis suis commemorat, virumque lectissimum vocat (c). Hunc in modum variis fortunæ casibus diu jactatus Joannes, obiit III. Novemb. anno MDCI. ætatis LXXIII. ut ex eadem Epigraphe constat, quam ab Argelato editam proferre hic mittimus.

XXXV. Superest, ut breviter Tonfii opera recenseamus, qua in re nihil fere occurrit Argelato addendum.

1. *F. Francisci Panigarolæ Ecclesiæ Hastensis Episcopi Disceptationes Calvinicæ a Joanne Tonfo Mediolanen. Patrio in Latinum conversæ. Mediolani apud Pacificum Pontium an. 1594.* Præcedit Tonfii Epistola ad Clementem VIII. Memoratur etiam a P. Antonio Pofsevino Soc. Jesu (d).

2. *De*

(a) Pregi della Toscana: Appendice; pag. XXI.

(b) Pag. 24

(c) T. IV. pag. 156. & 163.

(d) Appar. Sacr. T. II. pag. 255.

2. *De Vita Emmanuelis Philiberti Allobrogum Ducis & Subalpinorum Principis Libri duo Joannis Tonsi Patricii Mediolanensis. Augusta Taurinorum* : apud Jo. Dominicum Tarinum 1596. in fol. Italice a Tonsio eodem redditam fuisse, multumque a Francisco Panigarola commendatam, ait Fontaninius; additque Apostolus Zenus (a) interpretationem hanc Mediolani editam fuisse anno MDCII. in 4.

3. *Vita Alphonsi Ayalos Marchionis Vasti Italice* : plures hujus Codices MSS. enumerant auctores; Crescimbenius (b) unum existare apud Jacobum Facciolum ait. Argelatus alium in Bibliotheca Scribanti Veronæ : duos denique Apostolus Zenus (c), alterum apud Scipionem Marchionem Maffejum, alterum apud Jo. Jacobum Cherronium Menarsii Marchionem.

4. Carmina aliquot tum Latina, tum Italica; quæ quibus in collectionibus legantur, diligenter adnotat Argelatus, qui etiam eos recenset, qui de Joannis rebus gestis egerunt. Adde etiam Epistolas aliquot, quæ simul cum Gofelini Epistolis, ut diximus, editæ sunt.

XXXVI. TORCHIUS HIERONYMUS. Quæ de Generali hoc Humiliatorum Magistro proferri hic possent, jam Dissertat. IV. num. XLII. protulimus. Quod autem ad ejus opera pertinet, scripsit ille, dum Magistri dignitate fungeretur, primum anno MDXXXVII., tum etiam an. MDXLIII. *Constitutiones pro reformatione Monasterii S. Mariæ Magdalene ad Circulum Italice*; quæ MSS. servantur in Ambrosiana Bibliotheca (d); qua de causa Scriptor ne ille sit appellandus, viderint eruditi. Quod enim ad Humiliatorum historiam pertinet, quam nonnulli a Torchio conscriptam

(a) Fontanini Bibliot. dell' Elcqu. Ital. colle note di Ap. Zeno T. II. pag. 266.

(b) Storia della Poesia Ital. T. II. pag. 286.

(c) Loco citat.

(d) Cod. MS. sign. C. 74. in fol.

scriptam ajunt , jam in Præfatione ostendimus , hac una ratione illam ad Torchium pertinere , quod ejusdem olim exemplar ille apud se habuerit .

XXXVII. *VICECOMES MAXIMUS* . Erat hic Samaratenſis Domus Præpoſitus , atque anno MDXLVIII. Horas Humiliatorum Canonicas iterum edendas curavit , a Paulo III. approbatas , ut alias vidimus . Jam vero præter laborem in illarum emendationem collatum , bina Vicecomitis Epigrammata iis præmittuntur , tum ſatis longa ejusdem ad Hieronymum Torchium Generalem Magiſtrum Epiftola . Comitibus Braidenſibus anno MDLII. interfuit , ut ex eorundem Actis colligimus . Ceterum , quo ille anno obierit , non conſtat .

XXXVIII. *DE VICO JOANNES* . Hunc anno MDIII. obiſſe alias vidimus : ac forte de Vico appellatur , quod Novocomenſem cognominem domum incolet . S. Joannis a Meda Vitam hexametris illum verſibus ſcripſiſſe , ait Tattus (a) ; qui duos etiam ex illa verſus recitat . Aliud etiam Joannis de Vico Opusculum alibi Tattus commemorat (b) ; nempe *Appendicem ad Breviarium Humiliatorum* . Sed nec *Appendicem* hanc , nec illam S. Joannis vitam videre mihi uſquam licuit . Aliam porro vidimus S. Joannis vitam ſoluto Italico ſermone a Joanne conſcriptam , ſeu potius ex illius *Sermonario* , ut ibi dicitur , excerptam , de qua ſermo fuit in hujusce Diſſertationis P. I. num. VII.

XXXIX Ad tenuem hanc Humiliatorum Scriptorum Bibliothecam perficiendam ſupereſt , ut Anonymos aliquot addamus , quos Humiliatos certo fuiſſe conſtat , quamvis eorundem nomen atque ætatem ignoremus . Ab hoc tamen numero excludendus videtur Anonymus quidam , quem Argelatus (c) inter Mediolanenſes

(a) Vita di S. Gio. da Meda Cap. III.

(b) Vita di S. Fedele Cap. I.

(c) Biblioth. Script. Mediol. T. I. P. II. col. 51.

nenses Humiliatos Scriptores recensuit, quod Martyrologium descripserit in Ambrosiana Bibliotheca nunc servatum, quo olim Humiliatæ S. Catharinæ in Braida Sanctimoniales utebantur; quemque idcirco Mediolanensem arbitratur, quod plura contineat ad SS. Mediolanensium cultum spectantia. Sed si quicumque librum aliquem describit, Scriptoribus est adijciendus, quis tandem ex illorum numero excludetur? Nec satis probat Argelatus, Mediolanensem illum fuisse. Num enim exteris non liceat, quæ ad Mediolanenses pertinent, investigare ac scribere? Nulli profecto, ac mihi minime omnium, suaderi umquam id poterit. Tres alios Anonymos potiori jure Humiliatis Scriptoribus addemus; primum, qui alterum Chronicon anno MCCCCXXI. conscripsit, quem in Præfatione ostendimus, ab antiquioris Chronici auctore distinguendum Puricellio videri. Alterum, qui Vitam S. Joannis a Meda latine scripsit, quam primus omnium Suyskenius edidit. Quo tempore hic vixerit, non satis constat; sed certe a S. Joannis ætate non parum abfuit; queritur enim, quod *quæ fuerint (illius) ab ineunte ætate meritorum rudimenta . . . nimium culpanda Scriptorum incuria notare neglexit.* Anonymum denique tertium ex Bibliotheca nostra Braidenfi proferimus. Codicem enim MS. habemus, sæculo, ut videtur, XVI. ineunte scriptum, qui Grammatices præcepta & Græcæ Latinæque Syntaxeos leges complectitur. Humiliatum fuisse illius auctorem, illumque in Humiliatorum adolescentum utilitatem hæc scripsisse, indicant Præfationis verba, quæ Syntaxeos leges præcedit: *Syntaxeos præcepta, atque summarium eorum, quæ in Guarini notis traduntur, quæ nutricis instar plerumque balbutiens semestri præterito Humiliatulis meis ingessi, denuo recognita, & ab aliis elementariorum rudimentis sejuncta, atque variis thematicis, seu potius exemplis illustrata tum prosa tum carmine, quam potui brevissime, congeffi; quo fidei nostræ commissis Candidatulis diversa ratione magis consultum sit.* Sed de Humiliatis Scriptoribus, ceterisque viris illustribus, fatis.

DISSERTATIO VII.

DE HUMILIATORUM DOMIBUS.

I. **E**rit fortasse, qui improbum quidem, sed nullius pæne utilitatis laborem suscepisse nos arbitretur, qui de singulis Humiliatorum domibus differere aggrediamur, cum parum ad historiam ipsam conferre videatur, quot quæve fuerint eorundem cœnobîa, cognoscere. Ac sane minus plerumque delectationis habent quæstiones hujusmodi; ac quo longior duriorque iis digerendis labor impenditur, eo fere graviores legentibus accidunt. Attamen hæc etiam inquisitio historiæ atque antiquitatis investigatoribus non omnino injucunda, ut arbitror, accidet. Dum enim, quibus in urbibus pagisve, & quo loco essent Humiliatorum sedes, quasque succedentibus temporibus passæ sint vices, expendimus, multa ad urbium pagorumve ipsorum historiam ac topographiam illustrandam opportuna proferentur. Sed antequam de singulis dicimus, proderit quam ædium forma tum Fratres, tum Sorores ex Humiliatorum cœtu uterentur, paucis inquirere.

II. Nullum vero opportunius certiusque in hanc rem monumentum afferre possumus, quam Joannis XXII. literas X. Cal. Novemb. an. MCCCXXVII. ad Generalem Humiliatorum Magistrum Humiliatosque omnes datas, quas integras suo loco ex Puricelliano Codice edemus: *Sane, ait Pontifex, oblata nobis pro parte vestra petitio continebat, quod habetis nonnulla Monasteria & domos virorum & mulierum Ordinis vestri professorum, in quibus simul habitant fratres & sorores, clausuris aliquibus intermediis separati; & aliqua etiam Monasteria & domos Mulierum ejusdem Ordinis ab aliis vestris virorum Monasteriis & domibus per intervalla decenter distantia separata; aliaque ipsis contigua, in quibus per vos recipiuntur & mo-*

rantur mulieres vestrum Ordinem profitentes, ac sub cura & gubernatione vestra manentes. Tria itaque domorum genera videmus hic distingui; alias, quæ viris mulieribusque communes essent, ita tamen ut mutuo aditu prohiberentur; alias mulierum sejunctas quidem a virorum cœnobiis, sed ipsis proximas; mulierum alias denique justo intervallo a virorum domibus separatas. De duobus hisce postremis ædium generibus, nihil est quod loquendo immoremur; cum hodierna etiam earundem exempla suppetant passim. At diligenter investiganda sunt, quæ ad primum pertinent.

III. Fuisse olim Monachorum domos, quæ viris mulieribusque communes essent, omnes norunt, quicumque Monasticam historiam attigerunt. Mitto hic de duplicibus, ut ajunt, hujusmodi cœnobiis loqui, quæ olim in Oriente erant, quæque Justiniani Imperatoris lege sublata fuisse Thomassinus refert (a); quam tamen receptam usu non fuisse ex Nicænæ II. Synodi duobus ampliusque post Justinianum sæculis, scilicet an. DCCLXXXVII. celebratæ, Canone XX. colligimus. At diutius morem hunc in Occidente viguisse, præsertim ex eruditissimo Mabillonio discimus, qui & in Annalibus Benedictinis multa hac illac cœnobia hujusmodi memorat (b), & fusius de iisdem alibi differit (c). In Italiam vero fueritne unquam mos iste inductus, ignorare se ait Cl. Muratorius (d). Aliquot tamen hujusmodi in ipsis Italiæ urbibus duplicia cœnobiaprehenderunt Joannes Brunaccius (e).

Fortu-

(a) De Ecclesiast. Discipl. T. I. Lib. III. Cap. XVI. num. 10., & Cap. XLVI. num. 10.

(b) Vol. I. pag. 204. 305. 375. 389. 395. T. II. pag. 13. 62. 122. 505. &c. T. III. pag. 10. &c.

(c) Acta SS. Ord. S. Bened. Præfat. ad Sæc. II. §. III. num. 30.

(d) Antiquit. Ital. T. V. col. 527.

(e) Ragionamento sopra le Canonichesse di S. Pietro pag. 23. &c.

Fortunatus Vigna (a), Joannes Baptista Blancolinus (b), Josephus Comes Garampus (c), ac P. D. Hieronymus Gradonicus Clericus Regul. (d). Verum, etsi cetera deessent, luculentissimum hujusce rei testimonium in Humiliatorum monumentis habemus, apud quos non modo frequentissimæ erant viris mulieribusque communes ædes; sed ex Domorum Catalogo an. MCCXLIV. conscripto, quem mox memorabimus, aperte constat, multas quidem mulieribus tantum, sed nullas fere ita viris patuisse ædes, ut iis mulieres excluderentur; itaque cum fratrum domus recensentur, fratrum simul ac mulierum ibidem degentium numerus additur.

IV. Hunc ipsum Humiliatorum morem commemorat B. Humbertus Ord. Prædic. alias nobis laudatus. *In partibus Italiæ (e)*, inquit, *est quoddam genus Religionis (de Humiliatis alterius Ordinis loquitur), in qua sunt sub eadem clausura inclusæ quædam mulieres laicæ; ex alia parte quidam laici bonæ indolis, & apti ad laborandam, & sic bene sunt hujusmodi domus ordinatæ.* Ita in separatis ædium partibus viri ac mulieres degentes eodem templo utebantur, ita tamen, ut numquam simul convenirent. Itaque postquam viri Canonicas horas recitaverant, dato signo statutum sibi locum mulieres adibant, easdemque persolvebant. *Similiter sorores, ait Marcus Bossius, post officium fratrum facto signo (hinc crediderim morem nostrum pulsandi Campanellam chori post horam processisse) laudes divinas in parte ipsius Ecclesiæ deputata pari modo persolvebant.* Hæc scilicet Bossius anno MCCCCXCIII. scribebat; quo tempore nullum amplius erat duplex cœnobium; sed adhuc

R r 2

vete-

-
- (a) Preliminare alla Storia di Vicenza pag. 111.
 (b) Chiese di Verona Lib. III. pag. 165. e Lib. V. P. I. Prefaz.
 (c) Memorie della B. Chiara da Rimini pag. 399. &c.
 (d) Brixia Sacr. pag. 154.
 (e) Biblioth. PP. T. XXV. pag. 474. Edit. Lugdun. 1677.

veterem morem viguisse indicat, ut abeuntibus fratribus sorores dato signo advocarentur. Alterius tamen Chronici auctor inquit, proprium fuisse sororibus sacellum, in quo Divinis laudibus vacarent; *Nec non suæ Religiosæ separatæ in alio Oratorio devote psal-
lebant divinum Officium horis debitis.* Ego vero utrumque morem invaluisse arbitror, ut alibi communi cum Fratribus, privata alibi ac propria sacra æde mulieres aut saltem sacello aliquo uterentur, quod ex ipsis Humiliatorum Constitutionibus colligere mihi videor: *Construantur fenestræ, (ita in illis), ubi commode fieri poterit, in muris ipsarum Ecclesiarum, unde Sorores videre valeant corpus Christi. In Ecclesiis vero & Oratoriis, in quibus Sorores habent altaria, communicentur ad ipsa, & candelas, & cineres recipiant, & olivas.* Jure itaque Blancolinus Brunaccium oppugnat, qui communes omnino atque indistinctas viris mulieribusque ædes fuisse scripserat, eodemque omnes odæo usos.

V. Plura porro prudenter ab Humiliatis constituta fuerant, ut qui ex hac ædium communione oriri poterant abusus, prohiberentur: *In singulis autem Domibus Ordinis (ita in eorundem Constitutionibus legimus) in muris Ecclesiarum seu Oratoriorum fiant fenestræ ferreæ perforatæ minutim, ubi audiantur Sororum Confessiones, & non alibi nisi causa infirmitatis; & provideatur semper, ut Sacerdos & Soror a pluribus videri possint. Et alibi: A Sororibus autem sic omnes caveant, ut nullus aliquo tempore sine licentia Præpositi vel ejus Vicarii ipsarum Claustrum ingrediatur, vel, ubi sentit aliquam, appropinquet, ut cum ea voce vel signo loquatur Construatur quidem Loquutorium in Claustro Sororum cujuslibet Domus ita clausum ex parte Sororum, ut existentes in ipso videre non valeant Sorores ambulantes vel laborantes in Claustro vel e converso; & in muro ipsius Loquutorii fenestra ferrea sic densâ ponatur, ut nulla mulier possit inde manum mittere ullo modo.* Hæc aliaque his similia caverant Humiliati, ut communium hæc Domorum ratio periculo vacaret. Nihilominus Joannes XXII. iis, quas commemoravimus, literis

an. MCCCXXVII. datis, quas suo loco edemus, non solum communia hæc, sed proxima etiam virorum ac mulierum cœnobîa tolli iussit. Sed quæ Joannes edixerat, non ita facile potuisse ad exitum perducî videntur. Etenim in Humiliatorum Comitîis an. MCCCXLI. Bergomi habitis lex hujusmodi lata est: *Si contingat, quod Sorores alicujus Domus, habentis fratres & sorores simul, velint a Fratribus separari, & hoc fuerit de beneplacito tam Sororum quam Fratrum, seu majoris partis, Dominus Magister cum Visitatoribus ejusdem Ordinis eandem separationem faciat ... taliter ... quod locus habitationis dictarum Sororum distet a loco Fratrum, a quibus fuerint separate, ad minus per brachia quinquaginta, & saltem una strata publica sit in medio.* Validius aliquanto Pontificii decreti executio urgeri cœpit in Novocomensibus Comitîis an. MCCCXLIII., in quibus dignitate sua exui Præpositus quicumque aut Prælatus jubetur, qui in virorum domos mulierem aliquam in Sororem receperit. Quæ tamen antea communes hæc domos incolebant, easdem plerumque tenuerunt; hinc in Catalogo an. MCCCXLIV., cujus jam meminimus, singulis Fratrum domibus suis additur Sororum numerus; quamvis ex iisdem domibus nonnullæ paucissimas jam alerent, aliqua etiam nullas. Itaque nullis deinceps mulieribus in illas admittis, & veteribus paullatim obeuntibus, sæculo circiter XIV. exeunte, nulla fere amplius communia superfuisset Humiliatorum cœnobîa arbitror; certe vix ulla amplius illarum mentio in eorundem monumentis occurrit; nulla autem omnino, quod sciam, post an. MCCCCIV.

VI. Illud etiam hoc loco est inquirendum, utrum ita domibus iisdem Humiliatæ Sanctimonialibus includerentur, ut egredi nullo pacto, nisi facta ab Episcopo Romanove Pontifice facultate, illis liceret; quæ perpetuæ, ut ajunt, clausuræ lex, præsertim post Tridentinam Synodum, apud Sanctimonialibus omnes Religiosa vota emittentes, recepta est. Ast aliter rem olim habuisse, nemo ignorat. Quamvis enim nonnulla Sanctimonialium cœnobîa

uobia hac lege, quam sponte amplexæ fuerant, tenerentur, plerumque tamen iustis de causis, ac domus Præside consentiente, cœnobio egredi illis licebat, ut inter ceteros Cl. Mabillonius ostendit (a). Postremi hujus generis Humiliatarum cœnobia fuisse, pluribus monumentis docemur. Braidense enim Chronicon de illis loquens, *clausæ*, inquit Cap. VI., *in debitis Monasteriorum clausuris... nec inde exibant nisi urgente causa*. Quæ loquendi ratio satis indicat, non passim quidem, sed gravi de causa prodeundi facultatem factam illis fuisse. Quin immo, cum multæ ex Humiliatarum alterius Ordinis domibus sacra æde olim aut Sacerdotibus carerent, non Fratres tantum, sed Moniales etiam ad alia se templa conferre solitas fuisse, & Gregorii IX. X. Cal. Febr. an. MCCXXXVI., & Innocentii IV. Idib. Novemb. MCCXLVI. litteræ testantur, suo loco edendæ. Jussit enim Innocentius in ipsis alterius Ordinis domibus sacras ædes excitari, in quibus Fratres æque ac Sorores Sacris interessent; quas Innocentii litteras Alexander IV. etiam aliis X. Cal. Apr. an. MCCLVI. datis confirmavit. At Bonifacius VIII. Canonicam de Sanctimonialium clausura legem tulit primus, edixitque, ut imposterum nulla ratione exitus illis pateret, *nisi forte tanto & tali morbo evidenter earum aliquam laborare constaret, quod non posset cum aliis absque periculo seu scandalo commorari* (b). Bonifacii legem servandam Humiliati curarunt: habemus enim in eorundem Constitutionibus (c): *Nulla quoque Soror portam ipsarum Sororum egrediatur, sed sub clausura maneat perpetua juxta Constitutionem Domini Papæ; nec aliqui Fratres Domo ipsarum aliqua de causa ingrediantur, nisi per Dominum Magistrum vel ejus Vicarios ad hoc ordinati seu licentiati fuerint*. Sed quemadmodum Bonifacii constitutio non ita recepta est,

(a) Annal. Ord. S. Bened. T. I pag. 61.

(b) Sext. Decret. Lib. III. Tit. XVI. de Statu Regul. Cap. unic. *Periculoso*.

(c) Distinct. II. Cap. IV.

est, ut ab omnibus fervaretur, ita etiam apud Humiliatos, cum nondum domibus singulis sua esset sacra ædes, haud raro ut sacris interessent, cogebantur Sanctimonialia cœnobiis egredi; quod cum ad Benedictum XI. perlatum esset, literis suis IV. Id. Febr. MCCCIV. datis, ne id imposterum fieret, Humiliatorum Magistro mandavit, ut plures Humiliatorum domos ita conjungeret, ut suam esset singulis, quo commode uterentur, templum. Quod tamen in plerisque Sanctimonialium cœnobiis, idipsum inter Humiliatos contigisse arbitror, ut difficilior quidem pateret deinceps e Monasterio exitus, non tamen intercluderetur omnino; donec Tridentinæ Synodi lex intervenit.

VII. Hæc dicenda erant, ut, quæ esset Humiliatorum in suis domibus vivendi ratio, cognosceremus. Nonnulla nunc de earumdem numero generatim animadvertenda, ne eadem in Dissertationis decursu repetere sæpius cogamur. Ac plurimas fuisse in Insubria præsertim, in Mediolanensi vero urbe atque agro potissimum, Humiliatorum domos, mox constabit. Nec vero est cur miremur: cum enim lana præsertim facienda se Reipublicæ utilissimos probassent Humiliati, non ad urbes tantum, sed ad pagos ipsos ultro invitabantur, ut ante illa exercenda iisdem prodesse. At cum procedente tempore opificii hujusce ardor, quo domus ipsæ sustentabantur, paullatim, ut ostendimus, deserbuisset, ex domibus iisdem complures ita in deterius collapsæ sunt, ut alendis Fratibus ac Sororibus impares omnino essent. Itaque Benedictus XI. iis, quas supra memoravimus, literis an. MCCCIV. datis, Humiliatorum Magistro concessit, ut plures simul domos, seu illarum redditus, conjungere illi liceret. Hinc, ait Joannes Braidensis in Chronico, *ab anno 1298. usque anno 1344. multas domos, scilicet centum sexaginta sex reperio disscalcatas in Civitate Mediolani & diocesi. Tamen in intervallo prædicto Ordo alibi acquisivit triginta & octo Cœnobia fratrum & sororum; unde prædicta disscalcatio restat in centum viginti octo.* Enimvero conjunctiones hujusmodi

modi plurimas tum ante, tum etiam post annum MCCCXLIV. deprehendemus, simulque Mulierum domos in Virorum cœnobis interdum, ac vicissim mutata. At Urbanus V. qui ab anno MCCCLXII. ad annum MCCCLXX. Pontificatum gessit, quacumque tandem de causa, fieri illas imposterum vetuit. Ipsas Urbani literas non habemus, sed superest rei testimonium in Humiliatorum Comitibus anno MCCCLXXIV. Genue celebratis, in quibus hujusmodi lex lata est: *Omnes uniones factæ in Domibus Ordinis nostri a tempore inhibitionis Domini Urbani Papæ quinti, & contra inhibitionem prædictam, quæ incipit: Ad perpetuam rei memoriam: Intenta semper &c., quatenus de facto processerunt, de facto rescindantur & annullentur, & pro nullis habeantur, & restituantur Domus sic unitæ cum omnibus suis bonis in pristinum statum.* Nihilominus si Urbani literas revocandas Humiliati deinceps curarint, si Urbani lege soluti sibi visi sint, multas adhuc conjunctiones hujusmodi imperatas perfectasque videmus.

VIII. Illud etiam ad Dissertationem hanc intelligendam est animadvertendum, morem hunc fuisse Humiliatis, ut domos suas in urbibus positas ex pagi sæpe alicujus nomine appellarent. Ita videmus domos *de Glaxiate, de Carugate, de Marliano, de Gallarate, de Blaffono &c.* Mediolani fuisse, quæ Mediolanensis agri pagorum sunt nomina. Brixie pariter erant domus *de Palazzolo, de Herbusco, de Gambarà &c.* nominibus ex Brixienfis agri pagis desumptis. Id vero duplici potissimum ex causa contigisse arbitror; primo scilicet ex illorum nomine, qui domos easdem fundaverant; hinc enim plures Humiliatorum domos nomen traxisse videbimus, ut *domum fratris Ottatii, domum fratris Gulielmi de Applano, domum fratris Bonzii de Busto Garulfi &c.* Porro cum familiarum nomina XII. & XIII. sæculo a pagis, unde originem duxerant, frequentissime distinguerentur, factum hinc arbitror, ut qui Fundatorum familiæ, iidem etiam fundatæ domui nomen pagi tribuerent. Certum rei monumentum habemus in Brixienfi domo

domo de *Gambara*, quam ab Alberico de *Gambara* ædificatam fuisse videbimus. Alteram hujusmodi appellationis causam hinc ducendam existimo, quod cum plurimas hac illac in pagis dispersas domos Humiliati haberent, illosque oporteret lanæ præfertim causa sæpe ad urbem accedere, domos sibi quasdam in urbe ipsa hospitandi causa extruerent, ab iisdem pagis appellatas; ad quas etiam deinde pagis relictis se suaque omnia interdum transferrent. Egregium hujus appellationis exemplum habemus in Innocentii IV. literis XXV. Junii an. MCCLI. datis, quas alias commemorabimus; ibi enim nominari videmus *Fratrem Arnoldum de Vedano Ministrum Humiliatorum medii Ordinis, qui habitare consueverunt Modoetia in domo, quæ dicitur communis Fratrum Humiliatorum, qui nunc habitant in Suburbio S. Laurentii majoris extra Portam Ticin.* En Humiliatorum domum Modoetia Mediolanum deductam; hæc tamen Modoetiensis domus nomen servavit; etenim in *Processu Guillelme Bobemæ* an. MCCC., de qua sermo erit, ubi de domo de *Blaffono* loquemur, nominatur: *Domus humiliatorum domus de Modoetia sita in burgo porte ticinensis foris.* Quod vero hic accidisse videmus, potuit profecto alias etiam contingere, ut & hospitia quædam Humiliati pagorum incolæ in urbe haberent, & ad illa interdum ex pagis ipsis deducerentur, urbanisque domibus pagorum, e quibus abierant, nomen imponerent. Magna interim ex hisce appellationibus difficultas exoritur; eadem enim non raro domus nunc a pago aliquo, nunc a Sacræ Ædis titulo, nunc alio etiam nomine nuncupatur, ut facilis proinde sit in errorem lapsus, possitque quis interdum unam eandemque domum in duplicem triplicemve partiri. De quibus Lectorem monitum volumus, ne nobis succenseat, si interdum in hac Dissertatione labi nos videat, nec satis accurate diversas domorum nuncupationes, præsertim ubi de remotis urbibus sermo erit, distinguere.

IX. Antequam autem de singulis Humiliatorum domibus

differere aggredior, de earundem Catalogis, quibus usus sum, breviter dicendum est. Omnium antiquissimus ille est, quem Guidottus Riboldus Generalis Humiliatorum Magister an. MCCXCVIII. conficiendum curavit, cujus unicum haecenus vidi in Braidenſi hac noſtra Bibliotheca exemplar. Ejuſdem Epitomen ſuo Chronico inſeruit Joannes Braidenſis, domorum ſcilicet ſummam per ſingulas provincias recensens, ſed domorum ipſarum, aut urbium pagorumque, in quibus eſſent, omiſſis nominibus. Catalogus alter eadem ratione conſcriptus eſt anno MCCCXLIV. Jacobo de Lemine Humiliatorum Magiſtro, ubi etiam, quot fratres ſoroſque atque etiam domeſtici ſamuli alerentur in ſingulis, explicatur: hunc etiam Joannes Braidenſis in ſuum Chronicon intulit; & alium pariter, ſed neſcio quo anno conſectum, quo non omnes, ſed nonnullæ tantummodo domus recensentur, ut quæ ad primum pertinerent, quæ ad alterum Ordinem, conſtaret. Habemus etiam Præpoſitorum nomina, qui Humiliatorum Comitibus an. MCCCCXXXV. MCCCCXXXVI. MCCCCXCI. MDLII. interſuerunt, qui totidem domorum Catalogi haberi poſſunt. Habemus denique domorum Catalogum, cum de extinguenſo Humiliatorum cœtu agebatur, conſectum, quo quæ adhuc ſuper-eſſent domus, quin etiam ſinguli illarum incolæ nominantur, quem nos Catalogum anni MDLXX. appellabimus. Ad Mediolanenſes vero Humiliatorum domos illuſtrandas egregiam nobis operam præſtiterunt duo Codices MSS., qui in Metropolitana huius Eccleſiæ Capituli Bibliotheca ſervantur. Alter inſcribitur: *Notitia Cleri Mediolanenſis circa illius immunitatem de anno 1398. (a)*: Alter: *Liber decimarum antiquarum 1404. (b)*. Sed multum adhuc huic tractationi deſuiſſet, niſi & ſingularum urbium hiſtoricos, quos nanciſci licuit, diligenter evolviſſemus, ac ſtudio præſertim & labore

(a) Cod. MS. ſign. I. 60. in fol.

(b) Cod. MS. ſign. ☩ 59. in fol.

& labore eruditorum hominum multorum fuiffemus adjuti, qui egregios de Humiliatorum in diverfis urbibus domibus Commentarios, ac monumenta ad illas pertinentia ad nos submiferunt, quos fingulos fuo loco commemorabimus. In iis vero Catalogis, quos indicavimus, primi tantum alteriusque Ordinis domus recenfentur, iis omiffis, quæ ad Fratrum tertii Ordinis Conventus adhibebantur. Has etiam nihilominus, fi quando earum nomina in monumentis noftris occurrant, breviter indicabimus. Ad primumne an ad alterum Humiliatorum Ordinem domus fingulæ pertinerent, plerumque non inquiremus; tum quod non magni hoc intereffe videtur; tum quod ex Braidenfi Chronico edendo id fatis conftabit, cui, ut diximus, hujufmodi Catalogum auctor addidit; tum denique quod extremis præfertim temporibus nihil amplius viguit inter utrumque Ordinem difcrimen. Sed jam de fingulis dicere aggredimur; qua in re antiquiffimo Catalogo an. MCCXCVIII., tamquam duce, utemur, cui deinde pofteriores reliquos comparabimus. Totam autem hanc Differtationem bifariam partimur. Mediolanenfes prima, ceteras Humiliatorum domos pars altera complectetur.

P A R S I.

DE MEDIOLANENSIBUS
HUMILIATORUM DOMIBUS.

M O N I T U M.

*P*ost primam septimæ hujus Dissertationis partem confectam, quæ de Humiliatorum domibus est, in urbe atque in agro Mediolanensi positis, cum non ita veterem urbis topographiam atque agri universi chorographiam me assequutum considerem, ut non potuisse per multa mihi excidere arbitrarer, quæ emendanda essent, cum humanissimo, atque in his studiis egregie versato Georgio Comite Julinio communicandam illam duxi. Quod cum præstitissem, eas ad me literas humanitate simul atque eruditione plenas vir doctissimus dedit, ut opportunum visum sit easdem publici juris facere. Illas itaque Dissertationis hujus Parti I. adjectas habes; atque ubi in ipso Dissertationis decursu notam * margini appositam invenies, indicio tibi erit, Cl. Scriptoris Epistolam consulendam esse, qua opinio mea aut novis rationum momentis fulcitur, aut contrariis oppugnatur, aut monumentis aliis illustratur.

I. I quis desideraverit scire, hoc est Catalogi initium, particulariter predictas domos Ordinis, que reperte fuerunt tempore predicti fratris guidotti tunc generalis magistri per definitores capituli generalis, legat ut infra. Et primo in fagia de Mediolano &c. Catalogus hic scilicet Humiliatorum domos in plures fagias dividit. Fagia porro quid sit, erudite nuper disseruit Cl. Comes Julinius (a), ostendens olim hoc nomine pagos omnes intra sextum ab urbe lapidem vocari solitos;

(a) Mem. di Mil. T. VII. pag. 272.

solitos ; nunc vero publicas intra eosdem fines ad urbem vias , aut etiam viarum earundem instaurandarum curam , quæ in pagos singulos dividitur , designari ; additque pagos omnes hujusmodi urbi circumpositos in sex *fagias* probabiliter distributos fuisse , quæ sex urbis portis responderent . Simili quodam sensu vox eadem in Catalogo nostro usurpatur , ut scilicet partem seu provinciam significet ; ita dicitur *in fagia de Mediolano* , *in fagia de Martesana* , *in fagia de Cremona* &c. Cum autem hic *fagiam de Mediolano* nominat , urbem cum suburbiis intelligit ; quod ex ejusdem Catalogi Epitome comprobatur Braidensi Chronico addita , ubi hæc habentur : *In Civitate Mediolani* , & *in Burgis erant domus fratrum cum suis Monachabus viginti & una ; Cœnobia Religiosarum separata a fratribus erant trigintaquinque* . Totidem porro in *fagia de Mediolano* recensentur , duabus insuper additis , domibus scilicet de Vicoboldono , & de Mirasole ; quæ quamvis extra urbem positæ essent , urbanis tamen accensentur , tum dignitatis , ut arbitrator , causa , quod ex præcipuis primi Ordinis domibus essent , & Vicoboldonenfis etiam ceteras omnes , præter Rondenariensem , antiquitate præstaret ; & quod non longe ab urbe abessent , præsertim domus Mirasolis , qui pagus est intra illos urbi proximos fines , quos vulgo *Corpi Santi* dicunt .

II. Itaque *in fagia de Mediolano* , ut cum Catalogo nostro pergamus , *prima erat domus fratrum braydæ* . Domus hujusce originem atque etymon satis evolvimus Dissertat. II. num. XIX. & sequ. . Superest itaque , ut nonnulla alia ad domum hanc pertinentia explicemus . Communem illam fuisse jam ab ejusdem initio fratribus æque ac sororibus , ibidem vidimus ; quod , ne eadem assidue iteremus , semper intelligendum est , ubi Fratrum Humiliatorum domus indicantur . Nec vero antiquitate tantum , sed incolarum etiam numero ceteris Braidensis domus fere omnibus præibat . Chartam anni MCCXXVII. XIII. Calend. Novemb. in Archinteæ familiæ tabulario asservatam commemorat Cl. Julinius

nus (a), qui etiam ejusdem exemplar mecum communicavit, ex qua triginta fratres, ac duos supra viginti sorores ædes has incoluisse colligimus. Anno autem MCCCXLIV. auctum quidem fratrum, sed imminutum sororum numerum videmus; ita enim in illius anni Catalogo: *Prima erat domus Breræ, quæ habebat fratres triginta septem; sorores septem; famulos decem.* Hæc porro plerumque erat Generalium Magistrorum sedes, ut ex pluribus monumentis discimus.

III. Ad Braidense autem templum Deiparæ nascenti sacrum quod attinet, multum in illius origine statuenda erravit Helyottus (b). Si hunc audimus, Mediolanenses nonnulli, cum a Friderico Ænobarbo post patriæ excidium in Germaniam ablegati fuissent, Humiliatorum habitum legesque se suscepturos, novoque templo patriam ornatos voverunt, siquidem libertatem a Cæsare impetrassent. Quapropter cum albis vestibus induti ad illius pedes procidissent, quam vetustiores Humiliati in Henrico I., eandem illi in Friderico clementiam experti sunt. Itaque voti compotes facti, ac Mediolanum reduces, Braidense, quod adhuc visitur, templum excitarunt. Hæc Helyottus. At narrationem hanc fabulis scaterere totam, facile ostendemus. Mitto enim, in tribus Humiliatorum Chronicis ne verbum quidem hæc de re innui. Certe nemo umquam hanc Braidensis Ecclesiæ originem excogitavit, præter Hieronymum Curtium, scripti cujusdam a nobis Dissert. III. num. XIII. memorati auctorem; ubi nonnulla de Humiliatorum historia attingit; sed non in Humiliatorum tantum, verum etiam in Italiæ rebus parum illum versatum fuisse nonnulla produnt, quæ ibidem refert; quale illud est præsertim, Humiliatos jam ab anno MXXXIV. in multis Italiæ urbibus domum habuisse, ac præsertim Alexandriæ; quam urbem

plusquam

(a) Ibid. pag. 410.

(b) Hist. des Ord. Relig. T. VI. Cap. XIX.

plurquam Tæculo integro serius ædificatam fuisse nemo ignorat. Verum etsi hæc deessent, Braidensis Ecclesiæ exstruendæ facultatem nonnisi XIII. sæculo jam inchoato a Philippo Mediolanensi Archiepiscopo Braidensibus Humiliatis factam fuisse, ipsius Philippi literæ certissime testantur. Illas ex Bibliotheca nostra publici juris jam fecit Cl. Julinius (a). Ac nulla quidem temporis nota illis apponitur; sed Philippus hic alius præter Philippum de Lampugnano esse nequit, qui ab anno MCXCVI. ad an. MCCVI. Mediolanensi Ecclesiæ præfuit. Porro optime conjicit laudatus auctor, anno circiter MCCI. datas illas fuisse, tum quod verisimile sit, facultatem hujusmodi post comprobatas ab Innocentio III. eorundem leges fuisse Humiliatis concessam; tum etiam quod inter subscriptores Guillelmus Balbus Mediolanensis Ecclesiæ Archipresbiter apparet, qui Ordinarius tantum Canonicus ante illum annum appellatur.

IV. Tamen nonnisi anno MCCXXIX. Braidense templum constructum fuisse, ex Goffridi Cardinalis atque Apostolicæ Sedis Legati literis *Alberto ejusque confratribus & toti Congregationi domus sitæ in braida* datis IV. Id. Januarii ejusdem anni, memoratus Auctor conjicit (b): illis enim facultatem a Philippo Archiepiscopo Braidensibus Humiliatis olim concessam approbat renovatque. Quam diligentissimi Scriptoris conjecturam aliud Bibliothecæ nostræ monumentum egregie confirmat. Chartam enim habemus an. MCCXXX. *nono die ante Kal. Martias* signatam, qua conventiones nonnullæ inter Braidenses Humiliatos, & Guillelmum Ecclesiæ S. Eusebii presbiterum ineuntur, in qua Braidensis Ecclesia non semel vocatur *de novo exstructa*. Clarius autem id ipsum ea verba indicant, quæ chartæ eidem a tergo addita sunt: *Privilegium pro Ecclesia domus brayde, que edificata fuit MCCXXVIII.*

(a) Mem. di Mil. T. VII. pag. 189. & 366.

(b) Ibid. pag. 422.

MCCXXVIII. primo Junii. Ubi vides non annum tantummodo, sed diem etiam indicari, sive tandem inceptæ, sive perfectæ constructionis dies significetur. Attamen Braidensis Chronici auctor contrarium statuere videtur: ubi enim de Loderengo tertio Humiliatorum Magistro est sermo, hæc habet: *Iste Magister Loderengus posuit primarium lapidem Ecclesiæ de Marliano Mediolani Porta Ticinensis & benedixit Cimeterium die 23. Januarii hora prima anno Domini 1275. ex concessione ibi data per Dominum Gregorium Episcopum Ferrariensem tunc Legatum; quod fuit post ædificationem Ecclesiæ de Montelupario (vulgo Monlove) fratrum Breræ annis octo, & post ædificationem Ecclesiæ veteris de Brayda annis sexaginta septem (quo loco emendandus Sormannus (a), qui legit 77.), ut comprehenditur in Scripturis veteribus domus mea.* Ex quibus videtur Braidensis Ecclesia anno MCCVIII. constructa fuisse, ex quo ad annum MCCLXXV., septem ipsi ac sexaginta anni fluunt. Sed quid Chronici Scriptorem deceperit, video. *Scripturas scilicet domus sue, nempe Braidensis, ille appellat, easdem quas nos ipsi commemoravimus. Viderat enim Philippi Archiepiscopi literas, quibus Braidensis Ecclesiæ construendæ facultas Humiliatis fiebat, quibus nulla temporis nota apponitur: sed a tergo hæc adduntur: Privilegium de concessione Ecclesie de brayda concessum, ut in quadam bulla Innocentii III. ante anno D. MCCCVIII. comprehenditur fuisse facta, quando confirmavit domum fratrum vallis Orliani.* Hæc scilicet recentior aliquis Humiliatus, quem tamen sæculo saltem XIV. ex characterum forma vixisse conjicio, hæc, inquam adjecerat, ut chartæ illius ætatem quoquomodo statueret; cum enim in memoratis Innocentii III. literis ad Fratres Orlianenses anno MCCCVIII. datis, quas suo loco proferemus, videret Philippum, a quo facultas illa concessa fuerat *bone memorie* appellari, optime hinc argumentatus est, Philippum vita jam tum excessisse, illiusque

(a) Storia degli Umil. pag. 107.

illiusque proinde literas ante illud tempus exaratas fuisse. At Joannes Braidensis cum multo post scriberet, nempe anno MCCCCXIX., quo tempore multa, quæ prioribus temporibus acciderant, oblivioni tradita jam fuerant, verba illa sic interpretatus est, tamquam veram Braidensis Ecclesiæ constructionem designarent. Sed quamquam huic difficultati diluendæ impares essemus, monumentorum auctoritas adeo auctoritatem Chronici superat, ut, ubi illa adsint, hujus testimonium rejicere tuto possimus.

V. Illud etiam superest inquirendum, eademne, qua nunc utimur, Ecclesiam per id tempus Humiliati construxerint. Hæc quidem est Cl. Comitis Julinii sententia (a): sed hac in re a doctissimi viri opinione recedere cogor. Ac primo contrarium, ni fallor, allata Braidensis Chronici verba evincunt. Quid enim illa significant: *post ædificationem Ecclesiæ veteris de Brayda*, nisi novam deinde post annum MCCLXXV., de quo scribebat, constructam fuisse, ut proinde Lectores monitos voluerit voce illa *veteris* adjecta, ne novam illam, quæ tunc, dum scriberet, exstabat, ante annum MCCLXXV. existitisse arbitrarentur.² Huc accedit, quod augustior ampliorque illa est, quam & iis temporibus recepta ædificandi ratio, & Humiliatorum illa ætate simplicitas ferre videatur. Ipsa autem Ecclesiæ structura recentiore profecto architecturam sapit. Certissime vero externa ejusdem facies ad sæculum XIV. pertinet; cujus rei testem habemus inscriptam marmoreo januæ superliminari Epigraphen: 1347. *Tempore prelationis Fratris Guilielmi de Corbetta prelati hujus domus magister Joannes balducii de Pisis hœdificavit hanc portam*. Itaque arbitror, novam Braidensis Ecclesiæ ædificationem per ea tempora contigisse. Quin etiam internam templi faciem sæculo XVI. ineunte instauratam fuisse suspicor, tum ex ipsa ejusdem forma, quæ recentior

T t

vide-

(a) Memor. di Mil. T. VII. pag. 428.

videtur, quam ut XIV. sæculo congruere possit; tum ex numismate, quod in Museo nostro servatur; quod hinc nascentis Deiparæ (cui sacrum est Braidense templum) effigiem exhibet, verbis his circumpositis: *Nativitas Sancte Marie Virginis*; inde consuetum Braidenses domus signum, scilicet B.†. hisce verbis inscriptis: *Fr. Primus de Crispis Præpositus*. Hic autem sæculo XVI. ineunte floruit, illoque Hieronymus Landrianus Vicario Generali est usus; quod multis monumentis comprobatur. Verisimile igitur est, interiorem Ecclesiæ structuram renovatam ab eo fuisse, *cujus occasione numisma illud cufum fuerit.

VI. Domum hanc Ecclesiamque usque ad Ordinis extinctionem tenuerunt Humiliati, ejusque ultimus Præpositus simul ac Generalis Humiliatorum Magister fuit Aloysius a Basilica Petri. Deinde Joanni Paulo Cardinali ab Ecclesia Braidenses ædes, eorumque redditus *commendati* sunt (sæpius in hujus Dissertationis decursu voce hac uti cogemur, ut illud indicemus, quod vulgo *dare in commenda* dicimus; minime quidem Latino, sed necessario tamen vocabulo), hoc onere imposito, ut ex Humiliatis viginti octo Presbiteros, & septem Conversos, mille & quadringentis aureis quotannis attributis, in iisdem ædibus aleret. Interea S. Carolus Borromæus amantissimus Societatis nostræ patronus ac parens de Braidensibus ædibus illi concedendis cogitabat; quin immo jam ab an. MDLXX. molitus id fuerat, ut ex nonnullis ejus epistolarum excerptis, quæ apud nos sunt, constat. Ac Cardinalis ab Ecclesia Caroli consilium probabat; atque hoc ipsum Caroli nomine a Pontifice petiit. Sed cum id S. Pius V. renueret, Carolus Braidenses ædes S. Philippo Nerio ejusque Sociis concedendas statuit. Sed hoc etiam consilium, nescio qua de causa, exitu caruit. Immo cum Romani Oratorii PP. iterum Carolus Mediolanum accersisset, jamque illi SS. Simonis & Judæ ædes incolerent, paullo post S. Philippi Nerii jussu iterum Romam revocati sunt, cujus rei causas evolvit Cl. Oltrocchius

chius (a). Sed hoc scilicet Vigilantissimo, Amplissimoque, quo nunc Mediolanensis Ecclesia gaudet Antistite, Josepho Cardin. Puteobonello debebatur, ut, quod S. Carolo haud licuit, felicissimo exitu ipse perficeret: Cum enim jam ab anno MDCL. multi hujusce urbis Presbiteri cœtum S. Philippi Nerii legibus institutum conflasset, sed nullam hætenus certam sedem nacti essent, tandem Deiparæ ad S. Satyrum ædem amantissimus Præsul illis concessit, idque literis suis Kal. Mart. MDCCLIV. datis Benedictus XIV. P. M. comprobavit, qui etiam literis aliis XII. Dec. MDCCLVII. datis cœtum eundem beneficiis juribusque plurimis ornavit, maximo sane hujusce urbis commodo, quæ ex præclara hac piissimorum Sacerdotum Societate & uberrimos fructus percepit hætenus, & uberiores adeo in dies se percepturam sperat. Sed ut ad Braidenses ædes revertar, anno MDLXXII., cum S. Carolus Romam ad Pontificia Comitata advenisset, cum Cardinali ab Ecclesia, ac cum Gregorio XIII. Romano Pontifice nuper renunciato, de Braidensibus ædibus Societati concedendis iterum agere cœpit. Res brevi ad exitum deducta. Cardinalis ab Ecclesia templum, ædes, sacraque suppellectilem omnem, ac mille quotannis aureos; S. Carolus Loirani prædium, quod ad Aronense Cœnobium Ord. S. Benedicti pertinebat, sibi tunc commendatum, Societati attribuerunt, ut Collegium ibi ac Gymnasium publico commodo aperiret. Quæ omnia Gregorius XIII. literis suis X. Cal. Jul. hoc ipso anno datis confirmavit. Itaque die III. Octobris ejusdem anni Joannes Baptista Castellus Borromei Generalis Vicarius ad Braidenses ædes cum nonnullis e Societate accedens, Humiliatis ad statuta alia loca jussis discedere, in easdem Patres illos induxit. Anno vero MDLXXIV. Cardinalis idem ab Ecclesia, ut loco annuæ pensionis certum redditum novo Collegio assignaret, Badagii (vulgo *Baggio*) præ-

(a) Vit. S. Car. Lib. III. Cap. VII. col. 260. not. c.

dium, quod ad eandem Braidensem Præposituram pertinuerat, olim, illi attribuit. Quæ summatim ex MSS. Collegii hujus nostri Annalibus excerptimus.

VII. Post Braidensem domum in Catalogo an. MCCXCVIII. recensetur 2. *Domus de Vicoboldono*, qui pagus est sæpe nobis jam memoratus. Porro ceteras omnes primi Ordinis domos præter Rondenariensem, antiquitate & dignitate illa præstabat, quod inde potissimum constat, quod ejusdem Præpositus in Humiliatorum Comitiis ceterisque compluribus monumentis primus post Rondenariensem semper appelletur. Itaque quamvis non constet, quo potissimum anno illius initia sint consignanda, videntur tamen non multo post annum MCXL. protrahenda illa esse; præfertim si Vercellensem domum, qua certe Vicoboldonensis antiquior fuit, circa annum MCXLIV. constructam fuisse statuamus, quod multi affirmant. Certior est Ecclesiæ ipsius ædificatio. Non solum enim auctores, atque inter ipsos Philippus de Castro Seprio, anno MCLXXVI. exstructam illam testantur (a); sed certissimum rei monumentum habemus in documento, quod Dissertat. VI. num. V. commemoravimus. Ibi enim charta proferitur *quarto mensis Februarii* (pridie scilicet, quam templi exstruendi initium fieret) an. MCLXXVI., qua Guido ille piissimus de porta Orientali, optimeque de Humiliatorum cœtu meritis *dedit guadium ex parte Congregationis fratrum Ecclesiæ Sancti Petri, quæ debet ædificari in loco Vicoboldono, Domino Juliano Præposito Ecclesiæ & plebis S. Juliani ad partem ipsius Ecclesiæ, eo tenore quod &c.* Videntur itaque Humiliati aliquandiu privatam aliquam ædiculam Vicoboldoni habuisse, qua sacris fungerentur, donec an. MCLXXVI. templum S. Petro sacrum exstrui cœptum est. Quæ tamen nunc exstat Ecclesia, anno tantum MCCCXLVIII. Guillelmo Faba seu Villa Præposito exstructa fuit, ut Dissert. IV. num. XVIII. diximus.

VIII.

(a) V. Giulia. Mem di Mil. T. VI. pag. 478.

VIII. Alia nonnulla scitu haud indigna in eodem *Instrumento transactionis* memorantur; ac primo privilegia nonnulla Vicoboldonensibus Humiliatis a S. Galdino, atque a Leone, aliisque Mediolanensibus Archiepiscopis concessa. Atque ad S. Galdinum quod attinet, cum ille obierit anno MCLXXVI. XVIII. April. (a), dicendum est, aut illius literas ad Humiliatos datas fuisse, quo tempore Ecclesia exstrueretur; neque enim arbitror cœptam V. Februar., potuisse ante XVIII. April. perfici; aut, quod verisimilius est, dum publico templo nondum Humiliati uterentur. Ibi etiam ad an. MCCLVIII. Præpositus illius domus dicitur Conradus de Mantegatiis, eodemque anno alius ex Landrianorum familia Humiliatus nominatur, præter quinque illos, quos jam protulimus, nempe Fr. Florius de Landriano. Eodem anno XL. ibi Humiliatos vixisse colligimus; qui tamen numerus multum an. MCCCXLIV. imminutus fuerat; in Catalogo enim illius anni *fratres viginti & octo; sorores septem; famulos octo* Vicoboldonensis domus alere dicitur. Plura etiam ad hujus domus dignitatem augendam accesserunt. Nam anno MCCLXXIII. Gregorius X. in Gallias proficiscens, cum Vicoboldonum advenisset, ab Humiliatis hospitio exceptus est (b). Rodulphi etiam Habsburgici Romanorum Regis literas nuper protulit Cl. Comes Julinius (c), quibus III. Non. Jun. an. MCCLXXXIX. Vicoboldonensibus Humiliatis concedit, *ut aquam fluminis (Vitabiæ) tam pro Molendinorum utilitate, quam pro pratis & terris, que & quas in presenti possident, vel in futurum adipisci poterunt Domino concedente, ad ipsorum beneplacitum irrigandis, libere, & absque ulla pensione seu prestatione... reddenda vel solvenda, per terras, possessiones dicte domus deducere, ac ea perpetuo uti possint.* In ejusdem pariter domus

Eccle-

(a) Giulini Memor. di Mil T. VI pag. 468. T. IX. pag. 77.

(b) Corius ad hunc an. Giulini. T. VIII. pag. 270.

(c) Memor. T. VIII. pag. 429. 687.

Ecclēsiam Joannis Galeatii Vicecomitis Mediolanensium Ducis corpus illatum est, ac sepultura donatum, cum ille an. MCCCCII. Meleniani obiisset (a). Ante Humiliatorum extinctionem commendata jam illa fuerat, quamvis adhuc ab Humiliatis nonnullis iacoleretur; nec ego Vicoboldoni Præpositum ullum post Ludovicum Landrianum appellari vidi. Anno MDLXX. Antonello Arcimboldo commendata illa erat, ac sex Humiliati Sacerdotes, Clerici duo, ac Conversi, ut ajunt, nonnulli, ibidem degebant. Ædes illæ ad Monachos Congregationis Montis Oliveti nunc pertinent.

IX. Sequitur deinde 3. domus porte Vercelline, que dicitur de Ottatiis, ubi tamen de Ottatiis legendum est. Domum hanc circa annum MCCXXXII. constructam fuisse, atque a fundatore domum fratris Ottatii olim appellatam fuisse, ac deinde domum de Ottatiis, seu Ottaciorum, jam ostendimus Dissert. II. num. XXVII. Ad alterum illa Ordinem olim pertinuit. Etenim in sæpius memorato Necrologio ad VI. Non. Octobr. nominatur: *Fr. Johannes de Aquanigra prelatus hujus domus*, cujus nomen caractere satis antiquo notatur; tum paullo recentioribus notis ad V. Cal. Mart. *Fr. Jacobus de Varena primus Prepositus hujus domus*, ut hinc constet, non multo post fuisse illam primi Ordinis Humiliatis concessam. Hæc etiam non paucis ante extinctos Humiliatos annis commendata fuerat, ut vidimus cum de Mario atque Octaviano Picio superiore Dissertatione ageremus. Ptolomæus Cardinalis Gallius illius redditibus fruebatur an. MDLXXIII., quo tempore, permutatione inita cum Folinæ Sacerdotio in Foro-Julienfi agro, Præposituram hanc S. Carolus ab illo obtinuit, ac Mediolanenfi Seminario suo attribuit (b). At an. deinde MDLXXVIII., Seminarii Moderatoribus assentientibus, in Oblatorum S. Sepulchri

(a) Corius ad hunc an. Andr. Billius Histor. Mediol. Lib. I. sub init.

(b) Oltrocch. not. ad Vitam S. Carol. Lib. III., Cap. V. col. 245. not. c.

chri Collegium eandem transfudit. In ipsas vero Præposituræ ædes Pauperum Senum Xenodochium ab eodem S. Carolo anno MDLXXIV. inductum est, eidemque Præposituræ reddituum pars assignata (a).

X. In eadem Vercellensis portæ regione sita erat, quæ proxime in Catalogo sequitur 4. *Domus sancti spiritus*; quæ que anno exstructa fuerit, Mediolanenses Scriptorum consentiunt (b). Ajunt enim, anno MCCXCVII. Franciscum, seu, ut alii vocant, Franchinum Parmensem, Mediolanensem Archiepiscopum, cum Humiliati ædem Spiritui Sancto Sacram extra Vercellensem portam ædificare aggressi essent, primum illius lapidem solemniter posuisse. Arbitror tamen, si minus templum, certe Humiliatorum domum multo antea existisse; neque enim in Catalogo anni MCCXCVIII. quarto loco illa numeraretur, ante alias scilicet multo antiquiores, si superiore anno tantum excitata fuisset. Distinctius autem Joannes Baptista Carisus ac Puricellius in MSS. hujus ædis locum in finibus Parœciæ S. Nicolai fuisse statuunt, ubi nunc scilicet platea arci adjacens, eodemque circiter loco, quo veteres mœnium ruinæ videntur, vulgo *Tenaglia di Porta Vercellina*; quem locum videre est (c) in nuperrima Mediolanensis Urbis Topographica charta, quam Juliniani Operis Volumini IX. adjectam vides: At cum anno MDXXXIX. Sanctimonialis, a quibus ædes S. Catharinæ de Rancate in Portæ Novæ Regione incolebantur, ad Cœnobium S. Catharinæ ad Clusam deductæ fuissent, in ædes illas se veterisque simul domus nomen Humiliati transfulerunt, easque a Spiritu Sancto appellarunt, ut Carisus apud Latuadam refert (d). At Jacobus Phi-

lippus

(a) Latuada Descr. di Mil. T. IV. pag. 424 &c.

(b) Chalvus ad an. MCCXCVII. Saxius Ser. Archiep. Mediol. T. II. pag. 764. Giulini Mem. T. VIII. pag. 491.

(c) Num. 147.

(d) Descriz. di Mil. T. V. pag. 385.

lippus Beffa (a) anno tantum MDL. Humiliatos illuc commigrasse ait. Humiliatorum cœtu dissoluto, S. Carolus a Cardinali Alexandrino, cui etiam ante Humiliatorum extinctionem ædes illæ commendatæ erant, impetravit anno MDLXXIX., ut in eisdem Helvetici Collegii alumni traducerentur, tribus Humiliatis, qui illas adhuc incolebant, alio dimissis (b). Novis deinde magnificentissimo opere exstructis sedibus Collegio Helvetico attributis, domus S. Spiritus a Virginibus, sub S. Ursulæ patrocinio viventibus, incoli cœperunt, atque incoluntur adhuc; ac via illa, quæ olim Suburbium *de Rancate* appellabatur, nunc ab æde illa nomen accepit, diciturque vulgo *Borgo di S. Spirito* (c).

XI. Brevius expediemus eam, quæ deinde sequitur 5. *domus de monteforti*. Eodem scilicet loco, ubi nunc PP. Clerici Regulares Congr. Somaschæ ædes habent S. Petri de Monteforti appellatas, cognominem Præposituram habuerunt Humiliati. Nihil omnino de ejus origine constat, nec quidquam habemus, quod ad hanc domum pertinet, memoratu dignum. In Ottaciorum domus Necrologio ad II. Non. Januar. habemus: *Obiit Dominus Stephanus de Gallaranis Præpositus domus de Monteforti, olim Vicarius Generalis totius Ordinis Humiliatorum, in 1530.* Quod indicio est commendatam jam domum illam fuisse, ita ut extra illam Præpositus viveret. Anno MDLXX. Cardinali Morono commendata illa erat; ac quattuor tantummodo Humiliati Fratres ibi morabantur. Anno MDCXVI. PP. Congreg. Somaschæ illuc deducti sunt (d), sed ex antiquis Humiliatorum ædibus vix quidquam superest.

XII. Quæ postea profertur 6. *domus porte borentalis*, de illius origine

(a) Origine e maraviglie di Mil. MS. Lib. VI. Cap. VIII.

(b) Oltrocch. in Not. ad Vit. S. Car. Lib. V. Cap. XII. col. 461. not. 4.

(c) Latuada loco cit.

(d) Idem T. I. pag. 222.

origine satis jam Dissertat. II. egimus. Anno MCCI. ad tertium Humiliatorum Ordinem adhuc pertinebat, ut ibidem, & III. etiam Dissertat. vidimus. Quo tempore primi Ordinis Humiliati in illam inducti sint, non constat; sed id profecto anno MCCLI. jam contigerat; etenim in literis Innocentii IV. eodem anno VII. Cal. Jul. datis, quas hac ipsa Dissertat. num. XX. commemorabimus, hæc habentur: *præsente Fr. Jacobo de Varena Præposito domus de Porta orientali pro secundo Notario*. Eadem porro nunc domus de porta orientali, nunc S. Joannis Baptistæ, nunc etiam Canonica appellatur. Ita in charta an. MCCLXIX. IV. Augusti, quæ in Mediolanensis Seminarii tabulario servatur, nominatur *Fr. Jacobus dei gratia prepositus canonicè domus fratrum porte orientalis*. Extremis Humiliatorum temporibus Joanni Francisco Comiti Balbiano Præpositura illa commendata fuerat; qui cum anno MDLXV. Aprili mense obiisset, Pius IV. ædes illas redditusque Mediolanensi Seminario concessit: hinc III. Cal. Octobr. Seminarienses alumni ad S. Joannis Baptistæ traducti sunt; illisque deinde novæ regia plane magnificentia ædes S. Carolo Borroméo exstructæ sunt. Hæc ex libro præsertim Mediolani an. MDCXCIII. edito constant, qui inscribitur: *Stato dell' origine ec. del Ven. Seminario di S. Gio. Battista di Milano*.

XIII. Mediolanensibus domibus accensetur etiam 7. domus de Mirasole; ut num. I. vidimus. Erat porro hæc ex præcipuis Humiliatorum primi Ordinis domibus. Mediolani etiam facellum, ac forte facello additum hospitium, hujus domus Humiliatis erat. Etenim in Notitia Cleri Mediolanensis an. MCCCXCVIII. inter urbanas Humiliatorum domos enumeratur illa his verbis: *Domus Fr. Humiliatorum de Mirasole cum capella S. Salvatoris prope S. Petri ad ortum*. Etiam ante Humiliatos extinctos commendari illa cœperat; atque anno MDLXX. Cardinali Altaempsio commendata erat; ad quem cum illa adhuc pertineret, anno MDLXXXI. egit cum illo S. Carolus, impetravitque, ut, Pontificis consensu

intercedente, Collegio Helvetico illius redditus attribuerentur (a).

XIV. Longior nobis habendus erit de ea, quæ proximæ sequitur, sermo; scilicet 8. *Domus de glaxiate*. Breviter tamen omnia perstringemus; quæcumque enim ad illius historiam pertinent, in *Chronico Glaxiatensi* P. D. Placidi Puccinelli Mon. Casinensi habes fuscè explicata. Nullum in ejusdem cœnobii tabulario antiquius an. MCCCVIII: Glaxiatensis domus monumentum invenit Puccinellus. Multo tamen antiquiorem illius mentionem in Ambrosiani cœnobii tabulario deprehendit Cl. Julinius, nempe ad an. MCCLVI. Porro, cum Humiliatorum res collabi inciperent, anno MCCCXVIII. Fr. Balzarinus Mediceus de Novate cum duobus tantum Fratribus ædes illas incolebat. Quo tempore, cum Casinensis Congregationis, quæ tunc Congregatio unitatis appellabatur, cresceret in dies fama, Eugenius IV. literis suis anno MCCCXXXIII. Nonis Aug. datis, Glaxiatensem domum Casinensibus attribuit ea præsertim de causa, quod *propter Præpositorum ipsorum (Humiliatorum) culpam & negligentiam nulla viget (in eodem cœnobio) observantia regularis, divinus negligitur cultus &c.* Enimvero inter plurima ad hanc rem pertinentia monumenta, quæ, præter illa, quæ a P. Puccinello edita sunt, in Glaxiatensi Tabulario asservantur, quorum nobis copiam humanissime fecit dignissimus ejusdem cœnobii Abbas P. D. Joannes Benedictus Mediceus Serenius, chartam vidimus an. MCCCXXXVI. 2. Septemb., qua plurimi in cœnobio illius vicinia degentes nonnullos ad Basileensem Synodum mittendos decernunt, ut quam misera ac funesta esset Glaxiatensis domus, Balzarino Præposito, conditio testentur, simulque quantum illa ex novorum incolarum sanctitate modestiæque tunc floreat. His itaque Eugenii literis freti Casinenses Monachi, nequicquam conquerentibus Humiliatis, in Glaxiatense cœnobium
inducti

(a) Oltrocch. not. ad Vitam S. Car. Lib. V. Cap. XII. col. 462. not. b.

iaduſi ſunt. Nec tamen multa movere Humiliati ceſſarunt, ut ad veteres ædes reditus illis pateret. Verum eorundem Comitibus Mantuæ anno MCCCCXXXVI. coactis, cum hac de re ageretur, decretum latum eſt, ut Pontificium decretum executioni mandaretur.

XV. At Balzarinus parum de Comitiorum decretis ſollicitus, novas moleſtias Caſinenſibus inferre, ac plurima cauſari, ut illi Cœnobii poſſeſſione depellerentur. Verum anno MCCCCXXXIX. cogitationes ſuas alio convertere Balzarinus coactus eſt. De graviffimis enim criminibus tum ipſe, tum Petrus de Muzano olim Glaxiatenſis domus profeſſus, accuſati, cauſam ſuam dicere coram Petro de Alzate Ord. Prædic., Antonio de Rhaude Ord. Minor., & Thaddæo de Robiate Ord. Cœleſtinorum coactus eſt, quos Philippus Maria Mediolanenſis Dux cauſam cognoscere juſſerat. Hi vero re cognita die XV. Decemb. ejuſdem anni ſententiam his verbis conceptam tulerunt: *Dicimus ipſos fratres Balzarinum & Petrum reos compertos nefandorum criminum, quæ ab omni penitus religione plurimum diſtant, & pro honeſtate tacemus; ex quibus, ſi Laici forent, extremum ſupplicium multipliciter mererentur.... Nos tamen mitius agentes in eos, & ex honeſtis reſpectibus conſulimus, quod alibi in Monasterio ſui Ordinis per Superiorem eligendo, abſque gravi carcere & abſque ſtagellis, ſub debitis tamen cuſtodiis vitam exigant in pœnitentiæ victu, donec forſan a ſuo Capitulo Generali remiſſionem habere mereantur. Quamdiu hanc pœnam obierit Balzarinus, ignoramus. Certe uſque ad annum MCCCCXLVII. Caſinenſes nullam ab illo injuriam paſſos videmus. At eodem anno cum & Eugenius IV., & Philippus Maria Vicecomes obiſſent, Balzarinus tum forte e cuſtodia dimiſſus, aliiſque ex Humiliatis nonnulli, facinoroſorum hominum manu ſtipati, Septembri meſe, dum Monachi Glaxiatenſes divinis laudibus per noctem vacarent, violenta & armata manu, ait Nicolaus IV. in literis ſuis Pr. Cal. Novemb. hoc anno datis, more hoſtili impetum fecerunt in Prioratùm*

SS. Petri & Pauli de Glaxiate Mediolani Ordinis S. Benedicti, portas confringentes, seras dirumpentes, sagittis & jaculis ceterisque armorum generibus expugnantes, dilectos filios Monachos dicti Prioratus ibi habitantes partim vulnerantes, partim diripientes, inde eiecerunt, dissumque locum occuparunt. At qui per ea tempora Mediolani Reipublicæ præerant, re intellecta, Balzarino sociisque armata manu expulsis, iterum Casinenses in Glaxiatense Cœnobium induxerunt. Nicolaus vero V. iis, quas memorabam, literis ad Henricum Mediolanensem Archiepiscopum datis, illi in mandatis dedit, ut Humiliatos omnes anathemate feriret, si quidquam adhuc in Glaxiatenses Monachos molirentur. In hunc modum controversiæ aliquando finis impositus. Quid Balzarino acciderit, quasve ille dederit sui criminis pœnas, ignoramus.

XVI. Sed jam ad Catalogum nostrum redeamus. *9. Domus nova*, quæ corrupto vocabulo in altero Catalogo appellatur *de la Cînova*. Antiquissima post Braidensem videtur illa fuisse inter Mediolanenses domos; etenim has unice commemorat Humiliatorum in hac urbe domos Innocentius III. in literis suis an. MCCI. II. Id. Junii; atque hoc forte nomine appellari cœpit, ut ab antiquiore Domo, Braidensi scilicet, distingueretur. Postremis Humiliatorum temporibus hujusce Domus Præpositi fuerunt Marius & Octavianus Picius, de quibus alibi. Marius vero Ecclesiam, quæ adhuc superest, S. Joanni Evangelistæ sacram, construendam primo, tum anno MDXLIII. consecrandam curavit, cujus rei testem lapidem portæ impositum Latuada protulit (a). Humiliatis extinctis, Ecclesia Nobilium adolescentum Collegio addicta est, cujus ædificationi anno MDLXXV. manum adjecit S. Carolus, qui illius administrationem PP. Societatis Jesu primum, tum deinde Oblatis Sacerdotibus commisit (b), a Federico deinde Car-

(a) Deser. di Mil. T. V. pag. 287.

(b) Qltroch. in Not. ad Vit. S. Car. Lib. III. Cap. IV. col. 237. Not. a. b.

Cardinali Vicecomite elapso sæculo iterum PP. Soc. Jesu concreditam. Ædes tamen, quas Humiliati incolebant, ex PP. Congreg. S. Joannis de Deo, eorumque Nosocomio, quod anno MDLXXXVIII. extructum fuit, concessæ (a).

XVII. Sequitur 10. *Domus de casirate*, quæ deinde in altero Catalogo inter domos mulierum enumeratur, quod sæpe factum fuisse jam monuimus. Memoratur hæc domus a Gothofredo de Buffero (b); sed quo tempore constructa fuerit, quo tempore aut qua ratione fratribus recedentibus solæ ibi sorores manserint, non constat. Monumenta nonnulla ad domum hanc pertinentia nobis exhibuit Cl. Oltrocchius, anno MCCCLXXXVI. signata; ex quibus etiam, quo illa loco esset, dignoscimus. In charta enim XVIII. Augusti hæc habentur: *In capitulo monasterii sancte Marie de casirate Ordinis humiliatorum in porta nova, in parochia sancti primi Mediolani foris, de mandato domine fiorole de marliano ministre, ubi aderant Johannola de Modoetia, petrola de bilicornis, & beltramola de litis professe dicte domus facientes totum capitulum &c.* Porro S. Primi Ecclesia eo ferme loco erat, ubi nunc Helvetiorum Collegium, cui amplificando eversa illa fuit (c). Anno MCCCXCVIII. existitisse adhuc illam ex *Notitia Cleri Mediolanensis* cognoscimus. At paullo post domui de *Viglevano portæ orientalis* conjuncta est; ita enim in *Libro decimarum antiquarum* an. MCCCIV. *Domus de Casirate unita cum domo de Viglevano P. O.*

XVIII. Celebrior est, quæ deinde recensetur. 11. *Domus de sancto Calimerio*. Primam, ni fallor, hujusce domus mentionem habemus in literis Henrici Septalæ Mediolanensis Archiepiscopi an. MCCXXVIII. XXVI. Aprilis datis, quibus S. Mariæ apud S. Apollinarem Monialibus hortum concedit eorundem Monasterio

(a) Latuada Descriz. di Mil. T. V. pag. 284.

(b) V. Giuliani Memor. T. VII. pag. 413.

(c) Latuada Descriz. di Mil. T. I. pag. 202.

sterio adjacentem; inter fines enim, quibus hortus clauditur, est domus Humiliatorum (a); quam hanc ipsam, de qua agimus, esse, locus ipse indicat; utraque enim ædes invicem adjacet. Interdum autem nominatur domus de S. Calimerio, interdum domus S. Mariae de S. Calimerio, interdum etiam domus S. Mariae extra portam Romanam. Præfuit huic domui postremis Humiliatorum temporibus Galeatius Brippius. Hic Aloysii Mediolanensis Senatoris filius, cum ætatis annum XVII. circiter ageret, Humiliatis adscribi cupiens a Leone X. impetravit, ut Præposituram ipsam, quæ per liberam resignationem fr. Bernardini de Pisis de la Mirandola... sponte factam tunc vacabat, adiret, quod literis suis anno MDXV. Cal. Januar. datis Leo indulxit. Multum porro Brippius in ædium templique instaurationem industriæ pecuniæque contulit. At anno MDLIX. Generalis Magister jussus Præposituram suam anno insequente Annibali Brippio, Pio IV. consentiente, ad tres menses concessit. Quæ fuerit tam brevis concessionis causa, ignoro; sed brevius adhuc illa usus est Annibal; qui tribus mensibus nondum elapsis sua se dignitate abdicavit: quare iterum per Pii IV. literas Galeatio eadem est reddita; quæ omnia ex Pii ipsius literis constant. Obiit Galeatius, Octaviano Piccio teste, an. MDLXVII., postquam ex hac ad Caravagiensem Præposituram traductus fuerat, ut ex Catal. an. MDLXX. constat, adjectamque illius tumulo, quem ipse sibi in S. Calimerii æde posuerat, Inscriptionem hujusmodi protulit Picinellus (b): *Galeatius Brippius Aloysii J. C. Equitis & Senatoris F., qui universo Humiliatorum Ordini primum Vicarius annos XXXIII. deinde Generalis Magister præfuit; cum Paulus IV. eidem Ordini, quod auri pondo duo quotannis sibi pendere desisset, XX. millium Numorum aureorum mulctam dixisset, Romam profectus, ut ex ea summa XVII. millia detraberentur, a Pio IV. Pont.*

(a) Saxius Series Archiep. Mediol. T. II. pag. 679.

(b) Memorie antiche di Mil. pag. 36.

Pont. Max. per amicitiam & gratiam impetravit. Cœnobium hoc, cui Præpositus erat, vi bellorum quassatum refecit, & Templum exornavit; sepulcrum, in quo dum a Deo excitaretur, conquiesceret, sibi vivens fecit an. MDLXVI. Anno autem MDLXIX. Pius IV. literis suis XVII. Decemb. datis, quæ in Metropolitanæ Ecclesiæ tabulario servantur, Præposituræ redditus Metropolitanæ Mediolanensi Capitulo attribuit. Clerici Regulares deinde in hac ædes investiti, donec ad S. Antonii deducti sunt. Tum post mortalem an. MDLXXVI. juem pauperibus orphanisque virginibus alendis Collegium ibi S. Carolus statuit; quod hoc sæculo ineunte dissolutum est (a). Denique anno MDCCXIII. Salesianæ, ut ajunt, Virgines in illas ædes inductæ; anno MDCCXVI. novum templum Deiparæ Elisabeth invisenti sacrum exstrui cœptum: ædes ipsæ ruinæ proximæ Josephi Card. Puteobonelli splendidissimi amplissimique Antistitis opera ac sumptibus iterum exstructæ nuper atque amplificatæ.

XIX. Suburbium Mediolano extra Novocomensem portam adjacet, ab iis, qui circumpositos hortos colunt, *Olitorum* appellatum. Ibi posita erat, quæ deinde in Catalogo profertur 12. *Domus sancte trinitatis*. Hæc olim ad S. Benedicti Monachos pertinebat; sed anno MCCL. Leo de Perego Mediolanensis Archiepiscopus, cum Divinum ibidem cultum omnino negligi animadverteret, Ecclesiam cum *Ecclesia S. Mariæ in Campo ad dictam Ecclesiam pleno jure spectante Mediolanensis Diocesis Humiliatis* concessit; quæ omnia ex literis Innocenti IV. eodem anno XIII. Cal. Sept. datis constant, quibus Leonis donationem confirmat. Habes illas in nuperrimo Franciscano Bullario (b); easque illustrat Cl. Julinius (c), qui *Ecclesiam S. Mariæ in Campo* eandem esse arbitratur, quæ adhuc ad Novocomensis agri fines exstat, quæ
ad

(a) Latuada Descriz. di Mil. T. III. pag. 26.

(b) Tom. I. pag. 513.

(c) Mem. di Mil. T. VIII. pag. 38.

ad Minores Observantes pertinet. Hanc SS. Trinitatis domum ad extinctionem usque Humiliati tenuerunt. Matthæo Annibaldo postea commendata est; quo demortuo S. Pius V. Seminario Mediolanensi redditus illos attribuit (a). Ecclesia vero ipsa Parœciæ deinde juribus donata est.

XX. Ad extrema usque tempora pariter domus altera Humiliatis fuit, quæ proxime sequitur, nempe 13. *Domus de la Canonica*. Multo ante Humiliatorum exordia *Canonica Ecclesiam* existisse eo ipso loco, ubi deinde fuit Humiliatorum domus, constat ex B. Arialdi Vita a Puricellio edita (b). Quo tempore illam Humiliati adierint, ignoramus; sed ex Catalogo hoc nostro aliisque monumentis errasse patet Cl. Sormannum, cum id an. MCCCLXII. contigisse ait (c). Narrat quidem Corius (d), Mediolanenses nonnullos anno MCCCLXI. sacrum Deiparæ Virgini & Joanni Baptistæ templum extra Portam Novam extruxisse. At hoc, siquidem de Canonica Ecclesia intelligendum sit, (dubium enim me reddit, quod numquam illam S. Joannis Baptistæ nomine designatam video), certe de nova instauratione, non de prima ædificatione intelligendum esse ostendunt, quæ nuper diximus. Alio etiam nomine domus hæc appellatur, nempe *S. Mariæ Matris Domini*. Ita in *Processu Guillelmæ Bohemæ*, de quo inferius sermo erit: in *Ecclesia Fratrum Sanctæ Mariæ Matris Domini extra Portam Novam*. Humiliatorum cœtu deleto alterum ibidem Seminarium S. Carolus statuit iis adolescentibus, qui ad Theologiæ Morum potius quam ad cetera studia apti viderentur (e). Nova deinceps ibi Ecclesia exstructa, quæ veteri Canonica nomine servato, S. Mariæ de Circumcisione etiam nuncupatur.

XXI.

(a) Oltrocch. in Not. ad Vit. S. Car. Lib. II. Cap. V. col. 94. Not. b. col. 98. Not. b.

(b) Cap. XXIV.

(c) Passaggi nella Città di Mil. T. III. pag. 164.

(d) Stor. di Mil. ad an. 1361.

(e) Gluffian. Vit. S. Car. Lib. II. Cap. V.

XXI. Quæ deinde sequitur 14. *domus de Modoetia Mediolani*, quam originem habuerit vidimus in hujus Dissertat. præmionum. VIII. Domus scilicet Humiliatorum Modoetiæ erat, quæ *communis* dicebatur. Porro hujus domus incolæ circa an. MCCLI. Mediolanum commigrarunt, atque extra Ticinensem Portam propè S. Eustorgii ædes sedem posuerunt; ubi cum inter illos, atque Eustorgianos PP. Ord. Prædic. controversiæ nonnullæ extortæ essent, illasque mutuo utrinque consensu composuissent, compositionem hanc ipsam Innocentius IV. literis suis an. MCCLI. VII. Cal. Jul. datis, atque in *Bullario Prædicat. editis* comprobavit, ex quibus ea noscimus omnia, quæ de hujus domus origine diximus. Eadem hæc domus in Processu Guillelmæ Bohemæ an. MCCC. sic designatur: *domus humiliatorum domus de modoetia sita in burgo porte Ticinensis foris*. Deinceps vero nulla alia hujus mentio occurrit. Aliam etiam Modoetienses Humiliati domum Mediolani habuerunt. In charta enim an. MCCXCVIII. 2. Maji, quam Dissert. IV. num. XII. commemoravimus, legimus: *in domo fratrum humiliatorum sancti Michaelis de Modoetia sita in porta nova civitatis Mediolani*; sed hanc hospitem tantum Modoetiensium S. Michaelis Humiliatorum domum fuisse hinc colligimus, quod in Catalogo nostro eodem hoc anno conscripto illa omittitur. Ac sane res ipsa, de qua in eadem charta est sermo, ad Modoetiensem S. Michaelis domum pertinet.

XXII. Duæ deinde recensentur domus, quarum vix nomen cognoscimus: 15. *Domus de gardano* (legendum videtur *cardano*), & 16. *Domus omnium sanctorum*. At quæ deinde sequitur 17. *Domus de Marliano*, illius & originem & exitum satis cognoscimus. Atque ad originem quod attinet, vidimus hac ipsa Dissertat. num. IV. Ecclesiæ, quæ SS. Simoni & Judæ sacra erat, fundamenta jacta fuisse an. MCCLXXV. die XXIII. Januarii. Hac porro Humiliati domus de Marliano utebantur, quæ proinde utroque nomine designatur. Ad extrema fere usque tempora Hu-

miliati illam incoluerunt ; cum tamen & in Pii V. literis , quibus superstites Humiliatorum domos enumerat , illa omittatur , & nulla ejus mentio , ne inter domos commendatas quidem , fiat in Catal. an. MDLXX. , arbitror aliquot ante annos aliis usibus addictam illam fuisse . Anno MDLXXV. Patribus Congreg. Oratorii S. Philippi Nerii ædes illæ attributæ sunt , ut diximus . Postea vero adolescentum Collegium ab Ambrosio Taegio an. MDXLIX. non longe ab hisce ædibus constitutum , in easdem inductum est , ubi adhuc exstat , PP. Congregationis S. Pauli curæ commissum .

XXIII. Succedit 18. *Domus de gallarate* . Hanc Humiliatorum domum commemorat Flamma (a) , ubi urbis mœnia describens , quæ a Friderico Ænobarbo everfa fuerant , ait : *inde reflectebantur per viam levatam usque ad domum Fratrum de Gallarate* . Viam porro *Levatam* eandem esse ostendit Comes Julinius (b) , quæ nunc a Stampa gente nomen duxit . Jam ab an. MCCCXCVIII. domui S. Calimerii conjuncta illa fuerat : ita enim in *Notitia Cleri Mediolanensis : Domus S. Calimeri cum domo de Gallarate* . Quæ deinde sequitur 19. *Domus de Sexto* , memoratur etiam apud Gothofredum de Buffero (c) . Sed nullum aliud suppetit ejusdem monumentum . Notior est huic proxima 20. *Domus de carugate* ; quæ adhuc nomen antiquum retinet , e regione Humiliatarum S. Erasmi Sanctimonialium . Fuisse ibi olim Sanctimonialium cœnobium SS. Catharinæ & Ambrosio Sacrum , ait Latuada (d) ; idque veteribus apud Camillum Sitonum & Saxium monumentis confirmari ; Virginibus deinde amotis , Humiliatorum Præposituram ibidem statutam , quæ a S. Dominico dicebatur . At nominis

(a) V. Giulini Mem. di Mil. T. VI. pag. 284.

(b) Ibid.

(c) Idem T. VIII. pag. 423.

(d) Descriz. di Mil. T. V. pag. 373.

nis similitudine deceptum hoc loco illum fuisse constat ex monumentis, quæ in cœnobio S. Catharinæ ad Clusam vidit, diligenterque expendit doctissimus P. Joseph Allegranza Ord. Prædic. (a); ex quibus colligimus, cœnobium S. Ambrosii de Carugate fuisse in parvo ipso pago, cui Carugate nomen, Parochiali Brugherii Ecclesiæ obnoxio; illas autem moniales an. MCCCLXII. Mediolanum deductas, ac cœnobio S. Catharinæ de Rancate additas fuisse, quod proinde SS. Ambrosii & Catharinæ de Rancate, olim de Carugate interdum dicitur. Itaque omnino utraque hæc domus distinguenda est. S. Dominici de Carugate ædem in pluribus monumentis commemorari videmus. Aliquot ante Humiliatorum extinctionem annis commendata illa fuit, atque an. MDLXX. Rodolphus Crucejus Metropolitanæ templi Primicerius illius redditibus fruebatur, vacua omnino incolis domo. Ædes nunc prophanis usibus addictæ. Ecclesia adhuc superest, S. Mariæ de Nive de Carugate nunc appellata.

XXIV. Tres adhuc ex Catalogo nostro recensendæ supersunt Humiliatorum domus; nempe 21. *Domus de geranzano*; 22. *Domus de concorezio*; 23. *Domus de migloe*. Priores duas ignoraremus omnino; nisi earundem Catalogus hic meminisset. Ad tertiam quod attinet, pagus est Mediolanensis agri, vulgo *Muggid*, quod in veteribus chartis *Mugloe*, aut *Megloe*, aut *Migloe* appellatur. Humiliatarum Virginum domum ibi fuisse, mox videbimus. At cognominem Humiliatorum domum Mediolani fuisse non Catalogus tantum, sed charta etiam sæpius memorata an. MCCXCVIII. 2. Maji indicat, in qua hæc habemus: *frater azo domus humiliatorum de prato de marliano negotiator domus humiliatorum de migloe sita extra portam novam civitatis mediolani*. At nullum præterea illius monumentum occurrit.

XXV. Post has Humiliatorum domos enumeratas, quæ Fra-

X x 2

tribus

(a) V. Giulln. Mem. di Mil. T. VII. pag. 181.

tribus ac Sororibus communes erant , ad illas Catalogus noster progreditur , quæ ab Humiliatis Sanctimonialibus tantum incolebantur . Sed antequam de his dicere aggredimur , aliæ nonnullæ recensendæ sunt domus , quæ Humiliatorum aut erant , aut fuisse dicuntur . Ac primo in Mediolanensi charta an. MCCLIV. XI. Febr. , quam suo loco edemus , nominatur *Fr. Petrus domus humiliatorum de S. Agatha* . Præterea in literis Joannis XXII. an. MCCCXXI. , quas Dissertat. IV. num. XIII. commemoravimus , nominatum videmus *Petrum de la Merla tunc* (multis scilicet ante annis , ut ex verborum contextu colligimus) *Prelatum Domus S. Agathæ Mediolan. ejusdem Ordinis* (Humiliatorum) . Monasterium S. Agathæ ad S. Nazarii commemorant Mediolanenses Scriptores (a) , sed cum illud jam ab anno MCXCII. existisse dicant , quo tempore numquam Humiliatorum domus Monasteriorum nomine appellabantur , cuncte probabilius sit in pago , cui S. Agathæ nomen , illud fuisse , ab illo omnino distinguenda est nostra hæc Humiliatorum domus ; quæ cum adhuc sæculo XIV. ineunte exstaret , eandem esse arbitror ac unam ex iis , quæ in Catalogo recensentur ; sed quæ hic S. Agathæ dicitur , alio ibi nomine designari ; qua in re , quid ego conjectando sentiam , mox patebit , cum de Humiliatarum domo *de aziis* sermo erit . Mediolanensem aliam domum de Rondenario appellatam , quod forte ad Rondenariensem domum , quæ Novocomi erat , pertineret , ex nonnullis Rondenariensis tabularii monumentis colligimus ; in charta enim an. MCCLXXI. XX. Febr. recensetur venditio facta *in fratrem petrum spezanavem , confratrem domus . . . de rondanario recipientem nomine . . . fratris benedicti prelati domus humiliatorum de rondanario site in civitate mediolani in porta texinensi , in parrochia sancti alexandrini* , & in charta an. MCCLXXX. XIV. Augusti sic eadem appellatur : *domus fratrum que dicitur de ronde-*

(a) V. Giulin. Mem. di Milan. T VII. pag. 89.

*rondenario constructa in civitate mediolani, in porta ticinensi, in contrata de parazo. S. Dalmatii præterea, ac S. Mariæ Secretæ templa, Humiliatorum olim fuisse tradunt Latuada (a), ac Sormannus (b). Ac fieri utique potuit, ut nonnullæ ex domibus, quas ab aliquo pago appellatas vidimus, templis hisce uterentur. At certe illi errant, cum usque ad an. MDLXX. stetisse ibi Humiliatos narrant; quotquot enim anno MCCCXLIV. supererant eorum domus, quo loco essent, vidimus; nulla autem prope hæc templa posita erat; ut, siquando illas Humiliati incoluerunt, iisdem profecto ante illum annum excesserint. Ubi etiam Pœnitentium mulierum domus Christo Crucifixo sacra existat, fuisse olim Humiliatos, iidem auctores tradunt (c), sed quonam tempore id contigerit, quove hæc domus nomine appellaretur, non indicant. Aliam Humiliatorum domum ibi Sormannus statuit (d), ubi nunc Cœlestini Monachi degunt. Cautior Latuada (e) animadvertens veteres illarum ædium incolas a Paulo Morigia, & a Galeatio Gualdo *Fratres de Pœnitentia Dei* appellari (quod tamen Cl. Julinius (f) non satis probari arbitratur), dubius hæret, utrum ii fuerint, quos *de Pœnitentia Jesu Christi* dictos narrat Helyottus (g), an potius Humiliati, quos *Berettinos de Pœnitentia* vocatos fuisse idem testatur (h).*

XXVI. Jamvero ad Humiliatarum domos progredimur, quas pariter eodem, quo in Catalogo recensentur, ordine proferemus: *In dicta fagia erant infrascripte domus sororum; I. erat domus de sexto.*

(a) Descriz. di Mil. T. V. pag. 111.

(b) Passaggi T. III. pag. 110.

(c) Descriz. di Mil. T. I. pag. 160. Passaggi T. II. pag. 57.

(d) Passaggi T. III. pag. 141.

(e) Descriz. di Mil. T. I. pag. 197.

(f) Memor. di Mil. T. VIII. pag. 340.

(g) Histoire des Ordr. Relig. T. III. pag. 177.

(h) Ibid. T. VI. Cap. XIX.

sexto. At primæ hujus domus hoc unice loco mentionem fieri video. 2. *domus de bagiera*. Hæc vero & in *processu Guillelmæ Bo-*
bemæ nominatur: *actum mediolani in domo sororum domus de bagie-*
ra ordinis humiliatorum; & in Catalogo an. MCCCXLIV., ubi
 corrupto vocabulo *de brugera* dicitur; & in Notitia Cleri Medios-
 lan. an. MCCCXCVIII. ubi *de Baynera* appellatur. Quo illa loco
 * extaret, ignoramus. Certius aliquid de illa, quæ deinde sequi-
 tur, statuere possumus, nempe 3. *domus de sancta eufemia*. Hæc
 enim Carisio & Latuada (a) testibus, ibi erat, ubi nunc PP. Cle-
 rici Regul. Infirmorum Ministri novum Deiparæ a Salute nun-
 cupatum templum erexerunt. Supererat illa adhuc an. MCCCXLIV.,
 at in posterioribus Catalogis desideratur. 4. *Domus de sancto luca*.
 Domum hanc Catalogus etiam an. MCCCXLIV. commemorat;
 at in *Libro decimarum antiquarum an. MCCCCIV.* hæc habemus:
Domus S. Luce unita cum domo glaxiati. Nihilominus S. Lucæ
 ædem ejusque Moniales in hoc ipso Codice inter Augustiniana-
 rum Virginum domos numerari videmus: *Domus Dominarum*
S. Luce; ac præterea Bettinus de Tricio, qui sæculo XV. exeun-
 te scripsit, in sua *Lethilogia* de Mediolanensibus templis in porta
 Vercellina sitis loquens ait: *Valeria segue poi cum sancto Lucba*;
 & Virginum cœnobium S. Caroli temporibus ibi fuisse, ab illo
 deinde deletum, animadvertit Cl. Oltrocchius (b). Quare cum
 unicam Mediolani S. Lucæ Ecclesiam commemoret Gothofredus
 de Buffero, dicendum erit, Sanctimoniales alias in Humiliatarum
 locum suffectas fuisse. Sex aliæ deinde recensentur Humiliatarum
 domus, quarum nudum nomen proferre cogimur; eæ porro sunt
 5. *Domus de Cavalerio*: 6. *Domus fratris montenarii*: 7. *Domus de*
landriano: 8. *Domus de rozeno*: 9. *Domus de pobiano*: 10. *Domus*
domine roxe. Hæc omnes, si domum fratris Montenarii excipias,
 quæ

(a) T. II. pag. 30.

(b) Not. ad Vit. S. Car. Lib. II. Cap. VII. col. 106. Not. 4.

quæ etiam in Catalogo an. MCCCXLIV. nominatur, diciturque *Domus de Montenariis*, nusquam amplius memorantur. Succedit 11. *Domus de vigevano de burgo speffo*. Quatuor Sanctimonialium Humiliatarum domos *de vigevano* nuncupatas, Mediolani fuisse videbimus. Quæ appellatio unde nam originem duxerit, ignoro. At quo hæc loco esset, indicant verba illa: *de burgo speffo*; ita enim vulgo in Portæ Novæ regione via illa dicitur, quæ PP. Minimorum cœnobii lateri adjacet. Hanc autem domui de Circulo, mox memorandæ, conjunctam fuisse, colligimus ex Constitutionibus in Humiliatorum Comitibus an. MCCCXLIII. latis; 12. *est domus de verano*, mihi omnino ignota.

XXVII. At occurrit tandem inter Humiliatorum domos, quæ nos diutius aliquanto detineat, scilicet 13. *Domus de xenodochio*; eadem enim est sub S. Erasmi nomine adhuc superstes. Narrat porro Helyottus, sub ipsa Humiliatorum initia, post ædificatam Virginum *de Blaffono* domum, de qua mox sermo erit, aliam etiam in ea urbis regione, quæ vulgo *Borgo nuovo* dicitur, fundatam fuisse S. Catharinæ, ut prima illa fuerat, sacram; postea tamen cum Sanctimonialibus iis, qui porrigine laborarent, excipiendis Xenodochium condidissent, *Virgines de Xenodochio de Obfervantia* fuisse illas vocatas; nunc S. Erasmi nomine passim Cœnobium designari; vicum tamen adhuc Cœnobio adjacere, qui a porriginosis nomen duxit. Porro quod Helyottus refert, originem hujus Cœnobii ad prima Humiliatorum tempora referendam esse, S. Catharinæ sacrum illud fuisse, easque Sanctimoniales Xenodochium porrigine infectis statuisse, vere fortasse narrantur; sed nullum mihi est ad hæc confirmanda argumentum. At Xenodochium Cœnobio adjacuisse certissimum est, tum ex ipso nomine domus *de Xenodochio*; tum ex proximo vico, qui scilicet vulgo adhuc appellatur: *stretta de' tignosi*. Narrat vero Carifius in MSS. apud Latuadam (a), Xenodochii ipsius ædes viginti, antequam

(a) Deferiz. di Mil. T. V. pag. 270.

tequam ipse scriberet annis [scribebat porro Carifius circa an. MDCL.] Cœnobio inclusas fuisse. Superest ibi adhuc, ut diximus, Humiliatarum Cœnobium, quæ tamen Romano ritu sacra usurpant. Altera deinde Humiliatarum domus *de vigevano* dicta occurrit, nempe 14. *Domus de vigevano de la vale*, seu de valle: Est porro Mediolani Sandimonialium Cœnobium S. Mariæ de Valle nuncupatum; at numquam illud ad Humiliatas pertinuit. Sed forte ab eodem cœnobio, quod proxima illi esset, domus hæc nomen accepit. Sequitur 15. *domus de dexio magna*, quæ hic tantum, uti & superior, memoratur. Quæ vero deinde profertur 16. *domus de uboldo pusterla sancte eufemie* [quæ *pusterla* nunc *Porta Ludovica* vulgo dicitur] etiam in Catalogo an. MCCCXLIV. recensetur, diciturque *domus S. Euphemie*. Binæ aliæ domus adduntur, quarum unica in hoc catalogo memoria superest, 17. *Domus de sancto maurilio*; 18. *Domus de vimorono*. Primæ nomen fortasse a Parochiali S. Maurilii æde ductum, cui proxima esset. 19. *Domus de vigevano p. hor.* [scilicet portæ orientalis]. Tertiam hic habemus domum *de vigevano* nuncupatam, atque in porta orientali sitam, eodem fere loco, ubi nunc Helveticorum Collegium; quod tamen portæ novæ plerumque nunc adscribitur. *Domus de Casirate* circa an. MCCCCIV. addita illi fuit, ut diximus; hinc nunc *de Vigevano* dicitur, nunc *de Casirate*. At aucto Monialium numero, angustissimæ erant ædes, ut anno MDV. necesse fuerit de iis amplificandis agere, ut ex charta hujus anni 16. Decemb. constat, quam mecum communicavit sæpissime mihi laudatus Cl. Oltrocchius. Has deinde Moniales S. Carolus ad S. Mariæ Magdalensæ ad Circulum transtulit; ædes vero illæ Monialibus Brugoræ & Lambrughi (qui duo sunt in Brianteis collibus pagi) destinatæ, quas ille in urbem transferre meditabatur. Quod consilium cum exitu caruisset, Collegii Helvetici alumni, qui ad S. Spiritus degebant, huc deducti fuerunt (a). Non ita notæ

(a) Oltrocch. Not. ad Vit. S. Car. Lib. II. Cap. VII. col. 106. Not. g. Lib. V. Cap. XII. col. 464. Not. c.

notæ sunt, quæ sequuntur 20. *Domus de sambugo*; 21. *Domus de sachelis*; quæ nullo alio in monumento memorantur.

XXVIII. Sed longiorem narrationem postulat 22. *Domus de Blaffono*, seu, ut nunc dicimus, S. Catharinæ Braidensis. Hujus originem ad prima Humiliatorum tempora revocandam Helyottus statuit, ut jam innuimus. Quo enim tempore Claustralem vitam amplexi sunt Humiliati, eodem mulieres virorum consilium sequutas, non longe a Braidensi Cœnobio domum elegisse, ait, quæ Carcerum nomine designabatur, qua illæ inclusæ Divino cultui vacarent: domum illam deinde, quam inter Humiliatarum domos omnium antiquissimam existimat, ex illarum familia, quæ primæ illius initia posuerunt, *de Blaffono* appellatam fuisse addit. Ego vero florentissimo adhuc Cœnobio nolim sane tantæ antiquitatis gloriam denegare; sed vereor, ut veterum monumentorum auctoritate satis illa comprobetur. Certe Chronicorum Scriptores, cum mulieres proprias sibi ædes sub ipsa Humiliatorum initia construxisse narrant, addunt: *ut humiliatæ de Blaffono Mediolani*; quibus verbis exemplum quidem ex illa domo petitum afferunt, sed omnium primam fuisse illam non satis testantur. Quod autem addit, *Carcerum domum* ibi olim fuisse, quamvis hic etiam monumentorum testimonium desiderem, hinc tamen verisimile redditur, quod & ad Urbis portas fuisse olim Mediolani carceres videmus (a), & hoc ipso scilicet loco una erat ex minoribus Urbis portis, vulgo *Pusterla Braidensis* dicta (b). Illud etiam probabilissimum arbitror, *de Blaffono* domum illam appellatam fuisse, ex earum, quarum ope constructa illa fuerat, nomine. Extinctis porro Humiliatis, pristinas tamen Sanctimoniales illæ Humiliatorum leges, ac peculiarem in sacris peragendis ritum sequutæ sunt hæcenus, atque adhuc sequuntur.

Y y

XXIX.

(a) V. Giulin. Memor. di Mil. T. V. pag. 49. & sequ. T. VII. pag. 423. & sequ. &c.

(b) Ibid. T. IV. pag. 403.

XXIX. Verum Cœnobii hujusce mentio nos monet, ut aliquid de Guillelmæ Bohemæ erroribus, deque turbis in hac Urbe, ac præsertim in hoc Cœnobia, excitatis dicamus, quæ digressio eruditis Lectoribus non erit, arbitrator, injucunda; & spectatissimi hujus Cœnobii famæ non modo quidquam non detrahet, sed majori etiam gloriæ erit; quod cum impiæ sectæ asseclas suis aliquando parietibus Virgines illæ incluserint, sceleris se tamen errorisque puras pleræque servarint. Mulierem hanc ante XIII. sæculi exitum Mediolani fuisse, plurimosque in errorum suorum societatem allexisse, nec nisi post illius obitum fuisse illius crimina detecta, ejusque proinde effossum cadaver, flammisque traditum, auctores non pauci tradunt. Sed hæc diu opinio infederat, non tam hæreseos illam, quam turpissimorum criminum ream, ejusque asseclas in omne libidinis genus fuisse effusos. At Joannes Petrus Puricellius, judicium a Fidei Quæstitoribus an. MCCC. hac in causa institutum nactus, quod nunc in Ambrosiana Bibliotheca exstat (c), conscriptaque ad illud illustrandum Dissertatione, quæ ibidem servatur MS. (d), primus ostendit, stultissimos quidem errores, numquam crimina hujusmodi, in Actis illis commemorari. Nec porro potuisse fieri videtur, ut cum minima quæq; ad Guillelmam ejusque asseclas pertinentia Judices persequerentur, nihil umquam de gravissimis hisce sceleribus investigando cognoscerent. In Guillelmæ erroribus recensendis non immorabimur, quos Cl. viri Muratorius (a) ac Julinius (b) accurate explicarunt. Hæc scilicet, ut brevi dicam, erat eorum summa: Guillelmam unam eandemque cum Spiritu Sancto esse; hunc enim in Judæorum præsertim ac Saracenorum salutem scæmineum illius corpus

(a) Cod. MS. sign. A. 227. in fol.

(b) Cod. MS. sign. C. 2. in fol.

(c) Antiquit. Ital. T. V. col. 92.

(d) Mem. di Mil. T. VIII. pag. 352.

induisse, ut ad Christianorum salutem virile corpus Dei filius assumpserat. Hinc verum se Deum, verumque foeminei sexus hominem Guillelma dictitabat; se etiam Angelo nunciante conceptam fuisse; surrecturam se post mortem, atque ad Caelum evoluturam; tunc vero Maifredam [de qua mox erit sermo] ipsius vices inter homines acturam, hanc sacra peracturam, hanc Pontificia auctoritate praeditam Mediolani primo, tum Romae habituram conciones; hanc denique Judaeos ac Saracenos lustrali aqua purgaturam. Haec fere erant Guillelmæ deliria, quæ fusius apud memoratos auctores exposita invenies. Illud potius inquirendum arbitror, non satis hætenus cognitum, undenam Bohemæ nomen Guillelmæ inditum fuerit. Jactabat scilicet illa Bohemiæ Regis se filiam esse. At vere ne an falso? Juverit hic ipsa *Processus* verba audire, qui XX. fere post illius mortem annis institutus est; illa enim, ut ex eodem colligimus, aut anno MCCLXXXI. exeunte, aut ineunte MCCLXXXII. obierat; causæ vero cognitio nonnisi anno MCCC. cœpta est. Ibi itaque hæc habentur: *Interrogatus* [Andreas Saramita unus ex præcipuis Guillelmæ discipulis] *si scit vel audivit, unde fuerit illa guillelma, respondit quod sic, videlicet quod fuit filia quondam Regis boemie, ut dicebatur. Interr. si ipse inquisivit veritatem de hoc, respondit sic, videlicet quod ipse andreas ivit usque ad regem boemie, & invenit regem mortuum, & invenit quod ita erat. Interr. qua de causa ivit ad inquirendum hoc, resp. quod ivit ad significandum Regi, quod illa Guillelma erat mortua; & si ipse Andreas aliquid posset obtinere a Rege propter honorem impensum diète guillelme per ipsum andream (a).* Arbitratur porro Puricellius fieri sane potuisse, ut res ita haberet; conjicit enim Primislai Bohemiæ Regis filiam illam fuisse, atque Ottocari sororem, qui deinde a Rodulpho Habsburgico devictus est. Ille enim anno MCCXXX. adhuc vivebat; ac tres filias habuisse a

(a) *Processus* pag. 1.

Dubravio dicitur (a), ex quibus prima Udalrico Carinthiæ, altera Henrico Uratislaviæ Principibus nupsit; tertia Agnes in Pragensi Cœnobio se ipsam Deo dicavit. Potuit itaque, ait Puricellius, una ex duabus illis, quarum nomina reticentur, esse Guillelma; potuit illa, viro aut demortuo aut relicto, in Italiam descendere [enimvero nuptam illam fuisse ex alio *processus* loco colligimus, ubi dicitur: *Et duxit filium in civitatem Mediolani*]: potuit Andreas in Bohemiam profectus post Guillelmæ mortem Regem Bohemiæ pariter mortuum invenire, Ottocarum scilicet Guillelmæ fratrem anno MCCLXXVIII. VII. Kal. Septemb. occisum (b); neque enim Andreas ait, Bohemiæ Regem a se quæsitum patrem Guillelmæ fuisse; quin etiam Guillelma eadem, quæ hic regis filia dicitur, alibi (c) regis soror vocatur; Primislai nempe filia, Othocari soror. Potuit denique Andreas re infecta, nulloque auxilio impetrato reverti; Venceslaus enim Othocari filius, in Franconiam abductus fuerat, ac Bohemiæ Regnum Othonis Brandenburgici administrationi per quinquennium commissum; itaque nullus ex Guillelmæ gente in Bohemia supererat. At præterquamquod tres illæ Primislai filiæ, non Ottocari, sed Venceslai sorores fuerunt, & Ottocarus non Primislai, sed Venceslai filius, Primislai nepos fuit, ut ex Dubravio ipso, & ex Genealogicis tabulis illius historiæ præfixis, atque ex melioris notæ auctoribus constat, ac proinde Guillelma Ottocari non soror, sed amita dicenda esset, præter hæc, inquam, illud præsertim difficultatem facit, quod parum verisimile videatur, mulierem regio sanguine natam, ac nobilissimo dynastæ matrimonio junctam, quæque Bohemiæ Regis filia palam diceretur, ita Mediolani diu vixisse, ut nec honore ullo hac de causa afficeretur, ac tam obscura,

(a) Histor. Bohem. Lib. XV. prope fin.

(b) Calles Ann. Austr. T. II. pag. 560.

(c) Process. pag. 13.

stura , & incerta esset illius conditio , ut necesse fuerit Andreæ Bohemicum iter rei cognoscendæ causa suscipere . Quis præterea verisimile credat , nec ipsos Bohemiæ Reges umquam de Guillelma quæsisse , quæ se palam ex illorum stirpe Mediolani diceret ; nec Bohemicarum rerum auctorem ullum Guillelmam hanc umquam novisse , nec in illius provinciæ historiis commemorasse ? Itaque suspicor Guillelmam famæ comparandæ cupidam hæc didicisse , ac sparsisse in vulgus ; Andream vero , ne se suosque mulieris mendacio deceptos , ac Bohemicum iter frustra susceptum fateretur , illa confixisse .

XXX. Hæc de Guillelmæ genere dicenda fuerunt . Jamvero ad ea progrediamur , quæ illi cum Humiliatis Sanctimonialibus domus *de Blaffono* communia fuerunt . Filiam in illa domo ac sororem habebat Andreas ille Saramita , studiosissimus Guillelmæ sectator ; nominantur enim in actis : *soror flordebellina filia domini andree saramite , & soror melior de saramitis domus humiliatarum de blaffono soror carnalis dicti Andree (a)* . Hac vero ratione potissimum nonnullas hujus cœnobii sanctimoniales lue illa infectas crediderim , Andrea ipso , ejusque filia ac sorore , quas ille in errorem induxerat , alias paullatim in ejusdem erroris societatem adducentibus . Sed nulla ardentius Guillelmæ partes amplexa est , quam *Soror Mayfreda ordinis humiliatorum , & filia domini Morandi de Pirovano (b)* ; quæ ideo forte a Guillelma ejusque affeclis in suorum numerum ultro expetita fuit , quod generis nobilitate & affinium gratia multum posse illam communi causæ prodesse confiderent . Anastasia enim de Pirovano Matthæi Vicecomitis Mater fuit (c) . Enimvero in Joannis XXII. literis X. Calend. April. MCCCXXIV. datis , quibus Matthæum Vicecomitem Mediolani

(a) Ibid pag. 13.

(b) Ibid. pag. 6.

(c) Giulini Mem. di Mil. T. VIII. pag. 70.

diolani Dominum ejusque filios anathemate ferit, inter pœnæ cauffas hæc recenſetur: quod quondam *Manfreda mulier de Mediolano dicti Matthæi ex linea materna propinqua labe reſperſa prævitatis ejusdem (hæreticæ), in persona cujuſdam, quæ Guillelma nomine vocabatur, Spiritum Sanctum aſſeruit incarnatum, ipſamque Guillelmam a Deo aſſumptam mirabiliter exſtitiffe . . .* & quia inter alios credentes ipſarum præfatus Galeatus (Matthæi filius) culpabilis fuit reſpertus, inquiſitores ipſi propter hoc captivarunt & detinuerunt eundem; licet poſtmodum per ejusdem Matthæi potentiam coacti minis & terroribus eum duxerint dimittendum (a). Hanc itaque Maifredam, feu Manfredam tamquam fidiffimam adminiſtram ſuam Guillelma delegerat, quin etiam Pontificiam illi auctoritatem viceſque ſuas deſtinaverat: Dicebat maxime Andreas etiam, quod ipſa maifreda debebat eſſe papa & vicaria diœce guillelme in terris, ſicut beatus petrus apoſtolus erat vicarius Chriſti, & quod debebat habere poteſtatem ligandi, ſicut beatus petrus, quia ſicut ſpiritus ſanctus erat in forma mulieris in ipſa guillelma, ita ipſa maifreda debebat eſſe vicaria ipſius guillelme in forma mulieris (b). Sed poſt Guillelmæ maxime mortem, Maifredæ aliorumque ſtudio in illius cultu augendo patuit. Etenim Andreas Saramita fecit . . . portari . . . Guillelmam in Eccleſia fratrum converſorum de Clarevalle, (in Clarevallenſis enim cœnobii templum a templo S. Petri ad Hortum, in quo antea tumultatum fuerat, translatum eſt Guillelmæ corpus; ac ſuperſtitem in Clarevallenſi ſepulcreto picturam fuiſſe teſtatur Puricellius (c), Guillelmæ effigiem exprimens, quam Sanctus Bernardus Deiparæ Virgini ſiſtebat, ſimul cum Humiliata Sanctimoniali poſt Guillelmam genuflexa) & ibi præſentibus multis fratribus clericis, & converſis fecit lavari eam guillelmam de aqua & vino ſimul miſtis,

(a) Rainald. Annal. Eccleſ. T. V. ad an. 1324. num. 9.

(b) Proceſſ. pag. 16.

(c) Miſcell. MSS. in Bibl. Ambroſ. Cod. ſign. C. 76. in fol.

mistis, & *dictus andreas* recolegit ipsam lavaturam dicens, quod de ipsa aqua fieret *crisma* ad *crismandum* devotos & devotas *diēte guilhelme*, & ipsam aquam fecit portari in *mediolano* ad domum sororum *domus de blaffono* ... & aqua illa posita fuit in altari sororum *diēte domus de blaffono* (a). Nec vero hac tantum superstitione templum illud violatum est, sed *Guilhelmæ* ipsius effigies palam proposita: *Interrogata* (*Maifreda*) *quis fecit pingi illum pannum* (*vexillum* intellige, vel *peristroma*, quo sensu eam vocem interdum accipi monet (b) *Cangius*), qui est super altare in domo *humiliatarum de blaffono*, in quo *piēte* sunt tres persone, quarum due a dexteris & a sinistris videntur *trahere captivos de carcere*, respondit, quod vel ipsa, vel *dictus andreas*, vel *sorores diēte domus* fecerunt pingi illum pannum, sed non recordatur quis illorum ... quia tunc credebat quod *prediēta sancta guillelma* esset *tertia persona in trinitate*, & quod per eam deberent *salvari Judei & Saraceni*, & illi sunt illi qui sunt *piēti a parte sinistra* (c). Quin etiam *Dionysius Cotta* in iisdem Actis de se testatur, quod fecit pingi figuram *diēte quondam guilhelme in ecclesia fratrum sancte marie Matris domini* (seu *Canonicæ*) *extra portam novam*, & fecit poni *lampadem ante diētam figuram* (d). *Maifreda* vero *præcipua totius sectæ dux* frequentissimos in domo eadem de *Blaffono* conventus celebrabat: *Interrogata* (*Maifreda*), *si...* *alique persone congregabant se ad eam*, respondit quod *sic in domo diētarum sororum de blaffono*, aliquando in *parlatorio*, aliquando in *infirmaria*, aliquando *sub porticu* ... , sed *masculi numquam comedebant ibi*, excepto *domino franceschino* (*Malcôlzato*, de quo infra); sed *femine bene comedebant ibi aliquando* (e). In his vero conventibus

(a) Proceff. pag. 28.

(b) Glossar. T. V. col. 109.

(c) Proceff. pag. 7.

(d) Proceff. pag. 44.

(e) Ibid. pag. 7.

tibus sacrum concionandi munus sibi Maifreda usurpabat : ipsa soror *Mayfreda* aliquando exponere evangelia , & aliquando loquebatur de *Sancta Katerina* (ex quo colligimus Ecclesiam illam fuisse jam huic Virgini sacram) & de aliis Sanctis (a) .

XXXI. At quamvis Maifreda , ac nonnullæ hujusce domus Sanctimoniales Guillelmæ partes tam studiose sectarentur , reliquæ tamen a turbis hujusmodi abhorrebant , fateturque Maifreda ipsa , sæpe se ab iisdem fuisse hac de causa acriter objurgatam (b) . Cum tamen nihil illæ proficerent , timendumque esset , ne lues hujusmodi paullatim serpens , ceteras etiam inficeret , Maifreda ejusque sociæ e cœnobio ad Guillelmi Cuticæ ædes deductæ sunt ; sæpe enim in Actis legimus : *in domo guillelmi Cutice , ubi modo stabat dicta soror mayfreda* . Nec tamen a conventibus celebrandis illa abstinuit ; quin etiam eo audaciæ scelerisque processit , ut sacra ipsa ementiri auderet : *a festo pasche proxime preterito citra , soror mayfreda de pirovano paravit se ad modum sacerdotis , & soror flordebellina , & soror anexina , & andreas saramita , & franciscus malcolzatus habebant dalmaticas ; & albertonus de novate , & filixinus karentanus , & ottorinus de garbagnate habebant cottas blancas , & paraverunt unum discum ad modum altaris , & habuerunt calicem & alia necessaria pro missa dicenda , & dicta soror mayfreda dixit missam , & habuit hostiam , & levavit , & fecit omnia circa missam illam , secundum quod faciunt alii sacerdotes , & dictus andreas dixit evangelium , & albertonus predictus dixit epistolam* (c) . Tot hæc tantaque scelera ad hæreseos Quæsitores aliquando delata illos excitarunt , ut in eorumdem auctores , qua par erat severitate , animadverterent . Itaque Julio mense viginti fere post Guillelmæ mortem annis , scilicet anno MCCC. coram Fratribus Guidone de Cache-

(a) Ibid. pag. 4.

(b) Ibid. pag. 7.

(c) Ibid. pag. 36.

Cochenato & Raynerio de Pirovano Ordinis Prædicatorum Inquisitoribus hæreticorum causæ totius cognitio cœpta est. Ac die XXIII. Augusti ejusdem anni in Jacobam de Bassanis ejusdem domus de Blaffono Monialem sententiam latam videmus: *convocatis... Bernardo de Talentis Episcopo Laudensi, & domino Obizone de buxnate archidiacono Ecclesie majoris, & Mattheo Vicecomite preposito de dexio... dixerunt & consuluerunt... (Fidei Quæsitores), quod soror Jacoba de bassanis de nova (quæ, ut ex actis iisdem constat, Guillelmæ & Maifredæ studiosissima fuerat) Ordinis humiliatorum domus de blaffono site in civitate Mediolani prope pontem veterem braide gnertii, potest & debet judicari heretica in abjuratam heresim relapsa, & in abjuratam recidiva, & ipsam fore sine aliqua audientia seculari judicio relinquendam (a).* Ex quibus verbis cognoscimus, quod ex aliis etiam auctorum locis colligimus, judicium aliquod in hac causâ antea etiam institutum fuisse, quod tamen hunc unice exitum habuisse videtur, ut scilicet errores suos Guillelmæ affectæ abjurarent, nec satis ad impiorum hominum fraudes prohibendas valuisse. Quid in Maifredam sociosque statutum fuerit, ex Actis non constat. Sed tum ex memoratis Joannis XXII. literis, tum ex Aicardi Mediolanensis Archiepiscopi, aliorumque aliquot Episcoporum, ac Fidei Quæsitores sententia in Matthæum Vicecomitem lata XIV. Martii an. MCCCXX. colligimus, fuisse Maifredam igni damnatam: *Manfreda & Guillelma prædictæ, ait Joannes, traditæ fuerunt judicio seculari, & demum ignis incendio concrematæ.* Quod de Guillelma sic intelligendum est, fuisse scilicet illius cineres e tumulo eductos, ac flammis traditos. Aicardus autem: *Olim etiam dum alias regimini Civitatis (Mediol.) eidem de factis præesset (Matthæus), rogavit pro liberatione cujusdam hæreticæ, Manfredæ nomine, quæ tunc tenebatur in carcere, & quæ fuit postmodum judicio seculari relicta, & demum ignis*

Z z

incendio

(a) Process. pag. 33.

incendio concremata (a). Huic eidem pœnæ probabile est! Jacobam de Bassanis & Andream Saramitam addictos fuisse. Sed de Guillelma ac de Maifreda satis. Jam enim ceteræ Humiliatarum domus ad se nos vocant.

XXXII. Post domum de Blaffono enumerantur 23. *Domus de sancto marcellino*; 24. *Domus de sancto nabore*; 25. *Domus de sancto protaxio*. Habemus singulis hisce sacras Mediolani ædes; quæ numquam tamen ad Humiliatas Sanctimoniales pertinuisse videntur; itaque arbitror, iis Humiliatarum domibus ideo hujusmodi nomina indita fuisse, quod iisdem proximæ essent. Porro nullum aliud habemus earundem monumentum. 26. *Domus de cabiate*. Domum hanc in memorato Guillelmæ Bohemæ *Processu* nominatam videmus; *in Domo sororum humiliatarum de cabiate ordinis humiliatorum* (b). Eandem esse suspicor ac illam, quæ in Catalogo an. MCCCXLVIII. dicitur *de parabiago*: hujus enim domus nomen nec in Catalogo priore, nec in monumentis aliis occurrit; ut potuerit proinde per librarii errorem *de cabiate*, in *de parabiago* mutari. Tertia nunc Humiliatarum domus adhuc superstes occurrit, nempe 27. *Domus de circulo*, quæ nunc S. Mariæ Magdalænæ ad Circulum dicitur, quæque non veteres tantum Humiliatorum leges, sed peculiarem etiam in sacris peragendis ritum sequitur. Nostrium hic non est de hujus appellationis etymo, ac de Circo, qui olim hoc loco esset, differere. Qui hæc velit, Mediolanensium rerum Scriptores consulat, ac præcipue Puricellium (c), Gratiolium (d), Latuadam (e), Julinium (f). Ad hujus vero cœnobii originem quod attinet, nulla veterum monu-

(a) Ughell. Ital. Sacr. T. IV. Ser. Archiep. Mediol. in Aichardo.

(b) Pag. 13.

(c) Dissert. Nazar. fol. 94.

(d) De antiquis Mediol. ædific. Cap. X.

(e) Descriz. di Mil. T. IV. pag. 22.

(f) Memor. T. V. pag. 278. T. VI. 248.

monumentorum auctoritate comprobatur, quod Turrius apud eundem Latuadam refert, fuisse illud ab eorum uxoribus excitatum, qui antiquissimi Humiliatorum cœtus initia posuere; nec de illius origine certum aut probabile quidquam proferre possumus. Addit Latuada in charta an. MCCCXCII. domum hanc *Dominarum Muscarum de Cergio* appellari; in alia autem MCCCX. eandem dici *Monasterium seu Domum Dominarum Muscarum Sanctæ Mariæ ad Circulum Mediolani, Ordinis Sancti Dominici*. Fateor tamen, quid de hisce monumentis iudicem, incertum me hærere. Mitto appellationem illam *Dominarum Muscarum* numquam me alibi nactum esse. Quid vero illud est? *Ordinis S. Dominici*. Suspiciatur Latuada scribæ imperitia id factum, qui cum Moniales albis vestibus indutas videret, illas Dominicanas arbitraretur; quam tamen Cl. Scriptoris conjecturam nescio, an eruditi viri sint facile probaturi. Sed quidquid de his Monumentis dicendum sit, certe domus illa Humiliatorum legibus semper vixit. Anno MDLXXXIV. XXV. Jun. primum novo templo exstruendo lapidem jecit S. Carolus (a), quod deinde anno MDLXXXIX. XXII. Jul. Gaspar Vicecomes Mediolanensis Archiepiscopus solemnni ritu consecravit (b).

XXXIII. Tres jam vidimus Humiliatarum domos de *vigevano* nuncupatas; quarta nunc sequitur 28. *Domus de vigevano de la clusa*. Suspiciari forte quis posset eandem hanc esse, quæ nunc vulgo S. Catharinæ ad Clusam dicitur. Sed eruditissimus P. Joseph Allegranza Ord. Prædic., qui hujus Cœnobii tabularium diligenter excussit, anno tantum MCCCCLXXX. Cœnobii illius initia posita animadvertit, ut ex monumentis constat, quæ mecum humanissime communicavit. Itaque a Parochiali S. Michaelis ad Clusam æde ductum potius arbitror nomen. Anno

Z z 2

MCCCXLIV.

(a) Latuada T. IV. pag. 47.

(b) Saxius Series Archiep. Mediol. T. III. pag. 1072.

MCCCXLIV. illa adhuc supererat ; sed posterior nulla ejusdem mentio . 29. *Domus de udrugio* . Chartam an. MCCXCI. in Ambrosiano tabulario se vidisse ait Cl. Julinius (a) , in qua Humiliatorum domus *Udrugii* , qui pagus est , vulgo *Origio* , posita indicatur ; sed forte hæc eadem est , urbana scilicet , sed a pagi illius nomine appellata . In hoc tantum Catalogo illa recensetur , uti & quæ deinde sequitur 30. *Domus domine beldie de uboldo* , 31. *Domus de laſterela* . Unicum , post hunc Catalogum , habemus hujus domus monumentum in charta an. MCCCXXVIII. XIX. Decemb. in hujus nostri Collegii tabulario , in qua fit mentio ministræ , & sororum *domus de laſterella porte vercelline foris ordinis humiliatorum* ; 32. *Domus de aziis p. c.* , scilicet *portæ cumanae* , seu , ut nunc dicimus , Comensis . Inter veterem Portam Jovis , ac Portam Comensem , minorem aliam portam fuisse , quæ *Pusterla de Azziis* diceretur , tradunt Mediolanenses Scriptorum , ac Cl. Julinius præsertim (b) , qui diligenter de illius vocis etymo differit . Itaque in hac regione alia erat Humiliatarum domus *de aziis* appellata . Quin etiam duas per id tempus Monialium domos non longe a *puſterla de aziis* , & utramque S. Catharinæ sacram fuisse ex Puricellianis Schedis discimus (c) : ille enim in charta an. MCCLXXXI. , quæ in S. Margaritæ Cœnobio servatur , nominari ait *Domum Dominarum S. Catharinæ in burgo de Azziis portæ Cumanae foris Civitatis Mediolani* , & pariter *Domum Dominarum S. Catherinæ quæ stat per medium hospitale S. Simpliciani* . Ad primam illam domum pertinent duo alia monumenta in eodem Cœnobio asservata , quæ Puricellius commemorat ; alterum an. MCCLXXXIII. IV. Maji , quo Otho Vicecomes Mediolan. Archiep. concessit *Priorissæ ac sororibus S. Catherinæ veteris sitæ in Parochia*

(a) Memor. T. VIII. pag. 438.

(b) Ib. T. VI. pag. 422.

(c) Biblioth. Ambros. Cod. MSS. sign. C. 76. in fol.

rochia S. Protasi in campo versus Paschale de Aziis facultatem construendi Ecclesiam; alterum an. MCCCXXIX. quo Dominus J. S. Eustachii Diaconus Cardin. nominatur, ac memoratur illi facta solutio nomine domus Dominarum quarumdam [forte quondam] S. Catharine, quæ sita erat extra pusterlam de Aziis, & unita fuerat Monasterio S. Margaritæ. At hæc profecto non illa est, quam Catalogus noster commemorat; hæc enim jam ab an. MCCCXXIX. S. Margaritæ Cœnobio conjuncta fuerat; Humiliatarum vero domus de Aziis in Catal. an. MCCCXLIV. adhuc numeratur; tum vero in *Libro decimarum antiquarum an. MCCCCIV.* dicitur domus de aziis unita cum domo circuli. Ego vero, si quis conjecturæ locus, suspicor, domum hanc de Aziis eandem esse ac domum S. Agathæ, quam num. XXV. commemoravimus. Conjecturæ ansam præbet Gothofredus de Buffero, qui de Ecclesiis S. Agathæ Mediolani sacris loquens, ait: *alia in burgo aziarum.* Itaque cum certum sit domum S. Agathæ dictam habuisse Mediolani Humiliatos, cumque certum sit S. Agathæ ædem in burgo aziarum fuisse, quidni dicamus eandem fuisse S. Agathæ domum ac domum de aziis, quæ olim communis fuerit fratribus ac sororibus, ut ex allatis monumentis constat, deinde vero mulieribus tantum permessa sit? Tres denique supersunt Humiliatarum domus, quarum in priore Catalogo tantum occurrit nomen, scilicet 33. *Domus de thurate*; 34. *Domus de campanili*; 35. *Domus de burgo vilano, seu milano.*

XXXIV. At vero in Catalogo an. MCCCXLIV. binæ aliæ Humiliatarum domus occurrunt, in priore omissæ; nempe *domus de Tegnono*, & *domus de Terragio.* Prima in *Libro decimarum antiquarum* dicitur unita cum domo Vicoboldoni. Si in Catalogo anni MCCCXLIV. omissam viderem domum de Xenodochio, arbitrarer hanc diverso illo nomine designari; vidimus enim Xenodochium porrigine infectorum ibi fuisse. Sed utraque nominatur, ac distinguenda proinde est. Domus autem de Terragio, cujus nulla alia

alia mentio occurrit, ideo forte hoc nomine appellata est, quod mœnibus imposita esset, quæ fossam urbi circumdatam cingebant: illa enim hoc nomine vocata fuisse & vetera monumenta, & hodierna etiam appellatio ostendunt (a). Easdem forte illas fuisse cum aliquibus ex iis XXXV., quas superius recensuimus, existimo; sed diverso nomine appellatas.

XXXV. Aliæ tamen adhuc proferendæ supersunt, quæ Humiliatarum domus dicuntur, quæque ad Humiliatorum Ordinem pertinuisse plerumque videntur; ad quem, mea quidem sententia, numquam illæ pertinuerunt. Etenim ne de voce una, quod sæpe fit, disputemus, sic statuo, eas tantummodo domos *Ordinis Humiliatorum* appellandas esse, quæ Humiliatorum legibus institutisque vixerint. Itaque si quando Sanctimoniales nonnullas Augustinianis aliisque legibus addictas videamus, quibus nihil erat cum Humiliatorum legibus commune, quamvis Humiliatas appellari illas videamus, nomen hoc lato quodam sensu accipiendum erit, ut voluntariam animi dejectionem, non peculiarem illam, quam Humiliati sequebantur, vivendi rationem significet. Aliud præterea ex domorum conjunctione indicium habemus, ut quæ proprio, quæ lato sensu Humiliatæ appellentur, cognoscamus. Cum enim Humiliatorum Ordinis Sanctimonialis Magistri Generalis ac Præpositorum juri obnoxie essent, plurima quidem exstant Magistrorum decreta, quibus nonnullas earundem domos simul conjungendas statuunt; at numquam videmus illas, quas certe constat ad Humiliatorum Ordinem pertinuisse, sola Episcopi auctoritate invicem unitas, aut alteri domui conjunctas, quæ iisdem legibus non viveret. Itaque si, quæ Humiliatæ dicuntur, videamus illas nullo Humiliatorum Generalis Magistri consensu alteri domui, quæ præsertim Humiliatorum leges non sequeretur, conjunctas esse, latiore sensu Humiliatas illas dici omnino arbitrabimur. Quid?
quod

(a) Giulini. Memor. T. VI. pag. 431.

quod discrimen hoc inter Humiliatas Moniales videntur Scribæ ac Notarii ipsi agnovisse? Quamvis enim non semper, sæpe tamen cum de veris Humiliatis loquuntur, sic ajunt: *Ordinis Humiliatorum*. Ita in *processu* Guillelmæ Bohemæ dicitur: *in domo sororum humiliatarum de cabiate ordinis humiliatorum*. Soror *Mayfreda ordinis humiliatorum*. In *domo sororum de bagiera ordinis humiliatorum*. At ceteras, quas nunc commemorabimus, quamvis sæpe Humiliatas, numquam tamen *Ordinis Humiliatorum* appellari videmus.

XXXVI. His positis, primæ occurrunt *Domus de supra murum*, nunc *S. Mariæ de Victoria*, cujus Moniales olim *Dominæ Albæ* appellabantur; & *Domus S. Mariæ de Castagneda*. Charta enim XIX. Jun. an. MCCCLXXXV. in prioris Cœnobii tabulario vidit ac nobiscum communicavit alias laudatus P. Allegrantia, qua *Humiliatæ domus S. Mariæ de Victoria*, atque in ea duæ *superstites domus Humiliatarum S. Mariæ de Castagneda* Procuratoribus suis committunt peti & confirmari ab Urbano VI., sæpe ab Antonio Archiep. Mediolan. earundem domorum unionem & incorporationem a B. M. Guillelmo Archiep. Mediol. jam ante concessam atque peractam. At ad Virgines *S. Mariæ de Victoria* quod attinet, quarum prima mentio ad an. MCCXXI. occurrit (a), Augustinianis legibus vixisse olim illas testatur Cl. Julinius (b); & Innocentius IV. literis suis VI. Id. Maji an. MCCLII. ad illas datis, quæ in eodem tabulario asservantur, Ordinis *S. Augustini* illas vocat; anno vero MCCLV. *S. Dominici* leges amplexas illas fuisse Julinius idem ostendit (c). *Domus pariter S. Mariæ de Castagneda* Sanctimoniales, quarum prima mentio ad annum MCXC. occurrit, quamvis *Humiliatæ* vocentur, Puricellius chartam commemorat (d) an. MCCCLXXXIII.

in

(a) Giulini. Memor. T. VII. pag. 363.

(b) Mem. T. VII. pag. 531.

(c) Mem. T. IX. pag. 96.

(d) Biblioth. Ambros. Cod. MS. sign. C. 76. in fol.

in S. Margaritæ tabulario asservatam, ubi illæ Humiliatæ Ordinis S. Augustini dicuntur. Erat porro, ut ex aliâ ejusdem tabularii charta an. MCCCXLI. Puricellius ostendit, erat, inquam, domus illa de Castagneda in Ticinensi porta, atque in Parœcia S. Michaelis ad Clusam posita: Non longe distabat *domus fratris Lanfranchi de Coliate*, cujus etiam Sanctimoniales Humiliatæ appellantur: chartam enim ex eodem tabulario Puricellius commemorat XXXI. Aug. MCCCXXVII. *Domus S. Mariæ de Castenedo, & domus Dominarum Humiliatarum fratris Lanfranchi de Coliate sita in civitate Mediolani in porta Ticinensi in Parochia S. Michaelis ad Clusam, deliberant de ambabus hisce domibus in unum uniendis, ita ut sorores de Coliate uniantur alteri de castanedo, si tamen consensus Archiepiscopi accesserit. Sed præterquamquod hæc etiam domus in Catalogis nostris omittitur, Humiliatorum Ordinis non fuisse illas satis ostendit, quod Magistri Generalis nulla in memorata conjunctione fit mentio, quodque alteri domui jungitur, quam non Humiliatorum, sed Augustinianas leges sequutas fuisse probavimus. Quin etiam in libro *decimarum antiquarum an. MCCCCIV.*, ubi omnes Augustiniani Ordinis domus simul recensentur, nominatur in illis *Domus dominarum fratris lafranchi de coliate unita cum domo de supra murum*, scilicet S. Mariæ de Victoria, ad quam simul cum Monialibus de Castagneda concesserant.*

XXXVII. Iisdem de causis, quamvis Sanctimoniales Monasterii de Arcagnago, nunc S. Agnetis, & *Domus B. Virginis de Vedano*, nunc S. Augustini in Porta Nova, & *Domus de Cantalupo* in Ticinensi porta, Humiliatæ ex monumentis pluribus appellantur a Puricellio (a), Latuada (b), & Sormanno (c), cum tamen iidem auctores consentiant, quod certissimis argumentis

con-

(a) Monum. Basil. Ambros. pag. 385. 386.

(b) Descriz. di Mil. Tom. IV. pag. 14. 408. T. V. pag. 245.

(c) Passaggi Tom. II. pag. 128. T. III. pag. 175.

constat, Augustinianas leges illas servasse, nemo Humiliatorum Ordini illas adscribendas esse judicabit. Ac præterea ad domum de Arcagnago quod attinet, validum opinioni nostræ pondus accedit ex *Notitia Cleri Mediolanensis an. MCCCXCVIII.* Cum enim ibi Sanctimonialium Ordinis Humiliatorum domus a ceteris Virginum cœnobiis separentur, *Domus Dominarum de Arcagnago* postremis hisce, non illis prioribus, accensetur. Hoc eodem argumento conficimus, *Domum S. Catharinæ de Rancate*, quamvis illius etiam Sanctimonialiales sæpe Humiliatæ appellentur, Humiliatorum Ordinis numquam fuisse. In *Libro enim Decimarum antiquarum* inter Augustinianas domos recensetur *Domus magna de Rancate*. Posita erat, ut diximus, ubi nunc S. Spiritus ædes in Porta Nova, ac viæ ipsi nomen dabat, quæ suburbium de Rancate dicebatur; ibique ad annum usque MDXXXIX. commoratae sunt, quo tempore ad S. Catharinæ ad Clusam commigrarunt. Ex quibus validius adhuc opinio nostra confirmatur; tum quod ab anno MCCIX., quo primum illam memorari videmus (a) ad annum usque MDXXXIX. numquam in tot Humiliatorum monumentis domus S. Catharinæ de Rancate indicetur, tum quod alteri deinde cœnobio, quod nullo modo Humiliatarum erat, fuerit tandem conjuncta. Cum vero domus de Rancate Sanctimonialiales Humiliatorum legibus non vixerint, idem dicendum videtur, tum de altera Humiliatarum domo, quam Bonus quidam de Ferrariis anno MCCLXXIV. in S. Babilæ Parœcia construxit, quæ etiam S. Primi appellata est (b); quæque deinde domui ipsi de Rancate conjuncta fuit, ut ex S. Catharinæ ad Clusam tabulario collegit P. Allegrantia; tum de Humiliatis Monialibus quibusdam Carlotti de Cuppa, seu S. Mariæ Novæ, quas ex iisdem monumentis constat huic ipsi Rancateni domui conjunctas fuisse.

A a a

se.

(a) Giulini. Mem. T. VII. pag. 234.

(b) Id. T. VIII. pag. 283.

se. Enimvero in *Libro Decimarum antiquarum* utraque hæc domus Augustinianis adjicitur: *Domus Dominarum presbiteri boni extra portam Novam. Domus Dominarum S. Marie Novæ, sive de Cuppa.* Quam paullo antea commemoravi S. Primi domum, suspicabar eandem esse ac domum *de Casirate*, quam in S. Primi Parœcia fuisse vidimus. Sed illud obstat, quod illa anno MCCCLXII. domui de Rancate addita jam fuerat; hæc vero, ut ostendimus, anno MCCCCIV. adhuc supererat. Itaque nullam ex his domibus revera ad Humiliatos pertinuisse arbitror, sed latiore quodam sensu, ut dixi, Humiliatarum nomen Monialibus illis
* tributum.

XXXVIII. Nunc tandem ad Humiliatorum domos in Mediolanensi agro positas lustrandas accedimus, quas inter tum ob oppidi dignitatem, tum ob domorum frequentiam Modoetienses primæ occurrunt. Modoetiæ porro jam ab anno MCCI. alterius Ordinis Humiliatos fuisse ex Innocentii III. literis eodem anno datis colligimus, quibus inter Humiliatorum domos Modoetiensem recenset; sed quænam illa esset, ignoramus. Jamvero in *Burgo Modoetia*, ita vetustioris Catalogi an. MCCXCVIII. Epitome, *erant domus fratrum cum suis religiosabus undecim; cœnobis religiosarum per se inibi quinque.* Catalogus ipse autem sic habet: *In fagia de modoetia 1. Domus fratrum sancte agate.* Primam hujus domus mentionem habemus in literis Berardi Puteobonelli Modoetiensis Archipresbiteri jam a Cl. Julinio editis (a), quibus *Tutobello Ministro domus Humiliatorum & Humiliatarum ejusdem burgi (Modoetiensis), que dicitur de sancta Agatha, Ecclesiæ construendæ facultatem facit. Dat. XV. die ante Kal. Novemb. Sormannus addit (b): anno MCCXXXIII.;* sed hæc in autographo, quod in Modoetiensis Capituli tabulario vidi, desiderantur. Cum
tamen

(a) Memor. di Mil. T. VII. pag. 591.

(b) Stor. degli Umil. pag. 88.

tamen constat Berardum duos circiter annos Modoetiensi Ecclesiæ præfuisse, scilicet ab an. MCCXXXII. ad an. MCCXXXIV., hoc fere tempore datas illas fuisse certum est. Ecclesiam hanc eandem esse, quæ nunc S. Mariæ de Carrobiolo dicitur, existimat Comes Julinius (a). Sed Catalogi nostri auctoritate videtur utraque distinguenda esse, cum & domus S. Agathæ, & domus de Carrobiolo, ut videbimus, in illo recenseatur. Quod etiam ex antiquiore monumento colligimus an. MCCLIX. XX. Jul., quod suo loco proferemus; in quo hæc legimus: *in domo humiliatorum de carrobiolo de burgo modoetie extra burgum... coram... domino presbitero Rugerio beneficiari ecclesie sancte marie domus humiliatorum sancte agathe*. At utraque deinde conjuncta est, atque ita conjuncta, ut fratres, qui ad S. Agathæ degebant, ad domum de Carrobiolo commigrarent. Hinc in Catalogo an. MCCCXLIV. ommissa domo de Carrobiolo, sola S. Agathæ domus numeratur, quo nomine post conjunctionem vocari cœperat. Hinc etiam in Catal. an. MDLXX. illa vocatur Domus SS. Mariæ & Agathæ de Carrobiolo: *la Prepositura di S. Maria & Agatha detta Carobiolo di Monza*. De hac vero mox sermo erit.

XXXIX. Sequitur deinde 2. *Domus sancti bartholomei*; quæ, quo loco esset, ignoramus. Anno MCCCXLIV. adhuc supererat; sed anno MCCCXCVIII. Domui *de medio vico*, quam infra commemorabimus, conjuncta jam erat. 3. *Domus sancti michaelis*, quam eandem esse arbitror, quæ etiam *omnium Sanctorum* appellaretur. Quod ex charta præsertim an. MCCCCXXXV. colligitur, quam apud Modoetienses S. Margaritæ Humiliatas Sanctimonialès vidimus, in qua Jacobi de Landriano Generalis Humiliatorum Magistri literæ proferuntur *Fr. Jacobo de Canturio domus Omnium SS. ad S. Michaelem Præposito*. Arbitror itaque domum hanc non longe a S. Michaelis æde Modoetiæ fuisse, ut ab hac

(a) Mem. T. VII. pag. 467.

proinde nomen diu duxerit; tum vero omnium SS. Ecclesia ab Humiliatis exstructa, hinc appellari cœpisse. Hanc porro domum ad extrema usque tempora Humiliati tenuerunt; atque ultimus ejusdem Præpositus fuit Marcus Lanetta; nemo tamen ex Humiliatis anno MDLXX. illam incolebat; ac Præpositus ipse in Mirafolis domo degere consueverat. Anno MDLXXI. XXVII. April. PP. Clerici Regul. S. Paulli in illas ædes inducti, qui deinde anno insequente, ut mox videbimus, ad S. Mariæ de Carrobiolo traducti sunt.

XL. Ad primum Humiliatorum Ordinem pertinebat 4. *Domus de ripalta*, quæ alio nomine SS. *Philippi & Jacobi* dicebatur. Cum Humiliatorum cœtus deleteretur, commendatam illam fuisse animadvertimus; immo appellationem etiam videtur mutasse; sic enim in Catal. an. MDLXX. *La Prepositura di S. Nicolao detta di Ripalta di Monza è commendata a Monsignor Falco*. Nunc vero Virginum Societas sub S. Urfulæ patrocínio ibi statuta est, a qua etiam ædes ipsæ nomen duxerunt. Quæ deinde sequitur 5. *Domus de medio vico*, illam jam ad an. MCCL. commemorari videmus, quo anno Ardericus de Sorefina Modoetiensis Archipresbiter II. Decemb. *Junio Ministro Domus & Congregationis humiliatorum & humiliatarum ejusdem burgi, que dicitur de medio vico Ecclesie construende ad honorem Dei omnipotentis, & beatissime Marie Virginis, & Ecclesie Modoetiensis & beati Jacobi Apostoli facultatem facit (a)*. Itaque nunc *de medio vico*, nunc *S. Jacobi*, interdum etiam *S. Gotthardi*, quod deinde nomen invaluit forte ex novæ Ecclesie ædificatione, nunc denique *SS. Jacobi & Bartholomæi* appellatur, ex S. Bartholomæi domo illi conjuncta; nunc etiam omnibus simul hisce nominibus. At quam infelix esset extremis temporibus hujus domus conditio, patet ex charta an. MDLI. XVI. Novembr., quæ in ejusdem Præposituræ tabulario servatur; ubi Philippus de Recalcatis

Præ-

(a) Giulin. Memor. T. VIII. pag. 655.

Præpositus, & Fr. Gabriel de Bottis memorantur, qui, ut asserunt, faciunt totum capitulum dicte domus, cum solummodo ipsi ambo sint residentes in eadem; iidemque testantur, quod Ecclesia & Sacrificia caret paramentis & ornamentis necessariis pro cultu divino & missis & divinis Officiis. Anno vero MDLXX. unicus nominatur ejus domus Præpositus, scilicet Jo. Petrus Cribellus, qui ne in illis quidem, sed in S. Abundii ædibus Cremonæ degebat. Hinc extinctis Humiliatis Præposituræ redditus commendati sunt, iisque anno MDLXXV. fruebatur Camillus Aularius Alexandrinus. Cum vero in proximis Bartholomæi Zucchii ædibus PP. Soc. Jesu an. MDCCXXIX. Collegium aperuissent, ædes illæ ab iisdem coemptæ in Collegii usus conversæ sunt.

XLI. 6. *Domus de puteovaghetto, seu melius de puteo vaghetto.* Erat hæc olim communis fratribus ac sororibus domus. At anno MCCCXCVIII. mulieribus tantum illa patebat: sic enim in *Notitia Cleri Mediolanensis* designatur: *Domus Dominarum de Puteovaghetto.* In charta vero an. MCCCCLXXXV., quæ in eodem cœnobio servatur, quod nunc S. Margaritæ dicitur, sic domus eadem indicatur: *domus dominarum humiliatarum Monasterii SS. Catherine & Margarite nuncupati de Ochono*; ac sita dicitur *in contrata arene, ubi dicitur ad puteum vagbettum.* Porro S. Margaritæ nomen cœnobio adhæsit, quo adhuc appellatur, ibique floret Humiliatarum Virginum cœnobium, quæ adhuc Humiliatorum legibus & sacris utuntur. Huic domui addita fuit 7. *Domus de Leucho*, quæ anno MCCCXCVIII. communis fratribus ac sororibus erat; tum vero mulierum tantummodo propria fuit: hinc in charta an. MCCCCLXXX. XII. Novembr. apud Modoetenses S. Mariæ Magdalenzæ Humiliatas, ubi Humiliatarum Modoetensium domus numerantur, legimus: *Conventus domorum de leucho, de bernardigio, & de puteovaghetto predicti Ordinis humiliatorum.* Domus vero de Leucho ante annum MCCCIV. domui de puteovaghetto conjuncta est; ita enim in *Libro decimarum antiquarum*:

rum : domus de leucho unita cum domo de puteoraghetto. Id porro post annum MCCCCI. fieri debuit, ut enim ex monumento Tabularii Modoetiensis Ecclesiæ S. Joannis ad Puricellium transmissio constat, conjunctio hujusmodi ab Andrea Vicecomite Generali Humiliatorum Magistro decreta est, qui anno scilicet MCCCCI. ad dignitatem illam euectus fuerat.

XLII. Aliquid jam de illa, quæ deinde sequitur 8. *Domus de Carrobiolo* superius inuimus; ostendimusque a S. Agathæ domo fuisse illam olim distinctam, quæ deinde posterior priori conjuncta est. Hinc in charta an. MDXLV. II. Junii, quæ in tabulario Præposituræ S. Gothardi exstat, nominatur *Bernardinus de Caponago Præpositus domus SS. Petri & Agathe vulgariter nuncupate S. Mariæ de Carrobiolo*. Ultimus illius Præpositus fuit Pacificus Bebulcus. Humiliatorum cœtu extincto, Camillo Aulario, quem supra appellavimus, ædes illæ earumque redditus commendati sunt; qui anno MDLXXII. XV. Decemb. PP. Cléricis Regulæ S. Pauli, qui anno superiore ad Omnium SS. sedem fixerant, Ecclesiam domumque illam habitandam permisit, easdemque deinde ad S. Caroli preces, certis conditionibus, dono illis dedit. Ecclesiæ vero instaurandæ, ut veterem Omnium SS. Ecclesiam everterent, S. Carolus iisdem concessit. Obscurior est 9. *Domus de parazo*, quam vocem corrupte pro *de palatio* scriptam arbitror, quo forte nomine illa appellabatur, quod palatio alicui proxima esset. In Catalogo an. MCCCXLIV. illa desideratur; sed cum ibi domum de *Cavenago* in priore Catalogo omissam appellari videamus, quæ alio nomine *S. Andreae de Cavenago* dicebatur, probabile est unam, eandemque domum olim *de palatio*, deinde *de cavenago* dictam fuisse; quod hinc confirmatur, quod ceterarum omnium Modoetiensium domorum, quæ communes erant, quis fuerit exitus, video; at istius latet omnino, nisi eandem cum domo de *Cavenago* fuisse dicamus. Hujus autem monumenta non pauca habemus: ita in charta an. MCCCLXXX. apud S. Mariæ

S. Mariæ Magdalenzæ Moniales nominantur *conventus domorum SS. Petri & Agathe, de ripalta, Sancti michaelis, de medio vico, & de cavenago ordinis humiliatorum*, & in charta MCCCCXLVI, apud easdem: *fr. Johannem de breppio prepositum domus Sancti Andree de cavenago*. Ante Humiliatorum extinctionem commendata jam fuerat, quod ex actis lustrationis a S. Carolo peractæ an. MDLXVI. XXVIII. Novemb. probat P. Joan. Bartholomæus a S. Claudia (a). Denique anno MDCLXXXIII. cum ad Cardin. Aleranum Cibo illa pertineret, PP. Augustiniani Excalceati in illas ædes inducti sunt ea, qua historicus idem narrat, ratione (b).

XLIII. Duæ adhuc proferendæ supersunt communes Humiliatorum domus, scilicet 10. *Domus de sancto petro*; & 11. *Domus de sub turrem*. Ad primam quod attinet habemus paullo vetustiorum illius mentionem in monumentis Utinensibus, a Cl. P. Cortenovis ad me transmissis; in chartis scilicet 23. Septemb. MCGXCVI., in quibus memorari videbimus *Fr. Ambrosium de Mediolano de conventu sancti petri modoetiensis de ordine humiliatorum &c.* At anno MCCCXLIV, S. Agathæ domui conjuncta illa fuerat, quæ sæpe proinde SS. Petri & Agathæ dicitur; hac vero domui de Carrobiolo deinde conjuncta, nomina omnia postremo huic attributa, quæ ideo, ut diximus, appellatur interdum *domus SS. Petri & Agathæ vulgariter nuncupata S. Mariæ de Carrobiolo*. Alterius vero, quæ forte ab arcis Modoetiensis turri, quæ illi immineret, nomen duxit, vix aliud monumentum habemus. Nominatur utique in Catal. an. MCCCXLIV., sed incolis vacua dicitur; itaque non multo post domui S. Michaelis conjuncta est. Id ex *libro decimarum antiquarum an. MCCCCIV.* colligimus, in quo hæc habemus: *Domus de S. saltari unita cum domo S. Michaelis*; ubi de S. saltari corrupte pro de *sub turrem*, librarii, ut arbitror, imperitia

(a) I.ustri Storiali pag. 542.

(b) Ibid. pag. 520.

peritia irrepfit. Post has Humiliatorum domus utriusque sexui communes, quinque fororum domus nominantur: 1. *domus fororum communis*. Vidimus hac ipsa Dissertatione fuisse etiam MODOETIÆ Humiliatorum domum, quæ communis vocaretur, Mediolanum deinde ad Ticinensem portam circa an. MCCLI. translata. Porro verisimile arbitror, domum hanc fororum communem, fuisse olim communem & fratribus, quibus deinde Mediolanum abeuntibus, mulieribus tantum permiffa illa fuerit. Ceterum nullum amplius illius monumentum exstat. Ex quattuor vero aliis, quæ sequuntur, nempe 2. *Domus de goldaniga*, 3. *Domus de bernardiggio*, 3. *Domus de rampona*, 4. *domus de brongio*, unica anno MCCCXLIV. supererat, ac superest adhuc *Domus de Bernardiggio*, seu S. Mariæ Magdalena, cujus etiam aliqua nobis monumenta occurrerunt. Bartholomeus Zucchius iisdem, quas alias commemorabam, literis ad Puricellium datis, plurimas adhuc in hoc cœnobio veteres chartas exstare scribit, quæ D. citatim ante annos constructum fuisse illud ostendunt. Utinam nonnullas protulisset. Quod enim de S. Margaritæ monumentis narrari ab illo vidimus Dissert. II. num. XXIX., facit ut non satis hominis auctoritati fidamus. Nunc certe pauca superfunt. Humanissimis tamen ejusdem cœnobii Sanctimonialibus plurimum nos debere fatemur, quod quascumque nancisci potuerunt, illas nobis inspiciendas expendendasque permiserunt; iisque interdum in hisce Dissertationibus usi sumus. Quo tempore a S. Maria Magdalena appellari cœperit, ignoro. Floret adhuc, ut dixi, Humiliatarum Virginum MODOETIENSIS hoc cœnobium, quæ Humiliatorum quidem legibus, sed Romano in Sacris ritu utuntur.

XLIV. Duas præterea MODOETIENSIS Humiliatarum domos in *Notitia Cleri Mediolanens. an. MCCCXCVIII.* memorari videmus; ibi enim post domos *de puteo vaghetto*, *de bernardiggio*, & *de leuco* adduntur *Domine humiliate caputie*; & *domine humiliate de blasfano de modoetia*. Posteriores hanc domum Mediolanensis cœnobia

bii S. Catharinæ de Blaffono hospitem fuisse suspicor; nisi forte *de liffono* pro *de blaffono* scribendum fuit; qui pagus cum proximus Modoetiæ sit; cumque ibi esset Humiliatarum domus, potuit cum Modoetiensibus domibus connumerari. Humiliatas vero *caputias* easdem fuisse existimo, quas Comes Julinius in charta an. MCCCVII. XXVIII. Junii indicatas invenit his verbis: *Domus Dominarum Capuzinarum de piro* (a). At domum hanc, quæ saltem ab an. MCCCVII. ad annum MCCCXCVIII. existit, nec tamen unquam in tot Humiliatorum monumentis innuatur, vere ad Humiliatos pertinuisse, difficile adducor ut credam; præsertim cum in charta an. MCCCLXXX. XII. Novemb. apud Moniales S. M. Magdalensæ, ut in aliis etiam ejusdem sæculi monumentis, ubi omnes Humiliatorum & Humiliatarum Modoetienses domus enumerantur, nulla alia unquam præter domos *de puteo-waghetto*, *de bernardiggio*, & *de l' ucho* nominetur. Sed de Modoetiensibus Humiliatis satis; quod enim ad tertii Ordinis Fratres pertinet, qui Convenio præerant, de iis actum Dissert. V. num. XXII. Itaque ad alias Mediolanensis agri regiones lustrandas progrediamur, in quibus tamen monumentorum inopia multo brevioris obscuriorisque hanc Dissertationis partem reddet.

XLV. Ager Mediolanensis omnis in quattuor *fagias*, seu provincias in Catalogo an. MCCXCVIII. dividitur; *fagiam* nempe *de seprio*; *de martesana de medio*; *de martesana de ripa abdue infra*; & *de insula folcherie ultra abduam*. Catalogus an. MCCCXLIV. *Bazianam* & *Bulgariam* addit. Sed paucissimæ, quæ in his duabus provinciis erant domus, in vetustiore Catalogo *fagiæ de seprio* adduntur. Hæc porro Seprii, Martesanæ, Fulcheriæ insulæ, Bazianæ seu Bazanæ, & Bulgariæ seu Burgariæ nomina apud Mediolanenses Chorographos celeberrima sunt. Qui essent harum provinciarum fines, inquirere hic non vacat, præsertim cum

B b b

quæ-

(a) Memor. T. IX. pag. 110.

quæcumque ad hæc pertinent, diligentissime nuper investigaverit sæpissime mihi in hac præsertim Dissertatione laudatus Georgius Comes Julinius (a). Animadvertendum est tamen Humiliatos, qui Catalogos hosce confecerunt, non ita fuisse de Chorographica ratione sollicitos, ut multa pro arbitrio non immutaverint; uti etiam nunc fieri apud Religiosos cœtus videmus, apud quos Provinciarum divisio sæpe a Chorographiæ legibus recedit.

XLVI. Itaque in *Seprio*, sic in vetustioris Catalogi Epitome, qui est de dicto Comitatu (Mediol.) erant domus fratrum cum suis Religiosabus trigintanovem; Cœnobia Religiosarum separata a fratribus inibi supra quindecim. Addit præterea in *Baziana* & *Bulgaria* quattuor fuisse fratrum simul ac Monialium domos, unam Monialium; quæ omnes in priore Catalogo in *fagia de Seprio* recensentur, duabus exceptis, domibus scilicet de *Vicoboldono*, & de *Mirasole*, quas Mediolanensi *fagiæ* additas vidimus. Sed jam singulas domos videamus. In *fagia de seprio* 1. domus fratrum de *canobio*. Canobii scilicet, quod frequens est oppidum ad *Verbanorum*, domum habuerunt Humiliati ædemque S. Laurentio sacram. Hæc ad extrema usque tempora apud Humiliatos stetit. Sequitur 2. domus de *breno*, cujus nulla ulterior mentio existat. Celebriores sunt, quæ sequuntur 3. Domus major de *varixio*; 4. Domus de *sancto martino ibi*. Atque ad majorem seu veterem domum quod attinet, ædem habebat *Deiparæ Sacram*. Veteris domus nomen ad ultimum usque servavit. At S. Martini domus superest adhuc, floretque ibi spectatissimus Humiliatarum Virginum cœtus, quæ vetera omnia monumenta apud illas servata nobis humanissime submiserunt. Ex his chartam an. MCCXXXIII. XVI, Maji suo loco edemus, qua prima ejusdem origo continetur. Hoc enim

anno

(a) Memor. di Mil. T. I. pag. 372. T. II. pag. 179. 430. T. III. pag. 242. T. V. pag. 193. T. VI. pag. 204. 309. 317. T. VII. pag. 17. 246. 535. T. IX. pag. 29.

anno Franciscus de Fossato Varisensis domum suam in S. Martini vico positam alterius Ordinis Humiliatis concessit, viris simul mulieribusque de more incolendam, hac conditione apposita, ut in Deiparæ Virginis honorem *Domus de Virginibus*, seu *Virginum* appellaretur. Enimvero in charta an. MCCLIV. quarto ante Kal. Octob., & in aliis etiam, hæc habemus: *Fr. Miranus de Mozate Minister sive prelatus congregationis sive domus virginum de sancto martino de variso ordinis humiliatorum*. Hæc porro Humiliatorum domus sæpe etiam *domus humiliatorum S. Martini de bimio inferiori* appellatur; eo enim loco posita erat, ut non oppido ipso inclusa, sed illi proxima esset; quin immo ad Bimiensem agrum pertineret. Id disertissimis verbis affirmatur in charta an. MCCXCVII. XXI. Januar. *Domus fratrum humiliatorum de sancto martino prope varisum sita est in territorio loci de bimio inferiori*. Enimvero in Franciscæ Columbæ Origonæ literis, quas paullo post commemorabimus, hoc a Bimiensibus jaçtari dicitur, S. Martini domum olim in illorum agro fuisse. Itaque arbitror, aut locum illum deinde Varisensi oppido longius producto inclusum fuisse, aut Humiliatos ipsos sedem mutasse. Viris mulieribusque communis olim fuit, ut vidimus, postea vero Mulieribus tantum permessa est. Quin etiam veteris domus incolas mulieres ad hanc traductas fuisse scribit Francisca Columba Origona ejusdem cœnobii Abbatissa literis suis XIII. Jul. MDCXXXI. datis, quæ inter Puricellianas schedas servantur. Quamvis plerumque S. Martini, interdum etiam S. Catharinæ nomine appellatur. Ita in charta an. MCCCXLIV. XXVIII. Apr. *Monasterii ecclesie S. Martini de Variso alias nuncupati sub titulo S. Caterine*. 5. *Domus de masnago*, vulgo *Masnago*, quæ anno MCCCXLIV. deserta jam fuerat. 6. *Domus de valle de cunio*, vulgo *Valcuvia*; cujus quis fuerit exitus, habemus ex decreto in Rondenariensibus comitiis an. MCCCXLIII. lato: *Domus de Cunio (leg. de Cuvio) uniatum cum domo majori (scilicet veteri) de Variso, ipsis dantibus*

Ordini valorem tertiæ partis valoris dictæ domus de Cunio pro constructione alicujus novi Conventus; & si dicta Domus de Variso noluerit, uniatur dicta Domus cum Domo de Canobio modo prædicto. Binæ aliæ domus 7. de montebello, vulgo Mombello, & 8. de vedano, in hoc tantum Catalogo numerantur.

XLVII. Applanum, vulgo *Appiano*, notum est in Seprii Comitatu oppidum, ubi duplex olim fuit Humiliatorum domus; scilicet 9. *Domus fratris guilelmi de applano*, ita forte a fundatoris nomine appellata, & 10. *Domus de feletbi ibi*, cujus nominis originem ignoro. Anno MCCCXLIV. unica supererat, ac dicebatur *Domus de Cardano in Applano*. Superfuit porro illa usque ad Humiliatorum extinctionem. Duplex pariter erat Humiliatorum domus Fenegroe, vulgo *Fenegrò*: 11. *Domus parva de fenegroe*; 12. *Domus de Selini ibi*; sed utriusque, uti etiam alterius, quæ sequitur 13. *Domus vetus de mozzate*, nulla amplius mentio occurrit. Cistelagi contra, vulgo *Cislago*, ubi duplicem an. MCCXCVIII. domum habebant Humiliati, quæ sic indicantur 14. *Domus major de cistelago*; 15. *Domus minor ibi*, unam ad extrema usque tempora illi tenuerunt. Ex charta an. MCCLV. XXII. Febr. quæ in Ambrosiani cænobii tabulario exstat, jam tum fuisse Cistelagi Humiliatos colligimus (a). Sed utra antiquior fuerit, non constat. An. MCCCXLIV. unica supererat. Sequuntur 16. *Domus de solbiate*, vulgo *Subbiate*, & 17. *Domus de fagnano*, quæ anno MCCCIV. adhuc supererant. Anno MDLV. erat Fagnani Humiliatarum domus, quas probabile est in Fratrum locum successisse; sed ea erat illius cænobii conditio, ut tollendum illud omnino esse Ormanetus ad S. Carolum scriberet. Easdem vero Moniales has esse arbitror, ac illas quas Cl. Oltrocchius narrat (b) audito Caroli adventu in vicinos pagos dilapsas fuisse; qnamvis

(a) Giul. Mem. T. VIII. pag. 125.

(b) Not. ad Lib. II. Cap. VII. Vit. S. Car. col. 205.

quamvis postea illius disciplinæ se ipsas commiserint.

XLVIII. Ad eundem Seprii Comitatum pertinet Gallaratum oppidum. Duplex ibi erat Humiliatorum domus; 18. *Domus de capite vici de gallarate*; 19. *Domus sancti michaelis ibi*. Utraque anno MCCCXLIV. supererat, sed mulieribus tantum permessa. At in *Notitia Cleri Mediol.*, & in *Libro Decimarum antiquarum*, unica S. Michaelis domus indicatur. 20. *Domus de samarate*. Præter hanc Humiliatorum domum, alia ibidem Mulierum erat, ut mox videbimus. At in reliquis Catalogis unica Humiliatarum domus nominatur; extremis tamen temporibus Samaratenses Præpositos iterum nanciscimur; seu ad veteres ædes redierint illi, seu, quod probabilius arbitror, atque alias factum videbimus, Monialium non tam domos quam redditus illi occupaverint, ut nova Præpositura frui liceret. Subditur 21. *Domus de arconate*, anno MCCCCIV. adhuc superstes. 22. *Domus de figino* hoc unice loco apparet. At quæ sequuntur 23. *Domus de Soma*, & 24. *Domus de Inverunio*, vulgo *Inveruno*, utraque an. MCCCXLIV. in mulierum cœnobium transferat. At domus quidem *de Soma* ultimum hoc est monumentum; posteriorem domui Humiliatarum Busti Garulfi conjunctam fuisse mox videbimus.

XLIX. Bustum scilicet pagus est, qui ut a cognomine oppido distinguatur, *Bustum Garulfi*, seu *Carulfi* dicitur, vulgo *Busto piccolo*. Triplex anno MCCXCVIII. ibi erat Humiliatis domus, scilicet 25. *Domus de Cornaredi in busti carulfi*; 26. *Domus fratris bonzii, ibi*; 27. *Domus de castignolo, ibi*. Omnes an. MCCCXLIV. adhuc supererant. Quin etiam alia mulierum addita fuerat, nempe *Domus de la mara*, seu *de marea in Busti Garulfi*, quæ deinde Mediolanensi domui de *Blaffono* conjuncta est: sic enim in *Notitia Cleri Mediol.* *Domus de Blaffono cum Domo Dominarum de Marea de Busti*. Anno autem MCCXCVIII. domus de Cornaredo Fr. Bonzii conjunctæ simul una cum Humiliatarum Inverunii domo

domo fuisse videntur; ita enim in *Notitia Cleri Mediol. Domus humiliatorum de Busti carulsi, cum domo humiliatarum de Inverunio, & cum domo Fr. Bonzii suprascripti burgi. Domus de castignolo* nulla amplius fit mentio. Ex his vero domibus unica tandem conflata est, a S. Maria Elifabeth appellata; cujus tamen nullum ante an. MDLII. monumentum vidi. Illo autem anno Humiliatorum Comitibus interfuit *Fr. Simplicianus del Bene S. Mariæ Elifabeth Busti Præpositus*. Duæ deinde recensentur domus, quas existisse ex hoc unice Catalogo noscimus 28. *Domus de lazate, vulgo Lazzate, & & 29. Domus de rodelo, forte Rovello. Duplex erat Seroni, vulgo Saronno, Humiliatorum domus 30. Domus major de serono; 31. Domus minor ibi. In Catalogo an. MCCCXLIV. unica mulierum domus profertur: quæ etiam in Libro Decimarum antiquarum nominatur.*

L. Paulo fufius de Humiliatorum domibus, quæ Busti Arfitii, vulgo *Busto grande*, fuerunt, loqui licebit; id vero omne P. D. Brunoni Borrono Mediolanensis hujus Cartufiæ ad Garegnanum Monacho debere me fateor, qui cum est Ecclesiasticæ eruditionis amantissimus in primis, vetera aliquot monumenta, quæ apud Moniales S. Mariæ Magdalænæ Busti servantur, natûs, mecum eadem humanissime communicavit. Itaque in hoc Catalogo nostro recensetur 32. *Domus de busti arfitii*; quæ proinde Fratibus sororibusque communis censenda est. Attamen sejunctum ante annum MCCXCVIII. mulierum Cœnobium ibi existisse memoratis monumentis docemur; ac præsertim charta an. MCCXLIII. XIII. Decemb., qua *oto filius quondam petri de puteo, & piubella uxor ejus de loco busti arfitio consensu & auctoritate bengheresco brozo de burgo busti missus (ita) domini rotonis imperatoris* quamdam agri partem donant *in domina roxa ministra & anziana domi humiliatarum de loco busti arfitio*. Fieri itaque potuit, ut fratres non multo ante an. MCCXCVIII. mulieribus adderentur, domusque illa communis evaderet. In Catalogo an. MCCCLIV. nulla

nulla fratrum, duplex fororum domus indicatur: *Domus de la piscina in Busti Arscii Magni sorores tres; de Platea ibi supra sorores sex*. Arbitror tamen tenuem incolarum numerum effecisse, ut utraque simul hæc domus paullo post conjungeretur. Etenim in *Notitia Cleri Mediolan.* legimus unice: *Ministra domus humiliatarum de busto arscio*. At ecce tibi iterum aliam in eodem oppido Humiliatarum domum. Charta scilicet in eodem S. Mariæ Magdalenaë cœnobio exstat, an. MCCCCLII. XXIII. Mart., in qua *Jobanna de Crispis habitans in monasterio sancti yeronimi sio in burgo busto arscii . . . nondum professa legat monasterio dominarum humiliatarum sancti yeronimi constituto in burgo de busti arscio florenos quinquaginta auri vallis ad computum solderum vigintiduum imperialium pro quolibet floreno &c. & alia an. MCCCCLVII. XVI. Jul. Actum in monasterio dominarum humiliatarum Sancti augustini dicti burgi de busti arscio*. Eadem scilicet domus nunc S. Hieronymi, nunc S. Augustini appellabatur; ut constat ex charta MCCCXVI. XVII. Novemb., in qua fit mentio *domine Aluysine de crispis ministre domus sue monasterii domine sancte marie dei matris & virginis & beatorum yeronimi & Augustini*. At Cœnobii hujus incolas Augustinianis legibus vixisse, pro certo reor. Enimvero ex aliis monumentis, quæ in S. Mariæ Magdalenaë monasterio servantur, constat, Augustinianarum Virginum Cœnobium anno MDLXXXII. additum huic fuisse, ut proinde illas etiam latiore quodam sensu Humiliatas fuisse appellatas arbitrer. Porro quæ Humiliatarum erat domus a S. Maria Magdalena nomen deinde accepit. At deinde S. Benedicti leges, atque Ambrosianum ritum amplexæ illæ sunt, quod tunc accidisse arbitror, cum S. Carolus S. Augustini Cœnobium, ut diximus, huic Cœnobio conjunxit.

LI. Octo adhuc supersunt in Sepriensi *sagia Humiliatorum domus lustrandæ*, quarum prima 33. *Domus de brofano*. Incertus autem hæreo, an Broffianum, vulgo *Borsano*, an Brutianum, vulgo *Bruzzano* indicetur. Postremo hoc in loco antiquum lapidem

dem vidit Cl. Comes Julinius , ediditque (a) , qui sic habet :
MCCCIV. decima die mensis Martii fecit primum lapidem poni sive fundari hanc ecclesiam Frater Lanterius Piallus in presentia Domini Prepositi de Bruzzano , & Fratris Carboni de Opreno , & Fratris Antonii de Corbetta ad honorem Beate Marie Virginis de capite vindemiarum , de qua Ecclesia dictus Dominus Frater Lanterius est patronus . Equestris Ordinis alicujus Fratres hic memoratos fuisse arbitratur idem auctor . Nihil tamen obstare arbitror , quominus Humiliatorum
 * *domum Ecclesiamque fuisse illam suspicemur . Quidquid sit , in Catalogo an. MCCCXLIV. inter mulierum domos illa occurrit , quæ ultima est ejusdem mentio . Sequitur 34. Domus de Legnano .*
 * *Quæ in hoc oppido erat Humiliatorum domus etiam in Notitia Cleri Mediolan. commemoratur . Duæ , quæ deinde proferuntur domus , nempe 35. Domus de raude , vulgo Ro , & 36. Domus sancti fri ad vepram , qui locus parum Mediolano distans extra Verceilensem portam S. Siro alla Vepra vulgo appellatur , nusquam alias occurrunt . Contra 37. Domus vetus de Corbetta ; & 38. Domus nova ibi supra usque ad annum MCCCCIV. indicantur ; sed in mulierum domus jam ab anno MCCCXLIV. conversæ . Denique 39. Domus de novate , & 40. Domus sancti viti ad bestatium , qui locus est prope Bestatium , hoc unice loco nominantur .*

LII. Jamvero post XL. has Humiliatorum domos , fratribus sororibusque communes , XVI. alia Humiliatarum Cœnobia recensentur . I. *Domus sororum de bimio ; qui pagus est prope Varisium , vulgo Biumo . Ante an. MCCXCVIII. viris mulieribusque illa incolebatur ; ut ex Varisensium Humiliatarum charta an. MCCLX. septimo die ante Cal. Febr. colligimus : Lanfrancus de vinago minister sive prelatus domus & congregationis humiliatorum & humiliatarum de bimio inferiori , & domina marchisa ministra ejusdem congregationis &c. Deinde vero mulieribus tantum concessa est .*

Suppe-

(a) Memor. di Mil. T. VIII. pag. 554.

Supererat hæc adhuc an. MCCCXLIV. 2. *Domus de Vedano*; ubi fuisse etiam Humiliatorum domum vidimus. Refert porro P. Taegius Ord. Præd. in quodam Chronico MS. (a), *Petræ de Vedano* filiam quamdam, cum vetus Monasterium de *Vinea* Mediolani circa an. MCCXLVII. ingressa esset, egressam deinde, novum Vedani Cœnobium condidisse. Sed utrum hoc ipsum in Catalogo nostro designetur, affirmare non auserim. Illius porro nulla amplius mentio occurrit; uti etiam illius, quæ deinde nominatur 3. *Domus de la gazata*, vulgo *la Gaggiata*. At 4. *Domus de Castilione* anno MDVI. adhuc exstabat: etenim: apud Varisienes S. Martini Humiliatas exstant literæ hoc anno VI. Decemb. datæ, quibus Primus de Crispis Braidensis Præpositus, ac Hieronymi Landriani Generalis Magistri Vicarius Benedictam de Castilione professam domus S. Trinitatis loci de Castilione domus ejusdem Ministram constituit. Cum autem animadvertam nonnulla hujus domus monumenta apud Humiliatas Varisienes servari, arbitror Moniales ipsas, quo tempore incertum, illuc deductas fuisse. 5. *Domus de tradate*, nullo alio in Catalogo profertur. 6. *Domus de magnago*, an. MCCCXLIV. adhuc supererat. 7. *Domus de Cassano magnago*. In Catal. an. MCCCXLIV. duplex ibi domus indicatur: *De Cassano Magnago sorores quatuor*; *Domus altera de Cassano sorores sex*. At in *Libro decimarum antiquarum* an. MCCCCIV. unica ibi Humiliatarum domus indicatur. Sequitur 8. *Domus de Samarate*, de qua paullo ante diximus. Lonate oppidum, quod etiam Lonatum Puteolum, & in veteribus monumentis Lonate pozoldum dicitur, vulgo *Lonate Pozzuolo*, unicam anno MCCXCVIII. numerabat Humiliatarum domum. 9. *Domus de lonate*. Duplex vero an. MCCCXLIV. In *Notitia Cleri Mediolan.* hæc habemus: *Domus S. Marie de Lonate Pozoldo*: tum: *Ministra Domini Alegranxine sive fratris Aycardi*. Primam Humiliatarum fuisse, affirmare

C c c

certo

(a) V. Giulin. Memor. T. VIII. pag. 554.

certo non possum; fuisse alteram colligo ex charta an. MDXII. 1. Decemb., quæ in S. Satyri tabulario asservatur: quamque mecum communicavit eruditissimus Mediolanensis Sacerdos, ac Bibliothecæ Ambrosianæ Custos Felix Montius, cui præsertim ob humanissime mihi præstitam in ejusdem Bibliothecæ Codicibus evolvendis opem plurimum me debere profiteor: *In burgo de Lonate pozoldo plebis gallarati in domo habitationis dominarum humiliatarum monasterii nuncupati fratris aycardi, nunc S. Augustini sita in contrata de capite vico.* Ac probabile est usque ad S. Caroli ætatem superfuisse illam, qui ex novem, quæ Lonati invenèrat, Monialium cœnobiis, tria conflavit, Humiliatasque, quæ ibi erant; Moniales ad urbanum S. Mariæ Magdalenæ ad Circulum deduxit (*). Castani etiam, ubi an. MCCXCVIII. unica erat Humiliatarum domus, quæ hic nominatur 10. *Domus de castano*, duplex erat an. MCCCXLIV. Utraque autem indicari videtur in *Notitia Cleri Mediolan.* Quin etiam additur: *Minister hospitalis Humiliatorum S. Mariæ de Casteno*; ex quo novam hanc hospitalem Humiliatorum tertii, ut arbitror, Ordinis domum cognoscimus. Tres quæ deinde succedunt 11. *Domus de gula scba* [parvus est prope Sextum Calendarum vicus]; 12. *Domus de cuzono*, vulgo *Cugionno*; 13. *Domus de uboldo* hoc tantum in Catalogo indicantur. 14. *Domus de Parabiago*; & 15. *Domus de Ponzano* [qui pagus est in Massaliæ plebe, alias etiam Podenzanum, vulgo *Poenzano*] anno MCCCXLVIII. adhuc supererant; altera etiam an. MCCCIV, Denique 16. *Domus de Roxate*, vulgo *Rosate* in Burgaria in hoc tantum & in altero an. MCCCXLIV. catalogo occurrit.

LIII. Sepriensem *fagiam* excipit *fagia de Martesana de medio*. In hac erant, inquit Braidensis Chronici auctor, *domus fratrum cum suis Humiliatibus triginta*; Cœnobia religiosarum per se erant *tredecim*. Singulas ex antiquiore Catalogo breviter lustremus. In

fagia

(*) Oltrocch. Not. ad Vit. S. Car. Lib. II. Cap. VII. col. 195., & Cap. XIII. col. 132.

facia de Martesana de medio 1. *Domus fratrum de puteo de liffono*; 2. *Domus de ecclesia ibi supra*; 3. *Domus de subtus ibi*. Mirum sane, in parvo, cujusmodi Liffonum est, pago parum Modoetia diffito tres Humiliatorum domos fuisse. Unica tamen anno MCCCXLIV. supererat; quæ etiam ante annum MCCCXCVIII. Modoetiensi S. Michaelis domui conjuncta est. Quæ vero deinde sequitur 4. *Domus de Desio*, quod frequens est oppidum decimo ab urbe lapide, anno MCCCIV. Vicoboldonensi domui conjuncta erat. Tres deinde enumerantur Humiliatorum domus, quæ Marliani erant: 5. *Domus sancti stefani de marliano*; 6. *Domus de gaudentio ibi*; 7. *Domus de garbagnate rupa ibi*. Marlianum seu Marianum oppidum alterius Ordinis Humiliatos jam ab anno MCCL. exceperat, ut ex sæpius memoratis Innocentii III. literis constat. Quod ad domum S. Stephani pertinet, arbitror illam hoc nomine appellatam, quod præcipuè illius Oppidi Ecclesiæ S. Stephano sacræ proxima esset; atque eadem forte est, quæ in alias memorata charta an. MCCXCVIII. II. Maji indicatur his verbis: *frater azo domus humiliatorum de prato de marliano*; quamque in antiquiore adhuc monumento, charta scilicet an. MCCXXXIX., quæ in Marlianensis Ecclesiæ tabulario servatur, appellatam vidit Cl. Julinius (a) *de Prato de Andamo*. Enimvero Reclusas quasdam in eadem charta nominari ille addit, quæ non longe a S. Stephani Ecclesia degerent; quæ nempe ejusdem domus Humiliatæ videntur fuisse, quæ S. Stephani appellabatur. Binas alias Humiliatorum domos charta eadem designat; *domum Gaudentium*, quam in Catalogo nostro appellari vidimus *de gaudentio*; & *domum Humiliatarum de burgo novo*, quibus verbis si Virginum a fratribus sejunctarum domus indicatur, necesse est an. MCCXCVIII. desertam jam illam fuisse; nulla enim in Catalogo nostro Humiliatarum domus Marliani recensetur. Sed forte eadem est, quam appellati

(a) Memor. T. VII. pag. 531.

vidimus de *Garbagnate rupta*, fratribus sororibusque communis. At anno MCCCXLIV. nulla amplius Marliani erat Humiliatorum domus.

LIV. Tres pariter Canturii erant Humiliatorum domus, scilicet; 8. *Domus de camporotundo de Canturio*; 9. *Domus de pianella ibi supra de foris*; 10. *Domus de pianella ibi de intus*. Duas habemus, quæ ad Canturienses Humiliatos pertinent, chartas ab erudito ac Nobili viro Canturiensi Canonico Carolo Barnaba Carcano ad nos transmissas, ac suo loco edendas, quibus tres hæc domus indicantur. Alteram XV. April. MCCLIII., alteram XXIII. Jul. MCCLVI. ex ejusdem Capituli tabulario eductas. Anno MCCCXLIV. binæ tantum supererant, *Domus de Camporotundo*, & *Domus de Planella*, sed exteriorne an interior, ignoro. Ex quibus deinde unica conflata est *Domus S. Georgii*, eodem forte loco ubi erat *Domus de Camporotundo*. Hujus domus nomen jam ab an. MCCCCXXVII. in monumentis occurrere, laudatus Canonicus ad me scripsit. Earum redditus Humiliatis extinctis per Pontificias literas Canturiensi Capitulo attributi sunt. Ipsa S. Georgii Ecclesia adhuc superest, ac diem illi sacrum Canonici ibidem celebrant. Quæ deinde sequuntur domus, videlicet 11. *Domus de Vedano*, & 12. *Domus de blaffono*, vulgo *Biaffonno* hoc loco tantummodo memorantur. Subditur 13. *Domus de la cassina de carate*, quo nomine Caratensis Humiliatorum domus designatur. Ad extrema usque tempora apud Humiliatos hæc fuit; atque in Catal. an. MDLXX. Cardinali Morono commendata dicitur. Altera erat Carati Humiliatorum domus, quæ in hoc tantum Catalogo indicatur: 14. *domus de castegnado ibi*. Omnium vero, quotquot recensendæ in hac pagina supersunt domus, unice nomen proferre cogimur. Ex porro sunt 15. *Domus major de verano*; 16. *Domus minor ibi supra*. 17. *Domus de brioscbo*; 18. *Domus de Garbagnate monasterio*; 19. *Domus de biotzago*; vulgo *Bulciago*; 20. *Domus de Crimella*; 21. *Domus de bisteto*, vulgo *Bestetto*; 22. *Domus de meda*;
23. *Domus*

23. *Domus de cixano*, vulgo *Cesano Maderno*; 24. *Domus de bianzago*; 25. *Domus de segnano*; 26. *Domus de senago*; 27. *Domus de grognotorto*; 28. *Domus de Cuxano*, vulgo *Cusano*; 29. *Domus de dugnano*; 30. *Domus de cinixello*, vulgo *Cinifello*. Ex his vero *Domus de Briofcho*, & *Domus de Senago* in mulierum domos conversæ illa anno MCCCXLIV., hæc anno MCCCCIV. adhuc supererant. Hoc pariter anno supererat *Domus de bisteto*. Ceteræ omnes ante annum MCCCXLIV. ab Humiliatis derelictæ fuerant.

LV. Sequuntur deinde, quæ in eadem regione erant Humiliatarum domus; ac primo Liffoni, ubi tres erant, ut vidimus, Fratrum, duæ præterea erant Monialium domus. 1. *Domus sororum de fossato de liffono*; 2. *Domus de marliano ibi supra*. Anno MCCCXLIV. in unam coaluerant, quæ anno MCCCCIV. adhuc exstabat. Tres deinde Humiliatarum domus Serenii nominantur; 3. *Domus fratris ferrandi de seregno*; 4. *Domus fratris alberti ibi*; 5. *Domus fratris martini ibi*. Anno MCCCXLIV. duæ supererant: *De Seregno sorores quatuor*; *Domus nova ibi supra sorores quinque*. Prima illa esse videtur, quæ olim Fr. Martini appellabatur. Sic enim habemus in *Libro Decimarum antiquarum*. *Domus fr. Martini seregnii unita cum domo Circuli*; tum ibidem subditur *Domus Nova*, ut adhuc Seregnii exstans. Hæc vero an. MCCCCVI. Modoetiensi S. Mariæ Magdalenaë cœnobio conjuncta fuit, ut constabit, cum de Humiliatarum domibus, quæ Vicomercati erant, agemus. 6. *Domus de besana*, quæ an. MCCCXLIV. adhuc supererat. Canturii autem præter tres memoratas Humiliatarum domos, alia Monialium erat. 7. *Domus de la nuce de canturio*. Ædem porro, ut fertur, S. Mariæ Magdalenaë sacram, sæculo proxime elapso everfam, illæ habebant; sed quamdiu eandem incoluerint, ignoro. Fuit etiam Canturii Hospitalis domus S. Ambrosio dicata; cui Virgines nonnullæ, Humiliatarum nomine designatæ, inferviebant. At has etiam latiore quodam sensu Humiliatas dictas fuisse, ex alio Canturiensi documento an. MCCCCLXXVI.

MCCCCLXXVI. XXX. April. colligimus, in quo illæ Ordinis S. Augustini appellantur. In eadem denique *pagina* erant 8. *Domus de Iurago*; 9. *Domus de Casirago*; 10. *Domus de monte*; 11. *Domus de valle*; 12. *Domus de Migloe*, vulgo *Muggiò*; & 13. *Domus de Sexto*, scilicet, ut arbitror, *Sexto Joannis*. Ex his domus de *Casirago*, & de *Sexto* in Catalogo an. MCCCXLIV. recensentur ceteræ ante illum annum incolis destitutæ fuerant.

LVI. Altera nunc Martesanzæ pars occurrit, quæ in Catalogo nostro dicitur *de ripa adhuc infra*. In hac, ait prioris Chronici auctor, *erant domus fratrum cum suis monachabus viginti sex: Cœnobia religiosarum per se erant undecim*. Verum, quod mirere, ex XXVI. illis domibus binæ tantum anno MCCCXLIV. supererant; quin etiam ex his ipsis altera erat, ut ait Catalogi posterioris auctor, *fratribus viduata*. Nonnullæ tamen in mulierum domos conversæ erant. Sed singulas recensere aggrediamur. 1. *Domus de pozolo intus*; 2. *Domus de pozolo de foris*; 3. *Domus de meltio*; 4. *Domus de liscate*; 5. *Domus de limidi*; 6. *Domus de orsanigo de murscugia*; 7. *Domus de Prato centenario de murscugia*, vulgo *Precentenario*. Undenam hoc *Murscugia* nomen duabus his domibus additum, ignoro. Nulla porro ex his septem anno MCCCXLIV. supererat. Sed domus de *prato centenario* antiquius monumentum habemus in charta an. MCCLXIII. XXVI. Octobr., quæ in nostri hujus Collegii tabulario asservatur: *frater Albertus filius quondam bonacursi de corneno humiliatus domus humiliatorum de prato centenario*. Quæ deinde sequuntur 8. *Domus de cugnolo de vicomercato*, & 9. *Domus de la valle ibi supra*, anno MCCCXLIV. mulierum cœnobia evaserant; de illis proinde simul ac de altera, quæ ibidem fuit, *Humiliatarum* domo mox sermo erit. 10. *Domus major de archori*; 11. *Domus de trenzanense*, vulgo *trenzanese*, hoc solum in Catalogo recensentur. At 12. *Domus de cisnuscule lombardone* (vulgo *Cernuschio* in Brianteis collibus) an. MCCCXLIV. adhuc exstabat, sed, ut dixi, *fratribus viduata*. 13. *Domus de merate*.

Super-

Supererat illa an. MCCCXLIV. in mulierum domum conversa. Andreae Vicecomitis Generalis Humiliatorum Magistri literas XX. Jul. MCCCXVI. datas suo loco edemus, quibus Meratensis hujus domus cum cœnobio S. Catharinæ de Blaffono conjunctionem jam ab an. MCCCXCIV. peractam confirmat. Adduntur deinde 14. *Domus de roncho*, 15. *Domus de bernardigio*, vulgo *Bernareggio*, 16. *Domus de licurti*, vulgo *Alcurzio*, vel *Curzio*, 17. *Domus de colnago*, 18. *Domus de mezago*. Hæ omnes, si domum de *Bernardigio* excipias, quæ in mulierum cœnobium conversa anno MCCCIV. adhuc exstabat, reliquæ omnes, inquam, nullo amplius loco memorantur. 19. *Domus de la costa de tritio*. Quæ Tritii ad Abduam erat Humiliatorum domus, in *Libro Decimarum antiquarum* sic indicatur: *Domus de Trezia unita cum domo de Visaboldo*. Sacra ad Abduæ ripam ædicula adhuc visitur quingentis circiter ac mille passibus Tritio distans, medio inter hoc oppidum, & Paradisianum, ut ajunt, rus nostrum itinere; ac rusticas domos proximas habet. Suspicio hoc loco fuisse Tritiensem Humiliatorum domum, quæ ideo *de la costa* appellaretur, quod ad Abduæ litus sita esset. Septem, quæ sequuntur, Humiliatorum domus ex hoc tantum Catalogo innotescunt. 20. *Domus de carubio de glaxiate*, vulgo *Gessate*, 21. *Domus de glaxiate de inzago*, *Inzaghi* scilicet posita, ac *de Glaxiate* appellata; 22. *Domus de etambiago*, 23. *Domus de caxanago*, 24. *Domus de maxate*, vulgo *Mazzate*, 25. *Domus de caponago*, 26. *Domus de carugate*.

LVII. Sororum Domus deinde hoc Ordine subdantur. 1. *Domus sororum de cassano*. Cassani ad Abduam Humiliatarum domum in compluribus monumentis legimus usque ad an. MCCCCL., quo Catharina de Bellis illius Ministra renunciata est. At paullo post Præpositum eidem domui datum videmus Joannem de Orsano, ut ex Blanca Mariæ Vicecomitis literis an. MCCCCLIII. VIII. Martii, & Philippi Cribelli Generalis Humiliatorum Ma-

gistri

gistris eodem anno XVIII. Maji datis, suo loco edendis, colligimus. Paulo post tamen Cassanensis domus Braidensi S. Catharinæ cœnobio conjuncta est, ut ex monumento an. MCCCCXCI: XIX. April. constabit. 2. *Domus de inzagho*: hæc an. MCCCXLIV. adhuc exstabat. Chartam in S. Catharinæ ad Clusam tabulario vidit Cl. P. Allegranza, an. MCCCLXXI. VII. Mart., quæ Sanctimoniales *Domus Noræ de Inzagho* cœnobio illi additas indicat; sed hanc ab Humiliatarum domo distinguendam esse illud evincit, quod ipsa Humiliatarum domus in *Libro Decimarum antiquarum* an. MCCCCIV. adhuc occurrit. Pioltelli tres olim erant Humiliatarum domus; 3. *Domus de pioltello de supra*; 4. *Domus de la speranza ibi*; 5. *Domus de subtus ibi*. Binæ an. MCCCXLIV. supererant. At anno MCCCCIV. Vicoboldonensi domui utraque conjuncta fuerat. 6. *Domus de grogonzola*, seu *de Gorgonzola*. Hæc adhuc supererat anno MCCCCIV. 7. *Domus de Vicomercato*, vulgo *Vimercate*. Duæ, ut vidimus, Humiliatarum domus an. MCCXCVIII. in hoc oppido erant; altera *de la valle*, altera *de cugnolo* appellatæ; tertia mulierum hic additur. In Catalogo an. MCCCXLIV. omnes inter mulierum domos adnumerantur. Exstant in S. Mariæ Magdalænæ Modoetiensi cœnobio Andree Vicecomitis Generalis Humiliatarum Magistri literæ, quas se vidisse testatur P. Allegranza, an. MCCCCVI. XIV. Septemb. datæ, quibus cœnobio illi conjungit *Monasterium Humiliatarum de la valle de Vicomercato*, & *Monasterium de la Cagnola* (legendum videtur *de la Canova*, ut domus nova exprimat, quam Serenii fuisse ostendimus) *de Serenio*. Reliquarum exitus, quis fuerit, ignoro. Sequuntur deinde 8. *Domus de opreno*; 9. *Domus de ofnago*, quæ hic tantum occurrunt. Oprenum, vulgo *Opreno* pagus est trans Abduam; sed forte legendum *de Oreno*; 10. *Domus de archori*; 11. *Domus de busnago*. In *Libro Decimarum antiquarum* nominantur *Monasterium S. Martini de Archori*, & *Domine de Buzinago*; sed his nominibus ipsas

Humi-

Humiliatarum domos indicari affirmare non audeo. Certe S. Martini Monasterium jam ab an. MCXCII. exstabat (a), eratque Romanæ sedis immediate obnoxium; quo sane jure Humiliatorum domus per ea tempora non fruebantur.

LVIII. Superest denique *fagia Insule Folcherie ultra abduam*, in qua octo tantum erant Humiliatis communes domus, propria mulierum an. MCCXCVIII. nulla. 1. *Domus fratrum de bregnano*, vulgo *Brignano*. Hæc anno MCCCXLIV. adhuc supererat. 2. *Domus de Fornovo de Caravazio*; 3. *Domus de Caravazio*. Fornovum pagus est Caravagio celebri oppido proximus; ideoque Fornovi etiam domus, Caravagiensis appellatur. Utraque usque ad Humiliatorum extinctionem superfuit. Utriusque redditus anno MDLXXXII. a Gregorio XIII. Mediolanensi Seminario concessi sunt. Caravagienses ædes an. MDCIII. PP. Cisterciensibus concessæ, 4. *Domus de vailate*, de qua in *Notitia Cleri Mediol.* hæc habemus: *Domus Fr. Humiliatorum de Fornovo, cum domo de Vailate unita secum*. 5. *Domus de Calvinzano*. Fuisse ibi jam ab an. MCCXXVII. Humiliatorum tertii Ordinis cœtum ex Gregorii IX. literis eo anno III. Id. Jun. datis colligimus; in quibus inter eorum Ministros appellat *Joannem Bellum de Calvinzano*. Claustraliū vero Humiliatorum domus sic in *Notitia Cleri Mediol.* designatur: *Domus Fratrum Humiliatorum de Caravazio, cum domo de Calvinzano unita secum*. 6. *Domus de trivillio*. Hanc an. MCCXXIX. constructam fuisse docet Emmanuel Laudius in Trivillienſi historia (b) an. MDCXLVII. Mediolani edita, confirmatque in fusiore ejusdem oppidi historia MS., quæ ibidem servatur, additque S. Jacobo Apostolo sacram illam fuisse; sedemque illam Humiliatos tenuisse ad annum usque MDIX., quo tempore bellorum furore eorum ædes dirutæ omnino ac vastatæ fuerunt. Denique 7. *Domus major de ripalta*,

D d d

vulgo

(a) V. Giulin. Mem. T. VII. pag. 91.

(b) P. I. Cap. XI.

vulgo *Rivolta*; 8. *Domus minor ibi supra*; utraque in Catalogo an. MCCCXLIV. profertur, sed altera fratrum, fororum altera. Fratrum autem domus videtur ad extremum usque superfuisse. Nonnullæ adhuc Humiliatorum domus recensendæ sunt, quæ quamvis in nostro hoc Catalogo omittantur, Humiliatorum tamen fuisse constat. Ac primo habemus Innocentii III. literas II. Kal. Jan. Pontificatus anno XI. datas ad Humiliatos *Orlianenses*. Duplex porro est Orlianum, alterum in Massaliæ, in Angleriæ alterum plebe, quod etiam Orianum dicitur. Utrum indicetur ignoro. Alexandri IV. pariter literas edemus IV. Id. Decemb. Pontificatus an. VI. datas, in quibus memoratur *Domus Humiliatorum de Ugligniate*, vulgo *Olginate*. Vidimus etiam cum de Mediolanensi SS. Trinitatis domo ageremus, *Ecclesiam S. Mariæ in Campo Mediol. Dioc.* fuisse Humiliatis concessam. Aliam se vidisse in charta anni MCCLXXVI. Ugloni positam, vulgo *Oggiono*, commemorat Comes Julinius; aliamque Cifnusculti Asinari fuisse colligit (a) ex Ambrosiani tabularii charta an. MCCLXXX. Denique in *Bullario Minorum Conventualium* (b) Alexandri IV. literas habemus IV. Non. Mart. Pontif. an. II. datas, quibus *Monasterium Monialium de Rubonò Mediol. Dioc. tunc Ordinis S. Benedicti*. a Mediolanensi Archiepiscopo Humiliatis concessum, iisdem confirmat. At Rubonum frustra in Mediol. Diocesi requirimus. Forte *Robianum* scribendum erat, qui pagus est in Alliati plebe. Hunc in modum habemus ex Catalogo nostro CCXVIII. in Mediolanensi urbe & agro domos, quibus si alias nonnullas, quas ex diversis monumentis protulimus, addas, habebis fere CCXXX. in sola Mediolanensi urbe & agro Humiliatorum domos. Quam profecto in unica provincia domorum multitudinem arbitror a nullo umquam Religioso cœtu numerari potuisse.

ORNA-

(a) Mem. di Mil. T. VIII. pag. 291. & 337.

(b) T. II. pag. 122.

ORNATISSIMO VIRO

P. HIERONYMO TIRABOSCHIO S. J.

GEORGIUS DE JULINO S. P. D.

L Egi summa cum voluptate, ut soleo tua scripta omnia, Dissertationem, quam nuper a Te recepi, Vir Cl., De domibus Humiliatorum. Quanta, bone Iuppiter, eruditionis copia; quanta critica vis; quæ eloquentia; quæ perspicuitas! Semper certum, nunc autem certissimum judico Horatianum illud axioma:

Cui digesta potenter erit res,

Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Plura adderem, si laudes a me expectares; verum quia animadversiones meas, qualescunque sint, exposcis, obsequi desiderio tuo hac in re arbitror forsitan æquum minus, tamen amicum magis. Verum antequam manum operi admoveam, scire te volo, qua de causa, cum alias iisdem de rebus Italice ad te scripserim, nunc Latine mihi scribendum esse censuerim. Ea nempe causa est, quia experientiâ didici, commodius de Latinis Dissertationibus agi posse Latine, quam Italice. Habe igitur observatiunculas aliquas, quas prout legenti occurrebant, in adversaria conjeci. Hoc unum rogo, ne has sub oculos Ferrarii nostri optimi venire permittas. Quo enim supercilio Vir ille Ciceronianus totus, & a talis ad capillum aureum seculum spirans excipiet Scriptorem, qui viginti ferme continuis annis nil nisi barbariem puram putamque præ manibus, præ auribus, præ oculis, præ animo habuit? Te vero literas hasce meas si non ob venustatem, & elegantiam, saltem ob utilitatem aliquam probaturum spero.

NUM. V. Ea sunt rationum momenta, quibus Ecclesiam tuam Braidensem, illam nempe quæ adhuc superest, multo recentiorē ostendis quam ego credideram, ut nihil amplius suppetat, quod reponi possit.

D d d 2

Volens

Volens ergo, ac lubens, manibus, pedibusque ab eo in tuam sententiam.

NUM. X. *Apud Humiliatos Domus Sancti Spiritus moram traxisse Henricum Septimum Romanorum Regem anno 1311. narrat Joannes de Cermenate Auctor Synchronus.*

NUM. XI. *Sorores de Monteforti, quas memorat Gothofredus de Buffero, si eae sunt, quae ad Humiliatorum domum pertinebant, certe Ecclesiam habebant, ab Ecclesia Fratrum distinctam. Gothofredus enim altare Sancti Andreae indicat In Ecclesia Sororum de Monteforti.*

NUM. XII. *Domui Humiliatorum Portae Orientalis, ubi Pater suus jacebat, Petrum Sancti Marci Presbyterum Cardinalem Peregrrossum anno 1295., testamento legavisse domum quandam cum furno novi ex ejus codicillis. Verba ipsa Legati hic juvat exscribere. Item Domui Humiliatorum Porte Orientalis Mediolani, ubi Pater meus jacet, lego, & relinquo domum, & pristinum, que habeo in Parochia S. Martini In Computo; hac tamen conditione adjecta, ut iidem Fratres ejusdem Domus teneantur ad annum Anniversarium decem, pro anima ipsius Patris mei, & mea, & elemosinas, & alia pietatis opera facere pro anima ipsius, & mea.*

NUM. XXV. *Humiliatos quondam incoluisse Domum apud Sanctam Euphemiam, quam nunc sub Titulo Crucifixi Mulieres Paenitentes habent, credidi, postquam picturam, quae ibidem portam exornat, attente perspexi. Virginis Deiparae imago apparet, ante quam a dextro latere plures Fratres, & a sinistro plures Sorores flexis genibus adsunt. Vestes tum Fratrum, tum Sororum eae sunt, quas Humiliatis tribui alibi videmus. Digna plane pictura, quam si adhuc non vidisti, videas; & examines, an Domus Sanctae Euphemiae cum hac apte convenire possit.*

NUM. XXVI. *Si locus est conjecturis; quid ni dicamus Domum de Bagiera, seu de Baynera extitisse, ubi vicus est, qui adhuc hodie vocatur Stretta Bagnera?*

NUM. XXXIII. *Haud difficile adducor, ut credam chartam, quam in Archivio Ambrosiano vidi ad Domum Humiliatorum de Udrugio pertinentem, nobis Domum Mediolanensem de Udrugio appellatam indicare.*

NUM. XXXVII.

NUM. XXXVII. *Quoddam Registrum (liceat vulgari hoc vocabulo nominare ordinatam collectionem Chartarum Familiae de Capris) mihi exhibuit venditionem factam anno 1320., ubi memoratur Ministra, & Sorores Domus Sancti Bernardi, sive de Vegiantino. Nunc ad Portam, quae de Vigentino dicitur, habemus Monasterium Monialium Sancti Bernardi Ordinis Sancti Dominici. Moniales illae, ut probat Latuada, quondam secundum Sancti Benedicti Regulam vitam ducebant. Ast seculo decimotertio ibi non Monasterium, sed Hospitalis domus habebatur, de qua Gothofredus de Bussero agens inquit: Ecclesia Sancti Bernardi extra Portam Romanam cum Hospitali. Ministra ergo & Sorores Domus Sancti Bernardi anno 1320. huic Hospitali inserviebant, nihilque cum Humiliatis habebant commune.*

NUM. XXXVIII. *Domum Humiliatorum Sanctae Agathae, & Domum Sanctae Mariae de Carrobiolo ejusdem Ordinis duo fuisse distincta Monasteria Madoetiae, ego quidem non inficio, imo & mordicus teneo. Verum Ecclesiam, quam permittente Archipresbytero Madoetiensi, circa annum 1233., Humiliati Sanctae Agathae edificaverunt, fuisse Ecclesiam Sanctae Mariae, quae de Carrobiolo dicitur, me asseruisse nunc quoque, si veniam das, minime poenitet. Nam Archipresbyter suis literis concedit facultatem Humiliatis Sanctae Agathae erigendi Oratorium ad honorem Omnipotentis Dei, & semper Virginis Mariae; non autem ad honorem Sanctae Agathae; & licet addat: In Curia vestra, seu in sedimine vestro: quid prohibet credere Domus Sanctae Agathae Curiam, & sedimen Carrobiolum ipsum haud longe dissitum attigisse, vel si magis placet aliam Curiam, & sedimen proprium eo loci habuisse memoratos Fratres? Conjicere ergo juvat Domum Sanctae Agathae a proxima Sanctae Agathae Ecclesia, quae antiquissima est, nomen traxisse, quae tamen non erat hujus Domus propria, sed communis Viciniae universae. Hic mos fuit antiquioribus Humiliatis. Cum vero eos inesset cupido propriae Ecclesiae, & Cemeterii habendi, nec locus proximior iis extruendis esset apud Sanctae Agathae Domum, Carrobiolum selectum est, ibique ea aedificia surrexerunt. His superadditum fuit novum*

Mona-

Monasterium, quod aliquandiu distinctum, demum utpote commodius etiam Fratres Sanctæ Agathæ recepit. Quæ dicta sint non propriæ opinionis tuendæ, sed veritatis eruendæ gratiâ.

NUM. LI., Locum, quem nunc Borsano nominamus, Brossianum, & Brossanum etiam antiquitus dictum reperio. Nomine vero Brossani Brutianum ægre intelligerem. Argumentum, quo adductus sum, ut Fratres in Brutianensi Inscriptione memoratos alicui Equestri Ordini, & non Regulari adscriptos censerem, hoc est. Fundator Ecclesiæ Jus patronatus, ut ajunt, sibi reservaverat, prout colligimus ex iis verbis: De qua Ecclesia dictus Dominus Frater Lanterius est Patronus: & hoc idem jus ad Posterios suos pervenit. An hæc Ordinem Regularem, an seculum sapiant, tui judicium esto.

Ibidem. Quidam Præpositus, ni fallor, Ambrosius De Puteo dictus, vivente adhuc Divo Carolo de rebus Legnanensibus vulgari sermone scripsit. Oblatus est mihi codex manuscriptus, cum eam regionem inviserem; ibique pag. 58. inter cætera legi hæc ferme verba: Ecclesia Sanctæ Catharinæ inter Legnanum, & Legnavellum olim Ordinis Humiliatorum, nunc membrum Abbatie Cardinalis Peretti post abdicationem Cardinalis Montalti ejus Avunculi. Et paulo post: Humiliatæ Legnani degentes albis vestibus utebantur, habebantque Ecclesiam Christo Transfigurato dicatam. Ordine Humiliatorum deleto Moniales Domibus Mediolanensibus S. Catharinæ In Braida, & Sanctæ Mariæ Ad Circulum addictæ fuerunt; aliqua vero ob corruptos mores Sanctæ Valeriæ Pœnitentibus Fœminis Sociatæ. Ecclesia, & Monasterium venditum, & in usus seculares traductum, nunc Monasterium ruptum appellatur. Hæc ille Præpositus, qui res se vivo actas Posteris narrabat.

NUM. LII. Podenzanum in Massaliæ Plebe dubio procul Martesane Comitatus erat subiectum. Propterea ibi non quærerem Domum de Ponzano, quam sub Fagia de Seprio Catalogus tuus notat. Ni fallor, Domus hæc ad Pienzanum Plebis Bollati pagum referenda est; quam Plebem alibi etiam Catalogus idem indicat sub Fagia Sepriensi.

NUM. LX.

NUM. LVII. *Non quidem Monasterium Sancti Martini de Archori, sed Monasterium de Buginago, seu Bucinago, fuisse Sanctae Sedi obnoxium anno 1192. ego affirmavi citato loco. De Monasteriis vero Archoriensibus habeo hic quae addam. Duo ibi fuisse Monialium Monasteria scio, unum Divo Martino, alterum Divo Apollinari sacrum. Secundum hoc Divo Apollinari dicatum Sancti Benedicti Regulam profitebatur, & Abbatissa illi praeerat. Anno 1438. ab Eugenio Quarto Pont. Max. conjunctum fuit Monasterio Mediolanensi Sancti Apollinaris eo diplomate, quod refert P. Bonavilla pag. 166. & seq. Aedicula Sancti Apollinaris cum antiqui Monasterii parte, quae nunc usibus Villicorum inservit, adhuc superest, & cum proximis fundis Monasterio Mediolanensi Sancti Apollinaris paret. Nil minus alterum Sancti Martini Monasterium mihi notum est. Fuit hoc pari modo alteri Monasterio conjunctum, scilicet Sanctae Mariae De Inghino Burgi Modoetiensis, quod postea Sancti Martini titulum recepit, & nunc quoque servat. In hujus Monasterii tabulario Charta exstat hujus rei testis, quam & ego habeo; & hinc discimus anno 1459. die primo Decembris Abbatissam & Moniales Sanctae Mariae de Inghino Ordinis Sancti Benedicti dedisse, emphiteusis nomine, Andreae Simonettae Arcis Modoetiensis Praefecto bona, quae erant Monasterii Sancti Martini de Archori ejusdem Ordinis, ipsi Monasterio Sanctae Mariae legitime coniuncti. Monasterium antiquum, & Ecclesia Sancti Martini apud Archorem cum parte praediorum transit postea a Familiâ Simonettarum in meam Familiam. Domus antiquior pars, quae Ecclesiae adheret, adhuc quamdam Monasterii speciem servat. Turris campanaria eadem est, quae Monialibus inserviebat, & Ecclesia eadem, licet recentibus aliquot ornamentis aucta. Ex his aliqua jam attigeram in mea Dissertatione De Julia Drusilla Germanici Caesaris Filia, cujus egregiam Memoriam, ibi repertam, Mediolanum transtuli.*

NUM. LVIII. *Rubonum Vicus est Bernato adjunctus, in Corbetta Plebe, utpote parum distans. Ibi fuisse Monialium Monasterium adhuc fama est. Hoc illud idem Monasterium existimo, quod*
Bernati

Bernati memorat Urbanus Tertius in eo diplomate, quo *Canonicam Regularem* anno 1187. *ibidem* fundavit.

Hæc sunt Cl. Tiraboschi, quæ mihi attente perlegenti *Dissertationem tuam adnotanda* occurrerunt, cum ea partim non inutilia, partim non injucunda tibi futura esse judicarem. Nunc jam locus in charta amplius non superest: propterea ne tibi videatur

Scriptus & in tergo nec dum finitus Orestes calamum pono. Vale, & audaciam meam æqui bonique consule.

M O N I T U M .

Addenda hic esset Dissertationis hujusce pars altera de reliquis Humiliatorum domibus , quam prælo jam fere commissam habebamus ; sed re accuratius expensa commodius visum est , illam in alterum Volumen rejicere . Novi hujusce consilii ineundi ratio hæc potissimum fuit , quod dum primum hoc Volumen imprimeretur , multa ab Eruditis Viris nonnullis parari , quibus Humiliatorum in diversis Italiæ urbibus domus , non satis adhuc cognitæ , egregie illustrarentur , eaque ad nos quamprimum mittenda nunciabantur . Verendum itaque erat , ne quæ hoc loco protulissimus , iterum altero Volumine explicanda , aut etiam emendanda essent ; multa etiam de novo addenda . Quæ res Eruditis Lectoribus gravis plerumque atque incommoda accidit , qui quæcumque eodem pertinent , uno sibi intuitu exhiberi optant . Hæc præsertim in causa fuerunt , cur hujusmodi consilium amplecteremur ; quod Clarissimis iis Viris , quibus memoratos Commentarios debemus , hinc etiam probatum iri confidimus , quod si illis in hoc Volumine usi essemus , summa tantummodo rerum capita delibare nos oportuisset , ne Voluminis moles in immensum excresceret . Contra iis-

dem in *Volumen* alterum rejeētis , liberius quodammodo exspatiari licebit , atque uberiores ex præclaris eorundem laboribus fructus percipere . Interim singulos , quicumque in primum hocce *Volumen* inciderint , obtestamur , ut si quid illi de *Humiliatorum* rebus noverint , quæ ad rem nostram faciant , humaniter ad nos transmittant ; quas preces iis præsertim adhibitas volumus , qui de nonnullis in *Italia* *Humiliatorum* domibus *Commentarios* sperare nos jusserunt . Nos certe sic iis usuri sumus , ut memorem beneficii gratumque animum *Viris Clarissimis* quacumque ratione liceat testemur .

DISSERTATIO VIII.

DE HUMILIATORUM EXTINCTIONE.

I. **Q**UA ratione severioris disciplinæ studium apud Humiliatos languescere, eorumque res collabi paullatim cœperint, ex iis, quæ Dissert. IV. de Generalibus Magistris differentes diximus, intelligi satis potuit. Ac sane illud XXXVII. annorum tempus, quo externis, ut ita dicam, hominibus rerum administratio apud Humiliatos commissa est, iis scilicet, qui aut non ante Humiliatorum leges amplexi sunt, quam Generales eorundem Magistri juberentur, cujusmodi Petrus Botta ab an. MCCCXCVIII. ad an. MCCCCI., ac deinde ad an. MCCCCXXXII. Andreas Vicecomes fuerunt, aut ne tum quidem illas amplexi sunt, ut Joannes Vicecomes ab an. MCCCCXXXII. ad an. MCCCCXXXV., illud, inquam, XXXVII. annorum spatium non parum ad res Humiliatorum evertendas contulit. Hinc ipsa rerum administratione Humiliatis reddita, Stephanum de Arzago, ac præsertim Philippum Cribellum strenue elaborasse vidimus, ut ad pristinum vivendi genus Humiliatos suos revocarent. Sed ea fere est humanarum rerum conditio, ut statim ac corruere, atque in præceps agi cœperunt, vix possit ruentium impetus sustineri; aut si quoquomodo retardetur, inceptum deinde cursum vehementius persequantur. Itaque quamvis studiis illi laboribusque assiduis aliquid profecisse videantur, cito tamen relabi iterum omnia, atque in pejora adhuc ruere Humiliati cœperunt. Nihil vero funestius poterat per ea tempora Humiliatis accidere, quam ut tribus illis Generalibus Magistris diu uterentur, in quorum vitia Marium Picium tam vehementer invehi audivimus, Hieronymo de Landriano, Carolo

de Advocatis, ac Hieronymo Torchio. Homines enim, qui dignitate illa non ad aliorum vitia evellenda, sed ad impotentes animi cupiditates fovendas abuterentur, potissimum in causa fuere, ut pessima apud omnes esset Humiliatorum fama, altasque adeo radices vitia quæcumque inter illos agerent, ut inutilem iis eradicandis operam viri sanctissimi adhibuerint, atque oportuerit proinde pravum hunc perditorum plerumque hominum cœtum de medio tolli.

II. Hæc scilicet sunt, quæ postrema hac Dissertatione evolvere aggredimur, cujus tamen alia omnino erit ac ceterarum ratio. Hactenus enim in tenebris quodammodo digladiandum nobis fuit, obscuraque passim omnia & incerta monumentis hinc inde erutis illustranda. Nunc vero plenissima in luce versamur. Etenim, nescio quo fato, antiqua Humiliatorum decora pristinaque sanctissimi olim cœtus famam nemo fere ex historicis attigit. Contra funestam extremæ ætatis eorumque excidii memoriam nemo fere tacitus prætermisit. Nec vero id nobis sumimus, ut Auctores omnes simul conferamus, qui hæc attigerunt, eorumque dicta expendamus: quis enim esset differendi finis? Paucos seligimus, eosque ut plurimum, qui fusius hæc diligentiusque illustrarunt. Ac primo ex iis, qui S. Caroli Borromei res gestas literis tradiderunt, duobus fere utemur, quorum maxima est auctoritas, Carolo a Basilica Petri, ac Joanne Petro Gluffiano. Plurima etiam huic Dissertationi lux affulgebit ab eruditissimis Balthassaris Oltrocchii adnotationibus ad S. Caroli vitam a Gluffiano digestam; simulque ex aliis monumentis, quæ tum ab Oltrocchio ipso, tum a Cl. P. D. Paulo Onuphrio Branda Clerico Regul. Congr. S. Paulli controversiæ cujusdam mox memorandæ occasione, prolata sunt. Helyottum ipsum appellabimus interdum. Nonnulla etiam ex sæpius indicatis Puricellii schedis hausimus. Conjuratiōnis autem in S. Carolum in itæ peculiare narra-

narrationes duas habemus, alteram MS. Jacobi Philippi Bestæ (a), cujus eo major est auctoritas, quod & æqualis est Scriptor, & se ipsum uni ex Humiliatis reis patronum datum fuisse testatur; alteram sub idem tempus, ut videtur, typis editam, ac passim vulgatam, quæ quamvis circumforanea videri forte possit, quales interdum circumferri videmus ab otiosis hominibus scriptas, atque ab otiosioribus legendas, sincerum tamen peritumque Scriptorem illa sapit, ac Bestæ fere ceterisque Scriptoribus consentit; ideoque Puricellius ipse magni illam a se fieri testatur.

III. Pessimo itaque loco medio circiter XVI. sæculo Humiliatorum res erant. Ex eorundem domorum censu anno MDLXX. instituto, quem præ manibus habemus, XCVII. illæ erant. Ex his XXXIX. commendatæ erant, earumque redditus XXXII. fere aureorum millibus continebantur: in his LX. Fratres a Commendatariis alebantur, plurimæ autem incolis carebant. Domus LVIII. reliquæ Præpositos ex Humiliatis habebant. Omnium simul redditus XXVI. circiter aureorum millia. Ex his etiam pleræque incolis vacuæ: Fratres omnino CII. Itaque CLXII. fratribus, tironibus ipsis Laicisque; ut ajunt, supputatis totus Ordo constabat; Redditus universi LX. fere aureorum millia. Hæc scilicet fuerat Præpositorum industria, seu potius fraus, ut paucissimi numero Fratres reciperentur, iique inutiles ferme contemptique homines, plerique etiam ex Religiosis aliis Cœtibus aut transfugæ aut ejecti. Hinc enim fiebat, ut & superbius Fratribus imperitarent, eosque pessime haberent, & ipsi interea amplis redditibus fruerentur impune. Hinc densæ illis famulorum, atque etiam sicariorum catervæ; illis equorum, curruum, venaticorum canum copia; lauta domi suppellex; ludi, convivia, ea denique vivendi ratio, quæ non modo Divino cultui addictos, sed prophanos etiam homines dedeceret. Hic etiam mos sensim invaluerat,

(a) Origine e Maraviglie di Milano MS. Lib. VI. Cap. VIII.

luerat, ut Præposituras suas in amicos, aut consanguineos Præpositi testamento conferrent. Quod vitæ genus cum Præpositi ut plurimum ducerent, nemo non intelligit, quam dissolutos esse oporteret subditorum mores, utque disciplinæ profus immemores in omne vitiorum genus impudenter proruerent. At multo gravius eorundem crimina Ripamontius (a) exaggerat, qui Præpositos ipsos in turpissimum quodque libidinum scelerumque genus effusos describit, eaque narrat, quæ referre horret animus. Qui quamvis oratorio more, quo plerumque gaudet, [quale illud est, quod ait, XCIV. tunc fuisse Humiliatorum domos, *quarum familiarum sive domiciliorum unumquodque centenis hominibus alimenta non necessaria modo sed etiam lauta suppeditare posset*], hæc fortasse amplificavit, quæ tamen ab iis ipsis audisse se affirmat, qui rerum testes fuerant, vix revocari in dubium posse videntur.

IV. Ac certe si ea audiamus, quæ Marius Picus de Humiliatis ipse suis testatur, facile Historicis fidem adhibebimus. Nonnulla proferre juvat, ut certius, quæ hætenus diximus, confirmentur. Sic itaque questus suos Marius aggreditur:

*Dei buon costumi persa é la semenza ;
Gola, lussuria, invidia gli abbonda ;
Che non gli é più timor, più erubescenza .
Tropo é il dolor, Iddio, che mi circonda ;
Veder tanta insolenzia ! e perché tardi ?
Che 'l scellerato tosto non profonda ?*

.....
*Cominciò l'ordin nostro andar in bando,
Quando mischio fra noi fu il bigio e nero,
Le veste e no' i costumi tramutando*

.....
Un sol abito onesto anche s' usava ;

Non

(a) De Orig. & Pontif. D. Car. Lib. II.

*Non gli erano lascive foggie strane,
Ma como l'un, simile et l'altro andava.*

Or portan veste seculare et vane;

*La pazienza ascosta e corta e stretta,
Le anelle in dito, e al collo le collane.*

*Chi a un modo ha il capuccin, chi la beretta,
Chi ha il saglio, chi ha il borico, chi ha il tabarro,
Chi ha integra, e chi ha frappata la scarpetta.*

Più affai van differenti, ch' io non narro.

*Chi ha barba lunga, chi ha corte le crine,
Chi giuoca, chi biastema, et chi è bizarro.*

Per questo vengon tasso le ruine:

*Sallo pur questo il Mastro Generale
Né a chi merita dà le discipline*

.....
Non scernon li Prelati il loro errore;

*Anzi per dimostrar la lor sciocchezza
Lasciano il meglio e attaccansi al peggiore;*

Et la scuma d' altri Ordini e la fezza

*Van raccogliendo come cosa eletta,
Tenendo caro, o Dio, quel ch' altri sprezza.*

Como esser può Religion perfetta

*Dove son Frati tristi e fuggitivi,
Ch' amorban gli altri, como cosa infetta?*

D' amor e de timor tutti son privi,

*Non prezzan Dio, né temono l' Inferno
Como s' avesser sempre a restar quivi.*

.....
Son d' ogni vizio pieni et de difetti,

*Leccardi, ebbri, bugiardi, invidiosi,
Sacriloghi, spergiuri, et discorretti.*

A tutti à buon voler sono retrossi,

*Fan danni assai con la malizia loro,
Che quasi al mondo tutto son odiosi.*

V. Hæc aliaque his similia Marius. Atque eadem ferme repetit alterius Carminis auctor, quod Octaviano Piccio Marii fratris filio ab Argelato tribuitur, ut alias monuimus, atque inscribitur: *Pronostico della rovina de' FF. Humiliati*. Hic scilicet erat per ea tempora Humiliatorum status. Hieronymo Torchio Generali Magistro, Jacobus Gadius, ac Galeatius Brippius successerunt, ut IV. Dissertat. diximus, qui nihil de Humiliatis ad sanctiorem vitam revocandis solliciti fuisse videntur. Per eadem tempora Joannes Card. Moronus, celeberrimi nominis vir, Protector, ut ajunt, Humiliatis datus fuerat; qui cum se hoc munere abdicasset, Pius IV. literis suis an. MDLX. Idib. Februar. datis Carolum Cardin. Borromeum sororis filium, Humiliatorum Protectorem dixit. Erat tunc Carolus, quamvis juvenili admodum ætate [vix enim secundum supra vigesimum annum attigerat] tamen & morum sanctitate, & in maximis difficillimisque rebus gerendis prudentia, dexteritate, fortitudine maximus. Itaque cum de perditis Humiliatorum moribus audisset; in id statim animum intendit, ut opportunum gravissimo atque inveterato morbo remedium adhiberet. Qua tunc ratione id aggressus fuerit Carolus, non satis constat; ac ne aggressum quidem fuisse constaret, nisi Galeatii Brippii Generalis Magistri literas 1. April. MDLXII. ad eundem datas in Bibliotheca Ambrosiana rei testes haberemus, ex quibus placet nonnulla decerpere, quamvis rudi omnino incultoque stilo conscripta. Postulat primo, ut ad Veronenſia Comitiam novo Generali Magistro renunciando indicta liceat sibi proficisci; tum subdit: *Il Capitolo con la gratia del Signor Onnipotente Idio si fara con quella debita osservanza et religiosita che si debi far; et non si mancar dove fara desordini de provederli, et de reformar, tanto che V. S. Illma et Rev^{ma} conoscera che siamo Gentilomini religiosi, et non di mala vita, come forse gli be detto. Mi rencrefca bene, che*

che per adjutar la mia religione habia molte volte importunata V. S. Illma et Rev^{ma}, la quale prego perdonarmi; et che oltra le fatiche debbia star con danno de più de L. 3000. Imp. per la scorta che ho fatto per adjutarla, etc.

VI. Sed nihil in Veronensibus Comitiis ad disciplinam restituendam actum fuisse, exitus ostendit. Marius Averoldus Veronensis S. Mariæ a Glarea Domus Præpositus, Generalis Humiliatorum Magister jussus est. At dum ille Ordini præerat, quamquam Pius IV. per literas an. MDLXIV. X. Aug. datas illum monuerat, ut quæ a Tridentina Synodo ad Regularium cœtum statum pertinentia decreta fuerant, a suis servanda curaret, eadem tamen omnino atque antea fuit apud Humiliatos vivendi ratio. Hinc Carolus, quem gravissima negotiorum moles Romæ adhuc detinebat, Nicolao Ormaneto Vicario suo præcepit, ut Humiliatorum Comitiis anno MDLXV. ad novi Magistri electionem agendis interesset; easque leges fanciendas curaret, quæ Humiliatis ad meliorem frugem revocandis opportunæ essent. Caroli voluntati Ormanetum obtemperasse testatur Octavianus Picus in Appendice: *Vigesimus sextus (Generalis Magister) Fr. Alexander Colleonus Præpositus Mansionis Bergomi in Capitulo Generali celebrato Caravagii est in Generalem electus de anno 1565. In quo Capitulo reformatio Ordinis est transmissa, & in capitulo stabilita præside[n]te Nicolao Ormaneto Vicario Cardinalis Borromei Protectoris Ordinis.* Errat itaque Gluffianus (a), eumque sequutus Helyottus, cum Mediolani comitia hæc celebrata dicit. Sed Ormaneti auctoritatem non satis ad evellenda Humiliatorum vitia valuisse res ipsa comprobavit. *Fecit (ait Carolus a Basilica Petri (b)) ille quidem (Ormanetus), ut de corruptelis quibusdam tollendis aliquid in congregatione decerneretur; verum ad rem perficiendam, maxime autem*

F f f

ad

(a) Vita di S. Carlo Ediz. Rom. 1610. Lib. II. Cap. XIV.

(b) Vit. S. Carol. Lib. II. Cap. IV.

ad alia, quæ graviora & difficiliora erant constituenda efficiendaque, jam tum vir sapiens multo majorem auctoritatem potestatemque necessariam esse prædixerat. Inter illa autem, quæ in Caravagiensibus Comitibus sancita fuerunt, illud potissimum fuit, ut domus Humiliatorum aliqua adolescentibus ac tironibus ad pietatem atque ad literas efformandis destinaretur. Rem testatur Octavianus Picus Domus Novæ Præpositus, quæ huic scilicet usui addicta est: *Electa est Cænova mea Præpositura pro Seminario Ordinis, & de dicto anno præparavi loca, quantum in me erat, ut aptarentur a Religione communibus expensis.* Pius IV. P. M., his acceptis, V. Sept. ejusdem anni, tum ad Carolum, qui paullo ante Roma Mediolanum profecturus discesserat, tum ad Generalem Humiliatorum Magistrum literas dedit, quibus Caravagensia decreta rata esse iussit. At suscepto Seminarii statuendi consilio non modici sumptus requirebantur. Itaque singulis Humiliatorum domibus decima imposita; quod pariter Pii V. literis (is enim interea Pio IV. successerat) XXII. August. MDLXVI. comprobatum est. Indicatæ Pii utriusque literæ, ac cetera fere monumenta hac Dissertatione commemorata, inter Puricellianas schedas in Ambrosiana Bibliotheca servantur (a). Sed parum omnia adhuc valere; & Seminarii præsertim initia numquam posita sunt.

VII. At anno MDLXVII. cum Alexander Colleonus obiisset (ut narrat Picus, qui hujus morte Appendicem suam claudit), cumque ad Generalem Magistrum eligendum Cremonæ indicta essent Comitia, occasione hac sibi utendum Carolus ratus est, ut validius Humiliatorum emendationem urgeret, adfuitque, re antea cum Pontifice communicata, ad Comitia, quibus dies V. Junii ejusdem anni MDLXVII. (non MDXCVIII., ut per typorum, arbitror, errorem apud Helyottum legimus) initium fecit. Binas Pii V. literas initio protulit Carolus, alteras Cal.

Maji

(a) Cod. MS. sign. C. 74. in fol.

Maji datas, quibus plura imposterum ab Humiliatis servanda statuēbat, alteras X. Maji, quibus Borromeum plenissima cum potestate his Comitibus adesse jubebat. Alias etiam paullo post literas Pius ad Humiliatos dedit X. Cal. Jun., a P. Lagomarsinio editas (a), quibus illos, ut se ad meliora reciperent, hortabatur. Plures in iis Comitibus leges Carolus tulit, quibus Humiliatorum emendationi sapientissime consulebat. *Summa emendationis* (ait Carolus a Basilica Petri) *hæc fuit, ut Præpositi dignitatem quam quisque haberet, & ejus item insigne retineret, sed suum quisque locum sacerdotiumque mutaret; tertio quoque anno in posterum per suffragia tum Præpositus Ordinis universi, tum locorum omnium Præpositi deligerentur; redditus Ecclesie, non ipsi, ut antea, civili quodam splendore, sed alii ad id proprie electi religiose administrarent; iis uti communibus omnes æqualiter uterentur; omnino cœnobitica religiosaque vita inter eos ageretur. Hæc literis Pontificiis continentur, tum fusus explicatiisque constitutionibus.* Tum literæ porro ipsæ, tum Constitutiones Mediolani eodem anno typis editæ sunt. Statutum præterea, ut Humiliatis adolescentibus efformandis Seminarium in Braidensibus ædibus locaretur; utque XII. saltem fratres Domibus singulis attribuerentur. Ut vero Ordini universo is præesset, qui inceptum opus constanter urgeret, Aloysium a Basilica Petri Cremonensis S. Jacobi Domus Præpositum [quem Helyottus *Basilicam* perperam vocat, ac Cremonensis S. Catharinæ domus Præpositum facit], Generalem Humiliatorum Magistrum, simulque Braidensem Præpositum jubet. Liberiorem ille etiam, ut ceteri plerumque Præpositi, vitam olim duxerat; sed aliquot ante menses meliora sequutus, pium vitæ genus aggressus fuerat, ac duobus præsertim Clericis Regularibus S. Paulli ducibus utebatur. De quo Carolus X. Jun. ad Ormanetum scribens hæc habet (b):

(a) Poggiani Epist. T. IV. pag. 211.

(b) Branda Confutaz. de' Ragionam. Apolog. pag. 154.

Effendo certificato delle buone qualità sue , e della vita spirituale , che tiene , così per testimonio di molta autorità e fede , come di due Padri di San Barnaba , ch' egli da sei o sette mesi in qua mantiene in casa sua , con notabil servizio del culto di Dio in questa Città , e con molta satisfazione di Monsign. Vescovo ec. At Aloysius impositum onus , cui se imparem omnino diceret , diu detrectavit , vitam liberius antea actam , nullam studiis operam datam , ætatem venatione otioque consumptam accusans . Sed quo se ille indigniorem clamabat , eo Carolus collata illum dignitate digniorem arbitratus , Aloysium Humiliatis præesse omnino voluit .

VIII. Hæc quo animo acceperint Humiliati Præpositi , facile quisque intelligat . Homines scilicet prophanum vitæ genus eatenus sequuti , opibusque collectis potentes , quique cogitatum jamdiu emendationem intentari quidem posse , at numquam ad exitum deductum iri confiderent , postquam rem serio agi viderunt , se Præposituris suis amoveri , opibus redditibusque spoliari , atque ad Monasticam vivendi rationem revocari , fremere palam , multa moliri , consanguineorum , amicorum , Principum etiam virorum ac Dynastarum opem implorare , ut Pii V. ac Borromei conatus omnes irriti essent , liceretque illis institutum vitæ genus impotenter persequi . Nec tamen id palam dictitare audebant ; sed se Pontificiis jussis obtemperaturos simulantes , id solum orare ac velle videbantur , ut mitius secum ageretur . Qua ratione binas ad Pium V. literas , alteras a Senatu , alteras a Proceribus Populoque Mediolanensi VI. Non. Jul. eodem anno datas impetrarunt , quibus Humiliatorum causam Pontifici commendabant . Posteriorum exemplar in Bibliotheca Ambrosiana servatur , quarum hoc est initium : *SS. Pii quinti Pontificis Optimi Maximi Proceres & Decuriones atque Populus Mediolanensis Beatissimos pedes venerantur , & deosculantur . Superioribus diebus Reverendissimus Borromeus amantissimus idemque vigilantissimus Præsul noster , & Sanctitatis vestre hac in parte delegatus , Rescriptum ejusdem ad Humiliatorum Ordinem pertinens*

tinens publicavit, atque executus est; cui ne ipsi quidem illius Ordinis Præpositi, uti obsequentes & humillimi S. V. servi, aliquo modo repugnarunt, sed audientes dicto fuerunt, eo tamen consilio, ut ad clementiam ejus confugerent, omnemque ei causæ suæ statum exponerent. Cum autem acceperimus perventuros brevi ad Urbem eorum Procuratores, qui Sanctitatis vestræ pedibus accidant, eorumque nomine benignitatem ejus implorent, gratissimumque eis fore, si causam hanc suppliciter S. V. commendaremus, facere non possumus [cum plerique eorum concives nostri sint, nobilique genere orti], quin humillime petamus, ut ipsos Procuratores clementer excipiat Sc. Michaelis Bonelli Cardinalis Alexandrini responsorias Pii V. nomine ad utrosque epistolas XVII. Cal. Aug. datas edidit paullo ante landatus P. Hieronymus Lagomarsinus Soc. Jesu (a), quibus omnem quidem æquitatis clementiæque rationem habiturum esse Pontificem scribit; certum tamen fixumque illi esse Humiliatos ad sanctiora consilia revocare. Sensit interea Carolus multum sibi cum pervicacibus dissolutisque hominibus contentionis fore. Cremona enim Mediolanum reversus [ait (b) Cl. Oltrocchius] Braidenses ades armatorum manu obsessas invenit, atque eorum viribus occupatas, qui nova instituta aversabantur. Citius tamen tantam proterviam adjuvante etiam religiosissimo Albuquerque compefecit. Hinc ut rebellium consilia præverteret, ab Italiæ Dynastis literas impetravit, quibus Humiliati impositas leges amplecti jubebantur. Id cum Sabaudicæ Duce ac cum Venetis præsertim factum narrat Cl. Oltrocchius: ac revera Nicastrensis Episcopi Pontificii apud Venetos Legati literas XXII. Maji MDLXX. ad Carolum datas in S. Sepulchri Bibliotheca se vidisse Puricellius testatur, quibus Venetorum ad Bergomensis Civitatis Rectores epistolæ exemplar mittit, qua illos ad Humiliatorum mores emendandos incumbere jubent. Pius V.

inte-

(a) Pogian. Epist. T. IV. pag. 259. &c.

(b) Not. ad Lib. II. Cap. XIV. Vit. S. Car. col. 146.

interim, ut Humiliatis Sanctimonialibus consuleret, literis XXIII. Jul. an. MDLXVIII. datis, quæ in Cherubini *Bullario* edit. an. MDLXXXVI. editæ sunt, easdem Humiliatorum juri subduxit, atque Episcopis impostero parere jussit. Novas aliquot eodem anno leges Carolus Humiliatis tulit, quibus illi in suis domibus uterentur interea, dum suprema emendationi manus imponeretur, quæ exstant in Biblioth. Ambros. Aloysius autem Generalis Magister omnia molitus est, ut Pii ac Caroli voluntati morem gereret; ac P. D. Paullum Malettam Cl. Reg. S. Paulli pietatis prudentiæque maximæ hominem suum in Domorum Iustratione socium adhibere consueverat (a). Cumque Braidense Seminarium studiis fortasse non satis opportunum videretur, Collegium in Papiensi S. Ulderici domo statuendum decrevit, utque iis redditibus dotaretur, quibus adolescentes studiis dediti alerentur, Papiensem Omnium SS. domum, Dertonensem S. Marci, atque Alexandrinam S. Syri conjunxit, ut ex ejusdem literis XI. Aug. MDLXVII. datis colligimus, quæ in Ambrosiana Bibliotheca servantur (b). Videbatur itaque spes emendationis aliqua affulgere. Pontifex ipse in hanc spem erectus, ut Humiliatos ad rem perficiendam alliceret, novam iisdem S. Agathæ domum in urbe concessit, ut ex Dissertat. VII. P. II. constabit.

IX. Nihilominus ex Præpositis plerique contumaces se adhuc pernicacesque præbebant. Gravissime præsertim ferebant, a Præposituris, quas hætenus obtinuerant, decedere, atque earundem redditibus carere. Hinc Pius V. in Præpositos illos, qui veteres Præposituras obstinato animo occuparent, anathematis sententiam tulit; ut ex S. Caroli Epistola discimus, qua Cremonensem S. Jacobi Præposituram Clericis Regul. S. Paulli a Pontifice concessam gratulatur; cui concessioni Aloysii a Basilica Petri Generalis Magistri,

(a) Confutazione pag. 152.

(b) Cod. MS. sign. D. 99. in fol.

gistris, ejusdemque olim Præpositi consensum accessisse dicit, come Generale, & non come titolare già di quella Prevostura, per non incorrere nelle Censure della Bolla di Sua Santità, che proibisce che nell' avvenire niuno di questi Prevosti s'ingeriscino più nelle vecchie loro Prevosture (a). Carolus vero ipse an. MDLXVII. XXVIII. Jun. decretum tulit, quo Massariis, Colonis, Partiaris aliisque, quicumque fructus aut redditus Præpositurarum Præpositis ipsis solvere consueverant, interdicebat, ne quid imposterum ad Humiliatos deferrent; sed omnia apud se ipsos Caroli ipsius nomine fervarent. Optime tamen animadvertibat Carolus, fieri vix posse, ut hæc Humiliatorum renovatio votis responderet. Itaque novas quotidie rei perficiendæ rationes excogitans, VI. scilicet Octobris die (ait (b) Cl. Oltrocchius) Pontificium illis (Humiliatis) diploma indixit, quo sanciebatur, ut alterius cujuscumque Religiosæ familie probatos viros illis contubernales adjungeret, retenta quidem nominis & instituti varietate, sed facta dumtaxat quadam virtutis communione. Hinc præcipue optavit, ut S. Pauli Clerici Regulares illis darentur veluti Sanctitatis Magistri, quam in rem aliquot etiam jam elegerat; aliquot etiam ex Societate Jesu jam animo destinaverat; quemadmodum Capuccinos etiam & Ordinis Prædicatorum in Etruria nonnullos; ne autem in illis eligendis erraret, Sanctum Philippum Nerium per literas consuluerat. Ab hoc tamen proposito dimotus fuit, pluribus interpositis impedimentis. Quin etiam de Humiliatis ac Clericis Regul. S. Paulli simul conjungendis actum est non semel, ut sanctissimis horum exemplis dissoluti illorum mores emendarentur: at res effectu caruit. Qua in causa quæ potissimum contigerint, videre est in libris, quos non multis abhinc annis doctissimi viri Balthassar Oltrocchius, ac P. D. Paulus Onuphrius Branda, con-

tro-

(a) Oltrocchi Lettera al Card. Querini pag. 24.

(b) Not. ad Vit. S. Carol. loco cit.

troverfis nonnullis inter illos hac super re excitatis, in lucem ediderunt (a).

X. Verum interea ex Humiliatis nonnulli alia omnia cogitabant, quam ut sese ad meliorem frugem reciperent. Atrocissimum scilicet scelus, quam unicam esse impediendæ emendationis rationem arbitrabantur, moliri jamdiu cœperant. Præcipui facinoris auctores Hieronymus Donatus, cognomento Farina, non quidem Sacerdos, ut plerique existimant, sed Diaconus, ut ex sententia in eundem lata constat (b), Clemens Mirisius, non Veronensis, ut Carolus a Basilica Petri, ac Ripamontius arbitrantur, sed Caravagiensis seu Fornovenfis S. Mariæ domus olim Præpositus, ut præsertim ex Comitibus an. MDLII. colligimus; Laurentius Campagna, non Caravagiensis, ut iidem scribunt, sed Veronensis S. Bartholomæi de Levata domus olim Præpositus, ut ex sententia in eundem lata constat, in qua ejus nomen sic designatum videmus: *Laurentium Campainam alias Levatam*; quique in Comitibus an. MDLXVII. ad Brixensem SS. Jacobi & Philippi Præposituram translatus fuerat; ac Hieronymus Legnana olim Vercellensis S. Christophori domus Præpositus. Cum omnes anno MDLXVIII. in Braidenfi domo habitarent, (quæ enim apud Vercellenses nonnullos traditio obtinuit, in Vercellensi Humiliatorum S. Christophori domo conjurationem initam fuisse, ubi etiam impii conventus locum designant, nullo omnino fundamento innititur: hujusmodi etiam traditionem apud Caravagienses esse audivimus, ibique etiam iniquissimi fœderis jacti locum indicari), accidit ut Farina ac Mirisius de iis, quæ tunc passim agitabantur, sermonem haberent, quererenturque ambo gravissimas sibi leges a Carolo imponi. Cumque animo paul-

(a) Oltrocchi Ragionam. Apologet. pag. 59 ec. Lettera al Card. Querini ec. Branda Confutazione de' Ragionam. Apologetici pag. 141. ec.

(b) Oltrocchi Not. ad Vit. S. Carol. Lib. II. Cap. XXIII. epl. 283. Not. 6.

paullatim ad iram furoremque inflammato eo devenissent, ut non alia ratione posse hæc prohiberi, quam Carolo interfecto, dicerent, adfuit Campagna. Quem cum in colloquii consiliique partem vocassent, rem ille vehementer probavit. Itaque secretiore cubiculo inclusi de rei executione deliberare aggressi sunt. Farina paratum se ad facinus expeditumque ultro præbet. Opportunum porro visum est, si domum ille haud longe a S. Barnabæ templo conduceret, quo cum Borromeus frequens accederet, facilis foret illius interficiendi occasio. At pecunia opus erat, quam sibi Farina facinoris mercedem, simulque ad conducendam domum, fugamque postea capeffendam exposcebat. Lignanam itaque adeunt, nobili genere hominem, ac multorum affinitate amicitiiisque potentem, eique facile persuadent, ut & se in criminis societatem det, & pecuniam ab amicis exquirat. Cum enim, ut vidimus, redditus domorum omnes certis hominibus administrandos Carolus commisisset, Præpositi ipsi opibus spoliati communibus jam sumptibus alebantur. Sed multis apud amicos atque affines precibus adhibitis nihil umquam Lignana impetravit. Alia itaque excogitanda erat comparandæ pecuniæ ratio. Florebat tunc maxime inter Humiliatos Joannes Tonsius, de quo VI. Dissertatione P. III. sermo fuit, a Braidensi Præpositura ad Cremonensem S. Abundii translatus. Hic cum opibus valere diceretur, ad illum Lignana accessit, ac XL. aureos mutuos petiit. Tonsius cum de destinato pecuniæ usu interrogasset, audissetque illam in Borromei necem parari, impium scelus exhorruit, ac Lignanam graviter increpans, Carolum in itæ conjurationis a se monitum iri dixit; at dicto non stetit.

XI. Conjurati hac etiam spe dejecti, animo nihilominus ad scelus obdurato, nova consilia moliantur. Fabianus, seu, ut alii scribunt, Fabius Simonetta Braidensis Prioris, ut ajunt, dignitatem obtinebat, ac quattuor aureorum millia apud illum servari, quod communis pecuniæ custos a Carolo statutus esset, com-

pertum erat. His illi inhiabant. Ac primo optime id perfici posse visum est, si tectum Simonettæ cubiculo impositum conscenderent, ac per caminum, illo absente, delapsi integram pecuniæ summam exportarent. Sed dum de re exequenda deliberant, ac Mirisium hortantur, ut facinus aggrediatur, hic vero se aggressurum negat, bellicas hujusmodi expeditiones infelici exitu se alias tentasse asserens, dissensione exorta, re infecta discedunt. Interea prope aderat dies Christo cœlum ascendenti sacra, qua argentea omnis Braidensis Ecclesiæ supellex palam de more proponenda erat. Hanc scilicet opportunam esse conflandæ pecuniæ occasionem Campagna ostendit; Ecclesiæ enim parietem, qua infirmior esset, perfodi facile posse, argentumque omne expilari. At Farina, qui de conjurationis exitu diffidere jam inciperet, rebusque suis per se ipse consulere decrevisset, consilium improbare, exaggerare criminis gravitatem, socios a suscepto consilio deterrere. Ille ipse interea statuta nocte, Ecclesiam, qua facilem aditum Campagna ostenderat, ingressus, argenteam supellectilem omnem diripuit, atque abditissimo loco occultavit. Quod cum mane innotuisset, Farina in primis graviter indignatur, furumque audaciam ac scelus accusat, tum socios admonet, aliam meditati facinoris exequendi rationem excogitari oportere. Itaque falso narrat Helyottus, furtum hoc a conjuratis communi consensu patratum, ut hinc XL. aurei Farinæ compararentur. Campagna Tonsium iterum adit, nummos exposcit, consilium omne aperit; at Tonsius iterum impium hominem indignatus repellit, omnia se Carolo delaturum minatur. Sed ne tunc quoque verbum ullum fecit. De pecunia, quæ apud Simonettam servabatur diripienda, denuo actum; ac res perfici sic posse visa est. Legnanæ cura datur, ut Simonettam oblata occasione in proximum domui hortum, quo longius ab ejusdem cubiculo fieri possit, deducat; alii interim veste ferreo in Simonettæ cubiculi januam impetum faciant, adituque perrupto pecuniam auferant.

Pro-

Probatur consilium. Jamque Lignana Simonettam in hortum abduxerat; cum repente ingens strepitus ad hujus aures perfertur. Ille ejusdem causam a Lignana sciscitatur, qui diversa causatus, ac nihilominus anxium ac sollicitum Simonettam videns, ad socios convolat, monetque, ut opus intermittant. Sed quo infelicius erat impiorum hujusmodi consiliorum exitus, eo efferatius furere conjurati, ac majora scelera cogitare. Certum omnino erat pecuniam Simonettæ surripere; sed jam non alia rei perficiendæ ratio occurrebat, quam si Simonettam ipsum occiderent. Itaque rem aggrediuntur; quæ cum sic peragenda esset, ut suspicione careret, sic statuunt. Consueverat Simonetta egregiæ pietatis vir in Braidensis Ecclesiæ Odæo stans horis precibus vacare. Ibi (quod forte locus ille desertus plerumque esset, atque a Fratrum cellis remotus) Mirisius ac Farina in hominem irruere decernunt, ac fascia collo injecta inopinantem præfocare, ut subita morte correptus videretur. Jamque patrandi sceleris tempus advenerat. Simonetta consuetas in Odæo preces nihil tale cogitans fundebat; impii homines ad januam, qua in Odæum aditus patet, jam stabant. Sed dum alter alterum hortatur, ut primus irrumpat, ac neuter rem primus tentare audet, metu perculsi distedunt.

XII. Tunc vero Farina consilia omnia irrita videns, argentam, quam memoravimus, suppellectilem secreto surripiens, Humiliatorum veste posita, Mantuam concessit; hic argento divendito centum fere aureos sibi comparavit, quibus instructus Venetias primum, tum Corcyram navigavit. Religioso alteri cœtui nomen ibi dare decreverat; sed aut repulsus, aut, ut alii narrant, ab amico dissuasus, Venetias rediit. Inde, aureis jam deficientibus, Brixiam veniens, mulam per furtum abripuit, qua vendita ferreos tubos duos, alterum longiorem, breviorum alterum, emit. Mediolanum reversus, fratrem, quem Mediolani habebat, invisit, se ad Humiliatos suos reditum parare simulat. Ast interea

Legnanam de reditu suo commonet, ac locum quemdam prope PP. Capuccinorum ad Vercellensem portam cœnobium colloquio indicit, quod infrequens locus esset, atque ab hominum strepitu remotus. Adfuit statâ die Lignana, secumque Bartholomæum Nassinum adduxit, qui in conjurationis societatem venerat. Ibi postquam de præsentî rerum conditione Farinam admonent, ac Borromeum nihilo segnius emendationem urgere docent, tandem Farina, susceptum jam Caroli occidendi consilium velle se omnino perficere affirmat. Hunc in modum digressi, opportunam rei exequendæ rationem cœpit Farina excogitare. Ac primo anfractum viarum aliquem occupare decreverat, quo ex insidiis Carolum adoriretur, dum Diœcesim lustraret; sed mutata mente, opportunius visum est, quod excogitatum antea fuerat, ut scilicet lethalis in Carolum ietus exploderetur, dum ille in S. Barnabæ æde, quod interdum consueverat, Sacra faceret. Itaque diem nactus, post septem, quæ pro Ecclesiæ foribus stabat, latens, opportunum patrando sceleri momentum opperiebatur. Sed cum templi valvæ verterentur sæpe, ac multi Caroli latera stiparent, infelicem rei exitum timuit. Facilius posse rem succedere arbitratus est, si nocturnis horis in sacello domestico Carolum aggrediretur, quo ille cum familiaribus aliisque vespere oraturus se conferebat. *Ea precatio habebatur, ait Carolus a Basilica Petri (a), quia sacellum ædificatione impeditum erat, in amplo loco, qui hospitem commodo contra januam est ædium ipsarum (Archiepiscopalium); pars loci, quæ pro sacello erat, ligneo sepimento ad tempus erat a reliquis distincta.* Huc accedit Farina VIII. Cal. Nov. MDLXIX., ac post tabulas latens opportunum tubi explodendi tempus exspectat; sed cum Alexandrum Cardin. Cribellum ad Caroli latus, Antonium Scarampum Laudensem Episcopum a tergo videret, metueretque, ne alterutrum ietus offenderet, rem in sequentem noctem distulit,

(a) Lib. II. Cap. X.

lit, qua tandem atrocissimum scelus jamdiu excogitatum perfectum fuisset, nisi sanctissimi Viri mortem miro prodigio Deus prohibuisset.

XIII. Placet rei seriem ex Carolo ipso, alioque oculato teste proferre, iisdem verbis, quibus illam Cl. Oltrocchius Latine reddidit (a). Ac primo Ambrosius Mornicus vici cujusdam in Valle Saxina Parochus hæc habet: *Anno MDLXIX. [non MDLXXIX. ut per typorum errorem in S. Caroli Vitam irrepsit] VII. Cal. Novembris Mediolanum veni Ecclesie meae res curaturus. Ocreatus ut eram, & ab equo descendens audii vespertinae Orationis signum; quare statim ad superius Sacellum ascendi cum ceteris oraturus, quandoquidem paratum mihi in Archiepiscopi ædibus erat hospitium. Cum Sacello appropinquarem, occurrit mihi ad limen quidam, qui sæpe alternis genibus nitens, nunc dexteram, nunc levam manum attollens, & sese varie componens, obseptum tamen pallio circumvoluto vultum celabat. A valvis palmum circiter aberat, nec valvæ a Cardinali quatuor pedes distabant. Visus est mihi cum ceteris orationi publicæ interesse, sed nullum pietatis studium in eo tacitus accusavi. Eo itaque ibi relicto introgressus in Sacellum, & vix positis genibus audiui ingens veluti tonitru interius insonare. Fragore repente exanimatus vidi tamen Cardinalem veluti pavimento affigi; sed mox resumptis viribus iterum rediisse in genua. Deinde sublati ad cælum oculis surgentem vidi, & ad circumstantes conversum audiui imperantem, ut captas preces absolverent. Cum deinde in suspicionem venissem scarium fortasse aliquem ad ostium latuisse, cumque vidissem Julium Petrutium [Borromei familiarem] statim ab ostio exilientem, surgens jam exire meditabar. Me tamen Carolus imperio suo continuit. Postmodum perfectis omnibus cubile suum iniiit Borromeus, quo clauso ocuis audiui salva esse omnia. Tum ego cum reliquis ad Sacellum regressi globulum unum plumbeum invenimus profundius in ea tabula mersum, cui orans Cardinalis cubitis suis incubue-*

(a) Not. ad Vit. S. Car. Lib. II. Cap. XXIII. col. 185. 186. Not. b.

cubuerat. Infixis sæpe cultris tandem illum exsculpsimus &c. Carolus vero ad Ormanetum scribens sic rem narrat: Cum eo vespere precibus de more vacarem in privato meo sacello [ac tum forte verba a muscis canebantur: Tempus est ut revertar ad eum, qui me misit: non turbetur cor vestrum, neque formidet] repente valido ictu medias scapulas urgeri sensi, eodemque temporis momento oculos ignis fulgur perstrinxit, & aures tonitru occupavit. Postmodum ex domesticis quidam surgens, arreptoque lycbno ad me propius accedens, intento lumine scrutatus me totum, ac pannum, quem genibus comprimebam, plumbeam glandem, globulumque minorem ibidem jacentem reperit. Tum subiit animum opinio vulneris mihi intentati; verum cum expers doloris sensus nullam mihi vulneris fidem faceret, & manus etiam comprimens nullum in humeris sanguinis indicium testaretur, pependi adhuc aliquantulum animi, cum meminissem, quod sæpe audieram, nullum recenti vulnere doloris sensum inesse. Quare omnibus rite perfectis, cum in conclave me recepissem, atque aliquod in disrupta linea exteriori veste exstare signum vulneris adstantes affirmarent, jussere vestes detrabi, dorsumque ipsum scrutantes, Medico etiam præsentem, quem acciri domestici voluerant, dixere rubere aliquantulum cutim & leviter intumuisse. Tum alacriores facti perforatam alibi mihi vestem ostendere, alibi solum fuligine tinctam, ubi nimirum glans major incubuerat, quæ etiam mox mihi a domestico fuit oblata. Hunc in modum in certissimo vitæ discrimine servatus Carolus. Miram numinis providentiam sensere omnes, atque admirati sunt. Globus major in illum explosus adhuc apud Oblatos S. Sepulchri servatur; purpurea, ac linea exterior vestis, qua tunc Carolus utebatur, illa apud Lanfrancum Reinam Mediolanensis S. Ambrosii Basilicæ Præpositum olim Gluffiani ætate exstabat; hæc a Paulo Cardin. Sfondrato, cujus ad manus devenerat, Francisco Cardin. de Sourdis Burdigalensi Archiepiscopo dono data est, dignissimum scilicet tanto viro munus, quem Galli Bortomeum suum vocare consueverant. Re per urbem didita, maximus Civium concursus ad Archie-

Archiepiscopi ædes factus. Sed Albuquerque in primis Provinciæ Præfectus magnam illius noctis partem remotis arbitris cum Carolo traduxit. Nihil a religiosissimo viro non actum, tum ut Caroli salutem imposterum prospiceret, tum ut atrocissimi sceleris auctorem detegeret. Itaque excubias circa Archiepiscopales ædes disponere parabat; quod ne fieret; vix Carolus impetravit. Voluit ille tamen saltem vespertinarum precum tempore aditus omnes milite custodiri; sed hoc etiam post quadriduum Carolo deprecante omissum est. Eodem tempore excubitores ad urbis portas provinciæque fines statuti, ne qua evadendi spes ignoto ficario superesset; urbs octiduo clausa, nec Civium ulli, nisi ex Albuquerque facultate scripto tradita, exitus patuit; præmia minæque ad conjurationis indicia detegenda propositæ; plures levibus etiam de causis in vincula coniecti. Hæc ab Albuquerque acta, qui sequentibus etiam diebus sæpe ad Carolum venire, multa cum eo colloqui, ejusque mensæ remotis arbitris assistere perrexit. Postridie ejus diei, quo Carolus e tanto vitæ discrimine ereptus fuerat, Senatorius Ordo, Civium Consilium, præcipua Civitatis Collegia, magnusque procerum numerus ad Caroli ædes gratulabundus conflavit; suumque sibi Pastorem Patremque amantissimum miro prodigio servatum omnes gaudebant. Quin etiam tantæ rei fama per Italiam Europamque omnem pervagata, ducentas & amplius Principum virorum gratulatorias ad Carolum literas missas fuisse testatur Cl. Oltrocchius, qui præsertim S. Francisci Borgiae Præpositi Generalis Soc. Jesu epistolam commendat, Caroli ad Franciscum responsum protulit P. Lagomarsinus (a).

XIV. Sed jam ad impium Sicarium redeamus. Farina de lætus exitu incertus, noctis tenebris ædiumque obscuritate protectus, ex Archiepiscopi ædibus celeri occultaque fuga se eripiens ad fraternam domum contendit. Farinae frater summo mane domo

egref-

(a) Pogian. Epist. Vol. IV. pag. 214.

egressus, de hesterno casu audit, qui urbe jam tota innotuerat; rediit omnia Hieronymo fratri narrat. Hic rem mirari, detestari hominis scelus, Dei providentiam suspicere: addit tamen, mirum non esse, si quis in Carolum conjurasset, qui plurimorum offensionem severitate sua incurrisset. Allatæ interim Legnatæ ad Farinam literæ arcanis notis conscriptæ, quibus illum monebat, ut suæ salutis prospiciens Vercellas contenderet; ibi aliquam trahendæ vitæ rationem oblatum iri. Sed dispositæ undique excubiæ egressum vetabant. Itaque ad XV. dies in fratris ædibus latuit; postea vero cum jam segriores, ut fit, vigiliæ agerentur, occulte Mediolano digressus, Clavasium se contulit, ac Sabaudi Ducis militiæ nomen dedit. Sed tantum scelus impune abire Deus non tulit. Pius V. ex Caroli aliorumque literis de facti atrocitate commonitus Antonium Scarampum Laudensem Episcopum Mediolanum legavit, qui causam omnem summa cum potestate cognosceret. Hic Mediolanum veniens anathematis pœnam in eos tulit, quicumque aliquid hac in re cognoscerent, ac tamen dissimularent. Sed jam aliquid de conjurationis auctore Carolo innotuerat. Rem narrat Carolus a Basilica Petri (a), qui hanc historiæ partem multo fusius quam Glusianus digessit; eaque narrat, quæ cum iis, quæ Cl. Oltrocchius in suis ad Glusianum annotationibus protulit, egregie consentiunt. *Paucis diebus, ait, post nefarium facinus venit ad Carolum Bartholomæus [Nassinus] lex Præpositis Ordinis Humiliati: genibus nixus, incerto vultu, quædam se habere ait, cum eo secreto communicanda. Surgere dicereque jussus, quæ haberet, plura loquitur de alio quodam negotio; tum addit, gravius restare: scelus illud, ut ipse putabat, commissum fuisse a sui Ordinis fugitivo, qui etiam Braidense argentum furatus erat, nomine Hieronymo, Eum enim se præsentis sapientis ea de re cum Præposito Vercellensi egisse, petiisseque etiam ad id pecuniam, quam Vercellensis tamen negaverat;*

(a) Vit. S. Car. Lib. II. Cap. XII.

gaverat ; immo reprehenderat ejus consilium , hominemque , ut ad Ordinem suum rediret , hortatus erat . Id cum audisset Carolus , minime sibi fieri verisimile respondit , quoniam Hieronymum illum proprie nulla in re unquam offendisset . Post multa ita Bartholomæus discessit , ut se certo rem scire negaret , sed ita conjicere ex iis , quæ audierat , Vercellensis & Hieronymi colloquiis ; addidit sperare se , Hieronymum ipsam post mensem affuturum , & ad Ordinem reversurum ; tum facile eum comprehendi & de re tota inquiri posse : se autem de illius adventu Carolo nunciaturum . Quæ a Bartholomæo acceperat , eorum quidquam se nosse Carolus nemini unquam significavit . Subdit Auctor Scarampo Mediolanum adveniente , dubium hæsisse Carolum ; nam & pietate commovebatur , ut , quæ audierat , dissimularet ; metuebatque ne propositis prænis suo se silentio involveret . Bartholomæo itaque ad se advocato , illum monuisse , ut si sui ipsius ac Vercellensis Præpositi rebus consulere vellet , omnia sibi palam faceret , quamvis enim sceleris non conscii modo , sed participes essent , sperare se Pontificem precibus suis commotum iri . At Bartholomæus , pergit auctor , enixe affirmare neque se neque alium quemquam Ordinis sui sceleris esse affinem ; ea tantummodo nosse de Hieronymo , quæ dixerat . Vercellensis quoque ipse Bartholomæi hortatu Carolum adit , & mira religionis simulatione , secreto eodem , quæ Bartholomæus narrat ; alia scire se obfirmate negat ; immo velle Episcopum adire , remque indicare ambo affirmant , & ut Carolus idem facere posset , si vellet , eum nexu rei secretæ habendæ , si quis esset , sponte liberant . Carolus etiam atque etiam amantissime monet , videant quid agant ; dum tempus esset , recte consulant ; Deum pie testatur , cupere se factum minime in judicium vocari , eosque alia via omni periculo liberari . Illi in sententia manent , rogantque , ut si fontibus opitulari vellet , multo magis tueretur insontes . Commendaturum se eos Episcopo Carolus pollicetur , rogaturumque etiam , ne eos teneret &c. Hæc cum ad Scarampum Carolus detulisset , cumque Nassinus ipse & Lignana ad eundem accessissent , eademque testari essent , quæ Carolo antea narrarant ,

dum Farinam accusant, suis ipsi verbis impliciti gravem in se ipsos criminis suspicionem excitarunt. Itaque carcere primum inclusi, mox etiam quæstioni subjecti, sceleris auctores seriemque omnem prodiderunt. Septem potissimum Hamiliati conjurationis accusati; Hieronymus Donatus seu Farina, Hieronymus Lignana, Laurentius Campagna, Clemens Mirisius, Bartholomæus Nassinus, quos jam commemoravimus, Joannes Tonsius, qui acceptam, ut diximus, initæ conjurationis notitiam celaverat, ac Blancianus quidam: omnes in vincula coniecti. Farina ipse, Philiberti Sabaudicæ Ducis jussu, Clavasi comprehensus, ac Mediolanum deductus. Plures ad Ormanetum Romæ degentem epistolas Carolus dedit, ut Pontificis animum flecteret, extremumque supplicium a miseris deprecaretur. Sed facti atrocitas magis quam Caroli preces apud Pontificem potuerunt. Itaque V. Cal. Aug. an. MDLXX. Farina, Lignana, Campagna, ac Mirisius sacræ dignitatis gradu solemnî ritu dejecti, religiosis vestibus exusi, ac sæculari potestati relictî, capitali sententia damnati sunt. Platea, quæ ante S. Stephani in Brolio patet, supplicio locus delectus; die 11. Aug. Gravissimum scelus sincero animo detestari visi sunt omnes, ac Farina præsertim, veniamque a Deo O. M., atque ab hominibus exposcere. Lignana ac Campagna, quod nobili genere essent, capite multati. Mirisius ac Farina laqueo suspensi; huic præterea, dum ad supplicium traheretur, ante Archiepiscopales ædes dextera amputata est. Ex his unus antequam carnifici traderetur, neptem suam, quæ omni ope destituta superesset, Borromeo commendavit; qui illius patrocinium amantissime suscipiens, nihil ad duendam vitam mulieri defuturum, dum ipse viveret, spondit. Nassinus, qui & levius peccaverat, & conjurationis indicia primus detulerat, triremibus ad quinquennium damnatus. Sed vix ad eandem deductus fuerat, iteratis apud Pontificem precibus Carolus impetravit, ut hac etiam pœna liberaretur, Blanciano ad semestrem spatium sacris interdictum est, ac Cremo-
nensis

nenfis S. Abandii domus carceris loco interea attributa. De Tonfio quid statutum fuerit, VI. Dissertatione vidimus, cum de Humiliatis Scriptoribus sermo effet.

XV. At Pius V., qui jam de Humiliatorum cœtu extinguendo cogitabat, postquam ex eodem tanti sceleris auctores prodiisse intellexit, rem omnino perficere decrevit. Quod ubi vulgari cœpit, non Humiliati solum, sed Mediolanensis civitas ipsa (erant enim ex præcipua illa nobilitate inter Humiliatos non pauci) commoveri visa est. Cum autem intelligerent, nihil ad calamitatem hanc avertendam efficacius excogitari posse, quam si Carolus ipse suas apud Pontificem preces in hac causa adhiberet, ab illo impetrarunt, ut Humiliatis veniam literis suis ad Pontificem datis exposceret. Id porro Carolus, qua erat clementia atque animi moderatione, studiosissime præstitit. Itaque Aloysius Generalis Humiliatorum Magister cum Borromei ac Mediolanensis Civitatis commendatitiis ad Pontificem literis Romam profectus est. Atque ille quidem ante XXIII. Septembris an. MDLXX. Urbem ingressus fuerat, ut ex Aloysii ipsius & ex Cæsaris Speciani epistolis cognoscimus (a), atque ad Pontificis pedes projectus delicti veniam exposcerat, illius clementiam obtestatus, ne Ordini universo exitium inferret. His tamen non moveri Pontifex videbatur. Unica apparebat illius placandi spes, si cogitata Clericorum Regularium S. Pauli atque Humiliatorum conjunctio perficeretur; sed cum illi hoc detræctarent, horum extinctio decreta est. Rei nuncio Mediolanum delato, Annontæ Præfectus ac XII. Viri aliis ad Pontificem literis XIV. Januarii an. MDLXXI. datis illius animum flectere conati sunt. Quarum ut major vis esset, easdem per Alexandrum Cardin. Cribellum Pontifici exhibendas curarunt, qui suas illorum precibus conjungeret. At Cribellus literis suis ad Præfectum & XII. Viros IX. Id.

H h h z

Febr.

(a) Oltrocchi Lett. al Card. Querini ec. pag. 29. ec.

Febr. datis nihil ad Pii animum immutandum illas valuisse scripsit. Enimvero VII. Id. Febr. literas Cardinalium subscriptione munitas jam emiserat Pontifex, quibus Humiliatorum cœtum dissolvebat, Præpositis omnibus dignitate exutis, Tironibus recipi imposterum vetitis, quique recepti jam essent dimitti iussis, Fratribus omnibus, qui solemnia vota emisissent, ad certas domos amandatis, atque Episcoporum juri subjectis. Literarum hujusmodi annus ac dies sic designantur: *Datum Romæ apud S. Petrum Anno Incarnationis Dominicæ 1570. 7. Id. Febr. Pontificatus nostri anno sexto.* Quod in causa fuit, cur multi an. MDLXX. Humiliatorum cœtum extinctum dicerent. Neque enim animadverterunt, frequentem hunc esse in solemnioribus Romanorum Pontificum literis, ut annus a die XXV. Martii exordium ducat, ac tunc solum annus ille numerari incipiat, qui apud plerisque jam a Kalendis Januariis numerari incepit; qua de re erudite disputat Papebrochius (a), qui has ipsas Pii literas exemplo profert. Ac sane evidens est, sexto Pii V. anno diem VII. Id. Febr. in an. MDLXXI. incidisse; ille enim XVI. Cal. Febr. an. MDLXVI. Pontifex jussus fuerat. Sequenti die literas alias Pius edidit, quæ cum minus solennes essent, nec Cardinalium subscriptione munitur, consueta numerandi ratione notantur: *Anno Incarnationis Dominicæ 1571. 6. Id. Febr. Pontificatus nostri anno sexto.* Iis vero, quid de Humiliatorum Præposituris earumque redditibus agendum esset, simulque quænam imposterum cœnobîa ab illis incolenda essent, statuebat. Mittimus hic earum compendium referre, cum in omnium oculis sint (b). De Monialium etiam Humiliatarum cœtu extinguendo actum est; eamque in rem pendebat maxime Pontifex; sed Speciani præsertim opera factum, ut ex communi naufragio incolomes illæ evaderent. Illius ad Borro-

(a) Propil. Antiqu.

(b) Bullar. Rom. Edit. Luxemb. seu Genæv. T. II. pag. 349. &c.

Borromeum literas XXIV. Febr. an. MDLXXI. datas habemus in Puricellianis schedis, quibus hæc scribit: *Ho aggiutato le povere Monache Humiliate, le quali erano anch' esse sopprese insieme con l'Ordine Humiliato; & Nostro Signore ha ordinato, che si acconcino le cose talmente, che queste non siano comprese.* Quin etiam tum ad illarum, tum ad ceterarum etiam Monialium cœnobia, pioſque reliquos conventus ex Mediolanensium & Humiliatorum opibus juvandis, maxima fuere Mediolanensium studia. Hac de causa Sfortiam Brippium Romam ad Pontificem legarunt; exstantque in Puricellianis schedis tum Albuquerquei, tum Annonæ Præfecti ac XII. Virum ad Cardinales Prælatosque plurimos literæ VII. & X. Martii hoc anno hac de re datæ; aliæque simul Præfecti ac XVI. Virum eorundem XII. Maji, quibus Pio Pontifici, quod mille ex Humiliatorum redditibus aureos in hos usus conceſſerit, gratias agunt. De singulis Humiliatorum domibus quid factum fuerit, superiore Dissertatione vidimus.

XVI. At ex Humiliatis nonnulli, quamvis hac calamitate frangenda aliquando eorum audacia videretur, interrito tamen animo Pontificias adhuc leges detrectare ausi sunt. Habemus ex publico Bergomensis Civitatis tabulario educum monumentum VII. April. MDLXXI., quod in nostra monumentorum collectione ultimum erit, quo Petrus ex Comitibus Calepii, Joannes Baptista Priolus, & Baptista de Gozis, qui se *Ordinis Humiliatorum* adhuc appellant, liberioribus verbis sui cœtus extinctionem, atque a Pontifice hac in re acta conqueruntur, ac se prorsus invitos Pii imperia facessere profitentur. Nonnulli etiam ex Præpositis suæ dignitatis insignia retinere, ac jus in suarum olim Domorum redditus exercere non dubitabant. Quapropter Pius V. literis XVI. Cal. Jul. hoc eodem anno datis, ne id deinceps fieret, vetuit. At vero cum inſequenti anno Pio V. e vivis erepto Gregorius XIII. successisset, XII. Viri Mediolanenses, veterum Humiliatorum, ut arbitror, precibus permoti, literas VIII. Jul. ad

ad illum dederunt, quibus Pontificem obsecrabant, ut extinctum Humiliatorum cœtum restitueret. Ac præterea XV. post eorundem extinctionem annis, qui adhuc ex illis supererant, iterum apud Sixtum V. supplici libello institerunt, ut liceret veterem eorundem cœtum renovare. Monumentum utrumque in Puricellianis schedis servatur. At cum omnia irritò successu tentarentur, diu in statutis ædibus vivere coacti sunt. Verum anno MDLXXX. literas a Gregorio XIII. Cal. Aug. datas Carolus impetravit, ut liceret illis Humiliatorum vestes deponere, eamque vivendi rationem, quam Clerici, ut ajunt, sæculares solent, amplecti. Nonnulli tamen veterem vestiendi modum ad obitum usque servarunt. Hinc Puricellius narrat, nonnullos se ex veteribus Humiliatis vidisse, alios Humiliatorum, alios sæcularium Presbiterorum vestem gerentes, ac duobus ante annis (scribebat porro circa an. MDCXXXI.) pium quemdam senem Sacerdotem, olim Humiliatum, Zibidi in Mediolanensi agro obiisse. Aloysius vero a Basilica Petri Generalis Humiliatorum Magister, qui omnia frustra aggressus fuerat, ut Humiliatos suos ad saniora consilia revocaret, jam ab anno MDLXX. Januario mense, cum parum se proficere videret, in S. Barnabæ ædibus apud Clericos Regul. S. Paulli recipi optaverat, cujus rei monumentum doctissimus P. Branda protulit (a). At Humiliatorum cœtu dissoluto voti sui compos effectus est. Ac placet ultimam hanc Dissertationem piissimi hujus viri Elogio claudere, quod nobis Carolus a Basilica Petri reliquit (b). *Is deinde post ea perpessa, quæ Antistitem præcipue, tum bonos Monachos omnes tali rerum conditione pati oportebat, extincto demum Ordine, vestitu suo, in eorundem Clericorum Collegium S. Barnabæ Mediolani receptus, singulari modestiæ patientiæque documento vitæ suæ cursum confecit. Nam neque quod amplis*

fructibus

(a) Confutaz. de' Ragion. Apolog. pag. 154.

(b) Vit. S. Car. Lib. II. Cap. IV.

fructibus ablati, quadraginta aurei annui, quemadmodum ceteris reliqui essent (deinde tamen ad S. Caroli preces insigni Romana S. Agathæ Præfectura ornatum illum fuisse testatur (a) Cl. Oltrocchius), neque ob deletum Ordinem aliud unquam dixit, quam omnia recte justeque evenisse. Ita quæ invito ac repugnanti castigatio afflictioque exitio facile fuisset, pie ac sapienter accipienti salutis fuit quemadmodum aliis quoque fuisse putamus.

F I N I S.

JOAN.

(a) Not. in Lib. II. Cap. XXVII. Vit. S. Car. col. 107. Not. v.

JOANNES CAROLUS
PINCETI

SOCIETATIS JESU

In Provincia Mediolanensi Præpositus Provincialis.

CUM Librum , cui titulus est : *Vetera Humiliatorum monumenta adnotationibus , ac dissertationibus illustrata , quibus multa ad sacram , civilem , ac literariam mediæ ævi historiam pertinentia explicantur . Vol. I. Dissertationes continens de Humiliatorum origine , vicibus , exitu : a P. Hieronymo Tiraboschio Societatis nostræ Sacerdote compositum , aliquot ejusdem Societatis Theologi , quibus commissum fuit , recognoverint , & in lucem edi posse probaverint : Facultate nobis a R. P. Laurentio Riccio Præposito Generali communicatâ , concedimus , ut typis mandetur , si ita iis ad quos pertinet videbitur . In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas , & sigillo Societatis nostræ munitas dedimus . Genuæ die 19. Aprilis 1766.*

Loco † Sigilli .

